

LATIJNSCHE SPRAAKKUNST

DOOR

L. H. BORKING

oud-leeraar aan het seminarie Hageveld

NEGENDE VERBETERDE DRUK

DOOR

eenige leeraren aan genoemd seminarie

N.V. DEKKER & VAN DE VEGT EN J. W. VAN LEEUWEN
NIJMEGEN MCMXXVII UTRECHT

SPRAAKKUNST LATIJNSCHE

DOOR

L. H. BORKING

HOOFDLEZGER VAN HET SEMINARIE

IN DE VERBETERDE DRUK

DOOR

DE HOOCHSTEN LEEZGER VAN HET SEMINARIE

W. DEKKER & VAN DER VEETEN, J. W. VAN LEEUWEN
HOOCHSTEN LEEZGER VAN HET SEMINARIE
UTRECHT

VOORWOORD BIJ DEN NEGENDEN DRUK.

De noodzakelijkheid van een nieuwen druk van BORKING's Latijnsche Spraakkunst gaf ons aanleiding, hier en daar eenige wijzigingen aan te brengen. Waar het ons nuttig leek, hebben wij nieuwere gegevens in den tekst verwerkt, terwijl wij er naar gestreefd hebben het geheel overzichtelijker te maken, zonder alsnog tot belangrijke beperking der stof over te gaan: niet omdat wij het kennen van al die bijzonderheden vereischen, doch wel omdat wij het een voordeel achten, dat de leerlingen die vele bijzonderheden der Latijnsche taal kunnen vinden.

Heemstede, Juli 1927.

DE BEWERKERS.

WOODWARD AND LOWE'S PATENT

The object of this invention is to provide a means of securing the ends of a rope or cable to a wooden block or other support, and to prevent the rope from slipping out of the block. The invention consists in a wooden block having a central opening through which the rope passes, and a series of transverse grooves or slots cut into the sides of the block, which serve to hold the rope in place. The rope is secured to the block by a wedge-shaped piece of wood, which is driven into the block and against the rope, thus forcing the rope into the grooves and preventing it from slipping out.

WOODWARD AND LOWE, PATENT ATTORNEYS, NEW YORK.

INLEIDING.

Deze spraakkunst of grammatica bestaat uit drie deelen:

I. Vormleer.

Deze leert de eigenschappen, de veranderingen en de afleidingen kennen der woorden. Hierin worden behandeld:

- 1^o. de uitspraak.
- 2^o. de buigingsleer.
- 3^o. de woordvorming.

II. Woordvoeging of syntaxis.

Deze bevat de regels, volgens welke de woorden tot zinnen en deze tot een rede worden verbonden. In dit deel worden behandeld:

- 1^o. de zinsdeelen en hun overeenkomst.
- 2^o. de verschillende naamvallen.
- 3^o. het werkwoord of verbum.
- 4^o. de overige woordsoorten.

III. Versbouwkunde of prosodia.

Deze leert ons:

- 1^o. de lengte der lettergrepen.
- 2^o. hoe de woorden tot verzen worden samengevoegd.

VORMLEER.

EERSTE HOOFDSTUK.

OVER DE UITSPRAAK DER LETTERS EN DEN KLEMTON DER LETTERGREPEN.

1. De Latijnsche taal heeft dezelfde **klinkers** (vocales) als de Nederlandsche met uitzondering van de ij. Daarentegen komt in verscheidene woorden de Grieksche y (ypsilon) voor.

De uitspraak der a en o komt vrijwel met die der onze overeen, met dit verschil echter, dat onze volle aa- en oo-klink zelden gehoord worden. De e nadert meestal de uitspraak van de Fransche è; onze stomme e komt nooit voor. De i en y spreke men uit als ie, de u als oe.

De i vóór een vocaal aan het begin eener lettergreep staande vervangt de in het Latijn niet bestaande j. B.v. I a n u s (eigenaam) = Janus; iniuria, *onrecht* = injuria.

2. I. De gebruikelijkste **tweeklanken** (diphthongi) zijn ae, au en oe. De au wordt uitgesproken als àoe, de ae en oe als è. B.v. aurum (àeroem), *goud*, aestas (èstas), *zomer*, poena (pèna), *straf*.

Zoo ae en oe geen tweeklank vormen, zet men boven de e het scheidingsteeken (diaeresis). Bv. poëta, *dichter*, aër, *lucht*.

II. Weinig gebruikelijke tweeklanken zijn:

1^o. eu (= èoe), dat als diphthong slechts voorkomt in:

a. neuter, *geen van beiden*; heus, *he, hei*; heu en eheu, *ach*; ceu, *evenals*; seu, *of*; neu, *en dat niet*; neutiquam, *volstrekt niet*.

b. Grieksche woorden, zooals euge, *bravo*; eurus, *oostenwind*.

2^o. ui (= oei), dat als diphthong slechts voorkomt in:

hui, *he*; phui, *foei*; en bij dichters in huic en cui.

3^o. ei (= èi), dat als diphthong slechts wordt aangetroffen in:

hei, *ach*.

Aanm. I. In alle overige woorden zijn eu, ui en ei geen tweeklanken en worden dus gescheiden uitgesproken. B.v. malleus, *hamer*; mallei tui, *uw hamers*.

Aanm. II. Den Nederlandschen tweeklank ie vindt men niet in het Latijn. Men spreke derhalve het woord hodie, *heden* in drie lettergrepen uit.

3. De **medeklinkers** (consonantes) zijn met uitzondering van de in het Latijn niet bestaande j en w dezelfde als in het Nederlandsch. De h wordt niet als consonant beschouwd, maar als het teeken eener aanblazing der volgende vocaal en wordt dan ook dikwijls weggelaten. B.v. Hannibal en Annibal. Als een zachte k klinkt zij in mihi, *aan mij*, en nihil, *niets*, met zijn

samenstellingen. De k komt slechts voor in *Kalendae, de eerste dag der maand*, en in de eigennamen *Kaeso* en *Karthago*.

De c werd vroeger ook voor g gebruikt. Van dit gebruik is de afkorting C. en Cn. van *Gaius* en *Gnaeus* nog overgebleven.

De consonanten worden verdeeld in:

1^o. *mutae* (stomme), onderverdeeld in:

a. *labiales* (lipletters): p — b.

b. *gutturales* (keelletters): c, k, q — g.

c. *dentales* (tandletters): t — d.

2^o. *spirantes* (suizende): f, s.

3^o. *duplices* (dubbele): x (= cs of gs), z (= ds of ts).

4^o. *nasales* (neusklanken): m, n.

5^o. *liquidæ* (vloeiende): l, r.

6^o. *semivocales* (halfklankers): v, i (= j).

	mutae		spirantes	duplices	nasales	liquidæ	semivocales
	tenuæ mediae						
Labiales	p	b	f		m		v
Gutturales	c k q	g		x			i (= j)
Dentales	t	d	s	z	n	l r	

Wij spreken in het algemeen de medeklinkers in het Latijn juist uit gelijk in onze taal; ook de dubbele spreke men afzonderlijk uit. Men lette echter op de volgende uitzonderingen.

1^o. C wordt als niet al te scherpe k uitgesproken vóór a, o, u, a u, vóór een consonant en op het einde van een woord. B.v. *castra, legerplaats, color, kleur, cura, zorg, causa, oorzaak, classis, vloot, lac, melk*. Voor e, i, y, oe, ae, eu wordt zij uitgesproken als tsj, (zooals in: tsjirpen.) B.v. *cera, (tsjèra) was, Cyrus (tsjieroes) (eigenaam), coeptum, (tsjèptoem) onderneming, caelum, (tsjèloem) hemel, ceu, (tsjèoe) gelijk*.

Staat er voor de als tsj uitgesproken c nog een c, wordt deze als t gehoord. B.v. *vaccae, (vattsjè), koeien*. Gaat er een s of x vooraf, vervalt de t-klank. B.v. *nasci, (nasjie), geboren worden, excelsus, (ekssjelsoes), verheven*.

Ch wordt als k uitgesproken. B.v. *pulcher, (poelker), schoon, chorus, (koroës), koor*.

2^o. G als een zachte k voor a, o, u, a u, en voor medeklinkers; als dzj voor e, i, y, ae.

Gli als lji. B.v. *glis, ljies, rat*, behalve in *Anglia, Engeland, negligere, verwaarloozen*, en afgeleide vormen.

Gn als nj, behalve in het begin van een woord. B.v. *Agnus*, *anjoes*, *lam*.

3^o. Q komt alleen voor in verbinding met u en wordt met deze vocaal uitgesproken als koe. B.v. *aqua*, (*akoea*), *water*.

Qu wordt vóór u en o dikwijls in c veranderd. Zoo altijd in *cum* (*coniunctio*) voor het verouderde *quom*, gewoonlijk *cotidie*, *dagelijks*, voor *quotidie*, meermalen *cocus*, *kok*, voor *coquus*.

4^o. Ti wordt gewoonlijk uitgesproken als tie. B.v. *Tiberius* (eigennaam), *totidem*, *even zoovelen*, *horti*, *tuinen*.

Ti wordt echter als tsi uitgesproken, wanneer ti midden in een woord staat, gevolgd door een vocaal. B.v. *ratio* (*ra-tsio*), *reden*, *motio* (*mo-tsio*), *beweging*. Uitgezonderd in de vier volgende gevallen, waarin ti de Nederlandsche uitspraak behoudt:

a. wanneer s, t of x voorafgaat. B.v. *ostium*, *haven*, *Attius* (eigennaam), *mixtio*, *vermenging*.

b. in *totius*,

c. in Grieksche woorden. B.v. *Miltiades*,

d. in den verouderden infinitivus praesens passivi op er. B.v. *quatier* (= *quati*) *geschud worden*. Vgl. § 117. 2^o.

5^o. Z als ts of dz. B.v. *zelus* (*dzèloes*) *ijver*, *gaza* (*gaatsa*) *schat*.

A a n m. De in de vorige §§ behandelde uitspraak is die, waarop tegenwoordig in Rome het Latijn wordt uitgesproken. Hiervan wijkt de uitspraak der Romeinen in de klassieke periode (\pm 80 v. Chr. — \pm 14 n. Chr.) op verschillende punten af.

4. Een lettergreep is lang of kort. Ter aanduiding hiervan kan men het teeken — boven een lange en het teeken ~ boven een korte lettergreep plaatsen. B.v. *mēnsā*, *tafel*.

Ofschoon de leer van de lengte of **quantiteit** der lettergrepen eerst behandeld wordt in het derde deel der grammatica, zoo zij hier met het oog op de uitspraak het volgende opgemerkt.

I. Een lettergreep is lang:

1^o. wanneer zij een diphthong bevat. B.v. *poēna*, *straf*, *caūsa*, *oorzaak*.

2^o. wanneer zij eindigt op een consonant en de volgende lettergreep begint met een consonant. B.v. *ille*, *deze*, *arma*, *wapenen*.

3^o. wanneer zij eindigt op een vocaal en de volgende lettergreep begint met i = j, x, z. B.v. *māior*, *grooter*, *āxis*, *as*, *gāza*, *schat*.

4^o. gewoonlijk ook wanneer zij eindigt op een vocaal en de

volgende lettergreep begint met twee consonanten, waarvan de tweede niet is l of r. In dit laatste geval is de lettergreep lang of kort naar keuze, doch wordt in proza altijd kort uitgesproken. B.v. *rēstis*, *strop*, doch *assēctā*, *volgeling*, *volūcris*, *vogel*.

II. Een lettergreep is kort, wanneer zij op een vocaal eindigt en de volgende lettergreep met een vocaal of h begint. B.v. *dubium*, *twijfel*, *nihil*, *niets*.

5. Om een woord van twee of meer lettergrepen behoorlijk uit te spreken moet men op een dezer lettergrepen den **klemtoon** leggen. Zoo zegt men ook in het Nederlandsch: *váder*, *bewón*-*deren*, *bewégen*. In het Latijn volgt men hierbij deze regels.

1^o. Bij een woord van twee lettergrepen valt de klemtoon altijd op de eerste. B.v. *rhétor*, *redenaar*, *hómo*, *mensch*, *Déus*, *God*.

2^o. Bij een woord van drie of meer lettergrepen valt de klemtoon op de voorlaatste of paenultima, zoo deze lang is en anders op de derde van achteren of antepaenultima. B.v. *palúmbes*, *houtduif*, *grátia*, *gunst*.

Uitzonderingen:

1^o. De samengetrokken gen. en voc. sing. der 2^e decl. op i heeft den klemtoon altijd op de paenultima, ook als deze kort is. B.v. gen. *consili*; voc. *Vergili*. Vgl. § 14, 3 en 4 A.

2^o. De achtervoegsels *ne*, *que*, *ve*, *ce* maken, dat de klemtoon op de paenultima valt, niettegenstaande deze kort is. Men zegge dus: *omniáque*, *patrève*. Alleen zoo door aanhechting van *que* een nieuw woord ontstaat, zooals *dénique* uit *deinque*, volgt men den gewonen regel. Men onderscheide dus *ítaque*, *derhalve*, van *itáque*, *en zoo*, *úti que*, *voorzeker*, van *utí que*, *en opdat*. Om de gelijkvormigheid met *utérque* en *pleríque* zeggen sommigen altijd *utráque* en *pleráque*, ofschoon hier door aanhechting van *que* een nieuw woord ontstaan is.

3^o. Bij de composita van *facio*, waarin de *a* blijft, zooals *calefacio*, *benefacio*, heeft de lettergreep *fa*, zoo zij paenultima is, den klemtoon. B.v. *calefácit*, *benefácit*.

6. De volgende regels leeren hoe men de woorden op het einde van een regel gewoon is af te breken.

1^o. Samengestelde woorden scheidt men volgens de deelen, waaruit zij zijn samengesteld. B.v. *ab-utor*, *respondeo*, *disto*, *distraho*, *abs-condo*, *abs-cindo*, *transcribo*, *suspicio*, *pot-est*, *long-aevus*, *magn-animus*, *anim-ad-vert*o.

De welluidendheidshalve aangehechte *d* van *prod*, *red*, *sed* behoort bij het voorvoegsel. B.v. *prod-ire*, *red-ire*, *sed-iti*o.

2^o. Enkelvoudige woorden.

a. Twee vocalen, die geen diphthong vormen, behooren tot twee lettergrepen. B.v. De-us.

b. Een consonant, die tusschen twee vocalen staat, behoort bij de tweede lettergreep. B.v. A-le-xander, e-le-ge-ram.

c. Wanneer meerdere consonanten, waarmede een Latijnsch woord kan beginnen, bij elkander staan, moeten zij bij de volgende lettergreep gevoegd worden. Men schrijve dus: nu-cleus (clarus), a-cris (crassus), fi-glinus (gloria), va-fre (frater), ignis (gnarus), a-gri (gratia), po-ples (placeo), a-prilis (primus), ma-tris (trans), es-ca (scio), ve-spa (spatium), fustis (sterno), ca-tra (stringo). Kunnen meerdere consonanten niet aan het begin van een Latijnsch woord staan, dan worden zij gescheiden. B.v. doct-us, tinct-us, om-nis, scrip-si, scrip-tum, mon-strum, vall-is, an-nus.

Aanm. Grieksche woorden breekt men af volgens de Grieksche regels. B.v. Mem-non, Aegy-ptus, di-phthongos.

TWEDE HOOFDSTUK.

OVER DE VERDEELING DER WOORDEN.

7. Volgens hunne beteekenis worden de **woorden** verdeeld in drie hoofdsoorten:

I. *nomina*, naamwoorden.

II. *verba*, werkwoorden.

III. *particulae*, kleine rededeelen.

8. De **nomina** worden verdeeld in:

1^o. *substantiva*, zelfstandige naamwoorden.

2^o. *adiectiva*, bijvoegelijke naamwoorden.

3^o. *numeralia*, telwoorden.

4^o. *pronomina*, voornaamwoorden.

De *nomina* worden in het Latijn evenals in het Nederlandsch verbogen of gedeclineerd. Hierbij doet zich echter een belangrijk onderscheid voor. In het Nederlandsch geschiedt de verbuiging en door het lidwoord en door zekere veranderingen van het naamwoord. In het Latijn daarentegen bestaat geen lidwoord en geschiedt de verbuiging alleen door het naamwoord te veranderen.

Het gemis van het lidwoord heeft ten gevolge, dat men bij de vertaling uit het Latijn in het Nederlandsch enkel uit den samen-

hang moet opmaken of men bij een naamwoord wel of niet een lidwoord moet plaatsen. Vir b.v. kan beteekenen *de man*, *een man* of enkel *man*.

DERDE HOOFDSTUK.

OVER HET SUBSTANTIVUM IN HET ALGEMEEN.

9. I. Het substantivum is of een soortnaam, *nomen appellativum* of een eigennaam, *nomen proprium*.

1^o. Een *nomen appellativum* is een naam, welke aan alle zelfstandigheden van dezelfde soort gemeen is. B.v. *equus*, *paard*; *dies*, *dag*.

2^o. Een *nomen proprium* is een naam, welke slechts aan één zelfstandigheid van dezelfde soort eigen is. B.v. *Bucephalus* (de naam van het bekende paard van Alexander den Groote); *Kalendae* (de naam van den eersten dag der maand).

Tot de *nomina propria* behooren:

a. *patronymica*, de eigennamen, die een persoon aanduiden als iemands zoon, dochter of afstammeling. B.v. *Pelides*, *een zoon van Peleus*.

b. *gentilia*, de eigennamen, die de bewoners van een stad of land aanduiden. B.v. *Atheniensis*, *een Athener*.

II. De substantiva worden ook verdeeld in *nomina concreta* (samenfattende) en *abstracta* (afgetrokken).

1^o. Een *nomen concretum* is de naam van een zelfstandig bestaande zaak of persoon. B.v. *arbor*, *boom*; *senex*, *grijsaard*.

Sommige *nomina concreta* duiden een verzameling van personen of zaken aan. Men noemt ze *collectiva*, *verzamelnamen*. B.v. *exercitus*, *leger*; *grex*, *kudde*.

2^o. Een *nomen abstractum* is de naam van een hoedanigheid, toestand of werking, welke als zelfstandig bestaande wordt voorgesteld. B.v. *senectus*, *ouderdom*, *corruptio*, *verleiding*.

10. I. De Latijnsche substantiva hebben drie **genera** (geslachten):

1^o. *genus masculinum* (het mannelijk geslacht).

2^o. *genus femininum* (het vrouwelijk geslacht).

3^o. *genus neutrum* (het onzijdig geslacht).

II. Er zijn twee **numeri** (getallen):

1^o. *numerus singularis* (het enkelvoudig getal).

2^o. *numerus pluralis* (het meervoudig getal).

III. De verbuiging geschiedt in zes **casus** (naamvallen).

Zij zijn:

- 1^o. **nominativus**, de naamval van het onderwerp.
- 2^o. **genetivus**, de naamval, die aanduidt van wien iets is.
- 3^o. **dativus**, de naamval, dien wij aangeven door de voorzetsels *aan* of *voor*.
- 4^o. **accusativus**, de naamval van het voorwerp.
- 5^o. **vocativus**, de naamval, waarmede men iemand aanspreekt.
- 6^o. **ablativus**, de naamval, dien wij veelal aanduiden door de voorzetsels *met* (= *met behulp van*) of *door* (bij het passief).

Aanm. De **nominativus** en **vocativus** worden genoemd **casus recti**, onafhankelijke naamvallen en de overige naamvallen **casus obliqui**, afhankelijke naamvallen.

11. Een verbogen substantivum bestaat uit een gedeelte, dat stam en een gedeelte, dat uitgang genoemd wordt. Zoo gaat de stam der 1ste declinatie uit op a, die der 2de op o, die der 3de op een consonant of i, die der 4de op u en die der 5de op e.

De verbuiging nu bestaat in het aanhechten van de naamvalsuitgangen aan den stam. Omdat echter deze uitgangen dikwijls met de laatste letter van den stam worden samengesmolten, doet men het gemakkelijkst, als men volgenderwijze te werk gaat.

De naamvallen van een substantivum worden gevormd door er den uitgang van den genetivus singularis van af te nemen en daarvoor andere uitgangen in de plaats te zetten. Deze uitgangen zijn niet dezelfde voor alle woorden, maar worden tot vijf soorten teruggebracht. Hierdoor ontstaan vijf soorten van verbuiging, die men **declinaties** noemt.

Om te weten, volgens welke declinatie een substantivum verbogen wordt, ziet men naar den uitgang van den genetivus singularis. Deze is in de

1^{ste} declinatie a e.

2^{de} „ i.

3^{de} „ i s.

4^{de} „ u s.

5^{de} „ e i.

Alle declinaties hebben het volgende gemeen.

1^o. De **neutra** hebben in het enkelvoud en in het meervoud den **nominativus**, **accusativus** en **vocativus**

aan elkander gelijk en deze naamvallen gaan in het meervoud uit op a.

2º. Alle substantiva hebben in het meervoud den vocativus aan den nominativus en den ablativus aan den dativus gelijk.

3º. Ook in het enkelvoud is de vocativus aan den nominativus gelijk, behalve bij de woorden op us der 2^{de} declinatie en vele Grieksche woorden.

VIERDE HOOFDSTUK.

OVER DE DECLINATIE DER SUBSTANTIVA.

De eerste declinatie.

12. De Latijnsche woorden der eerste declinatie gaan in den nominativus singularis uit op a.

De uitgangen dezer declinatie zijn:

Singularis.

Nom. a

Gen. ae

Dat. ae

Acc. am

Voc. a

Abl. a

Pluralis.

Nom. ae

Gen. arum

Dat. is

Acc. as

Voc. ae

Abl. is

Voorbeeld van verbuiging.

Singularis.

Nom. mens a, de tafel.

Gen. mens ae, van de tafel.

Dat. mens ae, aan of voor de tafel.

Acc. mens am, de tafel.

Voc. mens a, o tafel.

Abl. mens a, met of door de tafel.

Pluralis.

mens ae, de tafels.

mens arum, van de tafels.

mens is, aan of voor de tafels.

mens as, de tafels.

mens ae, o tafels.

mens is, met of door de tafels.

Voorbeelden ter oefening.

ala f. vleugel; barba, f. baard; poëta, m. dichter; testa, f. scherf.

Aanm. I. De vrouwelijke woorden dea, godin, en filia, dochter, hebben in den dat. en abl. plur. deābus en filiā-

bus, om hen te onderscheiden van de mannelijke woorden *deus*, *god*, en *filius*, *zoon*, der tweede declinatie. Zoo de beteekenis van *godinnen* en *dochters* uit den samenhang duidelijk is, zegt men *diis* en *filiis*.

Aanm. II. Het woord *familia*, *huisgezin*, heeft zeer dikwijls in den gen. sing. den uitgang *as*, wanneer het voorafgegaan wordt door *pater*, *vader*, *mater*, *moeder*, *filius* of *filia*. B.v. *filia familias*, *de dochter des huisgezins*.

Aanm. III. Bij dichters gaat de gen. sing. soms uit op *āi*. B.v. *aula*, *het hof*, *aulāi*.

De tweede declinatie.

13. De Latijnsche woorden der tweede declinatie gaan in den nominativus singularis uit op *er*, *ir*, *us*, *um*. De woorden op *um* zijn onzijdig. De uitgangen dezer declinatie zijn:

Singularis.		Pluralis.	
Masc. en Fem. Neutrum.		Masc. en Fem. Neutrum.	
Nom.	er, ir, us; um.	Nom.	i a
Gen.	i	Gen.	orum
Dat.	o	Dat.	is
Acc.	um	Acc.	os a
Voc.	er, ir, e; um.	Voc.	i a
Abl.	o	Abl.	is

14.

Voorbeelden van verbuiging.

I.

Singularis.		Pluralis.	
Nom.	puer, <i>de knaap</i> .	puer i, <i>de knapen</i> .	
Gen.	puer i, <i>van den knaap</i> .	puer o r u m, <i>van de knapen</i> .	
Dat.	puer o, <i>aan of voor den knaap</i> ,	puer i s, <i>aan of voor de knapen</i> .	
Acc.	puer u m, <i>den knaap</i> .	puer o s, <i>de knapen</i> .	
Voc.	puer, o <i>knaap</i> .	puer i, o <i>knapen</i> .	
Abl.	puer o, <i>met of door den knaap</i> .	puer i s, <i>met of door de knapen</i> .	

Aanmerking. Evenals *puer* worden ook verbogen:
adulter, m. *echtbreker*. *presbyter*, m. *priester*.
gener, m. *schoonzoon*. *socer*, m. *schoonvader*.
liberi, m. *kinderen* (enkel meerv.). *vesper*, m. *avond*.

Vesper heeft in den abl. sing. ook *vespere*. B.v. *primo vespere*. Ook komen voor de adverbiale ablativi *vespere* en *vesperi*, *des avonds*.

Alle overige substantiva op *er* der tweede declinatie stooten de *e* uit. Zij gaan naar het volgende voorbeeld.

Nom. <i>ager, de akker.</i>	<i>agri, de akkers.</i>
Gen. <i>agri, van den akker.</i>	<i>agrorum, van de akkers.</i>
Dat. <i>agro, aan of voor den akker.</i>	<i>agris, aan of voor de akkers.</i>
Acc. <i>agrum, den akker.</i>	<i>agros, de akkers.</i>
Voc. <i>ager, o akker.</i>	<i>agri, o akkers.</i>
Abl. <i>agro, met of door den akker.</i>	<i>agris, met of door de akkers.</i>

2.

Nom. <i>vir, de man.</i>	<i>vir i, de mannen.</i>
Gen. <i>vir i, van den man.</i>	<i>virorum, van de mannen.</i>
Dat. <i>vir o, aan of voor den man.</i>	<i>vir is, aan of voor de mannen.</i>
Acc. <i>virum, den man.</i>	<i>viros, de mannen.</i>
Voc. <i>vir, o man.</i>	<i>vir i, o mannen.</i>
Abl. <i>vir o, met of door den man.</i>	<i>vir is, met of door de mannen.</i>

Aanm. Volgens *vir* worden verbogen de substantiva, die samengesteld zijn met *vir*, zooals *decemvir, tienman*, alsmede *levir, zwager*, en *Trevir* (volksnaam).

3.

Nom. <i>populus, het volk.</i>	<i>popul i, de volken.</i>
Gen. <i>popul i, van het volk.</i>	<i>populorum, van de volken.</i>
Dat. <i>popul o, aan of voor het volk.</i>	<i>popul is, aan of voor de volken.</i>
Acc. <i>populum, het volk.</i>	<i>populos, de volken.</i>
Voc. <i>popule, o volk.</i>	<i>popul i, o volken.</i>
Abl. <i>popul o, met of door het volk.</i>	<i>popul is, met of door de volken.</i>

Aanm. De Latijnsche eigennamen op *ius, aius*, *eius*, alsmede *filius, zoon*, en *genius, beschermgeest*, trekken in den *voc. sing. ie* samen in *i*. Deze *vocativus op i* heeft den klemtoon altijd op de voorlaatste. B.v. *Vergilius, Vergíli*, *Gaius, Gāi*, *Pompeius, Pompēi*, *filius, fíli*.

De Latijnsche eigennamen op *ius*, die eigenlijk *adiectiva* zijn, zooals *Pius*, alsmede de Grieksche eigennamen op *ius*, zooals *Arius*, hebben den *voc. regelmatig*, derhalve *Pie, Arie*.

Deus, God, wordt aldus verbogen:

Nom. <i>Deus.</i>	<i>Dii of Di, zelden Dei.</i>
Gen. <i>Dei.</i>	<i>Deorum.</i>
Dat. <i>Deo.</i>	<i>Diis of Dis, zelden Deis.</i>

A c c.	Deum.	Deos.
V o c.	Deus.	Dii of Di , zelden Dei.
A b l.	Deo.	Diis of Dis , zelden Deis.

4.

N o m.	bell u m , <i>de oorlog.</i>	bell a , <i>de oorlogen.</i>
G e n.	bell i , <i>van den oorlog.</i>	bell o r u m , <i>van de oorlogen.</i>
D a t.	bell o , <i>aan of voor den oorlog.</i>	bell i s , <i>aan of voor de oorlogen.</i>
A c c.	bell u m , <i>den oorlog.</i>	bell a , <i>de oorlogen.</i>
V o c.	bell u m , <i>o oorlog.</i>	bell a , <i>o oorlogen.</i>
A b l.	bell o , <i>met of door den oorlog.</i>	bell i s , <i>met of door de oorlogen.</i>

Aanm. De substantiva op *ium* en *ius* hebben in den gen. sing. soms *i* in plaats van *ii*. Ook hier valt de klemtoon op de voorlaatste. B.v. *consilium*, *consili*.

Voorbeelden ter oefening.

gener, m. *schoonzoon*; liber, m. *boek*; cibus, m. *spijs*; dominus, m. *heer*; oculus, m. *oog*; rusticus, m. *boer*; servus, m. *slaa*f; ventus, m. *wind*; donum, *geschenk*; exemplum, *voorbeeld*; furtum, *diefstal*; officium, *plicht*; poculum, *beker*; proelium, *gevecht*.

15. Sommige substantiva der eerste en tweede declinatie hebben in den gen. plur. **um** in plaats van *arum* of *orum*, en wel:

1^o. gewoonlijk de namen van munten, maten en gewichten, zoo zij een telwoord bij zich hebben, dat de hoeveelheid van het geld, de maat of het gewicht bepaalt. Is dit niet het geval, dan moet men den uitgang *arum* of *orum* behouden.

Duo milia sestertium (van sestertius, een geldstuk van 8 of 9 Nederlandsche centen). Tria milia amphorum (van amphora, een Romeinsche inhoudsmaat van ongeveer een ton).

Notae duorum horum nummorum diversae sunt, *de stempels dezer twee sestertiën zijn verschillend*.

2^o. gewoonlijk: praefectus socium, *hoofd der bondgenooten*.

praefectus fabrum, *aanvoerder der genie*.

duumvirum; triumvirum.

dikwijls liberum.

somtijds deum, zooals in de spreekwijze: pro deum atque hominum fidem, *bij der goden en menschen trouw, in 's hemels naam*.

3^o. soms ook en wel vooral bij dichters de namen van vreemde volken en de composita op cōla en gēna. B.v. Lapīthum, Argīvum, caelicolum, terrigenum.

Aanm. Vgl. over de distributiva § 71.

Derde declinatie.

16. De woorden der derde declinatie gaan in den nominativus singularis uit op een vocaal of op een consonant.

Behalve de voc. sing. worden alle naamvallen der 3^{de} declinatie gevormd door is van den gen. sing. weg te schrappen en daarvoor hun eigen uitgang in de plaats te zetten. B.v.

leo, leeuw. Gen. leonis. Schrap is; blijft: leon.
carmen, gezang. Gen. carminis. Schrap is; blijft: carmin.
vox, stem. Gen. vocis. Schrap is; blijft: voc.

Om derhalve een substantivum van deze declinatie te kunnen verbuigen moet men den nom. en den gen. kennen. Zoo men niet zeker weet, hoe deze beide casus zijn, raadplege men altijd zijn woordenboek.

De uitgangen dezer declinatie zijn:

Singularis.			Pluralis.		
Masc. en Fem. Neutrum.			Masc. en Fem. Neutrum.		
Nom.	verschillend.		Nom.	es	a
Gen.	is		Gen.	um	
Dat.	i		Dat.	ibus	
Acc.	em	= Nom.	Acc.	es	a
Voc.	= Nom.	= Nom.	Voc.	es	a
Abl.	e		Abl.	ibus	

Voorbeelden van verbuiging.

1. Masculina en Feminina.

Singularis.		
Nom.	vox, de stem.	comes, de makker, de gezel.
Gen.	vocis.	comitis.
Dat.	voci.	comiti.
Acc.	vocem.	comitem.
Voc.	vox.	comes.
Abl.	vocē.	comite.
Pluralis.		
Nom.	voces.	comites.
Gen.	vocum.	comitum.
Dat.	vocibus.	comitibus.

Acc.	voc es.	comit es.	imagin es.
Voc.	voc es.	comit es.	imagin es.
Abl.	voc i bus.	comit i bus.	imagin i bus.

2. Neutra.

Singularis.

Nom.	carmen, <i>het gezang.</i>	genus, <i>het geslacht.</i>
Gen.	carmin is.	gener is.
Dat.	carmin i.	gener i.
Acc.	carmen.	genus.
Voc.	carmen.	genus.
Abl.	carmin e.	gener e.

Pluralis.

Nom.	carmin a.	gener a.
Gen.	carmin u m.	gener u m.
Dat.	carmin i bus.	gener i bus.
Acc.	carmin a.	gener a.
Voc.	carmin a.	gener a.
Abl.	carmin i bus.	gener i bus.

Voorbeelden ter oefening.

anser, eris, m. *gans*; cuspis, idis, f. *punt*; custos, odis, m. *wachter*; lepus, oris, m. *haas*; mulier, eris, f. *vrouw*; nepos, otis, m. *kleinzoon*; nux, nucis, f. *noot*; obses, idis, m. *gijzelaar*; ordo, inis, m. *rij*; pondus, eris, n. *gewicht*; sermo, onis, m. *gesprek*.

17. In den acc. sing. hebben **im** in plaats van **em**:

1^o. de namen van steden en rivieren en de Grieksche substantiva op **is**, die den gen. gelijk hebben aan den nom. B.v. Neapolis, Neapolim, Tiberis, Tiberim, basis, *grondslag*, basim, poësis, *dichtkunst*, poësim.

2^o. de volgende vrouwelijke substantiva, die insgelijks den gen. gelijk hebben aan den nom.

altijd

amussis, <i>richtsnoer.</i>	sitis, <i>dorst.</i>
buris, <i>ploegstaart.</i>	tussis, <i>hoest.</i>
ravis, <i>heeschheid.</i>	vis, <i>geweld.</i>

Cucumis, m. *komkommer*, heeft met den gen. cucumis: cucumim, doch met den gen. cucumeris: cucumerem.

gewoonlijk

febris, *koorts*.

restis, *strop*.

pelvis, *bekken*.

securis, *bijl*.

puppis, *achtersteven*.

turris, *toren*.

18. In den abl. sing. hebben **i** in plaats van e:

1^o. de substantiva, die in den acc. sing. im hebben. B.v. Neapoli, poësi, siti. Die met im en em hebben i en e en wel in dezelfde verhouding. Restis echter heeft alleen reste, en securis alleen securi.

2^o. de neutra op e, al, ar. B.v. mare, *zee*, mari, vectigal, *belasting*, vectigali, calcar, *spoor*, calcari. Hiervan zijn uitgezonderd:

sal, salis, *zout*, *geestigheid*, baccar, aris, *wilde nardus*.

(in sing. m. en n. in plur. m.) iubar, aris, *glans*.

far, farris, *meel*. hepar, atis, *lever*.

nectar, aris, *nectar*.

alsmede de namen van steden op e, zooals Praeneste en rete, *net*.

3^o. de namen der maanden op er en is. B.v. Aprilis, Aprili, September, Septembri.

4^o. de appellativa op is, die oorspronkelijk adiectiva zijn, zooals aequalis, *tijdgenoot*, aequali. Maar de eigennamen op is, alsmede iuvenis, *jongeling*, en gewoonlijk ook volucris, *vogel* en aedilis, *aediel*, hebben e. B.v. Martialis, Martiale, Atheniensis, *Athener*, Atheniense.

5^o. meermalen imber en enkele parisyllaba op is, als: amnis, avis, civis, navis.

6^o. somtijds eenige namen van steden op de vraag waar, zooals: Lacedaemoni, Carthagini.

Aanm. Ook vindt men den abl. op i in de spreekwijzen:

alicui aqua et igni interdicere, *iemand het gebruik van water en vuur ontzeggen, in ballingschap zenden*.

ferro ignique, *te vuur en te zwaard*.

ruri, *op het land*.

tempori, *bijtijds*.

luce en luci, *op den dag*.

19. In den gen. plur. hebben **ium** in plaats van um:

1^o. de neutra op e, al, ar, die in den abl. sing. i hebben. Deze woorden gaan in den nom. acc. en voc. plur. uit op ia

in plaats van op a. B.v. *mariu*m, *maria*. Evenzoo *retiu*m, *retia*.

2^o. de *parisyllaba* (woorden, die in den gen. sing. evenveel lettergrepen hebben als in den nom.) op *es en is*. B.v. *securis*, *securiu*m, *aequalis*, *aequaliu*m, *nubes*, *wolk*, *nubiu*m.

Uitgezonderd zijn de volgende substantiva, die altijd *um* hebben: (*ambages*), f. *omweg*. Vgl. § 34. 5^o. *strues*, f. *stapel*.

canis, m. *hond*. *vates*, m. *waarzegger*.

iuvenis, m. *jongeling*. *volucris*, f. *vogel*.

Apis, f. *bij*, *mensis*, m. *maand*, *panis*, m. *brood* en *sedes*, f. *zitplaats*, hebben *um en ium*.

3^o. de Latijnsche woorden, die in den gen. sing. twee of meer consonanten vóór den uitgang *is* hebben. B.v. *cohors*, *kohort* (legerafdeeling), *cohortiu*m; *imber*, *slagregen*, *imbriu*m; *linter*, *boot*, *linteriu*m; *mons*, *berg*, *montiu*m; *nox*, *nacht*, *noctiu*m.

Uitgezonderd zijn:

a. de volgende substantiva, die altijd *um* hebben:

accipiter, tris, m. *roofvogel*, *havik*. *mater*, tris, f. *moeder*.

frater, tris, m. *broeder*. *pater*, tris, m. *vader*.

b. *parens*, ntis (enk. *vader* of *moeder*, meerv. *ouders*), dat meermalen *parentum* heeft.

4^o. de woorden:

crux, *crucis*, f. *kruis*. *nix*, *nivis*, f. *sneeuw(-bui)*.

fauces, *faucium*, f. *keel* (§ 34, 5^o). *strix*, *strigis*, f. *nachtraaf*.

glis, *gliris*, m. *rat*. *vis*, f. *kracht*, *geweld* (§ 21).

lis, *litis*, f. *twist*. *trabs*, *trabis*, f. *balk*.

mas, *maris*, m. *mannetje*.

en gewoonlijk ook:

fraus, *fraudis*, f. *bedrog*; *mus*, *muris*, m. *muis* en *lar*, *laris*, m. *huisgod*.

5^o. de volksnamen op *as*, (gen. *atis*) en *is*, (gen. *itis*), zooals: *Arpinas*, *Arpinatium*, *Samnis*, *Samnitium* en gewoonlijk ook de meervoudige substantiva *penates*, *huisgoden* en *optimates*, *aanzienlijken*.

De appellativa op *tas* hebben soms *ium*. B.v. *civitas*, *civitatum*, soms *civitatum*.

20. Voorbeelden van verbuiging.1^o. Neutra op e, al, ar. § 18. 2^o. § 19. 1^o.

Singularis.

N o m.	altare, <i>het altaar.</i>	cervical, <i>het hoofdkussen.</i>	cochlear, <i>de lepel.</i>
G e n.	altaris.	cervicalis.	cochlearis.
D a t.	altari.	cervicali.	cochleari.
A c c.	altare.	cervical.	cochlear.
V o c.	altare.	cervical.	cochlear.
A b l.	altari.	cervicali.	cochleari.

Pluralis.

N o m.	altaria.	cervicalia.	cochlearia.
G e n.	altarium.	cervicalium.	cochlearium.
D a t.	altaribus.	cervicalibus.	cochlearibus.
A c c.	altaria.	cervicalia.	cochlearia.
V o c.	altaria.	cervicalia.	cochlearia.
A b l.	altaribus.	cervicalibus.	cochlearibus.

2^o. Verschillende woorden op is.

Singularis.

N o m.	turris, <i>de toren.</i>	sodalis, <i>de makker.</i>	avis, <i>de vogel.</i>
G e n.	turris.	sodalis.	avis.
D a t.	turri.	sodali.	avi.
A c c.	turrim. § 17. 2 ^o .	sodalem.	avem.
V o c.	turris.	sodalis.	avis.
A b l.	turri. § 18. 1 ^o .	sodali. § 18. 4 ^o .	ave.

Pluralis.

N o m.	turres.	sodales.	aves.
G e n.	turrium. § 19. 2 ^o .	sodalium. § 19. 2 ^o .	avium. § 19. 2 ^o .
D a t.	turribus.	sodalibus.	avibus.
A c c.	turres.	sodales.	aves.
V o c.	turres.	sodales.	aves.
A b l.	turribus.	sodalibus.	avibus.

3^o. Verdere uitzonderingen.

Singularis.

N o m.	urbs, <i>de stad.</i>	caedes, <i>de moord.</i>	serpens, <i>de slang.</i>
G e n.	urbis.	caedis.	serpentis.

Dat.	urbi.	caedi.	serpenti.
Acc.	urbem.	caedem.	serpentem.
Voc.	urbs.	caedes.	serpens.
Abl.	urbe.	caede.	serpente.

Pluralis.

Nom.	urbes.	caedes.	serpentes.
Gen.	urbium. § 19. 3 ^o .	caedium. § 19. 2 ^o .	serpentium. § 19. 3 ^o .
Dat.	urbibus.	caedibus.	serpentibus.
Acc.	urbes.	caedes.	serpentes.
Voc.	urbes.	caedes.	serpentes.
Abl.	urbibus.	caedibus.	serpentibus.

Voorbeelden ter oefening.

mos, moris, m. *gebruik*; fons, fontis, m. *bron*; sors, sortis, f. *lot*; vas, vadis, m. *borg*; voluntas, atis, f. *wil*.

21. Iuppiter heeft gen. Iovis, dat. Iovi, acc. Iovem, abl. Iove.

Bos, *rund*, gen. bovis, gaat in het enkelvoud regelmatig, maar in het meervoud: nom. acc. en voc. boves, gen. boum, dat. en abl. bubus, soms bobus.

Sus, *zwijn*, gen. suis, gaat regelmatig, doch heeft in den dat. en abl. plur. liever subus dan suibus.

Van vis, dat in het enkelvoud *kracht* en *geweld*, en in het meervoud alleen *krachten* beteekent, bestaat in het enkelvoud behalve den nom. slechts de acc. vim en de abl. vi. In het meervoud is de nom. acc. en voc. vires, de gen. virium, de dat. en abl. viribus.

Van ops, dat in het enkelvoud *hulp*, en in het meervoud *schatten* beteekent, bestaat in het enkelvoud slechts de gen. opis, de acc. opem, en de abl. ope. In het meervoud is de nom., acc. en voc. opes, de gen. opum, de dat. en abl. opibus.

Aanm. I. Sommige substantiva, die in den gen. plur. uitgaan op ium, hebben soms in den acc. plur. den uitgang is. B.v. artis, *kunsten*, civis, *burgers*.

Aanm. II. De onzijdige namen van feesten, die enkel in het meervoud voorkomen, hebben in plaats van ium ook iorum in den gen. plur. B.v. Saturnalia, Saturnalium en Saturnaliorum.

De vierde declinatie.

22. De woorden dezer declinatie gaan uit op *us* en *u*; die op *u* zijn onzijdig.

De uitgangen zijn:

Singularis.			Pluralis.	
Masc. en Fem.	Neutrum.	M. en F.	N.	
Nom. <i>us</i>	<i>u</i>	Nom. <i>us</i>	<i>u a</i>	
Gen. <i>us</i>		Gen. <i>uum</i>		
Dat. <i>ui</i>	<i>u</i>	Dat. <i>ibus</i>		
Acc. <i>um</i>	<i>u</i>	Acc. <i>us</i>	<i>u a</i>	
Voc. <i>us</i>	<i>u</i>	Voc. <i>us</i>	<i>u a</i>	
Abl. <i>u</i>		Abl. <i>ibus</i>		

Voorbeelden van verbuiging.

Singularis.

Nom. fruct <i>us</i> , <i>de vrucht</i> .	corn <i>u</i> , <i>de hoorn</i> .
Gen. fruct <i>us</i> .	corn <i>us</i> .
Dat. fruct <i>ui</i> .	corn <i>u</i> .
Acc. fruct <i>um</i> .	corn <i>u</i> .
Voc. fruct <i>us</i> .	corn <i>u</i> .
Abl. fruct <i>u</i> .	corn <i>u</i> .

Pluralis.

Nom. fruct <i>us</i> .	corn <i>u a</i> .
Gen. fruct <i>uum</i> .	corn <i>uum</i> .
Dat. fruct <i>ibus</i> .	corn <i>ibus</i> .
Acc. fruct <i>us</i> .	corn <i>u a</i> .
Voc. fruct <i>us</i> .	corn <i>u a</i> .
Abl. fruct <i>ibus</i> .	corn <i>ibus</i> .

Voorbeelden ter oefening.

genu, n. *knie*; *porticus*, f. *galerij*; *transitus*, m. *overtocht*.

23. De volgende woorden hebben in den *dat.* en *abl. plur.* *ubus* in plaats van *ibus*:

<i>acus</i> , f. <i>naald</i> .	<i>pecu</i> , n. <i>vee</i> .
<i>arcus</i> , m. <i>boog</i> .	<i>quercus</i> , f. <i>eik</i> .
<i>artus</i> , m. <i>gewricht</i> . Vgl. § 34. 5 ^o .	<i>specus</i> , m. en f. <i>hol</i> .

l acus, m. *meer.* tribus, f. *volksstam.*

p artus, m. *geboorte.* veru, n. *braadspit.*

Portus, *haven*, heeft ubus en ibus.

Aanm. I. Domus, *huis*, wordt aldus verbogen:

	Singularis.	Pluralis.
Nom.	domus.	domus.
Gen.	domus. (domi, te huis.)	domuum.
Dat.	domui.	domibus.
Acc.	domum.	domos.
Voc.	domus.	domus.
Abl.	domo.	domibus.

Aanm. II. Bij sommige woorden vindt men soms den gen. sing. op i in plaats van op us. B.v. senatus, *senaat*, senati, en den dat. sing. op u in plaats van op ui. B.v. equitatus, *ruiterij*, equitatu.

Domus heeft in den abl. sing. zelden domu; dichters gebruiken in den gen. plur. ook domorum.

De vijfde declinatie.

24. De woorden dezer declinatie gaan uit op es.

De uitgangen zijn:

	Singularis.	Pluralis.
Nom.	es	es
Gen.	ei	erum
Dat.	ei	ebus
Acc.	em	es
Voc.	es	es
Abl.	e	ebus

Voorbeeld van verbuiging.

	Singularis.	Pluralis.
Nom.	dies, <i>de dag</i> ,	dies.
Gen.	diei.	dierum.
Dat.	diei.	diebus.
Acc.	diem.	dies.
Voc.	dies.	dies.
Abl.	die.	diebus.

25. Slechts dies en *res*, *zaak*, hebben een volledig meervoud; van *acies*, *slagorde*, *effigies*, *beeltenis*, *facies*, *gelaat*, *series reeks*, en *spes*, *hoop*, komen bij goede prozaschrijvers in het meervoud slechts de nom. acc. en voc. voor. Van de overige woorden dezer declinatie zooals *meridies*, *middag*, *glacies*, *ijs*, bestaat geen meervoud. Deze woorden dienen tevens tot voorbeelden van verbuiging.

Aanm. In plaats van op *e* gaat de gen. en dat. sing. soms uit op *e* of *i*.

26. Quantiteit van de paenultima der uitgangen van de vijf declinaties.

1^o. De voorlaatste lettergreep der dativi en ablativi op *ībus* en *ūbus* is kort. B.v. *legībus*, *quercūbus*; op *ābus* en *ēbus* lang. B.v. *filiābus*, *diēbus*.

2^o. De voorlaatste lettergreep der genetivi op *ārum*, *ōrum*, *ērum* is lang. B.v. *mensārum*, *puerōrum*, *diērum*.

3^o. Van den uitgang *ei* der vijfde declinatie is de *e* lang, zoo er vóór *e* een vocaal staat. B.v. *diēi*; doch kort, zoo er vóór *e* een consonant staat. B.v. *fidēi*.

4^o. De vocativi op *āi* en *ēi* van de eigennamen der tweede declinatie op *aius* en *eius* hebben de voorlaatste lettergreep lang. B.v. *Gāi*, *Pompēi*.

VIJFDE HOOFDSTUK.

EENIGE BIJZONDERHEDEN BIJ DE DECLINATIE DER SUBSTANTIVA.

Grieksche declinatie.

***27.** Vele Grieksche woorden zijn reeds vroegtijdig in de Latijnsche taal opgenomen en door het herhaald gebruik geheel verlatijnscht. B.v. *ποιητής*: *poëta*; *χάρτης*: *charta*.

Andere echter zijn eerst later opgenomen en minder gebruikt; vandaar hebben deze hun Griekschen vorm en declinatie min of meer behouden. In proza verkozen de klassieken over het algemeen ook voor deze woorden den Latijnschen vorm.

***28.** De Grieksche woorden der eerste declinatie gaan in den nominativus singularis uit op *e*, *as*, *es*. Die op *e* hebben in den genetivus *es*.

Voorbeelden van verbuiging.

Singularis.		1.	Pluralis.
Nom.	ode, <i>het gezang.</i>		odae, <i>de gezangen.</i>
Gen.	odes, <i>van het gezang.</i>		odarum, <i>van de gezangen.</i>
Dat.	odae, <i>aan of voor het gezang.</i>		odis <i>aan of voor de gezangen.</i>
Acc.	oden, <i>het gezang.</i>		odas, <i>de gezangen.</i>
Voc.	ode, <i>o gezang.</i>		odae, <i>o gezangen.</i>
Abi.	ode, <i>met of door het gezang.</i>		odis, <i>met of door de gezangen.</i>
2.			
Nom.	tiar as, <i>de haarband.</i>		tiar ae, <i>de haarbanden.</i>
Gen.	tiar ae, <i>van den haarband.</i>		tiar arum, <i>van de haarbanden.</i>
Dat.	tiar ae, <i>aan of voor den haarb.</i>		tiar is, <i>aan of voor de haarb.</i>
Acc.	tiar an, <i>den haarband.</i>		tiar as, <i>de haarbanden.</i>
Voc.	tiar a, <i>o haarband.</i>		tiar ae, <i>o haarbanden.</i>
Abi.	tiar a, <i>met of door den haarb.</i>		tiar is, <i>met of door de haarb.</i>
3.			
Nom.	satrap es, <i>de landvoogd.</i>		satrap ae, <i>de landvoogden.</i>
Gen.	satrap ae, <i>van den landvoogd.</i>		satrap arum, <i>van de landvoogden.</i>
Dat.	satrap ae, <i>aan of voor den ld.</i>		satrap is, <i>aan of voor de landv.</i>
Acc.	satrap en, <i>den landvoogd.</i>		satrap as, <i>de landvoogden.</i>
Voc.	satrap e, <i>o landvoogd.</i>		satrap ae, <i>o landvoogden.</i>
Abi.	satrap e, <i>met of door den landv.</i>		satrap is, <i>met of door de landv.</i>

Voorbeelden ter oefening.

aloë, f. *aloë*; crambe, f. *kool*; epitōme, f. *uittreksel*; isagōge, f. *inleiding*; anagnostes, m. *voorlezer*; comētes, m. *staartster*; dynastes, m. *opperheer*; pyrītes, m. *vuursteen*.

Aanm. De namen van steden op e zooals Sinōpe hebben in den gen. sing. op de vraag waar den uitgang ae. Bv. Sinopae, *te Sinope*.

*29. De Grieksche woorden der **tweede declinatie** gaan uit op eus, os, on. De woorden op on zijn onzijdig.

Voorbeelden van verbuiging.

Singularis.		
Nom.	Pers eus (eigenaam).	diphthong os, <i>tweeklank.</i> lexic on, <i>woordenboek.</i>
Gen.	Pers ei.	diphthong i. lexic i.
Dat.	Pers eo.	diphthong o. lexic o.
Acc.	Pers eum (Persea).	diphthong on. lexic on.
Voc.	Pers eu.	diphthong e. lexic on.
Abi.	Pers eo.	diphthong o. lexic o.

Pluralis.

Nom. Pers ei.	diphthong l.	lexic a.
Gen. Pers eorum.	diphthong orum.	lexic orum.
Dat. Pers eis.	diphthong is.	lexic is.
Acc. Pers eos.	diphthong os.	lexic a.
Voc. Pers ei.	diphthong l.	lexic a.
Abl. Pers eis.	diphthong is.	lexic is.

Voorbeelden ter oefening.

Arctos, f. *beergesternte*; colon, *punt*; idolon, *beeld*; symposion, *gastmaal*.

Aanm. 1^o. Sommige Grieksche eigennamen op os hebben in den gen. en acc. sing. somtijds o. B.v. Athos, Atho.

2^o. In den gen. plur. van oorspronkelijk Grieksche woorden vindt men soms bij titels van boeken den uitgang on. B.v. Vergilii Georgicon libri IV, *Vergilius' vier boeken over den landbouw*.

30. De Grieksche woorden der **derde declinatie** worden verbogen als de Latijnsche, behalve de volgende woorden in de volgende naamvallen.

1^o. Gen. sing.

a. i naast is hebben die eigennamen op es, welke parisyllaba zijn. B.v. Themistocles, gen. Themistoclis en Themistocli.

b. os heeft in proza gewoonlijk slechts de eigenaam Pan, dus: Panos.

c. us hebben de feminina op o. B.v. echo, *echo*, echus; Calypso, Calypsus. Meestal blijven zij in de overige casus onverbogen.

2^o. Acc. sing.

a hebben in proza slechts: aër, *lucht*; aether, *bovenlucht* en Pan.

3^o. Voc. sing.

De woorden op as, antis; es, is; is, is en die op ys werpen de s van den nom. af. B.v. Calchas, Calcha; Themistocles, Themistocle; Iris, Iri; Tiphys, Tiphy.

4^o. Nom. en acc. plur.

e hebben de neutra op es en os. B.v. cacoëthes, *kwaadaardige ziekte*, cacoethe; cetos, *zeemonster*, cete.

5^o. Gen. plur.

on komt soms voor bij opschriften van boeken. B.v. Ovidii Metamorphoseon libri XV.

6^o. Dat. en abl. plur.

is in plaats van ibus hebben gewoonlijk de woorden op ma. B.v. poëma, *gedicht*, poëmatis.

7^o. Acc. plur.

as hebben meermalen en somtijds zelfs bij goede prozaschrijvers de im parisyllaba. B.v. phalanx, *colonne*, phalangas.

Aanm. Bij dichters is het gebruik van Grieksche buigingsuitgangen veel algemeener. Zoo komen nog voor:

1^o. de gen. sing. op os en de acc. sing. op a bij andere woorden

dan de bovengenoemde. B.v. *lampas*, *fakkel*, gen. *lampados*; *heros*, *held*, acc. *heroa*.

2^o. de acc. sing. op *in*, *yn*, en. B.v. *Tigrin*, *Halyn*, *Xerxen*. Een enkele maal vindt men dit ook in proza.

3^o. de voc. sing. door wegwerping der *s* ook bij de woorden op *is*, *idis*. B.v. *Thais*, voc. *Thai*.

4^o. de dat. plur. op *si* of *sin*. B.v. *Lemnias*, *Lemniäsi*; *Troas*, *Troäsin*.

31. Samengestelde declinatie.

Wanneer een substantivum samengesteld is uit twee woorden, die beide in den nom. staan, worden beide woorden gedeclineerd. B.v. *respublica*, *gemeenebest*, gen. *reipublicae*, dat. *reipublicae*, enz.; *iusiurandum*, *eed*, gen. *iurisiurandi*, dat. *iuriiurando*, enz.

Zoo een substantivum samengesteld is uit twee woorden, waarvan het eene in den nom. en het andere in den gen. staat, wordt alleen het woord in den nom. gedeclineerd. B.v. *iurisconsultus*, *rechtsgeleerde*, gen. *iurisconsulti*, dat. *iurisconsulto*, enz. Evenzoo *senatus consultum*, *raadsbesluit*, *plebiscitum*, *volksbesluit*.

*32. Substantiva indeclinabilia.

Tot de substantiva, die niet verbogen kunnen worden, behooren:

1^o. de namen der letters;

sommige vreemde woorden, zooals: *manna*;

vele Grieksche woorden op *i* en *y*, zooals: *gummi*, *gom*; *asty*, *de stad* (Athene).

2^o. vele vreemde, vooral Hebreeuwsche eigennamen, zooals: *Judith*, *Bethlehem*.

Uitzonderingen:

a. Die eigennamen, welke een Latijnschen of Griekschen uitgang hebben, zooals *Maria*, *Ioannes*, *Iudas* worden naar de 1ste of 3de declinatie verbogen.

b. Soms nemen vreemde eigennamen met onverbuigbaren uitgang een Latijnschen uitgang aan en kunnen dan verbogen worden. B.v. *Abrahamus*, *Iuditha*.

c. *David*, *Daniel* en *Gabriel* blijven in den nom. gewoonlijk onveranderd en worden verder regelmatig naar de 3e declinatie verbogen. B.v. gen. *Davīdis*, *Danielis*, *Gabrielis*.

d. *Iesus* heeft in den acc. *Iesum*, in de overige naamvallen *Iesu*.

33.

Singularia tantum.

Tot de substantiva, die gewoonlijk of alleen in het enkelvoud voorkomen, behooren:

1^o. de namen van afgetrokken denkbeelden, die slechts enkelvoudig gedacht worden, zooals de namen van deugden, ondeugden, wetenschappen. B.v. *sapientia*, *wijsheid*, *pudor*, *schaamte*.

Men gebruikt echter in het Latijn de nomina abstracta in het meervoud:

a. wanneer het aangeduide denkbeeld op meerdere personen betrekking heeft. Maar men mag hier ook het enkelvoud gebruiken.

Cornelius Nepos *vitae* (*vitam*) *multorum illustrium imperatorum* *descripsit*, *Cornelius Nepos heeft het leven van vele aanzienlijke veldheeren beschreven*. *Inimicitiae acerbissimae erant inter Romanos et Carthaginienses*, *er bestond een zeer hevige vijandschap tusschen de Romeinen en de Carthagers*. *Incurres in odia hominum*, *gij zult den haat der menschen belooopen*.

b. wanneer men verschillende soorten of uitingen van een afgetrokken denkbeeld wil aanduiden.

Somnus et quietes ceterae, *de slaap en de overige soorten van rust*; *timiditates*, *uitingen van vrees*; *irae*, *uitvallen van toorn*; *amores*, *liefdesbetuigingen*; *mortes*, *sterfgevallen*.

2^o. de stofnamen, zooals: *aurum*, *goud*; *nix*, *sneeuw*.

Men gebruikt echter het meervoud om uit te drukken:

a. de stofsoorten. B.v. *sales*, *verschillende zouten*; *ligna*, *houtsoorten*.

b. de voorwerpen, die uit zekere stof vervaardigd zijn. B.v. *aera*, *koperen instrumenten*; *cerae*, *wassen beelden*; *larda*, *zijden gerookt spek*.

Als stofnamen worden ook beschouwd de namen der tuin- en veldvruchten en der voortbrengselen van akkerbouw en veeteelt, wanneer men namelijk aan de geheele soort denkt.

Hae villae abundant porco, *haedo*, *agno*, *gallina*, *deze landgoederen zijn rijk aan varkens, bokken, lammeren en kippen*. *Catīnus ciceris*, *een schotel erwten*.

3^o. de nomina propria.

Men gebruikt echter het meervoud om meerdere personen aan te duiden, die:

a. denzelfden naam dragen. B.v. *Gnaeus et Publius Scipiones*, *Gnaeus en Publius Scipio*.

b. zekere gelijkenis met een bepaalden persoon hebben. B.v. *Cicerones*, *redenaars als Cicero*.

4^o. verschillende op zich zelf staande woorden, zooals:

album, i, *register*. *specimen*, inis, *proef*, *stalen*.

apparatus, us, *toebereidselen*. *supellex*, lectilis, *huisraad*.

fama, ae, *gerucht*. *ver*, veris, *lente*.

letum, i, *dood*. *vesper*, i (*vespera*, ae), *avond*.

mundus, i, *kaptafelgereedschap*. *vestis*, is, *kleding*.

Aanm. I. Meermalen staan ook de algemeene benamingen van militairen in het enkelvoud in plaats van in het meervoud. B.v. miles, eques, pedes, hostis.

Aanm. II. Daarentegen zetten de Latijnen de benamingen van het lichaam en de lichaamsdeelen gaarne in het meervoud, wanneer zij op meer dan één persoon betrekking hebben. Men vindt echter bij de beste schrijvers ook het enkelv.

Milites terga dant, corpora curant. Animadvertit Sequanos capite demisso terram intueri.

Aanm. III. Dichters zetten soms voor de deftigheid een meervoud, al wordt er maar van één enkele zaak gesproken (pluralis maiestaticus).

Rector Olympi non agat hos currus (den zonnewagen).

34.

Pluralia tantum.

Tot de substantiva, die alleen of gewoonlijk in het meervoud voorkomen, behooren:

1^o. verschillende namen van personen, zooals:

caelites, um, hemelingen.	manes, ium, geesten der afgestorvenen.
excubiae, wacht.	optimates, ium, aanzienlijken.
gemini, tweelingen.	penates, ium, huisgoden.
inferi, bewoners der onderwereld.	posterii, nakomelingen.
liberi, kinderen.	primores, um, aanzienlijken.
lemures, um, spoken.	proceres, um, aanzienlijken.
maiores, um, voorouders.	superi, bewoners der bovenwereld.

2^o. de namen van bepaalde dagen, zooals: Kalendae, de 1ste dag der maand, Nonae, de 5de of 7de dag der maand, Idus, de 13de of 15de dag der maand, nundinae, marktdag, feriae, vacantie.

3^o. de namen van feesten en feestelijke spelen, zooals: Bacchanalia, het feest van Bacchus, natalicia, verjaarfest, sponsalia, verlovingsmaal.

4^o. verschillende namen van volken, eilandengroepen, gebergten, steden, zooals: Aborigines, Baleares, Alpes, Athenae.

5^o. verschillende namen van samengestelde zaken, wier samenstellende deelen de Latijnen zich of niet voorstelden of met andere woorden aanduiden. Het begrip van vele dezer woorden drukken ook wij in het meervoud uit. De voornaamste dezer woorden zijn:

altaria, ium, altaar.	cani, grijze haren.
ambages, um, omweg.	cervices, um, nek.
angustiae, bergpas.	codicilli, briefje.
arma, orum, wapenen.	cunae, wieg.
artus, gewrichten.	deliciae, vermaak.
balneae, badhuis.	divitiae, rijkdom.
bellaria, orum, dessert.	epulae, gerechten.
blanditiae, liefkozingen.	facetiae, aardigheden.
cancelli, traliewerk.	fauces, ium, keel.

fasti, kalender, almanak.
fides, ium, *lier*.
fores, ium, *dubbele deur*.
incunabula, orum, *wieg*.
indutiae, wapenstilstand.
ineptiae, zotteklap.
insidiae, hinderlaag.
loculi, *kistje*.
minae, bedreigingen.
moenia, ium, *stadsmuur*.
preces, um, *gebed*.

primitiae, *eerstelingen*.
quadrigae, *vierspans*.
reliquiae, *overblijfselen*.
renes, (i)um, *nieren*.
serta, orum, *krans*.
sordes, ium, *morsigheid*.
spolia, orum, *buit*.
tenebrae, *duisternis*.
utensilia, ium, *gereedschap*.
valvae, *vleugeldeer*.
verbera, um, *geeselslagen*.

Argutiae, *spitsvondigheid*; armamenta, *scheepstuig*; bigae, *tweespan*; clitellae, *pakzadel*; compedes, *voetkluister*; cunabula, *wieg*; dirae, *vloek*; exta, *ingewanden*; exsequiae, *begravenis*; exuviae, *buitgemaakte wapenen*; grates, *dankbetuiging*; illecebrae, *verleiding*; inferiae, *lijkkoffer*; intestina, *ingewanden*; manubiae, *buit*; nugae, *beuzelingen*; praecordia, *middenrif*; praestigiae, *goochelarij*; pugillares, *schrijftafel*; salinae, *zoutgroeven*; scalae, *trap*; scopae, *bezem*; sentes, *doornstruiken*; thermae, *warne baden*; vepres, *doornstruiken*; vindiciae, *rechtvaardiging*; virgulta, *houtgewas*.

6°. Eenige woorden, die in het meervoud eene van het enkelvoud afwijkende beteekenis hebben:

Singularis.

aedes, *tempel*.
aqua, *water*.
auxilium, *hulp*.
carcer, *kerker*.
castrum, *kasteel*.
comitium, *vergaderplaats van het Romeinsche volk op het forum*.
copia, *voorraad, overvloed*.
cupedia, *snoepachtigheid*.
facultas, *geschiktheid*.
finis, *grens*.
fortuna, *geluk*.
gratia, *dankbaarheid*.
hortus, *tuin*.
impedimentum, *beletsel*.
littera, *letter*.
ludus, *spel*.
naris, *neusgat*.
natalis, *geboortedag*.
opera, *moeite*.
(ops), *hulp*. Vgl. § 21.
pars, *deel*.

Pluralis.

aedes, *tempels, huis*.
aquae, *wateren, gezondheidsbron*.
auxilia, *hulpmiddelen, hulptroepen*.
carceres, *sluitboom der renbaan*.
castra, *legerplaats*.
comitia, *volksvergadering*.
copiae, *troepen*.
cupediae, *lekkernijen*.
facultates, *(tijdelijk) vermogen*.
fines, *grenzen, grondgebied*.
fortunae, *(tijdelijk) vermogen*.
gratiae, *dankbetuiging*.
horti, *tuinen, buitenplaats*.
impedimenta, *beletselen, bagage*.
litterae, *letters, brief, letterkunde*.
ludi, *spelen, openbaar schouwspel*.
nares, *neus*.
natales, *afkomst*.
operae, *werklieden*.
opes, *schatten*.
partes, *deelen, partij, rol, (die men speelt)*.

rostrum, <i>snavel</i> , <i>scheepssneb</i> .	rostra, <i>het spreekgestoelte op het forum</i> .
tabula, <i>plank</i> .	tabulae, <i>rekeningboeken</i> .
tempus, <i>tijd</i> .	tempora, <i>slapen aan het hoofd</i> .

35.

Defectiva casibus.

Tot de substantiva, die een of meer casus missen, behooren:

1^o. sommige substantiva, waarvan de nom. sing. ontbreekt. B.v. (daps), dapis, *spijs*, (dicio), dicionis, *heerschappij*, (frux), frugis, *veldvrucht*, (internecio), internecionis, *ondergang*, (pollis) pollinis, *fijn meel*.

Van vicis (gen.), *beurt*, *afwisseling*, ontbreken behalve den nom. ook de dat. sing. en de gen. plur.

2^o. de woorden, die slechts in den nom. en acc. voorkomen, n.l.:

a. de Grieksche neutra op os en es in het enkelvoud en op e in het meervoud, zooals: cacoëthes, *kwaadaardige ziekte*; cetos, *zee-monster*; Tempe (dal in Thessalië);

b. het meervoud van sommige monosyllaba, als: neces, *verschillende soorten van een gewelddadigen dood*; tura, *wierookkorrels*;

c. de woorden:

fas, *goddelijk recht*; nefas, *onrecht*;

nihil, *niets* (voor de ontbrekende casus gebruikt men nulla res);

instar, *evenbeeld*, *vorm*, *voorkomen*. Bijzonder wordt dit woord gebruikt in de beteekenis van *als*, *zooveel als*, *zoogoed als*, doch slechts in verbindingen, waarin het als nom. of acc. te verklaren is. Men zegge niet: ad instar.

Navis urbis instar habere videtur. Achivi equum montis instar aedificaverunt. Plato mihi unus est instar omnium philosophorum.

3^o. verschillende substantiva, die slechts in bepaalde verbindingen voorkomen, zooals:

dicis causa, *in schijn*;

ad incitas redigere, *tot het uiterste brengen*;

infittias ire, *loochenen*;

venum dare, *verkoopen*; venum ire, *verkocht worden*;

pessum dare, *te gronde helpen*; pessum ire, *te gronde gaan*;

sponte, *vrijwillig*, dat gewoonlijk slechts in den abl. en wel in verbinding met een pronomen possessivum voorkomt.

Vidua se peierasse sua sponte professa est, *de weduwe bekende vrijwillig, dat zij een valschen eed had gedaan*.

4^o. de woorden:

mane, *ochtend*, dat slechts in den nom., acc. en abl. sing. voorkomt;

nemo, *niemand*, dat slechts in den nom., dat. en acc. sing. mag gebruikt worden. In plaats van neminis zegt men nullius en in plaats van nemine nullo.

36.

Abundantia.

Tot de substantiva, die verschillende vormen van gelijke beteekenis hebben, behooren:

1^o. de heteroclita of substantiva, die met denzelfden of met een verschillenden nominativus op verschillende wijzen verbogen worden. B.v. elephantus, i. elephas, antis (slechts in den nom. gebruikelijk), *olifant*.

femur, oris.

femen, inis (niet in den nom.), *dij*.

iuventus, utis.

iuventa, ae (dichterlijk), *jeugd*.

requies, etis.

requies, ei (slechts in den acc. en a bl. requiem, requie), *rust*.

vas, vasis (in het meervoud niet gebruikelijk). vasum, i (in het enkelvoud niet gebruikelijk), *vat*.

Verder verschillende substantiva, die naar de 1ste en 5de declinatie gaan, zooals: barbaria en barbaries, *ruwheid*, luxuria en luxuries, *weelderigheid*, materia en materies, *stof*. Gewoonlijk worden van de vormen der 5de declinatie slechts de nom. acc. en abl. sing. gebruikt.

2^o. de heterogenea of substantiva, die een verschillend geslacht hebben. B.v. baculum, n. en baculus, m. *stok*, commentarius, m. en commentarium, n. *geschrift*, cubitus, m. en cubitum, n. (bijzonder als maat), *elleboog*.

De volgende woorden hebben in het meervoud een ander geslacht dan in het enkelvoud:

carbasus, i, f. *lijnwaad*.

Plur. carbasa, n. *kleederen, zeilen*.

caelum, i, n. *hemel*.

„ caeli, m.

frenum, i, n. *gebit*.

„ freni, m. en frena, n.

iocus, i, m. *scherts*.

„ ioci, m. en ioca, n.

locus, i, m. *plaats*.

„ loci, m. *plaatsen* in boeken en oorden; loca, n. *alleen oorden*.

ostrea, ae, f. *oester*.

„ ostreae, f. en ostrea, n.

rastrum, i, n. *hark*.

„ rastri, m. en rastra, n.

sibylus, i, m. *gesis*.

„ sibili, m. en dichterlijk, ook sibila, n.

tartarus, i, m. *onderwereld*.

„ tartara, n.

tonitrus, us, m. *donder*.

„ tonitrua, n.

3^o. sommige woorden, die heteroclita en heterogenea te gelijk zijn. B.v.

alimonia, ae, f. en alimonium, i, n. *voeding*.

cingula, ae, f. en cingulum, i, n. *gordel*.

contagium, i, n. en contagio, onis, f. *besmetting*.

menda, ae, f. en mendum, i, n. *schrijffout*.

ZESDE HOOFDSTUK.

OVER DE GESLACHTSREGELS.

ALGEMEENE REGELS.

37. Mannelijk zijn de namen van mannen, volken, maanden, rivieren, bergen en winden. B.v. *poëta*, *dichter*, *Persa*, *een Pers*, *Ianuarius*, *Januari*, *Garumna*, *de Garonne*, *Atlas*, *het Atlasgebergte*, *aquilo*, *noordenwind*.

Uitzonderingen. 1^o. Vrouwelijk zijn *operae*, *werklieden*, *vigiliae* en *excubiae*, *wacht*, *copiae*, *troepen*.

2^o. Onzijdig zijn *acroama*, *grappenmaker*, *auxilia*, *hulptroepen*, *mancipium*, *slaaf*.

3^o. Zoo bij de namen der bergen geen *mons* staat, hebben zij gewoonlijk het geslacht van hunnen uitgang, zooals *Ida* of *Ide*. f. *Pelion*, n.

38. Vrouwelijk zijn de namen van vrouwen, boomen, gewassen, steden, landen en eilanden. B.v. *mater*, *moeder*, *quercus*, *eik*, *Babylon*, *Italia*, *Cyprus*.

Uitzonderingen.

1^o. Mannelijk zijn onder de namen van:

a. gewassen: o.a. *dumus*, *doornstruik*; *calamus*, *riet*.

b. steden: de pluralia op i, zooals *Argi*, *Delphi*.

c. landen: o.a. *Bosporus*, *Pontus*.

2^o. Onzijdig zijn onder de namen van:

a. boomen en gewassen: die op um der tweede en die op er der derde declinatie, alsmede *robur*, *eik*.

b. steden: die op um en de Grieksche op on, zooals *Tusculum*, *Ilion*.

c. landen: de enkelvoudige op um en de meervoudige op a, zooals *Latium*, *Bactra*.

d. eilanden: eenige op um, alsmede *Delta* (indecl.).

39. Sommige namen van **personen** hebben een dubbel geslacht. Deze substantiva, welke communia worden genoemd, kunnen zoowel een man als een vrouw aanduiden. Zij zijn voornamelijk:

<i>adolescens</i> , ntis, <i>jongeling</i> ,	<i>antistes</i> , titis, <i>opperpriester</i> ,
(<i>meisje</i> .)	(<i>opperpriesteres</i> .)
<i>affinis</i> , is, <i>schoonbroeder</i> , <i>schoon-</i>	<i>artifex</i> , ficis, <i>kunstenaar</i> ,
(<i>zuster</i> .)	(<i>kunstenares</i> .)

civis, is, <i>burger, burgeres.</i>	interpres, etis, <i>tolk.</i>
comes, itis, <i>gezel, gezellin.</i>	iuvenis, is, <i>jongeling, meisje.</i>
coniux, gis, <i>echtgenoot.</i>	parens, ntis, <i>vader, moeder.</i>
contubernalis, is, <i>tentkame-</i>	patrueles, is, <i>neef, nicht.</i>
conviva, ae, <i>gast.</i> (raad.	praesul, ulis, <i>bestuurder, be-</i>
dux, cis, <i>leidsman, leidsvrouw.</i>	(stuurderes.
heres, edis, <i>erfgenaam.</i>	sacerdos, otis, <i>priester, priesteres.</i>
hospes, itis, <i>gastheer, gastvrouw.</i>	satelles, litis, <i>begeleider, bege-</i>
index, icis, <i>aanbrenger, aan-</i>	(leidster.
(brengster.	vates, is, <i>waarzegger, waarzegster.</i>
infans, ntis, <i>kind(beneden 7 jaar).</i>	vindex, icis, <i>wreker, wreekster.</i>

Van antistes en hospes komen voor het vrouwelijk geslacht ook de vormen antistita en hospita voor.

40. Verscheidene namen van **personen** hebben voor het mannelijk en vrouwelijk geslacht een verschillenden uitgang. Zij worden mobilia geheeten.

Men lette op den volgenden regel:

1^o. Zoo het mannelijke substantivum op us of er uitgaat, heeft het vrouwelijke den uitgang a. B.v. coquus, *kok*, coqua, *keukenmeid*; magister, *leermeester*, magistra, *leermeesteres*.

2^o. Eindigt het mannelijke substantivum op tor, dan gaat het vrouwelijke uit op trix. B.v. victor, *overwinnaar*, victrix, *overwinnares*. Nutritor, *opvoeder* heeft echter nutrix, *voedster*.

De volgende mobilia wijken van dezen regel af:

avus, i, <i>grootvader.</i>	avia, <i>grootmoeder.</i>
caupo, onis, <i>waard.</i>	copa, <i>waardin.</i>
cliens, ntis, <i>beschermeling.</i>	clienta, <i>beschermeling.</i>
fidicen, cinis, <i>snarenspeeler.</i>	fidicina, <i>snarenspeelster.</i>
gener, eri, <i>schoonzoon.</i>	nurus, us, <i>schoondochter.</i>
nepos, otis, <i>kleinzoon.</i>	neptis, <i>kleindochter.</i>
poëta, ae, <i>dichter.</i>	poëtria, <i>dichteres.</i>
psaltes, ae, <i>snarenspeeler.</i>	psaltria, <i>snarenspeelster.</i>
puer, eri, <i>knaap.</i>	puella, <i>meisje.</i>
rex, gis, <i>koning.</i>	regina, <i>koningin.</i>

socer, eri, *schoonvader.* socrus, us, *schoonmoeder.*
 tibicen, cinis, *fluitspeler.* tibicina, *fluitspeelster.*

41. Onder de namen van **dieren** vindt men:

1^o. communia. Hiertoe behooren: bos, os, *koe*, canis, *hond.*

2^o. mobilia. Hiertoe behooren:

agnus, i, <i>lam.</i>	agna, <i>wijfjeslam.</i>
aries, etis, <i>ram.</i>	ovis, <i>ooi.</i>
caper, pri, <i>bok.</i>	capra, <i>geit.</i>
catus, i, <i>kater.</i>	feles, is, <i>kat.</i>
cervus, i, <i>hert.</i>	cerva, <i>hinde.</i>
columbus, i, <i>doffer.</i>	columba, <i>duif.</i>
equus, i, <i>hengst.</i>	equa, <i>merrie.</i>
gallus, i, <i>haan.</i>	gallina, <i>kip.</i>
haedus, i, <i>bokje.</i>	capella, <i>geitje.</i>
iuvenus, i, <i>var.</i>	iuvenca, <i>vaars.</i>
leo, onis, <i>leeuw.</i>	leaena, <i>leeuwin.</i>
taurus, i, <i>stier.</i>	vacca, <i>koe.</i>
ursus, i, <i>beer.</i>	ursa, <i>berin.</i>
vitulus, i, <i>kalf.</i>	vitula, <i>kalf.</i>

3^o. epicoena. Hieronder verstaat men de namen van dieren, welke voor de twee natuurlijke geslachten slechts één taalkundig geslacht hebben. Zoo zijn de woorden corvus, *raaf*, passer, *musch.* turdus, *lijster*, masculina, ook al worden zij gebruikt voor een vrouwelijk dier en de woorden aquila, *arend*, anas, *atis*, eend, vulpes, *vos*, feminina, hetzij zij gebruikt worden voor een mannetje of een wijfje. Zoo men bepaald wil uitdrukken, dat men een mannelijk of een vrouwelijk dier bedoelt, moet men bij den naam van het dier het woord mas, maris, of femina, ae, voegen. B.v. anas mas *waard*, anas femina, *eend.*

42. Onzijdig zijn:

1^o. de substantiva indeclinabilia met uitzondering van de namen van personen. Vgl. § *32. De namen der letters worden soms vrouwelijk gebruikt door er littera onder te verstaan. B.v. Duae T, *twee T's.*

2^o. de woorden, die geen nomina zijn, en als substantiva gebruikt worden. B.v. Ultimum vale, *het laatste vaarwel.* Tuum scire, *uw weten.*

BIJZONDERE REGELS.

De bijzondere regels gelden niet voor de woorden, wier geslacht reeds bepaald is door de algemeene regels.

Eerste declinatie.

43. De woorden op a en e zijn vrouwelijk, die op as en es mannelijk. Behalve de uitzonderingen volgens de algemeene regels, zooals de namen van mannen en volken, is nog mannelijk op a Hadria, *de Adriatische zee*.

Tweede declinatie.

44. De woorden op er, ir, us, os, eus zijn mannelijk, die op um en on zijn onzijdig.

Behalve de uitzonderingen volgens de algemeene regels zijn van de woorden op us

vrouwelijk:

1^o. vier zuiver Latijnsche woorden: *alvus*, *buik*, *colus*, *spinrokken*, *humus*, *grond* en *vannus*, *wan*.

2^o. verscheidene uit het Grieksch afkomstige woorden. B.v. *antidōtus*, *tegengif*, *atōmus*, *ondeelbaar lichaam*, *dialectus*, *tongval*, *erēmus*, *woestijn*, *exōdus*, *uitgang*, *methōdus*, *leerwijze*, *periōdus*, *volzin*, *phasēlus*, *scheepje*, *synōdus*, *vergadering*.

onzijdig:

pelāgus, *zee*, *virus*, *venijn* en gewoonlijk *vulgus*, *gemeen*, welke woorden tevens het meervoud missen.

Derde declinatie.

45. Mannelijk zijn:

de woorden op o, or, os, er;

de imparisyllaba op es.

B.v. *sermo*, *gesprek*; *calor*, *warmte*; *flos*, *bloem*; *passer*, *musch*; *paries*, *etis*, *wand*.

1^o. Uitzonderingen op o:

Feminina zijn op o:

de woorden op do, go, io,

benevens *echo*, *caro*.

Maar manlijk: *ordo*, *cardo*;

met *pugio* en *scipio*

septentrio en *harpago*.

Echo, *echus*, *echo*. Vgl. § 30. 1^o c.

caro, *carnis*, *vleesch*.

ordo, *dinis*, *volgorde*.

cardo, *dinis*, *hengsel*.

pugio, *onis*, *dolk*.

scipio, *onis*, *staf*.

septentrio, *onis* (gew. pl.), *noorden*.

harpago, *onis*, *haak*.

2^o. Uitzonderingen op or:

Neutra zijn er vier op or:	Marmor, oris, <i>marmer</i> .
marmor, aequor, ador,	aequor, oris, <i>vlakte</i> .
cor.	ador, ōris, <i>spelt</i> (tarwe).
Feminini generis	cor, cordis, <i>hart</i> .
is slechts arbor, arboris.	arbor, oris, <i>boom</i> .

3^o. Uitzonderingen op os:

Feminina zijn op os	cos, cotis, <i>slijpsteen</i> .
deze drie: cos, dos, eos.	dos, dotis, <i>huwelijksgift</i> .
Doch os (oris) en os (ossis)	eos, eōnis, <i>dageraad</i> .
zijn neutrius generis.	os, oris, <i>mond</i> .
	os, ossis, <i>been</i> .

4^o. Uitzonderingen op er:

Vrouwelijk is linter.	Linter, tris, <i>boot</i> .
Maar onzijdig: iter,	iter, itineris, <i>reis</i> .
ver, cadaver, verber;	ver, veris, <i>lente</i> .
	cadaver, eris, <i>lijk</i> .
	verbera, um, <i>slagen</i> (Vgl. § 34. 5 ^o)
	tuber, eris, <i>gezwel</i> .
	uber, eris, <i>uier</i> .
tuber, uber, spinter.	spinter, ēris, <i>armband</i> .

5^o. Uitzonderingen op es:

Vrouwelijk zijn quies,	Quies, etis, <i>rust</i> .
requies en merces;	requies, etis, <i>rust</i> .
	merces, edis, <i>loon</i> .
	compedes, um, <i>voethluister</i> (Vgl.
	§ 34. 5 ^o).
compes, seges, merges.	seges, etis, <i>zaadveld</i> .
Maar onzijdig: aes.	merges, itis, <i>schoof</i> .
	aes, aeris, <i>koper</i> .

46. Vrouwelijk zijn:

de woorden op as, aus, is, x, ys;
 de parisyllaba op es;
 de woorden op s met voorafgaanden medeklinker.
 B.v. aetas, *leeftijd*; laus, *lof*; auris, *oor*; radix, *wortel*;
 chelys, *luit*; nubes, *wolk*; hiems, *winter*.

1^o. Uitzonderingen op as:

Drie zijn er mannelijk op as:	As, assis, <i>een as</i> (kopergeld).
as, adamas en elephas.	adamas, antis, <i>diamant</i> .

vas (vasis) echter, fas, nefas
zijn neutra met den uitgang as.

elephas, antis, *olifant* (§ 36. 1^o).
vas, vasis, *vat* (§ 36. 1^o).
fas (§ 35. 2^o c), *goddelijk recht*.
nefas (§ 35. 2^o c), *onrecht*.

2^o. Uitzonderingen op is:

Op is zijn manlijk: collis, ensis, collis, is, *heuvel*.
met pulvis, axis, lapis, mensis, ensis, is, *zwaard*.
orbis, fascis, glis en piscis, pulvis, eris, *stof*.
en wier uitgang guis of nis is. axis, is, *as* (v. e. rad).
lapis, idis, *steen*.
mensis, is, *maand*.
orbis, is, *kring*.
fascis, is, *bundel*.
glis, gliris, *rat*.
piscis, is, *visch*.

3^o. Uitzonderingen op x:

Op x zijn manlijk: die op ex (icis), grex, egis, *kudde*.
benevens grex en calix (calicis). calix, icis, *kelk*.

4^o. Uitzonderingen op de woorden op s met voorafg. medeklinker:

Manlijk zijn op ons en ens: fons, ntis, *bron*.
fons, mons, pons, dens, con- mons, ntis, *berg*.
fluens, pons, ntis, *brug*.
bidens, tridens, occidens, dens, ntis, *land*.
rudens, torrens, oriens. confluens, ntis, *samenvloeiing*.
bidens, ntis, m. *gaffel*, f. *tweejarig*
schaap.
tridens, ntis, *drietand*.
occidens, ntis, *westen*.
rudens, ntis, *kabeltouw*.
torrens, ntis, *bergstroom*.
oriens, ntis, *oosten*.

47. Onzijdig zijn de woorden op:

a, c, i, t, y, l, e, n;

ar, ur, us.

B.v. aroma, *specerij*; lac, *melk*; sinapi, *mosterd*; caput, *hoofd*; misy, *truffel*; vectigal, *belasting*; mare, *zee*; carmen, *gezag*; calcar, *spoor*; robur, *kracht*; pectus, *borst*.

1^o. Uitzonderingen op l en ur:

Manlijk zijn op ur en l:
vultur, turtur, sol en sal.

Vultur, uris, *gier*.
turtur, uris, *tortel*.
sol, solis, *zon*.
sal, salis, *zout*, *geestigheid*.

2^o. Uitzonderingen op us:

Masculina zijn op us:

lepus (leporis) en mus.

Maar feminina zijn op us:

iuventus, virtus, servitus,

pecus (pecudis) en salus,

met senectus, tellus,

palus;

Lepus, oris, *haas*.mus, muris, *muis*.iuventus, utis, *jeugd*.virtus, utis, *deugd*.servitus, utis, *slavernij*.pecus, udis, *f. een stuk vee*.oris, n. *het vee, de schapen*.salus, utis, *heil*.senectus, utis, *ouderdom*.tellus, uris, *aarde*.palus, udis, *moeras*.sus, suis, *zwijn*.grus, gruis, *kraanvogel*.

en gewoonlijk sus en grus.

Vierde declinatie.

48. De woorden op us zijn mannelijk, die op u onzijdig.

Uitzonderingen op us:

Vrouwlijk zijn de woorden:

acus, domus, manus,

porticus en tribus;

Acus, *naald*.domus, *huis*.manus, *hand*.porticus, *galerij*.tribus, *volksstam*.

Idus (pl.), 13e of 15e dag der maand.

Quinquatrus (pl.), *een Minervafeest*.penus, *levensvoorraad*.specus, *hol*.

Idus en Quinquatrus.

Man- en vrouwlijk: penus.

Soms tijds vrouwlijk: specus.

Vijfde declinatie.

49. Alle woorden dezer declinatie zijn vrouwelijk behalve merities, *middag*, dat mannelijk is. Ook dies is mannelijk;wanneer het echter in het enkelvoud een bepaalden dag aanduidt of *termijn* beteekent, wordt het meestal vrouwelijk gebruikt. B.v. ante eam diem; dies praestituta.

ZEVENDE HOOFDSTUK.

OVER HET ADIECTIVUM.

I. OVER DE DECLINATIE DER ADIECTIVA.

50. Evenals in het Nederlandsch moeten de adiectiva ook in het Latijn met hunne substantiva overeenkomen in geslacht, getal en naamval.

A. Sommige adiectiva hebben voor ieder geslacht een verschillenden uitgang. B.v. *rex pulcher*, *de schoone koning*, *regina pulchra*, *de schoone koningin*, *templum pulchrum*, *de schoone tempel*.

B. Andere adiectiva hebben twee uitgangen, één voor het masculinum en femininum en één voor het neutrum. B.v. *vir mortalis*, *de sterfelijke man*, *mulier mortalis*, *de sterfelijke vrouw*, *genus mortale*, *het sterfelijk geslacht*.

C. Er zijn ook adiectiva, die slechts één uitgang hebben voor de drie geslachten. B.v. *puer praestans*, *de voortreffelijke knaap*, *puella praestans*, *het voortreffelijke meisje*, *donum praestans*, *het voortreffelijk geschenk*.

A. Adiectiva van drie uitgangen.

51. De adiectiva van drie uitgangen gaan uit op

1. us, a, um.

2. er, a, um.

3. er, is, e.

Die op us, a, um en er, a, um gaan in het mannelijk en onzijdig geslacht naar de tweede en in het vrouwelijk naar de eerste declinatie.

Die op er, is, e gaan in alle geslachten naar de derde declinatie. Zij hebben echter in den abl. sing. i, in den gen. plur. ium en in den nom. acc. en voc. plur. van het neutrum ia.

Voorbeelden van verbuiging.

1.

bonus, bona, bonum, *goed*.

Singularis.

Pluralis.

Nom.	bonus,	bona,	bonum.	boni,	bonae,	bona.
Gen.	boni,	bonae,	boni.	bonorum,	bonarum,	bonorum.
Dat.	bono,	bonae,	bono.	bonis,	bonis,	bonis.
Acc.	bonum,	bonam,	bonum.	bonos,	bonas,	bona.
Voc.	bone,	bona,	bonum.	boni,	bonae,	bona.
Abl.	bono,	bona,	bono.	bonis,	bonis,	bonis.

2.

pulcher, pulchra, pulchrum, *schoon*.

N. pulcher,	pulchra,	pulchrum.	pulchri,	pulchrae,	pulchra.
G. pulchri,	pulchrae,	pulchri.	pulchrorum,	pulchrarum,	pulchrorum.
D. pulchro,	pulchrae,	pulchro.	pulchris,	pulchris,	pulchris.
A. pulchrum,	pulchram,	pulchrum.	pulchros,	pulchras,	pulchra.
V. pulcher,	pulchra,	pulchrum.	pulchri,	pulchrae,	pulchra.
A. pulchro,	pulchra,	pulchro.	pulchris,	pulchris,	pulchris.

3.

acer, acris, acre, *scherp*.

Nom.	acer,	acris,	acre.	acres,	acres,	acria.
Gen.	acris,	acris,	acris.	acrium,	acrium,	acrium.
Dat.	acri,	acri,	acri.	acribus,	acribus,	acribus.
Acc.	acrem,	acrem,	acre.	acres,	acres,	acria.
Voc.	acer,	acris,	acre.	acres,	acres,	acria.
Abl.	acri,	acri,	acri.	acribus,	acribus,	acribus.

52.

Aanmerkingen.

1^o. Volgens bonus gaan alle adiectiva op us behalve vetus (eris), oud en intercus (utis), wat onder de huid is, die slechts één uitgang hebben.

2^o. Volgens pulcher gaan alle adiectiva op er behalve

a. de volgende, die naar acer gaan:

alacer, alacris, alacre, levendig.
campester, campestris, campestre, in het open veld.

celeber,	celebris,	celebre,	beroemd.
celer,	celeris,	celeste,	snel.
equester,	equestris,	equestre,	de ruitery betreffend.
paluster,	palustris,	palustre,	moerassig.
pedester,	pedestris,	pedestre,	het voetvolk betreffend.
puter,	putris,	putre,	verrot.
saluber,	salubris,	salubre,	heilzaam.
silvester,	silvestris,	silvestre,	boschachtig.
terrester,	terrestris,	terrestre,	aardsch.
volucer,	volucris,	volucres,	gevlugeld.
alsmede de namen der maanden op er, zooals September.			

Celer heeft in den gen. plur. celerum in de uitdrukking tribunus celerum, *hoofdman der ridders*.

Sommige dezer adiectiva gaan in het masculinum ook wel op is uit.

In den acc. plur. masc. en fem. vindt men soms is in plaats van es.

b. de volgende vier, die van één uitgang zijn:

congener,	gelijkslachtig.	pauper,	arm.
degener,	ontaard.	uber,	vruchtbaar.

30. Alle adiectiva, die naar pulcher gaan, verliezen in de verbuiging de e, behalve:

alter,	altera,	alterum,	de ander.
asper,	aspera,	asperum,	ruw.
exter,	extera,	exterum,	uitheensch.
gibber,	gibbera,	gibberum,	bultig.
lacer,	lacera,	lacerum,	gescheurd.
liber,	libera,	liberum,	vrij.
miser,	misera,	miserum,	ongelukkig.
prosper,	prospera,	prosperum,	voorspoedig.
tener,	tenera,	tenerum,	teeder.

benevens de adiectiva op fer en ger, die van fero en gero, *ik draag*, zijn afgeleid, zooals: frugifer, frugifera, frugiferum, *vruchtdragend*, armiger, armigera, armigerum, *wapendragend*.

Dexter, *rechtsch*, heeft dextra en somtijds dextera.

Het adiectivum satur (gen. sature) *verzadigd*, heeft satura, saturum.

40. Negen adiectiva hebben in den gen. sing. van alle geslachten ius en in den dat. sing. i. Zij zijn:

alius, <i>een ander</i> (van meerderen).	totus, <i>geheel</i> .
alter, <i>de ander</i> (van twee).	ullus, <i>eenig</i> .
neuter, <i>geen</i> (van beiden).	unus, <i>één</i> .
n'ullus, <i>geen</i> (van meerderen).	uter, <i>wie</i> (van beiden).
solus, <i>alleen</i> .	

B.v. Nom. neuter, neutra, neutrum. Gen. neutrius. Dat. neutri. Acc. neutrum, neutram, neutrum.

Alius, alia, aliud (het neutrum is niet: alium) heeft in den gen. alius en in den dat. alii.

Men spreke den gen. en dat. van alter uit: alterius, altëri.

In de samenstellingen van uter: uterque, *elk* (van beiden), utercunque, uterlibet en utervis, *wie* (van beiden) ook, wordt alleen uter gedeclineerd. B.v. uterque, utrâque, utrumque.

Van alterüter, *een van beiden*, wordt gewoonlijk slechts uter gedeclineerd. B.v. alterütra, alterutrius. Soms worden beide woorden gedeclineerd. B.v. alteriusutrius.

De genetivus alius wordt als adj. meestal vervangen door alterius, als subst. door het adj. alienus, dat dan in geslacht, getal en naamval overeenkomt met het subst., waarbij het behoort. B.v. domo aliena, *uit het huis van een ander*.

Voorbeelden ter oefening.

albus, *wit*; alter; probus, *braaf*; celeber; celer; liber; macer, *mager*; malus, *slecht*; niger, *zwart*; parvus, *klein*; terrester; uterlibet.

Equus (i) celer, m. *het snelle paard*.

B. Adiectiva van twee uitgangen.

53. De adiectiva van twee uitgangen gaan uit op is, e. Zij worden verbogen volgens de derde declinatie, doch hebben in den abl. sing. i, in den gen. plur. ium en in den nom. acc. en voc. plur. van het neutrum ia.

Voorbeeld van verbuiging.

mortalis, mortale, *sterfelijk*.

M. en F.	N.	M. en F.	N.
Nom. mortal is ,	mortale.	mortales,	mortal ia .
Gen. mortal is ,	mortal is .	mortal ium ,	mortal ium .

	M. en F.	N.	M. en F.	N.
Dat.	mortali,	mortali.	mortalibus,	mortalibus.
Acc.	mortalem,	mortale.	mortales,	mortalia.
Voc.	mortalis,	mortale.	mortales,	mortalia.
Abl.	mortali,	mortali.	mortalibus,	mortalibus.

54.

Aanmerkingen.

10. Naar *mortalis* gaan alle adiectiva op *is*, ook het eenigszins onregelmatige *dis*, *dite* (gen. *ditis*), *rijk*, dat evenwel in den vorm *dis* bijna nooit voorkomt. *Dis*, *ditis* is een samen-trekking van *dives*, *divitis*, dat echter van één uitgang is. *Ditia* wordt altijd gebruikt als neutrum plurale van *dives*, terwijl gewoonlijk *divitum* gebruikt wordt in plaats van *ditium*.

20. De adiectiva op *is*, die van namen van steden zijn afgeleid, hebben soms *e* in den *abl*.

30. Ook hier vindt men in den *acc. plur. masc. en fem.* soms *is* in plaats van *es*. B.v. *omnis*.

Voorbeelden ter oefening.

brevis, *kort*; *dulcis*, *zoet*; *fortis*, *sterk*; *similis*, *gelijk*.

C. Adiectiva van één uitgang.

55. Van één uitgang zijn alle adiectiva, die niet op *us*, *er* of *is* uitgaan, benevens *vetus*, *intercus*, *congener*, *degener*, *pauper* en *uber*.

Zij worden verbogen naar de derde declinatie, doch hebben, behoudens de uitzonderingen in den *abl. sing. i*, in den *gen. plur. ium* en in den *nom. acc. en voc. plur.* van het neutrum *ia*.

Om deze adiectiva te kunnen declineeren moet men behalve den *nom.* ook den *gen.* kennen.

Voorbeeld van verbuiging.

felix (*īcis*), *gelukkig*.

Singularis.		Pluralis.	
M en F.	N.	M en F.	N.
Nom. <i>felix</i> ,	<i>felix.</i>	<i>felices</i> ,	<i>felicia.</i>
Gen. <i>felicis</i> ,	<i>felicis.</i>	<i>feliciūm</i> ,	<i>feliciūm.</i>
Dat. <i>felici</i> ,	<i>felici.</i>	<i>felicibus</i> ,	<i>felicibus.</i>

Singularis.				Pluralis.			
M en F.		N.		M en F.		N.	
Acc.	felicem,	felix.		felices,		felicia.	
Voc.	felix,	felix.		felices,		felicia.	
Abl.	felici,	felici.		felicibus,		felicibus.	

56.

Aanmerkingen.

I. Over den abl. sing.

1^o. In dezen naamval hebben vele adiectiva van één uitgang behalve i ook e.

2^o. Altijd of gewoonlijk hebben e:

de volgende adiectiva:

compos,	meester over (iets),	abl. sing.	compöte.
dives,	rijk,	„ „	divite.
pauper,	arm,	„ „	paupëre.
vetus,	oud,	„ „	vetëre.
deses,	traag, werkeloos,	„ „	deside.
particeps,	deelachtig,	„ „	participë.
princeps,	eerste,	„ „	principe.

II. Over den gen. plur.

1^o. Altijd of gewoonlijk hebben u m:

a. die adiectiva, welke in den gen. sing. de voorlaatste lettergreep kort hebben. B.v.

cicur,	üris,	tam,	gen. pl. cicurum.
compar,	äris,	gelijk,	„ „ comparum.
praeceps,	cipitis,	steil,	„ „ praecipitum.
senex,	sënis,	oud,	„ „ senum.
supplex,	plícis,	smeekend,	„ „ supplicum.
vigil,	ilis,	waakzaam,	„ „ vigilum.

Uitgezonderd zijn:

par, päris, gelijk, gen. pl. parium.

de adi. op -plex in de beteekenis van -voudig. B.v.

simplex, plícis, eenvoudig, gen. pl. simplicium.

duplex, dubbel, tweevoudig, „ „ duplicium.

b. die adiectiva, welke zijn samengesteld met substantiva, die in den gen. plur. u m hebben. B.v.

anceps, cipitis (van caput), *tweehoofdig*, ancipitum.
 degener, eris (van genus), *ontaard*, degenerum.
 quadrupes, edis (van pes), *viervoetig*, quadrupedum.
 versicolor, oris (van color), *bont*, versicolorum.

2^o. Het adiectivum locuples, plētis, *vermogend*, heeft zoowel locupletum als locupletium.

III. Over den nom., acc. en voc. plur. neutr.

1^o. Vetus heeft vetera.

2^o. Ia hebben:

de adiectiva op as, ans, ens, rs en x,
 anceps, locuples, praeceps, quadrupes,
 teres, hebes, par en versicolor.

3^o. Van de overige adiectiva van één uitgang komen deze naamvallen niet voor.

IV. Over den acc. plur. masc. en fem.

De adiectiva, die ium hebben in den gen. plur., hebben in den acc. plur. masc. en fem. soms is in plaats van es.

Voorbeelden ter oefening.

concors, rdis, *eendrachtig*; hebes, etis, *stomp*; iners, rtis, *ongeschikt*;
 sapiens, ntis, *wijs*; teres, terētis, *langwerpig rond*; trux, trūcis, *woest*;
 vigilans, ntis, *waakzaam*.

57. De volgende adiectiva zijn indeclinabilia: frugi, *rechtschapen*, nequam, *ondeugend*, tot, *zoovele*, quot, *hoevele*, *zoovele als*, quotquot en quocunque, *hoevele ook*, aliquot, *eenige*, totīdem, *even zoovele*. Men zegge dus: Nom. homo nequam. Gen. hominis nequam, enz.

De adiectiva tot, quot, enz., alsmede pauci, ae, a, *weinige*, plerique, pleraeque, plerāque, *de meeste* (soms *zeer vele*), ceteri, ae, a, *de overige* en nonnulli, ae, a, *eenige*, kunnen slechts bij meervoudige substantiva geplaatst worden.

Aanm. 1^o. a. Van plerique komen bij latere schrijvers ook de enkelvoudige vormen plerāque (nom. fem.) en plerumque (acc. masc.) voor.

b. Soms wordt plerumque als substantivum gebruikt en zeer dikwijls als adverbium in de beteekenis van *meestal*.

- c. De gen. plur. is niet in gebruik en wordt vervangen door plurimorum, plurimarum.
- 2^o. a. Het enkelvoud van ceteri komt slechts voor bij collectiva. B.v. cetera classis.
- b. De nom. van het mannelijk enkelvoud bestaat niet.
- 3^o. Soms komt ook in het enkelvoud nonnullus voor.

58. 1^o. Wanneer de adiectiva van één uitgang als substantiva gebruikt worden, volgen zij de declinatie der substantiva. B.v. A sapiente virtus semper maximi penditur. *door den wijze wordt de deugd altijd het hoogst geschat.* Doch par. een paar, heeft gewoonlijk pari in den abl. sing.

2^o. Participia op ns hebben in den abl. sing. i, wanneer zij als adiectiva dienst doen, maar e, wanneer zij meer het karakter van verba bezitten. Vgl. § 412 A en 421.

II. OVER DE VERGELIJKINGSTRAPPEN.

59. Evenals in het Nederlandsch zijn ook in het Latijn drie vergelijkingstrappen:

de stellende trap, gradus positivus. B.v. geleerd, doctus.

de vergrootende trap, gradus comparativus. B.v. geleerder, doctior.

de overtreffende trap, gradus superlativus. B.v. zeer geleerd of het geleerdst, doctissimus.

A. Vorming.

De comparativus wordt gevormd door ior en de superlativus door issimus te zetten in plaats van den uitgang i of is van den gen. sing. B.v.

probus, *braaf*, probi, probior, probissimus.

prudens, *voorzichtig*, prudentis, prudentior, prudentissimus

B. Verbuiging.

1^o. De comparativus heeft voor het mannelijk en vrouwelijk geslacht denzelfden uitgang. Voor het onzijdig geslacht verandert men or in us, (ōris). B.v. probior, probius, prudentior, prudentius. De verbuiging geschiedt volgens de derde declinatie. In den abl. sing. vindt men somtijds i in plaats van e.

Voorbeeld van verbuiging.

	M. en F.	N.	M. en F.	N.
Nom.	probior,	probius.	probiores,	probiora.
Gen.	probioris,	probioris.	probiorum,	probiorum.

	M. en F.	N.	M. en F.	N.
D a t.	probi ori ,	probi ori .	probi oribus ,	probi oribus .
A c c.	probiore m ,	probi us .	probiore s ,	probiore a .
V o c.	probi or ,	probi us .	probiore s ,	probiore a .
A b l.	probiore,	probiore.	probi oribus ,	probi oribus .

2^o. De superlativus heeft voor het vrouwelijk geslacht den uitgang a en voor het onzijdig den uitgang um. B.v. probissimus, probissima, probissimum. De verbuiging geschiedt volgens bonus, a, um.

Over de onregelmatige vergelijkingstrappen.

60. Op de gewone vorming der vergelijkingstrappen zijn de volgende uitzonderingen:

1^o. De adiectiva op er vormen den comparativus regelmatig, doch den superlativus door er te veranderen in errimus. B.v. miser, *ellendig*, miserior, miserrimus; acer, *scherp*, acrior, acerrimus; liber, *vrij*, liberior, liberrimus.

2^o. De zes volgende adiectiva op ilis vormen den comparativus regelmatig, doch den superlativus door ilis te veranderen in illimus:

facilis, *gemakkelijk*, faciliior, facillimus;
 difficilis, *moeilijk*, difficilior, difficillimus;
 similis, *gelijk*, similior, simillimus;
 dissimilis, *ongelijk*, dissimilior, dissimillimus;
 gracilis, *slank*, gracilior, gracillimus;
 humilis, *laag*, humilior, humillimus.

De overige adiectiva op ilis gaan regelmatig. B.v. utilis, *nuttig*, utilior, utilissimus.

3^o. De adiectiva op dīcus, ficus en vōlus van dico, facio en volo vormen den comparativus op entior en den superlativus op entissimus. B.v.

maledicus, *kwaadsprekend*, maledicentior, maledicentissimus;

magnificus, *prachtig*, magnificentior, magnificentissimus;

benevolus, welwillend, benevolentior, benevolentissimus.

De adiectiva op *dicus* (waarbij de voorlaatste lettergreep Tang is) vormen de vergelijkingstrappen regelmatig, namelijk:

pudicus, eerbaar, pudicior, pudicissimus;
mendicus, bedelachtig, mendicior, mendicissimus.

40. De volgende adiectiva zijn geheel onregelmatig:

<i>bonus, goed.</i>	<i>melior.</i>	<i>optimus.</i>
<i>dexter, rechtsch.</i>	<i>dexterior.</i>	<i>(dextimus).</i>
<i>egenus, behoeftig.</i>	<i>egentior.</i>	<i>egentissimus.</i>
<i>frugi, rechtschapen.</i>	<i>frugalior.</i>	<i>frugalissimus.</i>
<i>iuvenis, jong.</i>	<i>iunior.</i>	<i>ontbreekt.</i>
<i>magnus, groot.</i>	<i>maior.</i>	<i>maximus.</i>
<i>malus, slecht.</i>	<i>peior.</i>	<i>pessimus.</i>
<i>maturus, rijp.</i>	<i>maturior.</i>	<i>maturissimus.</i>
		<i>maturrimus.</i>
<i>multus, veel.</i>	<i>plus.</i>	<i>plurimus.</i>
<i>nequam, ondeugend.</i>	<i>nequior.</i>	<i>nequissimus.</i>
<i>nuperus, kort geleden.</i>	<i>ontbreekt.</i>	<i>nuperrimus.</i>
<i>parvus, klein.</i>	<i>minor.</i>	<i>minimus.</i>
<i>prosperus, voorspoedig.</i>	<i>prosperior.</i>	<i>prosperrimus.</i>
<i>providus, vooruitziend.</i>	<i>providentior.</i>	<i>providentissimus.</i>
<i>sinister, linksch.</i>	<i>sinisterior.</i>	<i>(sinistimus).</i>
<i>vetus, oud.</i>	<i>vetustior.</i>	<i>veterrimus.</i>

Aanm. I. Plus wordt in het enkelvoud slechts gebruikt als een onzijdig substantivum, dat enkel in den nom. en acc. voorkomt. Ook bestaat de gen. pluris, over welks gebruik later zal gesproken worden.

Aanm. II. In het meervoud is *plures, plura* een gewoon adiectivum, dat met uitzondering van den gen. plurium regelmatig verbogen wordt. Dezelfde verbuiging heeft het samengestelde *complures, complura* (minder goed *compluria*), *verscheidene*.

Plures heeft altijd de beteekenis van een comparativus, *complures* daarentegen nooit en mag dus ook niet met een volgend *quam* verbonden worden.

Aanm. III. Gewoonlijk beteekent plurimi alleen zeer vele en wordt *de meeste* vertaald door plerique. Vgl. § 57.

5°. De volgende adiectiva hebben twee onregelmatige superlativi:

(exter of exterus) <i>buitenlandsch.</i>	exterior, <i>meer buitenwaarts gelegen.</i>	extremus en soms extimus, <i>uiterste.</i>
(infer of inferus) <i>beneden.</i>	inferior, <i>lager.</i>	infimus of imus, <i>onderste, laagste.</i>
(posterus) <i>volgend.</i>	posterior, <i>later.</i>	postremus, <i>laatste.</i> postumus, <i>na den dood des vaders geboren.</i>
(superus) <i>boven.</i>	superior, <i>vroeger, vorig, hooger.</i>	supremus, <i>laatste (van tijd), summus, hoogste (van plaats).</i>

Aanm. Exter of exterus komt gewoonlijk slechts in het meervoud voor.

Infer of inferus vindt men in goed Latijn slechts in mare inferum, *de Tyrrheensche zee*, en verder in het meervoud.

Posterus komt in het enkelvoud niet voor in den nom. van het mannelijk en in zuiver proza slechts bij tijdsbepalingen, als: in posterum diem, *tegen den volgenden dag*; verder bestaat slechts het plurale tantum posteri, *de nakomelingen*.

Superus komt in zuiver proza slechts voor in mare superum, *de Adriatische zee*, en in het mannelijk en vrouwelijk meervoud.

Over de gebrekkige vergelijkingstrappen.

61. Verschillende adiectiva missen een der vergelijkingstrappen.

I. De positivus ontbreekt van de volgende comparativi en superlativi:

citerior, <i>aan deze zijde, dichtst bij gelegen.</i>	citimus, <i>het meest aan deze zijde, het dichtst bij gelegen.</i>
deterior, <i>minder goed.</i>	deterimus, <i>de minst goede.</i>
interior, <i>meer binnenwaarts gelegen.</i>	intimus, <i>de binnenste.</i>
ocior, <i>sneller.</i>	ocissimus, <i>snelst.</i>
potior, <i>verkiezlijker.</i>	potissimus, <i>verkiezlijkst.</i>
prior, <i>eerder.</i>	primus, <i>de eerste.</i>
propior, <i>nader.</i>	proximus, <i>de naaste.</i>
ulterior, <i>aan gene zijde gelegen.</i>	ultimus, <i>de verwijderdste, laatste.</i>

II. De comparativus ontbreekt van: 1°. nuperus (Vgl. § 60. 4°).

2°. bellus, <i>lief,</i>	bellissimus.
diversus, <i>verschillend,</i>	diversissimus.
falsus, <i>valsch,</i>	falsissimus.
inclitus, <i>beroemd,</i>	inclitissimus.

novus,	nieuw,	novissimus.
sacer,	heilig,	sacerrimus.

3^o. verscheidene als adiectiva gebruikte participia op *us*, zooals *meritus*, *verdienstelijk*, *meritissimus*.

III. De superlativus ontbreekt van:

1^o. *iuvenis* (Vgl. § 60. 4^o);

2^o. de meeste adiectiva verbalia op *ilis* en *bilis*;

3^o. verschillende op zich zelve staande woorden, als: *agrestis*, *boersch*, *alacer*, *levendig*, *ater*, *zwart*, *caecus*, *blind*, *declivis*, *afhellend*, *deses*, *traag*, *ieiunus*, *nuchter*, *longinquus*, *verwijderd*, *propinquus*, *nabij*, *proclivis*, *voorover hellend*, *protervus*, *moedwillig*, *salutaris*, *heilzaam*, *satur*, *verzadigd*, *senex*, *oud*, *surdus*, *doof*, *teres*, *langwerpig rond*, *vulgaris*, *gemeen*.

Aanm. De adiectiva verbalia *amabilis*, *beminnelijk*, *fertilis*, *vruchtbaar*, *fragilis*, *breekbaar*, *ignobilis*, *onbekend*, *mobilis*, *bewegelijk*, *nobilis*, *beroemd*, *utilis*, *nuttig*, hebben den superlativus.

62. Vele adiectiva kunnen noch in den comparativus, noch in den superlativus gezet worden. Hiertoe behooren:

1^o. de adiectiva, wier beteekenis geen vergelijking toelaat, zooals: *ligneus*, *houten*, *paternus*, *vaderlijk*.

Hieronder vallen de adiectiva, die samengesteld zijn met *per*, *prae* en *sub*. B.v. *percommodus*, *zeer gelegen*, *praedives*, *zeer rijk*, *subdifficilis*, *vrij moeilijk*. Uitgezonderd zijn *praeclarus*, *voortreffelijk*, en de adiectiva, die oorspronkelijk participia waren, zooals: *praestans*, *voortreffelijk*, *praecellens*, *uitstekend*.

2^o. de adiectiva op *us* met voorafgaande vocaal. B.v. *idoneus*, *geschikt*, *arduus*, *steil*, *dubius*, *twijfelachtig*. De adiectiva op *quus* hebben echter de vergelijkingstrappen, zooals: *antiquus*, *oud*, *antiquior*, *antiquissimus*; ook enkele op *uus* en *ius*; zoo vindt men den superlativus van *assiduus*, *volhardend*, en *pius*, *vroom*.

3^o. de meeste adiectiva, die samengesteld zijn met substantiva en verba, zooals: *particeps*, *degener*, *inops*. Uitgezonderd zijn die op *dicus* *ficus* en *volus*, alsmede de samengestelde met *ars*, *cor* en *mens*. B.v. *iners*, *concors*, *demens*.

4^o. de meeste adiectiva derivata op *icus*, *idus*, *tīmus*, *ūlus*, *ālis*, *āris*, *īlis*, *īnus*, *ōrus*, en verscheidene adiectiva, die tot geen klas teruggebracht kunnen worden, zooals: *albus*, *wit*, *mediocris*, *middelmatig*, *rudis*, *ruw*. Zoo men niet zeker weet, dat een adiectivum de vergelijkingstrappen heeft, raadplege men altijd zijn woordenboek.

63. Wanneer men den comparativus of superlativus noodig heeft van een adiectivum, dat de vergelijkingstrappen mist, voegt men *magis*, *meer*, of *maxime*, *het meest*, vóór den positivus. B.v. *magis idoneus*, *maxime idoneus*.

In plaats van *maxime* kan men ook gebruiken *valde*, *admodum bene*, *oppido*, *multum*, *zeer*, *apprīme*, *imprīmis*, *bijzonder*, *perquam*, *bij uitstek*.

Men kan ook vele adiectiva in den superlativus zetten door voorvoeging van *per* of *prae*. B.v. *perdifficilis*, *praedives*. Vgl. § 62. 4^o. In *perfidus*, *trouweloos*, en *periūrus*, *meineedig*, heeft *per* een ontkenkende beteekenis. Soms wordt een met *per* samengesteld adiectivum gescheiden. B.v. *Alter pars per mihi brevis fore videtur*, *het komt mij voor, dat het tweede deel zeer kort zal zijn*.

64. Sommige comparativi kan men in een verkleinenden vorm zetten door *culus*, *a*, *um* achter het neutrum te voegen. B.v. *grandiusculus*, *a*, *um*, *vrij groot*, *maiusculus*, *a*, *um*, *een weinig grooter*.

ACHTSTE HOOFDSTUK.

OVER DE NUMERALIA.

65. De numeralia worden verdeeld in:

I. **adiectiva** numeralia of bijvoeglijke telwoorden:

1^o. **cardinalia** of hoofdgetallen; zij staan op de vraag *hoeveel* (quot) evenals de Nederlandsche telwoorden: *een*, *twee*.

2^o. **ordinalia** of ranggetallen; zij staan op de vraag *de hoeveelste* (quotus) evenals bij ons: *de eerste*, *de tweede*.

3^o. **distributiva** of verdeelingsgetallen; zij staan op de vraag *hoeveel telkens* of *hoeveel ieder* (quoteni). B.v. *telkens een*, *ieder een*.

II. **adverbia** numeralia of telbijwoorden; zij staan op de vraag *hoeveel maal* (quotiens). B.v. *eenmaal*, *tweemaal*.

De volgende tabel geeft een overzicht der verschillende numeralia.

	Cardinalia.	Ordinalia.
1	unus, a, um, <i>een</i> .	primus, a, um, <i>de eerste</i> .
2	duo, ae, o, <i>twee</i> .	secundus, <i>de tweede</i> .
3	tres, ia, <i>drie</i> .	tertius, <i>de derde</i> .
4	quattuor.	quartus.
5	quinque.	quintus.
6	sex.	sextus.
7	septem.	septimus.
8	octo.	octavus.
9	novem.	nonus.
10	decem.	decimus.
11	undĕcim.	undecimus.
12	duodecim.	duodecim.
13	tredecim.	tertius decimus.
14	quattuordecim.	quartus decimus.
15	quindecim.	quintus decimus.
16	sedecim.	sextus decimus.
17	septendecim.	septimus decimus.
18	duodeviginti.	duodevicesimus.
19	undeviginti.	undevicesimus.
20	viginti.	vicesimus.
21	unus et viginti.	unus (soms primus) et vicesim
22	duo et viginti.	alter et vicesimus.
28	duodetriginta.	duodetricesimus.
29	undetriginta.	undetricesimus.
30	triginta.	tricesimus.
40	quadraginta.	quadragesimus.
50	quingenta.	quingagesimus.
60	sexaginta.	sexagesimus.
70	septuaginta.	septuagesimus.
80	octoginta.	octogesimus.
90	nonaginta.	nonagesimus.
100	centum.	centesimus.
101	centum (et) unus.	centesimus primus.
102	centum (et) duo.	centesimus alter.
200	ducenti, ae, a.	ducentesimus.
300	trecenti.	trecentesimus.
400	quadringenti.	quadringentesimus.
500	quingenti.	quingentesimus.
600	sescenti.	sescentesimus.
700	septingenti.	septingentesimus.
800	octingenti.	octingentesimus.
900	nongenti.	nongentesimus.
1000	mille.	millesimus.
1001	mille (et) unus.	millesimus primus.
1900	mille (et) nongenti.	millesimus nongentesimus.
2000	duo milia.	bis millesimus.
100,000	centum milia.	centies millesimus.
1,000,000	decies centum milia.	decies centies millesimus.

Distributiva.	Adverbia numeralia.	
nguli, ae, a, <i>elk een.</i>	semel, <i>eenmaal.</i>	I
ini, <i>elk twee.</i>	bis, <i>tweemaal.</i>	II
erni, <i>elk drie.</i>	ter, <i>driemaal.</i>	III
uaterni.	quater.	IV
uini.	quinquies.	V
eni.	sexies.	VI
epteni.	septies.	VII
ctoni.	octies.	VIII
oveni.	novies.	IX
eni.	decies.	X
ndēni.	undecies.	XI
uodeni.	duodecies.	XII
erni deni.	ter decies.	XIII
uaterni deni.	quater decies.	XIV
uini deni.	quindecies of quinquies decies.	XV
eni deni.	sedecies of sexies decies.	XVI
epteni deni.	septies decies.	XVII
uodeviceni.	duodevicies.	XVIII
ndeviceni.	undevicies.	XIX
iceni.	vicies.	XX
iceni singuli.	vicies semel of semel et vicies.	XXI
iceni bini.	vicies bis of bis et vicies.	XXII
uodetriceni.	duodetricies.	XXVIII
ndetriceni.	undetricies.	XXIX
riceni.	tricies.	XXX
uadrageni.	quadragies.	XL
uinquageni.	quinquagies.	L
exageni.	sexagies.	LX
eptuageni.	septuagies.	LXX
ctogeni.	octogies.	LXXX
onageni.	nonagies.	XC
enteni.	centies.	C
enteni singuli.	centies semel.	CI
enteni bini.	centies bis.	CII
uceni.	ducenties.	CC
receni.	trecenties.	CCC
uadringeni.	quadringenties.	CCCC
uingeni.	quingenties.	IO of D
esceni.	sescenties.	IOCC
eptingeni.	septingenties.	IOCCC
ctingeni.	octingenties.	IOCCCC
ongeni.	nongenties.	IOCCCCC
ingula milia.	millies.	CIO of M
ingula milia singuli.	millies semel.	CIOI
ingula milia nongeni.	millies nongenties.	CIOIOCCCC
ina milia.	bis millies.	CIOCIO
entena milia.	centies millies.	CCCCIOOO
ecies centena milia.	decies centies millies.	CCCCIOOOO

Aanmerkingen op de cardinalia.

66. De drie eerste cardinalia worden aldus verbogen:

Singularis.	Pluralis.
Nom. unus, una, unum.	uni, unae, una.
Gen. unius, unius, unius.	unorum, unarum, unorum.
Dat. uni, uni, uni.	unis. in alle genera.
Acc. unum, unam, unum.	unos, unas, una.
Abl. uno, una, uno.	unis. in alle genera.

Aanm. Het meervoud van unus wordt gebruikt:

1^o. bij de pluralia tantum met enkelvoudige beteekenis.

Una castra, één legerplaats; unae nuptiae, één bruiloft.

2^o. wanneer unus alleen of dezelfde beteekent.

Uni Ubii legatos miserant, de Ubiërs alleen hadden gezanten gezonden.

Lacedaemonii septingentos iam annos unis moribus vivunt, de Lacedemoniërs leven reeds 700 jaar volgens dezelfde zeden.

3^o. bij het optellen van deelen, die een meervoud vormen.

Quis ignorat, tria Graecorum genera esse, quorum uni sunt Iones, Aeöles alteri, Dores tertii nominantur, wie weet niet, dat er drie soorten Grieken bestaan, waarvan de eenen de Ioniërs zijn, de anderen de Aeoliërs en de derden Doriërs genoemd worden.

Pluralis.

Pluralis.

Nom. duo, duae, duo.	Nom. tres, tres, tria.
Gen. duorum, duarum, duorum.	Gen. trium. } in alle genera.
Dat. duobus, duabus, duobus.	Dat. tribus. }
Acc. duo en duos, duas, duo.	Acc. tres, tres, tria.
Abl. duobus, duabus, duobus.	Abl. tribus. in alle genera.

Volgens duo gaat ook ambo, ambae, ambo, beiden.

In plaats van duorum vindt men soms duum bij milium.

67. 1^o. Van quattuor tot centum zijn de cardinalia onverbuigbaar. Maar bij de samengestelde telwoorden wordt het veranderlijke gedeelte gedeclineerd. B.v. duorum et viginti hominum, van 22 menschen.

2^o. Ducenti, ae, a en de overige honderdtallen gaan regelmatig naar het meervoud der adiectiva op us, a, um.

3^o. Mille is in het enkelvoud (wanneer er van één duizend sprake is) een onverbuigbaar adiectivum.

Nom. mille milites, duizend soldaten.

Gen. mille militum, van duizend soldaten.

4^o. Is er sprake van meerdere duizendtallen, dan gebruikt men het meervoud milia, dat

a. een onzijdig substantivum is met den gen. milium en den dat. en abl. milibus.

b. vermenigvuldigd wordt met een cardinale of distributivum. B.v. duo milia of bina milia, 2000.

c. de getelde voorwerpen in den genetivus heeft (gen. partitivus, waarover later § 248—249).

Nom. duo milia militum, 2000 soldaten.

Gen. duorum milium militum, van 2000 soldaten.

Dat. duobus milibus militum, aan 2000 soldaten.

Aanm. Zoo met milia kleinere getallen zijn verbonden, dan plaatst men de getelde voorwerpen:

1^o. in denzelfden naamval, als zij achteraan staan;

2^o. in den gen., wanneer zij vóór milia staan;

3^o. in den gen., als zij onmiddellijk achter milia staan, waar de kleinere getallen met et volgen.

Hij had 3300 soldaten kan dus vertaald worden:

Habuit tria milia trecentos milites.

Habuit militum tria milia trecentos.

Habuit tria milia militum et trecentos.

5^o. De honderdduizendtallen worden gevormd door centum milia of centena milia te vermenigvuldigen met een adverbium numerale. Zoo is een millioen decies centum milia of decies centena milia.

68. Om de tusschengetallen te vormen plaatst men van 20 tot 100 gewoonlijk òf het kleinste getal voorop met et òf het grootste zonder et. B.v. quattuor et sexaginta of sexaginta quattuor.

De tusschengetallen met unus hebben het substantivum in het meervoud. B.v. homines unus et viginti, homines viginti unus, unus et viginti homines, viginti unus homines.

Boven 100 staat het grootste getal altijd voorop met of zonder et. Zoo echter op het grootste twee of meer getallen volgen, dan wordt et gewoonlijk alleen dan gebruikt, wanneer onmiddellijk achter het grootste getal een substantivum staat.

Mille unus of mille et unus.

Mille trecenti sexaginta sex milites.

Mille milites et trecenti sexaginta sex.

De met 8 en 9 samengestelde getallen worden gewoonlijk gevormd door aftrekking. Un (unus) en duo worden in dit geval niet verbogen. In plaats van undecentum zegt men liever novem et nonaginta of nonaginta novem. 98 heet altijd octo et nonaginta of nonaginta octo.

Waar wij om een groot getal te noemen *honderd* of *duizend* gebruiken, zeggen de Latijnen, zoo er een cardinale noodig is, sescenti, en zoo er een ordinale of adverbium numerale gevorderd wordt, millesimus of millies.

Sescentas scribito mihi dicas, nihil do, *voer duizend processen tegen mij, ik betaal toch niets*. Millies tibi dixi verbum excellendi carere perfecto, *wel honderd maal heb ik u gezegd, dat het werkwoord excello geen perfectum heeft*.

Aanmerkingen op de ordinalia.

69. De ordinalia zijn gewone adiectiva op us, a, um.

Bij de vorming der tusschengetallen zet men gewoonlijk van 13 tot 17 het kleinste getal vóór het grootste en wel zonder et; van 21 tot 98 geschiedt de samenvoeging juist gelijk bij de cardinalia. Boven 100 zet men gewoonlijk het grootste getal voorop, terwijl men de kleinere getallen zonder verbinding laat volgen, en wel in de volgorde der grootte. Hierbij is op te merken, dat de getallen van 13 tot en met 17 als één woord gelden.

Anno ducentesimo sexagesimo quarto.

Anno millesimo ducentesimo sexto decimo.

Ook hier worden de met 8 en 9 samengestelde getallen het liefst gevormd door aftrekking.

De duizendtallen der ordinalia worden gevormd door vermenigvuldiging van millesimus met een adverbium numerale.

70. De ordinalia worden gebruikt bij het aangeven van jaartallen en uren.

Anno millesimo nonagesimo sexto, *in het jaar 1096*. Quota hora est, *hoe laat is het?* Hora fere nona, *bijna 9 uur*.

Wanneer een ordinale gevolgd wordt door quisque zegt men in het Nederlandsch *om de*.

Quinto quoque anno ludi celebrabantur, *om de 4 jaar werden er spelen gehouden*. Tertio quoque verbo peccat, *om het andere woord maakt hij een fout*.

A a n m. Bij het gebruiken der ordinalia rekenen de Romeinen gewoonlijk den terminus a quo en den terminus ad quem mee, evenals wij in onze uitdrukking: *vandaag over acht dagen.*

Quinto quoque anno, *om de 4 jaar*; tertio quoque verbo, *om het andere woord*; febris quartana, *derdendaagsche koorts*; febris tertiana, *anderen-daagsche koorts.*

Aanmerkingen op de distributiva en adverbia numeralia.

71. De distributiva worden regelmatig gedeclineerd naar het meervoud der 1ste en 2de declinatie. Behalve van *singuli* gaat echter de gen. plur. van het mannelijk en onzijdig geslacht gewoonlijk uit op *um* in plaats van op *orum*. B.v. *binum, ternum.*

Telkens duizend heet *singula milia* of alleen *milia*.

Bij de distributiva en de adverbia numeralia geschiedt de vorming der tusschengetallen juist als bij de ordinalia, maar de met 8 en 9 samengestelde getallen kunnen evengoed gevormd worden door bijvoeging. B.v. *octoni deni, novies decies.*

Staat bij de adverbia numeralia het kleinste getal vóór het grootste zonder *et*, dan duidt het een vermenigvuldiging aan. B.v. *bis vicies, twee maal 20 maal.*

72. De distributiva worden gebruikt:

1^o. om aan te duiden, dat zeker getal op ieder der genoemde personen of zaken van toepassing is. Staat bij den persoon of de zaak, waarvan gesproken wordt, *singuli* of *unusquisque* (zoo er sprake is van twee, *uterque*), dan mag men de getelde voorwerpen ook aangeven door een *cardinale*.

Caesar et Ariovistus denos (uterque decem) comites adduxerunt, Caesar en Ariovistus brachten ieder tien begeleiders mee. *Multi cameli singula, alii bina tubera in dorso habent, veel kameelen hebben één, andere twee bullen op den rug.* *Antonius denarios quingenos militibus dat (quingentos singulis militibus, quingentos unicuique militi), Antonius geeft aan iederen soldaat 500 denariën.*

2^o. bij het vermenigvuldigen om het vermenigvuldigtal aan te geven. De vermenigvuldiger is een adverbium numerales, het product een *cardinale*.

Sexies octona sunt duo de quinquaginta, 6 × 8 = 48. *Non didicit bis bina quot sint, hij weet niet, hoeveel tweemaal twee is.*

3^o. bij de pluralia tantum met enkelvoudige beteekenis om het meervoud aan te geven. In plaats van *singuli* en *terni*, die altijd hun distributieve beteekenis behouden, gebruikt men in dit geval *uni* en *trini*. Bij de pluralia tantum met meervoudige beteekenis gebruikt men altijd de *cardinalia*.

Una littera, één letter.

unae litterae, één brief.

singulae litterae, elk één brief, elk één letter.

Duae litterae, 2 letters.

binæ litterae, 2 brieven, elk 2 brieven, elk 2 letters.

Tres litterae, 3 letters.

trinae litterae, 3 brieven.

ternæ litterae, elk 3 brieven, elk 3 letters.

Tres liberi, 3 kinderen.

Aanm. Bini wordt soms in plaats van duo gebruikt om twee zaken aan te duiden, die bij elkander behooren.

Binæ aures, de twee ooren; bini scyphi, twee bij elkaar behoorende bekers.

Over de breuken.

73. I. De breuken worden in het Latijn op dezelfde wijze uitgedrukt als in het Nederlandsch, de teller door een *cardinale*, de noemer door een *ordinale* met of zonder *pars*. B.v. *quintae partes horae tres*, $\frac{3}{5}$ uur; *quinque octavae*, $\frac{5}{8}$.

In het volgende echter verschilt het Latijn:

a. is de teller 1, dan wordt hij niet uitgedrukt. B.v. *decima*, $\frac{1}{10}$.

b. als de teller één minder is dan de noemer, laat men den noemer gewoonlijk weg, maar voegt dan altijd *partes* bij den teller. B.v. $\frac{2}{3}$, *duae partes*; $\frac{7}{8}$, *septem partes*.

II. Een half wordt uitgedrukt door:

1^o. *pars dimidia*. B.v. *pars dimidia pedis*, $\frac{1}{2}$ voet.

2^o. *dimidium*. B.v. *dimidium pedis*, $\frac{1}{2}$ voet.

3^o. *dimidius*, a, um. B.v. *dimidius pes*, $\frac{1}{2}$ voet.

4^o. *semis* (gen. *semissis*), wat het meest gebruikelijk is. Zoo er een ander getal voorafgaat, laat men gewoonlijk *semis* zonder verbuiging en zonder verbinding volgen.

Semis pedis, $\frac{1}{2}$ voet; *semisses pedis*, halve voeten; *sex semis pedes*, $6\frac{1}{2}$ voet. *Quinta semis hora est*, het is half zes.

5^o. substantiva en adiectiva samen te stellen met *semi*.

Semipes, $\frac{1}{2}$ voet; *sex pedes et semipes*, $6\frac{1}{2}$ voet; *semihora*, $\frac{1}{2}$ uur; *semidoctus*, een half geleerde.

Aanm. Men lette echter wel op de verschillende spreekwijzen der Latijnsche taal.

Met halven wind zeilen, *ventum obliquum captare*; *half wanhopig zijn*, *prope desperatum esse*.

III. *Anderhalf* is *sesqui* en staat vooral in samenstellingen zooals: *sesquipes*, *sesqui-modius*. Met een *ordinale* verbonden voegt het daaraan $\frac{1}{2}$ toe. B.v. *sesqui-tertius* = $3\frac{1}{2}$.

Aanm. Bij de tegenwoordige geldberekening drukt men den jaarlijkschen interest uit door *centesimae* met een *distributivum*.

B.v. 1%, centesima; 2%, binae centesimae; 5%, quinae centesimae.

Over de Romeinsche getalmerken.

74. Betrekkelijk de Romeinsche getalmerken valt op te merken, dat het getal 500 oorspronkelijk werd uitgedrukt door het teeken D . De omgekeerde C wordt *apostrophus* genoemd. Bij iedere vermenigvuldiging met 10 voegt men er een apostrophus achter. B.v. DC = 500, DCC = 50,000. Zet men evenveel rechte C's vóór de I als er apostrophus achter staan, dan wordt het getal verdubbeld. B.v. CIC = 1000, CCIC = 10,000.

De duizendtallen worden ook aangegeven door een streep te plaatsen boven het aantal der duizendtallen, zooals $\overline{\text{XXIII}}$ = 23,000; de honderdduizendtallen door ze te sluiten in de figuur $\boxed{\text{II}}$ zooals: $\boxed{\text{II}}$ = 200,000, $\boxed{\text{XX}}$ = 2,000,000.

NEGENDE HOOFDSTUK.

OVER DE PRONOMINA.

75. De pronomina worden verdeeld in:

pronomina personalia,	persoonlijke voornaamwoorden.
pronomen reflexivum,	wederkeerend voornaamwoord.
pronomina possessiva,	bezittelijke voornaamwoorden.
„	{ demonstrativa, aanwijzende „
„	{ determinativa, bepalende „
„	relativa, betrekkelijke „
„	interrogativa, vragende „
„	indefinita, onbepaalde „

I. Pronomina Personalia.

76. Er zijn in het Latijn twee pronomina personalia, het pronomen personale van den eersten persoon: *ego*, *ik*, en van den tweeden persoon: *tu*, *gij*. In plaats van het Nederlandsche persoonlijk voornaamwoord van den derden persoon, *hij*, *zij*, *het*, gebruikt men, als het noodig is, meestal het pronomen determinativum: *is*, *ea*, *id*.

De pronomina personalia worden op de volgende wijze verbogen:

Singularis.		Pluralis.	
N o m.	ego, <i>ik.</i>	nos, <i>wij.</i>	
G e n.	mei, <i>van mij.</i>	nostri of nostrum, <i>van ons.</i>	
D a t.	mihi, <i>aan of voor mij.</i>	nobis, <i>aan of voor ons.</i>	
A c c.	me, <i>mij.</i>	nos, <i>ons.</i>	
A b l.	me, <i>met of door mij.</i>	nobis, <i>met of door ons.</i>	

N o m.	tu, <i>gij.</i>	vos, <i>gij.</i>	
G e n.	tui, <i>van u.</i>	vestri of vestrum, <i>van u.</i>	
D a t.	tibi, <i>aan of voor u.</i>	vobis, <i>aan of voor u.</i>	
A c c.	te, <i>u.</i>	vos, <i>u.</i>	
V o c.	tu, <i>gij.</i>	vos, <i>gij.</i>	
A b l.	te, <i>met of door u.</i>	vobis, <i>met of door u.</i>	

A a n m. Zoo men tu en den gen. plur. uitzondert, kunnen de pronomina personalia in alle casus versterkt worden door het achtervoegsel met in de beteekenis van *zelf*. B.v. ego met, *ik zelf*. Meermalen voegt men er nog ipse bij. B.v. vos met ipsos, *u zelven*.

In plaats van tu zegt men soms ter versterking tute of tutemet.

De dichters zeggen meermalen mi in plaats van mihi.

II. Pronomen reflexivum.

77. De verbuiging van het pronomen reflexivum geschiedt aldus:

N o m.	ontbreekt.
G e n.	sui, <i>van zich.</i>
D a t.	sibi, <i>aan of voor zich.</i>
A c c.	se, <i>zich.</i>
A b l.	se, <i>met of door zich.</i>

A a n m. Evenals de pronomina personalia kan ook het reflexivum versterkt worden door met en door ipse.

Meermalen zegt men voor den nadruk sese in plaats van se.

III. Pronomina possessiva.

78. Er zijn in het Latijn vijf pronomina possessiva:

voor den 1sten persoon enkelvoud: me u s, me a, me u m, <i>mijn.</i>			
„ „ „ „	meervoud: noster, nostra, nostrum, <i>ons.</i>		
„ „ 2den „ „	enkelvoud: tu u s, tu a, tu u m, <i>uw.</i>		
„ „ „ „	meervoud: vester, vestra, vestrum, <i>uw.</i>		

voor den 3den persoon enkelvoud	en	} suus, sua, suum	} zijn, haar.
" " " " meervoud:			

Het pronomen *suus, sua, suum* heeft reflexieve beteekenis, d. w. z. slaat terug op het onderwerp van den zin. Is dit niet het geval, dan vertaalt men het Nederlandsche bezittelijke voor-naamwoord van den 3den persoon gewoonlijk door den *genetivus* van het pronomen *determinativum*: *is, ea, id*. Welk pronomen zoudt gij nu gebruiken in de volgende zinnen? *Jan heeft zijn hond verkocht. Hebt gij zijn vader gesproken? Wij hebben hunne teekeningen gezien. Deze vrouw heeft haar eenige dochter verloren.*

De pronomina *possessiva* worden regelmatig verbogen naar de eerste en tweede declinatie met uitzondering van *meus*, dat in den *voc. sing.* van het *masculinum* *mi* heeft.

Aanmerkingen. De *abl. sing.* wordt somtijds versterkt door het achtervoegsel *pte*, dat de beteekenis heeft van *eigen*. B.v. *meopte consilio, door mijn eigen overleg; suapte manu, met zijn eigen hand.*

Achter den *abl. sing.* van *suus* voegt men soms in dezelfde beteekenis met, waarop dan gewoonlijk nog een casus van *ipse* volgt. B.v. *Hannibal suamet ipse fraude captus est, Hannibal werd door zijn eigen list gevangen.*

Soms vindt men, maar hoogst zelden bij goede schrijvers, het pronomen *possessivum* (*cuius*), *cuia, cuium*, van *wien*; het wordt nu eens als *relativum* dan eens als *interrogativum* gebruikt. B.v. *Dic mihi, cuium pecus, zeg mij van wien de schapen zijn.*

Van de *possessiva* worden de zoogenaamde *pronomina gentilia* afgeleid, die aanduiden tot welk volk, familie, of partij iemand behoort. Zij zijn:

nostras, atis, onze landgenoot, een van de onzen.

vestras, atis, uw landgenoot, een van de uwen.

cuias, atis, wat landsman? van welke familie of partij?

De pronomina *gentilia* worden regelmatig verbogen als *adiectiva* van één uitgang.

IV. Pronomina demonstrativa.

79. De pronomina *demonstrativa* zijn:

hic, haec, hoc, deze, dit.

iste, ista, istud, die, dat.

ille, illa, illud, die (gene), dat.

Ze worden aldus verbogen:

Singularis.			Pluralis.		
Nom.	hic,	haec, hoc.	hi,	hae,	haec.
Gen.	huius,	huius, huius.	horum,	harum,	horum.
Dat.	huic,	huic, huic.	his.	in alle genera.	
Acc.	hunc,	hanc, hoc.	hos,	has,	haec.
Abl.	hoc,	hac, hoc.	his.	in alle genera.	

Iste en ille worden gelijk verbogen.

Nom.	ille,	illa,	illud.	Illi,	illae,	illa.
Gen.	illius,	illius, illius.	illorum,	illarum,	illorum.	
Dat.	illi,	illi, illi.	illis.	in alle genera.		
Acc.	illum,	illam, illud.	illos,	illas,	illa.	
Abl.	illo,	illa, illo.	illis.	in alle genera.		

Aanm. I. Aan alle naamvallen van het pronomen hic, haec, hoc kan ce en cine gehecht worden, ce tot versterking van de aanwijzende beteekenis, cine om een vraag uit te drukken. Waar twee c's op elkander zouden volgen, wordt gewoonlijk ééne c uitgeworpen, als: hicc (hicce), huncine (huncce). In proza worden deze achtervoegsels gewoonlijk slechts gehecht aan de vormen, die op s uitgaan, als: huiusce, hysce.

Aanm. II. Men vindt van iste en ille ook enkele vormen op c = ce. B.v. istuc, istaec, illic, illaec, illoc of illuc.

Ook komen van beide pronomina enkele vormen met cine voor, als: isto-cine, illicine.

V. Pronomina determinativa.

De pronomina determinativa, welke gerekend worden tot de demonstrativa zijn:

is,	ea,	id,	deze, dit; die, dat (hij, zij, het).
idem,	eadem,	idem,	dezelfde, hetzelfde.
ipse,	ipsa,	ipsum,	zelf (hij zelf, zij zelf, het zelf).

Ze worden aldus verbogen:

Singularis.			Pluralis.		
Nom.	is,	ea,	id.	ii (ei),	eae, ea.
Gen.	eius,	eius,	eius.	eorum,	earum, eorum.
Dat.	ei,	ei,	ei.	iis (eis).	in alle genera.
Acc.	eum,	eam,	id.	eos,	eas, ea.
Abl.	eo,	ea,	eo.	iis (eis).	in alle genera.

	Singularis.			Pluralis.		
N.	idem,	eādem,	idem.	iidem (eidem, idem),	eaedem,	eādem.
G.	eiusdem,	eiusdem,	eiusdem.	eorundem,	earundem,	eorundem.
D.	eidem,	eidem,	eidem.	iisdem (eisdem, isdem).		
A.	eundem,	eandem,	idem.	eosdem,	easdem,	eādem.
A.	eodem,	eādem,	eodem.	iisdem (eisdem, isdem).		
Nom.	ipse,	ipsa,	ipsum.	ipsi,	ipsae,	ipsa.
Gen.	ipsius,	ipsius,	ipsius.	ipsorum,	ipsarum,	ipsorum.
Dat.	ipsi,	ipsi,	ipsi.	ipsis.	in alle genera.	
Acc.	ipsum,	ipsam,	ipsum.	ipsos,	ipsas,	ipsa.
Abl.	ipso,	ipsa,	ipso.	ipsis.	in alle genera.	

VI. Pronomina relativa.

80. Het meest gewone Latijnsche pronomen relativum is *qui*, *quae*, *quod*, *die*, *die*, *dat*; *welke*, *welke*, *hetwelk*. Het wordt op de volgende wijze verborgen.

	Singularis.			Pluralis.		
Nom.	qui,	quae,	quod.	qui,	quae,	quae.
Gen.	euius,	euius,	euius.	quorum,	quarum,	quorum.
Dat.	eui,	eui,	eui.	quibus.	in alle genera.	
Acc.	quem,	quam,	quod.	quos,	quas,	quae.
Abl.	quo,	qua,	quo.	quibus.	in alle genera.	

Vervolgens bestaan er nog twee pronomina relativa indefinita: *quicumque* en *quisquis*, waarover in § 83.

VII. Pronomina interrogativa.

81. Het pronomen interrogativum is *quis* en *qui* voor het masculinum, *quae* voor het femininum, *quid* en *quod* voor het neutrum.

Zelfstandig gebruikt men: *quis*, *quae*, *quid*, *wie*, *wat*? bijvoeglijk: *quis* of *qui*, *quae*, *quod*, *welke*, *welk*? *wat voor een*?

	Singularis.			Pluralis.		
Nom.	quis of qui,	quae,	quid of quod.	qui,	quae,	quae.
Gen.	euius,	euius,	euius.	quorum,	quarum,	quorum.
Dat.	eui,	eui,	eui.	quibus.	in alle genera.	
Acc.	quem,	quam,	quid of quod.	quos,	quas,	quae.
Abl.	quo,	qua,	quo.	quibus.	in alle genera.	

Aanm. Vraagt men naar iemands naam, dan gebruikt men vrouwelijk zelfstandig meestal *quis*?

Quis es, mulier?

De onzijdige vorm *quid* is alleen gebruikelijk in den nominativus en accusativus; in de overige naamvallen gebruikt men een verbogen vorm van *quae res*.

Cuius rei cupidus es, wat verlangt ge?

Ter versterking kan men aan de interrogativa het achtervoegsel *nam* hechten.

Quisnam, quanam, quibusnam, enz., wie, enz. dan toch?

Over het pronomén interrogativum indefinitum vgl. § 83.

Zoo de vraag betrekking heeft op één van twee personen of zaken, gebruikt men *uter, utra, utrum* (§ 52. 4^o), *wie, wat, welke, welk van beiden?*

Uter oculus, welk oog? Utra manus, welke hand?

Utra castra, welke legerplaats (van de twee legerplaatsen)?

VIII. Pronomina indefinita.

82. Het eenvoudigste Latijnsche pronomén indefinitum is *quis* en *qui* voor het masculinum, *quae* en *qua* voor het femininum, *quid* en *quod* voor het neutrum. Het gebruik der verschillende vormen als substantivum en adiectivum en de declinatie is juist hetzelfde als bij de pronomina interrogativa, behalve dat men in plaats van *quae* in het vrouwelijk enkelvoud en in het onzijdig meervoud meestal *qua* zegt. Als substantivum beteekent het *iemand, iets*, als adiectivum *eenig, een*.

Singularis.

Pluralis.

Nom. <i>quis</i> of <i>qui</i> , <i>qua</i> (<i>quae</i>), <i>quid</i> of <i>quod</i> .	<i>qui</i> , <i>quae</i> , <i>qua</i> (<i>quae</i>).
Gen. <i>cuius</i> , <i>cuius</i> , <i>cuius</i> .	<i>quorum</i> , <i>quarum</i> , <i>quorum</i> .
Dat. <i>cui</i> , <i>cui</i> , <i>cui</i> .	<i>quibus</i> . in alle genera.
Acc. <i>quem</i> , <i>quam</i> , <i>quid</i> of <i>quod</i> .	<i>quos</i> , <i>quas</i> , <i>qua</i> (<i>quae</i>).
Abl. <i>quo</i> , <i>qua</i> , <i>quo</i> .	<i>quibus</i> . in alle genera.

83. Van *quis*, *qui* worden door aanhechting van onverbuigbare voor- en achtervoegsels of door samenstelling met verbuigbare woorden (zooals bij *unus quisque*, gen. *unius cuiusque*) verschillende andere pronomina indefinita gevormd. Zij zijn:

<i>Aliquis</i> , <i>aliqua</i> , <i>aliquid</i> , <i>aliquod</i> ,	} <i>iemand, iets</i> , (<i>de, het</i>) <i>een</i> <i>of ander</i> , <i>eenig, een</i> .
<i>quispiam</i> , <i>quaepiam</i> , <i>quidpiam</i> ,	
<i>quodpiam</i> ,	
<i>quisquam</i> , <i>quidquam</i> (<i>quicquam</i>),	

Aliquis (soms aliqui, maar dit laatste uitsluitend bijvoeglijk) is verreweg het gebruikelijkste ter vertaling van *iemand, eenig*.

Quispiam komt zelden voor (Vgl. § 213. 5^o), quisquam alleen in ontkennende en beperkende zinnen en nooit in het meervoud. Het heeft ook geen femininum en wordt gewoonlijk slechts zelfstandig gebruikt; voor de ontbrekende vormen en als adiectivum gebruikt men ullus, ulla, ullum, *eenig*.

Quidam, quaedam, quiddam, quoddam, *zeker iemand, een zekere*. De acc. sing. is quendam, quandam; de gen. plur. quorundam, quarundam.

Quivis, quaevis, quidvis, quodvis,	} <i>elk, ieder, iedereen.</i>
quilibet, quaelibet, quidlibet,	
quodlibet,	
quisque, quaeque, quidque, quodque,	
unusquisque, unaquaeque,	
unumquidque, unumquodque	

Vervolgens heeft men twee pronomina indefinita, die als *relativa* (er volgt dus geen zin met *qui*) gebruikt worden. Het zijn:

quicunque, quaecunque, quodcunque,	} <i>alwie, alwat, welke ook.</i>
quisquis, quidquid,	

Behalve den *nom. masc.* quisquis komen van dit pronomens slechts de volgende vormen voor: quidquid (*quicquid*), quoquo (*masc. en neutr.*) en de vreemsoortige met *modus* samengestelde genetivus cuiusmodi, *van welken aard ook*. Slechts zelden vindt men quemquem, quibusquibus en eerst later quaqua.

Ook heeft men één *vragend pronomens indefinitum*, namelijk: *ecquis, ecqui; ecquae, ecqua; ecquid, ecquod, of iemand, of eenig; wel iemand, wel eenig?* Soms wordt het versterkt met *nam*, als: *ecquisnam*.

Over het gebruik van deze pronomina wordt gesproken in de *syntaxis*.

84. Tot de pronomina rekent men ook *zekere adiectiva*, die *correlativa* genoemd worden, omdat zij volgens hun beteekenis en vorm in onderlinge betrekking met elkander staan. Zij worden onderscheiden in *interrogativa*, *demonstrativa*, *relativa* en *indefinita* en zijn:

<i>interrogativa,</i>	<i>demonstrativa.</i>	<i>relativa.</i>
qualis, <i>hoedanig?</i>	talis, <i>zoodanig.</i>	qualis, <i>zoodanig als.</i>
quantus, <i>hoe groot?</i>	tantus, <i>zoo groot.</i>	quantus, <i>zoo groot als.</i>
quot, <i>hoevele?</i>	tot, <i>zoovele.</i>	quot, <i>zoovele als.</i>
quotus, <i>de hoeveelste?</i>	totus, <i>de zooveelste.</i>	quotus, <i>de zooveelste als.</i>

De relativa worden tot indefinita gemaakt:

1^o. door voorvoeging van *ali*, namelijk: *aliquantus*, *van een zekere, tamelijke grootte* en *aliquot*, *eenige, tamelijk vele*.

2^o. door verdubbeling, namelijk: *qualisqualis*, *hoedanig ook*, *quotquot*, *hoevele ook*, *quantusquantus*, *hoe groot ook*.

3^o. door achtervoeging van *cunque*, *libet* en *vis*, namelijk: *qualiscunque* en *qualislibet*, *hoedanig ook*, *quantuscunque* en *quantuslibet*, *hoe groot ook*, *quantumvis*, *hoeveel het ook zijn mag*, *quotcunque*, *hoevele ook*, *quotuscunque*, *de hoeveelste ook slechts*.

Meermalen vindt men ook het samengestelde *quotusquisque*, *quotaquaeque*, *quotumquodque*, *hoe weinigen*.

TIENDE HOOFDSTUK.

OVER DE VERBA IN HET ALGEMEEN.

85. I. De verba worden volgens hunne **beteekenis** verdeeld in verba *transitiva* of overgankelijke werkwoorden en verba *intransitiva* of onovergankelijke werkwoorden. De laatste worden ook *neutra* of onzijdige werkwoorden genoemd.

1^o. De verba *transitiva* duiden een werking aan, welke zich richt op een voorwerp, dat die werking ondergaat. Dit lijdend voorwerp of object staat in den *accusativus*. B.v. *Ik bemin mijne moeder*, *amo matrem meam*.

2^o. De verba *intransitiva* duiden of wel een werking aan, welke zich bepaalt bij den persoon of de zaak, die de werking verricht, evenals in het Nederlandsch *loopen*, *slapen*, of wel een werking, welke uitgeoefend wordt met betrekking tot een verwijderd voorwerp. Dit verwijderd voorwerp staat in den *genetivus*, *dativus* of *ablativus*, evenals in het Nederlandsch *gedenk mijner* (2de naamval); *dit zal u* (3de naamval) *niet baten*.

II. Volgens hunnen **vorm** worden de verba verdeeld in *activa* of bedrijvende en *passiva* of lijdende. Zoo is *amo*, *ik bemin*, een *verbum activum*, *amor*, *ik word bemind*, een *verbum passivum*.

Het vervoegen van een werkwoord noemt men *conjugeren*.

86. Er zijn in het Latijn zes tijden of **tempora**:

- | | | |
|------------|---|--|
| onvoltooid | { | tegenwoordige tijd of praesens, die aanduidt, dat de werking thans geschiedt. B.v. amo, <i>ik bemin.</i> |
| | | verleden tijd of imperfectum, die aanduidt, dat de werking geschiedde in een verleden tijd. B.v. amabam, <i>ik beminde.</i> |
| | | toekomende tijd of futurum simplex, die aanduidt, dat de werking zal geschieden. B.v. amabo, <i>ik zal beminnen.</i> |
| voltooid | { | tegenwoordige tijd of perfectum, die aanduidt, dat de werking thans geschied is. B.v. amavi, <i>ik heb bemind.</i> |
| | | verleden tijd of plusquamperfectum, die aanduidt, dat de werking geschied was in een verleden tijd. B.v. amavcram, <i>ik had bemind.</i> |
| | | toekomende tijd of futurum exactum, die aanduidt, dat de werking in een toekomenden tijd geschied zal zijn. B.v. amavero, <i>ik zal bemind hebben.</i> |

87. Er zijn in het Latijn drie wijzen of **modi**:

1^o. de aantoonende wijs of **modus indicativus**, die de werking voorstelt als werkelijk. B.v. amo, *ik bemin.*

2^o. de aanvoegende wijs of **modus coniunctivus**, die de werking voorstelt als mogelijk of wenschelijk. B.v. amem, *dat ik beminne.*

3^o. de gebiedende wijs of **modus imperativus**, die de werking voorstelt als een gebod, verzoek, vermaning. B.v. ama, *bemin.*

88. Behalve de modi komen bij een verbum nog de volgende **nominaalvormen** voor:

1^o. de **infinitivus** of onbepaalde wijs (in oneigenlijken zin **modus** of wijs genoemd); deze noemt alleen de werking van het werkwoord. B.v. amare, *beminnen.*

2^o. de **participia** of deelwoorden, die de werking van het werkwoord in den vorm van een **adiectivum** voorstellen. B.v. amans, *beminnende*, amatus, *bemind geworden*, amaturus, *zullende beminnen*, amandus, *moetende bemind worden*. Het participium op dus, dat de bijbeteekening van *moeten* heeft, draagt den naam van **gerundivum**. De participia op ns worden

verbogen als adiectiva van één uitgang en hebben, behalve in enkele later te bespreken gevallen (Vgl. § 412. A. en 421), meestal i in den abl. sing. De overige participia worden verbogen als adiectiva van drie uitgangen.

3^o. het gerundium. Dezen vorm van het werkwoord kan men beschouwen als een verbogen infinitivus. Het gerundium komt voor in vier naamvallen met de uitgangen der tweede declinatie. Zoo is het gerundium van het werkwoord *amare*, *beminnen*:

Gen. amandi, *van het beminnen*

Dat. amando, *voor het beminnen*.

Acc. amandum, *(tot) het beminnen*.

Abl. amando, *door het beminnen*.

4^o. de supina. Onder dezen naam verstaat men twee vormen van het werkwoord, die een soortgelijke beteekenis hebben als de infinitivus. Zij hebben het aanzien van een substantivum der 4de declinatie in den acc. en abl. sing. B.v. *amatum*, *om te beminnen*, *amatu*, *om bemind te worden*. Het supinum op *um* noemt men het eerste supinum, dat op *u* het tweede supinum.

Een verbum, dat in den indicativus, coniunctivus of imperativus staat, wordt verbum finitum genoemd. In de overige vormen heet het verbum infinitum.

89. Evenals in het Nederlandsch heeft iedere tijd van den indicativus en coniunctivus drie **personen** en twee **getallen**.

De persoon of zaak, die zekere handeling verricht of ondergaat, wordt onderwerp of **subjeet** genoemd en staat in den nominativus. Zoo echter de persoonlijke voornaamwoorden *ik*, *gij*, *hij* (*zij*, *het*), *wij*, *gij*, *zij* subject zijn, blijven zij in het Latijn gewoonlijk onvertaald.

ELFDE HOOFDSTUK.

CONJUGATIE VAN HET VERBUM SUM.

90. Evenals het Nederlandsche werkwoord *zijn* wordt ook het Latijnsche verbum *sum* in vele gevallen als hulpwerkwoord gebruikt. De conjugatie van dit verbum is geheel onregelmatig.

Indicativus.		Coniunctivus.		
Praesens.				
Sing. <i>sum, ik ben.</i> <i>ēs, gij zijt.</i> <i>est, hij is.</i>		Sing. <i>sim, dat ik zij.</i> <i>sis, dat gij zijt.</i> <i>sit, dat hij zij.</i>		
Plur. <i>sūmus, wij zijn.</i> <i>estis, gij zijt.</i> <i>sunt, zij zijn.</i>		Plur. <i>sīmus, dat wij zijn.</i> <i>sītis, dat gij zijt.</i> <i>sint, dat zij zijn.</i>		
Imperfectum.				
Sing. <i>eram, ik was.</i> <i>eras.</i> <i>erat.</i>		Sing. <i>essem, dat ik ware,</i> <i>esses. ik zou zijn.</i> <i>esset.</i>		
Plur. <i>erāmus.</i> <i>erātis.</i> <i>erant.</i>		Plur. <i>essēmus.</i> <i>essētis.</i> <i>essent.</i>		
Perfectum.				
Sing. <i>fui, ik ben geweest.</i> <i>fuisti.</i> <i>fuit.</i>		Sing. <i>fuērim, dat ik geweest zij.</i> <i>fuēris.</i> <i>fuērit.</i>		
Plur. <i>fuīmus.</i> <i>fuistis.</i> <i>fuērunt.</i>		Plur. <i>fuerīmus.</i> <i>fuerītis.</i> <i>fuērint.</i>		
Plusquamperfectum.				
Sing. <i>fuēram, ik was geweest.</i> <i>fuēras.</i> <i>fuērat.</i>		Sing. <i>fuissem, dat ik geweest</i> <i>fuissem. ware, ik zou</i> <i>fuisset. geweest zijn.</i>		
Plur. <i>fuerāmus.</i> <i>fuerātis.</i> <i>fuērant.</i>		Plur. <i>fuissēmus.</i> <i>fuissētis.</i> <i>fuissent.</i>		
Futurum simplex.				
Sing. <i>ēro, ik zal zijn.</i> <i>ēris.</i> <i>ērit.</i>		Sing. <i>futūrus,</i> <i>a,</i> <i>um.</i>	} <i>sim, dat ik zijn</i> <i>sis. (zal.</i> <i>sit.</i>	
Plur. <i>erīmus.</i> <i>erītis.</i> <i>erunt.</i>		Plur. <i>futūri,</i> <i>ae,</i> <i>a</i>		} <i>simus.</i> <i>sitis.</i> <i>sint.</i>
Futurum exactum.				
Sing. <i>fuēro, ik zal geweest zijn.</i> <i>fuēris.</i> <i>fuērit.</i>				
Plur. <i>fuerīmus.</i> <i>fuerītis.</i> <i>fuērint.</i>				
ontbreekt.				

Imperativus.			
Praesens.		Futurum.	
Sing. 2. es, <i>zij, wees.</i>		Sing. 2. esto, <i>gij moet zijn.</i>	
		3. esto, <i>hij moet zijn.</i>	
Plur. 2. este, <i>zijt, weest.</i>		Plur. 2. estōte, <i>gij moet zijn.</i>	
		3. suntō, <i>zij moeten zijn.</i>	
Infinitivus.			
Praesens.	esse, <i>zijn.</i>		
Perfectum.	fuisse, <i>geweest zijn.</i>		
Futurum.	futūrum, am, um esse of fore, <i>zullen zijn.</i>		
Participium futurum.			
	futūrus, a, um, <i>zullende zijn.</i>		

Aanm. In plaats van *essem, esses, esset, essent* gebruiken sommige schrijvers, vooral in voorwaardelijke zinnen, meermalen *forem, fores, foret, forent*.

91. Evenals *sum* worden ook de **composita** van *sum* geconjugeerd:

<i>absum, ik ben afwezig.</i>	<i>obsum, ik ben in den weg.</i>
<i>adsum, ik ben tegenwoordig.</i>	<i>praesum, ik ben aan het hoofd.</i>
<i>desum, ik ontbreek.</i>	<i>prosum, ik ben voordelig.</i>
<i>insum, ik ben er in.</i>	<i>subsum, ik ben er onder.</i>
<i>intersum, ik ben er bij.</i>	<i>supersum, ik ben overig.</i>

Betrekkelijk deze verba valt op te merken:

1^o. dat bij het *futurum coniunctivi* en *infinitivi* de *praepositie* vóór het *participium* moet gevoegd worden.

B.v. *praefuturus sim, praefuturus esse.*

2^o. dat bij *prosum* *pro* in *prod* veranderd wordt, wanneer op *pro* een *e* volgt. B.v. *prosum, prodes, prodest, prosumus, prodestis, prosunt.*

3^o. dat alleen *absum* en *praesum* een *participium praesens* hebben, namelijk: *absens, afwezig* en *praesens, tegenwoordig*. Men lette bij het laatste verbum op de veranderde beteekenis van het *participium praesens*.

4^o. dat bij *absum* meermalen de *b* wegvalt vóór *f*. B.v. *afui, afuturus.*

dat bij *adsum* somtijds de *d* vóór *s* in *s* en meermalen vóór *f* in *f* veranderd wordt. B.v. *assum, affui.*

dat bij *obsum* gewoonlijk de *b* vóór *f* in *f* veranderd wordt. B.v. *offui.*

De leerling lette goed op de quantiteit van het verbum sum, om bij de vervoeging der composita geen fouten te maken tegen de uitspraak. Hoe zult gij uitspreken: prodero, praesimus, desumus, oberat?

TWAALFDE HOOFDSTUK.

CONJUGATIE DER REGELMATIGE VERBA.

92. De regelmatige verba worden vervoegd volgens vier conjugaties, die men onderscheidt naar den uitgang van den infinitivus praesens. Deze is in de

1ste conjugatie āre met lange a: amāre, *beminnen*.

2de „ ēre „ lange e: monēre, *vermanen*.

3de „ ěre „ korte e: legěre, *lezen*.

4de „ ire „ lange i: audīre, *hooren*.

Om een verbum te kunnen conjugeeren moet men drie vormen kennen, die **stamtijden** genoemd worden, n.l.

I. het praesens indicativi, uitgaande op o.

II. het perfectum indicativi, „ „ i.

III. het supinum primum, „ „ um.

B.v. 1ste conj. 2de conj. 3de conj. 4de conj.

I. amo (uit ama-o). mone-o. leg-o. audi-o.

II. amāv-i. monu-i. leg-i. audīv-i.

III. amāt-um. monīt-um. lect-um. audīt-um.

Aanm. I. De stamvocaal a, e, i is lang, maar wordt voor een andere vocaal en voor de slotmedeklinkers m, t, r kort.

Aanm. II. De vocaal, die soms stam en uitgang verbindt, heet thematische vocaal (bindvocaal). B. v. leg-ě-re.

93. De vormen van het **activum** worden als volgt afgeleid.

I. Van den **praesensstam** komen:

1. het praesens indicativi door achtervoeging van o, waarmee in de 1ste conjugatie de a van den stam samentrekt: amo, mone-o, leg-o, audi-o.

2. het praesens coniunctivi in de 1ste conjugatie door verandering van a in e m: amem. in de andere conjugaties door achtervoeging van a m: mone-am, leg-am, audi-am.

3. het imperfectum indicativi door achtervoeging in de 1ste en 2de conjugatie van b a m: ama-bam, mone-bam.

„ „ 3de „ 4de „ „ „ ē-b a m: leg-ē-bam, audi-ē-bam.

4. het imperfectum coniunctivi door achtervoeging in de 1ste en 2de conjugatie van rem: ama-rem, mone-rem.

„ „ derde „ „ ě-rem: leg-ě-rem.

„ „ vierde „ „ rem: audi-rem.

5. het futurum simplex indicativi door achtervoeging in de 1ste en 2de conjugatie van bo: ama-bo, mone-bo.

„ „ 3de „ 4de „ „ am: leg-am, audi-am.

6. de imperativus, die gelijk is aan den stam, in de 3de conjugatie met achtervoeging van e: ama, mone, leg-e, audi.

7. de infinitivus praesens door achtervoeging in de 1ste en 2de conjugatie van re: ama-re, mone-re.

„ „ derde „ „ ě-re: leg-ě-re.

„ „ vierde „ „ re: audi-re.

8. het participium praesens door achtervoeging in de 1ste en 2de conjugatie van ns: ama-ns, mone-ns.

„ „ 3de „ 4de „ „ e-ns: leg-e-ns, audi-e-ns.

9. het gerundium door achtervoeging in de 1ste en 2de conjugatie van ndi: ama-ndi, mone-ndi.

„ „ 3de „ 4de „ „ e-ndi: leg-e-ndi, audi-e-ndi.

II. Van den perfectumstam komen:

1. het perfectum indicativi door achtervoeging van i: amav-i, monu-i, leg-i, audiv-i.

2. het perfectum coniunctivi door achtervoeging van ěrim: amav-ěrim, monu-ěrim, leg-ěrim, audiv-ěrim.

3. het plusquamperfectum indicativi door achtervoeging van ěram: amav-ěram, monu-ěram, leg-ěram, audiv-ěram.

4. het plusquamperfectum coniunctivi door achtervoeging van issem: amav-issem, monu-issem, leg-issem, audiv-issem.

5. het futurum exactum door achtervoeging van ěro: amav-ěro, monu-ěro, leg-ěro, audiv-ěro.

6. de infinitivus perfecti door achtervoeging van isse: amav-isse, monu-isse, leg-isse, audiv-isse.

III. Van den supinumstam komt het participium futurum door achtervoeging van ūrus: amat-ūrus, monit-ūrus, lect-ūrus, audit-ūrus

Het participium futurum met *sim* dient om het futurum simplex coniunctivi en met *esse* om den infinitivus futuri te vormen. B.v. *amaturus sim*, *amatum esse*, *moniturus sim*, *monitum esse*, *lecturus sim*, *lectum esse*, *auditurus sim*, *auditum esse*.

Aanhangsel I.

Vorming der stamtijden van den verbaalstam.

Aan de drie stamtijden ligt een gemeenschappelijke wortel (verbaalstam) ten grondslag, in het vervolg met „stam” aan te duiden.

I. Praesensstam.

A. Deze is veelal gelijk aan den verbaalstam en eindigt in de 1ste conjugatie op *a* (*amo* uit *ama-o*), in de 2de op *e* (*dele-o*), in de 3de op een consonant (*leg-o*) of *u* (*tribu-o*), in de 4de op *i* (*audi-o*).

Aanm. Is de praesensstam niet gelijk aan den verbaalstam, dan bepaalt de praesensstam de conjugatie. B.v.

moneo, verbaalst. *mon*, praesensstam *mone* (2de conj.).

peto, „ *peti*, „ *pet* (3de conj.).

Capio, enz. (§ 95) rekent men echter tot de 3de conjugatie.

B. Dikwijls wordt de stam in het praesens versterkt en wel:

1^o. door achtervoeging van *a*, *e* of *i*. B.v. *sono* (uit *son-a-o*), *mon-e-o*, *ven-i-o*.

2^o. door achtervoeging van *n* of *t* of door verdubbeling van den slotconsonant. B.v. *si-n-o*, *pec-t-o*, *fal-l-o*.

3^o. door achtervoeging van *sc*. B.v. *cre-sc-o*.

4^o. door tusschenvoeging van *m*, wanneer de stam op een lipletter uitgaat, zooals: *rum-p-o* (*rup*); van *n*, wanneer de stam op een keel- of tandletter uitgaat, zooals: *vin-co* (*vic*), *fundo* (*fud*).

Somtijds blijft de versterkende *n* ook in het perfectum en supinum. B.v. *fin-go* (*fig*), *fin-xi*; *iun-go* (*iug*), *iun-xi*, *iun-ctum*.

5^o. door reduplicatie. B.v. *gigno* (uit *gi-gen-o*).

II. Perfectumstam.

A. I wordt onmiddellijk aan den stam gehecht (sterk perfectum):

1^o. met reduplicatie van de beginconsonant, waarbij dikwijls de stamvocaal wordt verzwakt. B.v. *to-tond-i*, *cu-curr-i*, *pe-pul-i*.

2^o. met verlenging van de stamvocaal. B.v. *vīd(e)o*, *vīd-i*; *āg-o*, *ēg-i*; *lēg-o*, *lēg-i*.

3^o. zonder verandering in den stam. B.v. *tribu-i*.

B. Vóór *i* wordt nog een andere letter aan den stam gehecht (zwak perfectum) en wel:

1^o. *v* na een vocaal. B.v. *ama-v-i*, *dele-v-i*, *audi-v-i*.

2^o. *u* na een consonant. B.v. *mon-u-i*, *al-u-i*, *col-u-i*.

3^o. *s* na een consonant, die dan dikwijls veranderingen ondergaat (Vgl. Aanm. achter III). B.v. *man-s-i*, *rep-s-i*.

III. Supinumstam.

A. Het supinum wordt gevormd door *tum* achter den stam te zetten:

1^o. onmiddellijk. B.v. *ama-tum*, *dele-tum*, *dic-tum*, *audi-tum*.

2^o. met tusschenvoeging van *i*. B.v. *mon-i-tum*.

B. Eindigt de stam op *d* of *t*, dan volgt meestal *sum*. B.v. *ard(e)o*, *arsum*; *vert-o*, *versum*.

Aanm. Bij de perfecta op *si* en bij de supina op *sum* en *tum* komen de volgende veranderingen van consonanten voor:

1^o. *b* verandert vóór *s* en *t* in *p*. B.v. *scrib-o*, *scrip-si*, *scrip-tum*.

2^o. *m* wordt vóór *si* en *tum* gevolgd door *p*. B.v. *sum-o*, *sump-si*, *sump-tum*.

3^o. *c*, *q*, *g*, *g*, *u* en *h* smelten met *s* in *x* samen en veranderen voor *t* in *c*. Gaat er echter een *l* of *r* vooraf, dan vallen zij weg. B.v. *dic-o*, *dixi* (*dic-si*), *dic-tum*; *coqu-o*, *coxi* (*coqu-si*), *coc-tum* (*coqu-tum*); *teg-o*, *texi* (*teg-si*), *tec-tum* (*teg-tum*); *trah-o*, *traxi* (*trah-si*), *trac-tum* (*trah-tum*). Maar: *mulg(e)o*, *mul-si*, *mul-sum*; *torqu(e)o*, *tor-si*, *tor-tum*.

4^o. *d* en *t* veranderen vóór *s* in *s*, die dan wegvalt behalve na een korte vocaal. B.v. *claud-o*, *clau-si*, *clau-sum*. Maar: *concū* *t(i)o*, *concus-si*, *concus-sum*.

5^o. *r* in het praesens, tusschen twee vocalen staande, is dikwijls uit *s* ontstaan en gaat vóór *s* en *t* in het perfectum en supinum weer in *s* over. B.v. *ger-o*, *ges-si*, *ges-tum*; *ur-o*, *us-si*, *us-tum*.

Aanhangsel II.**Persoonsuitgangen.**

De uitgangen der personen zijn

I. in den indicativus en coniunctivus activi

	1ste persoon	2de persoon	3de persoon
Sing.	<i>o</i> , <i>m. i</i>	(<i>i</i>) <i>s</i> , (<i>i</i>) <i>sti</i>	(<i>i</i>) <i>t</i>
Plur.	(<i>i</i>) <i>mus</i>	(<i>i</i>) <i>tis</i> , (<i>i</i>) <i>stis</i>	(<i>u</i>) <i>nt</i> , (<i>ē</i>) <i>run</i> <i>t</i>

II. in den indicativus en coniunctivus passivi

	1ste persoon	2de persoon	3de persoon
Sing.	<i>r</i>	(<i>ē</i>) <i>ris</i>	(<i>i</i>) <i>tur</i>
Plur.	(<i>i</i>) <i>mur</i>	(<i>i</i>) <i>mīni</i>	(<i>u</i>) <i>ntur</i>

III. in den imperativus

	activi		passivi	
	2de persoon	3de persoon	2de persoon	3de persoon
Sing.	{ Praes. <i>e</i>	—	(<i>ē</i>) <i>re</i>	—
	{ Fut. (<i>i</i>) <i>to</i>	(<i>i</i>) <i>to</i>	(<i>i</i>) <i>tor</i>	(<i>i</i>) <i>tor</i>
Plur.	{ Praes. (<i>i</i>) <i>te</i>	—	(<i>i</i>) <i>mīni</i>	—
	{ Fut. (<i>i</i>) <i>tōte</i>	(<i>u</i>) <i>nto</i>	—	(<i>u</i>) <i>ntor</i>

Aanm. In de geconjugeerde vormen van een verbum moeten de volgende bestanddeelen onderscheiden worden:

1^o. de stam van het werkwoord.

2^o. de kenletter van den tijd.

3^o. de thematische vocaal (Vgl. § 92. A. II.), meest *i*, soms *ě*, vóór *nt u*.
In bovenstaande tabellen is zij tusschen haakjes aangegeven.

4^o. de persoonsuitgang.

Zoo is in *ama-b-i-s* de stam: *ama*, de kenletter van het fut. simpl.:
b, de thematische vocaal: *i*, de persoonsuitgang: *s*.

94. De vormen van het **passivum** worden als volgt afgeleid.

1. Het praesens indicativi en coniunctivi, het imperfectum indicativi en coniunctivi en het futurum simplex indicativi worden gemaakt van dezelfde tijden in het activum door o te veranderen in *or* en *in r*. B.v. *amo*, *amor*, *amem*, *amer*, *amabam*, *amabar*, *amarem*, *amarer*, *amabo*, *amabor*, *moneo*, *moneor*.

2. Het participium perfectum wordt gemaakt van het supinum door *um* te veranderen in *us*. B.v. *amatum*, *amatus*, *monitum*, *monitus*.

Van het participium perfectum en het verbum *sum* worden gemaakt: het perfectum indicativi, coniunctivi en infinitivi, het plusquamperfectum indicativi en coniunctivi en het futurum exactum indicativi. B.v. *amatus sum*, *amatus sim*, *amatum esse*, *amatus eram*, *amatus essem*, *amatus ero*.

3. De infinitivus praesens komt van den infinitivus praesens activi door

<i>are</i>	te veranderen in	<i>ari</i> , zooals: <i>amare</i> , <i>amari</i> .
<i>ere</i>	„ „ „	<i>eri</i> , „ <i>monere</i> , <i>moneri</i> .
<i>ere</i>	„ „ „	<i>i</i> , „ <i>legere</i> , <i>legi</i> .
<i>ire</i>	„ „ „	<i>iri</i> , „ <i>audire</i> , <i>audiri</i> .

4. De infinitivus futuri wordt gemaakt van het supinum primum met *iri*. B.v. *amatum iri*, *monitum iri*.

5. De imperativus van het passivum is gelijk aan den infinitivus van het activum. B.v. *amare*, *amare*.

Aanm. De imperat. pass. wordt zelden gebruikt. De vormen op *tor* komen in klassiek Latijn niet voor, die op *re* en *mini* slechts in reflexieven zin: *accingere*, *omgord u*.

6. Het gerundivum wordt gemaakt van het gerundium door *di* te veranderen in *dus*. B.v. *amandi*, *amandus*.

7. Het supinum secundum wordt gemaakt van het supinum primum door *um* te veranderen in *u*. B.v. *amatum*, *amat u*.

I. Amo, amavi, amatum, amare.		II. Moneo, monui, monitum, monere.	
Indicativus. Coniunctivus.		Indicativus. Coniunctivus.	
Praesens.		Praesens.	
(ik bemin).	(dat ik beminne).	(ik vermaan).	(dat ik vermane).
amo.	amem.	moneo.	moneam.
amas.	ames.	mones.	moncas.
amat.	amet.	monet.	moneat.
amamus.	amemus.	monemus.	moneamus.
amatis.	ametis.	monetis.	moneatīs.
amant.	ament.	monent.	moncant.
Imperfectum.		Imperfectum.	
(ik beminde).	(dat ik beminde, ik zou beminnen).	(ik vermaande).	(dat ik vermaande, ik zou vermanen).
amabam.	amarem.	moncbam.	monerem.
amabas.	amares.	moncbas.	moneres.
amabat.	amaret.	moncbat.	moneret.
amabamus.	amaremus.	moncbamus.	moneremus.
amabatis.	amaretis.	moncbatis.	moneretis.
amabant.	amarent.	moncbant.	monerent.
Perfectum.		Perfectum.	
(ik heb bemind).	(dat ik bemind hebbe).	(ik heb ver- maand).	(dat ik vermaand hebbe).
amavi.	amaverim.	monui.	monuerim.
amavisti.	amaveris.	monuisti.	monueris.
amavit.	amaverit.	monuīt.	monuerit.
amavimus.	amaverimus.	monuimus.	monuerimus.
amavistis.	amaveritis.	monuistis.	monueritis.
amaverunt.	amaverint.	monuerunt.	monuerint.
Plusquamperfectum.		Plusquamperfectum.	
(ik had bemind).	(dat ik bemind hadde, ik zou bemind hebben).	(ik had ver- maand).	(dat ik vermaand hadde, ik zou vermaand hebben).
amaveram.	amavissem.	monueram.	monuissem.
amaveras.	amavisses.	monueras.	monuisses.
amaverat.	amavisset.	monuerat.	monuisset.
amaveramus.	amavissemus.	monueramus.	monuissemus.
amaveratis.	amavissetis.	monueratis.	monuissetis.
amaverant.	amavissent.	monuerant.	monuissent.

III. Lego, legi, lectum, legere.		IV. Audio, audivi, auditum, audire.	
Indicativus. Coniunctivus.		Indicativus. Coniunctivus.	
Praesens.		Praesens.	
<i>ik lees).</i>	<i>(dat ik leze).</i>	<i>(ik hoor).</i>	<i>(dat ik hoore).</i>
go.	legam.	audio.	audiam.
gis.	legas.	audis.	audias.
git.	legat.	audit.	audiat.
gimus.	legamus.	audimus.	audiamus.
gitis.	legatis.	auditis.	audiatis.
gunt.	legant.	audiunt.	audiunt.
Imperfectum.		Imperfectum.	
<i>ik las).</i>	<i>(dat ik laze,</i> <i>ik zou lezen).</i>	<i>(ik hoorde).</i>	<i>(dat ik hoorde,</i> <i>ik zou hooren).</i>
gebam.	legerem.	audiebam.	audirem.
gebas.	legeres.	audiebas.	audires.
gebat.	legeret.	audiebat.	audiret.
gehamus.	legeremus.	audiebamus.	audiremus.
gebatis.	legeretis.	audiebatis.	audiretis.
gebant.	legerent.	audiebant.	audirent.
Perfectum.		Perfectum.	
<i>ik heb gelezen).</i>	<i>(dat ik gelezen</i> <i>hebbe).</i>	<i>(ik heb gehoord).</i>	<i>(dat ik gehoord</i> <i>hebbe).</i>
gi.	legerim.	audivi.	audiverim.
gisti.	legeris.	audivisti.	audiveris.
git.	legerit.	audivit.	audiverit.
gimus.	legerimus.	audivimus.	audiverimus.
gistis.	legeritis.	audivistis.	audiveritis.
gerunt.	legerint.	audiverunt.	audiverint.
Plusquamperfectum.		Plusquamperfectum.	
<i>ik had gelezen).</i>	<i>(dat ik gelezen</i> <i>hadde,</i> <i>ik zou gelezen</i> <i>hebben).</i>	<i>(ik had ge-</i> <i>hoord).</i>	<i>(dat ik gehoord</i> <i>hadde,</i> <i>ik zou gehoord</i> <i>hebben).</i>
geram.	legissem.	audiveram.	audivissem.
geras.	legisses.	audiveras.	audivisses.
gerat.	legisset.	audiverat.	audivisset.
geramus.	legissemus.	audiveramus.	audivissemus.
geratis.	legissetis.	audiveratis.	audivissetis.
gerant.	legissent.	audiverant.	audivissent.

Indicativus. Coniunctivus.		Indicativus. Coniunctivus.	
Futurum simplex.		Futurum simplex.	
(ik zal beminnen).	(dat ik beminnen zal).	(ik zal vermanen).	(dat ik vermanen zal).
amabo.	amaturus, } sim.	monebo.	moniturus, } sim.
amabis.	a, } sis.	monebis.	a, } sis.
amabit.	um } sit.	monebit.	um } sit.
amabimus.	amaturi, } simus.	monebimus.	monituri, } simus.
amabitis.	ae, } sitis.	monebitis.	ae, } sitis.
amabunt.	a } sint.	monebunt.	a } sint.
Futurum exactum.		Futurum exactum.	
(ik zal bemind hebben).		(ik zal vermaand hebben).	
amavero.		monuero.	
amaveris.		monueris.	
amaverit.		monuerit.	
amaverimus.	ontbreekt.	monuerimus.	ontbreekt.
amaveritis.		monueritis.	
amaverint.		monuerint.	
Imperativus.		Imperativus.	
Praesens.		Praesens.	
S. 2. ama, <i>bemin.</i>		S. 2. mone, <i>vermaan.</i>	
P. 2. amate, <i>bemint.</i>		P. 2. monete, <i>vermaant.</i>	
Futurum.		Futurum.	
S. 2. amato, <i>gij moet beminnen.</i>		S. 2. moneto, <i>gij moet vermanen.</i>	
3. amato, <i>hij moet beminnen.</i>		3. moneto, <i>hij moet vermanen.</i>	
P. 2. amatote, <i>gij moet beminnen.</i>		P. 2. monetote, <i>gij moet vermanen.</i>	
3. amanto, <i>zij moeten beminnen.</i>		3. monento, <i>zij moeten vermanen.</i>	
Infinitivus.		Infinitivus.	
Praes. amare, <i>beminnen.</i>		Praes. monere, <i>vermanen.</i>	
Perf. amavisse, <i>bemind hebben.</i>		Perf. monuisse, <i>vermaand hebben.</i>	
Fut. amatum, am, um esse, <i>zullen beminnen.</i>		Fut. moniturum, am, um esse, <i>zullen vermanen.</i>	
Participium.		Participium.	
Praes. amans, <i>beminnende.</i>		Praes. monens, <i>vermanende.</i>	
Fut. amaturus, a, um, <i>zullende beminnen.</i>		Fut. moniturus, a, um, <i>zullende vermanen.</i>	
Gerundium.		Gerundium.	
G. amandi, <i>van het beminnen.</i>		G. monendi, <i>van het vermanen.</i>	
D. amando, <i>voor het beminnen.</i>		D. monendo, <i>voor het vermanen.</i>	
A. amandum, <i>(tot) het beminnen.</i>		A. monendum, <i>(tot) het vermanen.</i>	
A. amando, <i>door het beminnen.</i>		A. monendo, <i>door het vermanen.</i>	
Supinum primum.		Supinum primum.	
amatum, <i>om te beminnen.</i>		monitum, <i>om te vermanen.</i>	

Indicativus. Coniunctivus.		Indicativus. Coniunctivus.	
Futurum simplex.		Futurum simplex.	
(ik zal lezen).	(dat ik lezen zal).	(ik zal hooren).	(dat ik hooren zal).
gam.	lecturus, } sim.	audiam.	auditurus, } sim.
ges.	a, } sis.	audies.	a, } sis.
get.	um } sit.	audiet.	um } sit.
gemus.	lecturi, } simus.	audiemus.	auditori, } simus.
getis.	ae, } sitis.	audietis.	ae, } sitis.
gent.	a } sint.	audient.	a } sint.
Futurum exactum.		Futurum exactum.	
(ik zal gelezen hebben).		(ik zal gehoord hebben).	
gero.		audivero.	
geris.		audiveris.	
gerit.		audiverit.	
gerimus.	ontbreekt.	audiverimus.	ontbreekt.
geritis.		audiveritis.	
gerint.		audiverint.	
Imperativus.		Imperativus.	
Praesens.		Praesens.	
2. lege, lees.		S. 2. audi, hoor.	
2. legite, leest.		P. 2. audite, hoort.	
Futurum.		Futurum.	
2. legito, <i>gij moet lezen.</i>		S. 2. audito, <i>gij moet hooren.</i>	
3. legito, <i>hij moet lezen.</i>		3. audito, <i>hij moet hooren.</i>	
2. legitote, <i>gij moet lezen.</i>		P. 2. auditote, <i>gij moet hooren.</i>	
3. legunto, <i>zij moeten lezen.</i>		3. audiunto, <i>zij moeten hooren.</i>	
Infinitivus.		Infinitivus.	
Praes. legere, lezen.		Praes. audire, hooren.	
Perf. legisse, gelezen hebben.		Perf. audivisse, gehoord hebben.	
At. lecturum, am, um esse, zullen lezen.		Fut. auditurum, am, um esse, zullen hooren.	
Participium.		Participium.	
Praes. legens, lezende.		Praes. audiens, hoorende.	
At. lecturus, a, um, zullende lezen.		Fut. auditurus, a, um, zullende hooren.	
Gerundium.		Gerundium.	
legendi, van het lezen.		G. audiendi, van het hooren.	
legendo, voor het lezen.		D. audiendo, voor het hooren.	
legendum, (tot) het lezen.		A. audiendum, (tot) het hooren.	
legendo, door het lezen.		A. audiendo, door het hooren.	
Supinum primum.		Supinum primum.	
atum, om te lezen.		auditum, om te hooren.	

1.		2.	
Indicativus. Coniunctivus. Praesens.		Indicativus. Coniunctivus Praesens.	
(ik word bemind).	(dat ik bemind worde).	(ik word vermaand).	(dat ik vermaand worde).
amor.	amer.	moneor.	monear.
amaris.	ameris.	moneris.	monearis.
amatur.	ametur.	monetur.	moneat.
amamur.	amemur.	monemur.	moneamur.
amamini.	amemini.	monemini.	moneamini.
amantur.	amentur.	monentur.	moneamantur.
Imperfectum.		Imperfectum.	
(ik werd bemind).	(dat ik bemind werde, ik zou bemind worden).	(ik werd vermaand).	(dat ik vermaand werde, ik zou vermaand worden).
amabar.	amarer.	monebar.	monerer.
amabaris.	amareris.	monebaris.	monereris.
amabatur.	amaretur.	monebatur.	moneretur.
amabamur.	amaremur.	monebamur.	moneremur.
amabamini.	amaremini.	monebamini.	moneremini.
amabantur.	amarentur.	monebantur.	monerentur.
Perfectum.		Perfectum.	
(ik ben bemind geworden).	(dat ik bemind geworden zij).	(ik ben vermaand geworden).	(dat ik vermaand geworden zij).
amatus, } sum.	amatus, } sim.	monitus, } sum.	monitus, } sim.
a, } es.	a, } sis.	a, } es.	a, } sis.
um } est.	um } sit.	um } est.	um } sit.
amati, } sumus.	amati, } simus.	moniti, } sumus.	moniti, } simus.
ae, } estis.	ae, } sitis.	ae, } estis.	ae, } sitis.
a } sunt.	a } sint.	a } sunt.	a } sint.
Plusquamperfectum.		Plusquamperfectum.	
(ik was bemind geworden).	(dat ik bemind geworden ware, ik zou bemind geworden zijn).	(ik was vermaand geworden).	(dat ik vermaand geworden ware, ik zou vermaand geworden zijn).
amatus, } eram.	amatus, } essem.	monitus, } eram.	monitus, } essem.
a, } eras.	a, } esses.	a, } eras.	a, } esses.
um } erat.	um } esset.	um } erat.	um } esset.
amati, } eramus.	amati, } essemus.	moniti, } eramus.	moniti, } essemus.
ae, } eratis.	ae, } essetis.	ae, } eratis.	ae, } essetis.
a } erant.	a } essent.	a } erant.	a } essent.

3.		4.	
Indicativus. Coniunctivus. Praesens.		Indicativus. Coniunctivus. Praesens.	
(ik word gelezen).	(dat ik gelezen worde).	(ik word gehoord).	(dat ik gehoord worde).
cor.	legar.	audior.	audiar.
eris.	legaris.	audiris.	audiaris.
itur.	legatur.	auditur.	audiatur.
imur.	legamur.	audimur.	audiamur.
imini.	legamini.	audimini.	audiamini.
untur.	legantur.	audiuntur.	audiantur.
Imperfectum.		Imperfectum.	
(ik werd gelezen).	(dat ik gelezen werde, ik zou gelezen worden).	(ik werd gehoord).	(dat ik gehoord werde, ik zou gehoord worden).
ebatur.	legerer.	audiebar.	audirer.
ebaris.	legereris.	audiebaris.	audireris.
ebatur.	legeretur.	audiebatur.	audiretur.
ebamur.	legeremur.	audiebamur.	audiremur.
ebamini.	legeremini.	audiebamini.	audiremini.
ebantur.	legerentur.	audiebantur.	audirentur.
Perfectum.		Perfectum.	
(ik ben gelezen geworden).	(dat ik gelezen geworden zij).	(ik ben gehoord geworden).	(dat ik gehoord geworden zij).
tus, } sum.	lectus, } sim.	auditus, } sum.	auditus, } sim.
a, } es.	a, } sis.	a, } es.	a, } sis.
um } est.	um } sit.	um } est.	um } sit.
ti, } sumus.	lecti, } simus.	auditi, } sumus.	auditi, } simus.
ae, } estis.	ae, } sitis.	ae, } estis.	ae, } sitis.
t } sunt.	a } sint.	a } sunt.	a } sint.
Plusquamperfectum.		Plusquamperfectum.	
(ik was gelezen geworden).	(dat ik gelezen geworden ware, ik zou gelezen geworden zijn).	(ik was gehoord geworden).	(dat ik gehoord geworden ware, ik zou gehoord geworden zijn).
tus, } eram.	lectus, } essem.	auditus, } eram.	auditus, } essem.
a, } eras.	a, } esses.	a, } eras.	a, } esses.
um } erat.	um } esset.	um } erat.	um } esset.
ti, } eramus.	lecti, } essemus.	auditi, } eramus.	auditi, } essemus.
ae, } eratis.	ae, } essetis.	ae, } eratis.	ae, } essetis.
t } erant.	a } essent.	a } erant.	a } essent.

Futurum simplex (Indic.).

(ik zal bemind worden).

amabor.

amaberis.

amabitur.

amabimur.

amabimini.

amabuntur.

Futurum exactum (Indic.).

(ik zal bemind geworden zijn).

amatus, } ero.

a, } eris.

um } erit.

amati, } erimus.

ae, } eritis.

a } erunt.

Imperativus.

Praesens.

S. 2. amare, word bemind.

P. 2. amamini, wordt bemind.

Futurum.

S. 2. amator, gij moet bemind worden.

3. amator, hij moet bemind worden.

P. 2. Ontbreekt.

3. amantor, zij moeten bemind worden.

Infinitivus.

Praes. amari, bemind worden.

Perf. amatum, am, um esse, bemind geworden zijn.

Fut. amatum iri, zullen bemind worden.

Participium perfectum.

amatus, a, um, bemind geworden zijnde.

Gerundivum.

amandus, a, um, moettende bemind worden.

Supinum secundum.

amatu, om bemind te worden.

Futurum simplex (Indic.).

(ik zal vermaand worden).

monebor.

moneberis.

monebitur.

monebimur.

monebimini.

monebuntur.

Futurum exactum (Indic.).

(ik zal vermaand geworden zijn).

monitus, } ero.

a, } eris.

um } erit.

moniti, } erimus.

ae, } eritis.

a } erunt.

Imperativus.

Praesens.

S. 2. monere, word vermaand.

P. 2. monemini, wordt vermaand.

Futurum.

S. 2. monetor, gij moet vermaand worden.

3. monetor, hij moet vermaand worden.

P. 2. Ontbreekt.

3. monentor, zij moeten vermaand worden.

Infinitivus.

Praes. moneri, vermaand worden.

Perf. monitum, am, um esse, vermaand geworden zijn.

Fut. monitum iri, zullen vermaand worden.

Participium perfectum.

monitus, a, um, vermaand geworden zijnde.

Gerundivum.

monendus, a, um, moettende vermaand worden.

Supinum secundum.

monitu, om vermaand te worden.

Futurum simplex (Indic.).
zal gelezen worden).

ar.
eris.
etur.
emur.
emini.
entur.

Futurum exactum (Indic.).
zal gelezen geworden zijn).

tus, } ero.
a, } eris.
um } erit.
ti, } erimus.
ae, } eritis.
a } erunt.

Imperativus.

Praesens.

2. legere, word gelezen.
2. legimini, wordt gelezen.

Futurum.

2. legitor, gij moet gelezen worden.
3. legitor, hij moet gelezen worden.

2. ontbreekt.

3. leguntor, zij moeten gelezen worden.

Infinitivus.

Praes. legi, gelezen worden.

Perf. lectum, am, um esse, gelezen geworden zijn.

Inf. lectum iri, zullen gelezen worden.

Participium perfectum.

tus, a, um, gelezen.

Gerundivum.

endus, a, um, moetende gelezen worden.

Supinum secundum.

tu, om gelezen te worden.

Futurum simplex (Indic.).
(ik zal gehoord worden).

audiar.
audieris.
audietur.
audiemur.
audiemini.
audientur.

Futurum exactum (Indic.).
(ik zal gehoord geworden zijn).

auditus, } ero.
a, } eris.
um } erit.
auditi, } erimus.
ae, } eritis.
a } erunt.

Imperativus.

Praesens.

- S. 2. audire, word gehoord
- P. 2. audimini, wordt gehoord.

Futurum.

- S. 2. auditor, gij moet gehoord worden.
3. auditor, hij moet gehoord worden.

P. 2. ontbreekt.

3. audiuntor, zij moeten gehoord worden.

Infinitivus.

Praes. audiri, gehoord worden.

Perf. auditum, am, um esse, gehoord geworden zijn.

Fut. auditum iri, zullen gehoord worden.

Participium perfectum.

auditus, a, um, gehoord.

Gerundivum.

audiendus, a, um, moetende gehoord worden.

Supinum secundum.

auditum, om gehoord te worden.

95. Tot de derde conjugatie behooren 1^o. de volgende werkwoorden (benevens hunne composita), die op io uitgaan:

capio, nemen.	fugio, vluchten.	rapio, rooven.
cupio, begeeren.	iacio, werpen.	sapio, smaken, wijs zijn.
facio, doen, maken.	pario, voortbrengen.	
fodio, graven.	quatio, schudden.	

2^o. de composita van de verouderde verba lacio en specio, zooals: allicio, aanlokken, en conspicio, beschouwen.

3^o. de drie deponentia (waarover in het veertiende hoofdstuk) gradior, stappen, gaan, morior, sterven, en patior, lijden.

Deze verba verliezen de i, wanneer zij gevolgd wordt door een andere i of korte ě r, alsmede in den 2den persoon enkelvoud van den imperativus praesens activi. De volgende tabel geeft een overzicht van de vormen, die tot moeilijkheid aanleiding kunnen geven.

Activum.		Passivum.	
Indicativus. Coniunctivus.		Indicativus. Coniunctivus.	
Praesens.		Praesens.	
capio.	capiam.	capior.	capiar.
capis.	capias.	capĕris.	capiaris.
capit.	capiat.	capĭtur.	capiatur.
capĭmus.	capiamus.	capĭmur.	capiamur.
capĭtis.	capiatis.	capimini.	capiamini.
capiunt.	capiant.	capiuntur.	capiantur.
Imperfectum.		Imperfectum.	
capiebam.	capĕrem.	capiebar.	capĕrer.
capiebas.	capĕres.	capiebaris.	capereris.
capiebat.	capĕret.	capiebatur.	caperetur.
capiebamus.	caperemus.	capiebamur.	caperemur.
capiebatis.	caperetis.	capiebamini.	caperemini.
capiebant.	capĕrent.	capiebantur.	caperentur.
Futurum (indicativus).		Futurum (indicativus).	
capiam.		capiar.	
capiēs.		capĭēris.	
capiet.		capietur.	
capiemus.		capiemur.	
capietis.		capiemini.	
capient.		capientur.	

Imperativus.		Imperativus.	
Praes.	Fut.	Praes.	Fut.
cape.	capito.	capere.	capitor.
capite.	capito.	capimini.	capitor.
	capitote.		ontbreekt.
	capiunto.		capiuntor.
Infinitivus praesens.		Infinitivus praesens.	
capere.		capi.	
Participium praesens.			
capiens.			
Gerundium.		Gerundivum.	
Gen. capiendi.		capiendus.	
Dat. capiendo.			
Acc. capiendum.			
Abt. capiendo.			

Quantiteit der *paenultima* in de regelmatige conjugaties.

96. I. De stamvocaal van de 1ste, 2de en 4de conjugatie a, e, i is vóór medeklinkers altijd lang (behalve de a in dāre en zijn composita, zooals circumdāre). B.v. amāmus, amārem, monēte, monēbo, audītur, audīre.

II. Van de vocalen der uitgangen is a altijd lang. B.v. amabāmus, monuerāmus, legātis, audiāris. e gewoonlijk lang. B.v. amarēmus, monuissētis, legēris (fut. pass.), audirēmus. De e is kort:

a) vóór ram, ro, rim en verdere actieve vormen van het plusquamperf. en fut. exact. ind. en van het perf. coni. B.v. amavēram, amavēro, amavērim.

b) in den 2den persoon enkelvoud van het fut. ind. pass. der eerste en tweede conjugatie. B.v. amabēris, monebēris.

c) bij de derde conjugatie
1^o. in den 2den persoon enkelvoud van het praes. ind. pass. B.v. legēris.

2^o. in den inf. praes. act. en den 2den persoon enkelvoud van den imperat. praes. pass. B.v. legēre.

3^o. in het imperf. coni. act. en pass. B.v. legērem. i altijd kort. B.v. amavīmus, monebīmus, audiveritis. o en u altijd lang. B.v. amatōte, amatūrus.

DERTIENDE HOOFDSTUK.

OVER DE OMZETTING NAAR HET PASSIVUM.

97. Een zin, waarin een verbum activum met een object voorkomt, wordt op de volgende wijze in het passivum gezet: het object van het activum wordt subject van het passivum en het subject van het activum wordt in den ablativus gezet.

Terra nutrit hominem, de aarde voedt den mensch; homo nutritur terra, de mensch wordt gevoed door de aarde. Grando delevit messem, de hagel heeft den oogst vernield; messis deleta est grandine, de oogst is vernield (geworden) door den hagel.

Is het subject van het activum een persoon, dan plaatst men bij de omzetting de praepositie a of ab (als het woord met een vocaal of h begint) vóór den ablativus.

Columbus invēnit Americam, Columbus heeft Amerika ontdekt; America inventa est a Columbo, Amerika is ontdekt (geworden) door Columbus.

98. Een actieve zin, die in het Nederlandsch men tot subject heeft, wordt bij de vertaling in het Latijn gewoonlijk naar het passivum omgezet, waarbij de bepaling in den abl. vervalt.

Men bemint mij, ik word bemind, amor. Men bemint ons, wij worden bemind, amamur. Men zal den vlijtigen leerling prijzen, de vlijtige leerling zal geprezen worden, discipulus diligens laudabitur. Men heeft mij berispt, ik ben berispt (geworden), vituperatus sum.

99. Er zijn ook actieve zinnen zonder object en wel:

a. zinnen met een verbum transitivum, dat geen object bij zich heeft;

b. zinnen met een verbum intransitivum.

Beide soorten zinnen kunnen slechts onpersoonlijk in het passivum gezet worden. Daarbij gelden de volgende regels:

1^o. Het verbum krijgt den vorm van den derden persoon enkelvoud.

Men strijdt, er wordt gestreden, pugnatur. De vijanden overwinnen, door de vijanden wordt er overwonnen, ab hostibus vincitur.

2^o. In de voltooide tijden gebruikt men het neutrum singulare van het participium.

Men heeft overwonnen, er is overwonnen (geworden), victum

est. *De vijanden hebben gestreden, door de vijanden is er gestreden (geworden),* ab hostibus pugnatum est.

3^o. Heeft een verbum intransitivum in het activum een verwijderd voorwerp, dan blijft dat voorwerp bij de omzetting in denzelfden naamval staan.

Men behaagt mij, er wordt (aan) mij behaagd, placetur mihi.

Deze regels gaan ook op, als een Nederlandsch transitief werkwoord in het Latijn intransitief is.

Men gehoorzaamt mij, ik word gehoorzaamd, obeditur mihi.

Men spaart u, gij wordt gespaard, parcitur tibi. Men benijdt ons, wij worden benijd, invidetur nobis. Vgl. § 102. A.

100. In het Nederlandsch worden de voltooide tijden van het passivum met *zijn* gevormd. B.v. *hij is bemind (geworden)*, amatus est. Maar vele intransitieve werkwoorden worden in het activum ook met *zijn* vervoegd. B.v. *hij is gekomen*. Men moet nu **actief** vertalen: **venit**. Alleen wanneer *men* subject is van zulke intransitieve werkwoorden, vertaalt men **onpersoonlijk** in het passivum. B.v. *men is gekomen (act.)* = er is gekomen (pass.) = ventum est.

VEERTIENDE HOOFDSTUK.

OVER DE VERBA DEPONENTIA.

101. Verscheidene Latijnsche verba hebben de beteekenis van een verbum activum, doch den vorm van een verbum passivum. B.v. hortor, *ik vermaan*, vereor, *ik vrees*, sequor, *ik volg*, blandior, *ik vlei*. Deze verba komen in alle conjugaties voor en worden deponentia genoemd (omdat zij hunne passieve beteekenis als 't ware afleggen, deponere).

1^o. Slechts twee vormen dezer verba hebben een passieve beteekenis, namelijk: het gerundivum en het supinum II.

2^o. De deponentia worden juist geconjugeerd als de passiva, behalve in den infinitivus futuri, die gelijk is aan het activum.

3^o. Ook hebben zij behalve de vormen van het passivum nog vijf vormen van het activum: het participium praesens en futurum, het futurum simplex coniunctivi, het gerundium en het supinum I.

De volgende tabel geeft een overzicht van de conjugatie dezer verba.

III. Sequor, secutus sum, sequi.

Indicativus. Coniunctivus.

Praesens.

<i>volg</i>).	(<i>dat ik volg</i>).
sequor.	sequar.
sequeris.	sequaris.
sequitur.	sequatur.
sequimur.	sequamur.
sequimini.	sequamini.
sequuntur.	sequantur.

Imperfectum.

<i>volgde</i>).	(<i>dat ik volgde,</i> <i>ik zou volgen</i>).
sequebar.	sequerer.
sequebaris.	sequereris.
sequebatur.	sequeretur.
sequebamur.	sequeremur.
sequebamini.	sequeremini.
sequebantur.	sequerentur.

Perfectum.

<i>heb gevolgd</i>).	(<i>dat ik gevolgd</i> <i>hebbe</i>).
secutus sum.	secutus sim.

Plusquamperfectum.

<i>had gevolgd</i>).	(<i>dat ik gevolgd</i> <i>hadde,</i> <i>ik zou gevolgd</i> <i>hebben</i>).
secutus eram.	secutus essem.

Futurum simplex.

<i>zal volgen</i>).	(<i>dat ik volgen zal</i>).
sequar.	secuturus, } sim.
sequeris.	a, } sis.
sequetur.	um } sit.
sequemur.	secuturi, } simus.
sequimini.	ae, } sitis.
sequuntur.	a } sint.

Futurum exactum.

<i>zal gevolgd</i> <i>hebben</i>).	ontbreekt.
secutus ero.	

IV. Blandior, blanditus sum, blandiri.

Indicativus. Coniunctivus.

Praesens.

(<i>ik vlei</i>).	(<i>dat ik vlei</i>).
blandior.	blandiar.
blandiris.	blandiaris.
blanditur.	blandiatur.
blandimur.	blandiamur.
blandimini.	blandiamini.
blandiuntur.	blandiantur.

Imperfectum.

(<i>ik vleide</i>).	(<i>dat ik vleide,</i> <i>ik zou vleien</i>).
blandiebar.	blandirer.
blandiebaris.	blandireris.
blandiebatur.	blandiretur.
blandiebamur.	blandiremur.
blandiebamini.	blandiremini.
blandiebantur.	blandirentur.

Perfectum.

(<i>ik heb gevleid</i>).	(<i>dat ik gevleid</i> <i>hebbe</i>).
blanditus sum.	blanditus sim.

Plusquamperfectum.

(<i>ik had gevleid</i>).	(<i>dat ik gevleid</i> <i>hadde,</i> <i>ik zou gevleid</i> <i>hebben</i>).
blanditus eram.	blanditus essem.

Futurum simplex.

(<i>ik zal vleien</i>).	(<i>dat ik vleien zal</i>).
blandiar.	blanditurus, } sim.
blandieris.	a, } sis.
blandietur.	um } sit.
blandiemur.	blandituri, } simus.
blandiemini.	ae, } sitis.
blandiuntur.	a } sint.

Futurum exactum.

(<i>ik zal gevleid</i> <i>hebben</i>).	ontbreekt.
blanditus ero.	

Imperativus.	Imperativus.
Praesens.	Praesens.
S. 2. hortare, <i>vermaan</i> .	S. 2. verere, <i>vrees</i> .
P. 2. hortamini, <i>vermaant</i> .	P. 2. veremini, <i>vreest</i> .
Futurum.	Futurum.
S. 2. hortator, <i>gij moet vermanen</i> .	S. 2. veretor, <i>gij moet vreezen</i> .
3. hortator, <i>hij moet vermanen</i> .	3. veretor, <i>hij moet vreezen</i> .
P. 2. ontbreekt.	P. 2. ontbreekt.
3. hortantor, <i>zij moeten vermanen</i> .	3. verentor, <i>zij moeten vreezen</i> .
Infinitivus.	Infinitivus.
Praes. hortari, <i>vermanen</i> .	Praes. vereri, <i>vreezen</i> .
Perf. hortatum, am, um esse, <i>vermaand hebben</i> .	Perf. veritum, am, um esse, ge <i>vreesd hebben</i> .
Fut. hortaturum, am, um esse, <i>zullen vermanen</i> .	Fut. veriturum, am, um esse <i>zullen vreezen</i> .
Participium.	Participium.
Praes. hortans, <i>vermanende</i> .	Praes. verens, <i>vreezende</i> .
Perf. hortatus, a, um, <i>vermaand</i> <i>hebbende</i> .	Perf. veritus, a, um, <i>gevreesd</i> <i>hebbende</i> .
Fut. hortaturus, a, um, <i>zullende</i> <i>vermanen</i> .	Fut. veriturus, a, um, <i>zullende</i> <i>vreezen</i> .
Gerundivum.	Gerundivum.
hortandus, a, um, <i>moetende vermaand</i> <i>worden</i> .	verendus, a, um, <i>moetende gevreesd</i> <i>worden</i> .
Gerundium.	Gerundium.
Gen. hortandi, <i>van het vermanen</i> .	Gen. verendi, <i>van het vreezen</i> .
Dat. hortando, <i>voor het vermanen</i> .	Dat. verendo, <i>voor het vreezen</i> .
Acc. hortandum, <i>(tot) het vermanen</i> .	Acc. verendum, <i>(tot) het vreezen</i> .
Abi. hortando, <i>door het vermanen</i> .	Abi. verendo, <i>door het vreezen</i> .
Supinum.	Supinum.
1. hortatum, <i>om te vermanen</i> .	1. veritum, <i>om te vreezen</i> .
2. hortatu, <i>om vermaand te worden</i> .	2. veritu, <i>om gevreesd te worden</i> .

Imperativus.

Praesens.

- S. 2. sequere, *volg.*
 P. 2. sequimini, *volgt.*

Futurum.

- S. 2. sequitor, *gij moet volgen.*
 3. sequitor, *hij moet volgen.*
 P. 2. ontbreekt.
 3. sequuntor, *zij moeten volgen.*

Infinitivus.

- Praes. sequi, *volgen.*
 Perf. secutum, am, um esse, *gevolgd hebben.*
 Fut. secuturum, am, um esse, *zullen volgen.*

Participium.

- Praes. sequens, *volgende.*
 Perf. secutus, a, um, *gevolgd hebbende.*
 Fut. secuturus, a, um, *zullende volgen.*

Gerundivum.

- sequendus, a, um, *moetende gevolgd worden.*

Gerundium.

- Gen. sequendi, *van het volgen.*
 Dat. sequendo, *voor het volgen.*
 Acc. sequendum, *(tot) het volgen.*
 Abl. sequendo, *door het volgen.*

Supinum.

1. secutum, *om te volgen.*
 2. secutu, *om gevolgd te worden.*

Imperativus.

Praesens.

- S. 2. blandire, *vlei.*
 P. 2. blandimini, *vleit.*

Futurum.

- S. 2. blanditor, *gij moet vleien.*
 3. blanditor, *hij moet vleien.*
 P. 2. ontbreekt.
 3. blandiuntor, *zij moeten vleien.*

Infinitivus.

- Praes. blandiri, *vleien.*
 Perf. blanditum, am, um esse, *gevleid hebben.*
 Fut. blanditurum, am, um esse, *zullen vleien.*

Participium.

- Praes. blandiens, *vleiende.*
 Perf. blanditus, a, um, *gevleid hebbende.*
 Fut. blanditurus, a, um, *zullende vleien.*

Gerundivum.

- (blandiendum), *moetende gevleid worden.*

Gerundium.

- Gen. blandiendi, *van het vleien.*
 Dat. blandiendo, *voor het vleien.*
 Acc. blandiendum, *(tot) het vleien.*
 Abl. blandiendo, *door het vleien.*

Supinum.

1. blanditum, *om te vleien.*
 2. ontbreekt.

102. De verba deponentia zijn volgens hunne beteekenis of transitiva of intransitiva. Zoo zijn hortor, vereor en sequor transitiva; blandior, dat den dativus regeert, is intransitivum. De verba deponentia, die intransitiva zijn, missen het supinum II en het gerundivum, in zoover dit persoonlijk gebruikt wordt.

De verba deponentia kunnen niet in het passivum gezet worden. Meermalen echter zal het gebeuren, dat wij een Nederlandschen passieven zin in het Latijn door een verbum deponens moeten vertalen. In zulk een geval moeten wij aan het Nederlandsch eerst een actieven vorm geven. Zoo men b.v. bij de vertaling van den zin: *de kinderen worden beschermd door de ouders* het verbum tueor moet gebruiken, zette men eerst den Nederlandschen zin aldus om: *de ouders beschermen de kinderen* en vertale dan: parentes tuentur liberos. Zoo ook: *de soldaten werden aangemoedigd door den veldheer*, dux hortabatur milites.

Uit het bovenstaande volgt, dat de regel van § 98 over de vertaling van *men* door het passivum niet van toepassing is op de verba deponentia. *Men vermaant ons* heet in het Latijn niet: hortamur (dit beteekent: *wij vermanen*). Men zou kunnen zeggen: homines nos hortantur, *de menschen vermanen ons*.

Aanm. Wanneer het passivum geheel (§ 102, § 130) of gedeeltelijk (§ 99) ontbreekt, dan kan het aangevuld worden:

1°. door esse of habere met een passend substantivum.

Usui esse, *gebruikt worden*; admirationem habere, *bewonderd worden*; odio esse, *gehaat worden*; invidiae esse, *benijd worden*.

2°. door andere in beteekenis overeenkomende uitdrukkingen.

Oblivione obrui, in suspicionem vocari, admiratione affici, in odium venire.

103. De verba

audeo,	ausus sum,	audere,	<i>durven</i> ;
gaudeo,	gavisus sum,	gaudere,	<i>zich verheugen</i> ;
soleo,	solitus sum,	solere,	<i>gewoon zijn</i> ;
fido,	fisus sum,	fidere,	<i>vertrouwen</i> ;

benevens de composita van fido: confido, *ik vertrouw*, en diffido, *ik wantrouw*, worden semideponentia genoemd, omdat zij in het participium perfectum en de daarmede samen-

gestelde tijden bij een passieven vorm een actieve beteekenis hebben.

Een participium perfectum met actieve beteekenis hebben:

1^o. vier verba transitiva:

ceno	cenatus	gegeten hebbende.
iuro	iuratus	gezworen hebbende (soms pass.).
	iniuratus	niet gezworen hebbende, onbeëdigd.
poto	potus	gedronken hebbende (soms pass.).
prandeo	pransus	ontbeten hebbende.

Inde onpersoonlijke constructie met esse blijft echter de passieve beteekenis. B.v. *men heeft gegeten, er is gegeten, cenatum est.*

2^o. sommige verba intransitiva, zooals:

adolesco	adultus	opgegroeid.
coalesco	coalitus	samengegroeid.
coniuro	coniuratus	samengezworen hebbende.
cresco	cretus	gesproten (dichterlijk).
exolesco	exoletus	verouderd.
obsolesco	obsoletus	verouderd.
inveterasco	inveteratus	verouderd, ingeworteld.
nubo	nupta	gehuwd (van een vrouw).

104. Vlak tegenover de deponentia staan de **neutralia passiva** of die verba, welke bij een actieven vorm een passieve beteekenis hebben. Zij zijn:

vapulo, vapulavi, vapulatum, vapulare, *geslagen worden*;
veneo, venii, ontbreekt, venire, *verkocht worden*;
en in de onvoltooide tijden ook:

fio, factus sum, fiëri, *gemaakt worden*.

Aanm. Veneo (uit venum en eo. Vgl. § 122.) en fio (Vgl. § 125.) behooren tot de onregelmatige verba. Men gebruikt ze als passivum van vendo, *ik verkoop* en facio, *ik maak*, die geen eigen passivum hebben behalve de vormen venditus (alléén participium), vendendus, en factus, faciendus.

Een verkocht huis, domus vendita.

't Huis is verkocht, domus veniit.

Zoo dient ook pereo, *ik ga te gronde* (§ 122) als passivum bij perdo, *ik richt te gronde*. De eenige passieve vormen van perdo zijn perditus en perdendus.

In plaats van vapulo gebruikt men in de beschaafde taal liever verberor, het passivum van verbero, *ik sla*.

VIJFTIENDE HOOFDSTUK.

OVER DE CONIUGATIO PERIPHRASTICA.

105. Bij de coniugatie der verba zagen wij, dat verschillende tijden gevormd worden door een participium met het verbum sum. Zulk een wijze van vervoeging heet omschrijvende vervoeging of coniugatio periphrastica. Er zijn in het Latijn drie soorten van coniugatio periphrastica, een met het participium perfectum, een met het participium futurum en een met het gerundivum.

Coniugatio periphrastica met het participium perfectum.

106. Deze coniugatie dient om de verleden tijden van het passivum te vormen, en wordt hier herhaald, omdat bij de gewone coniugatie niet alle vormen zijn opgegeven.

Indicativus.		Coniunctivus.	
Perfectum.			
amatus	sum, ik ben bemind geworden.	amatus	sim, dat ik bemind worden zij.
„	fui, ik ben bemind geweest.	„	fuerim, dat ik bemind geweest zij.
Plusquamperfectum.			
amatus	eram, ik was bemind geworden.	amatus	essem, ik zou bemind geworden zijn.
„	fueram, ik was bemind geweest.	„	fuissem, ik zou bemind geweest zijn.
Futurum exactum.			
amatus	ero, ik zal bemind worden zijn.	ontbreekt.	
„	fuero, ik zal bemind geweest zijn.		
Infinitivus perfecti.			
amatum	esse, bemind geworden zijn.		
„	fuisse, bemind geweest zijn.		

Ofschoon beide vormen soms met elkander verwisseld worden, zoo wordt meer-malen echter verschil van beteekenis aangenomen. Door de verledene vormen van sum wordt namelijk het verledene meer bepaald aangegeven. B.v. Epistola

scripta est, de brief is geschreven (waarbij niet uitgedrukt wordt, dat de brief niet meer bestaat); *epistola scripta fuit, de brief is geschreven geweest* (doch bestaat niet meer).

Coniugatio periphrastica met het participium futurum.

107. De verbinding van het participium futurum met het verbum sum leerden wij reeds kennen in het futurum coniunctivi en infinitivi van het verbum activum en deponens. Buiten deze vormen heeft deze conjugatie gewoonlijk de beteekenis van *voornemens zijnde, willende, op het punt zijnde*.

Indicativus.		Coniunctivus.	
Praesens.			
amaturus, <i>ik ben voornemens</i>		amaturus, <i>dat ik voornemens</i>	
a, um sum, <i>te beminnen.</i>		a, um sim, <i>zij te beminnen.</i>	
Imperfectum.			
amaturus, <i>ik was voornemens</i>		amaturus, <i>dat ik voornemens</i>	
a, um eram, <i>te beminnen.</i>		a, um essem, <i>ware te beminnen.</i>	
Perfectum.			
amaturus, <i>ik ben voornemens</i>		amaturus, <i>dat ik voornemens</i>	
a, um fui, <i>geweest te beminnen.</i>		a, um fuerim, <i>geweest zij te beminnen.</i>	
Plusquamperfectum.			
amaturus, <i>ik was voornemens</i>		amaturus, <i>dat ik voornemens</i>	
a, um fueram, <i>geweest te beminnen.</i>		a, um fuissem, <i>geweest ware te beminnen.</i>	
Futurum simplex.			
amaturus, <i>ik zal voornemens</i>			ontbreekt.
a, um ero, <i>zijn te beminnen.</i>			
Futurum exactum.			
amaturus, <i>ik zal voornemens</i>			ontbreekt.
a, um fuero, <i>geweest zijn te beminnen.</i>			
Infinitivus.			
Praes.	amaturum, am, um	esse, <i>voornemens zijn te beminnen.</i>	
Perf.	amaturum, am, um	fuisse, <i>voornemens geweest zijn te beminnen</i>	
Fut.	amaturum, am, um	fore, <i>voornemens zullen zijn te beminnen.</i>	

Aanm. In verbinding met participia moet men fore gebruiken in plaats van futurum, am, um esse.

Coniugatio periphrastica met het gerundivum.

108. In deze conjugatie, welke tot het **passivum** behoort, heeft het verbum de bijbeteekenis van *moeten*.

Indicativus.		Coniunctivus.	
Praesens.			
amandus, <i>ik moet bemind wor-</i> a, um sum, <i>den,</i> <i>ik ben te beminnen.</i>		amandus, <i>dat ik moete bemind</i> a, um sim, <i>worden,</i> <i>dat ik te beminnen zij.</i>	
Imperfectum.			
amandus, <i>ik moest bemind wor-</i> a, um eram, <i>den,</i> <i>ik was te beminnen.</i>		amandus, <i>dat ik moest bemind</i> a, um essem, <i>worden,</i> <i>dat ik te beminnen ware.</i>	
Perfectum.			
amandus, <i>ik heb bemind moeten</i> a, um fui, <i>worden,</i> <i>ik ben te beminnen</i> <i>geweest.</i>		amandus, <i>dat ik hebbe bemind</i> a, um fuerim, <i>moeten worden,</i> <i>dat ik te beminnen</i> <i>geweest zij.</i>	
Plusquamperfectum.			
amandus, <i>ik had bemind moeten</i> a, um fueram, <i>worden,</i> <i>ik was te beminnen</i> <i>geweest.</i>		amandus, <i>dat ik hadde bemind</i> a, um fuissem, <i>moeten worden,</i> <i>dat ik te beminnen</i> <i>geweest ware.</i>	
Futurum simplex.			
amandus, <i>ik zal bemind moeten</i> a, um ero, <i>worden,</i> <i>ik zal te beminnen zijn.</i>		ontbreekt.	
Futurum exactum.			
amandus, <i>ik zal bemind hebben</i> a, um fuero, <i>moeten worden,</i> <i>ik zal te beminnen</i> <i>geweest zijn.</i>		ontbreekt.	
Infinitivus.			
Praes. amandum, am, um esse,		<i>bemind moeten worden,</i> <i>te beminnen zijn.</i>	
Perf. amandum, am, um fuisse,		<i>bemind hebben moeten worden,</i> <i>te beminnen geweest zijn.</i>	
Fut. amandum, am, um fore,		<i>zullen bemind moeten worden,</i> <i>te beminnen zullen zijn.</i>	

109. Bij het gebruik van het gerundivum lette men op de volgende aanmerkingen.

1º. Een Nederlandsche actieve zin met *moeten* wordt bij de vertaling in het Latijn eerst omgezet in het passivum. B.v. *De kinderen moeten hunne ouders beminnen*: de ouders moeten bemind worden door hunne kinderen.

2º. De persoon, door wien iets moet gedaan worden, komt in den dativus. Bovenstaand voorbeeld heet derhalve: *parentes amandi sunt liberis*. *Ik moest een brief lezen, een brief moest gelezen worden door mij*, *epistola legenda erat mihi*.

3º. Alleen de verba transitiva met een object kunnen persoonlijk in het gerundivum gezet worden.

Men moet de vijanden overwinnen, de vijanden moeten overwonnen worden, *hostes vincendi sunt*. *Men moet een brief schrijven, een brief moet geschreven worden*, *epistola scribenda est*.

110. Volgens de regels van § 99 worden onpersoonlijk in het gerundivum gezet:

a. Verba transitiva zonder object.

Men moet overwinnen, er moet overwonnen worden, *vincendum est*. *Gij moet schrijven, door u moet er geschreven worden*, *vobis scribendum est*.

b. verba intransitiva.

Men moest strijden, er moest gestreden worden, *pugnandum erat*. *Ik zal moeten slapen, door mij zal er geslapen moeten worden*, *mihi dormiendum erit*. *Wij moeten (aan) God behagen, door ons moet er behaagd worden aan God*, *nobis placendum est Deo*.

111. Een bijzondere oplettendheid wordt vereischt, als een Nederlandsch transitief werkwoord in het Latijn intransitief is. Hetzelfde, wat in § 99 geleerd werd, is ook hier van toepassing. Deze verba worden onpersoonlijk in het gerundivum gezet en nemen dan den naamval bij zich, dien zij in het activum regeren.

Ik moet gehoorzaamd worden (*obedire c. dat.*), *er moet gehoorzaamd worden aan mij*, *obediendum est mihi*. *Men had den vijand moeten sparen* (*parcere c. dat.*), *er had gespaard moeten worden (aan) den vijand*, *parcendum fuerat hosti*.

Wij moeten een vlugger paard gebruiken (uti c. abl.), door ons moet er gebruikt worden een vlugger paard, nobis utendum est velociore equo. *Gij zult uw gezag moeten missen* (egere c. abl.), door u zal er gemist moeten worden uw gezag, tibi egendum erit auctoritate tua.

Bij verba, die den dativus regeeren, kan er dubbelzinnigheid ontstaan. *Obediendum est mihi* b.v. kan beteekenen: *ik moet gehoorzamen*, en: *ik moet gehoorzaamd worden*. Men kan dan *moeten* door *de beo*, *oportet*, enz. vertalen of bij het gerundivum den handelenden persoon in den abl. met *a* of *a b* zetten. Vgl. § 262. 1^o. A.

ZESTIENDE HOOFDSTUK.

OVER DE VERBA IMPERSONALIA.

112. Verba impersonalia of onpersoonlijke werkwoorden zijn verba, die geen bepaalden persoon of zaak tot subject hebben. Zij zijn of activa of passiva. De woordjes *men*, *het*, *er*, die wij als subject bij onpersoonlijke werkwoorden voegen, worden in het Latijn niet door een afzonderlijk woord uitgedrukt. B.v. *fulgurat*, *het weerlicht*, *pugnatur*, *men strijdt*, *er wordt gestreden*. De verba impersonalia van den passieven vorm zijn voornamelijk verba intransitiva, die onpersoonlijk in het passivum gebruikt worden. B.v. *curritur*, *men loopt*; *dormietur*, *men zal slapen*; *conandum est*, *men moet wagen*.

I. Gewoonlijk worden enkel als impersonalia gebruikt

1^o. verschillende verba, zooals:

pudet me, *puduit* of *puditum est*, *pudere*, *ik schaam mij*.
piget (me), *pigit* (zelden *pigitum est*), *pigere*, *het verdriet*.
paenitet (me), *paenituit*, *paenitere*, *het berouwt*.
taedet (me), *pertaesum est*, *taedere*, *het verveelt*, *walgt*.
miseret me, *miseritum est*, *miserere*, *ik heb medelijden*.
oportet, *oportuit*, *oportere*, *het moet*, *behoort*.

2^o. de meeste verba, die een natuurverschijnsel aangeven, zooals: *grandinat*, *het hagelt*, *vesperascit*, *het wordt avond*.

II. Andere verba worden in de eene beteekenis als imperso-

nalía en in de andere als personalia gebruikt. B.v. *accedit, er komt bij, accedo, ik ga ergens heen; conducit, het is nuttig, conduco, ik breng bijeen, ik huur.*

113. De impersonalia komen behalve in den infinitivus gewoonlijk alleen voor in den derden persoon enkelvoud van den indicativus en coniunctivus. In plaats van den imperativus gebruikt men het praesens coniunctivi. B.v. *Pudeat te, schaam u.*

De volgende tabel geeft een overzicht der conjugatie van het verbum impersonale activum *tonat, tonuit, tonare, donderen.*

Indicativus.		Coniunctivus.	
		Praesens.	
tonat, <i>het dondert.</i>			tonet, <i>dat het dondere.</i>
		Imperfectum.	
tonabat, <i>het donderde.</i>			tonaret, <i>dat het donderde,</i> <i>het zou donderen.</i>
		Perfectum.	
tonuit, <i>het heeft gedonderd.</i>			tonuerit, <i>dat het gedonderd hebbe.</i>
		Plusquamperfectum.	
tonuerat, <i>het had gedonderd.</i>			tonuisset, <i>dat het gedonderd hadde,</i> <i>het zou gedonderd hebben.</i>
		Futurum simplex.	
tonabit, <i>het zal donderen.</i>			ontbreekt.
		Futurum exactum.	
tonuerit, <i>het zal gedonderd</i>			ontbreekt.
		Infinitivus.	
Praes. tonare, <i>donderen.</i>			
Perf. tonuisse, <i>gedonderd hebben.</i>			

Aanm. Van sommige impersonalia komt een participium voor, zooals: *paenitens, paenitendus, pudens, pudendus.* Zoo zij het gerundivum hebben, bezitten zij ook het gerundium, zooals: *paenitendi, ad paenitendum.*

Aanmerkingen op de regelmatige conjugaties.

114. I. Bij de perfecta op *avi* en *evi*, alsmede bij *novi*

van *nosco*, *leeren kennen*, en soms bij *movi* van *moveo*, *bewegen* en de daarvan afgeleide vormen kan

1^o. *vi* wegvallen, wanneer er een *s* volgt;

2^o. *ve* wegvallen, wanneer er een *r* volgt.

II. Bij de perfect a op *ivi* en afgeleide vormen kan

1^o. *vi* wegvallen, wanneer er een *s* volgt;

2^o. *v* wegvallen, wanneer er een *e* volgt.

ama(vi)sti,	dele(vi)sti,	no(vi)sti,	audi(vi)sti.
ama(ve)runt,	dele(ve)runt,	no(ve)runt,	audi(v)erunt.
ama(ve)rim,	dele(ve)rim,	no(ve)rim,	audi(v)erim.
ama(ve)ram,	dele(ve)ram,	no(ve)ram,	audi(v)eram.
ama(vi)ssem,	dele(vi)ssem,	no(vi)ssem,	audi(vi)ssem.
ama(ve)ro,	dele(ve)ro,	no(ve)ro,	audi(v)ero.
ama(vi)sse,	dele(vi)sse,	no(vi)sse,	audi(vi)sse.

Aanm. I. Deze verkorting mag niet geschieden, wanneer de *v* tot den stam van het werkwoord behoort. B.v. *lavo* (stam *lav*) perf. *lavi*, *lavisti*, niet *lasti*.

Aanm. II. Minder gebruikelijk is de uitstooting der *v*, wanneer er een *i* volgt (zonder *s*). B.v. *audii* in plaats van *audivi*. Men vindt echter dikwijls *desii* van *desino*, *ophouden*, en niet zelden *petii* van *peto*, *zoeken te bereiken*.

115. In den derden pers. plur. van het perf. ind. act. gebruiken vooral de geschiedschrijvers dikwijls *ēre* in plaats van *ērunt*. B.v. *fecere* (*fecerunt*). Vóór den uitgang *ēre* wordt de *v* niet uitgelaten. Men zegt dus niet *audiere* in plaats van *audierunt*.

116. De tweede pers. sing. van het praes. imperfect. en fut. simpl. pass. en dep. kan uitgaan op *re* in plaats van op *ris*. B.v. *amēre*, *amabāre*, *amarēre*, *amabēre*. In het praes. ind. echter wordt deze uitgang hoogst zelden gebruikt.

117. Tot de verouderde vormen behooren:

1^o. een fut. exact. en perf. coni. op *so* (*sso*) en *sim* (*ssim*).
Commonstrasso (*commonstravero*), *prohibesso* (*prohibuero*), *iusso* (*iussero*), *faxo* (*fecero*), *faxim* (*fecerim*).

Van die verouderde vormen vinden wij in de klassieke periode nog meermalen:

a. *faxit*, *faxint* bij plechtige wenschen.

Di immortales faxint ut.

b. *ausim*, *ik zou durven*, in plaats van *ausus sim*.

2^o. een verlengde inf. praes. pass. op er. B.v. laudari (laudari).

3^o. een praes. coni. act. op im. B.v. edim (edam). Van deze vormen worden nog in gebeds- en eedsformulieren gebruikt: duim, duis, duit, duint (dem, des, det, dent) en perduint (perdant).

4^o. een gerundivum der 3de en 4de conj. op undus in plaats van op endus. Deze vorm werd ook later meermalen gebruikt in bepaalde spreekwijzen.

In iure dicundo, *onder het rechtspreken*; decemviri legibus scribundis, *tienmannen, die de wetten moeten opstellen*; aliquem repetundarum postulare, *iem. van afpersingen beschuldigen*.

Ook zegt men gewoonlijk potiundus van potior. Oriundus van prior is adiectivum geworden: *afstammend, afkomstig*.

ZEVENTIENDE HOOFDSTUK.

OVER DE ONREGELMATIGE VERBA.

118.

Possum, potui, posse, kunnen.

Dit verbum heet eigenlijk pot-sum (uit potis, *in staat* en sum). Het wordt geconjugeerd als sum. Hierbij valt echter op te merken:

1^o. dat pot vóór een s veranderd wordt in pos. B.v. possum (potsum).

2^o. dat potessem en potesse samengetrokken wordt in possem en posse.

3^o. dat het perfectum en afgeleide vormen komen van het ongebruikelijke poteo, waarvan ook potens, *machtig* (adi.).

Indicativus.

Coniunctivus.

Praesens.

(ik kan).

(dat ik kunne).

S. possum, potes, potest,

possim, possis, possit,

P. possumus, potestis, possunt.

possimus, possitis, possint.

Imperfectum.

(ik kon).

(dat ik kon, ik zou kunnen).

S. poteram, poteras, poterat,

possem, posses, posset,

P. poteramus, poteratis, poterant.

possemus, possetis, possent.

Perfectum.

(ik heb kunnen).

(dat ik hebbe kunnen).

S. potui, potuisti, potuit,

potuerim, potueris, potuerit,

P. potuimus, potuistis, potuerunt.

potuerimus, potueritis, potuerint.

Plusquamperfectum.

(ik had kunnen).

(dat ik hadde kunnen,
ik zou hebben kunnen).

S. potueram, potueras, potuerat, potuissem, potuisses, potuisset,

P. potueramus, potueratis, potuerant, potuissemus, potuissetis, potuissent

Futurum simplex.

(ik zal kunnen).

S. potero, poteris, poterit,

ontbreekt.

P. poterimus, poteritis, poterunt.

Futurum exactum.

(ik zal hebben kunnen).

S. potuero, potueris, potuerit,

ontbreekt.

P. potuerimus, potueritis, potuerint.

Infinitivus.

Praes. posse, kunnen.

Perf. potuisse, hebben kunnen.

Aanm. De imperativus, het gerundium, enz. ontbreken.

119. Edo, ēdi, ēsum, ēdere, eten. Vgl. § 136. n°. 144.

Dit verbum gaat met zijn composita *comedo*, *opeten*, *exedo*, *aan iets knagen*, enz. regelmatig naar de derde conjugatie, doch heeft eenige bijvormen, die wat de spelling betreft (niet de quantiteit) overeenkomen met de vormen van *sum*, die met *es* beginnen, namelijk:

Praes. ind.	Imperf. coni.	Imperativus.
edo.	ederem of essem.	ede of ēs.
edis of ēs.	ederes „ esses.	edite „ este.
edit „ est.	ederet „ esset.	edito „ esto.
edimus.	ederemus „ essemus.	edito „ esto.
editis „ estis.	ederetis „ essetis.	editote „ estote.
edunt.	ederent „ essent.	edunto.

Infinitivus praesens.

edere of esse.

In het passivum vindt men *estur* voor *editur* en *essetur* voor *ederetur*.

Over het praes. coni. *edim*. Vgl. § 117. 3°.

120. Fĕro, tŭli, lātum, ferre, dragen, brengen.

Dit werkwoord gaat naar de 3de conjugatie, maar:

1^o. de bindvocaal *i* valt weg vóór *s* en *t*.

2^o. eveneens valt de *ĕ* weg tusschen twee *r*'s en achter den 2den pers. sing. imperat. praes. act.

3^o. de inf. praes. pass. is *ferri*.

De vormen, die van het perfectum en supinum worden afgeleid, gaan regelmatig en worden hier niet opgenoemd.

Activum.**Indicativus.****Coniunctivus.****Praesens.**

S. fero, **fers, fert,**

S. feram, feras, ferat,

P. ferimus, **fertis,** ferunt.

P. feramus, feratis, ferant.

Imperfectum.

S. ferebam, ferebas, ferebat,

S. **ferrem, ferres, ferret.**

P. ferebamus, ferebatis, ferebant.

P. **ferremus, ferretis, ferrent.**

Futurum simplex.

S. feram, feres, feret,

laturus, a, um sim.

P. feremus, feretis, ferent.

Imperativus praes. **fer, ferte.**

„ fut.

ferto, fertote, ferunto.

Infinitivus praes. **ferre.**

Participium praes. ferens.

Gerundium. G. ferendi, D. ferendo, enz.

Passivum.**Indicativus.****Coniunctivus.****Praesens.**

S. feror, **ferris, fertur,**

S. ferar, feraris, feratur,

P. ferimur, ferimini, feruntur.

P. feramur, feramini, ferantur.

Imperfectum.

S. ferebar, ferebaris, ferebatur,

S. **ferrer, ferreris, ferretur,**

P. ferebamur, ferebamini, fere-

P. **ferremur, ferremini, ferrentur.**

(bantur.

Futurum simplex.

S. ferar, fereris, feretur,

ontbreekt.

P. feremur, feremini, ferentur.

Imperativus praes.	ferre , ferimini.
„ fut.	fertor , fertor , feruntor.
Infinitivus praes.	ferri .
Gerundivum.	ferendus.

Evenals fero worden ook de composita van fero geconjugerd.
 affĕro, attŭli, allātum, afferre, *aanbrengen*.
 antefĕro, antetŭli, antelātum, anteferre, *voortrekken*.
 aufĕro, abstŭli, ablātum, auferre, *wegnemen*.
 circumfĕro, circumtŭli, circumlātum, circumferre, *ronddragen*.
 confĕro, contŭli, collātum, conferre, *bijeenbrengen*.
 defĕro, detŭli, delātum, deferre, (*naar beneden*) *brengen*.
 diffĕro, distŭli, dilātum, differre, *uitstellen*.
 effĕro, extŭli, elātum, efferre, *uitdragen*.
 infĕro, intŭli, illātum, inferre, *indragen*.
 offĕro, obtŭli, oblātum, offerre, *aanbieden*.
 perfĕro, pertŭli, perlātum, perferre, *overbrengen*.
 praefĕro, praetŭli, praelātum, praeferre, *de voorkeur geven*.
 profĕro, protŭli, prolātum, proferre, *te voorschijn brengen*.
 refĕro, rettŭli (retŭli), relātum, referre, *terugbrengen*.
 transfĕro, transtŭli, translātum, transferre, *overbrengen*.

Van postfero, *achterstellen* en suffero, *verdragen*, komt geen perfectum of supinum voor. Sustuli, sublatum wordt gebruikt als perfectum en supinum van tollo, *opheffen*. Als perfectum en supinum van suffero wordt gebruikt sustinui, sustentum.

Differo heeft in de beteekenis *verschillen* geen perfectum of supinum.

121. Volo, volui, velle, willen.

Nolo, nolui, nolle, niet willen.

Malo, malui, malle, liever willen.

Nolo is samengetrokken uit ne volo, malo uit magis volo.

Indicativus.

Praesens.

volo.	nolo.	malo.
vis.	non vis.	mavis.
vult.	non vult.	mavult.
volūmus.	nolūmus.	malūmus.
vultis.	non vultis.	mavultis.
volunt.	nolunt.	malunt.

Imperfectum.

volebam.	nolebam.	malebam.
----------	----------	----------

Perfectum.

volui.	nolui.	malui.
--------	--------	--------

Plusquamperfectum.

volueram.	nolueram.	malueram.
-----------	-----------	-----------

Futurum simplex.

volam, voles, volet, (nolam), noles, nolet, (malam), males, malet,
volemus, voletis, volent. nolemus, noletis, nolent. malemus, maletis, malent.

Futurum exactum.

voluero.	noluero.	maluero.
----------	----------	----------

Coniunctivus.**Praesens.**

velim.	nolim.	malim.
velis.	nolis.	malis.
velit.	nolit.	malit.
velimus.	nolimus.	malimus.
velitis.	nolitis.	malitis.
velint.	nolint.	malint.

Imperfectum.

vellem.	nollem.	mallem.
velles.	nolles.	malles.
vellet.	nollet.	mallet.
vellemus.	nollemus.	mallemus.
velletis.	nolletis.	malletis.
vellent.	nollent.	mallent.

Perfectum.

voluerim.	noluerim.	maluerim.
-----------	-----------	-----------

Plusquamperfectum.

voluisssem.	noluissem.	maluisssem.
-------------	------------	-------------

Imperativus.

	Praes.	noli.	
		nolite.	
	Fut.	nolito.	
ontbreekt.		nolito.	ontbreekt.
		nolitote.	
		nolunto.	

Infinitivus.

	Praesens.	
velle.	nolle.	malle.
	Perfectum.	
voluisse.	noluisse.	maluisse.

Participium praesens.

(volens).	(nolens).	ontbreekt.
-----------	-----------	------------

Aanm. In plaats van volens, nolens, dat in klassiek Latijn niet gebruikelijk is, zegge men *cupiens*, *invitus*.

Voor vult, vultis vindt men soms *volt*, *voltis*.

122.**Eo, ii, itum, ire, gaan.**

Dit verbum wordt vervoegd naar de 4de conjugatie met de volgende afwijkingen:

1^o. Vóór a, o, u komt e in plaats van i, zooals: *eam*, *eo*, *eunt* (*iam*, *io*, *iunt*).

2^o. Het imperfectum is *ibam* in plaats van *iebam* en het futurum *ibo* in plaats van *iam*.

3^o. Het perfectum is *ii*, dat vóór s samentrekt tot *i*, zooals: *isti* (*iisti*).

4^o. In de participia en in het gerundium wordt *ent* en *endunt* en *und*.

Indicativus.**Coniunctivus.**

	Praesens.	
S. eo , is, it,	S. eam , eas, eat,	
P. imus , itis, eunt .	P. eamus , eatis, eant.	

Imperfectum.

S. ibam , ibas, ibat.	S. irem , ires, iret,
P. ibamus , ibatis, ibant.	P. iremus , iretis, irent.

Perfectum.

ii.

iërim.

Plusquamperfectum.

iëram.

issem.

Futurum simplex.

S. **ibo**, ibis, ibit,

iturus, a, um sim.

P. ibimus, ibitis, ibunt.

Futurum exactum.

iëro.

Imperativus.

Praes. i, ïte.

Fut. ïto, ïto, itote, **eunto**.

Infinitivus.

Praes. ïre.

Perf. **isse**.

Fut. iturum, am, um esse.

Participium.

Praes. iens, gen. **euntis**, dat. **eunti**, enz.

Fut. iturus, a, um.

Gerundium.

Gen. **eundi**, dat. **eundo**, enz.

De composita, die juist als eo worden vervoegd, zijn:

abeo, <i>weggaan</i> .	ineo, <i>ingaan</i> .	praeterco, <i>voorbijgaan</i> .
adeo, <i>naar iets gaan</i> .	intereo, <i>omkomen</i> .	prodeo, <i>te voorschijn</i> (komen).
anteöo, <i>voorgaan</i> .	introöo, <i>binnengaan</i> .	redeo, <i>terugkeeren</i> .
circumeo, <i>rondgaan</i> .	obeo, <i>waarnemen</i> .	subeo, <i>ondergaan</i> .
coöo, <i>samenkomen</i> .	pereo (§104), <i>omkomen</i> .	transeo, <i>overgaan</i> .
exeo, <i>uitgaan</i> .	praeöo, <i>voorgaan</i> .	veneo (§ 104), <i>verkocht</i> (worden).

Maar *ambio* (uit *amb* en *eo*. Vgl. § 167) *ambīvi*, *ambītum*, *ambīre*, *rondgaan*, gaat regelmatig naar de vierde conjugatie. B.v. *ambiunt*, *ambiens*, *ambientis*, *ambiēbam*.

123. *Eo* en zijn meeste composita zijn intransitiva en kunnen derhalve slechts onpersoonlijk in het passivum gezet worden. B.v. *itur*, *men gaat*, *ibatur*, *men ging*, *itum est*, *men is gegaan*, *eundum erit*, *men zal moeten gaan*.

De composita, die transitiva zijn, zooals *adeo*, *ineo*, *praetereo*, worden volgens het volgende voorbeeld in het passivum geconjugeerd.

Indicativus.

Coniunctivus.

Praesens.

S. **adeor**, *adīris*, *adītur*,S. **adear**, *adearis*, *adeatur*,P. *adīmur*, *adimini*, **adeuntur**.P. *adeamur*, *adeamini*, *adeantur*.

Imperfectum.

S. **adībar**, *adibaris*, *adibatur*,S. *adīrer*, *adireris*, *adiretur*,P. *adibamur*, *adibamini*, *adibantur*.P. *adiremur*, *adiremini*, *adirentur*.

Perfectum.

adītus, a, um sum.*adītus*, a, um sim.

Plusquamperfectum.

adītus, a, um eram.*adītus*, a, um essem.

Futurum simplex.

S. **adībor**, *adiberis*, *adibitur*,

ontbreekt.

P. *adibimur*, *adibimini*, *adibuntur*.

Futurum exactum.

adītus, a, um ero.

ontbreekt.

Imperativus.

Praes. *adīre*, *adimini*.Fut. *adītor*, *adītor*, **adeuntor**.

Infinitivus.

Praes. adīri.

Perf. adītum, am, um esse.

Fut. adītum iri.

Participium perfectum.

adītus, a, um.

Gerundivum.

adeundus, a, um.

124. Queo, (quīvi),

kunnen.(Nequeo), (nequīvi), nequīre, *niet kunnen.*

Deze verba, in plaats waarvan men liever possum en non possum gebruikt, komen slechts zelden voor. Queo wordt gewoonlijk slechts in ontkenkende zinnen en alleen met een infinitivus gebruikt.

Zij worden in de onvoltooide tijden geconjugeerd als eo.

De meest gebruikelijke vormen zijn: (non) queo, (non) queunt; (non) queam, queas, enz.; nequit, nequitis, nequeunt; nequeam, nequeas, enz.; nequirem, nequiret; nequisset; nequire.

125. Fīo, factus sum, fīēri, *worden, geschieden, gemaakt worden.*

I. De onvoltooide tijden hebben een actieven vorm en gaan naar de 4de conjugatie, maar:

1^o. de inf. praes. is: fīēri, het imperf. coni.: fīērem.

2^o. als inf. fut. dient: futurum, am, um esse of fore; als fut. simpl. coni.: futurus, a, um sim.

3^o. in plaats van den ongebruikelijken imperat. fut. zegt men: fiat, fiatis, fiant of esto, estote, sunt.

II. De voltooide tijden hebben een passieven vorm: factus sum, sim, enz.

Indicativus.

Coniunctivus.

Praesens.

S. fīo, fis, fit,

S. fīam, fias, fiat,

P. — — fiunt.

P. fīamus, fiatis, fiant.

Imperfectum.

S. fīēbam, fiebas, fiebat,

S. fīērem, fieres, fieret,

P. fiebamus, fiebatis, fiebant.

P. fieremus, fieretis, fierent.

Futurum simplex.

S. <i>fiam</i> , <i>fies</i> , <i>fiet</i> ,	futurus, a, um <i>sim</i> , <i>dat ik worden</i>
P. <i>fiemus</i> , <i>fietis</i> , <i>fient</i> .	<i>zal</i> .

Imperativus.

Praes. S. (<i>fi</i>). P. (<i>fite</i>).
Fut. ongebruikelijk.

Infinitivus.

Praes. <i>fiëri</i> .
Perf. <i>factum</i> , a, um <i>esse</i> .
Fut. <i>futurum</i> , a, um <i>esse</i> of <i>fore</i> , <i>zullen worden</i> , <i>geschieden</i> .

Participium.

Praes. <i>ontbreekt</i> .
Perf. <i>factus</i> , a, um.
Fut. <i>futurus</i> , a, um, <i>zullende worden</i> , <i>geschieden</i> .

Het gerundium en de supina ontbreken.

Aanm. *Fio* wordt ook gebruikt als passivum van *facio*. Vgl. § 104. Het gerundivum is dan *faciendus*, *moetende gemaakt worden* en de infinitivus futuri *factum iri*, *zullen gemaakt worden*.

Ook de composita van *facio*, die de *a* behouden, hebben *fio* in het passivum. B.v. *arefacio*, *droog maken*, *arefio*, *arefactus sum*, *arefiëri*, *droog worden* of *gemaakt worden*. De composita echter, waarin de *a* in *i* overgaat, hebben een eigen passivum. B.v. *conficio*, *afmaken*, *vervaardigen*, *conficior*, *confectus sum*, *confici*; *interfacio*, *dooden*, *interficior*, *interfectus sum*, *interfici*.

126. Evenals *fero* verliezen ook de verba *dico*, *zeggen*, *duco*, *voeren*, en *facio*, *maken*, gewoonlijk de *e* in den tweeden persoon enkelvoud van den **imperativus** praesens activi, dus: *dic*, *duc*, *fac*. Hetzelfde geschiedt bij de composita dezer verba, behalve bij die van *facio*: *perfice*.

In plaats van den **imperativus** praesens sci, scite van *scio*, *ik weet*, gebruikt men den **imperativus** futuri *scito*, *scitote*.

127. De volgende verba hebben een onregelmatig **participium futurum**.

Arguo, argui, (argutum), 3, *beschuldigen*, arguiturus.

iuvo, iuvi, iutum, 1, *helpen*, iuvaturus.

luo, lui, (lutum), 3, *boeten*, luiturus.

morior, mortuus sum, 3, *sterven*, moriturus.

nascor, natus sum, 3, *geboren worden*, nasciturus.

orior, ortus sum, 4, *ontstaan*, oriturus.

pario, peperī, partum, 3, *voortbrengen*, pariturus.

ruo, rui, (rutum), 3, *naar beneden storten*, ruiturus.

seco, secui, sectum, 1, *snijden*, secaturus.

sono, sonui, (sonitum), 1, *klinken*, sonaturus.

Let ook op:

fruor, (fruitus of fructus sum), 3, *genieten*, fruiturus.

haurio, hausi, haustum, 4, *putten*, hausturus, soms hausurus.

lavo, lavi, lavatum of lautum, 1, *wasschen*, lavaturus.

Aanm. Bij orior, ortus sum, oriri valt nog op te merken, dat het in het praes. ind. en imper. geconjugéerd wordt naar de 3de conjugatie, dus: orēris, oritur, orimur, orimīni, oriuntur; orēre, orimīni. Het imperf. coni. heeft regelmatig orīrer of ook orērer. Hetzelfde heeft plaats bij de composita, behalve bij adorior, dat regelmatig gaat, dus: adorior, adorīris, adoritur, adorimur, enz.

ACHTTIENDE HOOFDSTUK.

OVER DE VERBA DEFECTIVA OF ONVOLLEDIGE WERKWOORDEN.

128.

Inquam, ik zeg.

Praes. ind. inquam, inquis, inquit, inquiunt.

Imperf. ind. inquiēbat.

Perf. ind. inquisti, inquit.

Fut. ind. inquires, inquiet.

Aanm. Inquam heeft dikwijls de beteekenis van een perfectum.
Inquit heeft meermalen bij tegenwerpingen de beteekenis van *zegt men, heet het*. B.v. Non solemus, inquit, ostendere.

129.**Aio, ik zeg.**

Praes. ind.	aio, ais, ait, aiunt.
„ con.	aiat.
Imperf. ind.	aiēbam, aiēbas, aiēbat, aiebamus, aiebatis, aiēbant
Perf. ind.	ait.

130.**Coepi, ik ben begonnen.****Memini, ik herinner mij.****Odi, ik haat.**

I. Van deze drie verba is het praesens in onbruik geraakt.

II. Memini en odi hebben in het perfectum de beteekenis van het praesens, in het plusquamperfectum van het imperfectum en in het futurum exactum van het futurum simplex.

Dit geldt ook voor novi, *ik weet* (van nosco, *ik leer kennen*) en consuevi, *ik ben gewoon* (van consuesco, *ik gewen mij*).

III. Alleen memini heeft een imperativus.

Indicativus.**Perfectum.**

coepi, ik ben begonnen.	memini, ik herinner mij.	odi, ik haat.
coepisti, enz.	meministi, enz.	odisti, enz.

Plusquamperfectum.

coeperam, ik was begonnen.	memineram, ik herinnerde	oderam, ik haatte.
nen.	mij.	

Futurum exactum.

coepero, ik zal begonnen	meminero, ik zal mij her-	odero, ik zal haten.
zijn.	inneren.	

Coniunctivus.**Perfectum.**

coeperim, dat ik begon-	meminerim, dat ik mij	oderim, dat ik hate.
nen zij.	herinnere.	

Plusquamperfectum.

coepissem, *dat ik begon-* meminissem, *dat ik mij* odissem, *dat ik*
nen ware, *herinnerde,* *haatte,*
ik zou begonnen zijn. *ik zou mij herinneren.* *ik zou haten.*

Imperativus.

ontbreekt. memento, *herinner u.* ontbreekt.
 mementote, *herinnert u.*

Infinitivus.

Perf. coepisse, *begonnen zijn.* meminisse, *zich herinneren.* odisse, *haten.*
 Fut. coepturum, am, um esse, ontbreekt. osurum, am, um esse,
zullen beginnen. *zullen haten.*

Participium.

Perf. coeptus, a, um, *begonnen* (osus, a, um), *hatende.*
 (geworden) zijnde. ontbreekt.
 Fut. coepturus, a, um, *zullende* osurus, a, um, *zul-*
lende haten.

Aanm. I. Als praesens, imperfectum en futurum simplex bij coepi dient incipio, incipiebam, incipiam. Met een accusativus is het perfectum gewoonlijk incepi, met een infinitivus altijd coepi. Wordt er een infinitivus passivi vereischt met een zuiver passieve beteekenis, dan gebruike men altijd coeptus sum. Heeft de infinitivus passivi echter intransitieve of reflexieve beteekenis, dan neme men liever coepi.

Urbs aedificari coepta est, *men is begonnen de stad te bouwen.*

Tarquinius crudelis fieri coepit, *Tarquinius begon wreed te worden.*

Res publica augeri coepit, *de staat begon zich uit te breiden.*

Deze zelfde eigenaardigheid heeft ook plaats bij desino.

Orationes meae legi desitae sunt, *men heeft opgehouden mijn redevoeringen te lezen.*

Aanm. II. In plaats van het zeldzame osus gebruikt men de composita exosus en perosus, die in zuiver Latijn altijd een actieve beteekenis hebben. Beide participia regeeren den accusativus.

Plebs consulum nomen perosa erat, *het volk haatte den naam van consuls.*

Als passivum bij odi dient odio esse of in odium venire. Vgl.

§ 102. A.

131.

Fari, spreken.

In proza vindt men bijna alleen fatur, fabitur en fando in verbinding met audire, *hooren zeggen, van hooren zeggen*

hebben of weten. Van de composita affari, effari en praefari komen enkele andere vormen voor.

132. Ave, wees gegroet, salve, wees gegroet, vale, vaarwel.

Salve (salvēte, salvēto), *goeden dag*, was het woord waarmede men gewoonlijk bij het komen groette. Vale (valēte, valēto), *vaarwel*, was vooral in gebruik bij het afscheid. Ave (avēte, avēto), dat weinig gebruikt werd, heeft beide beteekenissen. Van salve en vale vindt men een futurum salvēbis en valēbis. De infinitivi avēre, salvēre, valēre worden slechts gebruikt in verbinding met iubeo.

Valere te iubeo, *ik zeg u vaarwel.*

133. Apāge met of zonder te, *pak u weg.*

Cēdo, plur. cette wordt in de conversatietaal in de betekenis van *geef hier*, *zeg eens* gebruikt met of zonder een accusativus.

Cedo aquam manibus, *geef wat water voor mijn handen.* Cedo igitur, quid faciam, *laat dan eens hooren, wat ik doen zal.* Certe dextras, *geeft mij de hand.*

Quaeso, quaesumus, *ik bid, wij bidden*, wordt gewoonlijk ter verzachting der uitdrukking tusschen andere woorden ingevoegd.

Tu, quaeso, scribe, *schrijf mij asjeblieft.*

Age (ook plur.), agite wordt gebruikt in den zin van *kom, welaan.*

Age experiamur, *welaan laten wij het beproeven.*

LIJST

der voornaamste verba met hun stamtijden.

In deze lijst worden naast de simplicia slechts die composita opgenoemd, welke de een of andere bijzonderheid hebben.

134.

Verba der eerste conjugatie.

Het perfectum en supinum van de verba der iste conjugatie wordt gevormd als dat van amo, amāvi, amātum, amāre.

Hiervan wijken af

I. met perfectum op i en reduplicatie.

1. Do, dēdi, dātum, dāre, *geven.* Vgl. § 96.

Eenzoo de comp. met twee lettergrepen voorvoegsel circumdo, *omgeven*; pessumdo, *verderven*; satisdo, *borgstellen*; venumdo, *verkoopen*. De overige comp. met één lettergreep voorvoegsel hebben dīdi, dītum en gaan naar de 3de conjugatie. B.v. addo, addidi, additum, addere, *bijvoegen*; credo, credidi, creditum, credere, *gelooven*. Abscondo echter, *verbergen*, heeft gewoonlijk abscon di, abscon ditum, minder goed abscon sum.

2. Sto, stēti, (stātum), stare, *staan.*

De comp. met twee lettergrepen praeposities hebben perf. stēti, geen sup. B.v. circumsto, *rondom staan*, circumsteti. De comp. met één letter-

grepige praeposities hebben perf. stīti, geen sup., veelal part. fut. stā-turus. B.v. praesto, *uitmunten, verrichten*, praestiti, praestaturus. Dit laatste werkwoord heeft bovendien een part. perf. praestitus. Disto, *verwijderd zijn*, en exsto, *uitsteken, voorhanden zijn*, missen perf. en sup.

II. met perfectum op i en verlenging der stamvocaal.

3. Iūvo, iūvi, iūtum, iuvare, *helpen*. Iuvaturus. Vgl. § 127.
Adiuvo, *ondersteunen*, heeft echter adiuturus, zelden adiuvaturus.
4. Lāvo, lāvi, lavatum of lautum, lavare, *wasschen*.
Part. perf. lautus (lotus), fut. lavaturus. Vgl. § 127.

III. met onregelmatig supinum.

5. Pōto, potavi, potum (zelden potatum), potare, *drinken*. Potus, *gedronken hebbende*. Vgl. § 103. 1^o.

IV. met perfectum op ui.

6. Crēpo, crepui, crepitum, crepare, *kraken, gedruisch maken*.
7. Cūbo, cubui, cubitum, cubare, *liggen*. Vgl. § 136, 207.
Van de composita mist accubo, *aanliggen*, het sup., recubo, *achterover liggen*, het perf. en sup.
8. Dōmo, domui, domitum, domare, *temmen*.
9. Frīco, fricui, frictum of fricatum, fricare, *wrijven*.
Refrico, *weer openrijten*, mist het sup.; part. fut. refricaturus.
10. Mīco, micui, (zonder sup.), micare, *trillen, flikkeren*.
Dimico, dimicavi, dimicatum, *strijden*.
Emico, emicui, (emicatum), *plotseling te voorschijn komen*.
11. Nēco, necavi (soms necui), necatum, necare, *dooden*.
Eneco, enecui, enectum (zelden enecavi, enecatum), *dooden*.
12. (Plīco, plicui, plicitum, plicare), ongebruikelijk simplex van applico, applicavi en applicui, applicatum en applicitum, *bij iets brengen, voegen*. Evenzoo explico, *ontvouwen*, en implico, *inwikkelen*. De verba op plico, die afgeleid zijn van adiectiva op plex, zooals duplico, *verdubbelen*, hebben alleen avi, atum.
13. Sēco, secui, sectum, secare, *snijden*. Secaturus. Vgl. § 127.
14. Sōno, sonui, (sonitum), sonare, *klinken*. Sonaturus. Vgl. § 127.
Resono, *weerklinken*, heeft resonavi en mist het sup.
15. Tōno, tonui, (zonder sup.), tonare, *donderen*. Gewoonlijk onpersoonlijk.
Attono, *overdonderen, verbijstere*, heeft een part. perf. attonitus.
Intono, *losdonderen, uitgalmen*, " " " " intonatus.
16. Vēto, vetui, vetitum, vetare, *verbieden*.

135.

Verba der tweede conjugatie.

I. Verba met perfectum op i en reduplicatie.

17. Mordeo, momordi, morsum, mordere, *bijten*.
18. Pendeo, pependi, (zonder sup.), pendere, *hangen* (intr.).
De comp. zonder perf. en sup.

19. Spondeo, spopondi, sponsum, spondere, *beloven*.

Comp. despondeo, despondi, desponsum, despondere, *verloven*.

Evenzoo respondeo, *antwoorden*.

20. Tondeo, totondi, tonsum, tondere, *scheren*.

Comp. attondeo en detondeo, *afscheren*, zonder reduplicatie.

II. Verba met perfectum op i en verlenging der stamvocaal.

21. Cāveo, cāvi, cautum, cavere, *op zijn hoede zijn*.

22. Fāveo, fāvi, fautum, favere, *begunstigen*.

23. Fōveo, fōvi, fōtum, fovere, *koesteren*.

24. Mōveo, mōvi, mōtum, movere, *bewegen*.

25. Pāveo, pāvi, (zonder sup.), pavere, *bang zijn*.

26. Vōveo, vōvi, vōtum, vovere, *beloven* (aan een god).

27. Sēdeo, sēdi, sessum, sedere, *zitten*.

Behalve bij circumsedeo, *belegeren*, en supersedeo, *van iets afzien*, wordt bij de comp. de e van het praes. veranderd in i. B.v. assīdeo, assēdi, assessum, assidere, *bij iets zitten*.

28. Vīdeo, vīdi, vīsum, videre, *zien*.

III. Verba met perfectum op i zonder stamverandering.

29. Conīveo, (conivi, conixi), (zonder sup.), conivere, *de oogen sluiten*.

30. Ferveo, (fervi, ferbui), (zonder sup.), fervere, *gloeien, koken* (intr.).

31. Prandeo, prandi, pransum, prandere, *ontbijten*. Pransus, *ontbeten hebbende*.

Vgl. § 103. 1^o.

32. Strīdeo, strīdi, (zonder sup.), stridere, *ruischen, knarsen, snorren, sissen*.

Vgl. § 136, 180.

IV. Verba met perfectum op vi.

33. Deleo, delēvi, delētum, delere, *verdelgen*.

34. Fleo, flēvi, flētum, flere, *weenen*.

35. Neo, nēvi, nētum, nere, *spinnen*.

36. (Pleo, plēvi, plētum, plere), ongebruikelijk simplex van compleo, *vullen*, enz.

37. Abōleo, abolēvi, abolītum, abolere, *afschaffen*.

38. Cieo (cio), cīvi, cītum (cītum), ciēre (cīre), *in beweging brengen*.

Van de comp. gaat accio, *ontbieden*, altijd, concio, *bijeenroepen*, en excio, *oproepen*, gewoonlijk naar de 4e conjugatie. Toch vindt men naast concītus en excītus ook concītus en excītus, vooral in de beteekenis van *opgewekt*.

V. Verba, wier perfectum op ui uitgaat,

a. met supinum op itum.

39. Hābeo, *hebben*.

Comp. adhībeo, *aanwenden*; debeo (voor dehibeo), *schuldig zijn*; praebeo (voor praehibeo), *verschaffen*.

40. Liceo, *te koop zijn*.

41. Mēreo, *verdienen*. Vgl. n^o. 106.

42. Mōneo, *vermanen*.

43. Nōceo, *schaden*.

44. Plāceo, *behagen*.

Comp. displiceo, *mishagen*.

- | | |
|---|-----------------------------------|
| 45. Tăceo, <i>zwijgen</i> .
Comp. reticeo, <i>verzwijgen</i> , mist het sup. | 46. Terreo, <i>verschrikken</i> . |
|---|-----------------------------------|

b. met supinum op tum.

- | | |
|---|--|
| 47. Dōceo, docui, doctum, docere, <i>onderwijzen</i> .
48. Misceo, miscui, mixtum (soms mistum), miscere, <i>mengen</i> .
49. Tēneo, tenui, (tentum), tenere, <i>houden</i> .
Comp. met sup. detīneo, <i>vasthouden</i> ; distineo, <i>uiteenhouden</i> ; obtineo, <i>in bezit houden</i> ; retineo, <i>tegenhouden</i> ; de overige zonder sup. Bij sustineo, <i>uithouden</i> gebruikt men sustentatum.
50. Torreo, torrui, tostum, torrere, <i>roosteren</i> . | |
|---|--|

c. met supinum op sum.

- | | |
|--|--|
| 51. Censeo, censui, censum, censere, <i>schatten</i> .
Comp. percenseo, <i>opsommen</i> , en suscenseo, <i>toornig zijn</i> , zonder sup.; recenseo, <i>monsteren</i> , sup. recensum, zelden recensitum. | |
|--|--|

d. zonder supinum.

met part. fut. op iturus.

- | | |
|--|--|
| 52. Căleo, <i>warm zijn</i> .
53. Căreo, <i>missen</i> .
54. Dōleo, <i>bedroefd zijn</i> . | 55. Iăleo, <i>liggen</i> .
56. Păreo, <i>gehoorzamen</i> .
57. Văleo, <i>gezond zijn</i> . |
|--|--|

zonder part. fut.

- | | |
|---|--|
| 58. Arceo, <i>afhouden</i> .
Comp. coërceo, <i>beteugelen</i> , en exerceo, <i>oefenen</i> , sup. coërcitum en exercitatum.
59. Calleo, <i>eelt hebben</i> , <i>bedreven zijn</i> .
60. Candeo, <i>gloeien</i> , <i>wit zijn</i> .
61. Egeo, <i>gebrek hebben</i> .
Comp. indīgeo, <i>gebrek hebben</i> .
62. Emīneo, <i>uitsteken</i> .
63. Flōreo, <i>bloeien</i> .
64. Horreo, <i>huiveren</i> .
65. Langueo, <i>kwijnen</i> .
66. Lāteo, <i>verborgen zijn</i> .
67. Līqueo, licui of liqui, <i>vloeibaar zijn</i> .
68. Madeo, <i>nat zijn</i> .
69. Nīteo, <i>schitteren</i> . | 70. Oleo, <i>rieken</i> .
Comp. adōleo, <i>ontsteken</i> (offers); redoleo, <i>naar iets reiken</i> ; suboleo, <i>tegenrieken</i> .
71. Palleo, <i>bleek zijn</i> .
72. Păteo, <i>open staan</i> .
73. Rīgeo, <i>stijf staan</i> .
74. Rūbeo, <i>rood zijn</i> .
75. Silēo, <i>zwijgen</i> .
76. Sorbeo, (op-) <i>slurpen</i> .
77. Sordeo, <i>vuil zijn</i> .
78. Stūdeo, <i>zich toeleggen</i> .
79. Stūpeo, <i>verbaasd zijn</i> .
80. Tīmeo, <i>vreezen</i> .
81. Vīgeo, <i>krachtig zijn</i> .
82. Vīreo, <i>groen zijn</i> .
83. Van areo, <i>droog zijn</i> , en frondeo, <i>bladeren hebben</i> , komt een perf. op u i eerst bij lateren voor.
84. Splendeo, <i>schitteren</i> ; torpeo, <i>verstijfd zijn</i> , en tumeo, <i>gezwollen zijn</i> , hebben zelf geen perf., maar wel hun inchoativa (§ 146. 4°). B.v. tumesco, <i>op-zwellen</i> , tumui. |
|---|--|

VI. Verba, wier perfectum op *si* uitgaat,
met supinum op *tum*.

- 85. Augeo, auxi, auctum, augere, *vermeerderen* (trans.).
- 86. Lūgeo, luxi, (luctum), lugere, *treuren*, *rouwen*.
- 87. Indulgeo, indulsi, (indultum), indulgere, *toegeven*.
- 88. Torqueo, torsi, tortum, torquere, *draaien*.

met supinum op *sum*.

- 89. Mulceo, mulsi, mulsum, mulcere, *streelen*.
- 90. Mulgeo, mulsi, (mulsum), mulgere, *melken*.
- 91. Tergeo, tersi, tersum, tergere, *afwisschen*. Vgl. § 136, 272.
- 92. Ardeo, arsi, (arsum), ardere, *branden* (intr.).
- 93. Rīdeo, rīsi, rīsum, ridere, *lachen*.
- 94. Suādeo, suasi, suasum, suadere, *aanraden*.
- 95. Iūbeo, iussi, iussum, iubere, *bevelen*.
- 96. Māneo, mansi, mansum, manere, *blijven*.
- 97. Haereo, haesi, (haesum), haerere, *vast zitten*.

zonder supinum.

- 98. Frīgeo, frixi, frigere, *koud zijn*.
- 99. Lūceo, luxi, lucere, *licht geven*.
- 100. Algeo, alsi, algere, *kou lijden*.
- 101. Fulgeo, fulsi, fulgere, *bliksemen*, *schitteren*.
- 102. Turgeo, tursi, turgere, *gezwollen zijn*.
- 103. Urgeo, ursi, urgere, *dringen*.

De stamtijden van de verba semideponentia en impersonalia der 2e conjugatie vindt men in § 103 en 112. De andere verba, hier niet opgenoemd, missen perf. en sup.

VII. Deponentia.

- 104. Tueor, (tuitus sum), tueri, *beschermen*. Als perf. gebruikt men gewoonlijk tutatus sum van tutari.
- 105. Liceor, licitus sum, liceri, *bieden*.
Comp. polliceor, pollicitus sum, *beloven*.
- 106. Mereor, meritus sum, mereri, *verdienen*. Vgl. n^o. 41.
Men gebruikt bij voorkeur het *activum* met en zonder stipendia in de beteekenis: *als soldaat dienen*.
- 107. Misereor, miseritus sum, misereri, *zich ontfermen*.
- 108. Vereor, veritus sum, vereri, *vreezen*.
- 109. Reor, ratus sum, reri, *meenen*. Het part. praes. ontbreekt; ratus, *meenende*.
Vgl. § 414. 2^o.
- 110. Fateor, fassus sum, fateri, *bekennen*.
Comp. confiteor, confessus sum, *bekennen*.
- 111. Medeor, (ontbreekt), mederi, *genezen*. Als perf. gebruikt men medicatus sum of sanavi.

136. Verba der derde conjugatie.**I. Verba met perfectum op i en reduplicatie,
met supinum op tum.**

112. Sisto (uit si-sta-o), stīti, stātum, sistere, *plaatsen*.
Behalve circumsisto, circumstēti, *omringen*, hebben de comp. stīti en missen het sup., maar obsisto, obstiti, obstītum, *zich verzetten*.
113. Pungo, pupūgi, punctum, pungere, *steken*.
Comp. compungo, compunxi, compunctum, *steken*.
114. Pango, pepīgi (panxi, pēgi), pactum, pangere, *vastmaken*. Pepīgi gebruikt men in figuurlijke bet. *bij verdrag vaststellen* (het praes. is dan liever paciscor, vgl. n^o. 309); panxi of pēgi in letterlijke beteekenis; pēgi in de comp. zooals compingo, *samenvoegen*.
115. Tango, tetīgi, tactum, tangere, *aanraken*.
Comp. attingo, attigi, attactum, *aanraken*.
116. Tendo, tetendi, tentum (soms tensum), tendere, *spannen*.
Comp. attendo, attendi, attentum, *acht geven*. Doch extendo, *uitbreiden*, en retendo, *ontspannen*, hebben soms, detendo, *afspannen*, altijd sum. Bij ostendo, *toon*en (vroeger tum, later sum), gebruikt men ostentatum.
117. Cano, cecini, (cantum), canere, *zingen*. Als part. perf. gebruikt men cantatus, (carminibus) celebratus, enz.
Comp. concīno, concinui, (concentum), *overeenstemmen*.
118. Pārio, pepēri, partum, parere, *voortbrengen*. Pariturus. Vgl. § 127. De comp. gaan naar de 4e conjugatie en hebben een regelmatig part. fut.: reperturus.
Comp. pērio, comperi, compertum, comperire, *bevinden*. (in het praes. soms deponens).
Repērio, repperi (reperi), repertum, reperire, *vinden*.

met supinum op sum.

119. Cādo, cecīdi, (cāsum), cadere, *vallen*.
Comp. occīdo, occīdi, occasum, *ondergaan*, *sneuvelen*. De andere comp. missen het sup., maar recīdo, *terugvallen*, heeft een part. fut. recasurus.
120. Caedo, cecīdi, caesum, caedere, *vellen*.
Comp. occīdo, occīdi, occīsum, *dooden*.
121. Pendo, pependi, pensum, pendere, *wegen*, *betalen*.
Comp. appendo, appendi, appensum, *toewegen*.
122. Tundo, (tutudi), tunsum (zelden tūsum), tundere, *stooten*.
Comp. contundo, contūdi, contūsum, *verbrijzelen*. Obtundo, *afstompen*, heeft soms obtūsum.
123. Fallo, fefelli, (falsum), fallere, *bedriegen*. Falsus is a di.: *valsch*; als part. neemt men deceptus. Bij het eenige comp. refello, refelli, *weerleggen*, gebruikt men als sup. refutatum.
124. Pello, pepūli, pulsum, pellere, (ver-)drijven.
Comp. appello, appuli, appulsum, *landen*.

125. Curro, cucurri, cursum, currere, *loopen*.
Comp. recurro, recurri, recursum, *terugloopen*; zoo ook succurro, *te hulp komen*. De andere comp. hebben zoowel curri als cucurri.
126. Parco, peperci (zelden parsi), (parsum), parcere, *sparen*. In het perf. pass. zegt men *temperatum est*.

zonder supinum.

127. Bibo, bibi, bibere, *drinken*. In plaats van het eerst later voorkomende bibitum en afgeleide vormen gebruikt men potum of haustum.
128. Disco, didici, discere, *leeren*.
129. Posco, poposci, poscere, *vorderen*.

De reduplicatie is weggevallen bij:

130. Findo, fidi, fissum, findere, *splijten*.
131. Scindo, scidi, scissum, scindere, *scheuren*.
132. (Cello), ongebruikelijk simplex van percello, percūli, perculsum, percellere, *terneerwerpen*. De overige comp. missen het perf. en sup.

II. Verba met perfectum op i en verlenging der stamvocaal, met supinum op tum.

133. Cāpio, cēpi, captum, capere, *nemen*.
Comp. accīpio, accepi, acceptum, *aannemen*; maar antecapio, cepi, ceptum (captum), *vooraf nemen*. Over incipio vgl. § 130. Aanm. I.
134. Rumpo, rūpi, ruptum, rumpere, *breken* (trans.).
135. Emo, ēmi, emptum, ēmere, *koopen*.
Comp. adīmo, ademi, ademptum, *ontnemen*; maar coēmō, *opkopen*. Vgl. ook n^o. 232-235.
136. Ago, ēgi, actum, āgere, *drijven, handelen*.
Comp. abīgo, abegi, abactum, *wegdrijven*; ambīgo (zonder perf. en sup.), *(be-)twijfelen, enz.*; maar circumāgo, *rondrijven, omwenden*; perāgo, *volbrengen*; satāgo (zonder perf. en sup.), *voldoen, zich beijveren*. Samengetrokken zijn: cōgo, coēgi, coactum, *samendrijven, dwingen*; dēgo, degi (zelden), (zonder sup.), *doorbrengen*.
137. Fācio, fēci, factum, facere, *doen, maken*.
Comp. afficio, affeci, affectum, *aandoen*, maar bij comp., niet met een praepositie samengesteld, blijft de a: assuefācio, assuefeci, assuefactum, *gewennen* (trans.). Vgl. § 125. Aanm.
138. Frango, frēgi, fractum, frangere, *breken* (trans.).
Comp. confringo, confregi, contractum, *verbreken*.
139. Fūgio, fūgi, fugitum, fugere, *vluchten*.
140. Iacio, iēci, iactum, iacere, *werpen*.
Comp. abīcio (spreek uit: abjicio), abieci, abiectum, *wegwerpen*; maar superiatio, ieci, iectum (iactum), *overwerpen*. Amicio (uit am en iacio. Vgl. § 167.), (amixi, amicui), amictum, amicare, *bekleeden*, gaat naar de 4e conj.
141. Lēgo, lēgi, lectum, legere, *lezen*. De e wordt i in collīgo, *verzamelen*; delīgo, *kiezen*; dilīgo, *beminnen*; elīgo en selīgo, *uitkiezen*; maar blijft in de andere comp., als: allēgo, *bijkiezen*.
Alle comp. hebben als perf. lēgi, maar dilīgo; intellēgo, *begrijpen*; neglēgo, *verwaarloozen*, hebben lēxi.

142. (Liquo, liqui, lictum, linquere, *laten*), weinig gebruikelijk simplex van relinquo, *verlaten*, enz.

143. Vinco, vīci, victum, vincere, *overwinnen*.

met supinum op *sum*.

144. Edo, ēdi, ēsum, ēdere, *eten*. Vgl. § 119.

Het comp. comedo, *opeten*, heeft als sup. comesum en comestum.

145. Fōdio, fōdi, fossum, fodere, *graven*.

146. Fundo, fūdi, fūsum, fundere, *gieten*, *verslaan*.

147. Sīdo, sēdi (zelden sīdi), (sessum), sidere, *zich neerzetten*. Het sup. komt slechts voor in comp.

zonder supinum.

148. Scābo, scābi, scabere, *krabben*.

III. Verba met perfectum op *i* zonder stamverandering, met supinum op *tum*.

149. Acuo, acui, (acūtum), acuere, *scherpen*. Acutus is adi.: *scherp*.

150. Arguo, argui, (argūtum), arguere, *beschuldigen*. Argutus is adi.: *scherpzinnig*. Arguiturus. Vgl. § 127.

151. Exuo, exui, exūtum, exuere, *uittrekken*.

152. (Ico), ĩci, ictum, ĩcere, *treffen*, *slaan*. In het praes. en afgeleide tijden gebruiken goede prozaschrijvers ferio, zonder perf. en sup., ferire.

153. Imbuo, imbui, imbūtum, imbuere, *doortrekken*.

154. Induo, indui, indūtum, induere, *aantrekken*.

155. Luo, lui, (lutum), luere, *boeten*, *wasschen*. Luiturus. Vgl. § 127. Het sup. komt slechts voor in comp.

156. Minuo, minui, minūtum, minuere, *vermindere* (trans.).

157. Ruo, rui, (rūtum), ruere, *naar beneden storten*. Ruiturus. Vgl. § 127. Het sup. komt slechts voor in comp.

158. Solvo, solvi, solūtum, solvere, *losmaken*.

159. Spuo, spui, spūtum, spuere, *spuwen*.

160. Statuo, statui, statūtum, statuere, *vaststellen*.

Comp. constituo, constitui, constitūtum, *besluiten*.

161. Suo, sui, sūtum, suere, *naaien*.

162. Tribuo, tribui, tribūtum, tribuere, *toedeelen*.

163. Volvo, volvi, volūtum,olvere, *wentelen*.

met supinum op *sum*.

164. Cūdo, (cūdi, cūsum), cudere, *slaan*. Het perf. en sup. komt slechts voor in comp.

165. (Cando), ongebruikelijk simplex van accendo, accendi, accensum, accendere, *aansteken*, enz.

166. (Fendo), ongebruikelijk simplex van defendo, defendi, defensum, defendere, *verdedigen*, enz.

167. Mando, (mandi), mansum, mandere, *kauwen*.

168. Pando, pandi, passum, (zelden pansum) pandere, *uitspreiden*.

169. Prehendo, prehendi, prehensum, prehendere, *grijpen*. Men vindt ook een samengetrokken vorm predo, preudi, prensus, preudere.
170. Scando, scandi, (scansum), scandere, *klimmen*.
Comp. adscendo, adscendi, adscensum, *opklimmen*.
171. Verto, verti, versum, vertere, *wenden*. In de onvoltooide tijden zijn deponentia: altijd revertor, *terugkeeren*; gewoonlijk devertor, *zich afwenden, zijn intrek nemen*; dikwijls praevertor, *de voorkeur geven*. In de voltooide tijden echter gebruiken de beste schrijvers altijd den actieven vorm.
172. Verro, (verri), versum, verrere, *vegen*.
173. Vello, velli (zelden vulsi), vulsum, vellere, *rukken, uittrekken*.

zonder supinum.

174. (Gruo, grui, gruere), ongebruikelijk simplex van congruo, *overeenstemmen, en ingruo, op iets losbreken, binnendringen*.
175. Metuo, metui, metuere, *vreezen*.
176. (Nuo, nui, nuere, *knikken*), verouderd simplex van abnuo, *weigeren* (abnuiturus); enz.
177. Pluo, plui (soms pluvi), pluere, *regenen*. Gewoonl. onpersoonlijk.
178. Sternuo, sternui, sternuere, *niezen*.
179. Lambo, lambi, lambere, *likken, lekken*.
180. Strīdo, strīdi, strīdere, *ruischen*, enz. (meestal strīdere. Vgl. § 135, 32.).
181. Vīso, vīsi, visere, *gaan zien, bezoeken*.
182. Psallo, psalli, psallere, *op de citer spelen*.

IV. Verba met perfectum op vi.

183. Pasco, pāvi, pastum, pascere, *weiden* (trans.), *voeden*. Vgl. n^o. 304.
184. Sterno, strāvi, strātum, sternere, *uitspreiden, neerwerpen*.
Comp. consterno, *bedekken*.
185. Sēro, sēvi, sātum, serere, *zaaien*.
Comp. consero, consevi, consitum, *bezaaien*. Resero, *weder zaaien*, mist 't sup.
186. Cresco, crēvi, (crētum), crescere, *groeien*. Vgl. § 103. 2^o.
187. (Olesco), ongebruikelijk simplex van adolesco, adolēvi, ad ultum, *adolescere, opgroeien*; wellicht van exolesco, exolēvi, exolētum, *exolescere, in onbruik raken*; misschien van obsolesco, obsolēvi, obsolētum, *obsolescere, verouderen*. Vgl. § 103. 2^o.
188. Quiesco, quiēvi, (quiētum), quiescere, *rusten*.
189. Suesco, suēvi, (suētum), suescere, *zich gewennen*. Suetus is a d i.: *gewoon*.
Comp. consuesco, *zich gewennen*. Vgl. § 130. II.
190. Cerno, crēvi, crētum, cernere, *afzonderen, zien, beslissen*. Het perf. en sup. komen nooit voor in de betekenis van *zien* en gewoonlijk slechts in de comp. decerno, *besluiten*; enz.
191. Sperno, sprēvi, sprētum, spernere, *versmaden*.
192. Līno, lēvi (līvi), lītum, linere, *bestrijken*.
Comp. oblino, oblēvi, oblitum, *besmeren, besmetten*.

193. Sīno, sīvi, sītum, sinere, *toelaten*. Vgl. n^o. 211.
Comp. desīno, desīi (§ 114. A. II.), desītum, *ophouden*. Vgl. § 130. A. I.
194. Tēro, trīvi, trītum, terere, *wrijven*.
195. Cūpio, cupīvi, cupītum, cupere, *begeeren*.
196. Sāpio, sapi(v)i (zelden sapui), (zonder sup.), sapere, *smaken, wijs zijn*.
Comp. desīpio, *dwaas zijn*, en resīpio, *naar iets smaken*, zonder perf. en sup.
197. Pēto, petīvi, petītum, petere, *zoeken te bereiken*. Petii. Vgl. § 114. A. II.
198. Rūdo, rudīvi, (zonder sup.), rudere, *brullen*.
199. Quaero, quaesīvi, quaesītum, quaerere, *zoeken*.
Comp. acquiro, acquisivi, acquisitum, *verwerven*.
200. Arcesso, arcessīvi, arcessītum, arcessere, *ontbieden*.
201. Capesso, capessīvi, capessītum, capessere, *aangrijpen*.
202. Facesso, facessīvi, facessītum, facessere, *ijverig doen*.
203. Incesso, incessīvi, (zonder sup.), incessere, *op iem. losgaan*.
204. Laccio, laccsīvi, laccsītum, laccessere, *tergen*.
205. Nosco (uit gnosco) nōvi, nōtum, noscere, *leeren kennen*. Vgl. § 130. II.
Evenzoo ignosco, *vergeven*; maar agnosco, *erkennen*; cognosco, *leeren kennen*;
recognosco, *herkennen*, hebben agnītum enz. De overige comp. missen het sup.

V. Verba, wier perfectum op **ui** uitgaat,
met supinum op **(i)tum**.

206. Rapio, rapui, raptum, rapere, *rooven*.
Comp. abripio, abripui, abreptum, *wegsleepen*.
207. (Cumbo, cubui, cubitum, cumbere, *gaan liggen*), verouderd simplex van
accumbo, *gaan aanliggen*, enz. Vgl. § 134. 7.
208. Vomo, vomui, vomitum, vomere, *braken*.
209. Texo, texui, textum, texere, *weven*.
210. Pinso, pinsui, (pinsi), pistum (pinsitum, pinsum), pinsere, *fijnstampen*.
211. Pōno, (uit pō-sīno), pōsui, positum, ponere, *plaatsen*. Vgl. n^o. 193.
212. Gigno (uit gi-gēno), genui, genitum, gignere, *voortbrengen*.
213. Mōlo, molui, molitum, molere, *malen*.
214. Alo, alui, altum, ālere, *voeden*.
215. Cōlo, colui, cultum, colere, *bebouwen, vereeren*.
216. Consūlo, consului, consultum, consulere, *raadplegen*.
217. Occūlo, ocului, occultum, occultere, *verbergen*.
218. Sēro, (serui, sertum), serere, *samenvoegen*. Het perf. en sup. komt slechts
voor in de comp. consero, *samenvoegen*, enz. Dissero, *uiteenzetten*, mist het sup.

zonder supinum.

219. Strēpo, strepui, strepere, *gedruisch maken*.
220. Frēmo, fremui, fremere, *brullen, mompelen*.
221. Gēmo, gemui, gemere, *zuchten*.
222. Trēmo, tremui, tremere, *beven, sidderen*.
223. Sterto, stertui, stertere, *snorken*.
224. Compesco, compescui, compescere, *bedwingen*.

VI. Verba, wier perfectum op *si* uitgaat,
met supinum op *tum*.

225. Carpo, carpsi, carptum, carpere, *plukken*.
226. Glūbo, glupsi, gluptum, glubere, *schillen*.
227. Nūbo, nupsi, nuptum, nubere, *trouwen* (van een vrouw). Nupta. Vgl. § 103. 2^o.
228. Scalpo, scalpsi, scalptum, scalpere, *krabben*.
229. Scribo, scripsi, scriptum, scribere, *schrijven*.
230. Sculpo, sculpsi, sculptum, sculpere, *beitelen*.
231. Serpo, serpsi, serptum, serpere, *kruipen*.
232. Cōmo, compsi, comptum, comere, *opsieren*.
233. Dēmo, dempsi, demptum, demere, *wegnemen*.
234. Prōmo, prompsi, promptum, promere, *te voorschijn brengen*.
235. Sūmo, sumpsi, sumptum, sumere, *nemen*. De laatste vier verba zijn eigenlijk comp. van e m o. Vgl. n^o. 135.
236. Temno, tempsi, temptum, temnere, *verachten*. In proza gebruikt men het comp. contemno.
237. Cingo, cinxī, cinctum, cingere, *omgorden*.
238. Cōquo, coxi, coctum, coquere, *koken* (trans.).
239. Dīco, dixi, dictum, dicere, *zeggen*.
240. Dūco, duxi, ductum, ducere, *voeren*.
241. Fingo, finxi, fictum, fingere, *vormen*.
242. (Flīgo, flixi, flictum, fligere, *slaan*), verouderd simplex van affligo, *terneer-slaan*, enz. Profligo, *verslaan*, gaat regelmatig naar de 1^e conj.
243. Frigo, frixi, frictum (soms frixum), frigere, *roosteren*.
244. Iungo, iunxi, iunctum, iungere, *verbinden*.
245. (Lācio, laxi, lactum, lacere), ongebruikelijk simplex van allicio, *aanlokken*, illicio, *verlokken*, pellicio, *aanlokken*, die lexi, lectum hebben. Elicio, *uitlekken*, heeft elicui, elicitedum.
246. Lingo, linxi, linctum, lingere, *likken*.
247. (Mungo, munxi, munctum, mungere), ongebruikelijk simplex van emungo, *snuiten*.
248. Pingo, pinxi, pictum, pingere, *schilderen*.
249. Plango, planxi, planctum, plangere, *slaan* (tegen de borst).
250. Rēgo, rexi, rectum, regere, *richten, besturen*.
Comp. arrigo, *in de hoogte richten*. In plaats van perrigo, *voortgaan*, gebruikt men pergo, perrexi, perrectum, pergere, en in plaats van surrigo, *opstaan*, surgo, surrexi, surrectum, surgere. Hiervan komen weer assurgo, consurgo, enz.
251. (Spēcio, spexi, spectrum, specere, *schouwen*), verouderd simplex van adspicio, *aanschouwen*, enz.
252. (Stinguo, stinxi, stinctum, stinguere, *blusschen*), verouderd simplex van exstinguo en restinguo, *uitleusschen*; en wellicht ook van distinguo, *onderscheiden*, en instinguo, *ophitsen*, dat slechts in het part. perf. instinctus gebruikelijk is; voor de overige vormen gebruikt men instīgo, dat regelmatig naar de 1^e conj. gaat.

253. Stringo, strinxi, strictum, stringere, *strak aantrekken, strijken*.
 254. Struo, struxi, structum, struere, *opstapelen, bouwen*.
 255. Sũgo, suxi, suctum, sugere, *zuigen*.
 256. Tẽgo, texi, tectum, tegere, *bedekken*.
 257. Tingo, tinxi, tinctum, tingere, *indooopen*.
 258. Trãho, traxi, tractum, trahere, *trekken*.
 259. Ung(u)o, unxi, unctum, ung(u)ere, *zalven*.
 260. Vẽho, vexi, vectum, vehere, *voeren*. Voor de vertaling van de Nederlandsche onovergankelijke werkwoorden *rijden, varen*, moet men *vehor* gebruiken (met *curru, equo, navi*). Als zoodanig heeft het ook een part. praesens en een gerundium. B.v. (in) *equo vehens, te paard rijdend; intransvehendo, onder het voorbijrijden*.
 261. Vĩvo, vixi, victum, vivere, *leven*.
 262. Gẽro, gessi, gestum, gerere, *dragen*.
 263. Uro, ussi, ustum, ũrere, *branden* (trans.).
 Comp. zijn o.a. *amburo, rondom verbranden; comburo, verbranden*.

met supinum op **sum**.

264. Fĩgo, fixi, fixum, figere, *vasthechten*.
 265. Flecto, flexi, flexum, flectere, *buigen*.
 266. Fluo, fluxi, (fluxum), fluere, *vloeien*.
 267. Necto, (nexi), nexum, nectere, *knoopen*. In plaats van het zeldzame *nexi* zegt men liever *nexui*. De comp. zooals *annecto, aanknoopen*, hebben alleen *nexui*.
 268. Pecto, pexi, pexum, pectere, *kammen*.
 269. (Plecto, plexi, plexum, plectere, *vlechten*), is als activum verouderd en wordt slechts in samenstellingen als *deponens* gebruikt. Ook moet men het niet verwarren met *plecto, straffen*, dat *perf. en sup.* mist en gewoonlijk slechts in het *passivum* gebruikt wordt. Vgl. n^o. 297.
 270. Mergo, mersi, mersum, mergere, *onderdompelen*.
 271. Spargo, sparsi, sparsum, spargere, *strooien*.
 Comp. *adspargo, adpersi, adpersum, besprenkelen*.
 272. Tergo, tersi, tersum, tergere, *afwisschen*. Vgl. § 135, 91.
 De comp. gaan naar de 2e conj.
 273. Cẽdo, cessi, cessum, cedere, *wijken*.
 274. Claudio, clausi, clausum, claudere, *sluiten*.
 Comp. *circumclũdo, circumclũsi, circumclũsum, rondom insluiten*.
 275. Divĩdo, divĩsi, divisum, dividere, *verdeelen*.
 276. Laedo, laesi, laesum, laedere, *slaan, kwetsen*.
 Comp. *allĩdo, allĩsi, allĩsum, tegen iets aanslaan*.
 277. Lũdo, lĩsi, lĩsum, ludere, *spelen*.
 278. Mẽto, (messui), messum, metere, *maaien*. In plaats van het zeldzame *messui* zegt men liever *messe me feci*.
 279. Mitto, mĩsi, missum, mittere, *zenden*.
 280. Plaudo, plausi, plausum, plaudere, *klappen* (in de handen).
 Comp. *applaudo, toejuichen*; doch *explodo, explosi, explosum, uitfluiten* (een tooneelspeler). Evenzoo *supplodo* (pedem), *stampen* (met de voeten).

281. Quatio, (quassi), quassum, quater, *schudden*.
De comp. gaan uit op cūtio, cussi, cussum, cutere, zooals concutio, *schokken*.
282. Rādo, rāsi, rāsum, radere, *schaven*.
283. Rodo, rōsi, rōsum, rodere, *knagen*.
284. Trūdo, trūsi, trūsum, trudere, *stooten*.
285. Vādo, (vasi, vasum), vadere, *gaan*. Het perf. en sup. komt slechts voor in de comp. evado, *ontsnappen*, enz.
286. Prēmo, pressi, pressum, premere, *drukken*.
Comp. comprimo, compressi, compressum, *samendrukken*.
zonder supinum.
287. Repo, repsi, repere, *kruipen*.
288. Ango, anxī, angere, *beangstigen*.
289. Ningo, ninxi, ningere, *sneeuwen*. Gewoonlijk onpersoonlijk.

VII. Deponentia.

290. Fruor, (fruitus of fructus sum), frui, *genieten*. Alleen fruiturus. Vgl. § 127.
Als perf. gebruikt men usus sum.
291. Fungor, functus sum, fungi, *verrichten*.
292. Lōquor, locutus sum, loqui, *spreken*.
293. Sēquor, secutus sum, sequi, *volgen*.
294. Quēror, questus sum, queri, *klagen*.
295. Morior, mortuus sum, mori, *sterven*. Moriturus. Vgl. § 127.
296. Lābor, lapsus sum, labi, *glijden, vallen*.
297. (Plector), ongebruikelijk simplex van amplector, amplexus sum, amplecti, *omvatten*. Vgl. n^o. 269.
298. Nītor, nīsus of nīxus sum, nīti, *steunen*.
299. Utor, usus sum, ūti, *gebruiken*.
300. Pātior, passus sum, pati, *lijden*.
Comp. perpētior, perpersus sum, perpēti, *verduren*.
301. Grādior, gressus sum, gradi, *stappen, gaan*. Meest in comp. als: aggrēdior, aggressus sum, aggrēdi, *naar iemand gaan*.
302. Irascor, irasci, *zich vertoornen*. Als perf. gebruikt men suscensui. Iratus is a dī.: *toornig, boos*.
303. Nascor, natus sum, nasci, *geboren worden*. Nasciturus. Vgl. § 127.
304. Pascor, pastus sum, pasci, *weiden* (intr.), *zich voeden*. Vgl. n^o. 183.
305. Vescor, vesci, *eten, zich voeden*. Als perf. gebruikt men edi of pastus sum.
306. Obliviscor, oblītus sum, oblivisci, *vergeten*. Men verwarre het perf. oblītus niet met oblītus van oblīno, *besmeren, besmetten*. Vgl. n^o. 192.
307. (Apiscor, aptus sum, āpisci, *bereiken*), zeldzaam simpl. van adīpiscor, adeptus sum, adīpisci, *verkrijgen*; enz.
308. Nanciscor, nactus of nactus sum, nancisci, *verkrijgen*.
309. Paciscor, pactus sum, pacisci, *een verdrag sluiten, bedingen*. Vgl. n^o. 114.
310. Proficiscor, profectus sum, proficisci, *vertrekken*.
311. Expergiscor, experrectus sum, expergisci, *ontwaken*.

312. (Miniscor), ongebruikelijk simpl. van comminiscor, commentus sum, comminisci, *verzinnen*. Als perf. van reminiscor, *zich herinneren*, gebruikt men recordatus sum.
313. Ulciscor, ultus sum, ulcisci, *zich wreken*.
314. Defetiscor, defessus sum, defetisci, *moe worden*.

137.**Verba der vierde conjugatie.**

Het perfectum en supinum van de verba der 4de conjug. wordt gewoonlijk gevormd als dat van audio, audiui, auditum, audire.

Hiervan wijken af

I. met perfectum op i en verlenging der stamvocaal.

315. Vēnio, vēni, ventum, venire, *komen*.

II. met onregelmatig supinum.

316. Sepēlio, sepelivi, sepultum, sepelire, *begraven*.

III. met perfectum op ul.

317. Aperio, aperui, apertum, aperire, *openen*.
318. Operio, operui, opertum, operire, *bedekken*.
319. Sālio, salui (zelden salii), (saltum), salire, *springen*.
Comp. assilio, assilui (zelden ii), (assultum), *naar iets toespringen*.

IV. met perfectum op si, supinum op tum.

320. Saepio, saepsi, saeptum, saepire, *omheinen*.
321. Sancio, sanxi, sanctum (zelden sancitum), sancire, *verordenen, bekrachtigen*.
322. Vincio, vinxi, vinctum, vincire, *boeien*.
323. Fulcio, fulsi, fultum, fulcire, *stutten*.
324. Farcio, farsii, fartum (farctum), farcire, *volstoppen*.
Comp. confercio, conferci, confertum, *opeendringen*. Soms blijft de **a** in de comp. behouden.
325. Sarcio, sarsi, sartum, sarcire, *herstellen*.
326. Haurio, hausi, haustum, haurire, *putten*. Hausturus, soms hausurus. Vgl. § 127.

V. Deponentia.

327. Potior, potitus sum, potiri, *bemachtigen*. Bij dichters komen soms vormen voor van de 3de conj. Vgl. ook § 117. 4^o.
328. Exporior, expertus sum experiri, *beproeven*.
329. Opporior, oppertus (ook opperitus) sum, opperiri, *afwachten*.
330. Orior, ortus sum, oriri, *ontstaan*. Oriturus. Vgl. § 127. Aanm. en § 117. 4^o.
331. Ordior, orsus sum, ordiri, *beginnen*.
332. Metior, mensus sum, metiri, *meten*.

Alphabetische lijst der verba.

Abicio 140.	applico 12.	coërceo 58.	dego 136.
abigo 136.	arceo 58.	cognosco 205.	deleo 33.
abnuo 176.	arcesso 200.	cogo 136.	deligo 141.
aboleo 37.	ardeo 92.	colligo 141.	demo 233.
abripio 206.	areo 83.	colo 215.	desipio 196.
abscondo 1.	arguo 150.	comburo 263.	despondeo 19.
accendo 165.	arrigo 250.	comedo 144.	detendo 116.
accio 38.	assideo 27.	commischor 312.	detineo 49.
accipio 133.	assilio 319.	como 232.	detondeo 20.
accubo 7.	assuefacio 137.	comperio 118.	devertor 171.
accumbo 207.	assurgo 250.	compesco 224.	dico 239.
acquirio 199.	attendo 116.	compingo 114.	diligo 141.
acuo 149.	attingo 115.	compleo 36.	dimico 10.
addo 1.	attondeo 20.	comprimo 286.	disco 128.
adhibeo 39.	attono 15.	compungo 113.	displaceo 44.
adimo 135.	augeo 85.	concino 117.	dissero 218.
adipiscor 307.	Bibo 127.	concio 38.	distineo 49.
adiuvo 3.	Cado 119.	concutio 281.	distinguo 252.
adoleo 70.	caedo 120.	confercio 324.	disto 2.
adolesco 187.	caleo 52.	confiteor 110.	divido 275.
a(d)scendo 170.	calleo 59.	confringo 138.	do 1.
a(d)spergo 271.	candeo 60.	congruo 174.	doceo 47.
a(d)spicio 251.	cando 165.	coniveo 29.	doleo 54.
afficio 137.	cano 117.	consero 185, 218.	domo 8.
affligo 242.	capesso 201.	consterno 184.	duco 240.
aggredior 301.	capiro 133.	constituo 160.	duplico 12.
ago 136.	careo 53.	consuesco 189.	Edo 144.
algeo 100.	carpo 225.	consulo 216.	egeo 61.
allego 141.	caveo 21.	consurgo 250.	elicio 245.
allicio 245.	cedo 273.	contemno 236.	eligo 141.
allido 276.	cello 132.	contundo 122.	emico 10.
alo 214.	censeo 51.	coquo 238.	emineo 62.
ambigo 136.	cerno 190.	credo 1.	emo 135.
amburo 263.	cieo 38.	crepo 6.	emungo 247.
amicio 140.	cingo 237.	cresco 186.	eneco 11.
amplector 297.	cio 38.	cubo 7.	excio 38.
ango 288.	circumago 136.	cudo 164.	exerceo 58.
annecto 267.	circumcludo 274.	cumbo 207.	exolesco 187.
antecapio 133.	circumdo 1.	cupio 195.	expergiscor 311.
aperio 317.	circumsedeo 27.	curro 125.	explico 12.
apiscor 307.	circumsisto 112.	Debeo 39.	explodo 280.
appello 124.	circumsto 2.	decerno 190.	exstinguo 252.
appendo 121.	claudio 274.	defendo 166.	exsto 2.
applaudo 280.	coëmo 135.	defetiscor 314.	

extendo 116.	iacio 140.	mereor 106.	ordior 331.
exuo 151.	ico 152.	mergo 270.	orior 330.
evado 285.	ignosco 205.	metior 332.	ostendo 116.
Facesso 202.	illicio 245.	meto 278.	Paciscor 309.
facio 137.	imbuo 153.	metuo 175.	palleo 71.
fallo 123.	implico 12.	mico 10.	pando 168.
farcio 324.	incesso 203.	miniscor 312.	pango 114.
fateor 110.	incipio 133.	minuo 156.	parco 126.
faveo 22.	indigeo 61.	misceo 48.	pareo 56.
fendo 166.	indulgeo 87.	misereor 107.	pario 118.
ferio 152.	induo 154.	mitto 279.	pasco 183.
ferveo 30.	ingruo 174.	molo 213.	pascor 304.
figo 264.	instigo 252.	moneo 42.	pateo 72.
findo 130.	instinguo 252.	mordeo 17.	patior 300.
tingo 241.	intellego 141.	moriore 295.	paveo 25.
flecto 265.	intono 15.	moveo 24.	pecto 268.
fleo 34.	irascor 302.	mulceo 89.	pellicio 245.
fligo 242.	iubeo 95.	mulgeo 90.	pello 124.
floreo 63.	iungo 244.	mungo 247.	pendeo 18.
fluo 266.	iuvo 3.	Nanciscor 308.	pendo 121.
fodio 145.	Labor 296.	nascor 303.	perago 136.
foveo 23.	lacesso 204.	neco 11.	percello 132.
frango 138.	lacio 245.	necto 267.	percenseo 51.
fremo 220.	laedo 276.	neglego 141.	pergo 250.
frico 9.	lambo 179.	neo 35.	perpetior 300.
frigeo 98.	langueo 65.	ningo 289.	pessumdo 1.
frigo 243.	lateo 66.	niteo 69.	peto 197.
frondeo 83.	lavo 4.	nitor 298.	pingo 248.
fruo 290.	lego 141.	noceo 43.	pinso 210.
fugio 139.	liceo 40.	nosco 205.	placeo 44.
fulcio 323.	liceor 105.	nubo 227.	plango 249.
fulgeo 101.	lingo 246.	nuo 176.	plaudo 280.
fundo 146.	lino 192.	Oblino 192.	plecto 269.
fungor 291.	linquo 142.	obliviscor 306.	plector 297.
Gemo 221.	liqueo 67.	obsisto 112.	pleo 36.
gero 262.	loquor 292.	obsolesco 187.	plico 12.
gigno 212.	luceo 99.	obtineo 49.	pluo 177.
glubo 226.	ludo 277.	obtundo 122.	polliceor 105.
gradior 301.	lugeo 86.	occido 119.	pono 211.
gruo 174.	luo 155.	occido 120.	posco 129.
Habeo 39.	Madeo 68.	occulto 217.	potior 327.
haereo 97.	mando 167.	oleo 70.	poto 5.
haurio 326.	maneo 96.	olesco 187.	praebeo 39.
horreo 64.	medeor 111.	operio 318.	praesto 2.
Iaceo 55.	mereo 41.	opperior 329.	praevertor 171.

prandeo 31.	rigeo 73.	spuo 159.	tondeo 20.
prehendo 169.	rodo 283.	statuo 160.	tono 15.
premo 286.	rubeo 74.	sterno 184.	torpeo 84.
prendo 169.	rudo 198.	sternuo 178.	torqueo 88.
proficiscor 310.	rumpo 134.	sterto 223.	torreo 50.
profligo 242.	ruo 157.	stinguo 252.	traho 258.
promo 234.	Saepio 320.	sto 2.	tremo 222.
psallo 182.	salio 319.	strepo 219.	tribuo 162.
pungo 113.	sancio 321.	strideo 32.	trudo 284.
Quaero 199.	sapio 196.	strido 180.	tueor 104.
quatio 281.	sarcio 325.	stringo 253.	tumeo 84.
queror 294.	satago 136.	struo 254.	tundo 122.
quiesco 188.	satisdo 1.	studeo 78.	turgeo 102.
Rado 282.	scabo 148.	stupeo 79.	Ulciscor 313.
rapio 206.	scalpo 228.	suadeo 94.	ung(u)o 259.
recenseo 51.	scando 170.	suboleo 70.	urgeo 103.
recido 119.	scindo 131.	succurro 125.	uro 263.
recognosco 205.	scribo 229.	suesco 189.	utor 299.
recubo 7.	sculpo 230.	sugo 255.	Vado 285.
recurro 125.	seco 13.	sumo 235.	valeo 57.
redoleo 70.	sedeo 27.	suo 161.	veho 260.
refello 123.	seligo 141.	superiatio 140.	vello 173.
refrico 9.	sepelio 316.	supersedeo 27.	venio 315.
rego 250.	sequor 293.	surgo 250.	venumdo 1.
relinquo 142.	sero 185, 218.	suscenseo 51.	vereor 108.
reminiscor 312.	serpo 231.	sustineo 49.	verro 172.
reor 109.	sido 147.	Taceo 45.	verto 171.
reperio 118.	sileo 75.	tango 115.	vescor 305.
repo 287.	sino 193.	tego 256.	veto 16.
resero 185.	sisto 112.	temno 236.	video 28.
resipio 196.	solvo 158.	tendo 116.	vigeo 81.
resono 14.	sono 14.	teneo 49.	vincio 322.
respondeo 19.	sorbeo 76.	tergeo 91.	vinco 143.
restinguo 252.	sordeo 77.	tergo 272.	vireo 82.
retendo 116.	spargo 271.	tero 194.	viso 181.
reticeo 45.	specio 251.	terreo 46.	vivo 261.
retineo 49.	sperno 191.	texo 209.	volvo 163.
revertor 171.	splendeo 84.	timeo 80.	vomo 208.
rideo 93.	spondeo 19.	tingo 257.	voveo 26.

138. Sommige verba hebben bij verschil van beteekenis onder een of ander opzicht overeenkomst van vorm.

I. De volgende verba zijn gelijk in het praesens, maar gaan naar een verschillende conjugatie.

Aggero I, *ophooopen*; 3, *aandragen* (262).
 Appello I, *noemen*; 3, *landen* (124).
 Colligo I, *samenbinden*; 3, *verzamelen* (141).
 Compello I, *aanspreken*; 3, *bijeendrijven* (124).
 Consterno I, *verschrikken*; 3, *bedekken* (184).
 Effero I, *wild maken*; (ferre), *uitdragen* (§ 120).
 Fundo I, *grondvesten*; 3, *gieten, verslaan* (146).
 Mando I, *opdragen*; 3, *kauwen* (167).
 Obsero I, *sluiten*; 3, *bezaaien* (185).
 Pando I, *krommen*; 3, *uitspreiden* (168).
 Resero I, *openen*; 3, *weder zaaien* (185).
 Volo I, *vliegen*; (velle), *willen* (§ 121).

II. De volgende verba hebben een gelijken vorm in het praesens, maar een verschillende quantiteit en gaan naar een verschillende conjugatie.

Cōlo I, *ziften*; cōlo 3, *bebouwen, vereeren* (215).
 Dīco I, *toewijden*; dīco 3, *zeggen* (239).
 Edūco I, *opvoeden*; edūco 3, *uitvoeren* (240).
 Indīco I, *aanwijzen*; indīco 3, *aankondigen* (239).
 Praedīco I, *bekend maken*; praedīco 3, *voorzeggen* (239).
 Allēgo I, *ergens heen zenden*; allēgo 3, *bijkiezen* (141).
 Relēgo I, *verbannen*; relēgo 3, *herlezen* (141).

III. De volgende verba hebben gelijke perfecta en supina.

Cerno, *afzonderen*; cresco, *groeien* (crevi, cretum).
 Mulceo, *streelen*; mulgeo, *melken* (mulsi, mulsum).
 Sedeo, *zitten*; sideo, *zich neerzetten* (sedi, sessum).

IV. De volgende verba hebben gelijke perfecta.

Frigeo, *koud zijn* (98); frigo, *roosteren* (243): frixi.
 Fulgeo, *bliksemen, schitteren* (101); fulcio, *stutten* (323): fulsi.
 Liqueo, *vloeibaar zijn* (67); linquo, *laten* (142): liqui.
 Luceo, *licht geven* (99); lugeo, *treuren* (86): luxi.
 Paveo, *bang zijn* (25); pasco, *weiden, voeden* (183): pavi.
 Pendeo, *hangen* (18); pendo, *wegen, betalen* (121): pependi.

V. De volgende verba hebben gelijke supina.

Accenseo, *toevoegen* (51); accendo, *aansteken* (165): accensum.
 Frico, *wrijven* (9); frigo, *roosteren* (243): frictum.
 Maneo, *blijven* (96); mando, *kauwen* (167): mansum.
 Pando, *uitspreiden* (168); patior, *lijden* (300): passum.
 Pango, *vastmaken* (114); paciscor, *een verdrag sluiten, bedingen* (309): pactum.
 Teneo, *houden* (49); tendo, *spannen* (116): tentum.
 Verro, *vegen* (172); verto, *wenden* (171): versum.
 Vivo, *leven* (261); vinco, *overwinnen* (143): victum.

VI. De volgende verba hebben een of meer vormen, waarvan alleen de hoeveelheid verschillend is.

ăro 1, *ploegen*, en âreo, *droog zijn* (83): âret-âret.

Căneo, *grijs of wit zijn*, en căno 3, *zingen* (117): cănet-cănet.

ĕdo 3, *eten* (144), en ĕdo 3, *voortbrengen* (1).

Iaceo, *liggen* (55), en iacio 3, *werpen* (140): iacĕre-iacĕre.

Măno 1, *vloeien*, en măneo, *blijven* (96): mănet-mănet.

Păro 1, păreo (56), pario (118): păret-păret; men verklare hieruit ook het verschil van părens en părens.

Rĕfero, *terugbrengen* (§ 120) en rĕfert, *het is van belang*.

NEGENTIENDE HOOFDSTUK.

OVER DE VORMING VAN NOMINA EN VERBA.

Nomina en verba vormt men door afleiding of door samenstelling.

I. AFLEIDING.

139. Afleiding bestaat hierin, dat men door aanhechting van een achtervoegsel (suffix) nieuwe woorden (derivata) vormt. Het woord, waarvan de derivata worden gevormd, heet stamwoord. Zoo is facio het stamwoord van facilis en facilis weer van facilitas.

Is het stamwoord een nomen, dan heeten de afgeleide woorden denominativa; is het een verbum, dan heeten zij verbalia. Zoo is floreo een verbum denominativum van flos, amor een substantivum verbale van amo, docilis een adjectivum verbale van doceo.

Afleiding der substantiva.

140. De voornaamste substantiva verbalia beteekenen:

1^o. de werking zelf, en wel:

a. als voorbijgaande handeling.

De uitgangen zijn:

tio (sio): corruptio, *verleiding*; obsessio, *belegering*; opinatio, *vermoeden*.

tus (sus), gen. tus: concursus (ook bestaat: concursio), 't *samenloopen, samenkomst*; potus (potio), 't *drinken*; tractatus (tractatio), *behandeling*; visus (visio), 't *zien, gezicht*.

Soms vindt men ook:

tūra (sūra): pictura, 't *schilderen, schildering*; sepultura, *begravenis*.

Oorspronkelijk hadden alle verba een vorm op tus of sus (Vgl. p. 76. III), waarvan het supinum I en II niet dan acc. en dat. of abl. is.

Soms wordt de beteekenis van een uitgang door het spraakgebruik bepaald. B.v. auditio, 't *hooren*; auditus, *gehoor* (zintuig); mercatus, *markt*; mercatura, *handel*; statio, *verblijf*; status, *toestand*; statura, *gestalte*.

b. als blijvenden toestand.

De gewone uitgangen zijn:

or: amor, *liefde*; favor, *gunst*; furor, *razernij*; terror, *schrik*.

ium: conubium, *huwelijk*; gaudium, *vreugde*; odium, *haat*.

Ook vindt men:

io: oblivio, *vergetelheid*; obsidio, *belegering*; opinio, *meening*.

igo: origo, *oorsprong*; prurigo, *'t jeuken*; vertigo, *duizeling*.

ijo: cupido, *begeerte*; libido, *wellust*.

Het onderscheid tusschen handeling en toestand is niet altijd even scherp. Zoo beteekent tus zeer dikwijls een toestand. B.v. motus, *'t in beweging zijn*, tegenover motio, *'t in beweging brengen*.

2^o. den persoon, die de handeling verricht.

Het suffix is **tor (sor)**. Vgl. p. 76. III. B.v. amator, *minnaar*; auditor, *toehoorder*; doctor, *leeraar*; victor, *overwinnaar*. De woorden op **tor** vormen feminina op **trix** (§ 40. 2^o); die op **sor** hebben geen feminina, behalve expulsor, *verdrijver*; expultrix; tonsor, *barbier*; tonstrix.

3^o. a. de zaak, die de handeling verricht.

men: flumen (id quod fluit), *stroom*; lumen (id quod lucet), *licht*.

b. de zaak, die de handeling ondergaat.

men: acumen (id quod acuitur), *spits*; examen (id quod exigitur), *zwerm* b.v. van bijen; volumen (id quod volvitur), *rol*.

4^o. de zaak, die door de handeling wordt voortgebracht.

ium: aedificium, *gebouw*.

tio: narratio, *verhaal* (ook als handeling); oratio, *redevoering* (ook *'t spreken*).

5^o. het middel, waarmee men de handeling verricht.

De gewone achtervoegsels zijn:

mentum: alimentum (quo alimur), *voedsel*; condimentum (quo condimus), *kruidenrij*; documentum (quo docemus), *bewijs*; instrumentum, *werktuig*.

būlum (cūlum): venabulum (quo venamur), *jachtspriet*; poculum (quo potamus), *beker*; vehiculum, *voertuig*.

Als de stam van het verbum op **c** of **g** uitgaat, wordt er **ulum** aangehecht: vinculum, *band*; cingulum, *gordel*.

Is er een **l** in den stam, dan gebruikt men **brum** in plaats van **bulum** en **crum** in plaats van **culum**: labrum (quo lambimus), *lip*; fulcrum (quo fulcimus), *schraag*; lavacrum (quo lavamur), *bad*.

Soms worden gebruikt:

io: ratio (quo remur), *verstand*.

men: nomen (quo noscimus), *naam*; solamen, *troostmiddel*.

Ook bestaan de uitgangen **men** en **mentum** naast elkander: medicamen en medicamentum, *geneesmiddel*; tegimen en tegimentum, *bedekking*.

6^o. de plaats, waar men de handeling verricht.

Gewoonlijk gebruikt men:

ium: perfugium, *toevluchtsoord*.

būlum, enz.: stabulum, *stal*; cubiculum, *kamer*.

Zelden komen voor:

ile: cubile, *legerstede*; sedile, *zitplaats*.

io: cenatio, *eetkamer*.

141. De voornaamste substantiva denominativa, van substantiva afgeleid, zijn:

I. *deminutiva* (verkleinwoorden).

Zij hebben gewoonlijk het geslacht der stamwoorden en gaan voor het mannelijk uit op u s, voor het vrouwelijk op a, voor 't onzijdig op u m. B.v. hortulus, *tuintje*; matercula, *moedertje*; oppidulum, *stadje*.

De achtervoegsels zijn:

A. **ulus** bij de 1ste en 2de declinatie en bij de 3de, als de stam op c, g, t. of d eindigt. Hierbij valt op te merken:

1^o. a. Bij de 1ste en 2de declinatie verandert men u s, a, u m in ū l u s, ū l a, ū l u m: servulus, lunula, scutulum.

b. Gaat er een v o c a a l vooraf, dan gebruikt men ō l u s, ō l a, ō l u m: filiulus, lineola, ingeniolum.

c. Wordt de stamvocaal voorafgegaan door u l, i n of r, dan gebruikt men e l l u s, e l l a, e l l u m: ocellus, fabella; asellus, femella; puellus (ook puerulus), opella, sacellum.

d. Verder heeft men nog: agnellus (agnus); bacillus (baculus), sigillum (signum), vexillum (velum).

2^o. Bij de 3de declinatie wordt u l u s aan den stam gehecht: facula, regulus, adolescentulus, mercedula. Uitgezonderd zijn: anaticula (anas); codicilli (codex); lapillus (lapis).

B. **culus** bij de andere woorden der 3de, en bij de 4de en 5de declinatie. Hierbij valt op te merken:

1^o. a. Bij de 3de declinatie verandert men o in u n c u l u s: caruncula, homunculus, oratiuncula. Ook heeft men nog op u n c u l u s: avunculus (avus), domuncula (domus), furunculus (fur), ranunculus (met veranderd geslacht van rana).

b. Eindigt de gen. plur. op i u m, dan verandert men u m in culus: reticulum; igniculus; lintricus, ossiculum (os, ossis), particula. Maar de parisyllaba op e s behouden de e: nubecula; bij cor, mas, mus wordt culus aan den nom. gehecht; cliens heeft clientulus, anguis heeft anguilla.

c. Eindigt de stam op r of s, dan wordt c u l u s aan den nom. gehecht: fraterculus, flosculus, osculum (os, oris), vasculum. Arbor heeft arbuscula; rumor, rumusculus.

2^o. Bij de 4de declinatie verandert men u s, u in i c u l u s, i c u l a, i c u l u m: articulus, anicula, corniculum.

3^o. Bij de 5de declinatie verandert men e s in e c u l a: diecula, plebecula (van plebes, oude vorm van plebs).

C. **lūs**, dat slechts voorkomt in aculeus (acus), eculeus of equuleus (equus), hinnuleus (hinnus), nucleus (nux).

A a n m. I. Soms worden van verkleinwoorden weer n i e u w e verkleinwoorden gevormd: porcus, porculus, porcellus; cista, cistula, cistella, cistellula.

A a n m. II. De deminutiva hebben meermalen een bijbeteekenis, waardoor teederheid, medelijden, verachting of spot wordt uitgedrukt. B.v. *amiculus*, *de dierbare vriend*; *muliercula*, *de zwakke vrouw*; *lacrimula*, *de krokodillentraan*; *nummulus*, *het ellendige geld*; *puerulus*, *een fatterig kereltje*.

II. verschillende persoons-, zaak en plaatsnamen.

1^o. Woorden, die een persoon aanduiden:

a. als iemands zoon, dochter of afstammeling (*patronymica*).

De gewone uitgang is:

ides (gen. a e), masc., **is** (gen. *īdis*), fem.: *Cecropides*, *Cecrōpis* (van *Cecrops*); *Tantalides*, *Tantalīs* (*Tantalus*).

Verder komen voor:

ides (a e) **ēis** (*ēidis*), bij namen op *eus*: *Thesides*, *Theseis*.

ādes (a e) **ēis** (*ēidis*), bij namen op *as* (ae): *Aeneades*, *Aeneis*.

iādes (a e) **īas** (*iādis*), vooral bij die op *ius* (ii): *Thestiadēs*, *Thestias*.

b. met den naam van zijn beroep.

Zij gaan uit op:

tor: *gladiator*, *zwaardvechter*; *funditor*, *slingeraar*; *ianitor*, *deurwachter*.

Zelden vindt men:

io: *ludio*, *tooneelspeler*; *restio*, *touwslager*.

2^o. Z a a k namen, die beteekenen:

a. een a m b t.

atus: *consulatus*, *pontificatus*.

ium: *sacerdotium*, *priesterschap*.

b. een vereeniging van personen.

ium: *collegium* (*collega*), *genootschap*; *convivium* (*conviva*), *gastmaal*.

c. een verzameling van zaken.

mentum: *atramentum* (*ater*), *zwartsel*, *inkt*; *capillamentum* (*capillus*), *pruik*; *ferramentum* (*ferrum*), *ijzeren werktuig*.

d. een voorwerp, dat iets bevat.

ūlum (§ 140. 5^o): *acetabulum* (*acetum*), *azijnvat*; *candelabrum* (*candela*), *luchter*, *kandelaaar*; *turibulum* (*tus*), *wierooksvat*.

3^o. Woorden, die een plaats aanduiden,

a. waar men dieren stalt.

ile: *bubile*, *ossenstal*; *equile*, *paardenstal*; *ovile*, *schaapskooi*.

b. waar een menigte gewassen groeit.

ētum: *olivetum*, *olijfbosch*; *quercetum*, *eikenwoud*; *vinetum*, *wijnberg*.

Met een kleine afwijking zijn gevormd: *arbustum* (*arbor*), *plantsoen*; *carectum* (*carex*), *plaats vol rietgras*; *salictum* (*salix*), *wilgenbosch*; *virgultum* (*virgula*), *struikgewas*. Van *saxum*, *rots*, komt *saxetum*, *rotsgrond*.

142. De substantiva denominativa, van adjectiva afgeleid, drukken een eigenschap of een toestand uit en worden in het Nederlandsch meestal vertaald door zelfstandige naamwoorden op *heid*. De voornaamste uitgangen zijn:

tas, **tūdo**, **ia**, **itia**, **ēdo**, **monia**.

B.v. *libertas*, *vrijheid*; *fortitudo*, *dapperheid*; *miseria*, *ellende*; *avaritia*, *gierigheid*; *gravedo*, *loomheid*; *castimonia*, *kuischheid*.

A a n m. Enkele substantiva denominativa op *tas* zijn gevormd van substantiva: *aetas* (aevum), *auctoritas*, *civitas*, *honestas*.

Afleiding der adiectiva.

143. De voornaamste adiectiva verbalia beteekenen:

1^o. een versterking van het participium praesens.

bundus: *deliberabundus*, *ernstig overwegend*; *haesitabundus*, *stamelend*; *lacrimabundus*, *hevig weenend*; *mirabundus*, *vol verwondering*; soms met den casus van het verbum: *vitabundus castra*.

cundus: *facundus* (*fari*), *welbespraakt*; *iracundus*, *dristig*.

2^o. een blijvende eigenschap.

idus: *calidus*, *warm*; *madidus*, *nat*; *timidus*, *vreesachtig*.

uus: *assiduus* (*assideo*), *bestendig*; *congruus*, *overeenstemmend*, *passend*.

Adiectiva op *uus*, van verba transitiva afgeleid, hebben passieve beteekenis: *conspiciuus*, *zichtbaar*, *in 't oog vallend*; *individuus*, *ondeelbaar*; *irriguus*, *besproeid*.

3^o. een sterke, dikwijls verkeerde neiging.

ax: *loquax*, *praatziek*; *pugnax*, *strijdlustig*; *rapax*, *roofgierig*.

ulus: *credulus*, *lichtgeloovig*; *garrulus*, *snappachtig*.

Met *ax* verwant is:

icus in *amicus*, *bevriend*, en *pudicus*, *eerbaar*.

4^o. een passieve mogelijkheid of geschiktheid.

ilis (*illis*): *fragilis*, *breekbaar*; *credibilis*, *geloofbaar*, *geloofwaardig*; *flexibilis*, *buigzaam*; *mobilis*, *beweeglijk*.

Sommige dezer adiectiva zijn actief: *stabilis*, *stevig*; andere nu eens actief, dan weer passief: *flebilis*, *weenend* en *beweenenswaardig*.

5^o. een versterking van het participium perfectum.

ticius: *advecticius* (*adveho*), *ingevoerd*; *dediticius*, *onderworpen*. Soms zijn deze adiectiva actief: *adventicius*, *van buiten komend*.

144. De adiectiva denominativa, van substantiva afgeleid hebben zoowel nomina appellativa als propria tot stamwoord.

1. Die van appellativa afgeleid, geven te kennen:

A. een toebehooren.

Deze adiectiva, possessiva genoemd, komen in beteekenis overeen met den genetivus van hun stamwoord: *caput suillum* = *caput suis*, *varkenskop*; *bellum civile* = *bellum civium*, *burgeroorlog*. De voornaamste adiectiva possessiva worden afgeleid:

1^o. van persoonsnamen.

ilis: *anilis*, *oudwifachtig*; *servilis*, *slaafsch*; *virilis*, *mannelijk*.

ius (bij woorden op *or*): *accusatorius*, *den aanklager passend*; *amatorius*, *verliefd*; *nugatorius*, *beuzelachtig*; ook: *patrius*, *vaderlijk*; *regius*, *koninklijk*.

Met uitlating van het bijbehorend substantivum worden deze adiectiva ook zelfstandig gebruikt. B.v. (*cubiculum*) *auditorium*, *dormitorium*, *gehoorzaal*, *slaapvertrek*; (*terra*, *urbs*) *patria*, *vaderland*, *vaderstad*; (*domus*) *regia*, *paleis*.

2^o. van persoons- en dieren namen.

inus: divinus, *goddelijk*; masculinus, *mannelijk*; asinus, *ezels-*; equinus, *paarde-*.

Van bos, ovis en sus krijgt men *būbulus*, *ovillus* en *suillus*.

In het bijzonder beteekenen deze adiectiva:

a. met uitlating van *femina* het vrouwelijk geslacht in *gallina* en *regina*,

b. met of zonder *ars* een bedrijf: *medicina*, *geneeskunde*.

c. met uitlating van *taberna* of *aedificium* een werkplaats: *sutrina*, *schoenmakerij*; *textrinum*, *weverij*.

d. met of zonder *caro* het vleesch van een dier: *vitulina*, *kalfsvleesch*; *bulula*, *rundvleesch*.

3^o. van persoons- en zaak namen.

De gewone uitgangen zijn:

ālis (*āris* na een l): *corporalis*, *lichamelijk*; *mortalis*, *sterfelijk*; *regalis*, *koninklijk*; maar: *militaris*.

cus (*īcus*, *tīcus*): *classicus*, *tot de vloot behoorend*; *dominicus*, *aan den heer behoorend*; *domesticus*, *het huis betreffend*.

icius: *patricius*, *adellijk* (van de *patres* afstammend).

Bij dichters vindt men:

eus: *aequoreus*, *zee-*; *sidereus*, *sterren-*; *virgineus*, *maagdelijk*.

4^o. van zaak namen.

arius: *agrarius*, *akker-*; *legionarius*, *legioen-*.

In het bijzonder beteekenen deze adiectiva:

a. met of zonder *homo* of *faber* iemand, die een beroep uitoefent: *argentarius*, *bankier*; *carbonarius*, *kolenbrander*.

b. met uitlating van *aedificium* een bewaarplaats: *armamentarium*, *tuighuis*; *columbarium*, *duivenil*; *granarium* *korenschuur*; *seminarium*, *kweek-school*; *tabularium*, *archief*.

Aanm. Van de distributiva worden adiectiva op *arius* gevormd, die aangeven uit hoeveel eenheden of gelijke deelen een zaak bestaat. B.v. *versus senarius*, *een zesvoetig vers*; *cohors quingenaria*, *een cohort van 500 soldaten*; *senex octogenarius*, *een tachtigjarige grijsaard*. In plaats van *singularis* en *milliarius*. Voor de tusschengetallen voegt men een enkelvoudig distributivum vóór het adjectivum. B.v. *lex quina vicenaria*, *de wet op de meerderjarigheid*.

5^o. van namen van gewassen en delfstoffen.

Deze zoogenaamde stoffelijke bijv. naamw. gaan uit op:

ēus: *aureus*, *gouden*; *ferreus*, *ijzeren*; *ligneus*, *houten*.

Bij sommige is de uitgang:

nēus (*nus*): *eburn(e)us*, *ivoren*; *fagin(e)us*, *beukenhouten*; *quern(e)us*, *eiken*.

īnus: *adamantinus*, *diamanten*, *stalen*.

6^o. van plaats namen.

ensis: *castrensis*, *van de legerplaats*; *forensis*, *markt-*.

ānus: *montanus*, *berg-*; *urbanus*, *stads-*, *beschaafd*.

Aanm. Van de ordinalia worden adiectiva op *anus* gevormd,

die de afdeeling of klas aangeven, waartoe iemand behoort, of een meer algemeene beteekenis hebben. B.v. *milites tertiadecimani*, *quartadecimani*, *soldaten van het 13de, 14de legioen*; *febris quartana*, *derdendaagsche koorts*. Vgl. § 70 A.

7^o. van tijdsnamen.

Deze adiectiva worden niet alleen van substantiva, maar ook van adverbia afgeleid en hebben als uitgang:

tinus: *annotinus*, van het vorige jaar; *crastinus*, van morgen; *diutinus*, langdurig; *pristinus*, vroeger.

Soms vindt men:

tinus: *matutinus*, van den morgen; *vespertinus*, avond-.

B. een overvloed.

Deze adiectiva, die in het Nederlandsch dikwijls vertaald worden door bijv. naamw. op *ig*, *rijk*, *vol*, beteekenen:

1^o. vol van.

osus: *aerumnosus*, rampspoedig; *piscosus*, vischrijk; *vinosus*, beschonken; *vultuosus*, die te veel uitdrukking in zijn gelaat legt.

ulentus (olentus): *fraudentus*, bedrieglijk; *turbulentus*, woelziek, violentus, geweldig.

2^o. voorzien van.

tus (ātus, itus, ūtus): *robustus*, krachtvol; *barbatus*, baardig; *dentatus*, getand; *auratus*, verguld; *auritus*, langoorig; *cornutus*, gehoorned.

II. De adiectiva, die nomina propria tot stamwoord hebben, worden afgeleid:

1^o. van persoonsnamen.

De Romeinen hadden minstens twee namen. De eerste naam, die steeds afgekort werd geschreven, heette praenomen; de tweede naam, die op **ius** uitging, nomen gentilicium (geslachtsnaam). Dikwijls hadden zij nog een derden naam, cognomen (familienaam) geheeten.

C. (Gaius) Marius. L. (Lucius) Cornelius Sulla.

a. De gentilicia worden als adiectiva gebruikt om het geslacht aan te duiden of wetten en openbare werken van iemand uit dat geslacht. In alle andere gevallen maakt men er adiectiva van op **ānus**.

Gens Tullia; lex Cornelia; via Aemilia, circus Flaminius. Maar: *milites Mariani*, *factio Pompeiana*.

Wanneer iemand door adoptie in een andere gens was gekomen, en dus zijn naam veranderde, voegde hij achter zijn nieuwen naam zijn vroeger gentilicium, voorzien van den uitgang **ānus**. Zoo was P. (Publius) Cornelius Scipio Aemilianus een Aemilius, die door adoptie in de gens Cornelia was gekomen.

b. De cognomina worden in adiectiva veranderd door den uitgang **iānus**, somtijds **ānus** en **inus**.

Caesarianus (Caesar); Sullanus (Sulla); Verrinus (Verres).

Aanm. Bij de Grieksche namen van personen worden meestal de uitgangen **ēus** en **īcus** gebruikt.

Epicureus (Epicurus); Socraticus (Socrates).

2^o. van volksnamen.

Bij namen van personen zet men in proza liever den volksnaam zelf; anders maakt men er adjectiva van op **icus**.

Miles Gallus, lingua Gallica; homines Germani, bellum Germanicum; legati Helvetii, proelium Helveticum; poëta Hispanus, fretum Hispanicum.

Naast adjectiva op **icus** bestaan er van sommige volksnamen bovendien nog adjectiva op **icānus**. Dan beteekenen die op **icus**, wat in het land inheemsch is; die op **icānus**, wat daar toevallig is of gebeurt. Bij Hispanus gebruikt men in deze laatste beteekenis: Hispaniensis.

Copiae Gallicae, *de troepen der Galliërs*; copiae Gallicanae, *Romeinsche troepen in Gallië*, Bellum Hispan(ic)um, *een oorlog, die met de Spanjaarden gevoerd is*; bellum Hispaniense, *de oorlog door Caesar tegen de partij van Pompeius in Spanje gevoerd*. Legatus Hispanus, *een Spanjaard, die gezant is*; legatus Hispaniensis, *een Romein, die in Spanje gezant is*.

3^o. van plaatsnamen.

Deze adjectiva, die ook als substantiva worden gebruikt om de inwoners aan te duiden, gaan uit op **ānus**, **inus**, **ensis**, **as**.

Romanus (Roma); Amerinus (Ameria); Narbonensis (Narbo); Arpinas (Arpinum).

A a n m. Aan het Grieksch ontleende volks- en plaatsnamen krijgen gewoonlijk de uitgangen **ius** en **aeus**.

Syrius (Syrus); Corinthius (Corinthus), Larisaeus (Larisa).

145. Tot de adjectiva denominativa, van adjectiva afgeleid, behooren vooral de deminutiva op **ūlus**, **ōlus**, **cūlus**, **ellus**.

Parvulus, aureolus, tristiculus, novellus.

Paucus heeft paulus, paululus, pauxillus en pauxillulus. Bonus heeft bellus, bellulus. Vgl. over de deminutiva der comparativi § 64.

A a n m. Bij de vertaling kan men meestal het substantief met verkleiningsuitgang nemen; zoo niet, dan gebruikt men een omschrijving.

Epistola minuscula, *een klein briefje*; cura maiuscula, *eenigzins groote zorg*.

Afleiding der verba.

146. Tot de verba verbalia behooren:

1. de verba intensiva en frequentativa.

De intensiva beteekenen een versterking der handeling van het stamwoord en worden gevormd van het supinum door **um** te veranderen in **are**. B.v.

canto, *zingen* (cantum).

domito, *temmen* (domitum).

capto, *grijpen* (captum).

fugito, *haastig vluchten, ontvluchten* (fugitum).

curso, *heen en weer loopen* (cursum).

habito, *bewonen* (habitum).

dicto, *dicteeren* (dictum).

salto, *dansen* (saltum).

De frequentativa geven een voortdurende herhaling aan en worden gevormd van het supinum door *um* te veranderen in *itare*. B.v.

actito, dikwijls behandelen.

dictito, dikwijls zeggen.

cantito, herhaaldelijk zingen.

saltito, herhaaldelijk dansen.

cursito, bij herhaling loopen.

scriptito, dikwijls schrijven.

Men houde echter wel in het oog, dat het onderscheid tusschen intensiva en frequentativa niet altijd even scherp is. Ook worden vele dezer verba van het praesens gevormd door *o* of *eo* te veranderen in *ito*. B.v.

clamito, luid schreeuwen.

noscito, leeren kennen.

latito, verborgen zijn.

volito, heen en weer vliegen, fladderen.

Enkele van deze verba zijn deponentia. B.v. *minitor* van *minor*, dreigen; *tutor* van *tueor*, beschermen.

2. de verba desiderativa, die naar de 4de conjugatie gaan, doch perfectum en supinum missen. Zij drukken een verlangen uit naar de handeling van het stamwoord en worden gevormd van het supinum door verandering van *um* in *urio*. B.v. *edo*, *esurio*, eetlust, honger hebben; *emo*, *empturio*, kooplust hebben. *Morior* heeft *moriturio*, willen sterven.

De verba op *urio* (met lange *u*) zooals: *ligurio*, slurpen, *prurio*, jeuken. alsmede de verba denominativa der 1ste conjugatie: *decurio* en *centurio* zijn geen desiderativa.

3. de verba diminutiva, die naar de 1ste conjugatie gaan. Zij drukken een verkleining der handeling uit en worden gevormd door *o* of *eo* van het praesens te veranderen in *illo*. B.v. *canto*, *cantillo*, neurien; *conscribo*, *conscribillo*, bekrabbelen. Deze verba komen hoogst zelden en nooit in zuiver proza voor.

4. de verba inchoativa, die naar de 3de conjugatie gaan. Zij drukken een beginnen van de handeling of toestand uit en worden gevormd van den praesensstam door achtervoeging van (*i*)*sco*, dikwijls nog met voorvoeging van een praepositie. Voor zoover aanwezig, zijn perfectum en supinum aan 't stamwoord gelijk. B.v.

inveterasco, inveteravi, inveteratum, inveterascere, oud worden.

labasco, (zonder perf. en sup.), labascere, beginnen te wankelen.

exardesco, exarsi, (exarsum), exardescere, ontbranden.

pallesco, pallui, (zonder sup.), pallescere, verbleeken.

revivisco, revixi, (zonder sup.), reviviscere, weer opleven.

obdormisco, obdormivi, (zonder sup.), obdormiscere, insluimeren. Vgl. ook § 135, 84.

Aanm. Vele verba inchoativa zijn denominativa. Zij missen alle het supinum en bijna alle ook het perfectum. B.v.

repuerasco, (zonder perf. en sup.), repuerascere, weer kind worden.

vesperasco, vesperavi, vesperascere, avond worden. Gewoonlijk onpersoonlijk.

maturesco, maturui, maturescere, rijp worden.

147. De voornaamste verba denominativa gaan uit op *äre*, *ire*, *äre*, *äri*.

1^o. Die op *äre* en *ire* zijn meestal transitiva en beteekenen een bewerken of maken van datgene, wat het stamwoord aanduidt. B.v. *fraudare*

(*fraudem facere*), *bedriegen*; *laudare* (*laudem tribuere*), *prijzen*; *aptare* (*aptum reddere*), *geschikt maken*; *finire* (*finem facere*), *eindigen*; *mollire* (*mollem reddere*), *week maken*.

2°. Die op *ere* zijn meestal intransitiva en beteekenen, zoo zij van substantiva zijn afgeleid, een hebben, en zoo zij van adiectiva zijn afgeleid, een zijn van datgene, wat het stamwoord aanduidt. B.v. *florere* (*flos*), *bloeien* (*bloemen hebben*); *lucere* (*lux*), *licht geven*; *albere* (*albus*), *wit zijn*; *calvere* (*calvus*), *kaal zijn*.

3°. Die op *ari*, vooral van substantiva gevormd, zijn meestal intransitiva en beteekenen dat men datgene is, wat het stamwoord beteekent of dat men zich daarmede bezig houdt. B.v. *aemulari*, *wedijveren*; *dominari*, *heerschen*; *graecari*, *als een Griek leven*; *aquari*, *water halen*; *piscari*, *vischen*.

II. SAMENSTELLING.

148. Samenstelling bestaat hierin, dat men twee of meer woorden tot één nieuw woord (*compositum*) samenvoegt. Zoo is *condiscipulus* samengesteld uit *con* (*cum*) en *discipulus*, *indoctus* uit *in* en *doctus*. Niet-samengestelde woorden heeten *simplicia*.

De substantiva, waarover in § 31 gesproken is, zijn *samenkoppelingen* en worden ook wel genoemd *schijnbaar samengestelde woorden*, omdat de samenstellende deelen hun eigen vorm hebben behouden. Zij worden dan ook gewoonlijk *gescheiden* geschreven en wel altijd in verbinding met *coniunctiones*, die op de tweede plaats moeten staan. B.v. *resque publica*; *senatus enim consultum*.

149. Het eerste gedeelte van een samengesteld woord is of een *nomen* of een *verbum* of een *adverbium* of een *praepositio*.

1°. Als het eerste deel een *nomen* is, staat er een *i* tusschen de deelen (hetzij *bindvocaal*, hetzij *onveranderde* of *verzwakte stamvocaal*).

Patr-i-cida; *arti-fex*, *fidi-cen*; *armi-ger*, *belli-gero*, *miseri-cors*, *tubi-cen*.

Dikwijls heeft er afwijking plaats van dezen regel.

Graeco-stasis, *philo-logus*, *philo-sophus*; *sacro-sanctus*; *magn-animus*; *auspex* (*avi-spex*), *manceps* (*manu-ceps*), *naufragus* (*navi-fragus*); *meridies* (*medii-dies*), *tibicen* (*tibii-cen*); *lapicida* (*lapid-cida*); *stipendium* (*stipi-pendium*), *veneficus* (*veneni-ficus*).

De *numeralia* blijven *onveranderd*, maar *duo* wordt gewoonlijk *bi*, *tres* *tri*, *quattuor* *quadri* of *quadru*, *centum* *centi* of *centu*. *Duum* in *duumvir* is *genetivus pluralis*.

Biennium, *triennium*, *quadriennium*, *quadrupes*, *quinqueremis*, *centimanus*.

2°. Zelden is het eerste deel van een *compositum* een *verbum*.

Arefacio, *arefio*, *assuefacio*, *calefacio*, *horrisonus*.

3^o. De adverbia bene, male blijven onveranderd, zooals: *beneficus*, *maledico*. In plaats van *non* gebruikt men in de samenstelling *ne*. B.v. *nefas*, *nescio*, *nemo* (*ne-homo*).

4^o. Over de samenstelling met praeposities Vgl. § 166—167.

150. Het tweede gedeelte van een samengesteld woord bepaalt tot welke soort van woorden het compositum moet gebracht worden.

1^o. Bij samenstelling met praeposities blijft het tweede gedeelte of geheel onveranderd, of ondergaat een verandering in zijn vocaal.

Onveranderd blijven *i*, *o*, *u*, *ā*, *ē*. B.v. *adscribo*, *oppōno*, *addūco*, *illābor*, *subrēpo*.

De korte *ā* blijft in enkele woorden behouden, zooals in de composita van *cāveo*, *māneo*, *trāho*; meestal echter gaat zij over in *ī*, soms in *ē*, een enkele maal in *ū*. B.v. *accīpio* (*cāpio*); *instituo* (*stātuo*); *conscendo* (*scando*); *adspargo* (*spargo*); *insulto* (*salto*).

De korte *ē* blijft onveranderd vóór *r* en in de composita van *pēto*, *tēgo*, *vēho*, *vēnio* en gedeeltelijk van *lēgo*; meestal wordt zij echter veranderd in *ī*. B.v. *assīdeo* (*sēdeo*); *abstīneo* (*tēneo*).

Ae blijft onveranderd in de composita van *haereo* en in *pertaesum est*; overigens wordt zij veranderd in *ī*. B.v. *incīdo* (*caedo*); *illīdo* (*laedo*); *inquīro* (*quaero*).

Au wordt *ū* of *ō*. B.v. *conclūdo* (*claudio*); *explōdo* (*plaudio*); van *audio* komt *obedio* of *oboedio*.

2^o. Bij samenstelling met nomina en verba ondergaat het tweede gedeelte meestal de eene of andere verandering. B.v. *opīfex* (*facio*); *partīceps* (*capio*); *causīdīcus* (*dīco*); *miserīcors* (*cor*).

TWINTIGSTE HOOFDSTUK.

OVER DE PARTICULAE.

151. Onder *particulae* verstaat men die rededeelen, welke noch gedeclineerd, noch geconjugeerd worden. Zij zijn:

- 1^o. *adverbia*, bijwoorden.
- 2^o. *praepositiones*, voorzetsels.
- 3^o. *coniunctiones*, voegwoorden.
- 4^o. *interiectiones*, tussenwerpsels.

I. ADVERBIA.

152. Gelijk de adjectiva dienen ter bepaling van substantiva, zoo dienen de adverbia ter bepaling van verba, adjectiva en andere adverbia.

Prudens homo prudenter agit, een voorzichtig mensch

handelt voorzichtig. Vir eximie doctus, een buitengewoon geleerd man. Satis bene scripsit, hij heeft goed genoeg geschreven.

In het Latijn verdeelt men de adverbia gewoonlijk in:

1^o. adverbia modi, waartoe men kan rekenen:

a. modale bijwoorden. B.v. fortasse, *misschien*; non, *niet*.

b. bijwoorden van hoedanigheid, op de vraag: hoe? B.v. bene, *goed*; prudenter, *voorzichtig*.

c. bijwoorden van graad, op de vraag: hoezeer? in welke mate? B.v. eximie, *buitengewoon*; magis, *meer*.

d. bijwoorden van hoeveelheid, op de vraag: hoeveel? B.v. satis, *genoeg*; plus, *meer*.

2^o. adverbia loci, bijwoorden van plaats, op de vraag:

waar?	vanwaar?	waarheen?	waarlangs?
ubi, <i>waar</i> .	unde, <i>vanwaar</i> .	quo, <i>waarheen</i> .	qua, <i>waarlangs</i> .
ibi, <i>daar</i> .	inde, <i>vandaar</i> .	eo, <i>daarheen</i> .	ea, <i>daarlangs</i> .
hic, <i>hier</i> .	hinc, <i>vanhier</i> .	hic, <i>hierheen</i> .	hac, <i>hierlangs</i> .

3^o. adverbia temporis, bijwoorden van tijd, op de vraag:

wanneer?	hoelang?	hoe dikwijls?
quando, <i>wanneer</i> .	quamdiu, <i>hoelang</i> .	quotiens, <i>hoe dikwijls</i> .
tum, <i>toen</i> .	tamdiu, <i>zoolang</i> .	totiens, <i>zoo dikwijls</i> .
nunquam, <i>nooit</i> .	diu, <i>lang</i> .	plerumque, <i>meestal</i> .

153. Van de adiectiva en participia der tweede declinatie maakt men adverbia op *e*. Deze uitgang komt in de plaats van de *i* des genitivus singularis. B.v. longus, *longe*, doctus, *docte*, asper, *aspere*, aeger, *aegre*. Bonus evenwel heeft *bene*.

Aanm. Eenige adverbia op *e* hebben een eenigszins andere beteekenis dan de adiectiva, waarvan zij afgeleid zijn, namelijk: planus, *effen*, plane, *duidelijk, ten volle*; sanus, *gezond*, sane, *zekeer*; validus, *sterk*, valde (de *i* is uitgevallen), *zeer*.

154. Van de adjectiva en participia der derde declinatie vormt men adverbia door *is* van den genitivus singularis te veranderen in *iter*. B.v. utilis, *utiliter*, acer, *acriter*, ferox, *ferociter*. Eindigt de genitivus op *ntis* of *rtis*, dan gaat het adverbium

uit op nter of rter. B.v. *conveniens*, *convenienter*, *sollers*, *sollenter*.

In plaats van *audaciter* zegt men gewoonlijk *audacter* en van *difficiliter* *difficulter*. Bij latere schrijvers vindt men ook *difficile*.

Aan m. I. Ook zijn op ter gevormd *aliter*, *anders*, van *alius*, *gnaviter* of *naviter*, *vlijtig*, van *gnavus* of *navus*, *nequiter*, *slecht*, van *nequam*, *obiter*, in het voorbijgaan, van *obire*, *violenter*, *geweldig*, van *violentus*.

Aan m. II. Eenige adiectieva op us hebben adverbia op een ter. B.v. *dure* en *duriter* van *durus*, *hard*, *humane* en *humaniter* van *humanus*, *menschelijk*, *luculente* en *luculenter* van *luculentus*, *terdege*, *duidelijk*.

155. Eenige adverbia zijn gelijk aan den abl. op o der adiectiva, n.l.:

<i>arcano</i> , heimelijk.	<i>improvīso</i> , onverhoeds.	<i>optato</i> , naar wensch.
<i>auspicato</i> , ter goeder ure.	<i>inopinato</i> , onverwachts.	<i>perpetuo</i> , bestendig.
<i>cito</i> , snel.	<i>intestato</i> , zonder testament.	<i>precario</i> , om godswil.
<i>continuo</i> , aanstonds.	<i>iterato</i> , nogmaals.	<i>secreto</i> , heimelijk.
<i>crebro</i> , vaak.	<i>liquīdo</i> , zonder bedenken.	<i>sedulo</i> , ijverig.
<i>falso</i> , valschelijk.	<i>manifesto</i> , klaarblijkelijk.	<i>serio</i> , in ernst.
<i>festinato</i> , ijlings.	<i>merīto</i> , met recht.	<i>sero</i> , (te) laat.
<i>fortuīto</i> , toevallig.	<i>mutuo</i> , wederkeerig.	<i>sortīto</i> , door 't lot.
<i>gratuīto</i> , om niet.	<i>necessario</i> , noodzakelijk.	<i>subito</i> , plotseling.
<i>immerīto</i> , onverdiend.	<i>necopinato</i> , onverwachts.	<i>tuto</i> , veilig.

Ook gaan op o uit om nīno, geheel en al, en oppīdo, zeer.

Aan m. De volgende adverbia gaan uit op een o, doch met eenig verschil van beteekenis.

<i>certe</i> , zeker; althans.	<i>certo</i> , zeker, stellig.
<i>composīto</i> , goed geordend; rustig.	<i>composito</i> , volgens afspraak.
<i>consulte</i> , met overleg.	<i>consulto</i> , met opzet.
<i>directe</i> , recht uit; ronduit.	<i>directo</i> , rechthout; rechtstreeks.
<i>rare</i> , wijd uit elkander.	<i>raro</i> , zelden.
<i>vere</i> , naar waarheid.	<i>vero</i> , inderdaad, voorzeker; echter.

Certe, zeker, wordt bij alle verba, ook bij *scio* gebruikt; *certo* gewoonlijk alleen bij *scio*.

Certe scio, zeker, ik weet het = het is zeker, dat ik het weet. *Certo scio*, ik weet het zeker = ik weet het stellig.

156. Sommige adverbia zijn gelijk aan den acc. sing van het neutrum der adiectiva:

<i>ceterum</i> , overigens.	<i>nīmium</i> , te veel.	<i>recens</i> , pas, onlangs.
<i>facile</i> , gemakkelijk.	<i>paulum</i> , weinig.	<i>solum</i> , alleen.
<i>impune</i> , ongestraft.	<i>plerumque</i> , meestal.	<i>sublime</i> , in de hoogte.
<i>multum</i> , veel.	<i>quantum</i> , hoeveel.	<i>tantum</i> , zooveel; slechts.

Commōdum beteekent *juist, juist van pas, commōde, op passende wijs.*

De adverbia op *um* worden (met uitzondering van het hier niet genoemde *parum, te weinig*), door prozaschrijvers gewoonlijk slechts bij *verba* geplaatst.

157. Van verschillende adiectiva worden geen adverbia afgeleid of omdat hunne beteekenis de vorming van adverbia niet toelaat of uit andere meestal onbekende gronden. Zoo gebruikt men als adverbium van *magnus valde, zeer*; van *uber, ubertim, overvloedig*; van *vetus vetuste, ouderwets*; van *fidus fideliter, trouw*; van *privatus, privatim, als particulier.*

158. De meeste adverbia op *e, o, ter*, die van adiectiva zijn afgeleid, kunnen in den comparativus en superlativus geplaatst worden.

De comparativus van een adverbium is gelijk aan het neutrum van den comparativus van het adiectivum. B.v. *doctius, elegantius, peius*. In plaats van *maius* gebruikt men *magis*.

De superlativus van een adverbium wordt gevormd van den superlativus van het adiectivum door *us te* veranderen in *e*. B.v. *doctissime, elegantissime, pessime*.

Ook van de adverbia op *o* eindigt de superlativus op *e*. B.v. *cito, citissime*. *Merito* en *tuto* hebben echter liefst *meritissimo* en *tutissimo*.

Aanm. I. Sommige adverbia gaan in den superlativus uit op *um*: *plurimum, zeer veel, 't meest*.

minimum (ook *minime*), *zeer weinig, 't minst* (*minime, in 't geheel niet*).

summum (vooral bij getallen), *hoogstens* (*summe, in den hoogsten graad*).

potissimum, 't liefst, bij voorkeur.

postremum, voor de laatste maal (*postremo, ten laatste, eindelijk*).

extremum, „ „ „ „ (extremo, „ „ „ „).

ultimum, „ „ „ „ (ultimo, „ „ „ „).

Aanm. II. Ook de volgende adverbia bezitten vergelijkings-trappen:

diu, lang, diutius, diutissime.

nuper, onlangs, nuperrime, zeer kort geleden.

saepe, dikwijls, saepius, vaker, saepissime, het meest.

satis, genoeg, satius, beter.

tempĕri, *bijtijds*, temperius, *tijdiger*.

valde, *zeer*, magis, *meer*, maxime, *het meest*.

Ook vindt men van secus, den comparativus secius, *anders*, doch gewoonlijk slechts in de verbinding nihilo of non secius quam, *niet anders dan*, en nihilo secius, *desniettemin*.

159. Van de ordinalia worden adverbia gemaakt op u m en o. B.v. tertium en tertio, *voor de derde maal, ten derde*, quartum en quarto, *voor de vierde maal, ten vierde*. Het verschil van uitgang schijnt in het algemeen geen verschil van beteekenis te geven. De adverbia op u m zijn evenwel het meest in gebruik.

Primum en primo beteekenen beide *ten eerste, eerst*; primum daarenboven *voor de eerste maal*, en primo, *in 't begin, in 't eerst*.

In plaats van secundum, *voor de tweede maal*, gebruikt men iterum en in plaats van secundo, *ten tweede*, zegt men liever deinde of tum.

160. Verder heeft men nog:

1^o. enkele adverbia op itus, van substantiva en adjectiva afgeleid, om den oorsprong aan te duiden: B.v. funditus, *tot den grond toe* (eig. van den grond af); radicitus, *met wortel en al*; antiquitus, *van oudsher*; divinitus, *van godswegen*.

2^o. vele adverbia, die de wijze waarop beteekenen en wel:

verbalia op tim en sim. Vgl. p. 76. III. B.v. raptim, *ijlings*; statim, *terstond*; cursim, *terloops*; sensim, *allengs*.

denominativa op tim en atim. B.v. furtim, *tersluiks*; tributim, *volgens tribus*; viritim, *man voor man*; gregatim, *troepsgewijze*; gradatim, *trapsgewijze*; vicatim, *straat voor straat*.

3^o. eenige op zich zelf staande

accusatiefvormen. B.v. foras (van een ongebr. fora, *deur*), *naar buiten*; partim (van pars), *deels*.

ablatiefvormen. B.v. foris, *buiten*; modo (van modus), *slechts, zoo even*; noctu (van een ongebr. noctus), *'s nachts*.

4^o. verschillende composita, zooals: denuo (de novo), *opnieuw*; hodie (hodie), *heden*; imprimis (in primis), *vooral*; magnopere (magno opere), *zeer*; nudiŭs tertius (nunc dies tertius), *eergisteren*; profecto (pro facto), *voorzeeker*; reapse (re eapse = re ipsa), *inderdaad*; peregre (per en ager), *in (van, naar) den vreemde*.

II. PRAEPOSITIONES.

161. De praeposities regeeren deels den accusativus, deels den ablativus, deels den accusativus en den ablativus.

Sommige praeposities worden ook als adverbia gebruikt, enkele (coram, clam) zijn meestal adverbium.

Den accusativus regeeren:

ante, apud, ad, adversus,
circum, circa, citra, cis,
erga, contra, inter, extra,
infra, intra, iuxta, ob,
penes, (pone), post en praeter,
prope, propter, per, secundum,
supra, versus, ultra, trans.

Ante, *voor*; apud, *bij*; ad, *tot, naar, bij*; adversus, *tegen*; circum, *circa, om, rondom*; citra, cis, *aan deze zijde van*; erga, *jegens*; contra, *tegen*; inter, *onder, tusschen*; extra, *buiten*; infra, *onder, beneden*; intra, *binnen*; iuxta, *naast*; ob, *wegens*; penes, *bij*; (pone, *achter*); post, *achter, na*; praeter, *behalve*; prope, *nabij*; propter, *wegens*; per, *door*; secundum, *langs, volgens*; supra, *boven*; versus, *naar den kant van*; ultra, *over*; trans, *over*.

Den ablativus regeeren:

(absque), a, ab, abs en de,
coram, pro, cum, ex en e,
sine, tenus, clam en prae.

(Absque, *zonder*); a, ab, abs, *van, door*; de, *over*; coram, *in tegenwoordigheid van*; pro, *voor*; cum, *met*; ex en e, *uit*; sine, *zonder*; tenus, *tot aan*; clam, *buiten weten van*; prae, *wegens*.

Den accusativus en ablativus regeeren:

in met den acc. *naar, in*, op de vraag *waarheen*.

„ „ abl. *in, op, aan*, „ „ „ *waar*.

sub „ „ acc. *onder*, „ „ „ *waarheen*.

„ „ abl. *onder*, „ „ „ *waar*.

super met den acc. *boven*.

„ „ abl. *aangaande, over*.

(subter, *onder*).

162.**Aanmerkingen op de praeposities met den accusativus.**

i. Ante, *vóór*, en post, *achter, na*, worden gebruikt:

a) van plaats. B.v. Ante (post) oppidum, *vóór (achter) de stad*.
Van voorrang gebruike men in plaats van ante liever praeter. Vgl. n^o. 16.

b) van tijd. B.v. Ante (post) paucos dies, *vóór (na) weinige dagen*.
Ante wordt gaarne als adverbium gebruikt in verbinding met participia.

B.v. Vita ante acta, *het vroeger doorgebrachte leven*.

2. **Apud** staat vooral bij personen en beteekent:

bij, op de vraag waar (zelden bij plaatsnamen, waar men liever *ad* gebruikt). B.v. *Heri apud avunculum meum cenavi*, gisteren heb ik gegeten bij mijn oom. *Apud Caesarem*, in 't huis van Caesar.

in, bij (in het boek van). B.v. *Apud Xenophontem legimus*, wij lezen in Xenophon.

voor, tot (in tegenwoordigheid van). B.v. *Apud iudices*, vóór de rechters; *contionari apud milites*, spreken voor (tot) het leger.

3. **Ad** wordt gebruikt:

a) van plaats.

bij, tot, naar, aan, op de vraag waarheen (bij personen en plaatsnamen). B.v. *Venio ad te*, ik kom bij u. *Scribo ad patrem*, ik schrijf aan mijn vader. Vgl. § 227. Aanm. II.

bij, aan, op de vraag waar (alleen bij plaatsnamen). B.v. *Ad urbem*, bij de stad; *ad Rhenum*, aan den Rijn; *ad mensam*, aan tafel. Overdrachtelijk: *ad lucernas opus faciunt*, zij werken bij licht.

b) van tijd.

tot, op de vraag tot hoelang. B.v. *Ad summam senectutem*, tot den hoogsten ouderdom. Vgl. § 285.

tegen, op de vraag wanneer. B.v. *Ad vesperam*, tegen den avond.

op, bij een bepaalden tijd op de vraag wanneer. B.v. *Ad diem*, op den bepaalden dag; *ad tempus*, op den juisten tijd (ook voor een korten tijd).

c) bij getallen.

ongeveer. B.v. *Ad sescentos evaserunt*, ongeveer zeshonderd zijn er ontkomen. In deze beteekenis kan *ad* ook als adverbium gebruikt worden. B.v. *Ad sescenti evaserunt*.

d) van doel en betrekking.

tot, voor. B.v. *Ad omnia paratus*, tot alles bereid.

overeenkomstig. B.v. *Ad voluntatem*, volgens den wil; *ad nutum*, op zijn wenk.

met betrekking tot, in vergelijking van. B.v. *Terra ad universum caeli complexum puncti instar obtinet*, de aarde is in vergelijking van de gansche hemelruimte slechts een stip.

e) spreekwijzen. *Ad verbum*, woordelijk, woord voor woord. *Ad unum omnes*, allen zonder uitzondering.

4. **Adversus** (adversum), **contra**, **erga**, *tegenover, tegen*, worden gebruikt:

a) van plaats (*erga* hoogst zelden). B.v. *Insula, quae contra (adversus) Brundisium portum est*, het eiland, dat tegenover de haven van Brundisium ligt.

b) van gezindheid en wel:

adversus algemeen. B.v. *Adversus aliquem bellum gerere*, *reverentiam habere*, tegen iemand oorlog voeren, voor iemand eerbied koesteren.

contra vijandig. B.v. *Contra leges*, tegen de wetten.

erga vriendschappelijk. B.v. *Meus erga te amor*, mijn liefde jegens u.

5. **Circum** en **circa** beteekenen *in den omtrek*. B.v. *Urbes, quae circum (circa) Romam sunt, de steden in den omtrek van Rome.*

Daarenboven beteekent:

circum, om (van kringvorm). B.v. *Terra circum axem se convertit, de aarde wentelt zich om haar as.*

circa, omtrent, omstreeks (van tijd en getal). B.v. *Circa eandem horam, omtrent hetzelfde uur; oppida circa septuaginta, omstreeks zeventig steden.* In dezelfde beteekenis wordt somtijds **circiter** gebruikt. B.v. *Circiter meridiem, omtrent den middag;* gewoonlijk echter is **circiter** adverbium. B.v. *Sexaginta circiter domus incendio deletae sunt, omstreeks zestig huizen zijn door den brand verwoest.*

6. **Cis** en **citra** beteekenen beide *aan deze zijde van*, maar **citra** wordt meer gebruikt. B.v. *Non omnium Germanorum, qui sunt citra Rhenum, una est causa, niet alle Germanen aan deze zijde van dezen Rijn verkeerden in hetzelfde geval.*

Bij latere schrijvers beteekent **citra** ook *zonder*. B.v. *Citra invidiam, zonder afgunst.*

7. Tusschen **trans** en **ultra**, *aan gene zijde van*, bestaat over het algemeen dit verschil, dat **trans** beteekent *aan den overkant van* (rivieren, bergen, zeeën), **ultra** *verder dan, voorbij* (een plaats). B.v. *Omnia ultra castra transque montes explorata sunt.*

Ultra beteekent soms *meer dan*. B.v. *Ultra feminam mollis, weeker dan een vrouw.*

8. **Inter** beteekent:

tusschen, van plaats. B.v. *Mons est inter urbem et fluvium, er is een berg tusschen de stad en de rivier.*

onder, van tijd. B.v. *Inter cenam, onder, gedurende den maaltijd.*

onder, tusschen, in overdrachtelijken zin. B.v. *Internos dicere liceat, onder (tusschen) ons gezegd.*

9. **Extra** beteekent:

buiten, meestal van plaats. B.v. *Extra urbem habitat, hij woont buiten de stad.*

behalve, zonder (soms tijds). B.v. *Nemo extra ducem, niemand behalve den veldheer. Extra iocum, zonder scherts.*

10. **Infra**, *onder, beneden*, wordt gebruikt:

a) van plaats. B.v. *Infra lunam nihil est nisi mortale, onder de maan is alles sterfelijk.*

b) van tijd. B.v. *Homerus non infra Lycurgum fuit. Homerus leefde niet later dan Lycurgus.*

c) van maat. B.v. *Uri sunt magnitudine paulo infra elephantos, de buffels zijn een weinig kleiner dan de olifanten.*

d) van waardeering. B.v. *Eum infra omnes puto, ik stel hem beneden allen.*

11. **Intra**, *binnen*, wordt gebruikt:

a) van plaats. B.v. *Intra hostium praesidia esse, binnen de vijandelijke liniën zijn.*

b) van tijd. B.v. *Intra decimum diem urbem cepit*, binnen (in minder dan) tien dagen nam hij de stad in.

12. **Iuxta**, nevens, naast, van plaats. B.v. *Atticus sepultus est iuxta viam Appiam*, Atticus is begraven naast den Appischen weg.

Als adverbium beteekent *iuxta* gewoonlijk evenzeer, op gelijke wijze. B.v. *Margaritae a feminis iuxta virisque gestantur*, de edelgesteenten worden evenzeer door vrouwen als door mannen gedragen.

13. **Ob**, wegens, om, vooral in verbindingen als *ob eam rem* (causam), daarom; *quam ob rem* (causam), waarom. Plaatselijk komt het slechts voor in de uitdrukking *ob oculos versari*, voor oogen zweven.

14. **Penes**, bij, van bezit of macht. B.v. *Penes regem imperium est*, het oppergezag is in handen van den koning. *Penes me arbitrium est huius rei*, aan mij is de beslissing in deze zaak.

15. **Pone**, achter, van plaats (zeldzaam). B.v. *Pone castra*.

16. **Praeter** beteekent:

voorbij, langs (bij beweging). B.v. *Praeter pratum rivus fertur*, langs de weide vloeit een beek.

buiten, tegen. B.v. *Praeter opinionem*, buiten verwachting. Wanneer buiten den zin heeft van *zonder* mag men *praeter* niet gebruiken. B.v. *buiten allen twijfel*, *sine ulla dubitatione*.

behalve, zoowel bij uitzondering als bij toevoeging. B.v. *Nemo praeter Lucillum*, niemand behalve Lucillus. *Praeter auctoritatem vires quoque habet*, behalve het aanzien heeft hij ook de macht (hij heeft èn het aanzien èn de macht).

boven, voor. B.v. *Excellere praeter ceteros*, zich boven de overigen onderscheiden.

17. **Prope** en **propter** beteekenen nabij (van plaats). B.v. *Prope* (propter) *oppidum*, nabij de stad.

Daarenboven beteekent:

propter, wegens, om. B.v. *Ego te propter modestiam tuam diligo*, ik bemin u om uw bescheidenheid.

prope, tegen (van tijd). B.v. *Prope Kalendas Sextiles*, tegen 1 Augustus.

Aan m. Als adverbium loci gebruikt, heeft *prope* gewoonlijk de praepositie a bij zich. B.v. *Prope a Sicilia*, nabij Sicilië.

De comparativus en superlativus *propius* en *proxime* worden of geconstrueerd met den accusativus of met de praepositie a (zelden met den dativus.) B.v. *Propius urbem*, dicht bij de stad; *proxime ab urbe*, zeer dicht bij de stad.

18. **Per** wordt gebruikt:

a) van plaats.

door, over. B.v. *Per Italiam iter facere*, door Italië reizen. *Coronam per forum ferre*, een kroon over de markt dragen. *Per mare navigare*, op zee varen. *Per manus traditae religiones*, godsdienstige gebruiken, die van den eene op den andere zijn overgegaan.

in, op (bij verbreiding over een ruimte). B.v. *Equites per oram maritimam erant dispositi*, de ruiters waren op het strand geplaatst. *Disponere vigilias per urbem, per muros*, wachten uitzetten overal in de stad, op de muren.

b. van tijd.

gedurende. B.v. *Per decem annos*, gedurende tien jaren.

c. overdrachtelijk.

door middel van. B.v. *Per servos de tuo adventu certior factus sum*, door slaven ben ik van uwe komst verwittigd. Vgl. § 267. A. II. a.

bij (bij eeden en gebeden). B.v. *Per deos immortales te oro*, ik bid u bij de onsterfelijke goden. *Jurare per aliquid*, zweren bij iets.

wat betreft (bij *licere, posse, esse, enz.*). B.v. *Per me licet*, wat mij betreft, is het geoorloofd.

19. **Secundum** wordt gebruikt:

a. van plaats.

langs. B.v. *Secundum mare iter facere*, langs de zee reizen.

b. van tijd.

onmiddellijk na. B.v. *Secundum comitia*, aanstonds na de comitiën.

c. overdrachtelijk.

na. B.v. *Secundum fratrem tu mihi omnium hominum carissimus es*, na mijn broeder zijt gij mij de dierbaarste van alle menschen.

volgens, overeenkomstig. B.v. *Secundum naturam vivere*, volgens de natuur leven.

ten voordeele van. B.v. *Secundum aliquem decernere*, ten gunste van iemand beslissen.

20. **Supra**, *boven*, wordt gebruikt:

a. van plaats. B.v. *Supra lunam sunt aeterna omnia*, boven de maan is alles eeuwig.

b. van tijd (zelden). B.v. *Paulo supra hanc memoriam*, een weinig voor onzen leeftijd.

c. van maat. B.v. *Supra sexaginta annos*, boven de zestig jaar. *Supra modum*, bovenmate.

21. **Versus**, *naar den kant van, -waarts*, staat bijna altijd achter het substantivum en heeft, behalve bij namen van steden en domus, gewoonlijk *ad* of in vóór den naam der plaats. B.v. *Romam versus, domum versus, ad Oceānum versus, in Italiam versus proficisci*, vertrekken in de richting van Rome, huiswaarts, zeewaarts, naar den kant van Italië.

163. Aanmerkingen op de praeposities met den ablativus.

1. **A** wordt slechts vóór een consonant geplaatst; **ab** moet staan vóór een vocaal of **h** en kan staan vóór een consonant, zelden echter vóór een labiale; **abs** is zeldzaam behalve in de verbinding **abs te**, waarvoor echter wel zoo goed **a te**, maar niet **ab te** gezegd wordt. Deze praepositie wordt behalve bij de verba passiva in de beteekenis van *door* nog gebruikt:

a) van plaats.

van, aan, ter aanduiding van den kant, vanwaar iets komt of waar iets ge-

schiedt. B.v. *Alexander a fronte et a tergo hostem habebat*, *Alexander had den vijand van voren en in den rug*. Zoo zegt men ook: *stare, esse ab aliquo*, op iemands zijde zijn, iemands partij volgen; *facere ab aliquo*, in iemands belang handelen.

b) van tijd.

van-af, na, sedert. B.v. *Ab infantia*, van kindsbeen af. *Quartus a victoria mensis*, de 3e maand na de overwinning. Op dezelfde wijze zegt men ook: *secundus a rege*, de eerste na den koning. Vgl. § 70. A.

c) overdrachtelijk.

van den kant van, met betrekking tot. B.v. *Augustus a matre Pompeium contingebat*, *Augustus was van moederszijde verwant met Pompeius*. Zoo drukt men ook op eigenaardige wijze iemands betrekking uit. B.v. *Alicuius* of *alicui esse ab epistolis*, *a bibliotheca*, *a potione*, *iemands secretaris*, *bibliothecaris*, *schenker zijn*.

2. **Absque**, zonder, is verouderd.

3. **Cum**, met. B.v. *Cum Pansa vixi*, ik heb met Pansa geleefd. *Cum aliquo bellum gerere*, met (= tegen) iemand oorlog voeren. Meermalen vertalen wij cum door bij. B.v. *Omnia mea mecum porto*, al het mijne draag ik bij mij.

Cum wordt bij den ablativus der pronomina personalia en reflexiva (me, te, se, nobis, vobis) altijd achteraan gehecht. B.v. *me cum*, met mij. Bij het relativum (quo, qua, quibus) kan men cum voorop zetten of achteraan hechten. B.v. *cum quo* of *quocum*.

4. **De** wordt gebruikt:

a) van plaats.

van, uit. B.v. *De sella exsilit*, hij springt op van zijn stoel. *Catilinae ferrum de manibus extorsimus*, wij hebben Catilina het zwaard uit de handen gewrongen. *De rostris pronuntiare*, openlijk van het spreekgestoelte bekend maken.

Met dezelfde beteekenis dient de ook om den oorsprong of het geheel aan te duiden. B.v. *Multa de te audiui*, ik heb veel van u (uit uwen mond) gehoord. *Homo de plebe*, een man uit het volk.

b) van tijd.

in den loop van (bij een onbepaalden tijd). B.v. *Navigare de mense Decembri*, uitvaren in den loop van December. *De tertia vigilia*, in de derde nachtwoak.

onmiddellijk na (bij bepaalden tijd). B.v. *Non bonus somnus est de prandio*, het is niet goed onmiddellijk na het eten te slapen.

c) overdrachtelijk.

over, aangaande. B.v. *Multa de te audiui*, ik heb veel over u gehoord, volgens, naar (in sommige uitdrukkingen). B.v. *De amicorum consilio*, volgens den raad der vrienden. *De more*, naar gewoonte.

5. **Ex** (vóór consonanten en vocalen) en **e** (alleen voor consonanten) worden gebruikt:

a) van plaats.

uit, van. B.v. *Ex urbe*, uit de stad. Zoo ook in de spreekwijze *ex equo*

pugnare, *te paard strijden*. Ex adverso, e regione, *recht tegenover*. Vgl. § 275. A.

b) van tijd.

sedert, na. B.v. Ex illo die, *sedert dien dag*.

c) overdrachtelijk.

Om de verandering van den eenen toestand in den anderen, de stof waaruit iets bestaat, een deel van een geheel aan te geven. B.v. E servo te libertum meum feci, *ik heb u van slaaf tot mijn vrijgelatene gemaakt*. Statua ex auro facta, *een gouden standbeeld*. Unus e multis, *één uit velen*.

Om de oorzaak van iets aan te geven. B.v. Ex lassitudine artius dormire, *vaster slapen van vermoeidheid*. Ex lege, *krachtens de wet*.

Om de wijze aan te duiden, waarop iets geschiedt. B.v. Ex animo laudare, *van harte prijzen*. Ex improviso, *onvoorziens*.

Soms ten nutte van, in het belang van. B.v. Est e (hier geen ex) republica.

6. Prae beteekent:

voor van plaats, maar slechts in verbinding met een pronomen en een verbum van beweging, vooral ferre. B.v. Gregem prae se agere, *de kudde voor zich uitdrijven*. Prae se ferre, *openlijk te kennen geven*.

wegens, van, ter aanduiding van de oorzaak, waardoor iets verhinderd wordt, doch alleen in ontkennende zinnen. B.v. Prae dolore loqui non possum, *ik kan van droefheid niet spreken*.

in vergelijking van. B.v. Prae se omnes contemnit, *hij acht allen gering in vergelijking van zich zelven*.

7. Pro beteekent:

vóór, ter aanduiding van de plaats, die men achter zich heeft. B.v. Pro castris, *vóór de legerplaats* (ante is algemeen).

ter verdediging van. B.v. Pro patria pugnare, *strijden voor het vaderland*. in plaats van. B.v. Pro consule esse, *de plaats van den consul bekleeden*.

zoo goed als. B.v. Pro damnato esse, *zoo goed als veroordeeld zijn*. ter vergelding van. B.v. Nullam mercedem pro tanto beneficio

accepi, *ik ben volstrekt niet beloond geworden voor zulk een weldaad*.

volgens, overeenkomstig. B.v. Pro viribus, *naar vermogen*.

8. Tenus, tot aan, wordt achter den casus geplaatst. B.v. Collo tenus, *tot aan den hals*. Deze praepositie staat voornamelijk in de verbindingen: verbo en nomine tenus, *in schijn*; eātenus (= ea parte tenus), *in zooverre*; hactenus, *tot hiertoe*; quātenus, *in (tot) hoever? in zooverre als*. B.v. Sed haec hactenus, *maar genoeg hiervan*.

Soms regeert tenus den genetivus en hoogst zelden den accusativus.

9. Sine, zonder. B.v. Sine periculo, *zonder gevaar*.

10. Coram, in tegenwoordigheid van. B.v. Coram populo, *in tegenwoordigheid van het volk*.

11. Clam, buiten weten van. B.v. Clam patre, *buiten weten van den vader*.

Soms regeert clam den accusativus.

164. Aanmerkingen op de praeposities met den accusativus en ablativus.

1. In met den acc. naar, in, tot, voor, tegen, wordt gebruikt:

a) bij verba van beweging op de vraag waarheen. B.v. In Graeciam proficisci, naar Griekenland vertrekken.

b) om aan te duiden, dat iets op de toekomst betrekking heeft. B.v. In crastinum diem differo res severas, ernstige zaken stel ik uit tot morgen. In tres dies commeatum secum portant, zij nemen voor drie dagen leeftocht mede. In posterum, in het vervolg. In aeternum, voor eeuwig.

c) overdrachtelijk.

bij uitbreiding in de ruimte. B.v. Decem pedes in latitudinem, tien voeten in de breedte.

bij verdeelingen. B.v. Ea regio flumine in duas partes dividitur, deze landstreek wordt door de rivier in twee deelen verdeeld.

bij de verba van veranderen. B.v. Niöbe in lapidem mutata est, Niobe werd in een steen veranderd.

ter uitdrukking van een doel. B.v. Pecunia data est in rem militarem, er werd geld gegeven voor het krijgswezen. Multa in aliquam sententiam dicere, veel voor zeker gevoelen zeggen.

in de spreekwijzen iurare in verba magistri, zweren bij de woorden zijns meesters; aliquid facere in spem, iets doen in de hoop op; esse (habere) in potestatem = in potestatem venire in eaque esse.

In met den abl. beteekent:

in, aan, op, bij, over, vooral van plaats op de vraag waar. B.v. In urbe esse, in de stad zijn; in ripa fluminis, op den oever der rivier; pontem facere in flumine, een brug maken over de rivier.

onder, om aan te duiden, dat iemand tot zekere klas van menschen behoort. B.v. In magnis viris numerari, onder de groote mannen gerekend worden. Bijzonder wordt in met deze beteekenis gebruikt in de spreekwijzen in his (iis), in quibus, waar wij na iets in het algemeen aangegeven te hebben zeggen: en onder dezen, onder wie zich bevonden, onder anderen. B.v. Plerosque fugientes, in quibus Hannonem, occiderunt.

2. Sub met den acc. wordt gebruikt:

a) van plaats.

onder, op de vraag waarheen. B.v. Romanos sub jugum mittere, de Romeinen onder het juk laten doorgaan.

b) van tijd.

kort voor, tegen, omstreeks. B.v. Sub mediam noctem, omstreeks middernacht. Sub ortum solis, tegen het aanbreken van den dag.

onmiddellijk na (soms). B.v. Sub eas litteras statim recitatae sunt tuae, onmiddellijk na dezen brief werd aanstonds de uwe voorgelezen.

c) overdrachtelijk.

onder. B.v. Sub postestatem redigere, onder zijn macht brengen.

Sub met den abl. wordt gebruikt:

a) van plaats.

onder, op de vraag waar. B.v. Sub divo, onder den blooten hemel. Sacpe

est etiam sub palliolo sordido sapientia. Sub oculis omnium, *onder aller oogen.*

b) van tijd.

bij, op 't oogenblik van. B.v. Sub luce (bij dag) urbem ingressus sum. Pompeius portas obstruit, ne sub ipsa protectione milites oppidum irrumperent, *Pompeius verschanste de poorten, opdat de soldaten op het oogenblik van zijn vertrek niet zouden binnendringen.*

c) overdrachtelijk.

onder. B.v. Gentes, quae erant sub Romanorum imperio, *de volken, die onder het gebied der Romeinen waren.* Sub Romulo, *onder de regering van Romulus.*

3. **Super** met den acc. wordt gebruikt:

a) van plaats.

boven, op de vraag waar en waarheen. B.v. Super aliquem sedere, *boven iemand zitten (aan tafel).* Super aspidem assidere, *op een adder gaan zitten.*

b) van tijd (alleen bij latere schrijvers).

tijdens, onder. B.v. Super cenam, *onder den maaltijd.*

c) overdrachtelijk.

behalve, nog daarbij. B.v. Super morbum etiam fames affecit exercitum, *behalve de ziekte deed ook de honger het leger in krachten afnemen.*

meer dan, bij getallen. B.v. Super quadraginta, *meer dan (over de) veertig.*

Super met den abl. evenals de over, aangaande. B.v. Super aliqua re ad aliquem scribere, *over zekere zaak aan iemand schrijven.*

4. **Subter**, onder, van plaats, komt weinig voor, het meest nog met den acc. B.v. Plato iram in pectore, cupiditatem subter praecordia locavit, *Plato plaatste den toorn in de borst, de begeerlijkheid onder het middenrif.*

Met den abl. is het dichterlijk en hoogst zeldzaam.

165. Dichters en latere prozaschrijvers gebruiken sommige adverbia als praepositiones, namelijk palam, procul en simul met den abl. en usque met den acc. B.v. Palam populo, *openlijk voor het volk;* procul mari, *ver van zee;* procul dubio, *zonder twijfel;* simul his, *tegelijk met hen;* usque pedes, *tot aan de voeten.* In zuiver proza zegt men procul a, simul cum en, behalve bij namen van steden, usque ad (in, sub).

Usque wordt ook verbonden met a en ex. B.v. Usque ab heroicis temporibus, *van de heldentijden af.*

Aanm. De ablativi ergo, causā en gratiā, *wegens, om wille van* zijn, wat hun gebruik betreft, gelijk te stellen met praepositiones. Zij worden verbonden met den gen. en staan altijd daarachter. B.v. Victoriae ergo, *wegens de overwinning;* bestiarum causa, *hominum gratia, om wille van de dieren, van de menschen.*

166. De praeposities komen veelvuldig voor in samenstelling met andere woorden. Zij behouden gewoonlijk hare hoofdbeteekenis, doch ondergaan dikwijls eene verandering in haren vorm. De volgende opmerkingen geven de voornaamste veranderingen aan, die zich hierbij voordoen.

Ad blijft onveranderd vóór vocalen en vóór h, b, d, i = j, v, m. B.v. adeo, adhibeo, adbibō, addo, adiūvo, advēho, admīror. Vóór de overige consonanten wordt d gewoonlijk geassimileerd (vóór qu in c). B.v. accēdo, affēro, aggredior, allōquor, annuo, appareo, acquīro, arripio, assurgo, attribuo. Vóór gn valt d weg. B.v. agnātus, agnosco; meermalen ook voor sc, sp, st. B.v. ascendo, aspicio, asto. In arcesso werd d tot r.

Ante blijft onveranderd behalve in anticīpo (ante en capio) en antisto, waarvoor men echter ook antesto schrijft.

Circum blijft onveranderd behalve dat men meermalen circueo in plaats van circumeo en altijd circuitio en circuitus schrijft.

Inter blijft onveranderd behalve in intellēgo.

Ob blijft onveranderd behalve vóór c, f, g, p, in welke gevallen de b geassimileerd wordt. B.v. occurro, offēro, oggannio, oppōno. In obsolesco en ostendo komt een oude vorm obs voor. De b is weggevallen van obs in ostendo en van ob in omitto.

Per blijft onveranderd behalve in pellicio, waar de r geassimileerd en in peiēro, waar de r uitgevallen is.

Post ondergaat slechts verandering in pomerium en pomeridianus.

Trans blijft gewoonlijk onveranderd. Men schrijft echter beter trado, tradūco, traicio en trano dan transdo, enz. Ook laat men meestal de s weg, wanneer het tweede gedeelte van het compositum met s begint. B.v. transcribo.

A schrijft men vóór m en v, zooals amitto, avello, evenzoo aspernor en meermalen afui, enz. (§ 91. 4^o); **abs** vóór c, t en met uitstooting der b ook vóór p, zooals abscondo, abstineo, asporto; **ab** in alle andere gevallen, behalve bij aufero en aufugio.

Com (= cum) blijft onveranderd vóór b, m, p; m wordt gewoonlijk geassimileerd vóór l en r; valt weg vóór vocalen (uitgezonderd comedo, comes, comitium, comitor), gn, h en meestal ook vóór n; gaat over in n vóór de overige consonanten. B.v. combībo, committo, comprimo.

colligo, corrōdo.

coēo, cognosco, cohaereo, coniveo.

coniungo, confero.

Ex schrijft men vóór vocalen en vóór c, h, p, q, s, t (behalve in epoto en escendo), zooals excedo, exhibeo, expono, exquiro, exsequor, extraho; **ef** vóór f, zooals efferro; **e** in alle andere gevallen (behalve in exlex). B.v. ebībo, edo.

Pro wordt prod in prodeo, prodesse en prodigo.

In wordt im vóór b, m, p, zooals imbībo, immitto, impono; n wordt gewoonlijk geassimileerd vóór l en r, zooals illīdo, irrumpo;

valt weg vóór gn, zooals ignarus, ignosco, ignominia; blijft onveranderd in alle andere gevallen. B.v. incurro, indico, infundo.

Sub blijft onveranderd vóór vocalen en de meeste consonanten; b wordt geassimileerd vóór c, f, g, p, soms ook voor m en r. B.v. succurro, sufficio, suggero, suppono; summitto, surripio; valt weg in suspicio en suspiro. In suscipio, suscito, suspendo, sustineo, sustuli neemt men een ouden vorm subs aan, waarvan de b is weggevallen. Zoo sub een verzwakkende beteekenis aan het woord geeft, laat men het beter onveranderd. B.v. subcrispus, subflavus, subgrandis, submolestus, subpallidus, subrusticus.

167. Er zijn eenige praeposities, die alleen in samenstelling voorkomen, namelijk: **amb, am, an, om, rondom, van weerszijden.** B.v. ambio, rondgaan; ambustus, rondom verbrand; amplector, omvatten; amputo, rondom afsnijden, anceps, van weerszijden een hoofd, aangezicht hebbend.

dis, di (dif vóór f en dir in diribeo uit dishabeo en dirīmo uit disemo) uiteen. B.v. distribuo, verdeelen, dimitto, uiteen laten gaan, diffundo, uit elkander gieten.

in, on. B.v. incautus, onvoorzichtig. Men lette wel op het verschil van beteekenis tusschen dit in en de vroeger behandelde praepositie met den acc. en abl. B.v. indictus van indīco, aangezegd, en indictus, ongezegd; invocatus van invōco, aangeroepen, en invocatus, ongeroepen.

por (met assimilatie vóór l en s), naar toe, te gemoet, heen. B.v. porrigo, uitstrekken, polliceor, zich tot iets aanbieden, beloven, possīdo, in bezit nemen.

re, terug, weder. B.v. recedo, teruggaan, reficio, herstellen. Vóór vocalen en h en in redden zegt men red. B.v. redeo, redhibeo.

se, afzonderlijk, zonder. B.v. sepōno, ter zijde leggen, securus, zonder zorg, gerust. In seditio is een d ingeschoven. Se wordt so in socors.

ve, te weinig, te veel. B.v. vecors, waanzinnig; vepallidus, doodsbleek.

III. CONIUNCTIONES.

168. De coniunctiones zijn:

a. coördineerend.

copulativae,	verbindende.	B.v. et, en; quoque, ook.
disiunctivae,	scheidende.	„ aut, vel, of.
adversativae,	tegenstellende.	„ sed, maar; tamen, echter.
causales,	redengevende.	„ nam, want.
conclusivae,	gevolgtrekkende.	„ itaque, igitur, derhalve.
interrogativae,	vragende.	„ an, of.

b. subordineerend.

condicionales, <i>voorwaardelijke.</i>	B.v. si, <i>indien</i> ; nisi, <i>tenzij.</i>
concessivae, <i>toegevende.</i>	„ etsi, <i>quamquam, ofschoon.</i>
comparativae, <i>vergelijkende.</i>	„ ut, <i>zooals</i> ; quasi, <i>alsof.</i>
causales, <i>redengevende.</i>	„ quod, <i>omdat.</i>
finales, <i>doelaanwijzende.</i>	„ ut, <i>opdat</i> ; ne, <i>opdat niet.</i>
consecutivae, <i>gevolgaanduidende.</i>	„ ut, <i>zoodat.</i>
temporales, <i>tijdbepalende.</i>	„ cum, <i>toen</i> ; postquam, <i>nadat.</i>
interrogativae, <i>vragende.</i>	„ num, <i>of.</i>

Over het gebruik der conjuncties zal in de syntaxis gesproken worden.

IV. INTERIECTIONES.

169. De interiectiones zijn:

a. klanken of geluidnabootsingen, die alleen dienen om een gemoedsbeweging uit te drukken.

Behalve de algemeene interiectio o dienen ter uitdrukking

van vreugde: io, *hoezee!* hahāhe, *haha!*

van smart: vae, *wee!* heu, eheu, pro, *ach!* helaas!

van verwondering: hui, hem, ehem, hé! atat, *wel wel!* papae, *wel drommels! sakkerloot!*

van afkeuring: fu (phu, phui), *foei!*

van berisping: o he, *ho!*

van aansporing: eia, *welaan!*

van roepen: heus, eho, ehōdum, *hei daar! hoor eens hier!*

b. nomina, verba, adverbia of woordverbindingen, die tot uitdrukken van een gemoedsbeweging gebruikt worden. Hiertoe behooren:

ecce, en, *ziedaar*, euge, *bravo!* goedzoo! pax, *stil*, geen woord meer, malum, *wat drommel, voor den duivel*, bona verba, *zacht wat*, sis (si vis), sultis (si vultis), sodes (si audes = si avidus es), *als 't u blijft*, bene, *wel bekome 't*, belle, *heerlijk.*

Bij verzekeringen en eeden gebruikt men

ne, *waarachtig.* Men plaatse dit woord slechts vóór pronomina. B.v. Ne iste haud mecum sentit, *hij is het waarlijk niet met mij eens.*

mehercules, mehercule, mehercle, (ita me Hercules iuvet of ita me Hercule iuves), *bij Hercules.*

mecastor, ecastor (me Castor iuvet), *bij Castor.*

pol, edepol (me deus Pollux iuvet), *bij Pollux.*

medius fidius (me deus Fidius iuvet), *waarachtig, God weet het.*

SYNTAXIS.

EERSTE HOOFDSTUK.

OVER DE HOOFDBESTANDDEELEN VAN DEN ZIN.

170. Een zin bestaat minstens uit een onderwerp of subject en een gezegde of praedicaat.

Aan m.* De eenvoudigste woordplaatsing van een Latijnschen zin is deze, dat de zin begint met het subject en eindigt met het praedicaat, terwijl de bepalingen in het midden geplaatst worden en wel zoo, dat zij des te dichter bij het subject of praedicaat staan, naarmate zij zich daaraan inniger aansluiten.

Cicero a civibus suis Romam revocatus est. Imago pulchra Minervae ex aere, opus Phidiae, Athenis collocata est. Pater hodie magno cum gaudio filio suo librum donavit. Caesar oppidanis partem exercitus auxilio reliquit.

* Van deze woordplaatsing wordt echter dikwijls afgeweken om de woorden, die in de gedachte van den spreker of schrijver het voornaamste zijn, te doen uitkomen. Het woord namelijk, dat den meesten nadruk heeft, wordt voorop, en het woord, dat de gedachte van den zin voltooit, achteraan gezet.

Latius patet illius sceleris contagio. Intus, intus, inquam, est equus Troianus. Magna vis est conscientiae. Ista mihi tua fuit periucunda a proposita oratione digressio.

In zinnen, die met een conjunctio of relativum beginnen en in een accusativus cum infinitivo, wordt het woord, waarop de meeste nadruk valt, meermalen achteraan gezet.

Tantum abest, ut nostra miremur, ut usque eo difficiles ac morosissimus, ut nobis non satisfaciat ipse Demosthenes. Relatione contrariorum, antiqui iam ante Isocratem delectabantur et maxime Gorgias, cuius in oratione plerumque efficit numerum ipsa concinnitas. In iis perniciosus est error, qui existimant libidinum peccatorumque omnium patere in amicitia licentiam.

Bij het stellen van een zin moet men ook zorgen voor de welluidendheid. Daartegen strijdt:

1^o. wanneer meerdere één of gelijklettergrepige woorden met denzelfden stemval op elkander volgen.

Cur tu in hac re te non debere cedere crederes? Ista pugna Caesar multos Gallos vicit atque cepit. Romani Germanos hucusque invictos vicerunt. Africanus Numantinos gloriose resistentes superavit.

2^o. wanneer woorden naast elkander staan met scherp klinkende of moeilijk uit te spreken consonanten of vocalen.

Rex Xerxes. Ingens est stridor. Baccae aeneae amoenissimae.

3^o. wanneer meerdere woorden, wier uitgang denzelfden klank heeft, op elkander volgen.

Horum duorum fortissimorum virorum. Quidquid fit, id pater non concedet.

Het op elkander volgen van woorden, die met q u beginnen, was niet onaangenaam voor het oor der Romeinen.

Qui quoniam, quid diceret, intellegere noluit.

171. Het subject is òf een substantivum òf een woord, dat als substantivum wordt gebruikt, òf een geheele zin.

Aqua fluit, *het water vloeit*. Quis dormit, *wie slaapt er?*
Mali punientur, *de boozen zullen gestraft worden*. Beati sunt possidentes, *zalig zijn de bezitters*. Mentiri turpe est, *liegen is schandelijk*. Quod venisti mihi gratum est, *dat gij gekomen zijt is mij aangenaam*.

172. Het subject van den eersten en tweeden persoon wordt weggelaten behalve bij tegenstellingen en wanneer er de nadruk op valt.

Praeterita mutare non possumus, *wij kunnen het verledene niet veranderen*. Ego reges eieci, vos tyrannos introducit, *ik heb de koningen verdreven en gij voert de dwingelanden binnen*. Tu mentis es compos? Tu non constringendus?

Het subject van den derden persoon wordt weggelaten, wanneer het genoegzaam uit den samenhang kan opgemaakt worden.

173. Het praedicaat is òf een enkel verbum òf een verbum met een substantivum of adiectivum.

Rosa floret, *de roos bloeit*. Rosa flos est, *de roos is een bloem*. Rosa pulchra est, *de roos is schoon*.

* Aanm. Soms bestaat het praedicaat uit het verbum sum en een adverbium. In dat geval heeft sum dikwijls de beteekenis van *zich bevinden, gesteld zijn, enz.*

Sic vita hominum est. Ubivis tutius sum quam in regno meo.

Diu est, cum te vidi. Rectissime sunt apud te omnia. Patria est ubicunque est bene. Sapienti sat. Vgl. § 174. 2^o.

174. Als praedicaatsverbum kan weggelaten worden:

1^o. het werkwoord dat tweemaal in den zelfden vorm zou moeten gebruikt worden. Dit kan ook geschieden, wanneer het verbum in een anderen persoon of in een ander getal zou voorkomen.

Nauta de ventis (narrat), de tauris narrat arator, *de schipper verhaalt van den wind, de landman van de stieren.* Magis ego te amo, quam tu me (amas), *ik bemín u meer dan gij mij bemint.* Beate vivere alii in alio (ponunt), vos in voluptate ponitis. In Hyrcania plebs publicos alit canes, optimates (alunt) domesticos.

2^o. est, sunt (zelden erat, erant, fuit, fuerunt) in spreuken en algemeene waarheden.

Quot homines, tot sententiae, *zooveel hoofden, zooveel zinnen.* Iucundi acti labores, *gedaan werk is aangenaam.*

Zeér dikwijls wordt esse uitgelaten in de samengestelde tijden van den accusativus cum infinitivo, vooral zoo het participium op urum uitgaat.

Venturum se dixit. Nihil factum putavit. Hoc in medio relinquendum duxi. Vgl. § 388. A. II. en § 389. A. II.

Est en sunt worden ook uitgelaten bij korte, scherpe tegenstellingen en in rhetorische vragen.

Sed haec leviora, illa vero gravia atque magna. Num igitur horum senectus miserabilis, qui se agri cultione oblectabant?

* 3^o. inquit, bij het mededeelen van een geregeld gesprek. In proza wordt het subject dan altijd uitgedrukt en meestal vóór de aangehaalde woorden geplaatst.

at ille, tum ego, cui ego.

* 4^o. dico en facio, doch slechts wanneer het subject genoemd wordt en er een goedkeurend of afkeurend adverbium bij deze verba staat.

Scite enim (dicit) Chrysippus, ut gladii causa vaginam, sic praeter mundum cetera omnia aliorum causa esse generata. Melius hi (fecerunt) quam nos.

Ook worden facio en fio meermalen weggelaten in korte negatieve zinnen, die een waarschuwing bevatten.

De evertendis urbibus valde considerandum est, ne quid temere, ne quid crudeliter.

Livius laat facio ook weg in de uitdrukking: quid aliud quam? nihil aliud quam.

Per biduum nihil aliud (fecerunt) quam steterunt parati ad pugnandum, *twee dagen lang deden zij niets anders dan slagvaardig staan.*

****5^o.** verschillende verba, die uit den samenhang der rede gemakkelijk verstaan worden. Hiertoe behooren sommige spreekwijzen, zooals: Quid tum? quid postea? (sequitur, factum est).

Sursum corda (dirigite). Fortuna fortes (adjuvat), *die waagt, die wint.* Minima de malis (eligenda sunt), *van twee kwaden moet men het minste kiezen.* Bis ad eundem (lapidem offendere), *zich tweemaal aan denzelfden steen stooten.*

Nemo post reges exactos de plebe consul fuit. Quid postea? Nullane res nova institui debet?

Quid multa? Quid plura? Ne plura (dicam). Ne multis (verbis utar), *om kort te gaan.* Quid ad me (hoc pertinet)? *Wat gaat mij dit aan?* Nihil ad rem (pertinet), *dit doet niets ter zake.* Quid mihi cum hac re (negotii est)? *wat heb ik daarmede te maken.*

Aan m. Ten laatste zij opgemerkt, dat de Latijnen in afwijking van de Nederlanders de werkwoorden dico, scito, scitote en dergelijke altijd weglaten na bijzinnen met ne en quod (*wat betreft*).

Ne quis a nobis hoc ita dici forte miretur: ne nos quidem huic uni studio penitus unquam dediti fuimus. Quod scribis te velle scire, qui sit rei publicae status: summa dissensio est.

TWEEDE HOOFDSTUK.

REGELS VAN OVEREENKOMST.

I. Overeenkomst tussehen het subject en het praedicaat.

175. Het praedicaatsverbum komt met het subject overeen in persoon en getal.

Tu doces, nos discimus, *gij onderwijst, wij leeren.* Virtus manet, divitiae pereunt, *de deugd blijft, de rijkdom vergaat.*

****Aan m.** I. Zoo de nomina partitiva plerique, multi, plures, pauci en dergelijke subject zijn en den genetivus pluralis nostrum of vestrum bij zich hebben, staat het praedicaatsverbum in den eersten of tweeden persoon van het meervoud. Dit heeft ook plaats, wanneer de genetivus der pronomina personalia verzwegen is.

Plerique nostrum ignorabamus. Multi vestrum ignorabatis. Plerique, qui meminerimus, supersumus, *de meesten onzer, die zich dit herinneren, zijn nog in leven.* Potuistis nonnulli Romae alienas opes expectare.

Bij uterque staat het verbum echter in den derden persoon.

Uterque nostrum audivit (niet audivimus).

Aanm. II. Wanneer met een enkelvoudig subject van den derden persoon een substantivum verbonden is door de praepositie *cum*, staat het praedicaatsverbum, zoo het op beiden betrekking heeft, meermalen in het meervoud.

Ipse rex cum aliquot principibus capiuntur.

Bij een subject van een eersten of tweeden persoon gebruikt men bijna altijd het enkelvoud.

Ego cum fratre Capuam profectus sum. Tu ipse cum Sexto, scire velim, quid cogites.

176. Het praedicaatsadiectivum (participium of pronomen) komt met het subject overeen in geslacht, getal en naamval.

Puer modestus est, de knaap is bescheiden. Prata secta sunt, de weiden zijn gemaaid. Hi libri sunt mei, deze boeken zijn de mijne. Haec mulier erat prudentissima, deze vrouw was het voorzichtigst. (Let hier op het verschillend spraakgebruik van het Nederlandsch en het Latijn). Mentiri turpe est. Quod venisti mihi gratum est. Vgl. § 42.

* Aanm. I. Somtijds is het praedicaatsadiectivum een superlativus die een genetivus partitivus bij zich heeft van een ander geslacht dan het subject.

1^o. Is het subject een nomen concretum, dan komt het praedicaatsadiectivum in het geslacht van het subject.

Elephantus prudentissimus est omnium animalium.

2^o. Is het subject een nomen abstractum, dan komt het praedicaatsadiectivum in het geslacht van den gen. partitivus.

Servitus postremum omnium malorum est.

Tengevolge van de woordplaatsing komt ook bij nomina concreta het praedicaatsadiectivum wel in het geslacht van den gen. partitivus.

Velocissimum omnium animalium delphinus est.

Aanm. II. Nu en dan vindt men een onzijdig praedicaatsadiectivum bij een mannelijk of vrouwelijk subject.

Turpitude peius est quam dolor. Aliud est oratio, aliud disputatio.

Varium et mutabile semper femina.

Deze afwijking wordt verklaard door het praedicaatsadiectivum als een substantivum te beschouwen. In het Nederlandsch voegt men bij de vertaling van zulk een adiectivum dikwijls *iets, zaak, wezen*.

Een redevoering is iets anders dan een redetwist. Een vrouw is altijd een wispelturig en veranderlijk wezen.

Aanm. III. Zoo het subject een infinitivus is, worden de praedicaats-

adiectiva van één uitgang niet in den nominativus van het neutrum, maar in den genetivus van het masculinum geplaatst.

Dementis est opinari mundum casu esse ortum, het is onzinnig te gelooven, dat de wereld door toeval ontstaan is. Tempori cedere, id est necessitati parere, semper sapientis est habitum.

Aanm. IV. De eigennamen van schepen en tooneelstukken (soms ook van steden en planten) hebben het praedicaatsadiectivum altijd in het vrouwelijk geslacht, wijl men er de appellativa navis en fabula onder verstaat.

Centaurus ad scopulos allisa est, de Centaurus is tegen de klippen verbrijzeld. Nota vobis est Plauti Pseudolus, de Pseudolus van Plautus is u bekend.

177. Het praedicaatssubstantivum komt met het subject overeen in naamval.

Somnus est imago mortis, de slaap is een beeld des doods.
Zoo het praedicaatssubstantivum tot de communia (§ 39) behoort, komt dit ook in het geslacht van het subject en dus ook het adjectief, dat erbij staat.

Invidia assidua comes fortunae est, de nijd is de gestadige gezel van het geluk.

Zoo het praedicaatssubstantivum tot de mobilia (§ 40.) behoort, komt het met het subject overeen in geslacht, getal en naamval.

Africa nutrix leonum est, Africa is de voedster der leeuwen.
Athenae omnium artium inventrices fuerunt, Athene is de grondlegster van alle wetenschappen geweest.

Wanneer het subject onzijdig is, wordt de mannelijke vorm der mobilia gebruikt.

Tempus est vitae magister, de tijd is de leermeester des levens.

* Zoo het subject tot de epicoena (§ 41. 3^o.) behoort, wordt die vorm der mobilia gebruikt, welke met het grammaticaal geslacht van het subject overeenkomt.

Aquila est volucrum regina.

178. **Somwijlen richt zich het praedicaat niet naar het grammaticaal geslacht en getal van het subject, maar naar het geslacht en getal van de personen, die door het subject worden aangeduid. Deze constructie, welke vooral bij de geschiedschrijvers voorkomt en slechts spaarzaam mag nagevolgd worden, heet constructio ad synesin en wordt aangetroffen:

1^o. bij milia en bij uitdrukkingen, waardoor in figuurlijken zin personen worden aangeduid.

Duo milia Tyriorum crucibus affixi sunt, *twee duizend Tyriërs werden gekruisigd*. Capita coniurationis securi percussi sunt, *de hoofden der samenzwering werden onthoofd*.

2^o. bij enkelvoudige pronomina en adiectiva van hoeveelheid, zooals: uterque, quisque, alius alium, alter alterum.

Uterque eorum exercitum ex castris educunt, *beiden voerden zij het leger uit de legerplaats*. Levissimus quisque novas res malebant, *de lichtzinnigsten wilden liever een omwenteling*.

3^o. bij nomina collectiva, als zij van personen gebruikt worden.

Magna multitudo hominum in urbem convenerant, *een groote menigte menschen was in de stad bijeengekomen*.

Het meervoudige praedicaat mag hier niet vóór het enkelvoudige subject geplaatst worden. In klassiek proza wordt de constructio ad synesin bij collectiva bijna alleen maar gebruikt, wanneer in een bijzin naar een vroeger genoemd collectivum verwezen wordt.

Hoc idem generi humano evenit, quod (met de gedachte aan homines) in terra collocati sunt. Orgetorix civitati persuasit ut (met de gedachte aan cives) de finibus suis exirent.

Aanm. Bij partim-partim (welke uitdrukking dezelfde beteekenis heeft als alii-alii) staat het praedicaat altijd in het meervoud en in het geslacht der van partim afhangeende substantiva.

Bonorum partim necessaria, partim non necessaria sunt, *sommige goederen zijn noodzakelijk, andere zijn niet noodzakelijk*. Partim e nobis timidi sunt, partim a re publica aversi.

179. Meermalen is een pronomen demonstrativum of interrogativum subject van een zin, welks praedicaat gevormd wordt door een verbum met een substantivum.

Dit is de beroemde slag bij het meer Trasumenus. Wat is de oorzaak uwer droefheid?

In zulk een geval komt het pronomen in het Latijn gewoonlijk in het geslacht en getal van het praedicaatssubstantivum en niet zooals in het Nederlandsch in het neutrum singulare.

Haec est nobilis ad Trasumenum pugna. Quae est tristitiae tuae causa? Idem velle atque idem nolle ea demum vera amicitia est. (Vgl. § 219. A. IV).

** Zoo echter de nadruk op het pronomen valt of het onbepaalde moet uitkomen, plaatst men het in het neutrum singulare.

Id humanitas vocabatur, *zoo iets heette beschaaftheid*. Quid est, si hoc non est contumelia, *wat is dan een beleediging, zoo dit er geen is?*

**** 180.** Wanneer het praedicaatssubstantivum een ander getal of geslacht heeft dan het subject, komt het verbum gewoonlijk overeen met het subject. Tengevolge der woordplaatsing echter komt het verbum ook wel overeen met het praedicaatsnomen.

Captivi sunt militum praeda, *de gevangenen zijn de buit der soldaten.*
 Athenae clarissima urbs Graeciae fuit, *Athene is de beroemdste stad van Griekenland geweest.* Somnus nominandus est imago mortis, *den slaap moet men een beeld des doods noemen.* Non omnis error stultitia est dicenda, *niet iedere dwaling is dwaasheid te noemen.*

Uitzonderingen:

1^o. Is het subject een infinitivus, dan moet het praedicaatsverbum overeenkomen met een meervoudig praedicaatssubstantief.

Contentum suis rebus esse maximae sunt divitiae, *tevredenheid met zijn toestand is de grootste rijkdom.*

2^o. Is het subject een nomen proprium, dan komt het praedicaatsverbum altijd met het subject overeen.

Semiramis puer esse credita est, *men geloofde dat Semiramis een jongen was.*

181. Overeenkomst van het praedicaatsverbum bij meerdere subjecten.

I. Twee of meer **enkelvoudige** subjecten.

1. Zijn de subjecten personen of personen en zaken, dan komt het praedicaatsverbum in het meervoud.

In nostra acie Castor et Pollux ex equis pugnare visi sunt, *in ons leger zag men Castor en Pollux te paard strijden.*
 Syphax regnumque ejus in potestate Romanorum erant, *Syphax en zijn rijk waren in de macht der Romeinen.*

Uitz. 1^o. Bij senatus populusque Romanus en dergelijke uitdrukkingen, die één geheel aanduiden, staat bijna altijd het enkelvoud.

Senatus populusque Romanus semper aequus erga victos fuit.

2^o. Zijn de subjecten verbonden door aut, aut-aut, vel-vel, et-et, nec-nec, non-non, sive-sive, dan wordt het praedicaatsverbum gewoonlijk in het enkelvoud geplaatst, hoewel men ook het meervoud vindt, vooral als een der subjecten een pronomen van den eersten of tweeden persoon is.

Si Socrates aut Antisthenes diceret, *indien Socrates of Antisthenes het zeide.* Neque hostium multitudo neque telo-

rum vis arcere impetum eius viri potuerunt. In decem-
viris neque Caesar neque ego habiti sumus.

2. Zijn de subjecten zaken, dan komt het praedicaatsverbum

a. in het enkelvoud, wanneer die zaken als één geheel worden beschouwd;

b. in het meervoud, wanneer zij als verschillend worden voorgesteld.

Religio et fides anteponatur amicitiae, *godsdiens en trouw*
(= nauwgezette plichtsbetrachting) *stelle men boven vriend-*
schap. Ius et iniuria natura diiudicantur, *recht en onrecht*
zijn van nature onderscheiden.

II. Zoo enkel- en meervoudige subjecten verbonden zijn, staat het praedicaatsverbum gewoonlijk in het meervoud. Is echter het praedicaatsverbum het dichtst bij het enkelvoudige subject geplaatst, dan kan het ook daarmee overeenkomen.

Vita, mors, divitiae, paupertas omnes homines vehe-
mentissime permovent, *leven en dood, rijkdom en armoede*
roeren alle menschen zeer geweldig. Nunc mihi nihil libri,
nihil doctrina prodest, *thans baten mij noch mijn boeken,*
noch mijn geleerdheid.

182. Wanneer de subjecten in persoon verschillen, staat het praedicaatsverbum gewoonlijk in het meervoud en wel zoo, dat de eerste persoon boven den tweeden en de tweede boven den derden gaat.

Si tu et Tullia valetis, ego et Cicero valemus, *zoo gij en*
Tullia welvarend zijt, Cicero en ik zijn welvarend.

** Aanm. De Latijnen zetten den eersten persoon steeds voorop, zooals: ego et tu, ego et ille, terwijl wij gewoonlijk zeggen: gij en ik, hij en ik.

183. Overeenkomst van het praedicaatsadiectivum bij meerdere subjecten.

I. Zoo een zin meerdere subjecten heeft van gelijk geslacht, staat het praedicaatsadiectivum (of participium) in het geslacht dier subjecten.

Mater et soror mihi carae sunt, *mijn moeder en mijn*
zuster zijn mij dierbaar.

Zijn die subjecten evenwel zaken van het vrouwelijk geslacht, dan kan het praedicaatsadiectivum ook in het neutrum staan.

Virtus fidesque vestra spectata mihi sunt, uw deugd en trouw zijn mij bekend.

II. Zoo een zin meerdere subjecten heeft van verschillend geslacht, dan komt het praedicaatsadiectivum:

1^o. wanneer het verbum in het enkelvoud staat, in het geslacht van het naaste subject.

Cingetorigi principatus et imperium est traditum, aan Cingetorix werd de voorrang en de heerschappij opgedragen.

2^o. wanneer het verbum daarentegen in het meervoud staat, dan komt het praedicaatsadiectivum

a. zoo de subjecten personen zijn, in het mannelijk meervoud.

Iam pridem pater et mater mihi mortui sunt, reeds lang geleden zijn mijn vader en moeder gestorven.

b. zoo de subjecten zaken zijn, in het onzijdig meervoud.

Libri et picturae saepe carissima sunt, boeken en schilderijen zijn dikwijls zeer duur.

** c. zoo de subjecten personen en zaken zijn, in het geslacht der personen of in het onzijdig, naarmate de personen meer als zaken of de zaken meer als personen worden opgevat.

Rex regiaque classis (= classarii regii) una profecti sunt, de koning en de koninklijke vloot zijn te zamen vertrokken. Inter se inimica sunt libera civitas et rex (= regia potestas).

Aanm. Soms neemt het praedicaatsadiectivum het geslacht aan van het naaste meervoudige subject.

Visae sunt nocturno tempore faces ardorque caeli, men zag bij nacht fakkels en een gloed aan den hemel.

II. Overeenkomst tusschen het substantivum en het attributum.

184. Een adiectivum (participium of pronomen) kan onmiddellijk verbonden worden met een substantivum. Zulk een adiectivum heet attributum en komt met het substantivum overeen in geslacht, getal en naamval.

Vera amicitia, ware vriendschap. Tempus praeteritum, de verleden tijd. Haec domus, dit huis.

185. Met een substantivum kan onmiddellijk een adverbium worden verbonden:

1^o. wanneer het begrip zelf van het substantivum nader bepaald wordt.

Vere puer, *een echte jongen*. (Door het adiectivum verus zou aan het substantivum puer een eigenschap worden toegekend, die niet tot het begrip van dat substantivum behoort.) Magis mulier, *een vrouw in den hooger zinn van het woord*; maior mulier, *een vrouw van grootere lichaamsgestalte*.

2^o. wanneer het substantivum den zin van een verbum of adiectivum heeft.

Populus late rex = late regnans. Publice testis, *iemand, die getuigenis aflegt in naam van den staat*.

3^o. wanneer het substantivum eigenlijk een participium perfecti passivi is.

Praeclare of praeclarum factum, *een voortreffelijke daad*. Facite of facetum responsum, *een geestig antwoord*.
Men zegt echter altijd bene, male, recte factum.

** 4^o. wanneer het substantivum een adiectivum of pronomen bij zich heeft; in dit geval staat het adverbium tusschen het adiectivum en het substantivum.

Omnes circa gentes, *alle volken in den omtrek*. Duo simul mala, *twee rampen tegelijk*.

Heeft het substantivum geen adiectivum of pronomen bij zich, dan worden de Nederlandsche adverbia bij de vertaling in het Latijn of wel veranderd in passende adiectiva of pronomina of omschreven door een relatieven zin.

De reis daarheen, id iter. De volken in den omtrek, gentes, quae circa habitant.

** Aanm. I. Soms tijds worden substantiva als attributa bij andere substantiva gevoegd.

Exercitus tiro, *een ongeoeffend leger*. Soror mea virgo, *mijn ongehuwde zuster*.

Als zoodanig worden gewoonlijk slechts gebruikt:

1^o. de mobilia op tor en trix.

Victrix legio, *een overwinnend legioen*.

2^o. de namen van volken.

Miles Gallus Vgl. § 144. II. 2^o.

3^o. nemo en quisquam in plaats van nullus en ullus.

Nemo homo. Nec quisquam orator.

Deze woorden moeten gebruikt worden bij substantiva, die eigenlijk adiectiva zijn en bij namen van volken.

Nemo doctus, *geen geleerde*. Nemo alius, *geen ander*. Nemo Gallus, *geen Galliër*. Nec quisquam honestus, *en geen fatsoenlijk man*.

Aan m. II. Dichters plaatsen soms een adiectivum bij een substantivum, om daaraan een eigenschap toe te schrijven, welke eerst door de handeling van het werkwoord veroorzaakt wordt. Men noemt dit prolepsis.

Submersas obrue puppes = obrue puppes, ut submergantur. Ter frustra comprehensa manus effugit imago = ter manus imago effugit, ut frustra comprehensa esset. Premit placida aquora pontus = pontus aquora ita premit, ut placida fiant.

Eveneens plaatsen zij soms het adiectivum behoorende bij een substantivum in den genetivus bij het substantivum, waarvan de genetivus afhangt. Men noemt dit hypallage adiectivi.

Quid antiquos signorum suspicio ortus voor antiquorum signorum. Tyrrenus tubae clangor voor Tyrrenae tubae clangor.

*** 186.** Wanneer een adjectief betrekking heeft op twee of meer substantiva, richt het zich gewoonlijk naar het naaste substantivum.

Alle zeeën en rivieren heet:

of omnia maria et fluvii,

of maria omnia et fluvii,

of maria et fluvii omnes.

Maar maria et omnes fluvii beteekent alleen: *de zeeën en alle rivieren.*

Om duidelijkheid en nadruk te bevorderen kan men het adiectivum herhalen of de substantiva er mede verbinden door et-et.

Deum incorrupta mente incorruptaque voce veneremur, of Deum incorrupta et mente et voce veneremur.

**** 187.** In het Nederlandsch staan dikwijls twee adiectiva zonder voegwoord bij één substantivum.

Een oude, heilige eik; heerlijke roode wijn.

In het Latijn mag dit slechts dan geschieden, wanneer het eene dier adiectiva een enkel begrip vormt met het substantivum.

Excellens vinum rubrum. Proelium equestre adversum. Nonnullae naves longae.

Dienen de adiectiva daarentegen om verschillende hoedanigheden van een substantivum aan te geven, dan worden zij of wel verbonden door een voegwoord, of het eene dier adiectiva wordt omschreven.

Quercus vetus et sacra. Bellum diuturnum ac perniciosum, *een langdurige, verderfelijke oorlog.* Craterae ex aere pulcherrimae, *zeer prachtige metalen mengvaten.* Haec paucitas militum paene inermium, *deze weinige, bijna ongewapende soldaten.*

Gewoonlijk staat et tusschen multus (plurimus) en een ander adiectivum, wanneer men de veelheid wil laten uitkomen.

Multi et nobiles homines, *vele aanzienlijke lieden.* Versantur in animo meo multae et magnae cogitationes.

Valt er echter geen nadruk op de veelheid, dan blijft het weg.
Multa maiores vestri magna et gravia bella gesserunt.

188. Wanneer twee of meer adiectiva zoo met een substantivum zijn verbonden, dat daardoor twee of meer zaken van denzelfden naam worden aangeduid, staat het substantivum in het enkelvoud of in het meervoud, maar heeft, zoo het subject is, het praedicaat altijd in het meervoud.

Ovis alba et nigra, een wit en een zwart schaap. Legiones secunda et tertia, het tweede en derde legioen. Poculum aureum et argenteum mihi donata sunt, een gouden en een zilveren beker zijn mij ten geschenke gegeven.

189. ** Eigennamen mogen slechts drie soorten van adiectiva bij zich hebben:
 1^o. de adiectiva, die dienen om een persoon of zaak te onderscheiden van andere personen of zaken, die denzelfden naam dragen.

Scipio maior. Alexander Magnus. Gallia Cisalpina.

2^o. de adiectiva, die de geboorteplaats aanduiden.

Miltiades Atheniensis.

3^o. de adiectiva van hoeveelheid.

Gallia omnis. Athenae solae.

** Zoo er in het Nederlandsch andere adiectiva bij eigennamen staan, worden zij in het Latijn met een passend nomen appellativum verbonden en daarmede achter den eigennaam geplaatst of wel het pronomen iste of ille wordt tusschen het adiectivum en den eigennaam gevoegd. Bij beide wijzen van omschrijving gebruikt men gewoonlijk den superlativus.

De wijze Socrates, Socrates, homo sapientissimus of Socrates ille sapientissimus.

A a n m. I. In den briefstijl en de taal des gewonen levens komen echter meerdere uitzonderingen voor.

Suavissimus Cicero. Dulcissime Attice. Cum tuo Servio iucundissimo.

A a n m. II. Adiectiva, die als kenmerk aan een geheele soort van levende wezens worden toegekend, worden in proza liefst niet onmiddellijk met hun substantivum verbonden.

Lepus, animal timidum, de schuwe haas; doch lepus timidus, een schuwe haas.

** **190.** Dikwijls gebruikt men in het Latijn een adiectivum, waar wij een adverbium of andere bepalingen bezigen. Dit geschiedt:

1^o. om de gemoedsstemming of den toestand aan te duiden, waarin iemand zich tijdens zekere handeling bevindt. Hiertoe behooren de adiectiva *lactus, sobrius, trepidus, invitus*, alsmede de deelwoordelijke

adiectiva absens, libens, praesens, sciens, prudens, occultus, vivus, mortuus.

Socrates venenum laetus hausit, *Socrates dronk blijde den giffbeker uit.* Absens id prohibere non potuit, *in zijne afwezigheid kon hij dit niet beletten.* Mortuo Socrati magnus honor habitus est, *aan Socrates werd na zijn dood groote eer bewezen.*

Men gebruikt echter een adverbium, zoo men wil aanduiden, op welke wijs de handeling van het werkwoord geschiedt.

Scienter dicere de aliqua re, *met kennis van zaken over iets spreken.*

2^o. in plaats van de adverbia van volgorde of rangschikking. Zoodanige adiectiva zijn princeps, medius, inferior, superior, prior, posterior, primus, ultimus, imus, infimus, extremus, postremus.

Tyriorum gens litteras prima aut docuit aut didicit, *de Tyriërs hebben het eerst de wetenschappen onderwezen of geleerd.* Hannibal princeps in proelium ibat, *Hannibal placht het eerst in gevecht te gaan.* Discubuit medius inter Tarquinius et Perpernam, *hij legde zich midden tusschen Tarquinius en Perperna neder.*

Men lette goed op het verschil tusschen:

Primus hanc urbem adii, *ik heb het eerst deze stad bezocht.*

Primam hanc urbem adii, *dèze stad heb ik eerst bezocht.*

Primum (adverbium) hanc urbem adii, *eerst heb ik deze stad bezocht, daarna*

3^o. dikwijls ook bij unus, solus, totus, frequens, creber, assiduus, rarus en somtijds bij sublimis, tardus, omnis, universus, multus, enz.

Scaevola solos novem menses Asiae praefuit, *Scaevola had slechts negen maanden het bestuur over Azië.* Homo non sibi se soli natum meminerit, *een mensch bedenke, dat hij niet enkel voor zich zelven geboren is.* Caesar frequens in senatu aderat, *Caesar was dikwijls in den senaat aanwezig.* Apparent rari nantes in gurgite vasto, *hier en daar ziet men er een drijven in de wijde zee.*

**** 191.** Voor de plaatsing van het attributief gebruikte adjectief zijn geen streng-geldende regels te geven. Men lette echter op het volgende:

1^o. vóór het substantief staan vooral de bekende en dikwijls gebruikte adiectiva en die welke slechts dienen om een persoon of zaak te beschrijven.

Magnus animus, parva res, fortis miles.

2^o. achter het substantief staan gewoonlijk de adiectiva, die dienen om de persoon of zaak van andere personen of zaken te onderscheiden.

Bonum publicum (tegenover bonum privatum), aes alienum, fratres gemini, praetor urbanus, etc.

Verder staan altijd achter het substantief:

a. de adiectiva van eigennamen afgeleid.

Lysander Lacedaemonius.

b. de adiectiva, die een nadere bepaling bij zich hebben, terwijl dan die bepaling tusschen het substantief en adjectief staat.

Vir summis virtutibus ornatus.

c. de veellettergripige adiectiva bij éénlettergripige substantiva.

Res innumerabiles, di immortales.

Aanm. Om wille van den nadruk wordt een adjectief, dat gewoonlijk vóór het substantief staat, juist er achter geplaatst en omgekeerd.

Cura de publica re et privata, Latinae litterae et Graecae.

III. Overeenkomst tusschen het substantivum en het nomen appositum.

192. Een substantivum, bij een ander substantivum gevoegd om het nader te verklaren, wordt nomen appositum genoemd.

Archias poëta, *de dichter Archias.*

Somtijds heeft een nomen appositum betrekking op een uitgelaten pronomen.

Hoc tibi, iuventus Romana, indicimus bellum (voor nos, iuventus Romana).

Het nomen appositum komt met het substantivum overeen in naamval.

Cicero, clarissimus orator Romanorum, ab Antonio occisus est, *Cicero, de beroemdste redenaar der Romeinen, werd door Antonius gedood.* Colite iusitiam, virtutem excellentissimam, *beoefent de rechtvaardigheid, een zeer uitstekende deugd.*

Behoort het nomen appositum tot de communia, dan komt het ook in geslacht met het substantief overeen en, wanneer er dus een adjectief bij het commune staat, komt dit in het geslacht van het substantief.

Invidia, assidua comes fortunae, odiosa est.

Zoo het nomen appositum tot de mobilia behoort, moet het ook in geslacht en getal overeenkomen.

Romulus conditor urbis, *Romulus, de stichter der stad.*

Omitto Athenas omnium artium inventrices, *ik spreek niet van Athene, de grondlegster aller wetenschappen.*

* **193.** Wanneer het nomen appositum van een subject een ander geslacht of getal heeft dan het subject, richt het praedicaat zich gewoonlijk naar het subject.

Tullia, deliciae nostrae, munusculum tuum flagitat, Tullia, mijn lieveling, vraagt een geschenkje van u.

Zoo echter de meervoudige namen van steden de woorden *urbs*, *oppidum* of *civitas* als appositie bij zich hebben, komt het praedicaat in den regel met deze woorden overeen.

Volsinii, oppidum opulentissimum, concrematum est fulmine, Volsinii, een zeer welvarende stad, is door den bliksem verbrand.

** **194.** In het Nederlandsch zetten wij dikwijls een substantivum in appositie, dat de Latijnen in den genetivus explicativus plaatsen. Dit geschiedt:

1^o. altijd bij de woorden *vox*, *nomen*, *verbum* en dergelijke.

Het woord missen is een treurig iets, triste est nomen carendi. De familie Scipio heeft vele dappere mannen voortgebracht, gens Scipionum multos fortissimos viros tulit. Het getal 300, numerus trecentorum.

2^o. meermalen bij de namen van algemeene begrippen, die nader bepaald worden door een substantivum. Wij plaatsen hier zeer dikwijls het woord *namelijk* bij.

Er bood zich een geschikt geneesmiddel aan, namelijk water, opportunum remedium aquae oblatum est. Ik meende dat gij het consulaat door andere deugden verdiendet, namelijk door ingetogenheid en achgbaarheid, aliis virtutibus continentiae et gravitatis te consulatu dignum putavi.

3^o. Soms tijds bij een nomen appellativum, dat gevolgd wordt door den eigenaam eener stad.

Urbs Patavii, de stad Patavium. In oppido Antiochiae.

** **195.** In het Nederlandsch wordt een nomen appositum dikwijls voorafgegaan door het woord *namelijk*. Wij zagen er in de vorige paragraaf reeds een voorbeeld van. Dit woord nu wordt in het Latijn of niet of door *qui est* of door *dico* vertaald. Hierbij valt echter op te merken dat bij *dico* het nomen appositum in den accusativus gezet wordt, wanneer het substantivum, dat nader verklaard wordt, in den nominativus staat, doch in denzelfden naamval als het voorafgaande substantivum, wanneer dit niet in den nominativus staat.

De vader der geschiedenis, namelijk Herodotus, werd te Halicarnassus geboren, parens historiae, Herodotus of qui fuit Herodotus of Herodotum dico, Halicarnassi natus est. Door twee zaken ben ik minder dan gij, namelijk door mijn geboorte en door mijn goeden naam, duabus rebus inferior vobis sum, genere dico et fama.

Aanm. Volgens 2^o. der vorige paragraaf zou men het laatste voorbeeld ook mogen vertalen: *duabus rebus generis et famae inferior*

vobis sum. Evenzoo zou het laatste voorbeeld aldaar volgens den regel van deze paragraaf vertaald kunnen worden: aliis virtutibus, continentia dico et gravitate, te consulatu dignum putavi.

Namelijk, in 't begin van een nieuwen zin vgl. § 347.

196. * Het woord *als*, dat in het Nederlandsch zeer dikwijls vóór een bijstelling staat, blijft in het Latijn onvertaald, wanneer het nomen appositum een werkelijk bestaande eigenschap, toestand of betrekking te kennen geeft.

Cato begon als oud man (toen hij een oud man was) *de geschiedenis te schrijven*, Cato senex historiam scribere instituit.

Zoo dit woord echter een vergelijking of een vermeenden toestand aanduidt, wordt het vertaald door *ut*, *velut*, *tamquam*, *quasi*.

Cicero heeft als waarzegger (alsof hij een waarzegger was) *de toekomst voorspeld*, Cicero futura cecinit ut vates.

** A a n m. Men kan *als* voor een bijstelling nog op verschillende andere manieren vertalen en wel:

1^o. wanneer het een redengevende beteekenis heeft, door *cum*, *quippe* *qui*, *utpote* *qui* met den conjunctivus, een relatieven zin, een participium, *ut* met den indicativus en enkel *ut*.

De Acheërs zonden als bondgenooten der Romeinen hulptroepen, Achaei, cum Romanorum socii essent (*ut* . . . erant), auxilia miserunt. *Archytas al als Pythagoreër geen boonen*, Archytas a Pythagoreorum disciplina profectus (*ut* Pythagoreus) faba abstinuit.

Ut duidt ook meermalen een beperkende toelichting aan, die wij uitdrukken door *als*, *voor*.

Epicharmus acutus nec insulsus homo ut Siculus. Multae in Catone ut in homine Romano litterae erant.

2^o. wanneer het beteekent: *op de manier, naar de wijze van*, door *more*, *modo*, *in modum*.

De soldaten hebben in de Rijnstreken niet als overwinnaars, maar als roovers huisgehouden, milites in regionibus Rheno adjacentibus non victorum, sed latronum modo egerunt,

3^o. wanneer het beteekent: *zoo goed als*, door *pro*.

De veldheer werd als dood van het slagveld in een hut gebracht, dux pro mortuo ex acie in casam ablatu est.

197. Het onbepaalde „een”, dat wij dikwijls voor een superlativus plaatsen, blijft in 't Latijn onvertaald (Vgl. § 248 in fine).

Ook telwoorden voor een nomen appositum, die geen nadruk hebben, worden niet vertaald.

Aristides, een der rechtschapenste mannen, moest voor de afgunst zijner medeburgers wijken, Aristides, vir probissimus, civium invidiae cessit. (Vertaalt men unus ex probissimis, dan is de zin: Aristides, die de eenige der rechtschapenste mannen was).

Scipio verwoestte Carthago en Numantia, twee zeer bloeiende steden, Scipio Carthaginem et Numantiam, florentissimas urbes, exstinxit. (Dus florentissimas urbes moet men vertalen met: welke beide zeer bloeiende steden waren).

**** 198.** Wanneer in het Nederlandsch een nomen appositum nader verklaard wordt door een relatieven zin, wordt het in het Latijn in den relatieven zin opgenomen.

Babylon, een stad, die men zegt, dat door Nimrod gebouwd is, ligt aan den Euphraat, Babylon, quam urbem Nimrod condidisse fertur, ad Euphratem sita est. Oppius negotia procurat Rufi, quo equite Romano familiarissime utor. Firmi et constantes amici deligendi sunt, cuius generis (een soort, waaraan) est magna penuria.

**** 199.** De plaats van het nomen appositum is gewoonlijk achter het substantivum, dat er door verklaard wordt, vooral wanneer het de naam is van een waardigheid, titel of beroep.

Cicero consul. Ennius poëta. Zeno Stoicus.
Men zegt echter altijd urbs Roma. Evenzoo worden de woorden tra-
goedia, fabula, ludi, rex, provincia en imperator in de
beteekenis van keizer, wanneer zij geen adiectivum of genitivus als nadere bepaling
bij zich hebben, gewoonlijk voor den eigennaam gevoegd.

Rex Deiotarus. Fabula Oedipus. Imperator Claudius (Claudius
imperator, de veldheer Claudius).

IV. Overeenkomst tussehen het pronomen relativum en het antecedens.

200. Het pronomen relativum komt met het antecedens
(het woord, waarop het betrekking heeft) overeen in geslacht
en getal; de naamval wordt bepaald door den zin, waarin
het staat.

Iuvenis, cuius amicus es, modestus est.

„ cui donum dedisti, „

„ quem vidisti, „

„ de quo audivisti, „

*de jongeling, wiens vriend gij zijt, aan wien gij een geschenk
gegeven hebt, dien gij gezien hebt, van wien gij gehoord hebt,
is bescheiden.*

Wanneer het relativum subject is, staat het praedicaats-
verbum in den persoon van het antecedens.

Ego, qui scribo; tu, qui scribis; pater, qui scribit; nos,
qui scribimus; vos, qui scribitis; fratres, qui scribunt.

Men lette vooral op dezen regel, wanneer de pronomina personalia antecedens zijn, doch omdat zij geen nadruk hebben, zijn weggelaten.

Adestote omnes animis, qui adestis corporibus.

Wanneer het relativum betrekking heeft op een vocativus, staat het praedicaatsverbum in den tweeden persoon.

O nox illa, quae paene aeternas huic urbi tenebras attulisti!

Het relativum staat aan het hoofd van den relatieven zin, en gewoonlijk onmiddellijk achter het antecedens.

* Aanm. I. Zoo het relativum betrekking heeft op een infinitivus of op een geheelen zin, staat het in het onzijdig enkelvoud. Gewoonlijk zegt men echter in plaats van quod: id quod en ook wel quae res. Tevens zet men zulk een relatieven zin op een passende plaats tusschen de woorden van den zin, die antecedens is.

Si a vobis, id quod non spero, deserar, tamen animo non deficiam, *indien ik door u verlaten word, hetgeen ik niet hoop, zal ik echter den moed niet verliezen.* Frater tuus, quam rem ex animo doleo, in acie cecidit, *uw broeder is, hetgeen mij hartelijk spijt, in den slag gesneuveld.*

* Aanm. II. Zoo het relativum op meerdere substantiva betrekking heeft, staat het in het meervoud; voor het geslacht gelden dezelfde regels van overeenkomst, die voor het praedicaatsadiectivum gegeven zijn. Vgl. § 183.

* Aanm. III. Zoo het relativum betrekking heeft op twee substantiva van verschillend geslacht, die in appositie staan, komt het met een van beide overeen.

Rhenus flumen, qui of quod agrum Helvetiorum a Germanis dividit, *de rivier de Rijn, die het land der Helvetiërs van dat der Germanen scheidt.*

Aanm. IV. Ook op het relativum zijn de regels toepasselijk van de constructio ad synesin.

Caesar equitatum praemittit, qui videant, quam in partem hostes iter faciant, *Caesar zond de ruitery vooruit, om te zien, naar welken kant de vijanden trokken.*

Aanm. V. Soms wordt het antecedens bij het relativum herhaald.

Erant omnino itinera duo, quibus itineribus domo exire possent.

Zeer gewoon is deze herhaling bij dies.

Dies enim nullus erat, Antii cum essem, quo die non melius scirem Romae quid ageretur, quam ii, qui erant Romae.

Noodzakelijk is deze herhaling, wanneer er twee woorden voorafgaan en het

zonder herhaling onduidelijk zou zijn, op welk van beide het relativum betrekking heeft.

Litteras misit de villico P. Septimii, hominis ornati, qui villicus caedem fecerat.

Aanm. VI. Wanneer het relativum betrekking heeft op een pronomen possessivum, richt het zich naar het pronomen personale, dat door het possessivum wordt aangeduid.

Vestra culpa, qui leges reipublicae neglexistis, corruistis.

Niet navolgenswaardig zijn de voorbeelden, waarin het relativum betrekking heeft op de personen, die door het adiectivum van het antecedens worden aangeduid.

Veiens bellum exortum, quibus Sabini arma coniunxerant (= Veientum.)

* 201. Zoo in een relatieven zin een praedicaatssubstantivum staat, richt zich het relativum gewoonlijk in geslacht en getal niet naar het antecedens, maar naar het praedicaatssubstantivum.

Thebae ipsae, quod Boeotiae caput est, in magno tumultu erant, Thebe zelf, dat de hoofdstad van Boeotië is, was in groote opschudding. Animal plenum rationis, quem vocamus hominem.

Het relativum komt echter met het antecedens overeen, indien het praedicaatssubstantivum een eigennaam en soms ook, wanneer het een vreemd woord is.

Flumen, quod Tamesis vocatur, de rivier, welke de Teems genoemd wordt. Motus animi, quos Graeci πάθη nominant, de hartstochten, welke de Grieken πάθη noemen.

* 202. Wanneer in het Nederlandsch bij de verba sentiendi et declarandi een voorwerp staat, dat nader bepaald wordt door een relatieven zin, zet men in het Latijn dat voorwerp gewoonlijk achter het relativum, waarmede het dan in naamval overeenkomt, en verandert vervolgens den relatieven zin in een zijdelingsche vraag.

Niemand kent den tijd, waarop hij sterven moet, nemo novit, quo tempore moriendum sibi sit. Mijn leermeester heeft mij dikwijls gewezen op de gevaren, welke voor de jeugd uit een lui en werkeloos leven ontstaan, saepenumero magister, quae pericula iuventuti ex vita inertis atque otiosa nascerentur, me monuit.

203. Soms gebruiken de Latijnen ter bevordering der duidelijkheid een conjunctie, waar wij een pronomen relativum plaatsen.

De vijanden van Alcibiades, die begrepen dat men hem niet kon schaden, bestoten zich voor het oogenblik rustig te houden, inimici Alcibiadis, quia noceri ei non posse intellegebant, quiescendum in praesenti decreverunt. Gasturienden, die men eens in bescherming heeft genomen, moet men op alle wijzen beschermen, hospites, si quos in fidem receperis, quacunque ratione tutandi sunt.

204. Wanneer op een substantivum twee relatieve zinnen volgen, die door *en* verbonden zijn en het relativum niet in denzelfden naamval hebben, laten de Latijnen het tweede relativum, zoodit subject of object is, somtijds onvertaald.

Het voetvolk, dat Volux had medegebracht en dat bij het vorige gevecht niet tegenwoordig was geweest, viel de achterhoede der Romeinen aan, pedites, quos Volux adduxerat atque in priore pugna non affuerant, postremam Romanorum aciem invadunt.

Meermalen vindt men in zulk een geval in plaats van het relativum, onverschillig in welken casus, het pronomen demonstrativum is, *ea*, *id* gezet.

Wacht u voor hem, die zijne vrienden in hunne afwezigheid belastert en bij wien alle braven gehaat zijn, caveto eum, qui absentes amicos rodit eique omnes boni homines odiosi sunt.

Dit geschiedt gewoonlijk, wanneer de tweede relatieve zin *ontkennend* is.

Omnes admiramur Fabricium, qui aurum a Pyrrho oblatum repudiavit nec eum blanditiae promissaque a virtute deduxerunt.

205. Zeer dikwijls plaatsen de Latijnen het *antecedens* in den relatieven zin en zetten dezen dan voorop. Men noemt dit *attractio*.

Quae cupiditates a natura proficiscuntur, facile explentur, de verlangens, die uit de natuur voortkomen, worden gemakkelijk vervuld. Quo anno Tarquinius Superbus Roma expulsus est, Athenienses Hippiam pepulerunt, in het jaar, waarin Tarquinius Superbus uit Rome verdreven werd, verjoegen de Atheners Hippias.

Zoo het *antecedens* echter in een *anderen naamval* staat dan het relativum, wordt het gewoonlijk vervangen door het pronomen demonstrativum is, *ea*, *id*.

Quibus herbis bestiae non vescuntur, eas saepe homines edunt, de kruiden, welke de dieren niet eten, eten dikwijls de menschen.

Aanm. De dichters laten bij het gebruik der *attractio* niet alleen het demonstrativum meermalen weg, maar zetten ook den relatieven zin *achteraan*.

Poëta id sibi negoti credidit solum dari, populo ut placerent, quas fecisset fabulas.

Ook laten zij soms het *antecedens* in denzelfden naamval als het relativum voorafgaan.

Urbem, quam statuo, vestra est.

Een ander soort van *attractio* bestaat daarin, dat het relativum, hetwelk in

den accusativus moest staan, geplaatst wordt in den casus van het antecedens, zoo deze een ablativus is.

Notante iudice quo nosti. In his coloribus quibus modo dixisti.

Bij de beste schrijvers geschiedt dit slechts in verkorte zinnen, waarin het verbum van den hoofdzin kan aangevuld worden.

Natus patre, quo diximus, honesto = quo eum natum esse diximus
Quibus poterat sauciis ductis secum ad urbem pergit = sauciis,
quos secum ducere poterat, secum ductis.

**** 206.** Soms wordt het attributum van het antecedens in den relatieven zin gezet.

Alvus calore, quem multum habet, omnia quae accepit, conficit,
de maag verteert door de groote warmte, die zij bezit, al het ontvangene.
M. Popilius in tumulo, quem proximum capere potuit, vallum
ducere coepit.

**** 207.** In het Nederlandsch heeft het relativum meermalen een superlativus tot antecedens.

Hij was de eerste, die dit deed. Themistocles zond den getrouwsten slaaf, dien hij had.

Wijl dit in het Latijn niet geoorloofd is, zoo kan men voor de vertaling van deze en dergelijke zinnen een der volgende constructies gebruiken:

1^o. De constructie van de vorige paragraaf.

Themistocles de servis suis, quem habuit fidelissimum, misit.

2^o. Men plaatst bij den superlativus den genetivus omnium en maakt dit woord tot antecedens.

Iugurtha, de slechtste mensch, die op aarde leeft, Iugurtha homo omnium, quos terra sustinet, sceleratissimus.

3^o. De constructie van § 296. 1^o.

Aristoteles de grootste geleerde, die er ooit geweest is, werd te Stagira geboren, Aristoteles, quo nemo unquam doctior fuit, Stagiris natus est.

4^o. Men geeft met weglating van het relativum een korteren vorm aan de gedachte.

Hic primus fecit. *Hij was de laatste, die uit bed gehaald werd, iste ultimus lecto excussus est.*

**** 208.** Bepalingen, beginnend met *volgens, overeenkomstig, zooals men verwachten kan van*, vertaalt men gewoonlijk door een relatieven zin, waarin het relativum of in den nominativus of in den ablativus qualitatis staat en waarin ook het substantivum wordt opgenomen.

Zooals men van uwe wijsheid kan verwachten, zult gij gemakkelijk inzien wat het beste is om te doen, tu, quae tua est prudentia (qua es prudentia), quid optimum factu sit, facile videbis. Attendere te

volò, quae in manibus sunt. Qua enim prudentia es nihil te fugiet, si meas litteras diligenter legeris. Spero quae tua prudentia et temperantia est, te iam valere.

A a n m. Dergelijke bepalingen kunnen ook worden vertaald door pro (§ 163. 7).

Tu pro tua prudentia, quid optimum factu sit, facile videbis.

209. Soms hangt van een relatieven zin een bijzin af, waarin een pronomen demonstrativum voorkomt, dat op den zelfden persoon of zaak betrekking heeft als het relativum.

Wij bewonderen Alexander, die zoo hem een langer leven was ten deel gevallen, de geheele wereld zou onderworpen hebben.

In zulk een geval mag men in het Latijn het demonstrativum weglaten en het relativum in den naamval van het demonstrativum zetten.

Admiramur Alexandrum,

qui, si diutius vixisset,	<i>die, zoo hij langer geleefd had,</i>
cuius si vita (qui, si eius vita)	<i>die, zoo zijn leven (het leven van hem) langer geweest was,</i>
longior fuisset,	
cui si vita (qui, si ei vita) longior	<i>die, zoo hem een langer leven was</i>
contigisset,	<i>ten deel gevallen,</i>
quem si vivum (qui, si eum vivum)	<i>die, zoo hem het lot langer in het</i>
fortuna diutius reservasset,	<i>leven had gelaten,</i>
a quonisi Deus (qui, nisi Deus ab eo)	<i>die, zoo God hem niet zoo spoedig</i>
vitam immature abstulisset,	<i>uit het leven had geroepen.</i>

totum orbem terrarum subegisset.

Trasybulo corona a populo data est, quam quod (quae, quod eam) amor civium et non vis expresserat, nullam habuit invidiam. Trois filius fuit Gadymedes, quem cum (qui, cum eum) dii in caelum abstulissent, Iovi pocula ministrabat.

Voor den nadruk en de duidelijkheid plaatst men soms na den bijzin een demonstrativum in den naamval, waarin het relativum buiten de toepassing dezer constructie zou staan.

Saepissime legi, nihil mali esse in morte, in qua si (quae, si in illa) resideat sensus, immortalitas illa potius quam mors dicenda sit. Multa sunt probabilia, quae quamquam (quibus, quamquam ea) non percipiuntur, tamen his sapientis vita regitur.

****210.** Relativa worden in het Latijn dikwijls gebruikt om een nieuwen zin aan den voorafgaanden te verbinden. Qui is dan gelijk aan: et is (hic), is vero, is igitur, is enim, is tamen, sed is, enz. Deze conjuncties worden dan echter bij qui niet geplaatst, behalve soms tamen.

Ratio docet Deum esse; quo (et eo of eo autem) concesso confitemur est eius consilio mundum administrari. Multas ad res perutiles Xenophontis libri sunt: quos (eos igitur) legite, quaeso, studiose.

Gevolg van deze eigenaardigheid van den Latijnschen zinsbouw is *a.* dat wel voorkomen constructies als:

Qui cum venisset, *toen hij (nu) kwam*; qui ut abiit, *zoodra hij (nu) wegging*; quod ubi audivit, *zoodra hij dit (nu) hoorde enz.*

b. dat meermalen in het begin van een zin twee relativa naast elkaar staan.

Nihil est pretiosius animi tranquillitate; qua (ea enim) qui caret, eum ne regiae quidem opes quidquam iuvant. A Cn. Pompeio omnium rerum egregiarum sumantur exempla; qui quo die (nam eo die, quo is) a vobis maritimo bello praepositus est imperator, maxima repente vilitas annonae consecuta est. Contra quem qui (qui autem contra eum) exercitus duxerunt, iis senatus singulares honores decrevit.

**** 211.** Uit de neiging der Latijnen om de zinnen door het relativum te verbinden, moe tmen het spraakgebruik verklaren, volgens hetwelk vele conjuncties, maar vooral si, nisi en etsi, meermalen met het pronomen quod verbonden worden.

Quodsi curam fugimus, virtus fugienda est.

DERDE HOOFDSTUK.

OVER HET GEBRUIK VAN DEN NOMINATIVUS.

212. Het onderwerp staat in den nominativus (behalve in de constructie van den accusativus cum infinitivo en van den ablativus absolutus).

Aegyptii condiunt mortuos, *de Egyptenaren balsemen de lijken.*

213. Men wordt in het Latijn vertaald:

1^o. door het passivum.

persoonlijk bij transitieve werkwoorden met een lijdend voorwerp: *men bemint ons*, amamur. § 94 en 98.

onpersoonlijk bij intransitieve w.w. of bij transitieve zonder lijdend voorwerp: *men spaart de vijanden*, parcitur hosti; *men bemint*, amatur. § 99.

Bij deponentia is geen passief mogelijk dus: *men vermaant ons*, (homines) nos hortantur. § 102.

2^o. door den eersten persoon meervoud, wanneer algemeen geldende uitdrukkingen ook op den spreker van toepassing zijn, dus als er „wij” voor kan gezet worden.

Men gelooft gaarne, wat men wenscht, quae volumus libenter credimus. Men leert veel wat men naderhand vergeet, multa discimus, quae postea obliviscimur. Zoo men goed leeft, wordt men geprezen, laudamur, si bene vivimus.

3^o. door den derden persoon meervoud van het praes. ind. actief bij de verba: dicunt, aiunt, *men zegt* (ze zeggen); ferunt, tradunt, narrant, *men verhaalt*; perhibent, *men beweert*; putant, credunt, *men meent*, wanneer een gerucht of een opvatting wordt aangegeven; ook wel bij andere activa en deponentia, veelal versterkt met vulgo, om een algemeene gewoonte aan te geven.

In het westen vereert men het meest Saturnus, Saturnum maxime vulgo colunt ad occidentem. Algemeen wenschte men Pompeius geluk, vulgo gratulabantur Pompeio.

4^o. door den tweeden persoon enkelvoud zoowel van den indicativus als van den coniunctivus, wanneer men zich voorstelt tot een bijzonderen persoon te spreken.

Zoo men overeenkomstig de natuur leeft, zal men nooit arm zijn, si ad naturam vives, nunquam eris pauper. Men moet alles met beleid doen, agere decet, quod agas, prudenter. Vgl. § 326.

*5^o. door quis, quispiam, aliquis, en in ontkennende zinnen door quisquam, wanneer *men in iemand* kan veranderd worden, vooral bij het inleiden van een tegenwerping. (Vgl. § 473 vlg.).

Men wordt ter dood veroordeeld, zoo men het opperbevel te lang in handen houdt, morte multatur, si quis diutius imperium retinet. Hier zou men kunnen vragen, hic quaerat quispiam. Non credet quisquam id fieri posse.

*Aanm. I. *Men* blijft onvertaald, zoo er een verbum impersonale of een infinitivus subiecti wordt gebruikt.

Men zal niet meer onzijdig mogen blijven, medios esse iam non licebit. Het is billijk dat men zijn vriend vergiffenis schenkt, ignoscere amico aequum est.

Bij een infinitivus obiecti wordt *men* vertaald door het reflexivum.

Equidem in senecta hoc deuto miserrimum sentire ea aetate esse se odiosum alteri.

Aanm. II. Zoo bij een infinitivus een bijzin staat, die in het Nederlandsch *men* tot subject heeft, mag ook de derde persoon enkelvoud van den coniunctivus gebruikt worden.

Nihil mihi praestabilius videtur quam hominum mentes allicere quo velit (*waarheen men wil*).

Meer gewoon is hier echter de tweede persoon enkelvoud van den coniunctivus.

214. Een dubbelen nominativus hebben:

1^o. Alle koppelwerkwoorden (nl. subject en praedicaatsnomen): zijn, esse, fore, worden, fieri, evadere, exsistere, blijven, manere, schijnen, videri, verschijnen, apparere.

Brutus homo magnus evasit, *Brutus is een groot man geworden*. Scythae invicti manserunt, *de Scythen zijn onverwonnen gebleven*.

* Aanm. Datgene, waaruit iets geworden of ontstaan is, staat in den ablativus met ex of de.

Magister Antonii ex oratore arator factus est, *de leermeester van Antonius is van redenaar landbouwer geworden*.

2^o. alle verba passiva, die een bepaling van gesteldheid bij zich kunnen hebben (subject en bep. v. gest.), zooals: gehouden, geacht, genoemd, gerekend, geoordeeld, verkozen, aangesteld worden. Vgl. § 221. De woorden *als, tot, voor* worden bij deze verba niet vertaald.

Camillus dictator dictus est, *Camillus is tot dictator benoemd*. Vulpes callidissimum animal existimatur, *de vos wordt voor een zeer schrander dier gehouden*.

* Aanm. I. Het participium perfectum dezer verba wordt gewoonlijk slechts met een praedicaatsnomen verbonden in den nominativus en accusativus. (Vgl. § 423. 1^o.)

Marius hostis indicatus.

Aanm. II. De dichters gebruiken audio in de beteekenis van nominor, dicor met een dubbelen nominativus.

Rexque paterque audisti, *koning en vader zijt gij genoemd*.

De spreekwijzen male, commode, bene audire, *in kwaden, tamelijk goeden, goeden naam staan*, worden ook in zuiver proza gebruikt.

Erat surdaster M. Crassus; sed aliud molestius, quod male audiebat.

215. Het Nederlandsche werkwoord *schijnen* kan persoonlijk en onpersoonlijk gebruikt worden.

Gij schijnt braaf te zijn en het schijnt dat gij braaf zijt.

Het Latijnsche werkwoord videri daarentegen mag in de beteekenis van *schijnen* alleen persoonlijk gebruikt worden.

Videris bonus esse.

Om bij de vertaling uit het Nederlandsch in het Latijn de onpersoonlijke constructie in de persoonlijke te veranderen handelt men aldus: men maakt het subject van den bijzin tot subject van het werkwoord *schijnen* en plaatst het werkwoord van den bijzin in den infinitivus. Het voegwoord *dat* valt weg.

Het schijnt dat gij geloopt hebt, gij schijnt geloopt te hebben, videris cucurrisse. Het scheen, dat zij geslapen hadden, zij schenen geslapen te hebben, videbantur dormivisse. Het zal schijnen, dat wij dwalen, wij zullen schijnen te dwalen, videbimur errare.

Men noemt dit de constructie van den nominativus cum infinitivo.

**** Aanm. I.** Videor mihi beteekent *het komt mij voor dat ik, ik geloof dat ik, videor tibi, het komt u voor dat ik, gij gelooft dat ik.*

videris mihi, *het komt mij voor dat gij, ik geloof dat gij.* Ook in deze uitdrukkingen wordt dus videri altijd persoonlijk gebruikt.

Amens mihi fuisse videor, *het komt mij voor dat ik verbijsterd geweest ben.* Fortunatus sibi Damocles videbatur esse, *Damocles geloofde gelukkig te zijn.* Non recte iudicare mihi videris, *het komt mij voor dat gij niet juist oordeelt.*

Persoonlijk wordt videor in deze beteekenis ook gebruikt in tusschenzinnen met ut, waar wij zeggen *naar het schijnt, zooals het mij voorkomt.*

Ego tibi paucis verbis, ut mihi videbar, responderam. Consiliis, ut videmur, bonis utimur. Ut mihi videbaris, non recte iudicas. (Vgl. § 397. 1^o. A. II.)

**** Aanm. II.** Onpersoonlijk wordt videri gebruikt in de beteekenis van *goedvinden*; het heeft dan of een infinitivus of een accusativus cum infinitivo of soms ut bij zich.

De Senaat vond goed gezanten te zenden, visum est senatui mittere legatos of mitti legatos of ut mitterentur legati.

Aanm. III. Videri wordt door Cicero dikwijls gebruikt om een bijzin welluidend te doen eindigen.

Restat ut de imperatore ad id bellum deligendo ac tantis rebus praeficiendo dicendum esse videatur.

Hiervan is wel te onderscheiden wanneer men videri gebruikt, om zijn meening in een wellevenden vorm uit te drukken.

Ex omnibus saeculis vix tria aut quattuor nominantur paria amicorum: quo in genere sperare videor Scipionis et Laelii amicitiam notam posteritati fore.

216. Evenals bij videor wordt de nominativus cum infinitivo gebruikt:

1^o. bij de verba passiva dicor, *men zegt, dat ik*, perhibeor, *men beweert, dat ik*, existimor, putor, *men meent, dat ik*.

Men zegt, dat ik komen zal, ik word gezegd te zullen komen, dicor venturus esse. *Men beweerde, dat gij gezegd had*, gij werd beweerd gezegd te hebben, perhibebaris dixisse. *Men zal meenen, dat zij gestorven zijn*, zij zullen gemeend worden gestorven te zijn, existimabuntur mortui esse.

2^o. bij de verba passiva van verhalen, fertur, narratur, traditur, maar alleen in den derden persoon zoowel enkelvoud als meervoud; somtijds ook en dan met dezelfde beperkende bepaling bij nuntiatur, indicatur, negatur, invenitur, reperitur, cognoscitur, enz.

Romulus regem Amulium interemisse fertur, *men verhaalt, dat Romulus koning Amulius gedood heeft*.

Men verhaalt, dat ik heet tradunt me, men verhaalt, dat gij ferunt te. § 397.

Aanm. ** In de samengestelde tijden kunnen deze verba ook onpersoonlijk gebruikt worden met een accusativus cum infinitivo, en moeten zij onpersoonlijk gebruikt worden, wanneer de infinitivus bestaat uit een participium met esse.

Tu hoc fecisse putatus es of te hoc fecisse putatum est, *men heeft gemeend, dat gij dit gedaan hebt*. Plerique inviti hoc fecisse putandi sunt of plerosque invitos hoc fecisse putandum est. Athenas conditas esse putatum est, niet: Athenae conditae esse putatae sunt.

In de niet samengestelde tijden kunnen deze verba onpersoonlijk gebruikt worden, wanneer zij geen los gerucht, maar een stellige verklaring te kennen geven. Zij moeten onpersoonlijk gebruikt worden, wanneer zij een dativus bij zich hebben of een demonstrativum, dat op den afhankelijken zin heenwijst.

Nuntiatur hostes in agro Gabino consedissee, *men bericht, (als zeker), dat de vijand zich op Gabijnsch grondgebied gelegerd heeft*. De hoc Verri dicitur habere eum perbona toreumata, *men zegt van hem aan Verres, dat hij zeer goed vaatwerk heeft*. Vgl. § 399.

3^o. bij de verba passiva iubeor, vector, sinor, assuefio, cogor, arguor, insimulor, prohibeor, die evenals videor ook in de samengestelde tijden persoonlijk geconstrueerd moeten worden. Vgl. § 391.

**Aanm. I. In de constructie van den nominativus cum infinitivo wordt de infinitivus futuri passivi liefst niet gebruikt. Men zegge dus niet *imperator videtur laudatum iri*, maar gebruike een andere zinswending of een omschrijving met *futurum esse* of *fore ut*. Vgl. § 404. 3^o.

Aanm. II. Men mag geen doorlopend verhaal schrijven in den nominativus cum infinitivo. Zoo een verhaal met deze constructie begint, moet men bij den tweeden zin reeds overgaan in den accusativus cum infinitivo.

Ad Themistoclem quidam doctus homo accessisse dicitur eique artem memoriae pollicitus esse se traditurum. Cum ille quaesisset, quidnam illa ars efficere posset, dixisse illum doctorem, ut omnia meminisset; et ei Themistoclem respondisse gratius sibi illum esse facturum, si se oblivisci, quae vellet, quam si meminisse docuisset.

VIERDE HOOFDSTUK.

OVER HET GEBRUIK VAN DEN ACCUSATIVUS.

217. De verba transitiva, zoowel de deponentia als de activa, hebben het object in den accusativus.

Romulus condidit Romam, *Romulus heeft Rome gesticht.*

Petrus mendacium commentus est, *Petrus heeft een leugen verzonnen.*

Aanm. I. Men lette op het verschillend spraakgebruik van het Latijn en het Nederlandsch.

petere urbem, *naar de stad* gaan; mutare vestem *van kleding* veranderen; incipere aliquid, *iets* of *met iets* beginnen; parare bellum, *zich ten oorlog* toerusten.

Aanm. II. Bij sommige verba transitiva wordt het object meermalen uitgelaten.

solvere (pecuniam) *betalen*, appellere (navem) *landen*, movere (castra) *opbreken*, sustinere (impetum) *stand houden*, flectere (iter) *den koers wenden*.

Hiervan is wel te onderscheiden het Nederlandsch spraakgebruik, waarbij eenzelfde werkwoord, met wijziging van beteekenis, beurtelings transitief en intransitief worden kan. Zoo zeggen wij in het Nederlandsch:

hij drinkt voor *hij is aan den drank* en *hij drinkt wijn*,
wij eten laat en *wij eten brood*,
de zieke geneest en *de geneesheer geneest den zieke*,
de ring breekt en *de knaap breekt den ring*.

In het Latijn worden zulke werkwoorden verschillend vertaald: de transitieve door het actief, de intransitieve door het passief of door een ander werkwoord:

Vino deditus est (indulget) èn vinum bibit,
sero cenamus èn panem edimus,
aegrotus sanatur (convalescit) èn medicus
aegrotum sanat,
anulus frangitur èn puer anulum frangit.

* 218. Verscheidene verba zijn in de eene beteekenis transitiva en in de andere intransitiva.

animadverto aliquid, iets opmerken.

in aliquem, iemand bestraffen.

caveo aliquem en ab aliquo, zich voor iemand wachten.

„ aliquid, iets voorkomen.

„ alicui, voor iemand zorgen.

consulo aliquem, iemand raadplegen.

„ alicui, voor iemand zorgen.

„ in aliquem (graviter), iemand behandelen (op gestrenge wijze).

credo aliquid, iets voor waar houden, gelooven.

„ alicui, geloof slaan, gelooven aan iemand of iets.

„ aliquid alicui, iets aan iemand toevertrouwen.

cupio aliquid, iets begeeren.

„ alicui, iemand genegen zijn.

maneo aliquem, op iemand wachten.

„ in aliqua re, in iets volharden.

„ alicui, iemand bijblijven.

metuo } aliquem, iemand vreezen.

timeo } alicui en de aliquo, voor iemand beducht, bekommerd zijn.

moderor aliquid, iets inrichten, besturen.

„ alicui, iemand of iets matigen.

prospicio } aliquid, iets vooruitzien.

provideo } alicui, voor iemand zorgen.

recipio aliquid, iets op zich nemen.

„ aliquid alicui, iemand voor iets instaan, iets voor iemand op zich nemen.

„ me, ik trek mij terug.

tempero aliquid, matigen, regeeren.

„ alicui, aan iets paal en perk stellen, iemand sparen.

„ ab aliqua re, zich van iets onthouden.

- volo aliquem, iemand wenschen te spreken.
 „ alicui, iemand genegen zijn.
 „ aliquem aliquid, iets van iemand willen. Vgl. § 222.
 A. III.

219. Een dubbelen accusativus, een van het object en een van de bepaling van gesteldheid, hebben alle verba, die eene bepaling van gesteldheid van het object bij zich kunnen hebben, zooals:

a) tot iets maken (facio, efficio, reddo), benoemen, kiezen, aanstellen (creo, deligo, eligo, declaro, designo).

Universus populus Ciceronem consulem declaravit, *het gansche volk heeft Cicero tot consul benoemd.*

b) noemen (nomino, appello, dico, voco,) betitelen (inscribo), voor iets houden, aanzien, verklaren (duco, existimo, iudico, puto, numero).

Senatus Antonium hostem iudicavit, *de senaat verklaarde Antonius voor een vijand van den staat.*

c) als of tot iets hebben, geven, nemen, aan nemen, (habeo, do, addo, capio, sumo, assumo, adscisco).

Lacedaemonii regibus suis augurem assessorem dederunt, *de Lacedaemoniërs gaven aan hun koningen een wichelaar tot raadsman.*

d) leeren kennen als (cognosco).

Cognosces me tuae dignitatis fautorem, *gij zult mij leeren kennen als een begunstiger uwer waardigheid.*

Deze verba worden in het passivum met een dubbelen nominativus gebruikt. Vgl. § 214. 2^o.

** Aanm. I. Reddo, *maken* (iets in een anderen toestand brengen), wordt slechts in het actief gebruikt en heeft gewoonlijk slechts een adiectivum als bepaling van gesteldheid. In het passief gebruikt men fio en efficio.

Themistocles Athenienses rei militaris peritos reddidit en in het passivum: Athenienses a Themistocle rei militaris periti facti sunt.

Men gebruikt altijd facere in de uitdrukking facere aliquem certiore alicuius rei of de aliqua re, *iemand van iets verwittigen, kennis geven.*

** Aanm. II. Habeo met een dubbelen accusativus beteekent: *iets aan iemand hebben.*

Habeo te carum, *ik heb u lief* (ik heb aan u iemand, die mij lief is).

Habeo in de beteekenis van: *houden voor, beschouwen als, aanzien voor* heeft **pro** met den ablativus, of (in) loco, (in) numero met een genetivus. Aliquem pro hoste, in hostium numero habere.

Haberi in de beteekenis van: *gehouden worden voor* wordt geconstrueerd met een dubbelen nominativus, meer echter met **pro**, (in) loco, (in) numero.

Aristides habitus est iustissimus. Prodigii loco ea clades haberi coepta est.

Duco en **puto** hebben meermalen **pro** of, evenals iudico, existimo en credo, een accusativus cum infinitivo.

Pro nihilo, pro certo putare, ducere aliquid, *iets als niets, als zeker beschouwen*. Puto te felicem esse, *ik houd u voor gelukkig*.

Aanm. III. Bij de verba van nemen, kiezen wordt de zaak, waartoe men iets neemt, ook uitgedrukt door den dativus of door de praepositie ad.

Locum domicilio capere, *een plaats tot verblijf nemen*. Loca pacata ad hibernacula legere, *een rustige streek voor winterkwartier kiezen*.

Aanm. IV. Wanneer het object dezer verba een pronomen demonstrativum is, komt dit gewoonlijk in het geslacht en getal van het praedicaatssubstantivum.

Eas divitias, eam bonam famam putabant, *dit beschouwden zij als rijkdom en als goeden naam*. Vgl. § 179.

220. De verba zich betoonen, zich gedragen, zooals se praebere, se praestare, se ostendere, hebben behalve den accusativus van het pronomen reflexivum nog een accusativus van de bep. van gesteldheid.

Crudelem se praebuit, *hij heeft zich wreed gedragen*.

** Aanm. Bij praestare mogen alleen praedicaatsnomina staan, die iets goeds uitdrukken.

Honestos et urbanos vos praestitistis, *gij hebt u fatsoenlijk en beleefd gedragen*.

Se gerere wordt in zuiver Latijn alleen met adverbia of met **pro** verbonden.

Honeste et urbane vos gessistis. Se gerere pro cive.

221. Bij sommige verba intransitiva staat in enkele gevallen een accusativus. Dit geschiedt:

1^o. bij de verba van riek en (oleo, redoleo) en smaken (sapio, resipio) om de zaak aan te duiden, waarnaar iets riekt of smaakt.

Olet unguenta, *hij riekt naar parfumerie*. Haec cerevisia picem resipit, *dit bier smaakt naar het vat (pek)*.

Evenzoo bij *sitire* (sanguinem), naar bloed *dorsten*; *esurire* (aurum) naar goud *honger*; *anhelare* (scelus), naar boosheid *ademen*, *op niets denken dan op boosheid*; *sonare* (pingue quiddam), naar iets doms *klinken*, *een onbeschaafde spraak hebben*.

2^o. wanneer het substantivum denzelfden stam of gelijke beteekenis heeft als het verbum en een adiectivum, pronomen of genetivus bij zich heeft. Ook wij zeggen: *een strijd strijden*, *een weg gaan*.

Mirum somniavi somnium, *ik heb een zonderlingen droom gehad*. Hoc bellum bellare, *dezen oorlog voeren*. Vitam exsulis vivere, *in ballingschap leven*.

3^o. wanneer het een onzijdig pronomen of adjectief van hoeveelheid is (id, illud, unum, multum, pauca, utrumque, etc.).

Utrumque laetor, *over beide zaken verheug ik mij*; mààr: utraque re laetor. Hoc semper studuit, *hierop legde hij zich altijd toe*; mààr: huic rei studuit. Hoc tibi assentiri non possum, *hierin kan ik u niet bijvallen*. Quid differunt homines a ceteris animantibus, *waarin verschillen de menschen van de overige bezielde wezens*? Stomachor omnia, *ik erger mij over alles*.

222. Een neutrum pronomen of adjectief van hoeveelheid staat dikwijls als accusativus van de zaak naast den accusativus van den persoon. Dit geschiedt:

1^o. bij de verba *flagitare*, *poscere*, *vorderen*; *reposcere* *terugvorderen*; *orare*, *rogare*, *vragen*, *verzoeken*; *interrogare*, *vragen*.

Hoc te vehementer rogo, ut famae tuae servias, *dit verzoek ik u dringend, dat gij zorgt voor uw goeden naam*. Hoc, quod te interrogo, responde, *antwoord op hetgeen ik u vraag*.

A a n m. I. Soms tijds vindt men bij deze verba een substantief als accusativus van de zaak.

Pacem te poscimus omnes, *wij vorderen allen den vrede van u*. Caesar frumentum Aeduos flagitabat, *Caesar eischte koren van de Aeduërs*.

** Altijd geschiedt dit in de spreekwijze *orare* (*rogare*) *aliquem sententiam* (*testimonium*), *iemand vragen om zijn gevoelens te zeggen (om getuigenis te geven)*.

Ook in het passief komt deze spreekwijze voor.

Scito me non esse rogatum sententiam.

A a n m. II. De gewone constructie van de verba van *vragen* is:
poscere, flagitare, } aliquid ab aliquo,
petere, postulare } iets van iemand vorderen.
quaerere aliquid ab, de, ex aliquo, iets aan iemand vragen.

**precari aliquem, iemand bidden.*

aliquid ab aliquo, iemand om iets bidden.

aliquid alicui, iemand iets toewenschen.

**percontari } aliquid de aliqua re, } iemand over iets uithooren.*
aliquid ex aliquo, }

**rogare interrogare aliquem de aliqua re, iemand naar iets vragen.*

rogare (orare) aliquem ut met den conjunctivus.

rogare (orare) aliquem ut opem ferat, iemand om hulp vragen.

** A a n m. III. Opmerkingver dienen de volgende spreekwijzen: *adigere aliquem iusiurandum, iemand een eed laten doen*, en *velle aliquem aliquid, iets van iemand willen*. Vgl. § 218.

223. 2^o. bij de verba *monere, admonere, vermanen; hortari, aanmoedigen; cogere, dwingen; arguere, insimulare, beschuldigen*. Bij het passivum blijft de accusativus van het neutrum pronomen of adiectivum.

Discipulos id unum moneo, ut praeceptores non minus quam ipsa studia ament, hiertoe alleen vermaan ik de leerlingen, dat zij evenzeer hunne leermeesters als hunne studiën liefhebben. Ille cives id cogit omnes. Non audimus ea, quae ab natura monemur, wij luisteren niet naar de vermaningen, die wij van de natuur ontvangen. Omnes volumus, quod arguimur. Vgl. § 390.

224. De verba *docere, edocere, leeren, onderrichten; dedocere, afleeren, maken dat iemand iets afleert*, en somtijds *celare, verbergen*, hebben naast den accusativus van den persoon ook nog een accusativus van de zaak, uitgedrukt door een substantivum.

Catilina iuventutem mala facinora edocebat, Catilina leerde de jongelingen euveldeeden. Antigonus iter omnes celabat, Antigonus hield zijn tocht voor allen verborgen. Vgl. § 390.

Aanm. I. In het passief wordt de accusativus van den persoon subject.

Iuventus a Catilina mala facinora edocebatur, *door Catilina werden aan de jongelingen euveldeeden geleerd.*

Doch deze constructie komt weinig voor en liever gebruikt men: discere (*aanleeren*) aliquid ab aliquo; institui, imbui, instrui aliqua re.

** Doctus en edoctus, *geleerd, ervaren*, hebben de zaak, waarin men onderwezen is, in den ablativus of infinitivus en neutra pronomina en adiectiva in den accusativus.

Doctus et Graecis litteris et Latinis. Graece loqui doctus. Edoctus cuncta.

** Men lette op de volgende constructies: docere (discere) artem; mår: docere aliquem tibiā, fidibus, armis, equo, pila (dus de ablativus van het werktuig, waarmee men iemand leert).

docere, edocere aliquem de aliqua re, *iemand van iets kennis geven, verwittigen.*

** Aanm. II. Wanneer bij celare de zaak niet wordt uitgedrukt door het neutrum van een adiectivum van hoeveelheid of van een pronomen, staat zij in het activum meermalen en in het passivum gewoonlijk in den ablativus met de.

Bassus noster me de hoc libro celavit, *onze Bassus heeft mij in onwetendheid gelaten over dit boek.* Debes existimare te maximis de rebus a fratre esse celatum, *gij moet in de meening verkeeren, dat de voornaamste zaken door uw broeder voor u verborgen zijn gehouden.*

225. De verba traicio, traduco, transporto hebben naast den accusativus van het object ook den accusativus van de plaats bij zich, hoewel de praepositie trans ook kan herhaald worden.

Agesilaus Hellespontum copias traiecit, *Agesilaus voerde zijne troepen over den Hellespont.* Ariovistus hominum multitudinem trans Rhenum in Galliam traduxit.

Aanm. Bij het passivum blijft de accusativus van de plaats.

Exercitus a Caesare Rhenum transportatus est, *het leger werd door Caesar over den Rijn gevoerd.*

226. Vele verba intransitiva, die een beweging uitdrukken, zooals ire, gaan, currere, loopen worden door samen-

stelling met *circum*, *per*, *praeter* en *trans* overgankelijk en regeeren den *accusativus*.

Circumire tentoria, de tenten rondgaan. Fama urbem pervadit, het gerucht verbreidt zich door de stad. Praeterire aliquid silentio, iets stilzwijgend voorbijgaan. Transcendere murum, over een muur klimmen.

Ook de meeste *intransitiva*, die geen beweging uitdrukken, worden door samenstelling met *circum* *transitiva*.

Circumsedere urbem, een stad belegeren. Multa me pericula circumstant, vele gevaren omringen mij.

* Sommige *composita* met *ad*, *cum* en in herhalen de *praepositie*, als ze in hun eigenlijke plaatselijke beteekenis gebruikt worden, maar hebben in een min of meer overdrachtelijke beteekenis den *accusativus*.

Adire aliquem, iemand gaan spreken; adire ad aliquem, naar iemand gaan. Adire urbem, een stad bezoeken, adire ad urbem, een stad naderen. Convenire aliquem, bij iemand komen om met hem te spreken, convenire cum aliquo, met iemand overeenstemmen. Inire consilium, een plan beramen, inire in urbem, een stad binnentreden.

Het is moeilijk voor deze *composita* een altijd-geldende regel te stellen. Ook *verba* van beweging, met andere *praeposities* samengesteld, worden soms *transitief*. (Vgl. § 231. A. I.)

VIJFDE HOOFDSTUK.

OVER HET GEBRUIK VAN DEN DATIVUS.

A. Dativus bij werkwoorden.

227. De *dativus* geeft in het algemeen den persoon of zaak aan, die als belanghebbend (medewerkend) voorwerp bij de handeling van het werkwoord betrokken is. Hij staat dus

1^o. op de vraag aan wien bij de *transitieve* werkwoorden van *geven*, *ontnemen*, *schrijven*, *berichten*, *beloven*, *gebieden* en dergelijke.

Mittam tibi librum, ik zal u een boek zenden. Date panem pauperibus, geeft brood aan de armen.

Aan m. I. *Iubeo, ik beveel* en *veto, ik verbied*, hebben den persoon in den *accusativus*. Vgl. § 390.

* Aan m. II. Soms gebruikt men in plaats van den *dativus* de *praepositie* *ad*. *Scribere aliquid alicui of ad aliquem, iemand iets schrijven.*

228. 2^o. op de vraag ten wiens voordeel of nadeel bij transitieve en intransitieve werkwoorden en heet dan bijzonder dativus commodi et incommodi.

Non scholae, sed vitae discimus, *wij leeren niet voor de school, maar voor het leven*. Pisistratus sibi non patriae Megarenses vicit, *Pisistratus overwon de Megarensers voor zich zelven en niet voor zijn vaderland*.

Ons Nederlandsch voor, in de beteekenis van ter eere van, wordt ook door den dativus vertaald.

Consuli assurgere, caput aperire, de semita decedere solebant.

*Aanm. I. Voor wordt vertaald door pro, als het beteekent

1^o. ter verdediging van.

Pro aris et focus dimicare.

2^o. ter vergelding van.

Nullam mercedem pro tanto beneficio accepi (Vgl. § 163. 7).

Aanm. II. De dativus staat meermalen in plaats van de praepositie a p u d en wel:

1^o. wanneer er spraak is van een gewoonte bij zeker volk of zekere klas van menschen.

Barbaris ex fortuna pendet fides, *bij de barbaren is de trouw afhankelijk van het geluk*.

2^o. bij excusare en purgare, *zich verontschuldigen* (excusare, wanneer men te kort geschoten is zonder schuld, purgare met schuld).

Excusare alicui tarditatem litterarum, *zich bij iemand verontschuldigen over zijn nalatigheid in het schrijven*. Amico meo me per litteras ea de re purgavi, *ik heb mij bij mijn vriend over die zaak in een brief verontschuldigd*.

229. Meermalen staat de dativus der pronomina personalia ter uitdrukking van verwondering, deelneming en wrevel. Dativus ethicus.

At tibi repente paucis post diebus venit ad me Caninius, *maar, verbeeld u, daar komt weinige dagen later Caninius onverwachts bij mij*. Quid mihi Celsus agit, *hoe maakt het toch mijn Celsus?* Quid hoc sibi vult, *wat moet dit beteekenen?*

230. Vele verba, die in het Nederlandsch transitief zijn of een praepositie hebben, regeeren in het Latijn een dativus. Hiertoe behooren:

a. nuttig en schadelijk zijn, prodesse, obesse, nocere.
genegenheid en afkeer hebben, favere, adversari.
heerschen en dienen, imperare, servire, parère.
behagen en mishagen, placere, displicere.
vertrouwen en wantrouwen, fidere, confidere,
diffidere.

naderen, appropinquare.

dreigen, minari, imminere.

vertoornnd zijn, irasci, suscensere.

Omnibus prodesse volumus, *wij willen voor allen nuttig zijn.* Nemo omnibus placere potest, *niemand kan aan allen behagen.*

b. auxiliari en opitulari, *helpen*; benedicere, *van iemand goed spreken, zegenen*; blandiri, *vleien*; gratulari, *gelukwenschen*; invidere, *benijden*; maledicere, *van iemand kwaadspreken, vervloeken*; mederi, *genezen*; nubere, *trouwen* (van een vrouw); parcere, *sparen*; patrocinari, *beschermen*; persuadere, *overreden, overtuigen*; studere, *naar iets streven*; vacare, *zich op iets toeleggen* (vacare (ab) aliqua re, *vrij zijn van iets*).

** Invideo heeft ook den dativus der zaak; de persoon staat alsdan in den genetivus of wordt uitgedrukt door het possessivum.

Invideo honori alicuius, *ik benijd iemands eer of ik benijd iemand zijn eer.* Invideo dignitati tuae, *ik benijd uwe waardigheid of ik benijd u uwe waardigheid.*

c. de uitdrukkingen:

morem gerere alicui, *iemands zin doen.*

Patri morem gero.

obviam (obvium) ire, *tegemoet gaan.*

Consul Iugurthae obviam (obvius)it.

praesto esse, *ten dienste staan van.*

Quaestores consuli praesto sunt.

dicto audientem esse, *gehoorzamen.*

Dicto audiens sum patri.

fidem habere, *geloof slaan.*

d. de impersonalia licet, *het staat vrij*; libet, *het lust*; accidit, contingit, evenit, *het overkomt, enz.*

Quod licet Iovi, non licet bovi. Quantum huic malum accidit.

Sommige dezer verba hebben een dubbele regeering:

Nubere heeft bij het participium perfectum nupta (vgl. § 103, 2^o.) of alicui of cum aliquo.

Fidere en confidere hebben den persoon in den dativus, de zaak meest in den ablativus.

Natura loci confidebant.

Aanm. Men herinnere zich nog eens (Vgl. § 99), dat deze verba alleen onpersoonlijk in het passivum kunnen gezet worden.

Ne templis quidem ab hoste temperatum est (Vgl. § 136, 126.), *zelfs de tempels werden niet gespaard door de vijanden.* Non semper felices sunt, quibus ab hominibus invidetur, *zij die door de menschen benijd worden, zijn niet altijd gelukkig.* Persuasum tibi sit of persuade tibi sermones fatui illius hominis mihi incommodare, *wees overtuigd, dat de gesprekken met dien dwaas lastig voor mij zijn.*

Dichters zetten soms een intransitivum persoonlijk in het passivum.

Vix equidem credar. Ego cur, acquirere pauca si possum, invideor?

231. De verba, die samengesteld zijn met ad, ante, cum (con), in en inter, ob, post, prae, sub en super, hebben meermalen, zoo de praeposities hare eigenlijke beteekenis behouden, den dativus bij zich van het nomen, waarop de praeposities betrekking hebben.

Anatum ova gallinis saepe supponimus, *dikwijls leggen wij eendeneieren onder kippen.* Manlius filii caritatem publicae utilitati posthabuit, *Manlius stelde de liefde voor zijn zoon achter het belang van den staat.* Nasus ita locatus est, ut quasi murus oculis interiectus esse videatur, *de neus is zoo geplaatst, dat hij als een muur tusschen de oogen schijnt gesteld te zijn.*

Men lette wel op, dat de praeposities hare eigenlijke beteekenis moeten behouden; dit is echter, vooral bij de composita met ad en cum, dikwijls niet het geval.

Confugere ad aliquem, *zijn toevlucht tot iemand nemen;* approbare sententiam, *zijn gevoelen bewijzen.*

* Aanm. I. Bij vele van deze verba wordt in plaats van den dativus de praepositie gevoegd, waarmede zij samengesteld zijn of eene van gelijke beteekenis. Dit is vooral het geval bij de composita met *ad*, *cum* en *in*, in het bijzonder wanneer de werkwoorden een plaatselijke betrekking aangeven.

Appellere classem, navem *ad* terram, *landen met de vloot, met het schip*; communicare aliquid *cum* aliquo, *iemand iets mededeelen*.

Meest altijd inesse in aliqua re:

In hac vita nihil inest nisi miseria, *in dit leven is niets dan ellende*. (In het perfectum zegt men altijd *fu* in plaats van *in*fu^{it}). Accedo *ad* urbem, *ik ga naar de stad*, m^àar: mihi animus accedit, *ik krijg moed*; incidere in insidias, *in hinderlaag vallen*, m^àar: terror exercitui incidit, *de schrik overvalt het leger*.

Interesse alicui rei beteekent *bij iets tegenwoordig zijn*, maar men zegt altijd *interest inter*, *er is onderscheid tusschen*.

Aanm. II. ** Incumbere heeft in (*ad*) met den accusativus, zooals in *gladium*, in (*ad*) *litteras*, *zich in zijn zwaard storten, zich op de letteren toeleegen*. Bij dichters en latere schrijvers staat ook de dativus, zooals *toro*, *op een peluw gaan liggen*.

Assuescere, insuescere, consuescere, *zich of iemand aan iets gewennen*, regeeren den dativus of ablativus soms *ad* met den accusativus.

Acquiescere, *ergens in berusten*, regeert soms den dativus, doch gewoonlijk den ablativus en wel meestal met *in*.

Supersedere, *iets laten rusten, ophouden iets te doen*, heeft meer den ablativus dan den dativus.

Adiacere, assidere, adstare hebben gewoonlijk den dativus.

Illudere, *bespotten*, regeert den accusativus of dativus; insultare, *hoonen*, den dativus of *in* met den accusativus.

** Bij antecedere, praecedere en anteire, *overtreffen*, staat de persoon, dien men overtreft, in den dativus of accusativus, bij antecellere, excellere en praestare in den dativus en bij superare, vincere in den accusativus. Bij al deze verba staat de zaak, waarin men iemand overtreft, in den ablativus partis.

** Interdicere, *iemand iets ontzeggen, verbieden*, heeft bij den dativus van den persoon of den accusativus of den ablativus van de zaak. De laatste constructie komt vooral voor in de uitdrukking *interdicere alicui aqua et igni*, *iemand in ballingschap zenden*. Sacrificiis *interdicere* beteekent *verbieden de offeranden bij te wonen, in den kerkelijken ban doen*.

232. Twee constructies hebben:

adspergere, inspergere, *besproeien*;

circumdare, circumfundere, *omringen*;

donare, *schenken*;

exuere, uittrekken; induere, aantrekken;

intercludere, afsnijden.

a. aliquem (quid) aliqua re (accusat. en ablat.);

b. alicui aliquid (dativ. en accusat.).

Servius Tullius urbem Romam fossis (urbi Romae fossas) circumdedit, *Servius Tullius omringde de stad Rome met grachten*. In het passivum luidt deze zin òf: urbs Roma a Servio Tullio fossis circumdata est òf: urbi Romae a Servio Tullio fossae circumdatae sunt.

Aanm. I. *Impertire, mededeelen, heeft gewoonlijk alicui aliquid, soms aliquem aliqua re.

* Bij exuere en induere blijft de dativus der pronomina reflexiva gewoonlijk weg.

Exuo vestem.

** Bij 't passief met reflexieve beteekenis van exuo en induo, alsook van cingo, omgorden, en accingo, aangorden, staat, wat men uit- en aantrekt etc., in den ablativus en bij dichers ook wel in den accusativus.

Induor veste purpurea (vestem purpuream), *ik trek een purperen kleed aan*.

** Exuere, iemand van iets berooven, heeft altijd aliquem aliqua re.

Aanm. II. Soms voegen dichters ook bij andere verba passiva een accusativus.

Pueri laevo suspensi loculos tabulamque lacerto, *schooljongens, die hun schooltasch en schrijfplankje om den linkerschouder gehangen hebben*. Inductaque cornibus aurum victima, *het offerdier, dat men goud om de horens had gebracht*. Perque pedes traiectus lora tumentes, *wien men riemen over de gezwollen voeten had getrokken*.

233. Het verbum sum heeft dikwijls de beteekenis van hebben, bezitten. In dit geval staat de zaak, welke bezeten wordt, in den nominativus en de bezitter in den dativus.

Non idem semper floribus color est, *de bloemen hebben niet altijd dezelfde kleur*. Sunt mihi multi libri, *ik heb vele boeken*.

** Aanm. I. De bezitter kan ook in den genetivus staan. Hierbij doet zich echter dit verschil van beteekenis voor. Zoo de bezitter in den dativus staat, valt de nadruk op de zaak, die bezeten wordt.

Patri meo est domus, *mijn vader bezit een huis*.

Zoo de bezitter in den genetivus staat, valt de nadruk op den persoon, die bezit.

Patris mei est domus, *het huis behoort aan mijn vader*.

** Aanm. II. Esse met den dativus mag niet gebruikt worden om het bezit van geestelijke en lichamelijke eigenschappen of hoedanigheden aan te duiden.

Themistocles bezat een groote scherpzinnigheid wordt niet vertaald:
Themistocli magnum consilium fuit, maar: Themistocles (vir) magni consilii fuit of Themistocles magno consilio fuit of in Themistocle magnum consilium fuit of magnum consilium fuit Themistoclis.

Aanm. III. Esse alicui cum aliquo duidt bijna altijd een wederzijdsch of onderling bezit aan.

Est mihi cum fratre tuo amicitia, consuetudo, controversia, *uw broeder en ik hebben vriendschap, omgang, twist met elkander.*
Homini cum Deo similitudo est. Erant ei veteres inimicitiae cum duobus Rosciis.

** Aanm. IV. *Hebben, bezitten* wordt ook vertaald door:
habere, zoowel van stoffelijke als geestelijke goederen.
possidere, wanneer het stoffelijke goederen zijn en het eigendomsrecht moet uitkomen.

Sequani partem agri Aeduum, quam vi atque armis ceperant, possidebant.

uti, wanneer men de hoedanigheid van het bezeten voorwerp wil laten uitkomen en dit een adiectivum, pronomen of nomen appositum bij zich heeft.

Uti bona valetudine, idoneis equis, patre divite. Hannibal Sosilo litterarum Graecarum usus est doctore.

234. In de spreekwijs est mihi nomen, cognomen, *ik heet, ik word bijgenaamd*, staat de naam in den nominativus (overeenkomend met nomen) of dativus (overeenkomend met mihi, den persoon), zelden in den genetivus explicativus.

Est mihi nomen Mercurius, Mercurio, (zelden Mercurii), *ik heet Mercurius.*

Bij nomen, cognomen dare, addere, enz. staat de naam gewoonlijk in den dativus (overeenkomend met den persoon), ook wel in den accusativus (overeenkomend met nomen).

Ei cognomen dederunt tardo (tardum), *zij hebben hem den bijnaam gegeven van den trage.*

Bij het passivum staat de naam gewoonlijk in den dativus (overeenkomend met den persoon), ook wel in den nominativus (overeenkomend met nomen), zelden in den genetivus explicativus.

Cognomen ei datum est tardo (tardus, tardi).

Bij *nomen* en *cognomen* *habeo* staat de eigennaam liefst in den accusativus, doch een *nomen appellativum* in den genetivus.

Cato cognomen habebat sapientis.

Bij *nomine*, *met den naam*, *genaamd*, staat de naam in denzelfden naamval als het woord, dat hij moet bepalen.

Circa urbem nomine Albam.

235. De *dativus* wordt ook bij sommige werkwoorden gebruikt om een doel of strekking aan te geven, als antwoord op de vraag waartoe, waarbij dan gewoonlijk nog een *dativus* staat van den persoon, op de vraag voor wien of aan wien. Deze dubbele *dativus* komt voor:

1^o. bij de werkwoorden *esse* in de beteekenis van *strekken* en *verstrekken* en *fieri*, *worden*.

Virtutes homini decori sunt, de deugden strekken den mensch tot sieraad. In id studium, in quo estis, incumbite, ut et vobis honori et amicis utilitati et rei publicae emolumento esse possitis. *Ampla domus dedecori domino saepe fit, een prachtig huis wordt den eigenaar dikwijls tot schande.*

2^o. bij de werkwoorden *dare*, *geven*; *mittere*, *zenden*; *ire*, *gaan*; *venire*, *komen*; *proficisci*, *vertrekken*; *relinquere*, *achterlaten*.

Pausanias venit Atticis auxilio, Pausanias kwam den Atheners te hulp.

3^o. bij de werkwoorden van *rekenen* en *toerekenen*, zooals: *apponere*, *tribuere*, *habere*, *vertere*, *ducere*.

Quod aliunde habes, tibi laudi ne duxeris, reken u niet tot eer, wat gij niet van u zelven hebt.

* Aanm. I. Betrekkelijk den *dativus* van de zaak valt op te merken, dat hij niet in het meervoud mag staan en geen *pronomén possessivum* of *genetivus* bij zich mag hebben. Men zegt dus niet: *quasdam res alicui donis dare*, maar: *dono dare*. *Deze zaak strekt tot uw voordeel* is niet: *haec res tuo commodo est*, maar: *haec res tibi commodo est*. *De wetten strekken tot welzijn van alle burgers* is niet: *leges utilitati omnium civium sunt*, maar: *leges omnibus civibus utilitati sunt*.

* Aanm. II. Bij *esse*, *fore*, *fieri* wordt de *dativus* der zaak soms tot *praedicaatsnominativus*, bij *dare*, *accipere*, enz. tot *praedicaats-accusativus* gemaakt.

Statuas conguessit, ne praeda hosti essent. Latini coronam auream Iovi donum mittunt.

Een enkele maal vindt men in of ad in plaats van den dativus.

Reliquit ibi exercitum ad praesidium. Gloriam mihi in crimen vertis.

* Aanm. III. In verschillende uitdrukkingen wordt de dativus van den persoon meermalen of gewoonlijk weggelaten.

Esse (alicui) argumento, testimonio, *tot bewijs, tot getuigenis dienen*; aliquid (alicui) pignori ponere, *iets te pand geven*; aliquid dono accipere, *iets ten geschenke krijgen*; diem dicere colloquio, *een dag bepalen voor een mondeling onderhoud*; aliquem ludibrio of derisui, contemptui habere, *iemand voor den gek houden, verachten*; aliquid quaestui, religioni habere, *winst uit iets trekken, zich van iets een gewetenszaak maken*; receptui canere, *den aftocht blazen*.

B. Dativus bij adiectiva.

236. De dativus staat bij de adiectiva (en sommige adverbia), die beteekenen nuttig en schadelijk, geschikt en ongeschikt, aangenaam en onaangenaam, gemakkelijk en moeilijk, gelijk en ongelijk, bevriend en vijandig, bekend en onbekend, nabij, verwant, eigen en gemeen, alsmede bij necessarius, noodzakelijk; obnoxius, onderhevig; honestus, eervol; foedus, afschuwelijk; turpis, schandelijk, en bij de adiectiva op bilis.

Romulus multitudini gratus fuit, *Romulus was welgevallig aan de menigte*. Veritas plerisque molesta atque odiosa est, *de waarheid is voor de meesten onaangenaam en lastig*. Hominum generi universo cultura agrorum est salutaris, *de landbouw is heilzaam voor het gansche menschelijk geslacht*. Mors est terribilis iis, quorum cum vita omnia extinguuntur, *de dood is verschrikkelijk voor hen, met wier leven alles vergaat*. Sapientis est naturae convenienter vivere, *het is wijs om overeenkomstig de natuur te leven*.

Men lette wel op het verschillend spraakgebruik van het Latijn en het Nederlandsch.

Amicus mihi, *bevriend met mij*; commodus tibi, *geschikt voor u*; infensus ei, *verbitterd op hem*; aequus nobis, *gunstig gezind jegens ons*.

** Aanm. I. Bij de adiectiva van nuttig en schadelijk, geschikt

en ongeschikt staat de persoon altijd in den dativus, doch de zaak gewoonlijk in den accusativus met ad.

Calcei habiles et apti ad pedem, *schoenen geschikt en passend voor den voet*. Homo ad nullam rem utilis, *iemand, die voor niets nuttig is*.

** Aanm. II. De adiectiva van gelijkheid en ongelijkheid similis (assimilis, consimilis) en dissimilis hebben bij zaken den genetivus of dativus, bij personen meestal den genetivus, doch den dativus, zoo de gelijkheid slechts gedeeltelijk is.

Somnus mortis of morti similis est, *de slaap is gelijk aan den dood*. Hic adolescens est patris similis, *deze jongeling gelijkt sprekend op zijn vader*. L. Scipionis nepos patri similis fuit ore, *de kleinzoon van Lucius Scipio had juist denzelfden mond als zijn vader*.

Men zegt echter altijd mei, tui, sui, nostri, vestri similis (dissimilis), *mijns gelijke*, en veri similis, *waarschijnlijk*.

Par en dispar worden in de beteekenis van gelijk en ongelijk gewoonlijk met den genetivus der pronomina geconstrueerd.

Metellum, cuius paucos pares haec civitas tulit, cum Pisone non conferam.

Zoo zij echter beteekenen tegen iemand (niet) opgewassen, regeeren zij altijd den dativus.

Pares adversariis esse non possumus.

Aequalis heeft den genetivus en dativus.

** Aanm. III. Bij de adiectiva van bevriend en vijandig kunnen ook de praeposities in, erga, adversus geplaatst worden.

Benevolus erga aliquem, *welwillend jegens iemand*.

Amicus, inimicus en familiaris kunnen in den positivus en superlativus als substantiva gebruikt worden en als zoodanig met een pronomem possessivum of met een genetivus verbonden worden.

Homo mihi familiarissimus of familiarissimus meus, *mijn vertrouwdste vriend*. Inimicissimus Maecenatis, *de grootste vijand van Maecenas*.

Aanm. IV. De adiectiva, die nabij, verwant beteekenen, worden ook als substantiva gebruikt.

Propinquus meus, *mijn bloedverwant*. Affinis Caesaris, *een aanverwant van Caesar*.

Propior en proximus regeeren, vooral in plaatselijke beteekenis, ook den accusativus.

Propior monti of montem, *dichter bij den berg*. Ubi proximi Rhenum incoluerunt, *de Ubiërs woonden zeer dicht bij den Rijn*. Vgl. § 162. 17.

Affinis heeft in de beteekenis van deelhebbend den genetivus of dativus. Rei capitalis, facinori.

Aanm. V. Bij proprius, eigen, en communis, gemeen, staat meestal

de genetivus, wanneer het begrip van eigendom op den voorgrond treedt.

Caelum omnium hominum commune est, de hemel (het lucht-gewelf) is het gemeenschappelijk eigendom van alle menschen. Daarentegen: omni aetati mors communis est, de dood is aan iedereen leetijd gemeen.

De pronomina personalia moeten echter altijd in den dativus staan.

Mihi proprium est. Commune mihi aliquid est cum aliquo.

Ook staat de genetivus of dativus bij cognominis, *gelijknamig, peculiaris, bijzonder, superstes, overlevend, sacer, aan een godheid gewijd (cum genetivo), ten vloek, ten verderve gewijd (cum dativo).*

**** 237.** Soms hangt een dativus onmiddellijk af van substantiva, die afgeleid zijn van verba, welke den dativus regeeren.

Obtemperatio legibus, gehoorzaamheid aan de wetten; insidiae consuli; traditio alteri; eius honori fautor.

ZESDE HOOFDSTUK.

OVER HET GEBRUIK VAN DEN GENETIVUS.

238. De genetivus dient in het algemeen om substantiva, adiectiva en verba nader te bepalen.

A. Genetivus bij substantiva.

239. Wanneer in het Nederlandsch een substantivum door een ander substantivum nader bepaald wordt, worden deze substantiva op verschillende wijze aan elkander verbonden. Wij gebruiken òf den gewonen tweeden naamval, b.v. *het huis des vaders*; òf verschillende voorzetsels, b.v. *de begeerte naar geld, water uit den put*; òf samengestelde zelfstandige naamwoorden, b.v. *gelddorst, handelsstand*; òf we plaatsen ze zonder verbinding naast elkander, b.v. *een maat tarwe, de familie Scipio*.

Als regel plaatsen de Latijnen zulke nadere bepalingen in den genetivus.

Bellum Gallorum, oorlog met de Galliers; Urbs Italiae, een stad in Italie; aqua putei, water uit den put; ordo mercatorum, de handelsstand; belli sedes, krijgstooneel; cupiditas pecuniae,

gelddorst; modius tritici, *een maat tarwe*; gens Scipionum, *de familie Scipio*.

Naar de betrekking, die er bestaat tusschen het substantief en den bepalenden genetivus, onderscheidt men een genetivus subiectivus, obiectivus, qualitatis, partitivus, explicativus.

Genetivus subiectivus (possessivus).

240. De genetivus subiectivus duidt aan, dat de persoon of zaak, die in den genet. staat, het subject is, dat iets doet, bezit of voortbrengt.

Amor patris, *de liefde van den vader* = pater amat.

Sapientia Socratis, *de wijsheid van Socrates* = Socrates habet sapientiam.

Statua Phidiae, *een standbeeld van Phidias* = Phidias fecit statuum.

Beneficia Dei, *de weldaden Gods* = Deus benefacit.

Duidt het woord, dat in genet. staat, den bezitter aan of den persoon of zaak, wien iets past of toekomt, dan heet deze genetivus ook possessivus.

Ager patris, *het land van mijn vader* = pater possidet agrum.

** Aan m. I. Soms wordt het substantivum, waarvan de gen. subiect. (possess.) afhangt, weggelaten. Hiertoe behooren de woorden filius ('t meest bij vreemde namen), filia; uxor, *vrouw*; servus; libertus, *vrijgelatene*; alsmede aedes, fanum, templum, doch deze laatste alleen als er een praepositie (meestal ad) en de naam der godheid bijstaat.

Ciceronis Terentia, *Terentia, de vrouw van Cicero*. Caecilia Metelli, *Caecilia, de dochter van Metellus*. Ptolemaeus Lagi, *Ptolemaeus, de zoon van Lagus*. Hannibal Gisgonis, *Hannibal, de zoon van Gisgo*. Habitabat rex ad Iovis Statoris, *de koning woonde bij den tempel van Juppiter Stator*.

* Aan m. II. Meermalen kan men naar verkiezing een genetivus possessivus of een dativus gebruiken.

Id omnium of omnibus in ore est, *allen spreken hierover*. Alicui of alicuius ad pedes accidere, procumbere, se proicere, *iemand te voet vallen*. Canis of cani caudam praecidere, desecare, *een hond zijn staart afhakken*. Tandem finem fac iniuriarum of iniuriis, *maak toch een einde aan uwe beledigingen*.

241. De pronomina personalia mogen niet in den genetivus subiectivus of possessivus staan, behalve nostrum en vestrum in verbinding met omnium. In plaats van de personalia gebruikt men de possessiva, die in geslacht, getal en naamval met het substantivum overeenkomen.

Domus mea, *het huis van mij of mijn huis*. Nostrum omnium natura, *de natuur van ons allen of ons aller natuur*. Voluntati omnium vestrum parui, *ik heb aan den wil van u allen gehoorzaamd*.

** Volgt echter het pronomen bij omnium onmiddellijk op een praepositie, dan behoudt men het possessivum.

De nostro omnium interitu cogitant. Daarentegen: ad omnium nostrum salutem pertinent.

Aanm. I*. Wanneer de pronomina possessiva, die in plaats van den genetivus subiectivus der pronomina personalia gebruikt worden, een nomen als nadere bepaling bij zich hebben, wordt dit in den genetivus gezet.

Solius meum peccatum corrigi non potest, *de misslag van mij alleen kan niet goedgeemaakt worden*. Urbs nostra amborum opera salva fuit, *door ons beider toedoen is de stad gered*. Tuum hominis simplicis pectus vidimus. Vgl. § 468. 3^o.

Dichters zetten op deze wijze ook participia in den genetivus.

Cum mea nemo scripta legat vulgo recitare timentis.

In proza gebruikt men in zulk een geval een relatieven zin.

Omnia sunt mea culpa commissa, qui ab his me amari putabam, qui invidebant.

** Aanm. II. Over het attributief gebruiken van pronomina demonstrativa, interrogativa en relativa in plaats van den genetivus subiectivus vgl. § 244. Aanm. II.

242. De genetivus subiectivus (possessivus) wordt ook gebruikt als praedicaatsnomen of bepaling van gesteldheid, bij de verba esse, fieri, facere, en die beteekenen ergens voor houden of gehouden worden en schijnen. Men kan zich dan uitgelaten denken substantiva als res, negotium, *zaak, eigendom*; proprium, *eigenschap*; munus, officium, *ambt, taak, plicht*; opus, *werk*; indicium, *teeken*.

Esse met den genet. subiect. zal dan dikwijls vertaald worden met: *moeten, kunnen, passen, vereischen, het is eigen aan, het is een bewijs van, etc.*

In plaats van den genet. subiect. van pron. personalia gebruikt men ook hier de possessiva, die met het subject overeenkomen.

Domus est patris, het huis is het eigendom van den vader.
Cuiusvis hominis est errare, ieder mensch kan dwalen. Populi grati est praemiis afficere bene meritos de republica cives, *een dankbaar volk moet de burgers, die zich verdienstelijk hebben gemaakt jegens den staat, beloonen of het past een dankbaar volk . . . te beloonen.* Populus Romanus omnia suae potestatis fecit, *het Romeinsche volk bracht alles onder zijn macht.* Tempori cedere semper sapientis habitum est, *voor de omstandigheden te wijken heeft men altijd als het werk van een wijs man beschouwd.* Boni pastoris est oves tondere non deglubere, *het is de plicht van een goeden herder zijn schapen te scheren, niet te villen.* Tuum est videre quid agatur, *het is de zaak van u (uw zaak) te zien wat er gebeurt.* Quae antea patris fuerunt, nunc mea sunt, *hetgeen vroeger aan mijn vader behoorde, is thans het eigendom van mij.*

* A a n m. I. Een nader bepalend nomen bij de pronom. possess. staat in den genet. (Vgl. § 241. A. I.)

Meum consulis est vigilare, als consul is het mijn plicht te waken.

** A a n m. II. Een genetiv. subiect. ligt ook in: *moris est* (est in more, est in more positum), hetgeen beteekent, dat iets een algemeene gewoonte is, terwijl *mos est* aanduidt, dat iets een gewoonte is, waarnaar men zich niet algemeen richt.

** A a n m. III. Voor het verschil tusschen een genetiv. en dativ. van bezit vgl. § 233. A. I.

Genetivus obiectivus.

243. De genetivus obiectivus duidt aan, dat de persoon of zaak, die in den genet. staat, het voorwerp (object) is, dat de handeling of gewaarwording van een verbaal substantief ondergaat. In het Nederlandsch bezitten wij dezen genet. bijv. in de uitdrukking „vreeze des Heeren”, d. w. z. wij vreezen den Heer. Meestal echter geven wij den genet. object. door allerlei voorzetsels weer, zooals: *tot, naar, jegens, op, in, tegen, aan, voor, met*, enz. soms door een samengesteld zelfstandig naamwoord.

Cupiditas pecuniae, *de begeerte naar geld* = cupimus pecuniam.

Tedium laboris, *tegenzin in den arbeid* = taedet eum laboris

Fiducia virium suarum, *vertrouwen op zijn krachten* = fidit viribus suis.

Incitamentum honoris, *prikkel tot eer* = incitamur ad honorem.

Appetentia cibi, *verlangen naar spijs*.

Potestas vitae necisque, *macht over leven en dood*.

Cupiditas gloriae, *eerzucht*.

Veritatis amor, *waarheidsliefde*.

244. Bij den genetivus obiectivus gebruikt men gewoonlijk de pronomina personalia mei, tui, sui, nostri, vestri (nooit nostrum, vestrum).

Desiderium mei, *het verlangen naar mij*. Memoria nostri, *herinnering aan ons*. Amor sui, *eigenliefde*.

**** Aan m. I.** Meermalen worden de pronomina possessiva gebruikt in plaats van de personalia in den genetivus obiectivus.

Invidia tua, *nijd tegen u*. Ipse suus fuit accusator, *hij is de beschuldiger geweest van zich zelven*. Vos oramus, *ut memoriam nostram perpetuo servetis, wij bidden u de herinnering aan ons altijd te bewaren*. Habenda ratio non sua solum, sed etiam aliorum *men moet niet alleen op zich zelven, maar ook op anderen acht slaan*.

**** Aan m. II.** Meermalen komen de pronomina demonstrativa, interrogativa en relativa, in plaats van in den genetivus possessivus of obiectivus te staan, als attributum met het regeerende substantivum overeen.

Hic dolor (huius rei dolor) animum meum fregit, *de smart hierover heeft mijn hart gebroken*. Qua admiratione teneris, *waarover verwondert gij u?* Quae pulchritudo maior est quam virtutis, *de schoonheid van deze zaak is grooter dan die der dapperheid*. Scaevola in eo numero fuit, qui Porsenam interimere parati erant, *Scaevola behoorde tot het getal van diegenen, welke Porsena wilden dooden*. Amicitia est ex eo genere, quae vitam beatam reddunt, *de vriendschap behoort tot die soort van zaken, welke het leven gelukkig maken*.

***245.** Een genetivus bij verbaalsubstantieven geeft dikwijls dubbelzinnigheid.

Amor patris beteekent *liefde van en liefde tot den vader*.

Vandaar dat men bij substantiva van genegenheid en afkeer,

vriendschap en vijandschap den persoon, jegens welken men die gevoelens koestert, meestal in den accusativus met de praeposities in, erga of adversus plaatst of een omschrijving gebruikt. Deze constructie is noodzakelijk bij echte dubbelzinnigheid, en zeer gewenscht, als het regeerende substantief een pronon. possess. bij zich heeft of zelf in den genet. staat.

Pietas erga parentes (pietas qua liberi parentes venerantur) praeclara est virtus. Meus erga te amor. Si quid amoris erga me in te residet. Määr: Sine metu hostium esse. Iniuria inimicorum meorum me infelicem reddidit (Welke genetivi natuurlijk?).

Aanm. Zoo men geen praepositie gebruikt in geval de eene genetivus van den anderen afhangt, zorg men voor een duidelijke woordplaatsing. (vgl. § 253 in fine)

Non alia ulla fuit causa intermissionis epistolarum, nisi quod ubi esses, plane nesciebam.

Genetivus qualitatis.

246. Deze genetivus, die in hoofdzaak dezelfde beteekenis heeft als de genetivus possessivus, dient vooral om blijvende of duurzame hoedanigheden of eigenschappen van een persoon of zaak aan te geven. Wij gebruiken gewoonlijk de voorzetsels *van* of *met*.

Pavo avis est eximiae pulchritudinis, *de pauw is een vogel van buitengewone schoonheid*. Puer bonae indolis bonique ingenii maximum patris est gaudium, *een kind met een goed karakter en een goed verstand is de grootste vreugde van een vader*. Plurimarum palmarum vetus gladiator, *een oud zwaardvechter, die vele overwinningen behaald heeft*. Non multi cibi accipies hospitem, sed multi ioci, *gij zult een gast ontvangen, die weinig eet en veel schertst*.

De genetivus qualitatis moet altijd een adiectivum (pronomen, numerale, participium) bij zich hebben. *Een man van verstand* is dus homo ingeniosus of homo magni ingenii; *een man van (op) jaren* vir provectoris aetatis.

* Aanm. I. Tot den genetivus qualitatis behooren ook de verbindingen van modi met een pronomen.

Huiusmodi libri, *zoodanige boeken*. Apage istiusmodi salutem, *weg met zulk een behoud*.

De genetivus cuiusmodi (Vgl. § 83) mag slechts gebruikt worden met esse.

** Aanm. II. Voor het verschil tusschen den genet. en ablat. qualitatis vgl. § 271, A.

Aanm. III. De volgende woorden staan in den accusativus in plaats van in den genetivus qualitatis:

secus virile of muliebre.

Liberorum capitum virile secus ad decem milia capta sunt, *er zijn omtrent tien duizend vrije lieden van het mannelijk geslacht gevangen genomen.*

libram of libras in verbinding met pondo.

Corona aurea libram pondo, tres libras pondo, *een gouden kroon van één (drie) pond gewicht.*

Men gebruikt echter meestal pondo zonder libram of libras. In dit geval staat het onverbogen met een telwoord in den accusativus of genetivus.

Torques aureus duo pondo, *een gouden keten van twee pond.* Corona aurea pondo ducentum (= ducentorum), *een gouden kroon van twee honderd pond.*

somtijds genus met id, illud, hoc, quod, omne.

Pavones pascuntur omne genus frumento, *pauwen eten alle graansoorten* (graan van alle soort). Scis me orationes aut aliquid id genus solitum scribere, *gij weet dat ik gewoonlijk redevoeringen of iets dergelijks schrijf.*

Ook vindt men id of illud aetatis voor eius of illius aetatis.

Homo id aetatis, *een man van dien leeftijd.*

247. Evenals de genet. subiect. kan ook de genet. qualitatis als praedicaatsnomen of bepaling van gesteldheid gebruikt worden bij esse, fieri, haberi en dergelijke verba met uittaling van homo of res. Wij gebruiken hier dikwijls hebben of bezitten.

Non est sanae mentis, qui Deum esse negat, *hij heeft geen gezond verstand, die het bestaan van God ontkent.* Critognatus magnae auctoritatis habitus est, *Critognatus werd voor een man van grooten invloed gehouden.*

* Bij de verba sentiendi et declarandi kan ook esse wegblijven.

Esse Deum ita perspicuum est, ut, id qui neget, vix eum sanae mentis existimem.

** Aanm. Men wachte zich wel om het bezit van stoffelijke goederen uit te drukken door esse met een genetivus qualitatis en het bezit van eigenschappen en hoedanigheden door esse met een dativus. Vgl. § 234. Aanm. II.

Genetivus partitivus.

248. Het woord, dat in den genet. partitivus staat, geeft het geheel aan, waarvan een zekere hoeveelheid genomen is.

Pars militum, een deel der soldaten; modius tritici, een maat tarwe.

In het Nederlandsch gebruiken wij dikwijls de voorzetsels *van, uit, onder.*

Pauci hominum sorte sua contenti sunt, weinigen onder de menschen zijn met hun lot tevreden. Animalium alia sunt mansueta, alia fera, van de dieren zijn sommige tam, andere wild of sommige dieren zijn tam, andere wild.

Van de pronomina personalia gebruikt men de vormen *nostrum* en *vestrum* en in plaats van den genetivus pluralis *sui ex se* of *suorum*.

Nemo vestrum hoc ignorat, niemand uwer weet dit niet.

Paucos ex se (of suorum) miserunt, zij zonden eenigen uit hun midden.

Aanm. Uitdrukkingen als: *een der Romeinsche keizers, een der grootste redenaars*, enz. mag men in het Latijn niet vertalen met een genet. partitivus. Men vertale dus: *Imperator Romanus, nobilissimus orator*, etc. Vgl. § 197.

249. De genetivus partitivus wordt gebruikt:

1^o. bij substantiva, die een maat, gewicht of hoeveelheid aanduiden. In onze taal gebruiken wij hier geen voorzetsel.

Modius tritici, een maat tarwe. Libra farris, een pond meel.

Magna vis auri, een groote menigte goud.

2^o. bij adiectiva en adverbia in den superlativus of in den comparativus, wanneer deze in plaats van den superlativus gebruikt wordt, benevens bij eenige adiectiva in den positivus, die de beteekenis hebben van een superlativus, zooals: *princeps, de eerste; medius, de middelste; reliquus, overig.*

Varro doctissimus fuit Romanorum, Varro is de geleerdste der Romeinen geweest. Maior fratrum melius pugnavit, de oudste der (twee) broeders heeft het beste gestreden. Non sine causa dii hominesque hunc condendae Romae locum elegerunt.

runt, regionum Italiae medium, *niet zonder reden hebben de goden en de menschen voor het stichten van Rome deze plaats gekozen in het midden der landstreken van Italië*. Cicero omnium oratorum Latine loquitur elegantissime, *Cicero spreekt van alle redenaars het sierlijkst Latijn*.

Aanm. I. *Vele superlativi als primus, postremus, ultimus, novissimus, summus, infimus, imus, intimus, extremus, enz. als ook de positivi medius, reliquus, enz. worden door de beste schrijvers als adiectiva gebruikt, ook als zij een deel van het geheel aangeven. De adiectiva worden dan meestal vóór het substantivum geplaatst.

Sol in medio mundo situs est, *de zon is in het midden der wereld geplaatst*. Quis est hic senex, quem video in ultima platea, *wie is die grijsaard, dien ik daar zie op het einde van de straat?* Prima luce summus mons a Labieno tenebatur, *bij het begin van den dag werd de top des bergs door Labienus bezet*. In media silva, extrema hieme, media aestate, in imo lacu, extremi digiti, in infimo monte.

Somtijds gebruiken ook Cicero en Caesar sommige superlativi en positivi in het neutrum plurale als substantiva met een genetivus partitivus.

Summa pectoris, *de bovenste gedeelten van de borst*; cuiusque artis difficillima, *de moeilijkste punten van iedere kunst*; in occultis ac reconditis templi, *in de geheime en verborgen plaatsen van den tempel*.

** Aanm. II. Bij de comparativi en superlativi kan de genet. partit. vervangen worden door de praeposities inter, ex, ook wel de, in. Men moet de en ex (soms in) gebruiken, wanneer het geheel wordt voorgesteld door een substantivum met een numerale of door een numerale alleen.

Acerrimus ex omnibus nostris sensibus est sensus videndi, *het scherpste van al onze zintuigen is het gezicht*. Optimus ex viginti fundis, *het beste der twintig landgoederen*. De tribus hoc extremum est, *dit is het laatste van de drie*.

3°. bij de numeralia en pronomina en adiectiva van hoeveelheid, als zij tenminste zelfstandig gebruikt zijn. Hiertoe behooren: pauci, multi, uter, alter, neuter, quis, quot, enz., maar ook de neutra singularia: hoc, id, illud, istud, idem, quid en quod met hunne composita, aliud, amplius, multum, plus, plurimum, minus, minimum, paulum, paululum, nimium, dimidium, tantum, zooveel, quantum, hoeveel, tantulum, zoo weinig, quantulum, hoe weinig, tantundem, even zooveel, aliquantulum, vrij wat, alsmede nihil, niets.

Equitum centum quinquaginta interfecti sunt, *van de ruiters zijn er honderd en vijftig gedood*. Quis hominum sine labore clarus evasit, *wie der menschen is zonder werken beroemd geworden?* Nihil tam absurde dici potest, quod non dicatur ab aliquo philosophorum, *men kan niets zoo dwaas zeggen, dat niet gezegd wordt door den een of ander der wijsgeeren*. Quid iniuriae tibi factum est, *welk onrecht is U geschied?* Aliquid novi, *iets nieuws*.

* De neutra pronomina en adiectiva van hoeveelheid mogen slechts dan gevolgd worden door een genet. partit., als zij staan in den nominativus of accusativus zonder praepositie.

Homo sum, humani nihil a me alienum puto, *ik ben een mensch; niets menschenlijks acht ik mij vreemd*. Flaminius id tantum hostium, quod ex adverso erat, conspexit, *Flaminius zag slechts dat gedeelte der vijanden, dat tegenover hem stond*. Dimidium facti, qui bene coepit, habet, *een goed begin is het halve werk*. Määr: per multum tempus (nooit temporis); in hoc opere minimo consilio usus es (nooit minimo consilii).

* Soms vindt men: ad multum diei, *tot laat op den dag*; ad id loci, aetatis, audaciae (ad eum locum, ad eam aetatem, audaciam).

Niet alleen substantiva komen achter deze neutra in den genet. partit., maar ook adiectiva, als ze in den genetivus singularis uitgaan op i en geen bepaling bij zich hebben.

Quid adversi, nihil sinceri. Määr: nihil fide sua indignum fecit, *hij heeft niets gedaan, dat zijn trouw onwaardig was*; nihil aliud, aliquid caeleste.

** Staan adiectiva van de 2e en 3e declinatie bij elkaar, dan mogen zij alleen in den genet. partit. geplaatst worden, als dat van de 2e declinatie voorop staat.

Aliquid divini et caelestis; nihil solidi nihil expressi nihil eminentis. Määr: aliquid caeleste et divinum.

Aanm. I. *Met eenig verschil in beteekenis kan men zeggen: multi militum ceciderunt (de soldaten in betrekking tot andere soldaten) én multi milites ceciderunt (de soldaten in tegenstelling met andere menschen). — Evenzoo bestaat er een gering verschil tusschen: aliquid pulchrum én aliquid pulchri. In: haec statua est aliquid pulchrum, heeft de qualiteit meer den nadruk, en in: haec statua habet aliquid pulchri komt de quantiteit meer uit.

** Behalve plus, tantumdem en quid met zijn composita kunnen deze pronomina en adiectiva van hoeveelheid ook als adiectiva gebruikt worden. Hoc negotium is evengoed als hoc negotii, multum tempus evengoed als multum temporis. Men moet echter altijd zeggen plus hostium,

zoo men geen plures hostes wil gebruiken, quid rei, zoo men niet liever zegt quae res.

** Tantum, quantum is in de beteekenis zoo groot, hoe groot altijd adiectivum.

Tantum negotium, een zoo groote taak; tanti homines, zoo groote menschen.

In de beteekenis zooveel, hoeveel altijd substantivum.

Habes tantum librorum, quantum ego vix hominum vidi, *gij bezit zooveel boeken, als ik nauwelijks menschen heb gezien.*

** Aanm. II. Uterque en plerique worden bijvoegelijk gebruikt en dus zonder genet. partit., als er een substantivum mee verbonden is.

Uterque frater; uterque ille dux; quod plerique omnes faciunt adolescentuli, *wat meest alle of de allermeeeste jongelingen doen.*

Bij uterque staan slechts pronomina in den genetivus partitivus, behalve als uterque in het neutrum enkelvoud of in het meervoud staat; dus: uterque nostrum, *wij beiden*; uterque horum, *die (zij) beiden*; quorum uterque, *die beiden*; doch: quod utrumque *die beide*; hi utrique, *die beide (partijen).*

Voor plerique nostrum (vestrum) vgl. § 175. A. I.

* Aanm. III. Ook bij de numeralia en adiectiva van hoeveelheid komt meermalen de praepositie inter, ex, ook wel de en in in plaats van den genetivus partitivus. Caesar en Cicero verbinden unus altijd met de of ex behalve als het gevolgd wordt door alius of alter.

Ex nostris militibus circiter septuaginta ceciderunt, *van onze soldaten zijn er omstreeks zeventig gesneuveld.* Inter maxima vitia nullum est frequentius quam ingrati animi, *van de grootste misdaden is er geen meer gewoon dan die der ondankbaarheid.* Unus de multis. Maar: Gallia est omnis divisa in partes tres, quarum unam incolunt Belgae, aliam Aquitani, tertiam Celtae.

⁴⁰. * bij adverbia van hoeveelheid, als zij zelfstandig gebruikt worden, zooals: abunde, affatim, *overvloedig*; parum, *te weinig*; nimis, *te veel*; satis, *genoeg*; partim, *deels*.

Nonnulli oratores nimis insidiarum ad capiendas aures adhibent.

Crassus in summa comitate habebat etiam severitatis satis.

** alsmede bij sommige adverbia loci, zooals ubi, ubicunque, nusquam, usquam, unde, hic, huc, eo, aliquo, etc. en wel van de woorden gentium, terrarum, loci, locorum.

Ubi gentium es, *waar ter wereld zijt gij?* Nusquam terrarum invenitur homo omnibus partibus felix, *nergens ter wereld vindt men iemand, die onder alle opzichten gelukkig is.*

** eindelijk soms bij eo, quo, huc en adeo in de beteekenis van: tot zoover, tot dien trap, tot dien graad.

Ipsi nescire videmini quo amentiae progressi sitis, *zelf schijnt gij niet te weten tot welk een graad van waanzinnigheid gij gekomen zijt.* Eo audaciae processerat, *tot zulk een trap van vermetelheid was hij gekomen.* (Meer klassiek is: ad eam audaciam of tantum audacia processerat).

** Men lette nog op de volgende spreekwijze: quoad eius fieri potest, facere possum, *in zoover zulks kan geschieden, zoo goed mogelijk.*

Causas huius rei investigavi, quoad eius fieri potuit. Velim, ne intermittas, quoad eius facere poteris, scribere ad me, etiam si rem, de qua scribas, non habebis.

Minder gebruikelijk zijn: postea loci, *naderhand*; interea loci, *intusschen*; adhuc locorum, *tot nu toe*; tum temporis, *toen*.

** De genetivus partitivus wordt niet gebruikt:

a) wanneer in het Nederlandsch achter de eigenlijke of oneigenlijke telwoorden, zooals: *een, twee, geen, velen, weinigen, meerderen* een genetivus met een pronomen possessivum staat.

Ik heb geen uwer brieven ontvangen, nullam epistolam tuam accepi. Vergeet geen mijner woorden, noli ullum dictum meum oblivisci. Weinigen uwer vrienden, pauci amici tui. Ik heb dit uit vele uwer schriften vernomen, illud ex multis tuis libris cognovi. Een mijner vrienden, amicus meus. Nostrae naves duae in ancoris constiterunt.

b) wanneer het woord van hoeveelheid het aantal van het geheel aangeeft.

De afdeelingen van het Romeinsche volk, waarvan er vijf en dertig waren, werden verdeeld in stedelijke en landelijke, tribus Romanae, quae triginta quinque fuerunt, dividebantur in urbanas et rusticas. Corona audientium, quos video multos, wil zeggen, dat ik een talrijke schare van toehoorders zie; quorum video multos, dat ik velen van mijn toehoorders, maar niet allen zie.

Let ook op de volgende zinnen: *Met hoevelen zijt gij, quot estis? Wij zijn met niet meer dan honderd, non plures sumus quam centum.*

c) wanneer de deelen van het geheel worden aangegeven door quisque, uterque, pars.... pars, alius.... alius, alter.... alter, enz. en het geheel vooral moet uitkomen.

Capti ab Iugurtha pars in crucem acti, pars bestiis obiecti sunt.

Nostri repentino metu perculsi, sibi quisque pro moribus consulunt.

Enkele malen richt zich het praedicaat niet naar het subject, maar naar de als appositie bijgevoegde deelen en staat alsdan altijd daarachter.

Pictores et poëtae suum quisque opus a vulgo considerari vult.

Duo consules eius anni alter ferro, alter morbo perit.

d) wanneer het woord van hoeveelheid wordt uitgelaten.

Geef hem van de boonen, da ei de fabis.

e) wanneer satis gevolgd wordt door een nomen concretum. In zulk een geval gebruikt men satis liever als bijwoord van graad bij een passend adjectief.

Satis multi militum, *genoeg soldaten*; satis magna pecunia, *genoeg geld*.

Genetivus explicativus.

250. Wanneer een substantivum, dat een algemeen begrip aanduidt, nader verklaard wordt door een substantivum van meer bijzondere beteekenis, staat dit laatste in den genetivus explicativus.

Virtus modestiae, *de deugd der zachtzinnigheid* (die in de zachtzinnigheid bestaat).

Deze genetivus wordt vooral gebruikt bij de vertaling eener Nederlandsche appositie. Vgl. § 194.

251. Onder den genetivus explicativus kan men ook rekenen den genetivus criminis. In dezen genetivus staat (gewoonlijk met uitlating van crimine of nomine) de naam van de misdaad bij de verba van beschuldigen, aanklagen, overtuigen, veroordeelen en vrijspreken, alsmede bij de adiectiva en participia reus, noxius, *schuldig*; innoxius, insons, *onschuldig*; compertus, manifestus, *overtuigd*.

Aliquem ambitus, falsi, parricidii accusare, deferre, postulare, *iemand aanklagen of beschuldigen van kuiperij, valsching, oudermoord*. Aliquem damnare of condemnare perduellionis, sacrilegii, *iemand veroordeelen om landverraad, tempelroof*. Aliquem absolvere capitis, *iemand vrijspreken van de doodstraf* (van een misdaad, waarop de doodstraf staat).

Wanneer de misdaad niet bepaald wordt aangegeven, moeten de ablativi crimine of nomine gebruikt worden.

Si iniquus es in me iudex, condemnabo eodem ego te crimine, *zoo gij voor mij een onrechtvaardig rechter zijt, zal ik u om dezelfde misdaad veroordeelen*.

Meermalen staat in plaats van den genetivus criminis de praepositie de.

De maiestate accusare aliquem, *iemand beschuldigen van een vergrijp tegen de waardigheid van den staat*.

Deze praepositie is noodzakelijk, wanneer de genetivus van een woord niet bestaat.

De vi coarguere aliquem, *iemand aanklagen van verzet tegen den staat.*

** Aanm. Wanneer accusare, incusare *berispen, zich beklagen* beteekenen, hebben zij gewoonlijk den naam van de misdaad in den accusativus en van den persoon in den genetivus.

Inertiam accusas adolescentium, *gij berispt de jongelingen over hunne vadsigheid.*

252. Den naam der straf, waartoe iemand veroordeeld wordt, drukt men bij damnare en condemnare uit door capitis (ook capite, een enkele maal morte, nooit mortis), *ter dood; quanti, tot hoeveel; dupli, quadrupli, octupli, tot een dubbele, vierdubbele, achtdubbele boete.*

Maiores nostri in legibus posuerunt furem dupli condemnari, foeneratorem quadrupli.

* Aanm. Bepaalde geldsommen staan altijd in den abl.

Aliquem damnare decem milibus aeris, ducentis florenis, *iemand veroordeelen tot tien duizend as, twee honderd gulden.*

Andere genetivi en ablativi komen bij goede prozaschrijvers niet voor. Zoo de straf op deze wijze niet kan worden uitgedrukt, gebruikt men een omschrijving en wel meestal met multare, *straffen*, waarbij de straf in den ablativus staat.

Hij werd tot gevangenis veroordeeld, damnatus et in carcerem (vincula) coniectus est. Hij werd veroordeeld tot een geldboete, tot ballingschap, om gegeeseld te worden, damnatus et pecunia, exsilio, verberibus multatus est.

In het zilveren tijdvak zeide men ook damnare aliquem in expensis, ad bestias, in metalla, *iemand veroordeelen tot de kosten, tot een dierengevecht, tot mijnarbeid.*

Voti (votorum) damnatus beteekent *iemand, die zijn wensch verkregen heeft.*

253. De genetivus staat gewoonlijk achter het regeerende nomen behalve wanneer de nadruk op den genetivus valt

Mors fratris tui acerbissima mihi fuit. Atheniensium urbs omnium artium fuit inventrix. Animi motus, *hartstochten.* Terrae motus, *aardbeving.* Belli fortuna, *krijgsgeluk.* Corporis voluptates, *zingenot.*

Behoort één genetivus bij twee nomina, dan staat hij òf vóór het eerste nomen òf achter het tweede òf achter het eerste.

Caesaris fortitudo et prudentia òf fortitudo et prudentia Caesaris òf fortitudo Caesaris et prudentia.

Behooren twee door een copula verbonden genetivi bij één nomen, dan staan zij of beide voorop of beide achteraan of het nomen wordt gevoegd tusschen den eersten genetivus en de copula.

Caesaris et Ciceronis orationes of orationes Caesaris et Ciceronis of Caesaris orationes et Ciceronis.

Zoo een genetivus subiectivus en een genetivus obiectivus bij één substantivum staan, komt gewoonlijk de genetivus subiectivus voorop, en dan of het substantivum of de genetivus obiectivus, naarmate het zinsverband vordert.

Helvetiorum iniuriae populi Romani, *beledigingen van de Helvetiërs jegens de Romeinen*. Scaevolae dicendi elegantiam satis cognitam habemus.

B. Genetivus bij adiectiva.

254. Bij de volgende adiectiva staat een genetivus objectivus:

1^o. bij de adiectiva, die beteekenen begeerig, ervaren, gedachtig, deelachtig, machtig, en het tegendeel. Hiertoe behooren:

cupidus,	{	begeerig naar.	inscius, <i>onbewust van</i> .	{	ongewoon aan.
avidus,			insuetus,		
studiosus,			insolens,		
fastidiosus, <i>afkeerig van</i> .			memor, <i>gedachtig aan</i> .		
peritus,	{	ervaren in.	immemor, <i>ongedachtig aan</i> .	{	deelhebbend aan.
gnarus,			particeps,		
prudens,			consors,		
imperitus,			compos,		<i>iets machtig,</i>
rudis,	{	onervaren in.	potens,	{	<i>meester over.</i>
ignarus,			impos,		
imprudens,			impotens,		
conscius, <i>zich bewust van</i> .					<i>geen meester over.</i>

Solus homo rationis est particeps, *alleen de mensch is der rede deelachtig*. Pythagoras sapientiae studiosos appellavit philosophos, *Pythagoras noemde hen, die begeerig waren naar wijsheid, wijsgeeren*. Omnes immemorem beneficii oderunt, *allen haten dengene, die een weldaad niet gedachtig is*.

Dichters en latere schrijvers voegen dezen genetivus ook bij andere adiectiva.

Integer vitae scelerisque purus.

** Aanm. I. Bij conscius, *zich bewust van*, staat meestal nog een dativus van den persoon.

Nullius culpaē sibi consciū esse.

In de beteekenis van *medewetend* regeert het ook den dativus (illi facinori conscius) en de praepositie de (his de rebus conscius.)

Rudis en prudens worden ook met in geconstrueerd.

Rudis in iure civili. Prudens in iudicando.

Insuetus staat ook met ad.

Insuetus ad onera portanda.

Aanm. II. Geheel eigenaardig staat dikwijls bij dichters en latere schrijvers de genetivus animi bij de adiectiva, die een gemoedsstemming uitdrukken, en bij de verba, die angstig, twijfelmoedig zijn beteekenen.

Aeger animi, *bekommerd van geest*. Discrucior animi, *ik word gefolterd in mijn gemoed*.

Behalve bij pendere animi, *twijfelmoedig zijn*, gebruikt Cicero bij zulke verba den ablativus partis animo. In het meervoud heet het altijd pendere animis (nooit animorum). In plaats van den genetivus animi zet men in klassiek proza dit woord met het regeerende adiectivum in den genetivus of ablativus qualitatis.

Homo audacis animi of audaci animo in plaats van audax animi.

20. bij vele participia praesentia van verba transitiva, wanneer zij niet een voorbijgaande handeling, maar een duurzame eigenschap beteekenen.

Hannibal frigoris et caloris patiens fuit, *Hannibal was gehard tegen koude en hitte*. Men zegt daarentegen: milites Hannibalis, dum Alpes superant, frigus patientes fuerunt, *de soldaten van Hannibal doorstonden bij hunnen overtocht over de Alpen de koude*. Artium intellegens, *een kunstkenner*. Religionum neglegens *ongodsdienstig*. Fluvius navium patiens, *een bevaarbare rivier*.

Ook wanneer zij in den comparativus en superlativus staan.

Quis famulus amantior domini est quam canis? Sumus natura appetentissimi honestatis.

Tot deze participia behooren voornamelijk amans, appetens, colens, diligens, efficiens, fugiens, metuens, neglegens, patiens, sitiens.

Staat bij deze participia een adverbium, dan regeeren zij gewoonlijk den accusativus. Men vindt echter ook den genetivus.

Sol est constantissime efficiens vicissitudines anniversarias. Eques locuplet, sui negotii bene gerens.

** 3^o. in het latere Latijn bij de adiectiva op a x, die van verba transitiva zijn afgeleid.

Tenax propositi, vast op zijn stuk staande.

C. Genetivus bij verba.

255. 1. Memini, *ik herinner mij*; obliviscor, *ik vergeet*, hebben den persoon in den genetivus, de zaak in den genetivus of accusativus, de neutra pronomina en adiectiva van hoeveelheid alleen in den accusativus.

Semper huius diei et loci meminero, *altijd zal ik mij dezen dag en plaats herinneren*. Proprium est stultitiae aliorum vitia cernere, oblivisci suorum, *het is eigen aan een dwaas de gebreken van anderen te zien en de zijne te vergeten*. Multa discimus, quae postea obliviscimur. Memineris mei.

* Memini heeft soms de.

Memini, *ik herinner mij nog* (en met een ontkenning *niet meer*), heeft den persoon altijd in den accusativus.

Antipater ille Sidonius, quem tu probe meministi, *welken gij U nog goed herinnert* (gekend hebt).

*2. Reminiscor en recordor, *ik herinner mij*, hebben den genet. of accus., recordor den persoon gewoonlijk met de.

*3. Het onpersoonlijke venit mihi in mentem, *ik herinner mij, het komt mij voor den geest*, heeft den genetivus; doch als de zaak wordt voorgesteld door een onzijdig pronomen of adiectief van hoeveelheid, of door een substantivum van algemeene beteekenis, zooals res genus, dan kunnen die woorden als subject in den nominativus staan.

Venit mihi Platonis in mentem, *ik herinner mij* (toevallig) *Plato*. Quae mihi veniebant in mentem, existimavi me ad te oportere scribere.

*4. Admoneo, commoneo en commonefacio, *ik herinner* (een ander), hebben, waaraan men herinnert, meestal met de praepositie de, soms in den genetivus.

De proelio vos paulo ante invitus admonui. Foederis eum admonuit.

*Aanm. Evenals bij memini staan de neutra pronomina en adiectiva van hoeveelheid in den accusativus.

Illud me praeclare admones.

256. De verba impersonalia

pudet, piget, paenitet,
taedet atque miseret

hebben den persoon, die zich schaamt, die verdriet of berouw heeft, wien iets verveelt of die medelijden gevoelt, in den accusativus (behalve bij het gerundivum, waar de dativus gebruikt wordt) en den persoon of de zaak, waarover hij zich schaamt, enz. in den genetivus.

Tui me miseret, *ik heb medelijden met u*. Taedet eum vitae, *hij heeft verdriet in zijn leven*. Sunt homines, quos libidinis infamiaeque suae neque pudeat neque taedeat. Consilii nostri nobis paenitendum puto.

De zaak kan ook uitgedrukt worden door een infinitivus (§ 383. 2^o) (niet door den genetivus van het gerundivum) en door een zin met quod (§ 349.) of met een vraagwoord (een zijdelingsche vraag).

Non me pudet fateri nescire, quod (terugziende op een uitgelaten id) nesciam, *ik schaam mij niet te bekennen dat ik niet weet, wat ik niet weet*. Quintum paenitet quod animum tuum offendit. *Quintus heeft berouw dat hij u beledigd heeft*. Non paenitet me quantum profecerim, *ik heb geen berouw over de vorderingen, die ik gemaakt heb*.

Aanm. Bij deze impersonalia moeten de hulpwerkwoorden posse, debere, solere, desinere en dergelijke onpersoonlijk gebruikt worden.

Non potest paenitere me huius facti, *ik kan hierover geen berouw gevoelen*. Debuerat illos pudere huius facti, *zij hadden zich moeten schamen over deze daad*. Respondeam Himilconi non desisse paenitere me belli.

Volgens § 221. 3^o. staan de neutra der pronomina bij deze verba in den accusativus.

Sapiens nihil facit, quod paenitere possit. (In dit voorbeeld is de accusativus van den persoon weggelaten).

Ook de persoon, voor wien men zich schaamt, staat bij pudet in den genetivus.

Me tui, mi pater, pudet, *vader, ik schaam mij voor u*.

Evenals het impersonale miseret worden ook de personalia misereor en miseresco met den genetivus verbonden.

Miserere mei, *heb medelijden met mij.*

Miseror en commiseror, *bejammeren, beklagen*, regeeren den accusativus.

Miseramini socios.

257. Bij de verba van schatten en achten (aestimo, facio, puto, habeo, duco, pendo) staan de volgende adiectiva in den genetivus pretii, om aan te duiden hoe hoog iets geschat of geacht wordt:

magni (niet multi), *hoog*, pluris (niet maioris), *hooger*, plurimi, maximi, *zeer hoog*, of *het hoogst*, permagni, *zeer hoog*;

parvi, *gering*, minoris, *geringer*, minimi, *zeer gering* of *het geringst*;

tanti, *zoo hoog*, quanti, *hoe hoog*, tantidem, *even hoog*, quantivis, *alles waard*, quanticunque, *hoe hoog ook*.

Voluptatem virtus minimi facit, *de deugd acht het zinnelijk genot zeer gering*. Quanti quisque se ipse facit, tanti fit ab amicis, *een ieder wordt zoo hoog door zijn vrienden geacht als hij zich zelven acht*.

Aanm. I. Wordt de prijs door een substantief aangegeven, dan staat bij deze verba de ablativus pretii.

Lis quinquaginta talentis aestimata est, *het geding (de boete) werd op vijftig talenten geschat*.

Aanm. II. Een genet. pretii vindt men nog in de volgende spreekwijzen: non facere, non habere, non putare, non ducere assis, *een as*; teruncii, *het vierde eener as*; flocci, *een vlok*; nauci, *een schil*; pili, *een haar*; huius, *dit* (om aan te duiden, dat men iets niets waard acht).

Servum non nauci facio, *ik acht den slaaf geen zier, geen duit waard*.

Ook vindt men soms nihili in plaats van pro nihilo habere, putare, ducere. Vgl. § 219. Aanm. II.

Aliquid aequi of aequi bonique facere, aliquid boni consulere, *iets voor lief nemen, ergens mede tevreden zijn*.

258. Interest en refert, *het is van belang, er is of ligt aan gelegen*, worden op de volgende wijze geconstrueerd.

10. De persoon, voor wien iets van belang is, staat in den genetivus subiectivus.

Patris interest, *het is voor den vader van belang, er ligt den vader aan gelegen* (de vader heeft er belang bij).

In plaats van den genetivus der pronomina personalia gebruikt men den ablativus der pronomina possessiva mea, tua, sua, nostra, vestra.

Mea interest, *het is voor mij van belang*. Caesar dicere solebat non tam sua quam reipublicae interesse, uti salvus esset, *Caesar placht te zeggen, dat het niet zoo zeer voor hem als voor den staat van belang was, dat hij behouden was*.

De overige pronomina staan in den genetivus.

Eius, cuius interest, *het is voor hem van belang, wien er aan gelegen is*.

** Bij deze ablativi plaatst men geen nomen appositum, maar een relatieven zin.

Interest mea, qui pater sum, filiorum meorum animos doctrina et litteris imbui, *voor mij als vader is het van belang dat mijn zoons een degelijke wetenschappelijke opvoeding ontvangen*.

** Men moet echter altijd zeggen: omnium nostrum, vestrum interest. Ipsius en ipsorum worden nooit ter versterking bij deze ablativi gevoegd.

20. De zaak, waarbij iemand belang heeft of waaraan iemand gelegen is, wordt uitgedrukt door een infinitivus (zoo de logische subjecten dezelfde zijn), door een accusativus cum infinitivo (zoo de subjecten verschillend zijn), door een zijdelingsche vraag en door een bijzin met ut, ut non of ne.

Interest omnium recte facere, *het is voor allen van belang om oprecht te handelen*. Magistri interest discipulum esse diligentem òf utrum discipulus diligens sit necne òf ut discipulus sit diligens, *er ligt den leermeester aan gelegen, dat zijn leerling vlijtig is*.

De zaak waarbij men belang heeft, mag niet uitgedrukt worden door een substantivum.

Mij ligt veel aan uwe goedkeuring gelegen, multum mea interest abs te approbari; òf: approberne abs te; òf: ut abs te approber.

** De algemeene uitdrukkingen *daaraan, hieraan, waaraan* worden vertaald door den accusativus der pronomina *id, illud, quod, quid*.

Illud mea magni interest, te ut videam, hieraan ligt mij veel gelegen dat ik u zie. Vgl. § 219. 3^o.

3^o. Hoe veel iemand aan iets gelegen is, wordt uitgedrukt of door den genetivus *pretii magni, permagni, parvi, nihili, tanti, quanti*

of door de adverbia *magnopere, vehementer, magis, parum, enz.*

of door de neutra singularia van pronomina en adiectiva *multum, plus, minus, plurimum, minimum, aliquid, enz.* alsmede door *nihil*.

Magni (magnopere, multum) mea interest, er ligt mij veel aan gelegen. Mea magis of plus (niet pluris) interest quam vestra, er ligt mij meer aan gelegen dan u.

4^o. De zaak, waarvoor iets van belang is, staat in den accusativus met *ad*.

Magni ad honorem nostrum interest quam primum ad urbem me venire, het is van groot belang voor onze eer, dat ik zoo spoedig mogelijk naar de stad kom.

** Aanm. Refert wordt weinig verbonden met den genetivus van den persoon, meermalen met de ablativi *mea, tua, enz.*, meestal staat het op zich zelve.

Quid refert quam diu vixeris, nisi bene vixeris, wat is er aan gelegen hoe lang men geleefd heeft, indien men niet goed geleefd heeft? Non refert quam multos libros, sed quam bonos habeas, het komt er niet op aan of men vele, maar of men goede boeken heeft.

ZEVENDE HOOFDSTUK.

OVER HET GEBRUIK VAN DEN ABLATIVUS.

259. De ablativus vereenigt eigenlijk in zich 3 verschillende naamvallen, die oorspronkelijk in gebruik waren:

1^o. den eigenlijken ablativus (*ab-ferre* = *wegdragen*) of separativus (*separare* = *scheiden, afzonderen*) op de vraag: *van waar? waarvan?*

2^o. den instrumentalis (*instrumentum* = *werktuig*) op de vraag: *waarmede?*

3^o. den locativus (locare = *plaatsen*) op de vragen: waar? en wanneer?

De twee laatste naamvallen zijn later geheel in onbruik geraakt; de ablativus heeft hun taak overgenomen.

Met zekerheid is niet altijd uit te maken tot welken dezer naamvallen een bepaalde ablativus behoort.

Tot den separativus kunnen gerekend worden: de ablativus separationis, copiae et inopiae, causae, originis, respectus, comparationis.

Tot den instrumentalis: de ablativus instrumenti, pretii, sociativus, modi, mensurae, qualitatis.

Tot den locativus: verschillende tijds- en plaatsbepalingen, waarover in het volgende hoofdstuk.

A. Separativus.

260. De ablativus separationis geeft een scheiding, een verwijdering te kennen en staat:

1^o. zonder praepositie bij de verba en adjectiva, die beteekenen bevrijden en berooven, ter aanduiding van datgene, waarvan men bevrijdt of berooft.

Aegritudo per totam noctem superiorem somno me privavit,
het verdriet heeft mij dezen geheelen nacht van den slaap beroofd.

Tot deze verba en adiectiva behooren:

liberare, }
exsolvere, } *bevrijden.*
expedire, }
liber, *vrij.*

orbare, }
privare, } *berooven.*
spoliare, }
nudus, } *beroofd.*
orbus, }

* Aanm. Liberare heeft bij zaken gewoonlijk den enkelen ablativus (aliquem metu), bij personen altijd a (patriam a tyrannis).

Liber (bij personen altijd) en nudus hebben ook den ablativus met a, nudus ook wel eens den genetivus.

Immunis, *vrij*, heeft den genetivus. Vgl. § 260. 2^o. A. I.

2^o. bij de verba, die beteekenen zichzelf of een ander afhouden of verwijderen, met de praepositie a (a b) bij personen; met of zonder praepositie a, de, en bij zaken.

Tot deze verba behooren:

verwijderen, verdrijven, zooals: pello, depello, expello, moveo, amoveo, demoveo, removeo,

zich verwijderen, zooals: cedo, abscedo, decedo, excedo, afhouden, zooals: arceo, prohibeo, excludo, defendo,

zich afhouden, zooals: abstineo, desisto,

Pellere aliquem (ex) regno, (ab) urbe, (de) moenibus. Manus abstinere ab aliquo. Excedere ex ephebis, e pueris.

** Aanm. I. Over het algemeen hebben deze verba een praepositie bij zich, wanneer zij een plaatselijke betrekking uitdrukken, en den enkelen ablativus, zoo zij in een overdrachtelijken zin genomen worden.

Abstinere ignem ab aede, manus ab alienis, doch abstinere (se) cibo, iniuria.

Bij enkele verba wordt nooit een praepositie gebruikt.

Abdicare se magistratu, tutela, *zijn ambt, zijn voogdij nederleggen.*

** Aanm. II. Prohibere met de vijandelijke zaak of persoon in den accusativus beteekent *afhouden van* (hostem itinere, a pugna), met de bevriende zaak of persoon in den accusativus *beschermen tegen* (amicum calamitate, a periculo).

Evenzoo beteekent defendere aliquem ab iniuriis, ab hostibus, *iemand verdedigen tegen onrecht, tegen de vijanden*, en defendere aliquid ab aliquo, *iets van iemand afwenden.*

** Aanm. III. De composita met se en dis, zooals: secernere, seiungere, *afzonderen, afscheiden*; discernere, *onderscheiden*, disiungere, *vaneenscheiden*; alsmede alienare, abalienare, *vervreemden van*; absterrere, *afschrikken van*; deterrere, *afbrengen van*; abhorrere, *een afgrijzen hebben van*, staan in het beste proza altijd met de praepositie a.

Discrepare, dissentire, dissidēre, discordare, *niet overeenstemmen, oneenig zijn*, hebben meermalen cum in plaats van a. Met het reflexivum verbonden hebben zij inter se.

Aanm. IV. Dichters plaatsen bij de verba van verwijdering soms een genetivus.

Desine querelarum.

Aanm. V. Bij de verba pluere, sudare en dergelijke en bij de verba van offeren, zooals: sacrificare, sacrum facere, staat de ablativus of accusativus.

Pluit sanguine of sanguinem. Senatus quadraginta maioribus hostiis consules sacrificare iussit. Nullum agnum sacrificavit.

261. De Ablativus copiae et inopiae staat:

1º. bij de verba, die beteekenen overvloed en gebrek hebben, vullen, verzadigen, voorzien, ter aan-

duiding van datgene waarvan men overvloed, waaraan men gebrek heeft, enz.

Miserum est carere consuetudine amicorum, *het is ongelukkig den omgang met vrienden te missen.*

Hiertoe behooren:

abundare,	} overvloed hebben.	complere,	} vullen.
redundare,		explere,	
affluere,		implere,	
afficere, aandoen.		satiare,	} verzadigen.
carere, missen.		saturare,	
egere,	} gebrek hebben.	cumulare, ophoopen.	
indigere,		ornare, voorzien.	

* Aanm. Afficere aliquem aliqua re heeft verschillende beteekenissen.

Beneficio, honore, iemand een weldaad, een eer bewijzen; laetitia, dolore, iemand verblijden, bedroeven; poena, morte, iemand straffen, dooden.

Evenzoo in het passivum:

gravi morbo, gravi vulnere affici, zwaar ziek, zwaar gewond worden; admiratione, metu affici, bewonderd, bevreesd worden.

Egere heeft somtijds, indigere meermalen in de beteekenis van noodig hebben den genetivus.

Consilii tui indigeo.

Complere en implere hebben vooral bij personen meermalen den genetivus.

Completus iam mercatorum carcer erat.

2^o. bij de adjectiva, die een gelijke beteekenis hebben als bovenstaande verba.

Homo praeditus est ratione et oratione, *de mensch is begaafd met rede en spraak.* Omnia castella facile expugnari possunt, in quae potest asellus auro onustus ascendere.

Tot deze adiectiva behooren:

alienus, ongepast.	opimus, rijk.
dives, rijk.	praeditus, begaafd.
locuples, rijk.	refertus, vol.
onustus, beladen.	vacuus, ledig.

Aanm. I. De volgende adiectiva regeeren gewoonlijk den genetivus:

egenus, gebrek hebbende. inops, arm.

expers, *verstoken*. plenus, *vol*.
 fertilis, *vruchtbaar*. prodigus, *verkwistend*.
 immunis, *vrij* (§ 260. 1^o. A.).

** Aanm. II. Alienus heeft in de beteekenis
ongepast, niet overeenkomstig den ablativus met of zonder a, den gene-
 tivus en den dativus.

Alienum est (a) dignitate, dignitatis, dignitati.

afkeerig den ablativus met a.

Alieno a te animo fuit.

onbekend met den ablativus met a of in.

Homo non alienus a litteris. In physicis Epicurus totus est alienus.

** Aanm. III. Dives en refertus (bij personen) hebben ook den
 genetivus.

Inops en vacuus hebben ook den ablativus met a. Bij inops
 kan ook de enkele ablativus staan.

3^o. bij opus est, *er is noodig*. Deze uitdrukking kan persoonlijk
 en onpersoonlijk gebruikt worden. Persoonlijk gebruikt, heeft
 ze den persoon of zaak die noodig is in den nominativus;
 onpersoonlijk gebruikt, in den ablativus. De persoon,
 die noodig heeft, staat in den dativus. — Opus blijft
 onverbogen.

Dux of duce mihi opus est, *ik heb een leidsman noodig*.

Multa exempla mihi opus sunt, of multis exemplis mihi
 opus est, *ik heb vele voorbeelden noodig*.

* Aanm. I. De neutra der adiectiva en pronomina staan in den
 nominativus.

Multa opus sunt; quod opus est.

In negatieve zinnen staan de substantiva geregeld in den
 ablativus.

Quid opus est exemplo? Nihil opus est duce.

Aanm. II. * Zoo de zaak, welke noodig is, door een verbum wordt
 uitgedrukt, gebruikt men gewoonlijk een infinitivus of een accusati-
 vus cum infinitivo.

Quid opus est tam multa dicere, *waartoe is het noodig zooveel te zeggen?*

Si quid erit, quod te scire opus sit, scribam, *zoo er iets is, dat gij noodig
 hebt te weten, zal ik het u schrijven*.

Somtijds staat in bevestigende zinnen een participium perfecti
 passivi.

Nihil erat, cur properato (properare) opus esset. Opus fuit Hirtio
 convento (convenire Hirtium).

Ook komt nu en dan het supinum op u voor en hoogst zelden ut.

262. De **Ablativus causae** geeft aan de oorzaak, waardoor en ook de reden, tengevolge waarvan iets geschiedt. Hij staat:

1^o. bij de verba passiva (ablativus auctoris et rei efficientis). Vgl. § 97. Persoonsnamen staan altijd met de praepositie a of ab. A of ab staat ook bij namen van dieren en zaken, die als personen zijn voorgesteld, bij dieren ook wel, zonder dat ze als personen zijn voorgesteld.

Cervus laceratur a leone. Non est consentaneum qui invictum se a labore praestiterit, eum vinci a voluptate.

Aanm. 1^o. *Soms tijds staat bij een tijd met het participium perfectum de dativus in plaats van den ablativus causae.

Mihi consilium captum iam diu est, *reeds lang is door mij een besluit genomen*. Vgl. § 415.

De dativus moet gebruikt worden bij het gerundivum. Vgl. § 109.

** 2^o. Zoo door den dativus echter onduidelijkheid ontstaat, gebruikt men den ablativus causae.

Hisce civibus est a vobis consulendum, *voor deze burgers moet door u gezorgd worden*.

Zoo hier de dativus stond, zou de zin ook kunnen beteekenen: *door deze burgers moet voor u gezorgd worden*. Men kan de onduidelijkheid ook opheffen door een verbum te nemen, dat geen dativus regeert, of door debeo, oportet of dergelijk werkwoord te gebruiken. Zoo kan men zeggen in plaats van tibi succurrendum est mihi of tu mihi iuvandus es of debeo tibi succurrere of oportet me tibi succurrere.

Men behoudt ook den ablativus causae bij een tegenstelling met een ablativus causae en wanneer de handelende persoon bijzonder moet uitkomen.

Nec, si a populo praeteritus est, a iudicibus condemnandus est.

Admonendum potius te a me quam rogandum puto.

2^o. bij adiectiva en verba intransitiva, die een passieve beteekenis hebben, zooals: fessus, *vermoeid*, saucius, *gewond*, interire (= interfici), *omkomen*, crescere (= augeri), *groeien*.

Fessus vulnere, *afgemat door zijn wond*. Marcellus periit ab Hannibale, *Marcellus werd gedood door Hannibal*. Concordia res parvae crescunt, discordia maximae dilabuntur, *door een-dracht worden kleine zaken groot door tweedracht gaan de grootste zaken te gronde*.

Hiertoe behooren vooral de verba, die een gemoedsaandoening te kennen geven, zooals die van vreugde en droefheid en de adiectiva anxius, *angstig*, maestus, *treurig*,

superbus, *trotsch*, laetus, *blijde*, contentus, *tevreden*, fretus, *vertrouwend*.

Delicto dolere, correctione gaudere oportet, *over een misslag moet men zich bedroeven, over een terechtwijzing zich verheugen*.

Natura parvo cultu contenta est, *de natuur is met een geringe verzorging tevreden*.

* Aanm. Gloriari (de) virtute beteekent *zich beroemen op zijn dapperheid*, in virtute, *zijn roem zoeken in de dapperheid*.

Niti (in) aliqua re, *steunen op iets*, ad (soms in) aliquid, *streven naar iets*.

Salus hominum non veritate solum, sed etiam fama nititur. Nitimur in vetitum semper cupimusque negata.

Laborare, *aan iets lijden*, regeert den ablativus.

Morbo, *ziek zijn*, odio, *gehaat zijn*.

Zoo echter het lichaamsdeel, waaraan men pijn heeft, genoemd wordt, gebruikt men gewoonlijk ex.

Laborare ex pedibus, ex intestinis, *pijn aan de voeten, in de ingewanden hebben*.

Stare, *bij iets volharden*, heeft gewoonlijk den ablativus, zelden in.

Stare foedere, iureiurando, *een verbond, een eed houden*. Vgl. over stare ab aliquo § 163. r. a).

Constare en consistere, *bestaan uit of in iets*, regeeren den ablativus, meestal met ex of in.

Homo ex animo et corpore constat, *de mensch bestaat uit ziel en lichaam*. Vita omnis Germanorum in venationibus atque in studiis rei militaris consistit.

Zoo gelijksoortige deelen van een geheel worden aangegeven, gebruikt men esse met den genetivus.

Annus trecentorum sexaginta quinque dierum est, *het jaar bestaat uit 365 dagen*.

263. De reden, tengevolge waarvan iets geschiedt, kan zijn:

a. een innerlijke beweegreden (*liefde, haat, medelijden, meening*).

Oderunt peccare boni virtutis amore, *de goeden haten het kwaad uit liefde tot de deugd*.

** De innerlijke beweegreden wordt gewoonlijk uitgedrukt door omschrijving met het participium perfectum passivum van een verbum, dat bewegen, overhalen, aanzetten beteekent.

Uit medelijden, motus, commotus, impulsus, adductus misericordia.

Uit haat, incensus, inflammatus odio. *Uit vrees*, perterritus metu. *Uit wanhoop*, fractus desperatione.

b. een uitwendige grond (ziekte, een bevel, verzoek, raad).

Quidam morbo aliquo et sensus stupore suavitatem cibi non sentiunt, *tengevolge van een of andere ziekte en stomphheid van zintuig hebben sommigen geen smaak van hun eten.*

* De uitwendige grond wordt gewoonlijk aangegeven door de ablativi iussu, iniussu, rogatu, oratu, admonitu, permissu, concessu, enz. met bijvoeging van een genetivus of pronomén possessivum.

Ad mortem te duci iussu consulis iam pridem oportebat, *reeds eer had men u op bevel van den consul ter dood moeten brengen.* Urbs meo iussu munita est, *de stad is op mijn bevel versterkt.*

** Behalve bij deze woorden gebruikt men meestal de praeposities propter, ob, of de ablativi causā, gratiā, ergo, nomine met een genetivus of pronomén possessivum.

Het is echter niet onverschillig welk dezer woorden men gebruikt.

Causa geeft een doel te kennen.

Venatores canes venationis causa condocefaciunt, *de jagers dresseeren de honden om de jacht.*

Gratia beteekent *ter wille, ten gunste van.*

Bestiae hominum gratia generatae sunt, *de dieren zijn ter wille van de menschen geschapen.*

Ergo wordt slechts gebruikt in eenige geijkte spreekwijzen, zooals: virtutis ergo donari; victoriae ergo donum dedit.

Nomine wordt meestal slechts gebruikt, waar wij in naam van kunnen zetten, zooals meo nomine; quod ad me Lentuli nomine scripsisti, locutus sum cum Cincio.

In plaats van den genetivus der pronomina personalia gebruikt men behalve bij een sterke tegenstelling, de pronomina possessiva.

Tua causa hoc facio, *ik doe dit om uwentwil.* Quam multa, quae nostri causa nunquam faceremus, facimus causa amicorum.

Zonder genetivus of pronomén possessivum zegt men ea de causa, ob eam causam. In proza voegt men nooit een possessivum bij gratia.

De genetivus en het pronomén possessivum worden vóór deze ablativi geplaatst.

* Aan m. I. Zoo men de oorzaak wil aangeven, waardoor iets verhinderd wordt, gebruikt men gewoonlijk prae. Vgl. § 163. 6.

** Aan m. II. Zoo om, wegens den zin heeft van wat betreft, gebruikt men per.

Per me aut manere aut abire tibi licet, *om (van) mij moogt gij blijven of weggaan.* Cum per valetudinem navigare poteris, ad nos veni, *zoo gij wegens uwe gezondheid de zeereis kunt maken, kom dan naar ons.*

264. *Ablativus originis. Bij gigni, nasci, oriri staat de naam van den vader, de ouders en den stand in den ablativus zonder praepositie.

Mercurius Iove et Maia natus erat, *Mercurius stamde af van Iuppiter en Maia*. Nobili genere ortus, *uit een aanzienlijk geslacht gesproten*. Equestri loco genitus, *uit den ridderstand geboren*.

** Bij den naam der moeder en bij pronomina staat gewoonlijk ex (de), bij afstamming van voorouders en in overdrachtelijken zin a.

Cato Uticensis ortus (oriundus) a Censorio. Nulla tam detestabilis pestis est, quae non homini ab homine nascatur.

265. De **ablativus respectus** duidt de zaak aan, ten opzichte waarvan iets gezegd wordt, en geeft antwoord op de vraag: in welk opzicht?

Agessilaus claudus erat altero pede, *Agessilaus was kreupel aan den eenen voet*. Nemo Romanorum Ciceroni par fuit eloquentia, *niemand der Romeinen heeft Cicero geëvenaard in welsprekendheid*. Natione Gallus, *een Gallier van geboorte*. Acer iudicio, *scherpzinnig van oordeel*. Numero quisque, *vijf in getal*.

Een ablativus respectus staat ook bij de verba van afmeten, beoordeelen, schatten (metior, iudico, aestimo, enz.) om aan te geven den maatstaf, waarnaar men afmeet, oordeelt. Soms gebruikt men hier ook de praepositie en.

Magnos homines virtute metimur, non fortuna, *grooten mannen beoordeelen we naar hun deugd, niet naar hun geluk*.

Galli spatia omnis temporis non numero dierum, sed noctium finiunt. Vulgus ex veritate pauca, ex opinione multa aestimat.

** Ablativi respectus zijn ook:

de ablativi sententia, opinione, iudicio, testimonio met een pronomen possessivum of genetivus, waarbij dan dikwijls nog quidem gevoegd wordt.

Isocratis gloriam nemo meo quidem iudicio est postea consecutus, *den roem van Isocrates heeft volgens mijn oordeel niemand naderhand verkregen*. Socrates omnium eruditorum testimonio totiusque iudicio Graeciae philosophorum omnium fuit princeps.

Wanneer volgens beteekent ten gevolge van, gebruikt men ex of de.

Ex mea sententia arbor illa caesa est.

vervolgens natu bij grandis (niet magnus), maior, maximus, minor, minimus.

Adolescentis est maiores natu vereri.

eindelijk de uitdrukkingen quid facies hoc homine (ook de hoc

homine en huic homini), wat zult gij met dien mensch beginnen? Quid me (mihi, de me) fiet, wat zal er met mij gebeuren?

** Aanm. Dichters en sommige prozaschrijvers gebruiken soms in plaats van den ablativus partis den zoogenaamden accusativus graecus.

Vite caput tegitur Bacchus, *Bacchus bedekt zich het hoofd met wijnranken.* Os humerosque deo similis, *van gelaat en schouders aan een god gelijk.* Adversum femur tragula graviter ictus, *van voren in de dij door een werpspies zwaar gewond.*

Ook de beste prozaïsten gebruiken dezen accusativus in de uitdrukkingen magna (maiores, maximam) partem, *grootendeels*, waarvoor men echter ook vindt magna (maiores, maxima) ex parte, en vicem, *in de plaats van, met betrekking tot* voor in vicem, ad vicem.

Suebi maximam partem lacte atque pecore vivunt. Consul sollicitus est eorum vicem (*om hunnentwille*).

266. De **ablativus comparationis** wordt dikwijls gebruikt bij een comparatief in plaats van quam verbonden met een nominativus of accusativus.

Hierover wordt gesproken in Hoofdstuk 10, § 302 en volgende.

B. Instrumentalis.

267. De **Ablativus instrumenti** geeft het middel te kennen, waardoor of het werktuig, waarmede iets geschiedt.

Cornibus tauri, apri dentibus tutantur, *de stieren verdedigen zich met hunne horens, de zwijnen met hunne tanden.* Canere tibiis, *fluitspelen.* Ludere pila, tesseris, *kaatsen, dobbelen.* Vehi equo, nave, *paardrijden, varen.*

Aanm. I. In het Latijn gebruikt men dikwijls een ablativus instrumenti, waar wij ook een plaatsbepaling aanwenden.

Portitor parva cumba nos trans flumen traiecit, *de veerman zette ons in een bootje over de rivier.* Pisces rete capere, *visch vangen in een net.* Aquam hama haurire, *water scheppen in een emmer.* Sanguinem patera excipere, *bloed opvangen in een schaal.* Includere aliquem carcere, (*ook in carcerem*), *iemand in een kerker sluiten.* Recipere aliquem domo, *iemand bij zich in huis nemen.*

Aanm. II. De persoon, door wiens tusschenkomst of bemiddeling iets verricht wordt, staat gewoonlijk:

a. met per en den accusativus.

Per servos de tuo adventu certior factus sum, *door slaven ben ik van uw komst verwittigd*. Per tabellarios misi Roman litteras, *met brievenboden heb ik een brief naar Rome gezonden*.

b. Met operā (door toedoen van) en een genetivus, of, wat nog meer voorkomt, een pronomen possessivum.

Ciceronis unius opera respublica conservata est, *door toedoen van Cicero alleen is de staat behouden*. Mea opera tarentum recepisti, *door mij hebt ge Tarente weder veroverd*.

De soldaten, van welke een veldheer zich bedient, staan meermalen in den ablativus.

Paucis militibus turrim proximam cepit, *met weinig soldaten bemachtigde hij den naasten toren*.

Bij zaaknamen vindt men ook wel eens per in plaats van den ablativus.

Per litteras, per vim, per iniuriam.

268. De verba deponentia utor, gebruiken, fruor, genieten, fungor, verrichten; potior, bemachtigen; vescor, eten; (alsmede hunne composita abutor, perfruor, defungor, perfungor) regeeren den ablativus.

Homines olim glande vescebantur, *de menschen aten vroeger eikels*. Helotes apud Lacedaemonios servorum munere fungebantur, *de Heloten verrichtten bij de Lacedaemoniërs den dienst van slaven*.

* Aanm. I. Utor, fruor, fungor, potior en vescor worden in de casus obliqui van het gerundivum als transitiva gebruikt.

Spes potiundorum castrorum. Expetuntur divitiae a multis ad fruendas voluptates. In fungendo munere.

In den nominativus gebruikt men de onpersoonlijke constructie, dus niet: utendae sunt vires, maar: utendum est viribus.

Buiten het gerundivum worden deze verba hoogst zelden als transitiva gebruikt.

** Aanm. II. Fruor mag niet gebruikt worden in den zin van hebben, ontvangen. Zoo beteekent eer genieten in honore esse, een goede gezondheid genieten bona valetudine uti, onderwijs genieten erudiri.

Potior regeert soms een genetivus en wel altijd in de uitdrukking rerum potiri, *zich meester maken van de opperheerschappij*.

269. De ablativus pretii drukt uit den prijs, de waarde en staat bij de verba: koop en (emo), verkoopen (vendo) en

verkocht worden (veneo); huren (conduco) en verhuren (loco, colloco); te koop zijn (liceo, prosto); te staan komen, kosten (sto, consto); alsook bij de adiectiva: dignus, waardig; indignus, onwaardig; venalis, te koop; vilis, goedkoop, en carus, duur, als de prijs of waarde wordt uitgedrukt door een substantivum.

Viginti talentis unam orationem Isocrates vendidit, *Isocrates verkocht een redevoering voor twintig talenten*. Victoria ad Mantineam parta Epaminondae vita constitit, *de overwinning bij Mantinea behaald, kostte Epaminondas het leven*. Veritas auro digna est, *de waarheid is goud waard*. Quod non opus est, nummo carum est, *wat gij niet noodig hebt, is voor een penning te duur*.

Wordt de prijs of waarde onbepaald aangegeven door een adiectivum, dan komen in den ablativus de volgende vormen: magno, permagno, plurimo; parvo, minimo; nihilo; nimio.

Venditori expedit rem venire quam plurimo, *voor den verkooper is het voordeelig, dat de zaak zoo duur mogelijk verkocht wordt*.

Aanmerkingen.

1^o. In den genetivus komen de volgende adiectiva: quanti, *hoe veel, hoe duur*; tanti — quanti, *zoo duur — als*; tantidem, *even duur*; pluris, *duurder*; minoris, *goedkooper*.

Mercatores non tantidem vendunt, quanti emerunt, *de kooplui verkoopen niet voor denzelfden prijs, waarvoor zij gekocht hebben*.

2^o. Ook vindt men bij deze verba adverbia, zooals: care, *duur*; vilis, *goedkoop*; bene, *voor een goeden prijs*; gratis, *voor niet*.

Gratis constat navis, *het schip kost niets*.

3^o. De ablativi magno en permagno komen ook voor bij aestimare (§ 257).

** 4^o. Esse met den genetivus pretii beteekent *zooveel waard zijn*, met den ablativus pretii *zooveel kosten*. De genetivi tanti, quanti, pluris en minoris staan in beide beteekenissen. Tanti est beteekent *evenals operae pretium est het is de moeite waard*.

Mea mihi conscientia pluris est quam omnium sermo. Modius frumenti

in Sicilia binis sestertiis, summum ternis erat. Est mihi tanti huius invidiae tempestatem subire.

* 5^o. De genetivus en ablativus pretii staan ook bij cenare, habitare, docere, enz. om den prijs aan te duiden, waarvoor men dineert, woont, les geeft.

Quanti doces? Talento.

* 6^o. De verba mutare, commutare, permutare, *verwisselen, verruilen*, hebben de zaak, die men verruilt, in den accusativus en de zaak, die men ontvangt, in den ablativus.

Fidem et religionem pecunia mutare, *om geld van godsdienst veranderen*.

Dichters en minder goede prozaschrijvers zetten ook de zaak, die men ontvangt, in den accusativus, en de zaak, die men verruilt, in den ablativus. Men vindt deze constructie ook bij de beste prozaschrijvers, doch met cum voor den ablativus.

Exsilium patria mutaverat, *hij had voor zijn vaderland de ballingschap gekozen*. Paucis sine dolore licitum est mortem cum vita commutare, *slechts weinigen hebben zonder smart mogen sterven*. Vgl. voor mutare in § 164. I. c.)

270. De **ablativus sociativus**, die meestal cum bij zich heeft, duidt aan:

1^o. den persoon, in wiens gezelschap (socius = gezel) men iets doet.

Cum aliquo esse, proficisci, *met iemand zijn, vertrekken*.

2^o. hetgeen men dan draagt of bij zich heeft.

Servi cum telis comprehensi sunt, *de slaven zijn met de wapenen in de hand gevangen genomen*.

3^o. de uiterlijke bijkomstige omstandigheden, die een handeling vergezellen.

Roman cum febris veni, *ik ben te Rome gekomen met koorts*.

Divitiacus multis cum lacrimis Caesarem complexus obsecrare coepit. Miltiades Athenas magna cum offensione civium suorum rediit.

** Aanm. Cum kan weggelaten worden:

a. bij het substantivum comitatus en bij een militair gevolg, zoo er een adiectivum bij staat.

Magno comitatu, *met een groot geleide*. Toto exercitu consul profectus est, *de consul is met het gansche leger vertrokken*.

b. bij de aanduiding van een onbepaald troepenaantal (doch niet in verbinding met mitte en zijn composita, waarbij cum altijd wordt gebruikt).

Caesar cum equitibus nongentis in castra pervenit. Caesar C. Volucenum cum navi longa praemittit.

c. bij het aangeven van iemands kleeding.

Majorem partem diei tunica pulla sedere solebat.

271. De **ablativus modi** drukt de wijze uit, waarop iets geschiedt en wel met **cum**, wanneer de wijze wordt uitgedrukt door een enkel substantivum, met of zonder **cum**, wanneer ze wordt uitgedrukt door een substantivum met een attriboot.

Litterae cum cura diligentiaque scriptae, *een brief, die met zorg en nauwkeurigheid geschreven is*. Legiones nostrae incredibili (cum) celeritate profectae sunt, *onze legioenen zijn met ongelooflijken spoed vertrokken*.

** **Cum** doet den **ablativus modi** sterker uitkomen.

Hunc librum summa diligentia legi = diligentissime; doch cum summa diligentia, ik heb dit boek niet enkel gelezen, maar ik heb bij het lezen de grootste aandacht gehad.

** **Aanm. I.** **Cum** wordt niet gevoegd:

1^o. bij de substantiva, die wijze beteekenen, zooals: modo, ratione, ritu, more.

Hoc modo scripsi.

Bij modo mogen alleen pronomina en adiectiva van hoeveelheid gevoegd worden, zooals: simili, pari, omni, hoc, aliquo, quodam modo. Indien er andere adiectiva noodig zijn, gebruikt men een andere uitdrukking. Zoo zegt men niet fortissimo modo maar summa cum virtute pugnare; niet hostili modo maar hostiliter of hostilem in modum agros populari.

2^o. bij animo, mente, consilio.

Aequo animo, hac mente, hoc consilio id fero.

3^o. bij condicione, lege.

Ea condicione, ea lege fieri potest.

4^o. bij lichaamsdeelen.

Nudo capite, promisso capillo incedere.

5^o. bij de volgende substantiva: silentio, *stilzwijgend*; dolo, *met list*; fraude, *met bedrog*; vi, *met geweld*; lege, *op wettelijke wijze*; iure, *met recht*; iniuria, *ten onrechte*; casu, *bij toeval*; merito, *naar verdienste recht*; via, *ratione, ordine, ordelijk*; voluntate, *vrijwillig*; als, mede vitio om aan te duiden, dat er bij iemands verkiezing tot eene of andere waardigheid zekere informaliteiten zijn geschied.

Mors eorum, quorum vita laudabitur, silentio praeteriri non debet.

** **Aanm. II.** In plaats van een adiectivum staat dikwijls een genetivus bij modo, ratione, ritu, more, periculo, *met gevaar*; pace, venia, *met verlof*; auspicio, auspiciis, *onder het bestuur*; imperio, *onder het bevel*; ductu, *onder de leiding*; loco, *in plaats van, als*; simu-

latione, onder voorwendel; specie, onder den schijn. In loco = op zijn tijd.

Pausanias more Persarum iuxuriosius epulabatur. Dulce est desipere in loco, het is aangenaam op zijn tijd de wijsheid aan kant te zetten.

272. De **ablativus mensurae**, geeft aan, in welke mate het eene het andere overtreft.

Hibernia dimidio minor est quam Brittannia. *Hibernië is de helft kleiner dan Brittannië.*

Bijzonderheden hierover worden verder besproken in § 302

273. De **ablativus qualitatis** komt in constructie en dikwijls ook in beteekenis met den genetivus qualitatis overeen.

Erat inter Labienum et hostem flumen ripis praeruptis, *tusschen Labienus en den vijand was een rivier met steile oevers.*
Agesilaus statura fuit humili et corpore exiguo, *Agesilaus was een man van een kleine gestalte en een tenger lichaam of Agesilaus had een kleine gestalte en een tenger lichaam.*

* Men mag echter niet in alle gevallen naar verkiezing den genetivus of ablativus qualitatis gebruiken.

* Men gebruikt den genetivus qualitatis:

1^o. wanneer de eigenschappen worden opgegeven naar getal, tijd, ruimte, gewicht.

Fossa quindecim pedum, *een gracht van vijftien voet.* Vir gravioris aetatis, *een man van bejaarden leeftijd.* Saxa magni ponderis, *steen van een groot gewicht.*

2^o. om aangeboren, blijvende eigenschappen aan te geven.

Homo durae severitatis, *een man van een streng karakter.*

* Men gebruikt den ablativus qualitatis:

1^o. om de feitelijke gemoedsstemming aan te geven.

Bono animo sum, *ik ben goed gestemd.* Maximo dolore eram, *ik was zeer bedroefd.*

2^o. ter aanduiding van hoedanigheden, die niet op het geheele lichaam betrekking hebben. Bij onnatuurlijke lichaamsdeelen moet men cum gebruiken.

Britanni sunt capillo promisso, *de Britanniërs dragen lang haar.*

Homo magno capite, *een man met een groot hoofd.* Agnus cum suillo capite. Porcus cum ore humano.

3^o. wanneer aan verscheidene personen de hoedanigheden in het meer-voud worden toegekend.

Homines ingeniis praestantissimis, *mensen met een zeer voortreffelijk karakter.* Gens hirtis corporibus.

4°. wanneer het adiectivum, dat gewoonlijk bij den genetivus en ablativus qualitatatis staat, vervangen wordt door een substantivum, dat een bepaalde gedaante, maat, gewicht, enz. te kennen geeft.

Bos cervi figura, *een os met de gedaante van een hert*. Vicus oppidi magnitudine, *een dorp zoo groot als een stad*. Clavus digiti crassitudine, *een nagel van een vinger dikte*.

* Aanm. De genetivus en ablativus qualitatatis worden slechts zeer zelden onmiddellijk met een nomen proprium verbonden. Gewoonlijk zet men er een nomen appositum bij.

Agesilaus* (vir) annorum octoginta in Aegyptum profectus est, *Agesilaus trok als tachtigjarig grijsaard naar Egypte*.

ACHTSTE HOOFDSTUK.

OVER HET GEBRUIK VAN DEN VOCATIVUS.

274. In den vocativus plaatst men den naam van den aangesproken persoon.

Quintili Vare, legiones redde, *Quintilius Varus, geef mij de legioenen terug*. Vgl. § 200.

* Aanroepingen staan ook in den vocativus, meestal met de interiectio o.

O dii boni, quid est in hominis vita diu.

* In uitroepen (van bewondering, smart, toorn) gebruikt men den accusativus (exclamationis) met of zonder o of heu. Deze accusativus wordt verklaard door een weggelaten dico.

Me caecum, qui hoc non videam, *hoe kan ik toch zoo blind zijn, dat ik dit niet zie*. Huncine hominem, huncine impudentiam, iudices, *wat voor een mensch, rechters, welk een onbeschaamdheid*. O fallacem hominum spem, *o bedriegelijke hoop der menschen!* Heu me miserum, *ach mij ongelukkige!*

* Aanm. I. Bij en en ecce, zie, ziedaar, staat gewoonlijk de nominativus, soms de accusativus.

En causa, *zie, dat is de oorzaak*. Ecce litterae tuae, *zie, daar kwam een brief van u*.

Bij vae en hei staat de dativus.

Vae victis, *wee den overwonnenen*. Hei mihi, *wee mij*.

Bij pro (proh) staat behalve in de uitdrukking pro deum atque hominum fidem, de vocativus.

Pro sancte Iuppiter, *ach, heilige Juppiter*.

Bij bene, als men drinkt op iemands gezondheid staat de accusativus of dativus.

Bene te, Bene tibi.

****Aanm. II.** De vocativus staat in het begin van den zin, wanneer men iemand met eenigen nadruk toespreekt; anders gewoonlijk achter het woord, waarin de tweede persoon is uitgedrukt.

Tiberine pater, te precor. Vincere scis, Hannibal, victoria uti nescis. Quousque tandem abutere, Catilina, patientia nostra.

****Aanm. III.** In de uitdrukking *macte virtute* (esto, este), *goed zoo, braaf*, staat de vocativus in plaats van den nominativus.

Macte virtute diligentiaque esto, heil u, wijl gij zoo braaf en zoo vlijtig zijt. *Macte* (liever dan *macti*) *virtute*, milites Romani, este, *geluk met uw heldenmoed, soldaten van Rome.*

NEGENDE HOOFDSTUK.

OVER HET GEBRUIK DER NAAMVALLEN BIJ BEPALINGEN VAN PLAATS, TIJD EN RUIMTE.

I. PLAATSBEPALINGEN.

275. *Nomina appellativa* alsmede de namen van landen en groote eilanden staan gewoonlijk op de vraag waarheen in den accusativus met *in* of *ad*, op de vraag vanwaar in den ablativus met *ex*, *ab* of *de*, op de vraag waar in den ablativus met *in*.

Iacet in litore, hij ligt op het strand. *Ex Europa in Asiam rediit, hij is uit Europa naar Azië teruggekeerd.*

Vgl. voor plaatsbepalingen op de vraag waar ook § 267 A1.

****Aanm.** Meermalen worden de volksnamen in plaats van de namen der landen gebruikt en als zoodanig geconstrueerd.

In Persas proficisci, naar Perzië vertrekken.

Wanneer op de vraag waarheen de praepositie *in* of *ad* gebruikt wordt, geeft in over het algemeen te kennen, dat men ergens binnenkomt, *ad*, dat men in de onmiddellijke nabijheid komt, zonder er binnen te gaan.

Eo in urbem, en: eo ad urbem.

Op de vraag vanwaar beteekent over het algemeen *ex*, *uit*, *ab*, *van den kant van*, *de*, *afwaarts*.

Proficiscor ex Italia. Venio a patre. Descendo de Capitolio.

276. De namen van steden en kleine eilanden staan op de vraag waarheen in den accusativus.

Profectus est Romam, Athenas, Corinthum, Carthaginem, Cyprum.

op de vraag van waar in den ablativus.

Profectus est Roma, Athenis, Corintho, Carthagine, Cypro.

op de vraag waar

a. in den genetivus, zoo zij singularia zijn der 1ste of 2de declinatie.

Vixit Romae, Sinopae, Corinthi, Cypri.

b. in den ablativus, zoo zij pluralia zijn of naar de 3de declinatie verbogen worden.

Vixit Carthagine, Athenis.

Aanm. I. Plaatsbepalingen op de vraag waar werden oorspronkelijk uitgedrukt door den locativus. De uitgang van den locativus was in het enkelvoud i: Romai, humoi, Carthagini.

Bij de namen van steden en kleine eilanden der 1ste en 2de declinatie enkelvoud is die locativus door verandering of samentrekking overgegaan in een genetivus (locativus): Romae, Corinthi; bij de overige is hij gelijk geworden aan den ablativus: Carthagine.

Aanm. II. Onder kleine eilanden verstaat men gewoonlijk die, welke maar één stad van denzelfden naam hebben.

**Aanm. III. Ook bij substantiva verbalia staan de namen van steden in den accusativus of ablativus zonder praepositie.

Reditus Romam. Narbone reditus. Mansio Formiis.

277. Als bij stadsnamen een adiectivum of pronomén staat, dan behouden deze namen de constructie van § 276, behalve de singularia der 1ste en 2de declinatie. Deze staan dan op de vraag waar in den ablativus, gewoonlijk met in.

Proficiscor Carthaginem Novam, *ik vertrek naar Nieuw-Carthago*. Venerunt ipsa Samo, *zij zijn van Samos zelf gekomen*. Malo cum timore Romae esse quam sine timore Athenis tuis. In ipsa Alexandria.

**Aanm. Men herinnere zich, dat ook voor de eigennamen van steden de regels gelden, welke in § 189 voor de adiectiva bij eigennamen zijn gegeven, en zegge dus niet: doctas Athenas proficisci.

278. Als bij stadsnamen een nomen appositum staat, moeten de volgende gevallen onderscheiden worden:

1º. als het nomen appositum een attribuut bij zich heeft, dan behoudt de stadnaam zijn eigen constructie (Vgl. § 276)

en komt het nomen appositum er achter met in of ex. Op de vraag waar mag in ook wegblijven.

Demaratus se contulit Tarquinius, in urbem Etruriae florentissimam, *Demaratus begaf zich naar Tarquinii, een bloeiende stad van Etrurië.* Fonteii genus Tusculo, ex clarissimo municipio, profectum erat, *de familie Fonteius was afkomstig van de beroemde vrijstad Tusculum.* Archias Antiochiae natus est, (in) celebri quondam urbe, *Archias werd geboren te Antiochië, weleer een volkrijke stad.*

2^o. als het nomen appositum geen attribuut bij zich heeft, dan wordt het met een praepositie vóór den stadsnaam gezet, die dan in den zelfden naamval staat als zijn appositie.

Ad urbem Ancyram. Ex oppido Gergovia. Cimon in oppido Citio mortuus est. Vgl. § 194. 3^o.

**Aanm. I. Zoo op een stadsnaam een relativum volgt, heeft dit altijd een praepositie bij zich: Athenae, in quibus. Men zegt echter wel zoo gaarne: ubi of in qua urbe.

**Aanm. II. Bij stadsnamen vindt men, ook zonder adiectivum, pronomens of nomen appositum, de praepositie a, als men vertrekt uit de omstreken eener stad.

Caesar a Gergovia discessit, *Caesar brak op van Gergovia (welke stad hij belegerde).* Classis ab Ostia profecta est, *de vloot is van Ostia vertrokken.*

Om aan te duiden, dat men zich in de richting van een stad begeeft of dat iets in de nabijheid van een stad geschiedt, gebruikt men in het eerste geval ad, en in het tweede geval ad, prope, soms apud.

Iter dirigere ad Mutinam, *den weg inslaan naar Mutina.* Pugna ad Cannas, *de slag bij Cannae.*

Men voegt a en ad voor de namen der steden, wanneer men wil aangeven, dat zekere strek zich uitstrekt van de eene stad tot de andere.

Omnis ora a Salonis ad Oricum, *de gansche kust van Salonae tot Oricus.*

**279. Op de vraag waarlangs, waarover gebruikt men bij stadsnamen de praepositie per.

Per Thebas profectus est Romam, *hij is door (over) Thebe naar Rome vertrokken.*

Aanm. Bij de substantiva, die geen stadsnamen zijn, gebruikt men op de vraag door (over) welke plaats, in welke richting, langs welken weg gewoonlijk den ablativus.

Via Appia proficisci, *langs den Appischen weg vertrekken.* Frumentum flumine Arare subvexit, *hij voerde het graan de rivier de Arar op.* Lupus Esquilina porta ingressus est, *een wolf kwam door de Esquilijsche poort de stad binnen.*

Behalve bij de substantiva, die *richting*, *weg* beteekenen, kan men op bovengenoemde vragen ook *per* gebruiken. Men moet dus zeggen: *linea recta*, *in een rechte richting*; *via Appia*; men kan zeggen: *per Esquilinam portam*.

280. *Domus* en *rus* volgen dezelfde regels als de namen der steden, namelijk *domum*, *naar huis*, *rus*, *naar het land*, *domo*, *van huis*, *rure*, *van het land*, *domi*, *te huis*, *ruri*, *op het land*.

Zijn er meerdere personen, die de eene hier, de andere daar wonen, dan heet gewoonlijk *naar huis domos*.

Inde domos diffugerunt.

Domus wordt gewoonlijk ook zonder praepositie gebruikt, wanneer het vergezeld is van een pronomén possessivum of van het adiectivum *aliena*, *van een ander*, *andermans*; met andere pronomina of adiectiva moet men een praepositie gebruiken.

Domi meae, *in mijn huis*; *domum tuam*, *naar uw huis*; *domo aliena*, *uit eens anders huis*. *Nonne mavis sine periculo tuae domi esse quam cum periculo alienae?* *In domum veterem remigrare e nova*, *uit een nieuw huis weder zijn intrek nemen in een oud huis*.

Zoo bij *domus* de genetivus staat van den bezitter, kan men de praeposities gebruiken of weglaten.

Domi (in domo) Caesaris. *(In) domum Maelii tela inferuntur*. *(E) domo Caesaris multa ad te delata sunt*.

**** Aanm. I.** Wanneer *domus* een gebouw en *rus* een landgoed aanduidt, moet men een praepositie gebruiken.

In domo furtum factum est ab eo, qui domi fuit. *Caricas in Albense rus e Syria intulit L. Vitellius*.

Zoo bij *rus* een adiectivum of pronomén staat, gebruikt men op de vraag waar den ablativus op *e*. Dichters gebruiken dezen vorm ook zonder adiectivum.

Rure paterno. *In illo rure*.

*** Aanm. II.** *Bellum* en *militia* worden in verbinding met *domi* ook in den genetivus geplaatst.

Belli domique, domi militiaeque, *te huis en in het veld, in oorlog en vrede*.

**** Aanm. III.** *Humus* staat op de vraag waar in den genetivus, behalve wanneer er een adiectivum bij staat.

Humi, in humo nuda iacere, *op den grond, op den blooten grond liggen*.

Van den grond heet *humo* of *ab humo*, *naar den grond* in of *ad humum*.

*281. De ablativus zonder praepositie staat op de vraag waar bij: *terra marique, te land en ter zee.*

dextra, aan de rechterhand, sinistra of *laeva, aan de linkerhand.*

gewoonlijk bij *loco* en *locis* in verbinding met een adiectivum of pronomen.

Secundo loco pugnare, op een gunstige plaats strijden. Meliore loco res sunt nostrae, onze zaken bevinden zich in een gunstiger toestand. Hoc loco, op deze plaats. Multis locis, op vele plaatsen.

soms bij *parte* en *partibus*.

Utraque parte Tiberis. Reliquis oppidi partibus.

bij alle plaatsbepalingen met *totus*, soms met *omnis, universus, medius*.

Tota Roma, domo, Italia, urbe. Totis castris, campis.

zoo men den ganschen inhoud aangeeft van een geschrift of gedeelten van een geschrift.

Herodotus secundo libro de veteribus Aegyptiis narrat. Hoc capite, hac parte libri disputatur de iustitia. Causam meae voluntatis exposui tibi superioribus litteris.

Aanm. Zoo bij plaatsbepalingen met *totus* en bij het opgeven van den inhoud eens geschrifts niet de gansche plaats of inhoud wordt bedoeld, gebruikt men in.

Diplomata in tota provincia passim data sunt. In hoc libro (scripto, capite) nomen carendi invenitur. Unam adhuc a te epistolam acceperam, in qua significatur aliam te ante dedisse quam non acceperam.

282. Bij vele verba, die een beweging naar iets aanduiden, staat gewoonlijk in en sub met den ablativus. Hiertoe behooren:

1) de verba van plaatsen, zooals: *pono, loco, colloco, statuo, constituo, consisto, consido.*

Librum in mensa ponere, een boek op de tafel leggen. Calceos sub scamno pone, zet uw schoenen onder de bank. Praesidia in oppidis constituere. Platonij in cunis dormienti apes in labellis consederunt.

Aanm. I. Stadsnamen staan natuurlijk in den genetivus of ablativus zonder praepositie.

Aanm. II. *Impono* en *expono* worden gewoonlijk met in met den accusativus geconstrueerd.

Milites in naves imponere. Exponere milites in terram.

*met datief br. bezp. den I 49
drid. Mide Metten te
ut solito finem imponere labori*

A a n m. III. Van de voornaamwoordelijke bijwoorden neme men die, welke antwoord geven op de vraag waar Vgl. § 152. 2^o.

A a n m. IV. Dichters zetten bij verba van beweging wel eens den dativus.
It clamor caelo, *het geschreeuw stijgt ten hemel*. Spolia coniciunt igni,
zij werpen den buit in het vuur.

2) de verba van hechten, graveeren, drukken, zooals: figo, defigo, insculpo, inscribo, incido, imprimō.

Hannonis corpus in cruce fixum est, *Hanno's lichaam werd aan een kruis gehecht*. Vultus in aliquo figere, *zijn blikken op iemand vestigen*. Sicam in corpore alicuius defigere, *iemand een dolk in het lichaam steken*. Imprimere sigillum in cera, *een zegel op het was drukken*.

283. Bij de verba van aankomen, te zamen komen, vergaderen, boodschappen, zooals: advenire, convenire, congregare, nuntiare staan in en sub met den accusativus, niettegenstaande wij in het Nederlandsch de vraag waar stellen. De namen van steden staan in den accusativus zonder praepositie.

Advenire in urbem, *in de stad aankomen*. Cucurrit ad matrem Neapolim, *hij liep naar zijn moeder te Napels*. Romam nuntiatum est fugisse Antonium, *men boodschapte te Rome dat Antonius gevlucht was*. Cives unum se in locum ad curiam congregabant, *de burgers verzamelden zich op een en dezelfde plaats vóór het raadhuis*.

A a n m. I. Van de voornaamwoordelijke bijwoorden neme men die, welke antwoord geven op de vraag waarheen Vgl. § 152. 2^o.

A a n m. II. Bij navem conscendere zetten de Latijnen de namen der steden op de vraag waar in den ablativus.

Tarento, Epheso, *scheep gaan te Tarente, te Ephese*.

Voor andere woorden staat de praepositie a.

Ab Herculis portu.

II. TIJDSBEPALINGEN.

284. Men onderscheidt tijdsbepalingen:

1^o. in den accusativus;

2^o. in den ablativus;

3^o. in den ablativus of accusativus.

A. Tijdsbepalingen in den accusativus.

285. In tijdsbepalingen staat de accusativus

1^o. met of zonder per, op de vraag hoelang.

Troia per decem annos oppugnata est, Troje is tien jaren lang belegerd. Appius caecus multos annos fuit, Appius is gedurende vele jaren blind geweest. Tres annos continuos mecum habitavit, drie jaren achtereen heeft hij bij mij gewoond.

*2^o. met in, op de vraag voor hoelang, tegen wanneer, tot wanneer.

Phaëton currum paternum in diem rogavit. Ad cenam invitatus sum in posterum diem. In crastinum diem differo res severas.

*3^o. met ad, op de vraag tot hoelang.

Sophocles ad summam senectutem tragoedias fecit.

*4^o. van een ordinale met iam, waarbij het loopende jaar wordt meegerekend, op de vraag sinds hoelang.

Mithridates annum iam tertium et vicesimum regnat, sinds 22 jaren regeert Mithridates.

* Aanm. Soms staat op de vraag hoelang de ablativus.

Pugnatum est continenter horis quinque, men streed onafgebroken vijf uren lang.

Zoo een tijdsbepaling op de vraag hoelang onmiddellijk met een substantivum verbonden is, gebruikt men den genetivus qualitatis.

Exsiliu quattuordecim annorum toleravit, 14 jaren bracht hij in ballingschap door.

B. Tijdsbepalingen in den ablativus.

286. Tijdsbepalingen op de vraag wanneer staan in den ablativus, en wel:

a. zonder praepositie, als ze worden uitgedrukt door substantiva, die een eigenlijk tijdsbegrip inhouden, zooals: anno, die, nocte, vere, hieme, enz.

Tertio anno urbs capta est, in het 3de jaar werd de stad ingenomen. Timoleon maxima proelia natali die suo fecit omnia, Timoleon heeft al zijn grootste veldslagen op zijn verjaardag geleverd.

b. met de praepositie in, als ze worden uitgedrukt door substantiva, die geen eigenlijk tijdsbegrip inhouden, zooals: in pueritia, in senectute, in vita, in vigilia, in bello, enz.

*Drukken dergelijke substantiva in verbinding met een attributum wel een eigenlijke tijdsbepaling uit, dan staan zij in den ablativus zonder praepositie: *prima pueritia, extrema senectute, secunda vigilia, bello Punico secundo.*

* Aanm. I. In afwijking van *a* gebruikt men in bij de uitdrukkingen in praesenti, in praesentia, *voor het tegenwoordige, op dit oogenblik*, en meermalen, zoo omnis bij een tijdsbepaling staat: in omni aeternitate, in omni aetate, in omnibus saeculis.

In afwijking van *b* zegt men altijd: initio, principio, comitiis, ludis en staan de substantiva der 4de declinatie, ofschoon zonder attribut gebruikt, ook zonder in: adventu, discessu, exitu. Soms vindt men nog: bello, met de beteekenis: *in oorlogstijd.*

* Aanm. II. *Ten tijde van iemand* heet temporibus of aetate alicuius; *ten tijde dat eo tempore cum, eo tempore quo, quo tempore* (c. ind. § 363. B. 1^o).

Tempore (minder goed: in tempore) beteekent *te rechter tijd*; in eo (hoc, tali) tempore *in zulke tijdsomstandigheden.*

C. Tijdsbepalingen in den ablativus of accusativus.

287. Tijdsbepalingen op de vraag binnen welken tijd, in verloop van hoeveel tijd staan
 of in den ablativus met of zonder in,
 of in den accusativus met inter of intra.

Agamemnon vix decem (in) annis (intra, inter decem annos) unam urbem cepit, *Agamemnon nam nauwelijks in tien jaren één stad in.* (In) bello Punico secundo, *in den loop van den 2den Punischen oorlog.*

* Aanm. Intra met een ordinale beteekent *voor den afloop van, in minder dan.* Vgl. § 162. II.

Bij de adverbialia numeralia en bij de distributiva gebruikt men op de vraag hoe dikwijls binnen zekeren tijd meestal in.
 Bis in die. Sol binas in singulis annis reversiones facit.

288. Bij de tijdsbepalingen op de vraag hoelang te voren, hoelang daarna moet men aldus onderscheiden:

1^o. Zoo er geen tijdstip wordt genoemd, waarvan men gaat tellen, staat de tijdsbepaling in den accusativus of ablativus met ante en post; en wel: zoo ante en post voorop staan, in den accusativus (ante en post zijn dan praeposities); zoo zij achteraan staan, in den ablativus (ze zijn dan adverbialia); zoo zij in het midden staan, in den accusativus of ablativus.

Men kan naar verkiezing *cardinalia* of *ordinalia* gebruiken, Vgl. § 70. A.

Hij stierf drie jaar later, mortuus est

post tres annos.

tres post annos.

post quartum annum.

quartum post annum.

tribus annis post.

tribus post annis.

quarto anno post.

quarto post anno.

* Aanm. Op dezelfde wijze zegt men ook: *multo ante* (post), *lang te voren*, *veel vroeger*; *non multo ante* (post), *niet lang te voren*, *niet veel vroeger*; *non ita multo ante* (post), *juist niet lang te voren*, *niet zeer veel vroeger*; *paulo* of *brevi ante* (post), *kort te voren*, *een weinig vroeger*; *aliquanto ante* (post), *geruimen tijd te voren*. Men kan bij deze ablativi *ante* en *post* ook voorop zetten. *Ante paulo*.

289. 2^o. Zoo het tijdstip, waarvan men telt, een substantivum is, staat dit substantivum in den accusativus, met de praepositie *ante* of *post* en de tijdsbepaling in den ablativus.

Paucis diebus post mortem Africani, *weinige dagen na den dood van Africanus*. *L. Sextius consul factus est annis post Romam conditam trecentis duodenonaginta*. *Tertio post eius mortem anno*.

290. 3^o. Zoo het tijdstip, vóór of na hetwelk iets geschiedt, wordt aangegeven door een verbum, gebruikt men de coniunctio *quam* (Vgl. § 366), welke met *ante* en *post* tot één woord verbonden wordt of van *ante* en *post* gescheiden blijft, terwijl dan weer van de plaatsing van *ante* en *post* de naamval der tijdsbepaling afhangt. Vgl. § 288.

Hij stierf drie jaren nadat hij gekomen was, mortuus est

tribus annis (quarto anno) postquam venerat.

post tres annos (quartum annum) quam venerat.

tres post annos (quartum post annum) quam venerat.

tribus post annis (quarto post anno) quam venerat.

In plaats van die *ante*, die *post* zegt men steeds *pridie*, *postridie*.

Andriscus postridie ad me venit quam inspectarem.

** Aanm. I. Wanneer bij zulk een tijdsbepaling met post (niet met ante) de ablativus staat, kan men post weglaten en vervolgens in plaats van quam het pronomen relativum of cum gebruiken.

Mortuus est tribus annis quam (quibus, cum) venerat.

** Aanm. II. Zoo men bij de vraag hoelang te voren wil aangeven, dat men bedoelt van den tijd af waarop men spreekt, gebruikt men abhinc met den accusativus of ablativus of men zet de tijdsbepaling in den ablativus met het pronomen hic. Vgl. § 459. 1^o. Abhinc staat vóór de tijdsbepaling, welke door cardinalia, niet door ordinalia wordt aangegeven.

Mater mea abhinc decem annos mortua est, *thans tien jaren geleden is mijn moeder gestorven*. Roscius litem decedit abhinc annis quattuor. Nemo his viginti annis Romanae reipublicae fuit hostis, *niemand is in de laatste twintig jaren den Romeinschen staat vijandig geweest*.

Zoo men over iets spreekt, dat op een vroegeren tijd betrekking heeft, gebruikt men den ablativus met ille. Vgl. § 461. 1^o.

Diodorus respondit se paucis illis diebus argentum misisse Lilybaeum, *Diodorus antwoordde, dat hij toen weinige dagen te voren geld naar Lilybaeum had gezonden*.

291. Den ouderdom van iemand drukt men uit:

1^o. door natus met den accusativus.

Cato annos quinque et octoginta natus e vita discessit.

2^o. door agens met een ordinale, waarbij het loopende jaar wordt medegerekend.

Vicesimum aetatis annum agens, *negentien jaar oud*.

3^o. door den genetivus qualitatis.

Puer decem annorum.

4^o. door de adiectiva op arius.

Senex octogenarius.

5^o. door den ablativus met een ordinale, waarbij het loopende jaar wordt medegerekend en wel met of zonder aetatis.

Alexander decessit quarto et tricesimo (aetatis) anno, *Alexander stierf op drie en dertigjarigen leeftijd of in zijn vier en dertigste jaar*.

** Aanm. Ouder, jonger dan heet maior, minor quam met het nomen van den leeftijd in den accusativus of genetivus. Men kan quam ook weglaten en het nomen van den leeftijd in den accusativus of genetivus laten staan of het in den ablativus zetten. Zoo het nomen van den leeftijd in den accusativus staat, voegt men er altijd natus bij en zoo het in den genetivus staat, meermalen natu. Ouder dan tien jaar, heet derhalve:

maior quam decem annos natus.
 maior quam decem annorum (natu).
 maior decem annos natus.
 maior decem annorum (natu).
 maior decem annis.

III. RUIMTEBEPALINGEN.

292. Bij de verba, adiectiva en adverbia van uitgebreidheid staat de accusativus op de vragen hoe ver, hoe lang, hoe breed, hoe hoog, hoe diep, hoe dik, enz.

Nemo est, qui possit biduo septingenta milia passuum ambulare, *er is niemand, die in twee dagen zeven honderd mijlen ver kan wandelen*. A recta conscientia non transversum unguem (digitum) oportet discedere, *van de goede inspraak des gewetens moet men geen nagel (vinger) breed afwijken*. Fossa duos pedes lata, *een gracht van twee voet breedte*. Terram duos pedes alte infodere, *den grond twee voet diep opgraven*.

* Aanm. I. Magnus en crassus worden niet geconstrueerd met een accusativus van uitgebreidheid. Men kan dan magnitudo en crassitudo in den ablativus qualitatis plaatsen. Vgl. § 273 4^o. Hoe diep is steeds altus (nooit profundus).

Clavus digiti crassitudine, *een nagel van een vinger dikte*. Fossa duos pedes alta, *een gracht ter diepte van 2 voet*.

* Aanm. II. Men kan de hoogte, diepte, enz. ook uitdrukken door den genetivus qualitatis.

Colossus centum viginti pedum, *een kolos van 120 voet hoogte*.

Deze genetivus kan nader bepaald worden door in met den accusativus van een substantivum, dat hoogte, diepte, enz. beteekent.

Murus sedecim pedum in altitudinem, in latitudinem, in longitudinem, *een muur van 16 voet hoogte, breedte, lengte*.

293. Bij de verba van verwijdering, vooral abesse, distare staat de afstand in den accusativus of ablativus.

Templum quinque milia (quinque milibus) passuum ab urbe distat, *de tempel is vijf mijlen van de stad verwijderd*.

Beide naamvallen geven ook aan op welken afstand iets geschiedt.

Ariovistus milibus (milia) passuum sex a Caesaris castris consedit, *Ariovistus zette zich neder op zes mijlen afstand van Caesar's legerplaats*.

** A a n m. Wordt de afstand aangeduid door spatium of intervalum met een genetivus, dan moeten deze woorden in den ablativus staan.

Hannibal quindecim ferme milium spatio castra ab Tarento posuit.

Soms wordt spatium uitgelaten.

Castra aberant bidui.

Wordt de plaats, vanwaar de afstand gerekend wordt, niet aangegeven, dan zet men de praepositie a vóór het nomen van den afstand.

A milibus passuum duobus castra posuerunt.

TIENDE HOOFDSTUK.

OVER HET GEBRUIK DER NAAMVALLEN BIJ DE VERGELIJKINGSTRAPPEN.

294. Wanneer twee substantiva of pronomina met elkander vergeleken worden door den comparativus van een adiectivum of adverbium, moet men het Nederlandsche *dan* vertalen door *quam* en beide substantiva in denzelfden naamval zetten.

Sol maior est quam terra, *de zon is grooter dan de aarde.*
Honesta mors est melior quam turpis vita, *een eervolle dood is beter dan een schandelijk leven.* Nemini plura beneficia tribuisti quam mihi, *gij hebt aan niemand meer weldaden bewezen dan aan mij.* Cui potius credam quam tibi, *wien zal ik eerder gelooven dan u.*

Quam volgt ook op malo, *ik wil liever, praestat, het is beter, en ultra, verder.*

Saepe tacere praestat quam loqui, *het is dikwijls beter te zwijgen dan te spreken.*

* A a n m. In bovenstaande voorbeelden kan men het werkwoord in het tweede lid der vergelijking herhalen, namelijk: de zon is grooter dan de aarde is; gij hebt aan niemand meer weldaden bewezen dan gij aan mij bewezen hebt. Zoo deze herhaling niet mogelijk is, plaatst men het tweede lid in den nominativus met quam.... est (sunt), quam.... erat (erant), enz.

Dit zijn woorden van Varro, een grooter geleerde dan Claudius (geweest is), haec verba sunt Varronis, hominis, quam fuit Claudius, doctioris.

Staat het eerste lid echter in den accusativus, dan kan men ook het tweede lid met quam in den accusativus plaatsen.

Ego hominem callidiorem neminem vidi quam Phormionem (quam Phormio est), *ik heb nooit een schranderder man gezien dan Phormio.*

295. Wanneer het eerste lid der vergelijking in den nominativus of accusativus subiecti (in de constructie van den accusativus cum infinitivo) staat, kan men quam weglaten en het tweede lid in den ablativus plaatsen.

Honesta mors turpi vitā melior est. Lacrimā nihil citius arescit, *niets droogt spoediger op dan een traan.* Tunica propior pallio est, *het hemd is nader dan de rok.* Neminem Romanorum Cicerone eloquentiorem fuisse veteres iudicarunt, *de ouden hebben verklaard, dat niemand der Romeinen wel-sprekender is geweest dan Cicero.*

* A a n m. I. Wanneer het eerste lid der vergelijking in den accusativus obiecti staat, mag men quam in zuiver proza alleen dan weglaten, wanneer er geen dubbelzinnigheid kan ontstaan; in den regel doen de Latijnen het slechts in negatieve zinnen.

Quem auctorem locupletiores Platone laudare possumus, *welken schrijver kunnen wij als rijker prijzen dan Plato.* Hoc mihi gratius nihil facere potes, *gij kunt mij niets aangenamers doen dan dit.*

In den volgende zin zou de weglating van quam dubbelzinnigheid veroorzaken: Germani graviores hostes sustinuerunt quam Romanos.

A a n m. II. Wanneer de ablativi hoc of quo (= et hoc) bij een comparativus staan om op het tweede lid der vergelijking te wijzen, moet men toch voor het tweede lid quam zetten.

Quid hoc miserius, quam eum, qui tot annos designatus consul fuerit, fieri consulem non posse? Quo quid absurdius quam homines iam morte deletos reponere in deos?

** A a n m. III. Om bij een vergelijking de tegenstelling sterk te laten uitkomen zet men het tweede lid der vergelijking vóór den comparativus.

Natura virum quam mulierem fecit audacior. Veniunt, qui me audiant, quasi doctum hominem, quia paulo sum quam ipsi doctior. Facere quam sanare vulnera facilius est.

** **296.** Quam moet weggelaten worden:

1^o. wanneer het tweede lid der vergelijking een pronomen relativum is (in den nom. of acc.).

Aristoteles, quo nemo unquam doctior fuit, Stagiris natus est.

Letterlijk vertaald luidt deze zin: Aristoteles, geleerder dan wie niemand ooit geweest is, werd te Stagira geboren. Men vertale echter zulke zinnen in het Nederlandsch met een superlatief, gevolgd door een relatieven zin (§ 207): *Aristoteles, de grootste geleerde, die er ooit geweest is, werd te Stagira geboren.*

Ex Homero centum exscripsi versus, quibus meliores invenire non potui, *ik heb uit Homerus de honderd beste verzen uitgeschreven, die ik*

kon vinden. Scipio Africanus confecit secundum bellum Punicum, quo maius periculosiusque Romani gesserunt nullum, *Scipio Africanus bracht den 2den Punischen oorlog ten einde, den grootsten en gevaarlijksten, dien de Romeinen ooit gevoerd hebben.*

2^o. wanneer een eigenschap van zekeren persoon of zaak vergeleken wordt met iets, waarin die eigenschap op de hoogste wijze aanwezig is.

Nive candidior, *sneeuw wit*; pisce sanior, *zoo gezond als een visch*; luce clarior, carbone nigrior, pluma levior; monumentum aere perennius.

3^o. bij inferior en posterior.

Sapiens humana omnia inferiora virtute ducit. Est boni consulis suam salutem posteriorem salute communi ducere.

4^o. met de ablativi opinione, spe, expectatione (bij de geschiedschrijvers ook aequo, iusto, solito, dicto en enkele andere) om te kennen te geven, dat iets de meening, hoop of verwachting overtreft of er niet aan beantwoordt. Gewoonlijk staan deze ablativi vóór den comparativus.

Caesar opinione celerius venturus esse dicitur, *men zegt dat Caesar spoediger zal komen dan men meent.* Laevinus consul serius spe omnium Romam venit, *de consul Laevinus kwam later dan men algemeen hoopte te Rome.*

297. ** Bij minus, plus en amplius staat het tweede lid der vergelijking, wanneer dit een getal is of een substantivum, dat een maat beteekent, zooals annus, pars, digitus transversus, met of zonder quam in denzelfden naamval als het eerste lid.

Plus (quam) quingentos colaphos infregit mihi, *hij heeft mij meer dan vijf honderd oorvegen gegeven.* Quinctius tecum plus annum vixit, *Quinctius heeft langer dan een jaar met u omgegaan.*

Wanneer minus, plus en amplius in den nominativus of accusativus staan, kan men, quam weglatende, het tweede lid ook in den ablativus plaatsen.

Plus uno verum esse non potest. Roscius nunquam plus triduo Romae fuit.

Betrekkelijk deze woorden valt verder op te merken:

1^o. dat zij meestal onveranderd blijven.

Pictores antiqui non sunt usi plus quam quattuor coloribus.

2^o. dat quam kan weggelaten worden, ook al staat het eerste lid der vergelijking niet in den nominativus of accusativus.

Spatium est non amplius pedum sescentorum.

3^o. dat het verbum altijd in het meervoud staat, wanneer deze woorden subject zijn en het tweede lid der vergelijking in het meervoud staat.

Non plus quattuor milia effugerunt, *niet meer dan vier duizend zijn er ontkomen.*

Aan m. I. Deze woorden worden soms tusschen de woorden van het tweede lid der vergelijking ingeschoven.

Decem haud amplius dierum frumentum in horreis fuit, *er was voor niet meer dan tien dagen koren in de schuren.*

Soms ook staan deze woorden met een ontkenning achter het tweede lid der vergelijking.

Quinque milium armatorum, non amplius, relictum erat praesidium, *er was een bezetting achtergelaten van niet meer dan vijf duizend gewapenden.*

** Aan m. II. Over het verschil van beteekenis tusschen plus, magis en amplius valt op te merken:

Plus staat als comparativus van multum op de vraag hoeveel.

Plus edisti quam ego.

Magis staat als comparativus van valde op de vraag hoezeer.

Ne quid magis timueris quam adultores.

Amplius wordt vooral gebruikt bij opgaven van ruimte, tijd en getal en in de uitdrukkingen quid amplius, nihil amplius, nec quidquam amplius.

Amplius septingenti cives pestilentia mortui sunt.

Dikwijls kan men van deze comparativi naar verkiezing den eenen of den anderen gebruiken.

Plus (amplius) sex menses sunt. Codrus patriam magis (plus) quam semetipsum amavit.

In plaats van plus mag men echter geen magis gebruiken, dus niet: magis edisti quam ego.

Aan m. III. Somtijds wordt ook longius evenzoo geconstrueerd.

Graecorum copiae non longius milia passuum octo aberant.

** 298. Men lette nog op de volgende eigenaardige constructies:

1^o. een comparativus met quam pro dient om uit te drukken, dat iets in geen verhouding staat tot iets anders.

Sumptus multorum hominum maior est quam pro facultatibus, *de uitgaven van vele menschen staan niet in verhouding tot hun vermogen.*

Proelium atrocius quam pro numero pugnantium editur, *er werd een gevecht geleverd, welks moorddadigheid in geen verhouding stond tot het getal der strijders of dat moorddadiger was dan men van het getal der strijders zou verwachten.*

2^o. een comparativus met quam ut of (bij dichters en lateren ook) quam qui (= ut is) en den coniunctivus dient om aan te duiden, dat iets te groot is om of te groot dan dat.

Hoc vinum acidius est quam ut bibatur, *deze wijn is te zuur om te drinken.* Maior sum quam cui possit fortuna nocere, *ik ben te groot dan dat het lot mij zou kunnen schaden.*

In plaats van quam ut gebruikt men meermalen en wel vooral na potius, liever, enkel quam met den coniunctivus.

Pausanias epulabatur luxuriosius, quam qui aderant perpeti possent.

Vir bonus statuit omnem cruciatum perferre potius quam aut officium prodat aut fidem. Vgl. § 401. A. II.

A a n m. Wanneer de coniunctio *dat* niet van den comparativus, maar van het verbum afhangt, moet de constructie van het verbum gevolgd worden.

Nihil certius scimus quam nos morituros esse. Vgl. § 397. 1^o. Nihil certius a natura constitutum est quam ut moriamur. Vgl. § 388. Nihil magis dolemus quam quod moriemur. Vgl. § 349. 1^o.

****299.** Om te kennen te geven, dat van twee eigenschappen de eene meer dan de andere op een en dezelfde persoon of zaak van toepassing is, zet men beide of in den comparativus met *quam* of in den positivus met *magis—quam*.

Rixantes multa magis cupide quam urbane loquuntur, *twistenden zeggen vele woorden meer op hartstochtelijken dan op hoffelijken toon* of *twistenden zeggen vele woorden wel op hartstochtelijken maar niet genoeg op hoffelijken toon*. Themistocles callidior quam iustior fuit, *Themistocles was meer slim dan rechtvaardig* of *Themistocles was wel rechtvaardig maar toch nog slimmer*.

300. De comparativus dient ook om een vrij hoogen en een te hoogen trap uit te drukken. Men kan hiervoor echter ook den positivus gebruiken, in het eerste geval met *satis*, in het tweede met *nimis*.

Senectus est natura loquacior (*satis loquax*), *de ouderdom is nog al snapachtig van aard*. Themistocles liberius (*nimis libere*) vivebat, *Themistocles leefde al te los*.

De comparativus heeft ook de beteekenis van *wat* met den positivus; in deze beteekenis wordt er meermalen *paulo* bijgevoegd.

Senectus est paulo morosior, *de ouderdom is wat knorrig*.

****A a n m.** Verscheidene adiectiva, wier beteekenis iets afkeurenswaardigs te kennen geeft, plegen de Latijnen in den positivus te zetten, waar wij om het voorgevoegde *te* of *al te* den comparativus zouden verwachten.

Angustus fines habere, *een te beperkt grondgebied hebben*; lente agere, *te langzaam handelen*; longum est, *het zou te lang zijn*.

Daarentegen plaatsen de Latijnen meermalen een comparativus, waar wij aan geen vergelijking denken en den positivus gebruiken.

Nulla res maior (*geen zaak van eenig gewicht*) sine eo gerebatur. Medici gravioribus morbis (*zware ziekten*) periculosas curationes adhibere coguntur.

301. Wanneer er van twee personen of zaken sprake is, en deze met elkander vergeleken worden, of wanneer een geheel in

twee deelen verdeeld wordt en deze deelen tegenover elkander gesteld worden, gebruiken de Nederlanders den *positivus* of den *superlativus*, doch de Latijnen den *comparativus*.

Ik heb twee brieven van u ontvangen, ik beantwoord daarom eerst den eersten, duas epistolas abs te accepi, respondeo igitur prius ad priorem. De kleine visschen voeden zich met waterinsecten, de groote met visschen, minores pisces insectis aquatilibus vescuntur, maiores piscibus. De grootste helft, maior pars (maxima pars beteekent een zeer groot deel.) Wie der twee broeders is de oudste, uter fratrum maior natu est. Klein-Azië, Asia minor. Gallie aan deze zijde, Gallia citerior.

302. Hoe veel de eene zaak de andere overtreft wordt uitgedrukt door den *ablativus mensurae*. Vgl. § 272.

Hibernia dimidio minor est quam Britannia, Hibernië is de helft kleiner dan Britannië.

Zeer dikwijls gebruikt men hier de volgende *ablativi*: *quo, hoe, eo, des te, quanto, hoeveel, hoe, tanto, zooveel, des te, multo, veel, aliquanto, iets of vrij wat, paulo, weinig, nihilo, niets, altero tanto, eens of tweemaal zooveel, quinquies tanto, vijfmaal zooveel.*

Patria mihi vita mea multo est carior, mijn vaderland is mij veel dierbaarder dan mijn leven. Homines, quo plura habent, eo cupiunt ampliora, hoe meer de menschen bezitten, des te meer verlangen zij.

* Aanm. I. De *ablativus mensurae* wordt ook gevoegd bij de *praeposities, adverbia en verba*, die de beteekenis van een *comparativus* hebben, zooals: *ante, post, infra, supra, citra, ultra, malle*, en de *verba van overtreffen*, zooals: *praestare, superare, antecellere, antecedere, excellere.*

Uri sunt magnitudine paulo infra elephantos, de buffels zijn een weinig kleiner dan de olifanten. Multo praestat virtus divitiis, deugd is veel voortreffelijker dan rijkdom.

Bij de *verba van overtreffen* mag men in plaats van de *ablativi multo, tanto, quanto en aliquanto* ook de *adverbia multum, tantum, quantum en aliquantum* voegen.

Miramur hunc hominem multum antecellere ceteris.

* Aanm. II. Nog vóór een *comparativus* blijft meestal *onvertaald*. Men mag het echter vertalen door *etiam* (soms *vel*, bij lateren *adhuc*). *Lingua Latina locupletior etiam est quam Graeca, de Latijnsche taal is nog rijker dan de Grieksche.*

Hoeveel het eene het andere overtreft mag niet staan tusschen etiam en den comparativus.

Multo etiam gravius queritur, *hij klaagt nog veel ernstiger.*

****Aanm. III.** In plaats van quo (quisque).... eo met twee comparativi kan men ook zeggen ut quisque.... ita met twee superlativi.

Hoe rechtschapener iemand is, des te moeilijker houdt hij anderen voor niet rechtschapen, quo quisque est vir probior, eo difficilior esse alios improbos suspicatur; of: ut quisque est vir probissimus, ita difficillime esse alios improbos suspicatur. Hoe zeldzamer iets is, des te hooger wordt het geschat, quo quid rarius est, eo pluris aestimatur; of: ut quidque rarissimum est, ita maximi aestimatur.

303. Wanneer de superlativus den hoogsten graad te kennen geeft, kan hij versterkt worden:

1^o. door unus of unus omnium.

Scaevolam unum nostrae civitatis praestantissimum audeo dicere, *ik durf zeggen, dat Scaevola de alleruitstekendste man is van onzen staat.* Eloquentia res una est omnium difficillima.

2^o. door multo of longe, *verreweg.*

Athenienses omnium Graecorum multo (longe) ingeniosis-simi sunt.

3^o. door vel of etiam, *zelfs* (nooit ipse).

Vel (etiam) sapientissimus potest errare.

4^o. door quam met of zonder possum, *zoo.... mogelijk.*

Quid sentiam, quam brevissime (possum) tibi dicam.

****5^o.** door quantus possum (doch enkel bij maximus) en ut possum, *zoo.... mogelijk.*

Caesar quantis maximis itineribus potuit ad hostem contendit. Ut potui accuratissime, te tuamque rem tutatus sum.

Quantus maximus possum wordt bij Cicero altijd voorafgegaan door tantus.

Tanta est inter eos, quanta maxima esse potest, morum studiorum-que dissensio.

Aanm. Om aan te duiden, dat iets zoo groot mogelijk is, gebruiken de Latijnen ook de volgende uitdrukkingen: ut nihil supra possit, ut nihil possit accedere, ut supra nihil possit addi.

Improbitas Catilinae tam magna fuit, ut nihil posset accedere.

Vervolgens tam... quam qui met een superlativus en ita of sic... ut qui met een superlativus.

Tam gratum id mihi erit, quam quod gratissimum (sc. mihi erit).

Te semper sic colam et tuebor, ut quem diligentissime (sc. colam et tuebor).

****304.** Een eigenaardige Latijnsche constructie is die van een *superlativus* (in het enkelvoud), gevolgd door *quisque*. Wij gebruiken dan of wel een *superlatief*, meest met *juist, telkens, altijd*, of een *positivus* met *allen*.

Fortissimus quisque miles in hac pugna cecidit, (juist) de dapperste soldaten zijn in dezen slag gesneuveld. Ex philosophis optimus et gravissimus quisque confitetur multa se ignorare, alle voortreffelijke en gezaghebbende wijsgeeren bekenen, dat zij vele zaken niet weten.

Zeer dikwijls is zulk een *superlativus* met *quisque* door een *verbum* verbonden met een anderen *superlativus*.

Optimum quidque rarissimum est, het beste is altijd het zeldzaamste. Maximae cuique fortunae minime credendum est, op het hoogste geluk is juist het minst te bouwen.

Het meervoud gebruikt men hier alleen bij de *pluralia tantum* en wanneer het *neutrum plurale quaeque* in plaats van *quidque* staat.

Tuae mihi litterae longissimae quaeque gratissimae erunt. Recentissima quaeque sunt correcta maxime.

305. *Als* wordt na *idem* vertaald door *qui*, na *talīs* door *qualis*, na *tantus* door *quantus*, na *tot en totidem* door *quot*, na *tam* door *quam*, na *totie(n)s* door *quotie(n)s*.

Eodem modo me decepit quo te, hij heeft mij op dezelfde wijze bedrogen als u. Nemo unquam tanta crudelitate usus est, quanta Cambyses, niemand is ooit zoo wreed geweest als Cambyses. Plerique amicum talem volunt, quales ipsi esse non possunt.

Aanm. *Men kan *als* na *idem* ook vertalen door *ac*, *atque*, *ut*, wanneer beide leden der vergelijking hetzelfde *verbum* hebben.

Plato idem sensit atque Pythagoras, Plato is van dezelfde meening geweest als Pythagoras.

Is dit niet het geval, dan moet men *qui* gebruiken.

Plato idem sensit, quod Pythagoras docuerat.

Dichters en latere prozaschrijvers vertalen *als* na *idem* ook door *cum* en door den *dativus*.

Ille eadem nobis iuratus in arma, hij die bij hetzelfde vaandel trouw gezworen heeft als wij.

306. **Als* en *dan* worden door *ac* of *atque* vertaald na de *adiectiva* en *adverbia*, die een gelijkheid of overeenkomst en het tegendeel beteekenen, zooals: *similis*, *dissimilis*, *par*, *dispar*, *contrarius*, *alius*, *similiter*, *pariter*, *aeque*, *perinde*, *proinde*, *aliter*, *contra*, *secus*.

Cave ne simili fortuna utaris atque ego usus sum, pas op dat gij niet een gelijk lot hebt, als ik gehad heb. Vides omnia fere contra ac

dixisti evenisse, *gij ziet dat bijna alles anders is uitgekomen, dan gij gezegd hebt. Longe alia nobis, ac tu scripseras, narratur, men verhaalt ons geheel iets anders, dan gij geschreven hebt.*

Na *contrarius*, *het tegendeel, het tegenovergestelde*, moet van *hetgeen* ook door *ac* of *atque* vertaald worden.

Contrarium decernebat *ac paulo ante* decreverat.

****Aanm. I.** In plaats van *ac* na *alius* en *aliter* te plaatsen kan men *alius* (mits het in denzelfden naamval komt als het eerste *alius*) en *aliter* ook herhalen om het verschil des te sterker te doen uitkomen.

Multi homines aliud loquuntur, aliud sentiunt, vele menschen spreken anders, dan zij meenen. Aliter cum tyranno, aliter cum amico vivitur, men gaat anders met een dwingeland om dan met een vriend.

****Aanm. II.** Wanneer *alius* of *aliter* een ontkenning bij zich hebben of zooals in vragen een ontkennende beteekenis verkrijgen, worden zij gevolgd door *ac*, wanneer de zin is, *juist dezelfde als*, door *quam*, wanneer de zin is *niets geringers dan*, door *nisi*, wanneer de zin is *slechts*.

Nunc non alius sum atque antea fui, ik ben thans juist dezelfde als vroeger. Lysander nihil aliud molitus est quam ut omnes civitates in sua teneret potestate, Lysander trachtte naar niets geringers, dan om alle staten in zijne macht te hebben. Bellum ita suscipiatur, ut nihil aliud nisi pax quaesita videatur, men beginne een oorlog zoo, dat men slechts naar den vrede schijnt te streven.

307. Na de ontkennende woorden *nemo*, *nihil*, *nullus*, *nunquam*, *nusquam* en *nullus*, *unquam*, *usquam* in ontkennende of beperkende zinnen, alsook na een vraag met ontkennende beteekenis wordt *dan* (*tenzij, behalve*) vertaald door *nisi*.

Athenienses auxilium nusquam petiverunt nisi a Lacedaemoniis, de Atheners vroegen nergens hulp dan bij de Lacedemoniërs. Vgl. over nemo praeter § 162. 16.

ELFDE HOOFDSTUK.

OVER DE BETEKENIS EN HET GEBRUIK DER TEMPORA.

308. De grondbeteekenis der tijden komt het duidelijkst uit in den *indicativus*. De wijzigingen, welke deze beteekenis in den *coniunctivus*, *imperativus*, *infinitivus* en het *participium* ondergaat, worden in de bijzondere gevallen in het bijzonder besproken.

309. Het praesens wordt gebruikt ter aanduiding:

1^o. van hetgeen werkelijk tegenwoordig is.

Loqueris adhuc cum omnes tacent, *gij spreekt nog terwijl allen zwijgen.*

2^o. van hetgeen men zich als tegenwoordig voorstelt; dit geschiedt vooral bij het aangeven van gewoonten en algemeen geldende waarheden en bij het aanhalen van gezegden uit vroegere schrijvers.

Quotidie corpus frigida aqua lavo, *dagelijks wasch ik mij met koud water.* Virtus sola homines beatos reddit, *de deugd alleen maakt de menschen gelukkig.* Homerus Iovem deorum hominumque patrem appellat, *Homerus noemt Juppiter den vader der goden en der menschen.*

**A a n m. Wanneer iemand zich zelve afvraagt, wat hij op het oogenblik waarop hij spreekt zal doen, gebruiken de Latijnen het praesens, waar wij den onvoltooid toekomenden tijd gebruiken.

Quid ago, *wat zal ik doen?* Imusne sessum, *zullen wij gaan zitten?*

310. 1. Het perfectum heeft in het Latijn vooreerst dezelfde beteekenis als in het Nederlandsch, nl. dat een handeling op het oogenblik van het spreken geheel en al voltooid is (perfectum absolutum of onze voltooid tegenwoordige tijd).

Vixi, *ik heb geleefd.* Corpora nobis natura infirma dedit, *de natuur heeft ons een zwak lichaam gegeven.*

A a n m. Soms geeft het perfectum een handeling aan, die wel voltooid is, maar waarvan de gevolgen nog op het oogenblik voortduren.

Novi en cognovi, (ik heb leeren kennen) *ik ken, ik weet,* didici, (ik heb geleerd) *ik weet, ik ken,* consuevi, (ik heb mij gewend) *ik ben gewoon,* audivi, (ik heb gehoord) *ik weet.*

2. Vervolgens wordt het perfectum gebruikt voor den Nederlandschen onvoltooid verledentijd om in een verhaal mee te deelen, dat iets gebeurd is (perfectum historicum).

Caesar exercitum finibus Italiae admovit, Rubiconem transiit, Romam occupavit, Pompeium persecutus est eumque in campis Pharsalicis devicit, *Caesar rukte met zijn leger naar de grenzen van Italië, ging over den Rubicon, nam Rome in, achtervolgde Pompeius en overwon hem bij Pharsalus.*

Aanm. *In een levendig verhaal gebruikt men in plaats van het perfectum historicum het zoogenaamde praesens historicum, om de verleden gebeurtenissen als tegenwoordig voor te stellen en den spoed te doen uitkomen, waarmede de gebeurtenissen elkander zijn opgevolgd.

Tota Italia delectus habentur, arma imperantur, pecuniae a municipiis exiguntur, e fanis tolluntur, omnia divina humanaque iura permiscuntur. — Repente post tergum equitatus cernitur, cohortes aliae appropinquant, hostes terga vertunt, fugientibus equites occurrunt, fit magna caedes.

**Het praesens historicum volgt gewoonlijk achter *dum*, *terwijl*, om de gelijktijdigheid van twee handelingen aan te geven.

Dum ego in Sicilia sum, nulla statua deiecta est, *terwijl ik in Sicilië was, werd er geen enkel beeld omvergehaald*. Multi dum diserte loquuntur rusticis, assecuti sunt, ut eorum doctrina nec a disertissimis possit intellegi.

**Zoo men echter wil aanduiden, dat twee handelingen even lang geduurd hebben, volgt achter *dum*, *zoolang als*, ook het imperfectum en soms het perfectum.

Dum Sulla in aliis rebus erat occupatus, erant interea, qui suis vulneribus mederentur. Hoc feci, dum licuit, intermisi, quoad non licuit. Vgl. § 364.

311. Het imperfectum wordt gebruikt:

1^o. om aan te duiden, dat een verleden handeling gelijktijdig geschiedde met een andere handeling of nog voortduurde, toen een andere gebeurtenis plaats had.

Tarquinius muro lapideo circumdare urbem parabat, cum bellum Sabinum intervenit, *Tarquinius was voornemens de stad met een steenen muur te omringen, toen de oorlog met de Sabijnen uitbrak*.

*Aanm. I. In een verhaal zal het perfectum voortdurend afwisselen met het imperfectum, daar het perfectum de hoofdhandelingen beschrijft en het imperfectum de bijkomende omstandigheden aangeeft, beschrijvingen invlecht, toestanden schildert. Het perfectum zet het verhaal voort, het imperfectum doet het verhaal stilstaan.

Caesar Alesiam circumvallare instituit; erat autem oppidum in colle summo, cuius radices duabus ex partibus flumina sublebant. Cares, qui tum Lemnum incolabant, resistere ausi non sunt atque ex insula demigrarunt. Aequi se in oppida receperunt murisque se tenebant. Conticuere omnes intentique ora tenebant.

**Aanm. II. In plaats van het imperfectum gebruikt men in een verhaal bij gevoelvolle schilderingen, om snel afwisselende, elkander

verdringende handelingen en toestanden uit te drukken, den zoogenaamden infinitivus historicus. In den regel volgen meerdere infinitivi op elkander; zij kunnen actief en passief zijn en hebben het subject in den nominativus.

Quae cum Athenas nuntiata essent, omnes relictis domibus per urbem discurrere pavidi, alius alium sciscitari, auctorem nuntii requirere.

2^o. om in het verledene dikwijls herhaalde handelingen, zeden en gewoonten aan te geven.

Ut Romae consules, sic Carthagine quotannis bini reges creabantur. Post cibum meridianum Augustus paulisper conquiescebat.

**A a n m. Men denke er wel aan, dat een langdurige handeling of een gewoonte ook als een feit kan worden meegedeeld of verhaald. In dat geval gebruikt men het perfectum.

Urbem Romam a principio reges habuere.

**3^o. somtijds om aan te duiden, dat een handeling wel begonnen, maar niet ten einde gebracht of zonder gevolg gebleven is. In het Nederlandsch zullen wij dikwijls zulk een imperfectum met *trachten* vertalen (imperfectum conatus).

Cato pro lege, quae abrogabatur, ita disseruit, *aldus sprak Cato voor de wet, die afgeschaft moest worden* (maar niet afgeschaft werd). Consul animos militum leniebat, *de consul trachtte de gemoederen der soldaten te bedaren* (maar slaagde niet).

A a n m. Somtijds wordt door een zoogenaamde attractio temporis in bijzinnen, waar wij een onvoltooid tegenwoordigen tijd gebruiken, een imperfectum geplaatst.

Antiquitas melius ea fortasse, quae erant vera, cernebat.

312. Het plusquamperfectum duidt aan, dat een handeling reeds geschied was, toen een andere handeling begon.

Pausanias eodem loco sepultus est, ubi vitam posuerat, *Pausanias werd op dezelfde plaats begraven, waar hij gestorven was.*

Het Latijn is veel nauwkeuriger op het gebruik van het plusquamperfectum dan het Nederlandsch. Wij zeggen:

Iphicrates doorstak den wachter, dien hij zag slapen, met zijn lans,

doch de Latijnen:

Iphicrates vigilem, quem dormientem viderat, cuspidem transfixit,

omdat de handeling van zien reeds geschied was, toen de handeling van doorsteken begon.

Persae, cum Athenas pervenissent, sacerdotes, quos in arce invenerant, interfecerunt, *toen de Perzen te Athene kwamen, doodden zij de priesters, die zij in den burg vonden.*

Aanm. I. De verba van vragen staan meermalen in het imperfectum, waar men om de nauwkeurigheid het plusquamperfectum zou verwachten.

Socrates, cum rogaretur cuiatem se esse diceret, mundanum inquit, *toen men Socrates vroeg voor welk een landsman hij zich uitgaf antwoordde hij: voor een wereldburger.*

Aanm. II. De geschiedschrijvers zetten soms het plusquamperfectum in plaats van het perfectum, om den spoed aan te duiden, waarmede zekere handeling geschiedde.

Postquam se receperunt, verterat periculum in Romanos.

313. Het futurum simplex duidt een toekomstige handeling aan.

Omnes homines morientur, *alle menschen zullen sterven.*

**Aanm. I. In het Nederlandsch gebruiken wij meermalen bij adverbia en andere bepalingen, die op de toekomst zien, het praesens, waar de Latijnen het futurum plaatsen.

Morgen gaan wij naar buiten, cras rus proficiscemur. Over acht dagen komen wij terug, octo diebus interiectis revertemur.

*Aanm. II. Men wachte zich wel het futurum te gebruiken, waar de coniugatio periphrastica met het participium op *urus* te pas komt. Hiervan is in het algemeen de beteekenis dat iets op het punt staat van te geschieden of dat een neiging aanwezig is, waaruit een handeling zal voortkomen. In den volgende zin:

gij moet mijn persoon beminnen en niet mijn goed, zoo wij ware vrienden zullen (willen, moeten) zijn,

wordt niet gewezen op een toekomstigen tijd, maar op een stemming des gemoeds, die thans aanwezig moet zijn. Vandaar in het Latijn:

me ipsum ames oportet, non mea, si veri amici futuri sumus. Respersas manus sanguine paterno iudices videant oportet, si tantum facinus credituri sunt.

In de coniugatio periphrastica heeft het participium op *urus*, vooral na *si*, soms de beteekenis van *bestemd zijn tot iets* of dat de handeling *te verwachten is* en kan dan meermalen door *moeten* vertaald worden.

Si una est interitus animus cum corpore (indien de ziel bestemd is om of moet), vos tamen memoriam nostri pie servabitis. Si tibi nemo responsurus esset (indien gij ook verwachten kondt, dat niemand u zou antwoorden), tamen ipsam causam demonstrare non posses.

Om in het passivum uit te drukken, dat iets op het punt is van

te geschieden, gebruikt men de onpersoonlijke spreekwijze in eo est, ut.

Hij was op het punt om overwonnen te worden, in eo erat, ut vinceretur.
Men kan deze spreekwijze ook gebruiken bij de verba activa en deponentia.

In eo est, ut proficiscamur, *wij zijn op het punt om te vertrekken*.
Iam in eo erat, ut muros evaderet miles, *de soldaten waren reeds op het punt om uit de stad te ontkomen*. Vlg. § 358. 2^o.

314. Het futurum exactum duidt een toekomstige handeling aan, die reeds geschied zal zijn, wanneer een andere toekomstige handeling begint.

Cum Romam venero, statim ad te scribam, *wanneer ik te Rome zal gekomen zijn, zal ik aanstonds aan u schrijven*. Ut sementem feceris ita metes.

Aanm. I. Meermalen staat het futurum exactum en wel bijzonder videro in verbinding met mox, post, alias, in plaats van het futurum simplex.

Quae fuerit causa mox videro, *wat de reden geweest is, zal ik aanstonds overwegen*. Quod quis non cito didicerit, nunquam didicerit.

Aanm. II. Wanneer de hoofdzin in het futurum of in den imperativus staat of een uitdrukking bevat, die een toekomstige beteekenis heeft, zooals: est met het gerundivum, licet, opus est, oportet, convenit, volo, possum, moeten de bijzinnen in het futurum staan, zoo zij gelijktijdig plaats hebben met de handeling van den hoofdzin (wij gebruiken dikwijls het praesens) en in het futurum exactum, zoo zij reeds geschied zijn voordat de handeling van den hoofdzin begint (wij gebruiken dikwijls het praesens of het perfectum).

Naturam si sequemur ducem, nunquam aberrabimus, *zoo wij de natuur als leidsvrouw volgen, zullen wij nooit afdwalen*. Non faciam finem rogandi donec precibus meis obsecutus eris, *ik zal niet ophouden met bidden totdat gij mijn verzoek verhoord hebt*. Ludo et ioco uti licet tui, cum gravibus seriisque rebus satisfeceris, *schertsen en spelen mag men dan eerst, wanneer men zijn ernstige bezigheden heeft afgedaan*.

Zoo de hoofdzin echter in den imperativus praesens staat en de bijzin begint met si, cum, ubi en dergelijke partikels, mogen possum en volo ook in het praesens gezet worden.

Defende, si potes.

315. Bij het schrijven hunner brieven verplaatsen de Latijnen zich gewoonlijk in den tijd, waarop de brieven zullen gelezen worden. Zij gebruiken derhalve het imperfectum of perfectum in plaats van ons praesens, en het plusquamperfectum in plaats van ons perfectum.

Nihil habebam quod scriberem; neque enim novi quidquam audieram

et ad tuas omnes epistolas rescripseram pridie, *ik heb niets te schrijven ; want ik heb niets nieuws gehoord en al uw brieven gisteren beantwoord.* Pridie Idus Februarias haec scripsi; eo die apud Pomponium eram cenaturus, *ik schrijf dit den 12den Februari ; heden zal ik bij Pomponius dineeren.*

Het is natuurlijk, dat datgene in het praesens moet staan, wat de geadresseerde zich als praesens denken moet.

Si vales, bene est, ego valeo. Ego te maximi et feci semper et facio.

Zelfs Cicero houdt zich niet altijd aan bovengenoemde regels. De nieuwere latinisten richten zich in hunne brieven gewoonlijk naar het gebruik der levende talen.

Aanm. I. De adverbia temporis moeten overeenkomen met de tijden van het verbum. *Heden* heet derhalve eo die, *gisteren* pridie, *morgen*, postridie. Adhuc en nunc, die anders slechts bij een praesens en perfectum mogen staan, worden in brieven ook met het imperfectum en plusquamperfectum verbonden.

Bibulus ne cogitabat quidem etiam nunc in provinciam suam accedere, *Bibulus denkt er ook thans nog niet aan naar zijn wingewest te vertrekken.*

Aanm. II. Bij het opschrift van een brief zet de schrijver eerst zijn eigen naam, vervolgens of de formule S. P. D. (salutem plurimam dicit) of den naam van den geadresseerde in den dativus.

Lentulus S. P. D. Ciceroni suo of Lentulus Ciceroni suo S. P. D.

Wordt de formule afgekort tot een enkele S. dan staat zij altijd na den dativus. Cicero Attico S.

Wordt zij afgekort tot S. P. of S. D. dan meestal in het midden, doch ook wel na den dativus.

Aanm. III. Plaats en datum worden door de Latijnen aan het einde van den brief gezet en wel eerst de datum en dan de plaats (op de vraag van waar).

Valete, Pridie Kalendas Maias, Brundisio.

Voegt men er D of Data bij, dan moet dit vóór den datum staan.

Vale. Data Nonis Martiis, ex castris Taricheis.

TWAALFDE HOOFDSTUK.

OVER DE CONSECUTIO TEMPORUM.

316. De tijd der bijzinnen, die in den coniunctivus staan, is afhankelijk van den tijd des hoofdzins. De regels, welke hierop betrekking hebben, noemt men de leer der consecutio temporum. Zij worden verdeeld in algemeene en bijzondere regels.

317. De algemeene regels zijn:

A. Wanneer het verbum van den hoofdzin een praesens, perfectum absolutum, futurum of futurum exactum is (tempora der eerste klas), gebruikt men in de bijzinnen het praesens om een tegenwoordige, het perfectum om een verledene, het participium op urus met sim om een toekomende handeling aan te duiden.

Audio (audivi, audiam, audivero) quid agas, egeris, acturus sis, *ik hoor wat gij doet, gedaan hebt, zult doen.*

B. Wanneer het verbum van den hoofdzin een imperfectum, perfectum historicum of plusquamperfectum is (tempora der tweede klas), gebruikt men in de bijzinnen het imperfectum om een gelijktijdige, het plusquamperfectum om een verledene, het participium op urus met essem om een toekomende handeling aan te duiden.

Audiebam (audivi, audiveram) quid ageres, egisses, acturus esses, *ik hoorde wat gij deedt, gedaan hebt, zoude doen.*

Aanm. I. Op een perfectum absolutum volgt in doelaanduidende zinnen en zijdelingsche vragen gewoonlijk niet een praesens, maar een imperfectum, omdat de inhoud van zulke bijzinnen gewoonlijk reeds bij het begin der handeling van den hoofdzin aanwezig was.

Haec, ut vos excitarem, locutus sum, *ik heb dit gezegd om u op te wekken.* Hoc propterea de me dixi, ut mihi ignosceres, *ik heb dit daarom over mij zelven gezegd, opdat gij mij vergeven moogt.* Hodie expertus sum, quam caduca felicitas esset, *heden heb ik ondervonden, hoe vergankelijk het geluk is.* Satis multas causas attuli, cur bellum gerendum esset, *ik heb genoeg redenen aangehaald, waarom de oorlog moet gevoerd worden.*

**Zoo echter het perfectum absolutum geheel en al de beteekenis heeft van een praesens, volgt in den bijzin ook een praesens.

Membris utimur prius, quam didicimus (= scimus), cuius ea utilitatis causa habeamus. Exploratum est (= notum est) omnibus, quo loco causa tua sit. Etiamne ad subsellia cum ferro atque telis venistis (= adestis), ut his me aut juguletis aut condemnentis? Audivi quid agas beteekent *ik heb gehoord* (= ik weet van hooren zeggen) *wat gij doet.*

Dikwijls zal de opvatting des schrijvers bepalen in welken tijd de afhankelijke zin geplaatst moet worden. Memini, novi, oblitus sum gelden geregeld als perfectum absolutum met geheel en al tegenwoordige beteekenis.

Aanm. II. Zoo de toekomstige beteekenis van den bijzin reeds blijkt uit den hoofdzin en de conjunctie van den bijzin, (zooals bijv. bij de verba efficiendi en ut finale), gebruikt men in den bijzin geen toekomstigen tijd maar een praesens of imperfectum volgens de zoo juist gegeven regels.

Rogo ut venias, *ik bid je, dat je toch zult komen*, Pythia praecepit, ut Miltiadem imperatorem sibi sumerent, *De Pythia beval, dat zij Miltiades tot hun aanvoerder zouden kiezen*. Timeo ne veniat. Timebam, ut veniret.

**Blijkt echter de toekomstige beteekenis van den bijzin niet uit den hoofdzin en de conjunctie van den bijzin, dan moet men het participium op urus met sim of essem gebruiken.

Agamemnon non dubitat, quin Troia brevi sit peritura. Nesciebat Cicero, an sententiam suam non omnibus probaturus esset.

**Aanm. III. Kan men het part. futur. op urus niet vormen (òf bij gebrek aan supinum I òf in geval van het passief) dan omschrijft men met futurum sit (esset) ut en het praesens (imperfectum) coniunctivi.

In plaats van den coniunctivus van het futurum exactum gebruikt men gewoonlijk het perfect. of plusquamperf. conjunctief (desnoods met bijvoeging van toekomstige bijwoorden zooals mox, brevi, postea etc.) of wel de omschrijving met futurum sit (esset) en perfectum of plusquamperfectum.

Non dubito, quin futurum sit ut huius rei te paeniteat. Non dubitabam, quin futurum esset ut Pompeius a Caesare vinceretur. Nescio num (futurum sit, ut) cras iam redierit, *ik weet niet of hij morgen reeds teruggekomen zal zijn*. Nesciebam num (futurum esset, ut) postridie iam rediisset, *ik wist niet of hij den volgenden dag reeds teruggekomen zou zijn*.

Aanm. IV. De coniunctivus perfecti als modus optativus, concessivus en potentialis wordt beschouwd als een tempus der eerste klas.

Quis dubitaverit, quin in virtute divitiae sint?

Aanm. V. De imperativus geldt voor een toekomstigen tijd.

318. De bijzondere regels zijn:

**I. In gevolgaanduidende zinnen (met ut, ut non, qui, quin) is de tijd onafhankelijk van den hoofdzin. Men gebruikt dien tijd, welken de bijzin zou vereischen, zoo hij onafhankelijk was. Zoo echter de bijzin onafhankelijk zijnde in het perfectum historicum geplaatst zou moeten worden, moet hij, afhankelijk zijnde, in het imperfectum coniunctivi staan.

Verres Siciliam ita vexavit ac perdidit, ut ea restitui in antiquum statum nullo modo possit.

Zoo beide zinnen onafhankelijk van elkander waren, zouden zij luiden:

Verres Siciliam vexavit ac perdidit; ea restitui in antiquum statum nullo modo potest. Mulier tam vehementer lapidem de tecto deiecit, ut regis caput et galeam perfringeret (Mulier lapidem deiecit; regis caput et galeam perfringebat. Vgl. § 311. A. I.). Socratis responso sic iudices exarserunt, ut capitis hominem innocentissimum condemnarent (onafhankelijk zou condemnarent in het perfectum historicum staan). Ego in causis publicis ita sum versatus, ut defenderim multos, laeserim neminem. Tanta opibus Etruria erat, ut totam terram fama nominis sui implesset.

Na het perfectum der verba van geschieden, zooals: *factum est, accidit*, contigit volgt echter *altijd* het imperfectum.

Accidit ut una nocte omnes Hermae deicerentur.

II. Voorwaardelijke zinnen, die onafhankelijk zijnde, in den realis (dus indicativus) staan, volgen, afhankelijk geworden, de hoofdregels.

Voorwaardelijke zinnen, die onafhankelijk zijnde in den potentialis staan (dus conjunct. van het praesens of perfectum) komen, afhankelijk van een tempus van de tweede klas, altijd in het imperfectum of plusquamperfectum, zoodat het onderscheid tusschen de tijden voor de gevallen van *si* vervalt.

Gaius Latine loquatur, si pater iubeat, wordt in een afhankelijken vorm: Non dubitabam, quin Gaius Latine loqueretur, si pater iuberet.

Voorwaardelijke zinnen, die onafhankelijk zijnde in den irrealis staan (conj. van het imperf. of plusquamperf.) behouden die tijden, ook al hangen ze af van een tempus der eerste klas.

Non dubito, quin me adiuvares, si posses. Veritus es, nisi istam artem oratione exaggerasses, ne operam perdidisses. Hoc ille si repudiasset, dubitatis quin ei vis esset allata? Non dubito, quin, si hoc fecisses, facti te paenituisset.

Aanm. I. De voorwaardelijke zinnen, die onafhankelijk zijnde in het plusquamperf. conjunctivi staan, veranderen dezen tijd in den hoofdzin meermalen in een part. futurum met fuerim of als het partic. fut. niet bestaat in futurum fuerit ut.

Dic, quidnam facturus fueris, si eo tempore censor fuisses. Tanta inopia est coactus Hannibal, ut, nisi tum fugam speciem abeundo timuisset, Galliam repetiturus fuerit.

Aanm. II. Voorwaardelijke zinnen, wier hoofdzin in het imperfectum of perfectum indicativi staat van possum of van de coniugatio periphrastica met het gerundivum, veranderen deze tijden, zoo zij afhankelijk worden, in het perfectum conjunctivi.

Haud dubium fuit, quin, nisi ea mora intervenisset, castra eo die capi potuerint. Adeo aequis viribus gesta res est, ut si affuissent Etrusci et Umbri, accipienda clades fuerit.

III. Ofschoon in voorwaardelijke zinnen het imperfectum coniunctivi eigenlijk het praesens en het plusquamperfectum coniunctivi het perfectum der voorwaardelijke wijs is, zoo worden deze tijden echter met betrekking tot de bijzinnen gewoonlijk beschouwd als een wezenlijk imperfectum en plusquamperfectum.

Si, bis bina quot essent, didicisset Epicurus, hoc certe non diceret, *zoo Epicurus geleerd had, hoeveel tweemaal twee is, zou hij dit zeker niet zeggen.*

Somtijds staan de bijzinnen hier echter in een tempus van de eerste klas.

Memorare possem, quibus in locis maximas hostium copias populus Romanus parva manu fuderit, nisi ea res longius nos ab incepto traheret.

**IV. Wanneer een bijzin afhankelijk is van een infinitivus praesens of futuri, richt zich het verbum van den bijzin naar het verbum van den hoofdzin.

Cato mirari se aiebat, quod non rideret haruspex, haruspice cum vidisset. Negat Aristides quidquam utile esse (quidquam se facturum), quod cum honestate pugnet.

Zoo de bijzin echter afhankelijk is van een infinitivus perfecti, staat het verbum van den bijzin altijd in een tempus der tweede klas.

Satis mihi multa verba fecisse videor, quare esset hoc bellum necessarium, *het komt mij voor, dat ik genoegzaam heb aangetoond, waarom deze oorlog noodzakelijk is.*

De gevolgaanduidende zinnen zijn ook hier onafhankelijk.

Docet ita se possedissee, ut nec vi nec clam possederit.

V. Wanneer een bijzin afhankelijk is van een supinum, gerundium, participium, adiectivum of substantivum, richt zich het verbum van den bijzin naar het verbum van den hoofdzin.

Miserunt Delphos consultum, quidnam facerent de rebus suis. Ad deliberandum quid facto opus sit, antequam egeris aggredi oportet. Aristides animadvertit quendam scribentem, ut patria pelleretur. Perdiccas diu quid ageret incertus ad postremum tamen recessit. Explicavi sententiam meam, et eo quidem consilio tuum iudicium ut cognoscerem.

VI. Wanneer een bijzin afhankelijk is van een regeerenden zin, die in den coniunctivus staat, bepaalt niet de hoofdzin, maar de regeerende zin den tijd van den afhankelijken bijzin.

Nescio, quidnam causae sit, cur nullas ad me litteras des (dederis). Nescio, quidnam causae fuerit, cur nullas ad me litteras dares (dedisses).

VII. Het praesens historicum kan men met betrekking tot den tijd der bijzinnen beschouwen of als praesens of als perfectum historicum.

Helvetii legatos mittunt, qui dicant of qui dicerent.

Meermalen staan bij denzelfden hoofdzin in het praesens historicum sommige

bijzinnen in het praesens en andere in het imperfectum coniunctivi.

Bijzinnen met cum narrativum blijven bij het praesens historicum in het imperfectum of plusquamperfectum coniunctivi staan.

Caesar, cum id nuntiatum esset, maturat ab urbe proficisci.

Wanneer de meeningen van oude schrijvers worden aangehaald, volgt soms op een hoofdzin in het praesens een bijzin in het imperfectum.

Chrysippus disputat aethera esse eum, quem homines Iovem appellarent.

Bij een infinitivus historicus staan de bijzinnen in de tempora der tweede klas.

Reus quaterre vincula, vocare deos, ut sibi redderent exilium.

VIII. Soms staat bij een hoofdzin in het praesens een bijzin in het imperfectum.

Video causas esse permultas, quae istum impellerent.

Gewoonlijk kan men zulk een bijzin verklaren als een voorwaardelijken zin. Men volge echter deze afwijking niet na.

DE RTIENDE HOOFDSTUK.

OVER DE BETEKENIS EN HET GEBRUIK VAN DEN INDICATIVUS EN CONIUNCTIVUS IN HOOFDZINNEN.

319. Vooraf ga het algemeen onderscheid tusschen indicativus en coniunctivus. De indicativus (*aantoonende wijs*) geeft den inhoud van den zin eenvoudig weer: *indicat* — hij toont *slechts aan* —; de coniunctivus (*aanvoegende wijs*) giet dien inhoud in zekeren vorm: *conjungit* — hij legt verband — òf om te kennen te geven, dat de zinsinhoud bedoeld, gewenscht, mogelijk is, òf alleen om de afhankelijkheid van den zinsinhoud ten opzichte van een anderen zin aan te geven.

In onze taal is de aanvoegende wijs meer en meer in onbruik geraakt: den Latijnschen coniunctivus zal men dan ook vaak moeten omschrijven door de hulpwerkwoorden *laten, mogen, moeten, kunnen, zullen, zouden*.

Eamus, *laten wij gaan*. Moriar, ni verum est, *ik mag sterven, als het niet waar is*. Quid faciam? eam? non eam? *wat moet ik doen? zal ik gaan? zal ik niet gaan?* Nil fecit, quod succenseas, *hij heeft niets gedaan, waarover gij toornig kunt worden*. In facinus jurasse putes, *gij zoudt meenen, dat zij tot gruweldaden samengezworen hadden*.

I. Indicativus in Hoofdzinnen.

320. In de meeste gevallen wordt de indicativus in de Latijnsche hoofdzinnen op dezelfde wijze gebruikt als in het Nederlandsch.

** In de volgende 4 gevallen gebruikt men in het Latijn den *indicativus*, waar wij den *coniunctivus* zouden verwachten:

1^o. Wanneer de werkwoorden *kunnen*, *moeten*, *betamen* verbonden zijn met het hulpwerkwoord *zouden*, zonder dat er een bijzin met *indien* bijstaat of bijgedacht moet worden. Vgl. § 333.

Ik zou vele voorbeelden kunnen opnoemen van rijke lieden, die niet gelukkig geweest zijn. Het zou te wenschen zijn, dat gij eindelijk eens een anderen weg insloegt.

Wanneer deze werkwoorden vertaald worden door *possum*, *debeo*, *oportet*, *necesse est*, *licet*, *convenit*, *decet*, *dedecet* of het gerundivum met *sum*, gebruikt men den *indicativus* en wel het *praesens*, zoo men spreekt van een tegenwoordige, en het *imperfectum*, *perfectum* en *plusquamperfectum*, zoo men spreekt van een verleden handeling.

Multa exempla divitum virorum enumerare possum, qui beati non fuerunt. Optandum est, ut aliquando aliam viam ingrediare.

De *indicativus* laat zich hier aldus verklaren: de mogelijkheid, wenschelijkheid enz. is reeds vervat in de beteekenis dezer verba, terwijl ons *zouden* in dit geval louter Nederlandsch taal-eigen is. Trouwens, soms gebruikt men ook in het Nederlandsch het hulpwerkwoord *zouden* niet. Zoo kan men de vertaling van het laatste voorbeeld beginnen: *het ware te wenschen*. Evenzoo; *gij moest vlijtiger zijn*, *diligentior esse debes*.

Om te weten welken verleden tijd men moet gebruiken, lette men op de omschrijving van het volgende voorbeeld.

Hoc facere debebas, gij hadt dit moeten doen en moet het ook thans nog doen. *Hoc facere debuisti, gij hadt dit moeten doen*, maar thans is het te laat en niet meer mogelijk. *Hoc facere debueras, gij hadt dit moeten doen*, maar toen was het te laat en niet meer mogelijk. Vgl. 397. 1^o. A II.

2^o. bij de onpersoonlijke uitdrukkingen, die bestaan uit een *adiectivum* met *esse* en dezelfde beteekenis hebben als bovenstaande verba, zooals: *par*, *aequum*, *iustum*, *fas*, *consentaneum*, *satis* of *satius est* = *decet*, *licet*; *melius*, *utilius*, *optabilius est* = *oportet*, *convenit*; *longum*, *magnum*, *immensum*, *infinite*, *grave*, *difficile est* = *non possum*. Vgl. over het gebruik van den *positivus* der laatstgenoemde *adiectiva* § 300. Aanm.

Aequum sane fuit Socratem capitis non condemnari, het zou zeker billijk geweest zijn, dat Socrates niet ter dood veroordeeld werd. *Longum est (het zou te omslachtig zijn) omnes memorare artifices, quos Athenae tulerunt.*

3^o. bij *paeneenprope*, *bijna*, waarsteeds het *perfectum indicativi*

gebruikt wordt, terwijl wij gewoonlijk den voltooid verleden tijd of een zin met *zouden* gebruiken.

Paene oblitus sum, quod maxime fuit memorandum, *bijna had ik vergeten of bijna zou ik vergeten hebben, wat het meest vermeldenswaardig was.*

4^o. bij fortasse, *misschien*, dat gebruikt wordt, als men goede gronden heeft voor een vermoeden.

Raras tuas quidem, fortasse enim non perferuntur, sed suaves accipio litteras.

N.B. Bij forsitan (= fors sit an), dat gebruikt wordt, als men geen goede gronden voor een vermoeden heeft, staat de *coniunctivus*.

Forsitan quaeratis, qui iste error sit et quae tanta formido.

II. Coniunctivus in Hoofdzinnen.

321. In hoofdzinnen die in de oratio recta (cfr. 407) staan, is de *indicativus* regel.

Men gebruikt echter den *coniunctivus* in hoofdzinnen:

1^o. als *modus optativus*.

2^o. als *modus adhortativus*.

3^o. als *modus concessivus*.

4^o. als *modus potentialis*.

5^o. als *modus dubitativus*.

322. 1^o. De *coniunctivus* wordt gebruikt als *modus optativus*:

a. ter aanduiding van een *wensch*, dikwijls met bijvoeging van *utinam*. De ontkenning wordt gewoonlijk uitgedrukt door *ne*. Het *praesens* en *perfectum* beteekenen, dat men de vervulling van den *wensch* voor *mogelijk*, het *imperfectum* en *plusquamperfectum*, dat men de vervulling voor *niet mogelijk* houdt.

Hoc di bene vertant, *de goden mogen hunnen zegen daartoe geven*. Utinam amicus convalescat (convaleuerit), *moge mijn vriend genezen (genezen zijn)* Utinam amicus convalesceret, *mocht mijn vriend genezen (maar hij zal niet genezen)* Utinam amicus convalescisset, *mocht mijn vriend genezen zijn (maar hij is niet genezen)* Utinam ne nimis vitae cupidi fuisset.

** Een *wensch* kan omschreven worden door *velim*, *nolim*, *malim*, wanneer de vervulling *mogelijk* is, door *vellem*, *nollem*, *mallem*,

wanneer de vervulling niet mogelijk is. De bijzin volgt in den coniunctivus zonder ut.

Velim mihi ignoscas. Vellem adesse posset Panaetius.

** Het woord *dan*, hetgeen wij meermalen op een wensch laten volgen, wordt of vertaald door *profecto* of onvertaald gelaten.

Quam vellem ad illas pulcherrimas epulas me invitasses, (*profecto*) reliquiarum nihil haberemus.

Dichters zetten soms *o si* in plaats van *utinam* en stellen niet vervulbare wenschen als vervulbaar voor.

O mihi praeteritos referat si Iuppiter annos.

** *b.* om bij eeden, dat men de waarheid zegt, aan te geven wat er geschieden mag, zoo men liegt. Men gebruikt hier of den enkelen coniunctivus, wanneer de bijzin in den indicativus staat met *si*, *si non* of *ni* (*nisi* wordt niet gebruikt) of den coniunctivus met *ita*, wanneer de bijzin in den indicativus staat met *ut* of *ut non*.

Dii me puniant, si gallinas tuas veneno interfeci. Moriar, ni omnia tecum communicavi. Ita me dii ament, ut gallinas tuas veneno non interfeci. Ita vivam, ut tecum omnia communicavi.

323. 2^o. De coniunctivus wordt gebruikt als *modus adhortativus*, om een aanmoediging uit te drukken, maar gewoonlijk slechts in den 1sten persoon meervoud van het praesens.

Imitemur maiores nostros, *laten wij onze voorvaderen na volgen*. Ne difficilia optemus. Meminerimus etiam adversus infimos iustitiam esse servandam.

324. 3^o. De coniunctivus wordt gebruikt als *modus concessivus* of *hypotheticus*, als men iets toegeeft, of als waar veronderstelt. Men gebruikt dan het praesens en perfectum.

In 't Hollandsch drukken wij dezen *modus* dikwijls uit door: *toegegeven dat*, *gesteld dat*, *al enz.*

Fueris doctus, pius non fuisti, *toegegeven dat (al moogt) gij geleerd geweest zijt (zijn), braaf zijt gij niet geweest*. Naturam expellas furca, tamen usque recurret.

Aanm. I. Is de toegevende of veronderstellende hoofdzin ontkennend, dan gebruikt men *ne*: *Ne sit sane summum malum dolor, malum certe est.*

* Aanm. II. Wordt de veronderstelling als waar beschouwd, dan kan men er ook een *coniunctio concessiva* voor plaatsen, maar wordt de veronderstelling

als onwaar beschouwd, dan moet men een conjunctie gebruiken en wel ut met het imperfectum of plusquamperfectum coniunctivi.

Is zulk een veronderstellende bijzin ontkennend, dan gebruikt men in beide gevallen ut non of ut met een andere ontkenning. Cfr. 339.

Ut rationem Plato nullam afferret, ipsa auctoritate me frangeret, *verondersteld dat Plato geen enkele reden aanvoerde, dan zou hij mij toch door zijn gezag voor zich winnen*. Exercitus si pacis nomen audierit ut non referat pedem, insistet certe.

325. 4^o. De coniunctivus wordt gebruikt als modus potentialis om iets in een zachteren vorm, slechts als mogelijk uit te spreken. Als ontkenning staat non. Men gebruikt het praesens en perfectum zonder verschil van beteekenis, om aan te geven, dat iets thans nog mogelijk is, het imperfectum (het plusquamperfectum wordt niet gebruikt) om aan te geven, dat iets vroeger mogelijk was, maar thans niet meer.

Hic quaerat quispiam, *hier zou iemand kunnen vragen*.

Hoc sine ulla dubitatione confirmaverim eloquentiam rem unam esse omnium difficillimam, *zonder eenigen twijfel zou ik durven beweren, dat de welsprekendheid een allermoeielijkste zaak is*. Hoc tantum bellum quis unquam arbitraretur ab uno imperatore confici posse, *wie had ooit kunnen gelooven, dat deze zoo groote oorlog door één veldheer zou ten einde kunnen gebracht worden!*

Het imperfectum wordt vooral gebruikt in den 2en persoon enkelvoud ter uitdrukking van ons men bij dicere, credere, putare en dergelijke verba.

Maesti milites, crederes victos, redierunt in castra, *treurig keerden de soldaten, men zou hen voor overwonnenen gehouden hebben, in de legerplaats terug*. Isti mirandum in modum canes venaticos diceres, odorabantur omnia et pervestigabant. Cfr. 213. 4^o.

Aanm. Wil men iets niet slechts als mogelijk voorstellen, maar tegelijk een vermoeden uitdrukken, dat misschien in werkelijkheid bestaat, dan mag men den enkelen coniunctivus niet gebruiken; men maakt den zin alsdan afhankelijk van haud scio an, nescio an of van een verbum van gelooven, schijnen. Men lette op dit verschil van beteekenis in de volgende zinnen.

Dicat quispiam Alexandrum laude bellica superiorem fuisse Hannibale, *misschien beweert iemand, en puto Alexandrum laude bellica superiorem fuisse Hannibale of Alexander.... superior fuisse mihi videtur of haud scio an Alexander.... superior fuerit, Alexander mag wel overtroffen hebben*.

326. 5^o. De coniunctivus wordt gebruikt als *modus dubitativus* bij vragen, die twijfel, teleurstelling of afkeuring te kennen geven. De ontkenning is *non*.

Quid faciam? eam? non eam? wat moet ik doen? zou ik gaan? zou ik niet gaan (ik weet het niet). *Hunc ego non diligam? Zou ik hem niet hoogachten?* (dat moogt gij van mij niet denken).

In plaats van den Nederlandschen voltooid verleden tijd gebruikt men in het Latijn het *imperfectum*.

Valerius quotidie cantabat, erat enim scaenicus; quid faceret aliud? Valerius zong dagelijks, want hij was tooneelspeler; wat zou hij anders hebben moeten doen?

VEERTIENDE HOOFDSTUK.

OVER DE BETEKENIS EN HET GEBRUIK VAN DEN INDICATIVUS EN CONIUNCTIVUS IN BIJZINNEN, DIE MET EEN CONJUNCTIE BEGINNEN.

327. De conjuncties zijn of coördineerend of subordineerend.

De coördineerende conjuncties verbinden zinnen, die onafhankelijk zijn van elkander; zij zijn de *coniunctiones copulativae, disiunctivae, adversativae, conclusivae*, waarover later in het 29ste hoofdstuk.

De subordineerende conjuncties daarentegen wijzen er op, dat de ééne zin afhankelijk is van den anderen; zij zijn de *coniunctiones condicionales, concessivae, comparativae, causales, finales, temporales*. Alleen deze conjuncties oefenen invloed op den *modus* uit.

Een zin, die met een subordineerende conjunctie begint, heet *bijzin*, terwijl men den zin, waarvan de bijzin afhankelijk is, *hoofdzin* of *regeerenden zin* noemt.

In het algemeen noemt men een *zin hoofdzin*, wanneer hij geheel op zich zelven staat, volkomen onafhankelijk is, doch *regeerenden zin*, wanneer hij wel hoofdzin is met betrekking tot den bijzin, die van hem afhangt, maar zelf weder van een anderen zin afhangt. Wanneer men bij voorbeeld zegt: *Cincinnatus vernam, dat hij dictator was geworden*, wordt *Cincinnatus vernam* hoofdzin genoemd,

omdat deze zin geheel op zich zelf staat, volkomen onafhankelijk is. Heeft men echter dezen zin: *ik zeg, dat Cincinnatus vernam, dat hij dictator was geworden*, dan is, *ik zeg* hoofdzin en *Cincinnatus vernam* regeerende zin, omdat deze zin wel hoofdzin is met betrekking tot den bijzin *dat hij dictator was geworden*, maar zelf weder afhankelijk is van *ik zeg*.

A a n m. Wanneer wij zeggen, dat de subordineerende conjuncties den indicativus of conjunctivus *regeeren*, versta men dit goed: eerst later is men voegwoorden gaan gebruiken, om den aard der onderschikking, die tot dan toe reeds door den modus werd uitgedrukt, nader aan te geven. (Vgl. 351. 2°. A. III; 389. A. II).

328.

I. Plaatsing der bijzinnen.

Een herhaaldelijk voorkomende Latijnsche zinswending is de volgende:

Dionysius, cum in communibus suggestis consistere non auderet.... Daar Dionysius niet durfde staan op de gewone spreekgestoelten.... (*nooit te vertalen: Dionysius, daar hij....*).

Hier is dus de bijzin geplaatst tusschen de woorden van den hoofdzin.

De Latijnen doen dit in de volgende gevallen en op de volgende wijze:

1°. als het subject van hoofd- en bijzin hetzelfde is, wordt dit subject slechts eens uitgedrukt en wel vóór den bijzin.

Cicero, ubi spem libertatis amissam vidit, Italiam relinquere constituit, *zoodra Cicero zag, dat zijn hoop op vrijheid verloren was, besloot hij Italië te verlaten.*

** 2°. als het object van hoofd- en bijzin hetzelfde is, wordt dit object slechts eens uitgedrukt en wel vóór den bijzin (cfr. 465, 2°).

Demosthenem, quamquam omnes sunt admirati, tamen nemo assecutus est, *ofschoon allen Demosthenes hebben bewonderd, heeft toch niemand hem geëvenaard.*

** 3°. als het subject van den hoofdzin tegelijk een casus obliquus in den bijzin is, staat dat subject vóór den bijzin en wordt in den bijzin door een casus obliquus van een pronomen aangeduid.

Socrates, cum amici ex vinculis eum deducere vellent, mori maluit, *Socrates wilde liever sterven, toen zijne vrienden hem uit de gevangenis wilden wegvoeren.* Men kan ook vertalen: *toen de vrienden van Socrates hem uit de gevangenis wilden wegvoeren, wilde hij liever sterven.*

** 4°. als het subject van den bijzin tegelijk een casus obliquus in den hoofdzin is, staat de casus obliquus vóór den bijzin en wordt het subject van den bijzin niet uitgedrukt.

Pompeius Cretensibus, cum ad eum usque in Pamphyliam legatos misissent, spem deditionis non ademit, *Pompeius ontnam den Cretensers de hoop op overgave niet, toen zij hem in Pamphylië gezanten hadden gezonden. Men kan ook vertalen: toen de Cretensers gezanten hadden gezonden tot Pompeius in Pamphylië, ontnam hij hun de hoop op overgave niet.*

Ook zonder dat de hoofdzin en de bijzin een gemeenschappelijk woord bevatten, wordt de bijzin meermalen tusschen de woorden van den hoofdzin gevoegd.

Insidiatores, postquam in eum locum agmen pervenit, decepti ordine atque vestitu in eum faciunt impetum, qui suppositus erat. Quamobrem, si ornate locutus est physicus ille Democritus, ornatus verborum oratoris putandus est.

Meermalen wordt een bijzin, die van een anderen bijzin afhangt, tusschen de woorden van dien bijzin geplaatst.

Credo ego vos, iudices, mirari, quid sit quod, cum tot summi oratores hominesque nobilissimi sedeant, ego potissimum surrexerim, qui cet.

Bij het in elkander plaatsen van verschillende zinnen moet men steeds letten op duidelijkheid en welluidendheid. Daarom geve men aan de tusschengevoegde zinnen altijd die plaats, welke het zinsverband vordert. Ook zorg men, dat de verba der verschillende zinnen, vooral wanneer zij gelijkvormige uitgangen hebben, niet alle op elkander volgen. Als voorbeeld van een verkeerd gestelden zin diene de volgende:

Pari ferme intervallo ab iugo constiterunt, nuntios in castra remissos, qui quid sibi, cum praeter spem hostis occurrisset, faciendum esset, consulerent, quieti opperientes.

Wanneer twee bijzinnen, die met een verschillende subordineerende conjunctie beginnen en niet door e t verbonden zijn, bij éénen hoofdzin behooren, kan men den zin op verschillende manieren stellen.

Ubi redieris, librum tibi dabo, si postulabis.

Ubi redieris, librum, si postulabis, tibi dabo.

Dabo tibi, ubi redieris, librum, si postulabis.

Tibi, ubi redieris, librum, si postulabis, dabo.

Ubi redieris, si postulabis librum, tibi dabo.

II. Plaats der conjuncties.

** De conjuncties staan gewoonlijk in het begin van den bijzin. Zoo echter de bijzin vóór den hoofdzin staat, worden de subordineerende conjuncties meermalen na een of meer woorden gezet, waarop de nadruk valt. Bij prozaschrijvers wordt het verbum nooit en het relativum altijd vóór de conjunctie geplaatst.

Romam ut nuntiatum est Veios captos, immensum gaudium fuit. Quae cum ita sint. Catilina, perge quo coepisti.

Ook indien de hoofdzin voorop staat, worden ut, opdat, zoodat, en ne,

opdat niet, somtijds na een woord gezet, waarop de nadruk valt. Het verbum is hier weder uitgezonderd.

Caesar me invitat, sibi ut sim legatus. Catilina postulabat, patres conscripti ne quid de se temere crederent.

Het meest geschiedt dit met *ut consecutivum* na een woord met ontkennende beteekenis, zooals: *vix ut, nemo ut, nullus ut, nihil ut, prope ut, paene ut*.

Brevi spatio interiecto, *vix ut rebus, quas constituissent, collocandis atque administrandis tempus daretur, hostes ex omnibus partibus signo dato decurrere. Atque eo facto sic doluit, nihil ut tulerit gravius in vita.*

I. Coniunctiones condicionales.

329. De voornaamste coniunctiones condicionales zijn: *si, indien, zoo, als*, en *nisi, si non, indien niet, tenzij*.

Het woordje *dan*, hetwelk wij dikwijls vóór den hoofdzin plaatsen, blijft in het Latijn gewoonlijk onvertaald.

Si facies, remunerabor, zoo gij het doet, dan zal ik u beloonen.

Men kan de voorwaarde, in den bijzin uitgedrukt, op 3 verschillende wijzen voorstellen, n.l.

1^o. als werkelijk bestaande.

2^o. als veronderstelling.

3^o. als niet-werkelijk bestaande.

Vandaar worden bij de voorwaardelijke bijzinnen 3 gevallen onderscheiden.

330. Eerste geval. De voorwaarde, in den bijzin uitgedrukt, wordt voorgesteld als werkelijk bestaande.

Nu kan het zijn, dat de spreker hetgeen in den bijzin staat voor waar houdt en dan zegt: en als dit waar is, dan is ook het volgende waar.

Indien gij dit niet gelooft (en ik meen, dat ge het niet gelooft), *dan dwaalt gij*: *si id non credis, erras.*

't Kan echter ook zijn, dat de spreker buiten beschouwing laat of het eerste waar is, en alleen zegt: *als* het eerste waar is, is ook het volgende waar. Zoo kan iemand te middernacht zeggen: *als het dag is, is het licht*: *si dies est, lucet.*

In litteris non multum proficies, nisi omnibus viribus in eas incubueris, *gij zult het in de wetenschap niet ver brengen, zoo gij er u niet met alle kracht op toelegt.*

Zooals reeds uit de voorbeelden bleek, staat hier dus zoowel *h o o f d-* als *bijzin* in den *indicativus*.

A a n m. Om redenen buiten den voorwaardelijken zin om, kan soms in hoofd- of bijzin een andere modus voorkomen dan de indicativus. Zoo kan:

1^o. de hoofdzin ook in den coniunctivus of imperativus staan.

Domus mea ardebat in Palatio; consules epulabantur. Quod si meis incommodis laetabantur, urbis tamen periculo commoverentur. Si de me ipso plura videbor dicere, ignoscitote.

2^o. de bijzin in den coniunctivus staan:

a. wanneer *men* vertaald wordt door den 2den persoon enkelvoud, alsmede na *si quis*.

Memoria minuitur, nisi eam exerceas. Turpis est excusatio, si quis contra rempublicam se amici causa fecisse fateatur.

b. wanneer hij afhankelijk is van een regeerenden zin, die zelf in den coniunctivus staat.

Res ita comparata est, ut, si id credas, erres.

331. Tweede geval. De voorwaarde, in den bijzin uitgedrukt, wordt voorgesteld als een veronderstelling. De spreker veronderstelt voor een oogenblik, dat de voorwaarde, in den bijzin uitgedrukt, vervuld wordt.

Indien gij dit geloofdet (laat ik dit eens veronderstellen), dan zoudt gij dwalen, si id credas, erres. Veronderstel eens, dat iemand dit doet, dan zoudt gij hem toch onvoorzichtig noemen, si quis id fecerit, imprudentem eum dixeris.

In dit geval staat gewoonlijk zoowel de bijzin als de hoofdzin in den coniunctivus van het praesens of perfectum zonder verschil van beteekenis.

* Deze coniunctivus is een coniunctivus potentialis: wie de vervulling eener voorwaarde veronderstelt, acht die vervulling mogelijk (vgl. 325).

** A a n m. I. Het perfectum coniunctivi wordt vooral gebruikt, zoo men ter verklaring of staving eener opgezette stelling mogelijke gevallen als voorbeelden aanhaalt. Voor de duidelijkheid zet men hier meermalen *ut, bij voorbeeld, vóór si*.

(Ut) si gladium quis apud te sana mente deposuerit, repetat insaniens, reddere peccatum sit, officium non reddere, *zoo iemand, bij voorbeeld, terwijl hij bij zijn verstand was, een zwaard bij u had neergelegd en dit in staat van waanzinnigheid terugvroeg, zou het een misslag zijn het hem te geven en een plicht het hem te weigeren.*

A a n m. II. De hoofdzin staat in den indicativus, wanneer men den inhoud daarvan als zeker wil voorstellen — en dit is vooral het geval, als de

voorwaardelijke zin met *nisi* wordt ingeleid — of wanneer men de mogelijkheid door *possum* uitdrukt.

Non iucunde vivitur, nisi cum virtute vivatur. Intrare, si possim, castra hostium volo. Innocens, si accusatus sit, absolvi potest.

332. Derde geval. De voorwaarde wordt beschouwd als niet werkelijk bestaande.

Indien gij dit geloofdet (maar gij gelooft het niet), *zoudt gij dwalen*, si id crederes errares. *Indien gij dit geloofd hadt* (ge hebt het echter niet geloofd), *zoudt gij gedwaald hebben*, si id credidisses, erravisses. *Nisi Alexander essem, ego verovellem esse Diogenes. Quae vita fuisset Priamo, si ab adolescentia scisset, quos eventus senectutis esset habiturus?*

In dit geval staat gewoonlijk zoowel de *bijzin* als de *hoofdzin* in den *coniunctivus* van het *imperfectum* of *plusquamperfectum*.

Het is duidelijk, dat de *hoofdzin* soms in een anderen *correspondeerenden tijd* kan staan dan de *bijzin*.

Als gij dit vroeger geloofd hadt (wat nu niet het geval is), *dan zoudt gij nu nog in dwaling verkeeren*, si id credidisses, errares.

Aanm. I. Bij niet bestaande veronderstellingen zetten de Latijnen meermalen in den *bijzin* het *imperfectum*, waar wij het *plusquamperfectum* zouden verwachten.

Non iam Troicis temporibus tantum laudis in dicendo Ulixi tribuisset Homerus, nisi iam tum esset honos eloquentiae.

Aanm. II. Bij niet bestaande veronderstellingen staat het *verbum* van den *hoofdzin* niet zelden in den *indicativus* en wel

1^o. wanneer het behoort tot de verba van kunnen, moeten, betamen, waarover in § 320 gesproken is.

Deleri totus exercitus potuit, si fugientes persecuti victores essent, het gansche leger zou vernietigd hebben kunnen zijn, indien de overwinnaars de vluchtelingen achtervolgd hadden. Contumeliis eum onerasti, quem patris loco, si ulla in te pietas esset, colere debebas. Si unum diem morati essetis, moriendum omnibus fuit.

Zoo de veronderstelling echter op de toekomst betrekking heeft, moet het *verbum* van den *hoofdzin* in den *coniunctivus* staan.

Cluentio ignoscere debebitis, quod haec dici patiatur; mihi ignoscere non deberetis, si tacerem (zoo ik zwijgen zou, maar ik zal niet zwijgen.)

2^o. wanneer het bestaat uit een *participium* op *urus* met *eram* of *fui* en men een vast besluit wil te kennen geven.

Aratores qui remanserant, relicturi omnes agros erant, nisi ad eos

Metellus Roma litteras misisset, *de achtergebleven landlieden zouden allen ongetwijfeld hunne landerijen verlaten hebben, zoo Metellus hun niet uit Rome geschreven had.* Furium et Aemilium, si tribuni me triumphare prohiberent, testes citaturus fui rerum a me gestarum.

3^o. om uit te drukken dat iets op het punt was van te geschieden.

Ferrum deferebat in pectus, nisi proximi dextram attinuissent, *hij zou zich het zwaard in de borst hebben gestooten, zoo de omstanders zijn hand niet hadden vastgehouden.* Perieram, nisi Faunus ictum sublevasset.

Dit geschiedt vooral bij het perfectum met paene en prope. Vgl. 320. 3^o.

Pons sublicius iter paene hostibus dedit, nisi unus vir fuisset, Horatius Cocles, qui cet.

333. Bij tegenstellingen en in een levendig gesprek wordt si somtijds uitgelaten.

Negat quis, nego, ait, aio, *zoo iemand neen zegt, zeg ik ook neen, en zoo iemand ja zegt, zeg ik ook ja.*

Soms wordt de bijzin weggelaten of op een andere wijze aangeduid.

Omnia, quae dicam, sic erant illustria, ut ad ea probanda totam Siciliam testem adhibere possem (vul aan: si testibus uti vellem). Animi magnitudo remota communitate (= si communitas remota sit) feritas sit quaedam et immanitas. Qui videret (= si quis videret), urbem captam diceret.

Somtijds staat in plaats van den bijzin een imperativus. Het voegwoord en, dat wij hier gewoonlijk gebruiken, mag in het Latijn niet vertaald worden.

Lege librum: intelleges. Sequere praecepta medici: brevi convalesces.

**** 334.** Sin (= si autem, si vero) en versterkt sin autem, *indien echter*, wordt gebruikt, zoo er reeds een veronderstelling is voorafgegaan.

Mercatura, si tenuis est, sordida putanda est; sin magna et copiosa, non est admodum vituperanda.

Wanneer er geen veronderstelling is voorafgegaan, moet men *indien echter* vertalen door sed si.

**** 335.** Indien niet wordt vertaald door nisi of si non (si minus, sin aliter).

Nisi (= tenzij, behalve, wanneer) ontkent gewoonlijk den geheelen zin.

Parvi sunt foris arma, nisi est consilium domi.

Soms zegt men nisi si.

Noli putare me longiores epistolas scribere, nisi si quis ad me plura scripsit.

Si non wordt gebruikt:

1^o. wanneer slechts een enkel woord ontkend wordt.

Oro te ut, si non aequo animo, at forti hoc feras.

2^o. wanneer een veronderstelling, na eerst affirmative uitgesproken te zijn, nog eens negative herhaald wordt.

Si id feceris, magnam habeo gratiam; si non feceris, ignoscam.

Wordt bij de negatieve herhaling het verbum niet genoemd, dan moet men zoo niet door si (sin) minus, sin aliter vertalen.

Hoc si assecutus sum, gaudeo; si minus me consolor.

3^o. wanneer in den hoofdzin op een of andere wijze iets wordt teruggenomen van hetgeen in den bijzin ontkend is. Wij voegen in den hoofdzin gewoonlijk *dan toch*, de Latijnen at, tamen, certe, attamen, at certe.

Si non victoriam consequi potuerimus, tamen vires hostium exhauriemus. Si magnum virum non consequi possumus, attamen aemulari possumus.

Zoo in den bijzin geen verbum staat, zeggen de Latijnen in plaats van si non ook si minus.

Quanta tempestas invidiae nobis, si minus in praesens tempus, at in posteritatem impendet!

Ni, dat in beteekenis overeenkomt met si non, doch altijd den geheel en zin ontkent, wordt vooral gebruikt bij eeden, bedreigingen, weddingenschappen en verzekeringen van allerlei aard. Vgl. § 322. b.

336. Nisi forte, nisi vero, behalve misschien wanneer, of het moest zijn dat, geven een uitzondering op, die eigenlijk geen uitzondering is, om daardoor aan te toonen, dat men niet kan afwijken van een aangenomen meening, zonder een ongerijmdheid aan te nemen. Zij staan altijd met den indicativus. Nisi forte heeft dikwijls, nisi vero altijd een ironischen zin.

Nemo fere saltat sobrius, nisi forte insanit. Hostes facile vincemus, nisi vero credimus eos, quos terra marique priore bello vicimus, a quibus stipendia per viginti annos exegimus, plus spei nactos esse.

**** 337.** Nisi wordt ook gebruikt in niet voorwaardelijke zinnen en wel:

1^o. in de beteekenis van *dan* na nemo, nihil, enz. Vgl. § 307.

2^o. met non in de beteekenis van *slechts*. In dit geval wordt nisi en non gewoonlijk zoo geplaatst, dat non vóór het verbum en nisi op de plaats van ons *slechts* staat.

Nisi inter bonos viros amicitia esse non potest of esse amicitia non potest nisi inter bonos viros.

Wanneer *slechts* uitsluitend op een verbum betrekking heeft, zooals: *vele menschen slapen en eten slechts*, moet men om nisi te gebruiken een omschrijving aanwenden, met nihil aliud facere of agere.

Multi homines nihil aliud faciunt nisi dormiunt et edunt. Vgl. § 351. 2^o.

A. II in fine.

Soms staat nisi in de beteekenis van *slechts* in een onafhankelijken zin, die volgt op een negatieven zin.

De re nihil possum iudicare; nisi illud mihi persuadeo te talem virum nihil temere fecisse (*slechts daarvan ben ik overtuigd*).

3^o. met *quod* ter vertaling van *behalve dat*.

Tusculanum et Pompeianum me valde delectant nisi quod me aere alieno obruerunt.

In plaats van *nisi quod* gebruikt men ook *praeterquam quod*.

**** 338.** De coniunctiones condicionales *modo, dum, dummodo, indien slechts, als ten minste, mits, modo ne, dum ne, dummodo ne, indien slechts niet, als ten minste niet, mits niet*, regeeren altijd den *coniunctivus* en volgen de algemeene regels der *consecutio temporum*: de reden hiervan is, dat deze coniunctiones niet slechts een voorwaarde, maar ook een wensch uitdrukken. (Vgl. § 364.)

Manent ingenia senibus, modo permaneat studium et industria. Rex pollicitus est omnia se facturum, modo ne cogeretur corpus suum dedere.

Aanm. In niet-voorwaardelijke zinnen wordt *zouden* vertaald:

1^o. door den *coniunctivus* als *modus potentialis* of *dubitativus*. Vgl. § 325 en § 326.

2^o. door omschrijving met *credo, puto* en dergelijke verba.

Gaius zou het kunnen zeggen (volgens mijne meening), *puto Gaium dicere posse*, (volgens een gerucht), *audio Gaium dicere posse*. Vgl. § 325. A.

3^o. door de *coniugatio periphrastica* *opurus*, wanneer iets in een verleden tijd toekomstig was.

Gaius zou het zeggen (= was voornemens het te zeggen) *toen zijn broeder kwam*, *Gaius dicturus erat, cum frater eius venit*.

4^o. bij de werkwoorden *kunnen, moeten, betamen* door verschillende verba in den *indicativus*. Vgl. § 320. 1^o. en 2^o.

5^o. door het *perfectum indicativi* bij *paene* en *prope*. Vgl. § 320. 3^o.

6^o. voor de *oratio obliqua* vgl. § 407 vlg.

II. Coniunctiones concessivae.

339. De coniunctiones concessivae *licet, cum, quamvis* (zelden *quantumvis, quamlibet*), *schoon, ofschoon, ut, gesteld, toegegeven dat, al, ut non, gesteld, toegegeven dat niet*, regeeren den *coniunctivus*.

Licet fremant omnes, ego non tacebo, ofschoon allen mompelen, ik zal toch niet zwijgen. *Homines, cum multis rebus infirmiores sint, hac re maxime bestiis praestant, quod loqui possunt, ofschoon de menschen onder verschillende opzichten zwakker zijn, overtreffen zij vooral daardoor de dieren, dat zij spreken kunnen*. *Illa quamvis ridicula essent, mihi*

tamen risum non moverunt, *ofschoon deze dingen belachelijk waren, hebben zij mij echter niet aan het lachen gebracht*. Ut desint vires, tamen est laudanda voluntas, *al ontbreekt de kracht, toch is de wil te prijzen*.

**** A a n m. I.** Licet — eigenlijk praesensvorm van een werkwoord — komt slechts voor met het praesens en perfectum coniunctivi en mag dus volgens de consecutio temporum niet gebruikt worden, als de hoofdzin in een verleden tijd staat. Meermalen wordt licet verbonden met quamvis.

Quamvis licet insectemur Stoicos, metuo ne soli philosophi sint.

**** A a n m. II.** Quamvis (letterlijk: hoezeer gij ook wilt) heeft overeenkomstig zijn oorspronkelijke beteekenis ook gewoonlijk praes. of perf. conj. bij zich (zie echter het voorbeeld hierboven). Meermalen staat quamvis als adverbium in de beteekenis van *hoe* — ook bij een adiectivum of adverbium.

Si hoc onere carerem, quamvis parvis Italiae latebris contentus essem, *zoo ik van dezen last bevrijd was, zou ik met een hoekje van Italië hoe klein ook tevreden zijn*. Non mihi difficile est quamvis multos nominatim proferre, *het zou niet moeilijk voor mij zijn er zooveelen gij maar wilt bij name te noemen*.

Over ut, ne, ut non. Vgl. § 324.

340. Quamquam, *ofschoon*, (letterlijk: hoe ook), wordt gebruikt wanneer de inhoud van den bijzin als werkelijk bestaande wordt beschouwd en regeert dan den indicativus.

Quamquam omnis virtus nos ad se allicit, tamen iustitia et liberalitas id maxime efficit, *ofschoon iedere deugd ons aantrekt, zoo doen dit echter wel het meest rechtvaardigheid en vrijgevigheid*.

A a n m. Quamvis en quamquam laten zich vaak vertalen door *in weerwil van, ondanks, niettegenstaande* met een substantivum.

Quamvis prudens sis, *in weerwil van, uwe voorzichtigheid*. Quamquam doctissimus es, *ondanks uwe groote geleerdheid*.

341. Etsi, tametsi (ook wel tamen etsi), etiamsi, *ofschoon, hoewel, al, ook al, ook indien*, zijn composita van si en volgen voor den modus dezelfde regels als si.

Etsi en tametsi worden evenals quamquam gewoonlijk gebruikt, als de inhoud van den zin als werkelijk bestaande beschouwd wordt en hebben dan dus den indicativus.

Optimi homines faciunt, quod honestum est, etsi nullum emolumentum consecuturum vident, *de beste menschen doen*

datgene wat betamelijk is, ofschoon zij zien, dat er geen voordeel uit voortkomen zal. Quos consules futuros putes, facito ut sciam, tametsi minus sum curiosus.

Etiam si wordt gewoonlijk slechts gebruikt, als de inhoud van den zin als mogelijk of niet werkelijk bestaande wordt beschouwd. Geheel volgens de regels van si heeft het den coniunctivus van het praesens of perfectum, als de inhoud van den zin als mogelijk bestaande, den coniunctivus van het imperfectum of plusquamperfectum, als de inhoud van den zin als niet werkelijk bestaande beschouwd wordt.

Quod turpe est, id etiamsi occultetur, tamen honestum fieri nullo modo potest (vgl. 331 A. II.). Etiamsi timidi essemus, tamen timorem abiceremus.

Aanm. Quamquam (soms etsi en tametsi) wordt ook geplaatst bij het begin van een onafhankelijken zin in de beteekenis van *maar, toch, intusschen, niettemin* om hetgeen voorafgaat te beperken of te verbeteren.

Nunquam officii te monere desii; quamquam omnes monitiones et preces quid profecerunt, *nooit heb ik opgehouden u aan uw plicht te herinneren; intusschen wat hebben al mijn vermaningen en gebeden gebaat?* Quamquam quid loquor, *maar waartoe spreek ik nog?*

III. Coniunctiones comparativae.

342. De coniunctiones comparativae tamquam (tamquam si); quasi (proinde, perinde quasi); ac si (aeque, proinde, perinde non secus ac si); velut (i) si; ut si en somtijds velut, sicut (i), *alsof, even alsof*, regeeren den coniunctivus en worden gebruikt, wanneer een verondersteld geval met een werkelijk geval vergeleken wordt.

Sequani absentis Ariovisti crudelitatem, veluti si coram adesset, horrebant, *de Sequanen huiverden voor de wreedheid van Ariovistus, wanneer hij afwezig was, even alsof hij persoonlijk aanwezig was.* Lamentaris, quasi amici obliti tui sint, *gij klaagt, alsof uwe vrienden u vergeten hebben.* Sed quid ego his testibus utor, quasi res dubia aut obscura sit.

Aanm. I. Wanneer bij deze conjuncties een imperfectum of plusquamperfectum coniunctivi staat na een hoofdzin in het praesens, moet men den bijzin verklaren als een verkorten voorwaardelijken zin.

Negotia tibi non secus commendo ac si mea essent = ac commendarem, si mea essent.

Aanm. II. Soms tijds staat bij quasi, tamquam, velut een participium coniunctum.

Graecas litteras sic avidè arripuit Cato quasi diuturnam sitim explorè cupiens.

Het is echter beter om het verbum in den coniunctivus te plaatsen.

Aanm. III. Quasi, quasi vero, proinde quasi hebben meermalen een ironische beteekenis, wanneer men spottend wil aangeven, wat niet het geval is.

Laudant eos, qui aequo animo moriantur; qui alterius mortem aequo animo ferant, eos putant vituperandos: quasi fieri ullo modo possit, ut quisquam plus alterum diligat quam se.

** Aanm. IV. Op de Nederlandsche werkwoorden *schijnen*, *veinzen*, *voorgeven*, *vermoeden*, *verdenken* en dergelijke volgt meermalen een bijzin met *alsof* in plaats van met *dat*.

Lysander nam den schijn aan alsof hij het orakel ondervraagd had. Het schijnt alsof de natuur in Alcibiades heeft willen beproeven, wat zij kon voortbrengen.

In het Latijn staat bij deze verba altijd de accusativus cum infinitivo en bij videri de nominativus cum infinitivo.

Lysander oraculum se consuluisse simulavit. In Alcibiade natura videtur experta esse, quid efficere posset.

343. De coniunctiones ut (uti), sicut (sicuti), quemadmodum (soms tamquam en quomodo), *evenals*, *gelijk*, staan met den indicativus en worden gebruikt, wanneer werkelijke gevallen met elkander vergeleken worden. Het Nederlandsche zoo in het tweede lid der vergelijking wordt vertaald door ita of sic.

Ut hirundo instante hieme avolat, sic infidus amicus commutata fortuna deserit amicum, *gelijk de zwaluw bij het naderen van den winter wegvliegt, zoo verlaat ook een ontrouwe vriend zijn vriend, wanneer de fortuin zich gekeerd heeft.*

** Aanm. I. Ut—ita (sic) beteekenen meermalen *wel—maar, ofschoon—toch*.

Frater tuus ut aetate inferior me est, ita magnitudine corporis superior, *uw broeder is wel jonger dan ik, maar hij overtreft mij in lichaams-grootte*. Hannibal ut Romanos multis et atrocibus proeliis devicit, ita rempublicam Romanam evertere non potuit. Cfr. 517.

** Aanm. II. Het Nederlandsche *hoe vóór* een werkwoord wordt vertaald door ut, wanneer het op welke wijze, en door quam of quantopere, wanneer het hoezeer beteekent.

Audisti ut me circumsteterint. Quam cupiunt laudari!

Hoe weinig heet quam non en quam nihil.

Quam id te non decebat.

IV. Coniunctiones causales.

344. Cum causale, *omdat, dewijl*, regeert den coniunctivus.

Dionysius, cum in communibus suggestis consistere non auderet, contionari ex turri alta solebat, *daar Dionysius niet durfde staan op de gewone redenaarsgestoelten, was hij gewoon van een hoogen toren te spreken.*

Cum geeft bij voorkeur iets aan als grond eener redeneering.

Cum sint in nobis consilium, ratio, prudentia, necesse est Deum haec ipsa habere maiora. Wij menschen hebben verstand; God echter heeft alles volmaakter dan de menschen; derhalve heeft God ook een volmaakter verstand dan de menschen.

Aanm. Cum regeert den indicativus, wanneer het staat in plaats van quod bij de verba van gelukwenschen en bedanken. Cfr. § 349, 3^o.

Gratulor tibi, cum tantum vales apud Dolabellam. Tibi gratias ago, cum tantum litterae meae potuerunt.

345. Quoniam, quandoquidem (zelden quando) *omdat, dewijl*, en siquidem, *daar immers*, geven een bekend feit als reden op en regeeren den indicativus.

Quoniam de genere belli dixi, nunc de magnitudine pauca dicam. Hoc confiteor iure mihi obtigisse, quandoquidem tam iners sum. Antiquissimum e doctis est genus poëtarum, siquidem Homerus fuit ante Romam conditam. Id omitto, quando vobis ita placet.

**Siquidem beteekent soms *zoo ten minste*.

Nos vero, siquidem in voluptate sunt omnia, longe multumque superamur a bestiis.

346. Zeer gebruikelijke coniunctiones causales zijn nog quod en quia, *omdat, dewijl*. Quod en quia regeeren den indicativus, behalve wanneer de spreker of de schrijver wil te kennen geven, dat hij de reden van iets aangeeft volgens de meening van een ander (vgl. 407 A.).

Wanneer iemand dus zegt: Socrates condemnatus est quod corrumperet juventutem, dan geeft hij door dien coniunctivus te kennen, dat niet hij zelf het bederven der jongelingen als reden van Socrates' veroordeeling opgeeft, maar dat de rechters zulks gedaan hebben.

Als de schrijver zegt: *Aristides expulsus est patria quod praeter modum justus esset*, geeft hij door dien *coniunctivus* te verstaan, dat niet hij zelf de buitengewone rechtvaardigheid van Aristides als oorzaak zijner verbanning beschouwt, maar dat degenen die hem verbanden, dit als reden hebben opgegeven. Zoo zou ook de zin: *Romani quia consules ad id locorum prospere rem gererent, minus his cladibus commovebantur*, „gerebant” gehad hebben, als de schrijver zijn eigen meening had willen aangeven.

De *coniunctivus* bij deze conjuncties is te verklaren als *oratio obliqua* in ruimeren zin (cfr. § 407 A.).

Let ook eens op ons Nederlandsch, als we zulk een conjunctief-zin vertalen als hoofdzin: „hij *zou* de jeugd bederven!” „hij *zou* buitengewoon rechtvaardig zijn!” — terwijl de indicatief-zin (eigen meening) als hoofdzin luidt: „hij *bedierf* de jeugd”; „hij *was* buitengewoon rechtvaardig”, (cfr. § 327. A.).

** A a n m. I. Uit het voorgaande moet het wel duidelijk zijn, dat dus zinnen met *non quod* (*non quo* en bij lateren ook *non quia*) steeds in den *coniunctivus* staan. Door de ontkenning geeft men te verstaan, dat het niet zijn eigen meening is. Gewoonlijk volgt hierop *sed quod* of *sed quia* met den *indicativus* (eigen meening) of ook wel *sed ut* met den *coniunctivus* (*ut finale*) (§ 351. 1^o).

Socrates in iudicio ad humiles preces descendere noluit, non quod iudices eludere vellet, sed quia nullius culpa sibi conscius erat. Ad te litteras dedi, non quo haberem magnopere, quod scriberem, sed ut loquerer tecum absens.

Wanneer *non quod* en *non quo* versterkt worden door *eo, ideo, idcirco, propterea*, plaatst men de ontkenning gewoonlijk vóór de versterkende woorden in den hoofdzin.

Non idcirco librorum usum dimiseram, quod iis succenserem, sed quod eorum me suppudebat, niet daarom had ik het gebruik der boeken laten varen, omdat ik er verstoord op was, maar omdat ik er mij een weinig voor schaamde.

Na non quod, non quo volgt meermalen *non*, dat, zoo het op den ganschen zin betrekking heeft, met *quod* of *quo* kan samengetrokken worden tot *quin*.

Iisdem de rebus volui ad te saepius scribere, non quin (non quod non) confiderem diligentiae tuae, sed rei magnitudo me movebat.

A a n m. II. Wanneer op *quod* een *verbum* van zeggen of meenen volgt, staat dit gewoonlijk in den *coniunctivus*, ofschoon niet de omstandigheid, dat iemand iets zegt of meent, maar wel de inhoud daarvan als reden wordt opgegeven.

Graeci obolum in os mortuorum iniciebant, quod illis eo nummo apud inferos opus esse putarent.

347. **Verschillende coniunctiones causales zijn coördineerend, namelijk nam, namque (met versterkte beteekenis en bijna alleen vóór vocalen), enim, etenim (met versterkte beteekenis), want. Nam is vooral bewijzend, enim vooral verklarend. Deze conjuncties staan altijd in het begin van den zin, behalve enim, dat gewoonlijk op de tweede plaats staat. Vgl. § 527. A. I en II.

** Nam, enim, etenim beteekenen ook *namelijk*. In deze beteekenis worden zij alleen gebruikt, wanneer iets verklaard wordt in een *nieuwen zin*.

Rerum bonarum et malarum tria sunt genera: nam aut in animis, aut in corporibus, aut extra esse possunt.

Over de vertaling van *namelijk* vóór een nomen appositum Vgl. § 195.

**Tot de coördineerende coniunctiones causales behooren ook *nempe, nimirum, scilicet, videlicet*. Meermalen hebben zij een ironischen zin; *scilicet* heeft dit bijna altijd.

Nempe, toch wel.

Quid volunt leges? nempe ut iis obtemperemus.

Nimirum, ongetwijfeld.

Si diligenter, quid Miltiades potuerit, consideraveris, omnibus regibus hunc regem nimirum antepones.

Scilicet, videlicet, natuurlijk.

Catilina, homo videlicet permodestus et timidus, vocem consulis ferre non potuit. Vim scilicet ego desideravi, qui, dum vis fuit, nihil egi.

348. **Quippe wordt vooral gebruikt met het pronomen relativum en met cum, wanneer deze woorden een redengevende beteekenis hebben en dus den coniunctivus bij zich hebben.

Centauri, quippe quorum insita immanitas vi Bacchi mollita esset, ante currum dei ingrediebantur, *de Centauren liepen voor den wagen van den God, daar hunne natuurlijke woestheid door de kracht van Bacchus getemperd was*. Cimoni turpe non fuit sororem germanam habere in matrimonio, quippe cum eius cives eodem uterentur instituto.

Quippe staat ook vóór een nomen appositum in de beteekenis van *voorzeker*.

Sol Democrito magnus videtur, quippe homini erudito.

Soms staat het in diezelfde beteekenis geheel alleen, doch moet dan gevolgd worden door een zin met nam, enim, cum.

Ista, ipsa a te apte et rotunde sunt dicta; quippe: habes enim a rhetoribus.

349. De conjunctie „quod” kan behalve als causale conjunctie (*omdat*) ook nog gebruikt worden ter inleiding slechts van een feit (*factisch quod*) en staat aldus in de beteekenis van *dat*:

1^o. bij de verba van blijdschap, droefheid, verwondering (verba affectuum).

Gaudeo, quod mihi faves, *ik ben blijde, dat gij mij begunstigt*.

2^o. in bijzinnen, die subject zijn van onpersoonlijke verba en uitdrukkingen.

Quod victor victis parcat magnum est, *dat de overwinnaar de overwonnenen spaart is grootmoedig.*

*Het onderscheid tusschen quod en den accusativus cum infinitivo, die eveneens bij de verba van 1^o en 2^o staat, is hierin gelegen, dat quod uitdrukkelijk te kennen geeft, dat de inhoud van den bijzin een feit is, terwijl de acc. c. infin. zoowel een feit kan behelzen als een algemeene bewering

Quod victor victis parcat magnum est. *Het is grootmoedig van den overwinnaar, dat hij de overwonnenen spaart.* Victorem victis parcere magnum est kan hetzelfde beteekenen, maar ook: *het is grootmoedig van een overwinnaar, als hij overwonnenen spaart. Een braaf man is blij, als de zaken van zijn vriend goed gaan: vir bonus gaudet res amici bono loco esse. Gajus, een braaf man, is blij, dat de zaken van zijn vriend goed gaan: eveneens acc. c. infin. of: quod res amici bono loco sunt.*

3^o. na de werkwoorden van gelukwenschen, danken, prijzen, berispen en veroordeelen, zooals gratulari, gratias agere, laudare, reprehendere, condemnare, als mede na accusare (beschuldigen).

Tibi gratulor quod te de provincia decedentem summa laus et summa gratia prosecuta est. *Ik wensch u er geluk mee, dat bij uw terugkeer uit de provincie de hoogste lof en de grootste achting u vergezelden.*

4^o. wanneer het dient ter verklaring van een pronomen of adverbium demonstrativum of van een substantivum.

Hoc uno praestamus vel maxime feris, quod exprimere dicendo sensa possumus, *daar door alleen overtreffen wij wel het meest de dieren, dat wij onze gevoelens door te spreken kunnen uitdrukken.* Velocitas lucis inde potest cognosci, quod multo brevius tempore ad oculos nostros pervenit, quam sonus ad aures.

** Aan m. I. Wanneer een demonstrativum overvloediger wijze bij een verbum staat, dat den accusativus cum infinitivo of ut regeert, moeten deze constructies behouden blijven.

Illud negare non potes hoc vere dici. Hoc te hortor, ut praeceptorem non minus fere quam ipsa studia ames.

Aan m. II. Quod staat ook bij vergelijkingen na quam ter verklaring van een uitgelaten demonstrativum.

Nullus maius Cicero patriae attulit munus, quam quod coniurationem Catilinariam detexit.

Men verwarre *quam quod* niet met *quam ut* of *quam qui*. Vgl. § 298. 2^o.

A a n m. III. Wanneer *quod* ter verklaring staat van een zin, die geen demonstrativum bevat, beteekent het *de omstandigheid dat*.

Eumeni multum detraxit inter Macedones viventi, quod alienae erat civitatis.

5^o. na *facere*, *fieri*, *accidit*, *evenit* en dergelijke verba, wanneer deze een adverbium of adverbiale bepaling van goedkeuring of afkeuring bij zich hebben. *Quod* beteekent hier niet enkel *dat*, maar ook *omdat*, *daaraan dat*, *wanneer*.

Bene fecisti, quod eum convenisti, *gij hebt goed gehandeld, dat gij naar hem toegegaan zijt*. Hippocrates videtur honestissime fecisse, quod quosdam errores suos, ne posteri errarent, confessus est, *Hippocrates heeft daaraan zeer wel gedaan, dat hij eenige zijner dwalingen beleden heeft, opdat de nakomelingschap niet zou dwalen*. Non pigritia facio, quod non mea manu scribo, *wanneer ik niet eigenhandig schrijf, zoo doe ik dit niet uit traagheid*.

** Nederlandsche zinnen met *daaraan dat* worden dikwijls zeer verkort in het Latijn uitgedrukt.

Alcibiades deed zeer wijs daaraan, dat hij van Syracuse naar Sparta vluchtte, Alcibiades sapientissime a Syracusis Spartam perfugit.

6^o. na *mitto*, *praetereo*: *ik spreek er niet eens van dat* . . .

Praetereo quod eam sibi domum delegit: ik spreek er niet eens van, dat hij zich dit als huis heeft gekozen.

7^o. Wanneer bij het beantwoorden van een of andere zaak een uitdrukking herhaald wordt, om daarop een aanmerking te maken, wordt *wat betreft dat, wanneer* vertaald door *quod*. Zulk een zin met *quod* staat altijd voorop.

Quod me Agamemnonem aemulari putas, falleris, wanneer gij meent (wat uwe meening betreft), dat ik Agamemnon nastreef, zoo bedriegt gij u. Vgl. § 174. 5^o. A.

8^o. Op (*huc, eo, eodem*) *accedit* volgt *quod*, wanneer een werkelijk bestaand feit aan het voorafgaande wordt toegevoegd.

Accedit quod patrem plus etiam amo, quam ipse scit.

Zoo het bijgevoegde feit echter niet werkelijk bestaat of *accedit* de beteekenis van *geschieden heeft*, gebruikt men *ut*.

Huc si accederet, ut talis homo dives esset, summa omnium invidia exoriretur. Ad App. Claudii senectutem accedebat etiam, ut caecus esset. Vgl. § 358. 2^o.

V. Coniunctiones finales.

350. De coniunctiones finales ut (uti), *opdat, om te, dat, ne, opdat niet, om niet te, dat niet, neve (neu), en opdat niet, quo, opdat des te, opdat daardoor, quominus, dat niet, quin, dat niet*, regeeren den coniunctivus.

351. Ut finale staat:

1^o. in de beteekenis van *opdat (om te)* in alle doelaanduidende bijzinnen, ongeacht welk verbum in den hoofdzin of regeerenden zin staat.

Edimus ut vivamus, non vivimus ut edamus, *wij eten om te leven, wij leven niet om te eten*. Portus moenibus circumdatus est, ut ipsam urbem dignitate equipararet, *de haven werd met muren omringd, opdat zij de stad zelve in waardigheid zou evenaren*.

Om geen fouten te maken tegen den persoon en het getal van het verbum, verandere men *om te* in *opdat*.

2^o. in de beteekenis van *dat (te, om te)* na de verba die zelf al een bedoeling aangeven, n.l. de werkwoorden van bewerken of trachten te bewerken dat iets geschiedt (verba efficiendi), zooals die van zorgen, bidden, verzoeken, eischen, vermanen, uitnoodigen, raden, aansporen, bevelen, opdragen, wenschen, veroorloven, verkrijgen.

Sol efficit, ut omnia floreat, *de zon maakt, dat alles bloeit*. Caesar milites hortatus est, ut acriter dimicarent, *Caesar vermaande zijne soldaten om dapper te strijden*. Ante senectutem curavi, ut bene viverem, in senectute, ut bene moriar.

Tot deze verba behooren:

adducere, *overhalen*.

adipisci, *verkrijgen*.

assequi, *bereiken*.

consequi, *verkrijgen*.

curare, *zorgen*.

facere, *maken*.

flagitare, *vorderen*.

hortari, *vermanen*.

id agere, *trachten te bewerken*.

impellere, *aansporen*.

impetrare, *verwerven*.

incitare, *aansporen*.

invitare, *uitnoodigen*.

mandare, *opdragen*.

movere, *aansporen*.
 operam dare, *moeite doen*.
 optare, *wenschen*.
 orare, *vragen*.
 petere, *verzoeken*.
 perficere, *bewerken*.
 permittere, *veroorloven*.

postulare, *eischen*.
 praecipere, *bevelen*.
 precari, *bidden*.
 providere, *zorgen*.
 rogare, *verzoeken*.
 suadere, *aanraden*.

A a n m. I. Sommige verba hebben in de eene beteekenis ut en in de andere den accusativus cum infinitivo. Hier toe behooren

	met ut:	met acc. c. inf.
auctorem esse,	<i>aanraden</i> .	<i>berichten</i> .
censere,	<i>besluiten</i> .	<i>van gevoelen zijn</i> .
concedere,	<i>toestaan</i> .	<i>toegeven</i> .
contendere,	<i>trachten te bewerken</i> .	<i>beweren</i> .
edicere,	<i>bevelen</i> .	<i>bekend maken</i> .
efficere,	<i>bewerken</i> .	<i>bewijzen</i> .
monere,	<i>vermanen</i> .	<i>herinneren</i> .
admonere,	<i>aanmanen</i> .	<i>herinneren</i> .
persuadere,	<i>overhalen</i> .	<i>overtuigen</i> .
prospicere,	<i>zorgen</i> .	<i>vooruitzien</i> .

Male pugnatum esse in Algido multi auctores sunt. Diarchus vult efficere animos esse mortales. Militibus persuasit se contra barbaros proficisci. Concedo deos esse beatos. Monuit Caesar eius diei victoriam in equitum virtute constare.

Postulare, *eischen*, en imperare, *bevelen* (Vgl. § 397. 2^o) hebben ut, wanneer het verbum van den afhankelijken zin een activum, doch den accusativus cum infinitivo, wanneer het een passivum of deponens is.

Dux militibus imperavit, ut pontem facerent, *de veldheer beval de soldaten een brug te maken*. Imperat serpentes in vasa fictilia conici, *hij beval dat men slangen in aarden kruiken zou werpen*. Hic postulat se absolvi.

Bij postulare staat ook soms een accusativus cum infinitivo van een verbum activum. Vgl. postulare aliquid ab aliquo § 222. A. II. Vgl. ook 397. 1^o. A I en 388.

** A a n m. II. Bijzondere opmerkzaamheid vorderen de verschillende constructies van facio.

Facio ut wordt dikwijls ter omschrijving gebruikt, vooral wanneer het vergezeld is van libenter of invitus.

Invitus quidem feci, ut L. Flaminium e senatu eicerem, *tegen mijn zin heb ik L. Flaminius uit den senaat gezet*. Facio libenter, ut per litteras tecum colloquar.

Facio met den accusativus cum infinitivo (bijzonder in de vormen fac en faciamus) beteekent *veronderstellen*.

Fac qui ego sim esse *te, veronderstel eens, dat gij zijt, die ik ben*.

Facio met het participium praesens of met den infinitivus praesens passivi beteekent *iemand in een geschrift of tooneelstuk iets laten doen, iets met iemand laten gebeuren*.

Polyphemum Homerus cum ariete colloquentem facit, *Homerus laat Polypheme met een ram spreken*. Isocratem Plato admirabiliter in Phaedro laudari facit, *Plato laat in zijn Phaedrus Isocrates zeer hoog prijzen*.

Men mag hier geen infinitivus activi bij facio zetten. Evenals facio worden ook fingo en induco geconstrueerd.

Horatius Ulixem cum Tiresia apud inferos colloquentem et ex eo, quibus artibus amissas opes recuperare possit, quaerentem inducit.

Wanneer facio en ago tot object hebben nihil, of nihil aliud, of nihil met den comparativus van een adverbium, moet het verbum achter nisi of quam in denzelfden vorm staan als facio en ago.

Nihil libentius facio quam scribo ad te, *ik doe niets liever dan aan u schrijven*. Nihil aliud fecerunt, nisi rem detulerunt. Si Torquatus Sullam solum accusasset, ego quoque hoc tempore nihil aliud agerem, nisi eum defenderem.

** Aanm. III. Bij de verba van vragen, verzoeken, bidden, vermanen staat somtijds de coniunctivus zonder ut.

Rogo vos auxilio mihi veniatis. Vgl. § 327. A. en 389 A. II.

352. Ne finale wordt gebruikt:

1^o. in de beteekenis van *opdat niet (om niet te)*, zonder van een bepaald soort van werkwoord af te hangen (§ 351, 1^o).

Ne vana urbis magnitudo esset, *alliciendae multitudinis causa asylum aperit, opdat de uitbreiding der stad niet vergeefs zou zijn, opende hij eene vrijplaats om volk te lokken*. Sermone eo debemus uti, qui natus est nobis, ne Graeca verba inculcantes rideamur.

2^o. in de beteekenis van *dat niet (niet te, om niet te)* bij de verba efficiendi (vgl. 351. 2^o).

Cura, ne in morbum incidas, *zorg dat gij niet ziek wordt*. Miltiades hortatus est pontis custodes, ne a fortuna datam occasionem liberandae Graeciae dimitterent.

3^o. in de beteekenis van *dat* (*te, om te*) bij de verba van verhoeden, verhinderen, tegenstreven en weigeren, (*verba impediendi*). Omdat deze verba zelf een ontkennende beteekenis hebben, gebruiken wij in onze taal in den bijzin geen ontkenning.

Pythagoreis interdictum erat, ne faba vescerentur, *aan de leerlingen van Pythagoras was het verboden boonen te eten.*
Regulus in senatu ne sententiam diceret recusavit. *Regulus weigerde in den senaat zijn gevoelen te zeggen.* Cavebis, ne me attingas, si sapis.

Tot deze verba behooren:

cavere, *zich wachten.*

detertere, *afschrikken.*

impedire, *verhinderen, beletten.*

interdicere, *verbieden.*

obsistere, *verhinderen.*

obstare, *in den weg staan.*

prohibere, *verhinderen.*

recusare, *weigeren.*

repugnare, *zich verzetten.*

resistere, *tegenstreven.*

Aan m. I. Bij zeer vele verba impediendi (vgl. 356) staat ook *quominus*, terwijl ook *quin* kan volgen, maar dit laatste alleen, als deze werkwoorden een ontkenning bij zich hebben.

Aan m. II. Cavere ut beteekent *zorgen, verordenen dat.*

Impedire en prohibere regeeren ook een accusativus van den persoon en een infinitivus van de zaak (vgl. 390 en 391), terwijl prohibere nog gebruikt wordt met nominativus cum infinitivo (vgl. 216 3^o).

Somtijds staat ook een infinitivus bij recusare en bij het passivum van detertere.

Neque adhuc repertus est quisquam, qui mori recusaret. Nefarias eius libidines commemorare pudore deterreor.

Aan m. III. In doelaanduidende zinnen komt de ontkenning bij de conjunctie, zoodat men dus schrijft:

ne quis in plaats van ut nemo.

ne quid „ „ „ ut nihil.

ne ullus „ „ „ ut nullus.

ne quando „ „ „ ut nunquam.

necubi „ „ „ ut nusquam.

353. Wanneer in de doelaanduidende zinnen, waarover in 1^o. en 2^o. der vorige paragraaf gesproken is, de ontkenning slechts op een

enkel woord van den zin betrekking heeft, moet men in plaats van *ne ut non* gebruiken.

Id ago, ut non solum mihi, sed omnibus civibus prosim, *ik tracht niet enkel voor mij, maar voor al mijn medeburgers voordeelig te zijn*. Confer te ad Manlium, Catilina, ut a me non cictus ad alienos, sed invitatus ad tuos esse videaris.

Bij *facio, efficio, perficio* mag men altijd *ut non* gebruiken.

Waar *ut non* zou moeten staan, behoude men ook *ut nemo, ut nihil*, enz.

Aan m. I. *Ut non dicam*, om niet te spreken van, duidt aan, dat men van het grootere niet gewaagt, omdat het kleinere reeds genoeg bewijst.

Alexander cognomine Magni dignissimus fuit; nam ut de rebus praeclarissimis ab eo gestis non dicam, quis rex bonarum artium amantior, quis clementior fuit?

Ne dicam, om niet te zeggen, toont aan, dat men iets sterkers zou kunnen zeggen, doch dit niet doet uit vrees van te veel te zeggen.

Crudelis ne dicam sceleratus fuisti.

Aan m. II. In plaats van *ne* zegt men meermalen na verba met positieve beteekenis (§ 352. 1^o. en 2^o.) voor den nadruk *ut ne*. Deze woorden worden of niet gescheiden, zooals gewoonlijk geschiedt bij *ut ne quis, ut ne quid*, of zoo gescheiden, dat *ne* onmiddellijk vóór het *verbum* gezet wordt.

Iustitiae primum munus est ut ne quis cui noceat. Sed ut hic, qui intervenit, ne ignoret, quae res agatur: de natura agebamus deorum.

** Aan m. III. Wanneer twee doelaanduidende zinnen door een *coniunctio copulativa* verbonden zijn en de tweede zin *negatief* is, gebruikt men gewoonlijk *neve* (*neu*) en *niet neque*.

Caesar milites cohortatus est, uti suae pristinae virtutis memoriam retinerent *neve* perturbarentur animis. Hoc te rogo, *ne* demittas animum *neve* te obrui magnitudine negotii sinas.

Zoo de eerste doelaanduidende zin *positief* is, mag de tweede ook met *neque* verbonden worden.

His, ut diutius morarentur *neque* suis auxilium ferrent, persuaderi non poterat.

354. Bij de verba en uitdrukkingen van vrees en bezorgdheid, zooals: *metuo, timeo, vereor, metus est, periculum est, metus incidit alicui*, wordt *dat* vertaald door *ne* en *dat niet* door *ut* of *ne non* (*ne nullus*, enz.). De Latijnen denken bij deze verba niet zoozeer aan hetgeen men vreest, als wel aan hetgeen men wenscht.

met
gescheiden
bv. ag. pro. p. 52

Avarus semper veretur, ut satis habeat, *een gierigaard vrees altijd, dat hij niet genoeg heeft*. Timebam, ne evenirent ea, quae acciderunt, *ik vreesde, dat die dingen zouden geschieden, welke gebeurd zijn*. Periculum est, ne ille te verbis obruat. Vereor ne consolatio nulla vera possit reperiri.

* Aanm. I. In twee gevallen moet *dat niet* door *ne non* vertaald worden en wel:

1^o. wanneer het verbum van vreezen ontkennend is.

Non vereor, ne tua virtus opinioni hominum non respondeat.

2^o. wanneer de ontkenning slechts op een enkel woord van den bijzin betrekking heeft.

Metuo, ne non libenter, sed coactus pareat.

* Aanm. II. Metuo, timeo en vereor kunnen ook een infinitivus bij zich hebben, maar beteekenen dan *aarzelen, schromen*.

Vereor laudare praesentem. Vos Allobrogum testimoniis non credere timetis!

* Aanm. III. Bij de substantiva van vrees kan men in plaats van *ne met den conjunctivus* ook den genetivus van het gerundium zetten.

Metus amittendi.

355. Quo (= ut eo) wordt gewoonlijk gebruikt vóór een comparativus in de beteekenis *opdat des te*.

Legem brevem esse oportet, quo facilius ab imperitis teneatur, *een wet moet kort zijn, opdat zij des te gemakkelijker door onkundigen onthouden worde*.

Meermalen echter beteekent het ook *opdat daardoor*.

In funeribus Atheniensium sublata erat celebritas virorum ac mulierum, quo lamentatio minueretur.

356. Quominus (= ut eo minus) staat:

1^o. in de beteekenis van *dat, om te* bij verba van verhinderen, zooals: deterrere, impedire, obsistere, obstare, prohibere (*verba impediendi*), waarbij volgens § 352. 3^o. ook *ne* kan staan.

Quid obstat, quominus deus sit beatus, *wat belet een god om gelukkig te zijn?* Vis imbrium impedivit, quominus agricolae fruges colligerent, *de sterke regenbuien hebben verhinderd, dat de landbouwers den oogst binnenhaalden*. Aetas non impedit, quominus litterarum studia teneamus usque ad ultimum tempus senectutis.

Zoo deze werkwoorden een ontkenning bij zich hebben, kunnen zij ook *quin* regeeren.

*2^o. in de beteekenis van *dat, om te* bij de ontkennende werkwoorden *non abstineo, non me contineo, temperare mihi non possum, non praetermitto, non recuso*, waarop volgens § 360. 3^o. ook *quin* (soms *ne*) kan volgen.

Non recusabo, quominus omnes mea scripta legant, ik zal er niet tegen hebben, dat allen mijne schriften lezen.

*3^o. in de beteekenis van *dat niet* bij de bevestigende uitdrukkingen *per me stat of fit, het ligt aan mij, het is mijn schuld.*

Per Afranium stetit, quominus proelio dimicaretur, het lag aan Afranius, dat er niet gestreden werd.

Soms staat hier *ne* in plaats van *quominus*.

Zoo deze uitdrukkingen een ontkenning bij zich hebben, kan ook *quin* volgen.

Per Valerium non stetit, quin fides praestaretur.

A a n m. Den aandachtigen leerling zal het niet ontgaan, hoe *quominus* vaak min of meer *consecutieve* beteekenis heeft.

VI. Coniunctiones consecutivae.

357. De coniunctiones consecutivae *ut, zoodat, dat; ut non, zoodat niet, dat niet; quin, zoodat niet, dat niet*, regeeren den *coniunctivus*.

358. *Ut consecutivum* staat:

1^o. bij alle uitdrukkingen, waarin de beteekenis van *zoo* ligt, zooals: *ita, sic, tam, tantopere, eo, adeo, eius modi, tot, tantus, talis, is (= talis)*.

Deus tam potens est, ut omnia, quae velit, efficere possit. God is zoo machtig, dat hij alles, wat hij wil, tot stand kan brengen. *Dion eo rem perduxit, ut pacem tyrannus facere vellet. Dion bracht de zaak zoover, dat de tyran vrede wilde maken.*

Meermalen blijven deze uitdrukkingen weg; alsdan moet *ut consecutivum* door *zoodat* vertaald worden.

Arboribus consita Italia est, ut tota pomarium videatur, Italië is met boomen beplant, zoodat het overal een boomgaard lijkt. *In naturis hominum dissimilitudines sunt, ut alios dulcia, alios subamara delectent.*

2^o. bij de onpersoonlijke verba en uitdrukkingen, die tot grondbeteekenis hebben het geschiedt, er blijft nog

over, er volgt, mits zij geen adverbium van goedkeuring of afkeuring bij zich hebben. Vgl. § 349. 5°.

Persaepe accidit, ut utilitas cum honestate certet, *het gebeurt zeer dikwijls, dat het nuttige in strijd is met het betamelijke*. Restat ut doceam omnia, quae sint in hoc mundo, hominum causa facta esse. Negavit moris esse Graecorum, ut in convivio virorum accumberent mulieres.

Tot deze verba behooren:

in eo est, *het is op het punt*.

prope est, *het scheelt weinig*.

est,

fit,

accidit,

contingit,

evenit,

usu venit,

accedit, *er komt bij*. Vgl. 349. 8°.

consuetudo (consuetudinis) est,

mos (moris) est,

het geschiedt.

het gebeurt.

het is de gewoonte.

lex est, *er is een wet*.

futurum est, *het zal geschieden*.

fieri potest, *het is mogelijk*.

fieri non potest, *het is onmogelijk*.

sequitur, *er volgt*.

proximum est, *er volgt nu*.

restat,

reliquum est,

relinquitur,

superest,

extremum est,

er blijft nog over.

**3°. bij een comparativus met quam (te groot om, te groot dan dat). Vgl. § 298. 2°).

A a n m. I. Wanneer een gevolgaanduidende zin ontkend wordt, gebruikt men niet ne, maar ut non, ut nullus, ut nihil, enz.

Tum forte aegrotabam, ut ad nuptias tuas venire non possem, *ik was toen toevallig ongesteld, zoodat ik niet op uw bruiloft kon komen*.

Een tweede gevolgaanduidende zin, die ontkennend is, wordt met den eersten verbonden door neque (niet neve).

Multi homines tam avari sunt, ut vix famem expleant neque pauperes amicos iuvent.

A a n m. II. *Daaruit volgt* beteekent eenvoudig sequitur of inde, hinc, ex eo efficitur.

Si virtutes pares sunt inter se, sequitur ut etiam vitia sint paria.

Evenals achter efficitur volgt soms na sequitur een accusativus cum infinitivo.

Eorum, quae posuisti, alterum alteri consequens est, ut sequatur vitam beatam virtute confici.

** Aanm. III. Bij contingit staat vooral bij dichters en latere prozaschrijvers ook de infinitivus.

Non cuivis homini contingit adire Corinthum.

Bij mos est, consuetudo est staat ook de infinitivus, de accusativus cum infinitivo of de genetivus van het gerundium.

Mihi mos est plura audire quam loqui. Mos est hominum potentiores infirmiori praeponi. Mos adversandi turpis est. Vgl. § 433. A.

359. Na tantum abest, *het is er zoover af*, volgen gewoonlijk twee zinnen met ut. Men bemerke wel, dat deze spreekwijze in het Latijn onpersoonlijk gebruikt wordt en dat het tweede ut niet gevolgd wordt door potius, wel door contra, *integendeel*, of etiam, *zelfs*.

Tantum abest, ut te reprehendam, ut te laudem, *ik ben er zoover af u te laken, dat ik u integendeel prijs*.

In plaats van den tweeden zin met ut staat soms voor den nadruk een hoofdzin.

Tantum abfuit, ut inflammare nostros animos: somnum isto loco vix tenebamus.

Tantum abest ut — ut dient ook ter vertaling van *laat staan dan dat, wel verre van — integendeel*.

Tantum abest, ut hoc negotio divites simus facti, ut pecuniam meruerimus nullam, *wij hebben bij deze zaak niets verdiend, laat staan dan dat wij er rijk door geworden zouden zijn of wel verre van rijk geworden te zijn door deze zaak, hebben wij integendeel er niets bij verdiend*.

In plaats van tantum abest ut — ut gebruikt men ook ita non, adeo non (nihil) — ut, *zoo weinig — dat*.

Haec verba adeo nihil moverunt quemquam, ut legati prope violati sint, *deze woorden maakten zoo weinig indruk op iemand, dat de gezanten bijna mishandeld zijn of het was er zoover af, dat deze woorden eenigen indruk op iemand maakten, dat de gezanten bijna mishandeld zijn*. Vgl. § 486.

Laat staan dan dat wordt ook vertaald door nedum of ne dicam met den coniunctivus.

Hoc negotio pecuniam meruimus nullam, nedum divites facti simus.

Vgl. § 353. A. I.

Wanneer tantum abesse een werkelijke verwijdering aanduidt, wordt het persoonlijk gebruikt.

Tantum abes a perfectione maximorum operum, ut fundamenta nondum ieceris.

360. Quin (ontstaan uit qui ne) wordt gebruikt na ontkenkende en beperkende zinnen, alsmede na vragen met

quis en quid, die een ontkennende beteekenis hebben. Het staat:

1^o. in plaats van den nominativus qui non en quod non (zelden quae non).

Nemo fere est, quin acutius vitia in altero quam recta videat, *er is bijna niemand, die niet scherper de gebreken dan de goede eigenschappen in een ander ziet*. Nihil est, quin male narrando possit depravari, *er is niets of het kan door slecht vertellen bedorven worden*. Quis est (= nemo est) quin cernat, quanta vis sit in sensibus, *wie is er, die niet ziet, welk een kracht er in de zintuigen is?*

* A a n m. Uit het voorgaande blijkt, dat men dus moet zeggen: (waarom?).

Nulla gens tam fera est, cuius mentem non imbuerit deorum opinio.

Cum nullo unquam congressus sum, quem non vicerim.

Soms vindt men quin in plaats van den accusativus quod non en meermalen in plaats van den ablativus quo non na dies.

Nihil contumeliarum defuit, quin (= quod non) subiret. Hortensius nullum patiebatur esse diem, quin (= quo non) aut in foro diceret aut meditaretur extra forum.

2^o. in plaats van ut non, *dat niet, zonder te, om niet te, of*.

Nunquam accedo, quin abs te abeam doctior, *ik kom nooit bij u of ik ga geleerder van u weg*. Nunquam eum adspexit, quin eum fratricidam appellaret, *zij zag hem nooit zonder hem een broedermoordenaar te noemen*. Nulla causa est, quin hoc faciam, *ik heb geen reden om dit niet te doen*.

Om bij het gebruik van quin in de beteekenis van *zonder te* geen fouten te maken tegen den persoon en het getal van het verbum, verandere men *zonder te* in *zonder dat*.

* A a n m. I. Men wachte zich wel in de onder 1^o. en 2^o. genoemde gevallen quin te gebruiken:

1^o. als de bijzin niet gevolgaanduidend is, maar slechts dient ter omschrijving van een begrip:

Iudex esse bonus nemo potest, *qui suspicione certa non movetur*.

Nihil potest placere, *quod non decet*.

2^o. als de ontkenning van den hoofdzin slechts op een enkel woord betrekking heeft.

Non adeo imperitus sum, ut hoc nesciam, *ik ben niet zoo onervaren, dat ik dit niet weet*.

* A a n m. II. Het gebruik van quin in plaats van qui non en ut non is niet noodzakelijk.

Quis erat, qui id non sciret, *wie was er, die dit niet wist*. Octavianus

nunquam filios suos populo commendavit ut non diceret, si merebuntur
Octavianus beval zijne zonen nooit aan het volk aan, zonder er bij te zeggen:
indien zij het zullen verdienen.

3^o. in de beteekenis van *dat, om te, of* bij de verba en uitdrukkingen van verwijderd zijn, nalaten, zich weerhouden.

Paulum afuit, quin Ismenias interficeretur, *het scheelde weinig of Ismenias werd gedood.* Aegre tenere me potui, quin contumaci adolescentulo alapam ducerem, *ik kon mij moeilijk weerhouden om den onbeschaamden jongen een oorveeg te geven.*

Tot deze verba behooren:

non multum (longe, procul) abest, *het scheelt niet veel.*

paulum, nihil abest, *het scheelt weinig, niets.*

non praetermitto, *ik laat niet na.*

non recuso, *ik heb er niet tegen.*

non (vix, aegre) abstineo,

„ „ „ me retineo,

„ „ „ me contineo,

tenere me non possum,

temperare mihi non possum,

ik kan mij niet (nauwelijks, moeilijk) weerhouden.

* Aanm. I. De ontkennende werkwoorden van nalaten en zich weerhouden hebben volgens § 356. 2^o. ook quominus (soms ne).

* Aanm. II. Men lette wel op het verschil tusschen:

facere non possum quin — *ik moet wel.*

en: „ „ „ ut — *ik kan niet.*

fieri non potest quin — *het moet wel.*

en: „ „ „ ut — *het kan niet.*

Fieri non potest quin te reprehendam, *het moet wel, dat ik u berispe: ik moet u berispen.* Fieri non potest ut te reprehendam, *het kan niet, dat ik u berispe: ik kan u niet berispen.*

Dezelfde beteekenis als facere non possum quin heeft ook non possum non met den volgende infinitivus.

Qui mortem in malis ponit, non potest eam non timere.

4^o. in de beteekenis van *dat, om te, of* bij de verba en uitdrukkingen van twijfelen, zooals non dubito, vix dubito, non est dubium, nemo dubitat, quis dubitat?

Non debet dubitari quin fuerint ante Homerum poëtae.

Men moet er niet aan twijfelen, of er voor Homerus dichters geweest zijn.

Aanm. I. Na deze ontkennende werkwoorden van twijfel hebben we, zooals

duidelijk is, *quin* te beschouwen als een vraagwoord, waarmee hier de zijdelingsche vraag begint. (Vgl. § 371), terwijl in 3^o. *quin* vaak min of meer *finale* beteekenis heeft.

Aanm. II. Somtijds vindt men bij *non dubito* — *ik twijfel niet* den *acc. c. inf.*

* *Non dubito* heeft in de beteekenis *ik aarzel niet* meestal den *infinitivus* bij zich.

Homo mitissimus non dubitat Lentulum aeternis tenebris vinculisque mandare.

Gewoonlijk voegt men echter *quin* achter *dubitandum non est* en *noli* (*nolite*) *dubitare*.

Nolite dubitare, quin Pompeio credatis omnia.

361. Niet zelden staat *quin* in onafhankelijke zinnen zonder invloed op den *modus* uit te oefenen en wel:

1^o. bij vragen in de beteekenis *waarom niet* om een aanmoediging of aanmaning te geven.

Quin conscendimus equos, *waarom stijgen wij niet te paard?* (laten wij te paard stijgen). Quin expergiscimini, *waarom wordt gij niet wakker?* (wordt toch wakker).

2^o. bij den eersten persoon meervoud van den *coniunctivus* en bij den *imperativus* in de beteekenis van *toch*.

Quin eamus, *laat ons toch gaan*. Quin omitte me, *laat mij toch met vrede*.

3^o. alleen of met *potius*, *immo*, *etiam* in de beteekenis *ja zelfs*.

Multum scribo die, quin etiam noctibus, *ik schrijf veel bij dag, ja zelfs bij nacht*.

VII. Coniunctiones temporales.

362. De *coniunctiones temporales* zijn *cum*, *cum primum*, *ut*, *ut primum*, *ubi*, *ubi primum*, *simulac*, *simulatque*, (zelden *simul*), *postquam*, *antequam*, *priusquam*, *dum*, *donec*, *quoad*, zelden *quando*.

In het algemeen regeeren de *coniunctiones temporales* den *indicativus*, als tusschen hoofd- en bijzin slechts *temporaal verband* bestaat: wil spreker of schrijver aangeven, dat er bovendien nog *ander verband* is, b.v. van reden of doel, dan bezigt hij den *coniunctivus*. Welke conjuncties uitsluitend *temporaal* gebruikt worden — en dus altijd den *indicativus* regeeren — en welke conjuncties ook den *coniunctivus* kunnen hebben, moge blijken uit de volgende paragrafen.

363. Geheel in overeenstemming met hetgeen in § 362 is opgemerkt, regeert **Cum**

A. den *coniunctivus*, wanneer het is:

1^o. *cum causale*, *daar, dewijl*. Vgl. § 344.

2^o. *cum concessivum*, *ofschoon*. Vgl. § 339.

3^o. *cum narrativum*, *toen*. Het staat altijd met het *imperfectum* of *plusquamperfectum coniunctivi* en wordt gebruikt, wanneer er in een verhaal tusschen de gebeurtenis van den hoofdzin en van den bijzin eenig innerlijk verband bestaat.

Zenonem, cum Athenis essem, audiebam frequenter, toen ik te Athene was, woonde ik dikwijls de lessen bij van Zeno.

Caesar, cum Pompeium apud Pharsalum vicisset, in Asiam traiecit, toen Caesar Pompeius bij Pharsalus overwonnen had, stak hij over naar Azië.

**** 4^o.** *cum adversativum*, *terwijl*, met de bijbeteekenis van *daarentegen*.

Ludis, cum discere debeas, gij speelt, terwijl gij (daarentegen) leeren moest. Nostrorum equitum erat quinque milium numerus, cum hostes non amplius octingentos equites haberent.

Hier mag men nooit *dum* gebruiken.

B. den *indicativus*, wanneer het is:

1^o. *cum temporale* (zuiver tijdbepalend), *als, toen, ten tijde dat, terwijl, wanneer*.

Facile omnes, cum valemus, recta consilia aegrotis damus, wanneer wij gezond zijn, geven wij allen gemakkelijk goeden raad aan zieken. Omnia sunt incerta, cum a iure discessum est.

Meermalen zal in den hoofdzin *tum, eo tempore, eo die* staan.

Credo tum, cum Sicilia florebat opibus, magna artificia fuisse in ea insula.

Soms wordt in plaats van *cum temporale* *quando* gebruikt.

Tum quando legatos Tyrum misimus.

Aanm. In *twijfelachtige* gevallen geve men in een doorlopend verhaal de voorkeur aan *cum narrativum*.

2^o. **cum iterativum*, *zoo dikwijls als, telkens wanneer*.

Cum epistolam tuam legi, a lacrimis vix me contineo, zoo dikwijls

als ik uw brief lees, kan ik slechts met moeite mijne tranen weerhouden.
 Ager, cum multis annos quievit, uberiores effere fructus solet.

Wanneer de handeling van den bijzin geschiedt vóór de handeling van den hoofdzin, heeft cum iterativum den bijzin in het perfectum, zoo de hoofdzin in het praesens staat, en in het plusquamperfectum, zoo de hoofdzin in een verleden tijd staat.

Bij Livius en anderen heeft cum iterativum ook den coniunctivus van het imperfectum en plusquamperfectum.

3°. *cum additivum, *toen*, wanneer aan de handeling van den hoofdzin iets nieuws, iets onverwachts wordt aangeknoopt.

Unam epistolam iam obsignaveram, cum subito tabellarius tuas litteras mihi reddidit, *ik had den eenen brief reeds verzegeld, toen op eens de brievenbode mij uwen brief overhandigde.* Iam lux appetebat, cum rex alacres milites arma capere et exire in aciem iubet.

Cum additivum wordt ook wel cum inversum genoemd (omgekeerd cum), omdat de bijzin logisch hoofdzin is.

Betrekkelijk de tijden valt op te merken, dat de hoofdzin altijd in het imperfectum en plusquamperfectum staat en gewoonlijk een der adverbia vix, aegre, iam, nondum bij zich heeft. De bijzin staat in het perfectum of praesens historicum en bevat dikwijls een der adverbia repente, subito.

Wanneer de gebeurtenissen van den hoofdzin en van den bijzin gelijktijdig plaats hebben, staat cum interim (interea, etiamtum) met het imperfectum of perfectum indicativi, naar gelang de hoofdzin in het imperfectum of perfectum staat.

Caedebatur virgis in medio foro Messanae civis Romanus, cum interea nulla vox alia illius miseri audiebatur, nisi haec: civis Romanus sum. Piso ultimas Hadriani maris oras petivit, cum interim Dyrrhachii milites domum obsidere coeperunt.

** 4°. cum explicativum, *daardoor dat*, regeert den indicativus van het praesens en perfectum, doch den coniunctivus van het imperfectum en plusquamperfectum.

De te, Catilina, cum tacent, clamant, *daardoor, Catilina, dat zij over u zwijgen, spreken zij met luide stem.* Cum tibi laboranti affui, me amicum tuum esse indicavi, *doordat ik u in uwen nood heb bijgestaan, heb ik bewezen, dat ik uw vriend ben.* Munatius Plancus quotidie meam potentiam invidiose criminabatur, cum diceret senatum non quod sentiret, sed quod ego vellem, decernere.

** Aanm. I. Cum regeert ook den coniunctivus in de uitdrukkingen est, fuit, erit tempus (dies) cum, wanneer niet zoo zeer de tijd als zoodanig, als wel een of andere eigenaardigheid van dien tijd wordt aangegeven.

Fuit tempus, cum rura colerent homines neque urbem haberent.

** Aanm. II. De indicativus staat na uitdrukkingen als de volgende:

diu est cum, *het is lang geleden dat, nonnulli anni sunt cum, er zijn reeds verscheidene jaren verlopen sedert.*

Amplius viginti anni sunt, cum hanc villam extruxit, *er zijn reeds meer dan twintig jaren verlopen, sedert hij dit landhuis liet bouwen.*

364. I. Dum in de beteekenis *terwijl* heeft den *indicativus*, zeer dikwijls van het *praesens*.

Dum ego in Sicilia sum, nulla statua deiecta est, *terwijl ik in Sicilië was, werd er geen enkel beeld omvergehaald.* Vgl. § 310. A.

II. Dum en quoad in de beteekenis *zoolang (als)* hebben den *indicativus*.

Lacedaemoniorum gens fortis fuit, dum Lycurgi leges vigeant, *de Lacedemoniërs waren dapper, zoolang de wetten van Lycurgus bloeiden.* Cato, quoad vixit, virtutum laude crevit.

III. Dum en quoad (zelden donec) in de beteekenis *totdat, zoolang totdat* hebben den *indicativus*, wanneer er tusschen den bijzin en den hoofdzin slechts een tijdelijk verband bestaat, doch den *coniunctivus*, wanneer de bijzin het doel of de beweegreden van de handeling des hoofdzins te kennen geeft; *totdat* is dan of *opdat* of *omdat*.

Epaminondas ferrum in corpore retinuit, quoad renuntiatum est vicisse Boeotios, *Epaminondas liet den pijl in zijn lichaam zitten, totdat men hem geboodschapt had, dat de Boeotiërs overwonnen hadden.* Hoc carmen disce, dum expedite possis declamare, *leer dit gedicht, totdat gij het vlug kunt voordragen.* Vgl. § 310. A.

Het zeldzame *donec* wordt gewoonlijk slechts bij zuiver-tijdelijk verband gebruikt en dus met den *indicativus* geconstrueerd.

Aanm. I. *Wanneer dum en quoad gelijk zijn aan ut interea, hebben zij ook in de beteekenis *zoolang als* den *coniunctivus*.

Horatius Cocles impetum hostium sustinuit, quoad ceteri pontem interrumperent, *Horatius Cocles hield zoolang den aanval der vijanden uit, als de overigen de brug afbraken.*

Livius gebruikt ook *donec* in deze beteekenis met den *coniunctivus* van het *imperfectum* en *plusquamperfectum*.

Aanm. II. Dum staat slechts met het *praesens* en *imperfectum*, niet met de andere tijden van den *coniunctivus*.

Na *maneo*, *exspecto* en *opperior dum*, *ik wacht totdat*, staat het *praesens*, *perfectum* of *futurum exactum* van den *indicativus*.

Mansit in ea condicione, dum iudices reiecti sunt. Ego in Arcano opperiar, dum ista cognosco. Opperiar, dum redieris.

Wanneer *dum* echter gelijk is aan *ut* interea volgt het *praesens* of *imperfectum* van den *coniunctivus*.

Caesar constituit exspectare, dum sui in unum colligerentur.

365. *Antequam* (*antequam*) en *priusquam* (of gescheiden *ante...quam*, *prius...quam*) *voordat*, hebben

** in hoofdzaak den *indicativus* bij zuiver-tijdelijk verband, den *coniunctivus*, als de handeling van den bijzin wordt voorgesteld als bedoeld door het subject van den hoofdzin. Daar evenwel om redenen van anderen aard niet zelden hiervan wordt afgeweken, geven wij gemakshalve volgende regels:

1^o. wanneer de hoofdzin in een verleden tijd staat, het *imperfectum* en *plusquamperfectum* in den *coniunctivus*, doch het *perfectum* in den *indicativus*.

Numidae, priusquam ex castris subveniretur, in proximos colles discedunt (*praes. histor.*), *de Numidiërs gingen, voordat men uit de legerplaats te hulp kwam, naar de naastbij zijnde heuvelen*. Achaei non ante ausi sunt capessere bellum, quam ab Roma revertissent legati. Carthago prius condita est, quam Cyrus Babylonem expugnavit.

2^o. wanneer de hoofdzin in het *praesens* of *futurum simplex* staat, het *praesens* in den *indicativus* of *coniunctivus* zonder merkbaar verschil van beteekenis.

Fulgur videmus, priusquam tonitrum audimus of audiamus *wij zien den bliksem, voordat wij den donder hooren*. Antequam de L. Murena dicere instituo, pro me ipso pauca dicam.

De *coniunctivus* wordt altijd gebruikt, wanneer het verbum in den tweeden persoon enkelvoud staat ter vertaling van ons *men*.

Priusquam incipias consulto, ubi consulueris mature facto opus est.

*3^o. wanneer de hoofdzin in het *futurum simplex* staat en de handeling van den bijzin reeds geschied is, als de handeling van den hoofdzin begint, het *futurum exactum* in den *indicativus*.

Non defatigabor, antequam hoc percepero, *ik zal niet moede worden, voordat ik dit verneem of zal vernomen hebben*. Vgl. § 314. A. II.

366. *Postquam* (*posteaquam*, *post...quam*), *nadat*, wordt

gewoonlijk gebruikt, als de handeling van den bijzin slechts éénmaal geschied is. Het regeert den *indicativus* en wel:

1^o. gewoonlijk van het *perfectum* (*perfectum historicum*). Het Nederlandsch heeft hier *plusquamperfectum* of *imperfectum*.

Lacedaemonii, postquam audierunt muros instrui, legatos Athenas miserunt, *nadat de Lacedemoniers gehoord hadden, dat er muren gebouwd werden, zonden zij gezanten naar Athene.*

Bij levendige beschrijvingen kan in plaats van het *perfectum* ook het *praesens historicum* volgen.

Postquam perfugae murum arietibus feriri vident, aurum atque argentum in forum comportant.

2^o. van het *plusquamperfectum*, wanneer bepaald (naar dagen, maanden, jaren, enz.) wordt aangegeven, dat er eenige tijd is verloopen tusschen de handeling van den hoofdzin en den bijzin.

Hannibal, quarto anno postquam domo profugerat, in Africam rediit, *drie jaar nadat Hannibal het huis ontvlucht was, kwam hij in Afrika terug.*

**3^o. van het *imperfectum*, wanneer de handeling van den bijzin nog voortduurt, als de handeling van den hoofdzin begint.

Postquam nihil usquam hostile cernebatur, Galli viam ingressi sunt, *nadat nog altijd nergens eenig spoor van de vijanden zichtbaar was, vingen de Galliërs den tocht aan.*

**4^o. van het *praesens*, wanneer *postquam* of *posteaquam* sedert dat beteekent.

Relegatus mihi videor, posteaquam in Formiano sum, *het komt mij voor dat ik verbannen ben, sedert ik mij op mijn landgoed bij Formiae bevind.*

A a n m. Bij *postquam* staat somtijds het *imperfectum* of *plusquamperfectum* *coniunctivi*, wanneer er namelijk, evenals bij *cum* *narrativum*, eenig innerlijk verband bestaat tusschen de gebeurtenis van den hoofdzin en den bijzin.

Mithridates, posteaquam maximas aedificasset classes exercitusque permagnos comparasset, usque in Hispaniam legatos ac litteras misit.

367. De *conjuncties*, die *zoodra* beteekenen, zooals: *cum primum*, *ut* (nooit *uti* geschreven), *ut primum*, *ubi*, *ubi primum*, *simul*, *simulac*, *simulacque*, regeeren den *indicativus*, en wel

1^o. van het *perfectum* (*perf. hist.*) bij handelingen die in het verleden slechts éénmaal gebeurd zijn.

Ubi illud audivit, nuntium ad regem misit, *zoodra hij dit gehoord had, zond hij een bode naar den koning.*

In plaats van het perfectum staat ook het praesens historicum.

Quae ubi nuntiantur Romam, senatus extemplo dictatorem dici iussit.

2^o. van het plusquamperfectum bij handelingen die in het verleden telkens terugkeerden.

Alcibiades, simulac se remiserat neque causa suberat, quare animi laborem perferret, luxuriosus reperiebatur, *zoodra Alcibiades zich ontspannen had en er geen reden was, waarom hij zijn geest zou inspannen, toonde hij zich telkens weelderig.*

3^o. van het perfectum bij handelingen die in het tegenwoordige telkens terugkeeren.

Ubi galli cantum audivit, avum suum revixisse putat.

4^o. van het futurum exactum bij toekomstige handelingen.

Simul aliquid audiero, scribam ad te.

5^o. van den tijd van den hoofdzin bij gelijktijdigheid.

(Zie *suberat* in het voorbeeld van 2^o.)

VIJFTIENDE HOOFDSTUK.

OVER HET GEBRUIK VAN DEN INDICATIVUS EN CONIUNCTIVUS IN VRAGENDE ZINNEN.

368. Vraagzinnen worden verdeeld :

I. *a.* in **rechtstreeksche** vragen, wanneer zij onafhankelijk zijn (dus vragende hoofdzinnen).

Wat zegt gij?

b. in **zijdelingsche** vragen, wanneer zij van een ander woord afhangen (dus vragende bijzinnen).

Ik begrijp niet wat gij zegt.

II. *a.* in **eenledige** vragen, wanneer de vragende zin enkelvoudig is (één lid heeft).

Is de gansche stad afgebrand?

b. in **twee- of meerledige** vragen, als de vragende zin uit twee of meer leden is samengesteld, waarvan (volgens den vrager) slechts één waar kan zijn.

Is de wereld door toeval gemaakt of door goddelijke kracht?

De rechtstreeksche vragen staan in den indicativus (wanneer de vragen in den modus dubitativus buiten rekening gelaten worden).

Quid dicis, *wat zegt gij?*

De zijdelingsche vragen staan in den coniunctivus.

Non intellego quid dicas, *ik begrijp niet wat gij zegt.*

Wanneer een vraag niet begint met een pronomen of adverbium interrogativum, gebruikt men in het Latijn gewoonlijk een coniunctio interrogativa. Hierbij moet men wel onderscheid maken of een vraag rechtstreeksch of zijdelingsch, eenledig of tweeledig is.

Het onderscheid tusschen een relatieven zin en een zijdelingsche vraag bestaat daarin, dat de eerste terugziet op een nomen en de tweede afhangt van een verbum of een verbaal substantief. B.v. *Novi illos amicos quibus uteris*, doch *novi quibus amicis utaris*. Hierbij moet men echter goed toezien of het antecedens misschien niet uitgelaten is, zooals: *dicam quod sentio* = *id quod sentio*, of in den relatieven zin is opgenomen, zooals: *quo utuntur argumento ad probandum operae pretium est considerare* = *considerare argumentum, quo utuntur*. Zoo de zin een zijdelingsche vraag was, zou hij luiden: *quid sentiam, quo utantur argumento*. Vgl. § 202, 205 en 463. 3^o.

Wanneer een zin begint met *wie* of *wat* en de pas beginnende leerling niet weet of hij een relatieven zin of een afhankelijke vraag zal gebruiken, moet hij zien of hij *wie*, *wat* kan veranderen in *hij* *die*, *dat* *wat* (in welk geval het een relatieve zin is), of wel in *wie* *of*, *wat* *of* (in welk geval het een afhankelijke vraag is). B.v. *Wie* (hij, die) *de boekdrukkunst heeft uitgevonden, verdient den lof van alle menschen* (relatieve zin). *Wat* (wat of) *het zwaarste is, moet ik onderzoeken* (afhankelijke vraag).

Als algemeene regel kan men echter zeggen: wanneer men twijfelt over het gebruik van een relatieven zin of een zijdelingsche vraag, kieze men de zijdelingsche vraag.

Aanm. I. Na de imperativi *dic* en *vide* staat meermalen een rechtstreeksche vraag, waar evengoed een zijdelingsche zou kunnen staan.

Dic quaeso: num te illa terrent, eilieve zeg eens, zijt gij daarvoor bevreemd?

Vide! quam conversa res est! zie eens! wat zijn de zaken veranderd!

Aanm. II. Meermalen staat *nescio* met een pronomen of adverbium interrogativum zonder invloed op den *modus* uitte oefenen. *Nescio quis* beteekent dan *aliquis*, *nescio quid* *aliquid*, *nescio quomodo* of *nescio quo pacto* *incerto quodam modo*.

Nescio qua *permotus est divinatione*, *hij is door een zeker voorgevoel aangezet*. *Nescio quid turbatus esse mihi videris*, *het komt mij voor dat gij eenigszins ontsteld zijt*. *Nescio quomodo inhaeret in mentibus quasi saeculorum quoddam augurium futurorum*.

Op dezelfde wijze worden *mirum quam*, *mirum quantum*, *nimum quantum* en dergelijke uitdrukkingen gebruikt.

Sales in dicendo nimum quantum valent. *Id mirum quantum profuit ad concordiam civitatis*.

Aanm. III. Het vraagwoord wordt weggelaten, wanneer men wil laten uitkomen, dat men het tegenovergestelde meent van datgene wat men vraagt.

Cadit in virum bonum mentiri emolumenti causa? Nihil profecto minus. Vgl. § 395. A.

a. Eenledige rechtstreeksche vragen.

369. Bij eenledige rechtstreeksche vragen worden, als de zin niet begint met een adverbium of pronomen interrogativum, de volgende conjuncties gebruikt:

1^o. *ne*, slechts om te kennen geven dat men een vraag stelt, dus zonder te laten blijken, welk antwoord men verwacht. Het wordt achter het woord gevoegd, waarop de nadruk valt, en daarmee aan het begin van den zin gezet.

Totane urbs arsit, is de gansche stad afgebrand? Meministine me hoc in senatu dicere, herinnert gij u, dat ik dit in den senaat gezegd heb?

Aanm. I. Soms drukt *ne* verwondering, wrevel of twijfel uit.

Putasne me istud facere potuisse, meent gij dat ik dit heb kunnen doen?

Gewoonlijk echter wordt bij dergelijke vragen geen vraagwoord gebruikt.

Rogas, vraagt gij dit nog? Tu hoc non vides, gij ziet dit niet?

Aanm. II. In de taal van het gewone leven wordt de *e* van *ne* dikwijls weggelaten en zoo er een *s* voor *ne* gaat, valt deze ook weg.

Credon' tibi hoc? Vin' = visne? Viden' = videsne? Vgl. § 129. A.

Het met verwondering vragende, alleen staande *ik?* heet *egone?* *zoo?* *werkelijk?* *itane?* *itane est?* *itane vero?* *itane tandem?* *Niet waar?* *nonne?* *Is het ernst?* *meent gij het?* *ei, ei?* *zoo, zoo?* *ain' (— aisne) tu?* *ain' tandem?*

2^o. *nonne*, wanneer men een bevestigend antwoord ver-

wacht. Wij zetten gewoonlijk niet bij het werkwoord, dat echter in het Latijn niet meer vertaald wordt.

Nonne poëtae post mortem nobilitari volunt, *willen de dichters na hun dood niet vereerd worden?*

A a n m. I. Wanneer meerdere vragen, waarop men een bevestigend antwoord verwacht, op elkander volgen, staat bij de eerste vraag *n o n n e* en bij de volgende vragen gewoonlijk *n o n*.

Nonne hunc in vincula duci, non ad mortem rapi, non summo supplicio mactari imperabis?

A a n m. II. Zoo men iets door een voorbeeld wil bewijzen, zegt men gewoonlijk *videsne*, *videmusne*, *videtisne*, waar wij *nonne* *vides* zouden verwachten.

Videtisne ut apud Homerum saepissime Nestor de virtutibus suis praedicet?

3^o. *num*, wanneer men een ontkennend antwoord verwacht. Wij zetten dikwijls *dan*, *soms* of *wel* bij het werkwoord.

Num negare audes, *durft gij het soms ontkennen?* Num putas me tam dementem fuisse, *gij gelooft toch zeker niet (gelooft gij dan), dat ik zoo dwaas geweest ben.*

A a n m. In plaats van *num* gebruikt men soms het sterkere *numne*, *numnam*, *numquid* of *ecquid*.

Deum ipsum numne vidisti, *hebt gij God zelven ooit gezien?* Numquid duas habetis patrias, *hebt gij dan twee vaderlanden?* Ecquid attendis, *let gij wel op?*

** 4^o. *an*, wanneer onmiddellijk na zekere bewering naar iets onwaarschijnlijk gevraagd wordt; wij gebruiken gewoonlijk *of*, *of soms*.

Non ego te dictis offendere volui; an putas me parvi facere benevolentiam tuam, *ik heb u door mijne woorden niet willen beleedigen, of denkt gij soms dat ik uwe genegenheid gering acht?*

Vervolgens, wanneer op een algemeene vraag een meer bijzondere vraag volgt; wij zeggen dikwijls *toch wel*.

Quando ista vis evanuit? an postquam homines minus creduli esse coeperunt? *wanneer is deze kracht (te Delphi) verdwenen? toch wel nadat de menschen minder lichtgeloovig begonnen te zijn?*

A a n m. Wanneer met *an* naar iets onwaarschijns gevraagd wordt, moeten de pronomina en adverbia gebruikt worden, die voor negatieve zinnen dienen.

An quisquam putat? An putas quemquam esse, qui? An unquam auditum est?

Somtijds staat *an* zonder verbum in den zin van *sive*.

Themistocles, cum ei Simonides an quis alius artem memoriae polliceretur, oblivionis, inquit, mallet.

b. Eenledige zijdelingsche vragen.

370. Bij eenledige zijdelingsche vragen, worden de conjuncties *ne*, *of*, *nonne*, *of niet* en *num*, *of*, *of soms* gebruikt als bij éénledige rechtstreeksche vragen, maar *ne* en *num* worden vaak door elkander gebruikt. Is het echter duidelijk, dat een ontkennend antwoord verwacht wordt, dan moet men *num* gebruiken. *Nonne* komt bijna alleen voor na *quaero* en ook als de ontkenning sterk moet uitkomen.

Quaero, *num pecuniam ei dederis*, *ik vraag of gij hem het geld gegeven hebt*. *Hamilcar quaesivit ab Hannibale, velletne secum in castra proficisci*, *Hamilcar vroeg aan Hannibal, of hij (niet) met hem naar de legerplaats wilde gaan*. *Croesus ex Solone quaesivit, nonne se beatissimum putaret*, *Croesus vroeg aan Solon of hij hem niet voor den gelukkigsten mensch hield*. Hier valt de klemtoon op *niet*.

** A a n m. In zuiver proza vindt men soms na *exspecto*, *experior*, *conor*, *tento* en *quaero* in plaats van *num si* gebruikt.

Quaesivit, si incolumes equites evasissent.

Wanneer in den afhankelijkten zin *volo* of *possum* staat, wordt soms het werkwoord *beproeven* uitgelaten.

Hostes circumfunduntur ex omnibus partibus, si quem aditum reperire possent, *de vijanden verspreidden zich langs alle kanten om te beproeven of zij een toegang konden vinden*.

371. Na de verba en uitdrukkingen, die onzekerheid te kennen geven, zooals: *dubito*, *dubium est*, *incertum est*, *delibero*, *haesito*, *nescio*, *haud scio* wordt *of niet* vertaald door *an*, en *of wel* door *annon* of *an* met een andere ontkenning, zooals: *an nemo*, *an nullus*, *annusquam*. Men wachte zich wel om hier *quisquam*, *ullus*, *unquam* te gebruiken.

Dubito, an hunc primum omnium ponam, *ik twijfel of ik dezen niet boven allen zal stellen* (ik ben geneigd dit te doen). *C. Gracchus si diutius vixisset, nescio an eloquentia parem habuisset* *neminem*, *ik weet niet of C. Gracchus, zoo hij langer geleefd had, wel iemand zou gehad hebben, die hem in wel-sprekendheid evenaarde* (ik geloof het niet).

** *Dubito an*, *haud scio an*, enz. staan meermalen zonder *verbum* in de beteekenis van *misschien*.

Contigit tibi quod haud scio an nemini, *u is te beurt gevallen wat misschien nog niemand te beurt gevallen is. Moriendum certe est et id incertum an hoc ipso die, wij moeten zeker sterven en misschien nog dezen dag. Vgl. over non dubito § 360. 4^o. en A. II.*

Wanneer men door nescio, haud scio geen onzekerheid in het weten, maar een stellig niet weten wil uitdrukken, dan gebruikt men n e.

Nescio, fuerintne poetae ante Homerum, *ik weet niet of er vóór Homerus dichters geweest zijn.*

c. Tweeledige rechtstreeksche en zijdelingsche vragen.

372. Bij twee- of meerledige vragen, zoowel rechtstreeksche als zijdelingsche, gebruikt men in het eerste lid utrum of n e en in het tweede of volgende leden a n (soms an ne).

Utrum ea vestra an nostra culpa est, *is dat uwe of onze schuld?* Casusne mundus est effectus an vi divina, *is de wereld door toeval gemaakt of door goddelijke kracht?* Inter praetores magna fuit contentio, utrum moenibus se defenderent an acie decernerent. Perturbantur Germani, copiasne adversus hostem ducere, an castra defendere, an fuga salutem petere praestaret.

Bij tweeledige vragen wordt *of niet* gewoonlijk vertaald door a n n o n, zoo zij rechtstreeksch zijn, en door n e c n e, zoo zij zijdelingsch zijn.

Estne ea annon, *is zij het of niet?* Magistri interest, utrum discipulus diligens sit necne.

*Bij korte scherp tegenover elkander staande tweeledige vragen laat men soms het vraagwoord voor het eerste lid weg.

Rides an ploras, *lacht gij of weent gij?*

Bij zijdelingsche vragen wordt in dit geval voor a n soms n e gebruikt.

Nihil interesse putant valeamus aegrine simus.

A a n m. I. Bij meerledige vragen vindt men in plaats van n e— a n— a n somtijds n e— n e— n e.

Deorumne immortalium, populine Romani, vestramne, qui summam potestatem habetis hoc tempore, fidem implorem?

A a n m. II. Twee vragen, die hetzelfde praedicaat hebben, doch waarvan de eene bevestigend en de andere ontkennend is, kunnen met herhaling van het praedicaat zonder vraagwoord worden uitgedrukt. Het Nederlandsche voegwoord *en* tusschen de twee vragen wordt in het Latijn niet vertaald.

Ergo haec veteranus miles facere poterit, doctus vir sapiensque non

poterit? Ergo histrio hoc videbit in scaena, non videbit vir sapiens in vita?

De eerste vraag wordt ook wel ingeleid met *a n* of *a n v e r o*.

An (vero) Scythes Anacharsis potuit pro nihilo pecuniam ducere, nostrates philosophi non poterunt?

Wij kunnen zulke zinnen ook met *terwijl* aan elkander koppelen. Vgl. § 524.

** *A a n m.* III. Men wachte zich wel *a n* te verwarren met de coniunctiones disiunctivae *aut* of *vel*, die wel verschillende begrippen onderscheiden, maar ze niet tegenover elkander plaatsen.

Nonnulli dubitant de mundo, casum ipse sit effectus aut necessitate aliqua *an* ratione ac mente divina.

A a n m. IV. Op het *pronomen* *utrum* volgt soms een tweeledige vraag als appositie.

Utrum igitur mavis, statimne nos vela facere *an* paululum remigare?

373. Zoo het antwoord op een vraag slechts een aanwijzing is van den persoon of zaak, waarnaar gevraagd wordt, staat in het antwoord dezelfde naamval als in de vraag.

Quis legem tulit? *Rullus*, *wie heeft de wet gemaakt?* *Rullus*.

Cuius est ista domus? *Patris mei*, *van wien is dit huis?* *Van mijn vader*.

Somtijds vordert de constructie een anderen naamval.

Cuius est liber? *Meus*, *van wien is dit boek?* *Van mij*. *Quanti* hoc emisti? *Parvo*, *voor hoeveel hebt gij dit gekocht?* *Voor een geringen prijs*.

374. *Ons ja* wordt uitgedrukt:

1^o. door dat woord der vraag te herhalen, waarop de nadruk valt, dikwijls met bijvoeging van *vero*.

Tunc hoc Antonio dixisti? *Ego vero*. *Antonione* tu hoc dixisti? *Antonio vero*. *Dixistine* hoc Antonio? *Dixi vero*.

2^o. door *ita*, *ita est*, *ita vero est*, *etiam*, *sane*, *sane quidem*, *omnino*, *certe*.

Ons neen wordt uitgedrukt:

1^o. door *non* met dat woord der vraag, waarop de nadruk valt.

Solusne venisti? *Non solus*.

2^o. door *non ita*, *non vero*, *minime*, *minime vero*.

A a n m. I. Zoo het antwoord de vraag verbetert, gebruikt men *immo* en sterker *immo vero* of *immo vero etiam*. Dit woord heeft een dubbele beteekenis, namelijk: *integendeel* en *ja zelfs*.

Num ille tibi familiaris est? *Immo alienissimus*, *is hij uw vriend?*

Integendeel mijn grootste vijand. Causa tibi nonne videtur bona? Immo vero optima, komt de reden u niet goed voor? Ja zelfs zeer goed. Catilina tamen vivit. Vivit? Immo vero etiam in senatum venit.

A a n m. II. Wanneer ons *ja* of *neen* door *want* gevolgd wordt, blijft het meer-malen onvertaald.

Suntne igitur insidiae tendere plagas, etiamsi excitaturus non sis feras nec agiturus? Ipsae enim ferae nullo insequente saepe incidunt.

ZESTIENDE HOOFDSTUK.

OVER HET GEBRUIK VAN DEN INDICATIVUS EN CONIUNCTIVUS IN RELATIEVE ZINNEN.

375. Relatieve zinnen, ook die met een adverbium relativum zooals, *q u o*, *u n d e*, *u b i*, etc. beginnen, staan in den *c o n i u n c t i v u s*:

^{10.} wanneer het relativum opgelost kan worden in *c u m* (causale of concessivum) *daar*, *o f s c h o o n*, en een *p r o n o m e n d e m o n s t r a t i v u m*, *p e r s o n a l e* of *p o s s e s s i v u m*.

Cur tibi invidiam, qui omnibus rebus abundem, waarom zou ik u benijden, daar ik van alles overvloed heb? Caninius fuit mirifica vigilantia, qui suo toto consulatu somnum non viderit. Caninius bezat een verwonderlijke waakzaamheid, daar hij in zijn geheele consulaat den slaap niet gezien heeft. Quis Ciceronem non legat, cuius libri tam pulchri sint, wie zou Cicero niet lezen, daar zijne geschriften zoo schoon zijn?

A a n m. I. Om bij het gebruik van het relativum geen fouten te maken, lette men op het volgende:

a. De *n a a m v a l* van het relativum is die van het demonstrativum of personale (*qui* = *cum ego*, *tu*, *is*, *cui* = *cum mihi*, *tibi*, *ei*, etc.). Als het relativum ontstaat uit een conjunctio met een pronomen possessivum, komt het in den genetivus en wel in het enkelvoud als het possessivum is van de 3 personen enkelvoud, en in het meervoud bij het possess. van de 3 personen meervoud (*cuius* = *cum meus*, *tuus*, *suus*, *quorum* = *cum noster*, *vester*, *suus*).

b. Het relativum moet natuurlijk op een of andere wijze in den hoofdzin een antecedent hebben.

** A a n m. II. Het causaal verband tusschen den hoofdzin en den relatieven zin

wordt in het Nederlandsch niet altijd uitgedrukt, vooral niet in een relatieven zin die op een uitroeping volgt.

O fortunate adolescens, qui (cum tu) tuae virtutis Homerum praecone[m] inveneris!

2^o. wanneer het relativum opgelost kan worden in ut (finale of consecutivum) *opdat, zoodat, dat*, en een pronomen demonstrativum, personale of possessivum.

Veientes legatos miserunt, qui (ut ii) pacem peterent, *de Veijenters zonden gezanten om den vrede te vragen*. Multi eripiunt aliis, quod (ut id) aliis largiantur, *velen ontnemen aan de eenen om het aan de anderen te geven*. Nemo hominum tantus est, qui (ut is) nullius ope indigeat, *niemand der menschen is zoo groot, dat hij niemands hulp behoeft*.

*Een bijzondere opmerkzaamheid vordert het pronomen is, dat meermalen een eigenschap aanduidt, die door het relativum nader verklaard wordt. Is qui kan dan opgelost worden in talis ut met een pronomen.

Non is sum, qui (talis ut ego) mortis timore terrear, *ik ben de man niet om mij door vrees voor den dood te laten verschrikken*. Non sumus ii, quibus (tales, ut nobis) nihil verum videatur.

*Wanneer is qui niet opgelost kan worden in talis ut met een pronomen, moet de indicativus volgen.

Docilis est is, qui attente vult audire. Tu es enim is, qui consilio me saepe adiuvisti.

In deze zinnen wordt niet gewezen op een eigenschap, maar op een feit.

A a n m. I. Evenals vóór ut consecutivum blijven ook voor het relativum, dat opgelost kan worden in ut consecutivum met een pronomen, de uitdrukkingen, die zoo beteekenen, meermalen weg.

Nullus est dolor, quem longinquitas temporis non mitiget. Nunc dicis aliquid, quod ad rem pertineat. Nonne satius est mutum esse, quam quod nemo intellegat dicere? Xenophanes unus, qui deos esse diceret, divinationem funditus sustulit.

**A a n m. II. De coniunctivus wordt altijd gebruikt, wanneer met een adiectivum een relatieve zin verbonden wordt, die de beteekenis van een adiectivum heeft.

Oratorem perfectum et cui nihil admodum desit Demosthenem facile dixeris.

3^o. na de adiectiva dignus, indignus, aptus en idoneus, waar wij dikwijls *om te* met een onbepaalde wijs gebruiken, of *dat* met een pronomen demonstrativum, personale of possessivum.

Quisquis turpibus voluptatibus inservit, indignus est qui

homo nominetur, *alwie zich overgeeft aan zijn onbetamelijke lusten, is onwaardig een mensch genoemd te worden*. Indignus sum, cuius (ut meis) peccatis ignoscas, *ik verdien niet, dat gij mijn misslagen vergeeft*. Dignus es, cuius (ut tuos) libros legam, *gij verdient, dat ik uwe boeken lees*. Voluptas non est digna, ad quam (ut ad eam) sapiens respiciat. Digna est virtus, cui (ut ei) studeamus. Dignus es, quem (ut te) omnes ament. Nulla mihi videbatur aptior persona, quae de senectute loqueretur, quam Catonis. Solam mentem censebant idoneam, cui crederetur.

Aanm. ** Na dignus en indignus mag men dan alleen ut in plaats van qui gebruiken, wanneer er onmiddellijk een ander qui voorafgaat. Zoo zegge men niet:

multos homines vidi, qui, qui vituperarentur, digni erant, maar: qui ut vituperarentur.

** Na aptus en idoneus kan ook ad met het gerundium volgen of de dativus van het gerundium.

Dichters en latere prozaschrijvers laten op deze adiectiva ook den infinitivus volgen.

4^o. na algemeene uitdrukkingen, zooals: sunt, *er zijn er*, non desunt, *het ontbreekt niet aan personen*, inveniuntur, *reperiuntur*, *men vindt er*, nemo est, nullus est, *er is niemand*, nihil est, *er is niets*, non habeo, *ik heb niets*, quis est, (= *er is niemand*).

Sunt qui censeant una animum cum corpore occidere, *er zijn er die meenen, dat de ziel en het lichaam te gelijk vernietigd worden*. Nihil est, quod tam miseros faciat quam impietas et scelus, *er is niets dat zulke ongelukkigen maakt als gewetenloosheid en misdaad*. Quis est, cui exploratum sit se ad vesperum esse victurum, *wie is er die zeker weet, dat hij tot den avond zal leven?* Nihil habebam, quod scriberem, *ik had niets te schrijven*.

Bij deze algemeene uitdrukkingen kan ook een onbepaald subiect staan.

In omnibus saeculis pauciores viri reperti sunt, qui suas cupiditates, quam qui hostium copias vincerent.

Aanm. I. *De coniunctivus volgt ook op est quod, *er is reden dat of om te*; non est quod, *er is geen reden*; nihil est quod, *er is volstrekt geen reden*; quid est quod, *welke reden is er*.

Quid est quod fleas, *welke reden is er dat gij weent of waarom weent gij?*

** In plaats van quod, welk woord geen pronomen relativum, maar een coniunctio is, kan men zeggen quare, cur, quamobrem, soms ut. Bij quid en nihil kan men nog causae voegen.

Quid erat causae cur metueret, *welke reden had hij om te vreezen?* Nihil est causae quod iis invideamus, quos vulgus magnos et felices nominat, *wij hebben volstrekt geen reden om hen te benijden, die het volk groot en gelukkig noemt.*

Zoo ook na est ubi, est unde, est quatenus.

Est ubi id valeat, *er zijn gevallen waarin dit geldt.* Est unde ius civile discatur, *er zijn bronnen voor de studie van het burgerlijk recht.* Est quatenus amicitiae dari venia possit, *er zijn grenzen tot welke de vriendschap mag gaan.*

Aan m. II. Wanneer bij sunt een nomen van hoeveelheid als subject staat en op bepaalde personen of zaken gewezen wordt, volgt op qui gewoonlijk de indicativus.

Sunt bestiae quaedam, in quibus inest aliquid simile virtutis. Duae sunt artes, quae possunt locare homines in amplissimo gradu dignitatis, una imperatoris, altera oratoris boni.

5°. wanneer zij zich aansluiten aan een infinitivus, accusativus cum infinitivo of coniunctivus en een wezenlijk gedeelte uitmaken van de gedachte, die in den infinitivus, accusativus cum infinitivo of coniunctivus is uitgedrukt.

Facile est continere eos, quibus praesis, si te ipse contineas (quibus praesis sluit zich aan den infinitivus continere aan en bevat een noodzakelijke aanvulling van de gedachte, die in den infinitivus is uitgedrukt), *het is gemakkelijk diegenen te bedwingen, over wie men gesteld is, zoo men zich zelven bedwingt.* Mos est Athenis quotannis laudari in contione eos, qui sint in proelio interfecti. Sunt, qui quidvis perpetiantur, dum quod velint consequantur.

** Aan m. Men gebruikt echter den indicativus:

a) wanneer de relatieve zin een aanmerking bevat van den schrijver.

Classem Athenienses Miltiadi dederunt, ut insulas, quae barbaros adiuverant, bello persequeretur.

b) wanneer de relatieve zin dient ter omschrijving van een begrip, waarvoor in het Latijn volstrekt geen of ten minste geen geschikt substantivum bestaat.

Asia tam opima et fertilis est, ut multitudine earum rerum, quae exportantur, facile omnibus terris antecellat. Res, quae exportantur is een noodzakelijke omschrijving van het begrip *uitvoer*, waarvoor in het Latijn geen substantivum bestaat. Eloquendi vis efficit, ut ea, quae ignoramus (beter dan ignorata) discere et ea, quae scimus (beter

of
Kühner
p. 789

dan scita) alios docere possimus. Fieri potest, ut recte quis sentiat et id, quod sentit, polite eloqui non possit = *deze zijne gedachte*.

**** 6^o.** wanneer zij iets mededeelen als de gedachte of meening van een ander.

Zeno appellat beatam vitam eam solam, quae cum virtute degatur (meening van Zeno). Lysander eos, qui Atheniensium rebus studuissent, ex urbe eiecit (zoo de schrijver zijn eigen meening had willen zeggen, zou hij geschreven hebben studuerant). Paetus omnes libros, quos frater suus reliquisset (meening van Paetus), mihi donavit (zoo de inhoud van den relatieven zin de meening van den schrijver bevatte, zou de zin luiden reliquerat en dan frater eius).

**** 7^o.** wanneer zij een woord of zin beperken.

Non edepol ego te, quod sciam (*voor zoover ik weet*) unquam ante hunc diem vidi.

Gewoonlijk plaatst men bij het relativum in deze beteekenis *quidem*.

Ciceronis orationes, quas quidem legerim, et verbis et rebus illustres sunt, *de redevoeringen van Cicero zijn, voor zoover ik ze gelezen heb, naar vorm en inhoud voortreffelijk*.

**** Aanm.** Voor zoover kan men ook vertalen door *quatenus*, *quoad* of *quantum* met den *indicativus*.

Quatenus neglegentia tabellariorum fieri dicis; quoad fieri potest; quantum ego scio.

376. Alle door verdubbeling of door samenstelling met *cunque* gevormde relativa, pronomina zoowel als adverbia, hebben den *indicativus* bij zich. Het werkwoord *mogen* blijft bij deze woorden onvertaald.

Quidquid a duce iussum erit, militibus faciendum est, *wat door den veldheer ook bevolen mag zijn, het moet door de soldaten gedaan worden*. Utcunque sese res habet, tua est culpa, *hoe het ook zijn moge, het is uwe schuld*.

Men gebruikt echter den *coniunctivus*, zoo het verbum in den tweeden persoon enkelvoud staat ter aanduiding van het Nederlandsche *men*.

Quotquot enumeres oratores, *hoeveel redenaars men ook moge optellen*.

Livius en latere schrijvers gebruiken bij het beschrijven van herhaalde handelingen hier gaarne den *coniunctivus*.

Quocunque se contulisset, victoriam secum trahebat.

ZEVENTIENDE HOOFDSTUK.

OVER DE BETEKENIS EN HET GEBRUIK VAN DEN IMPERATIVUS.

377. De imperativus dient in het algemeen om een bevel, wensch, verzoek of vermaning uit te drukken.

378. Men gebruikt het praesens van den imperativus, wanneer men aan een bepaalden persoon iets beveelt, dat of aanstonds moet geschieden, of zoo het reeds bestaat moet voortduren.

Ianua patet, proficiscere, *de deur staat open, vertrek.* Vive felix, *leef gelukkig.* Si quid in te peccavi, ignosce, *zoo ik u iets misdaan heb, vergeef het mij.*

****Aanm. I.** Ter verzachting van een gebod gebruikt men velim met den coniunctivus (Vgl. § 322. 1^o.) of men voegt quaeso, oro, sis, sodes, (§ 169) dum bij den imperativus.

Dicas velim. Tu quaeso crebro ad me scribe. Refer animum tuum, sis, ad veritatem, *bezin u toch.* Iube, sodes, cet. Dic dum, cet.

Ons *maar* bij een imperativus wordt vertaald door modo.

Dic modo, *zeg het maar.*

***Aanm. II.** Ter versterking van een gebod gebruikt men fac (gewoonlijk zonder ut) of cura ut met den coniunctivus.

Fac venias. Cura ut valeas.

Aanm. III. Een gebod in den derden persoon wordt uitgedrukt door het praesens coniunctivi.

Qui adipisci veram gloriam volet, iustitiae fungatur officiis.

Aanm. IV. Zoo men niet tot een bepaalden persoon spreekt, gebruikt men den tweeden persoon enkelvoud van het praesens coniunctivi.

Iniurias fortunae, quas ferre nequeas, defugiendo relinquo.

379. Het futurum van den imperativus dient vooral om aan te geven, wat men verplicht is of moet doen en ook wat men in de toekomst of na verloop van zekere handeling of bij later voorkomende gelegenheden moet doen. Het komt vooral voor in wetten, verdragen, testamenten, algemeene regels en wanneer de vervulling van het gebod afhangt van de vervulling eener voorwaarde.

Cras petito, dabitur; nunc abi, *vraag het morgen, dan zal het u gegeven worden, maar ga nu weg*. Regio imperio duo sunt iique consules appellantor; illis salus publica suprema lex esto. Servus meus Stichus liber esto Ignoscito saepe alteri, nunquam tibi. Cum valetudini tuae consulueris, tum consulo navigationi.

380. Een **verbod** wordt door goede prozaschrijvers uitgedrukt:

1^o. door *ne* met het *perfectum* *coniunctivi*, zoo het een verbod in den *tweeden* *persoon* is, en met het *praesens* *coniunctivi*, zoo het een verbod in den *derden* *persoon* is.

Ne dubitaveris, twijfel er niet aan. *Ne quis fastidiat grammatices elementa, niemand hebbe een afkeer van de grondbeginselen der spraakkunst*.

2^o. verzachtend door omschrijving met *noli, nolite*.

Nolite mentiri, gij moet niet liegen.

3^o. versterkend door omschrijving met *cave* (dikwijls zonder *ne*) of *fac ne* en den *coniunctivus* van het *praesens* of *perfectum*.

Cave credas of credideris, geloof het toch niet. *Fac ne quid omittas, sla toch niets over*. *Cave ira abripiare*.

Aanm. I. Zoo men niet tot een bepaalden persoon spreekt, gebruikt men *ne* met den *tweeden* *persoon* enkelvoud van het *praesens* *coniunctivi*.

Isto bono utare, dum adsit; cum absit, ne requiras.

Aanm. II. In wetten en algemeene regels wordt een verbod uitgedrukt door *ne* met het *futurum* van den *imperativus*.

Nocturna sacrificia ne sunt. Borea flante ne arato, semen ne iacito.

** Aanm. III. Een dubbel verbod wordt niet verbonden door *neque* maar door *neve*.

Hominem mortuum in urbe ne sepelito neve urito.

381. Wanneer men zeker is, dat iemand aan een gebod of verbod gehoor zal geven, kan men ook den *tweeden* *persoon* van het *futurum* *indicativi* gebruiken.

Tu non cessabis et ea, quae habes instituta, perficies.

Men gebruikt dezen vorm van uitdrukking vooral aan het einde van een brief.

Valebis igitur et amicis salutem dices.

ACHTTTIENDE HOOFDSTUK.

OVER DEN INFINITIVUS.

382. De infinitivus geeft het begrip, den inhoud van het werkwoord zoo onbepaald mogelijk weer door het ontbreken van de persoonsvormen. Men kan hem beschouwen als een substantivum verbale neutrius generis met slechts twee naamvallen, n.l. den nominativus en accusativus (subiecti en obiecti), dus zonder praepositie. (Hoe vertaalt men: *Na dit gehoord te hebben, of, door leeren wordt de menschelijke geest gevoed.*)

Slechts bij interest inter kan men in proza den infinitivus van de praepositie laten afhangen.

Aristo et Pyrrho inter optime valere et gravissime aegrotare nihil prorsus dicebant interesse.

Als werkwoordsvorm heeft de infinitivus

1. den zelfden casus als het werkwoord, waartoe hij behoort. Hierin wijken het Nederlandsch en het Latijn van elkaar af, omdat wij van den als substantief gebruikten infinitivus een genetiefsbepaling met *van* laten afhangen b.v. *het lezen van een boek, het gunstigen van vrienden.*

Librum legere (librum lego), amicis favere (amicis faveo), agrum colere (agrum colo) *het bebouwen van het land*, uti fraude (utor fraude) *het gebruiken van list.*

2. als nadere bepaling een adverbium en niet een adjectief.

Het oplettend lezen van een boek, librum attente legere.

Aanm. Slechts enkele pronomina demonstrativa, namelijk: hoc, illud, ipsum, totum hoc worden als adiectiva met den infinitivus verbonden.

Me hoc ipsum nihil agere delectat.

Hoogst zelden wordt een possessivum of een genetivus met den infinitivus verbonden.

Meum intellegere nulla pecunia vendo. Cuius (Fabii) non dimicare vincere fuit.

I. Infinitivus subiecti.

383. De infinitivus staat als subject:

1^o. bij est (erat, fuit, cet.) met een praedicaatsnomen, hetzij dit een substantief of een adjectief is.

Dulce et decorum est pro patria mori, *het is aangenaam en eervol voor het vaderland te sterven*. Apud Persas summa laus erat fortiter venari, luxuriose vivere, *dapper jagen en weelderig leven gold bij de Perzen voor den hoogsten roem*. Pingere artificii iucundius est quam pinxisse.

**Aan m. I. In het Nederlandsch gebruiken wij niet zelden een voorwaardelijken zin in plaats van een infinitivus.

Het is aangenaam en eervol, zoo men voor het vaderland sterft.

Aan m. II. Zoo bij est een infinitivus subiecti staat, kan men in plaats van een praedicaatsnomen ook een infinitivus zetten.

Docto homini vivere est cogitare.

2^o. bij verba impersonalia, zooals: pudet, piget, paenitet, taedet, miseret (§ 256), interest, refert (§ 258. 2^o.), opus est (§ 272. A. II.), decet, *het betaamt, het past, het staat wel*, dedecet, *het betaamt niet*, iuvat, delectat, *het vermaakt, het verheugt*, fugit, *het ontsnapt*, necesse est, *het is noodzakelijk*, oportet, *het moet, het behoort*, licet, *het is geoorloofd*, libet, *het lust*, attinet, *het komt er op aan*.

Ex malis eligere minima oportet, *van het kwade moet men het minste kiezen*. Quid attinet cum iis, quibuscum re convenias, verbis disceptare, *wat komt het er op aan over de woorden te twisten, zoo men het in de zaak eens is*.

Aan m. I. Een praedicaatsnomen of participium komt bij den infinitivus subiecti in den accusativus.

Bonum esse praestat quam bonum videri, *het is beter goed te zijn dan goed te schijnen*. Senem ante tempus fieri miserum est, *oud te worden voor zijn tijd is ellendig*. Praestat honeste vivere, quam honeste natum esse, *het is beter zich goed te gedragen dan van goeden huize te zijn*.

Aan m. II. Wanneer de infinitivus subiecti een accusativus obiecti bij zich heeft en het onpersoonlijke werkwoord geen logisch subject bij zich heeft, verandert men gewoonlijk den infinitivus activi in den infinitivus passivi; hierdoor ontstaat dan een accusativus cum infinitivo.

Hunc librum omnibus commendari decet, *men mag dit boek aan allen aanbevelen*. Eiusmodi exempla sescenta licet proferri, *men kan honderd dergelijke voorbeelden aanhalen*.

384. Decet, dedecet, iuvat, delectat en fugit hebben den persoon, wien iets betaamt, niet betaamt, vermaakt, ontsnapt, in den accusativus.

Decet verecundum esse adolescentem, *het betaamt een jongeling bescheiden te zijn.* Oratorem irasci minime decet, simulare non dedecet, *voor een redenaar is het volstrekt niet betamelijk toornig te worden, het te veinzen is niet onbetamelijk.* Fugit me illud ad te antea scribere, *het is mij ontgaan dit eerder aan u te schrijven.*

Iuvat, delectat, fugit en ook fallit en praeterit kunnen, wanneer ze een logisch subject hebben, een acc. c. inf. krijgen.

Me valde iuvat te hilari esse animo, *het verheugt mij zeer, dat gij opgeruimd zijt.* Me fallit fratrem tuum venisse, *het is mij onbekend, dat uw broeder gekomen is.*

Aanm. Deze verba kunnen ook als personalia gebruikt worden, doch van decet en dedecet mag in zuiver proza gewoonlijk slechts het neutrum van een pronom. of adiectivum subject zijn.

Ludus eos delectat. Aliena nos non decent. Id quemque decet.

Wanneer fallo persoonlijk gebruikt wordt, is de zaak steeds subject.

Ik heb mij in mijn meening bedrogen, opinio me fefellit.

385. Wanneer bij necesse est en oportet de persoon of zaak is uitgedrukt, die iets moet doen of zijn, gebruikt men den accusativus cum infinitivo.

Necesse est nos oboedire parentibus, *wij moeten onzen ouders gehoorzamen.* Legem brevem esse oportet, *een wet moet kort zijn.* Dico necesse esse hanc legem valere, *ik zeg dat het noodzakelijk is, dat deze wet van kracht is.*

Bij necesse est en oportet kan ook een bijzin in den coniunctivus zonder ut staan, doch dan moeten deze impersonalia in den praesens indicativi staan en steeds achter den conjunctief-zin.

Qui bene imperat, bene paruerit aliquando necesse est, *een goed bevelhebber moet eens een goed onderdaan geweest*

zijn. Me ipsum ames oportet, non mea, gij moet mijn persoon beminnen en niet mijne goederen.

Aanm. Zoo bij *necesse est* de persoon, voor wien iets noodzakelijk is, sterk moet uitkomen, gebruikt men niet den accusativus cum infinitivo, maar den infinitivus met den dativus.

Non quidquid tibi audire utile est, id mihi dicere necesse est, niet alles, wat voor u nuttig is om te hooren, ben ik verplicht te zeggen.

386. Bij *licet* staat de persoon, aan wien iets geoorloofd is, gewoonlijk in den dativus, en wanneer de infinitivus subiecti een praedicaatsadiectivum bij zich heeft, komt dit ook in den dativus. Een praedicaatssubstantivum echter wordt liefst in den accusativus gezet.

Mihi neglegenti esse non licet, ik mag niet nalatig zijn.

Is erat annus, quo per leges ei consulem fieri liceret.

Zoo bij *licet* geen dativus van den persoon staat, moet het praedicaatsnomen bij den infinitivus in den accusativus staan.

Medios esse iam non licebit, men zal niet meer onzijdig mogen blijven.

* Aanm. I. Soms tijds staat bij *licet* in plaats van den dativus cum infinitivo de accusativus cum infinitivo.

Non licet me isto tanto bono uti.

Licet staat ook meermalen met den coniunctivus zonder *ut*.

Per me licet stertas, voor mijn part moogt gij snorken.

Aanm. II. Wanneer bij *licet* met den dativus ook *necesse est* met den dativus staat, mag dit laatste verbum ook een praedicaatsnomen in den dativus hebben.

Illis timidis et ignavis licet esse, vobis necesse est fortibus viris esse.

Dichters en latere prozaschrijvers zetten ook bij *mihi datur, prod-est, satius est, contingit esse* het praedicaatsnomen in den dativus.

Iovis esse nepoti contingit haud uni. Non profuit equis velocibus esse.

II. Infinitivus objecti.

387. De infinitivus staat als object bij de verba, die geen volkomen begrip uitdrukken, zooals die van kunnen, moeten, mogen, beginnen, gewoon zijn.

Gallinas saginare Deliaci coeperunt de Deliërs begonnen de kippen te mesten.

Tot deze verba behooren:

assuescere, } zich gewennen.
consuescere, }

audere, *durven*.

cunctari, *talmen*.

concupiscere, *begeeren*.

cessare, }

desinere, } *ophouden*.

desistere, }

coepisse, *begonnen zijn*.

incipere, }

instituere, } *beginnen*.

cogitare, *denken*.

in animo habere, *voornemens zijn*.

animum inducere, } *in den zin hebben*.
meditari, }

parare, *gereed maken*.

tentare, *beproeven*.

conari, }

niti, } *trachten*.

maturare, }

festinare, } *zich haasten*.

properare, }

meminisse, } *gedenken*.
recordari, }

ignorare, *niet weten*.

debere, *moeten*.

discere, *leeren*.

neglegere, *verzuimen*.

posse, }

quire, } *kunnen*.

nequire, *niet kunnen*.

scire, *weten, kunnen*.

nescire, *niet weten, niet kunnen*.

oblivisci, *vergeten*.

omittere, *nalaten*.

pergere, *voortgaan*.

perseverare, *volharden*.

solere, *gewoon zijn*.

Aanm. I. Over een infinitivus passivi bij coepi en desino. Vgl. § 130. A. I.

Aanm. II. Een praedicaatsnomen of participium komt bij den infin. obiecti in den nominativus.

Beatus esse sine virtute nemo potest, *niemand kan zonder deugd gelukkig zijn*. Non omnes didicerunt liberi esse, *niet allen hebben geleerd zelfstandig te zijn*.

Aanm. III. Na cogitare, discere, ignorare, meminisse, recordari, scire, nescire, oblivisci volgt ook een accusativus cum infinitivo.

** Aanm. IV. Parare heeft soms een zin met ut, vooral als het de be-tekenis heeft van operam dare.

Het adiectivum paratus, *bereid*, wordt door de beste prozaschrijvers behalve met ad en het gerundium ook met den infinitivus ge-construeerd.

Cives Romani omnia perpeti parati erant.

De dichters voegen den infinitivus ook bij andere adiectiva.

** Aanm. V. Tentare heeft soms ut. *Beproeven of heet tentare num* of si. § 370. A.

388. Bij de verba van *besluiten*,

statuere,	consilium capere,
constituere,	consilium inire,
decernere,	

staat gewoonlijk de infinitivus, wanneer de bijzin hetzelfde subject heeft als deze verba. Men kan echter ook ut laten volgen en moet dit doen, wanneer de bijzin een ander subject heeft.

Constitui domi manere of ut domi manerem, *ik heb besloten te huis te blijven*. Constitui, ut tu domi maneres, *ik heb besloten, dat gij te huis zult blijven*.

Aanm. I. Zoo statuo *ik ben van meening*, en decerno *ik oordeel* beteekent, gebruikt men den accusativus cum infinitivo.

Senatus decrevit Ciceronis opera coniurationem esse patefactam.

** Aanm. II. Bij statuo, constituo en decerno kan in de teekenis van *besluiten* ook een accusativus cum infinitivo van het gerundivum staan, waarbij esse zeer dikwijls weggelaten wordt.

Inimici Alcibiadis quiescendum in praesenti decreverunt. Caesar non expectandum sibi statuit.

* Aanm. III. Bij consilium capere (inire) kan ook een gerundivum in den genet. staan, vooral wanneer het object van *besluiten* voorafgaat.

Galli belli renovandi consilium ceperunt.

389. Bij volo, nolo, malo, cupio, *ik wensch*, en studeo, *ik tracht*, staat de infinitivus, wanneer de bijzin hetzelfde subject heeft als de hoofdzin, en de accusativus cum infinitivo, wanneer de bijzin een ander subject heeft dan de hoofdzin.

Hoc facere volo, *ik wil dit doen*. Omnes homines student beati fieri, *alle menschen trachten gelukkig te worden*. Volo is esse, quem tu me esse voluisti, *ik wil zoodanig zijn, als gij gewild hebt dat ik ben*.

Aanm. I. ** Wanneer de bijzin hetzelfde subject heeft als de hoofdzin en tot praedicaat esse of videri met een praedicaatsnomen of een infinitivus passivi, mag men in plaats van een infinitivus ook een acc. c. inf. gebruiken.

Sapientem civem me esse et numerari volo, *ik wensch een wijs burger te zijn en er voor gehouden te worden*. Gratum me videri studeo omnibus.

Zoo men wil uitdrukken, dat iemands wil of wensch niet vervuld kan worden, moet men een accusativus cum infinitivo gebruiken.

Quam cupio me falsum esse vatem, *hoe gaarne wenschte ik een valsche profeet te zijn.*

Aanm. II. ** Bij volo, nolo, malo staat meermalen in korte zinnen in plaats van den accusativus cum infinitivo de coniunctivus met of zonder ut.

Volo ut mihi respondeas. Nolo mihi irascaris. Malo te sapiens hostis metuat, quam stulti cives laudent. Vgl. § 322. 1^o.

Wanneer op volo, nolo, cupio een accusativus cum infinitivo passivi volgt, kan men in plaats van den infinitivus praesens den infinitivus perfecti zetten, meestal met weglating van esse.

Volo hoc fieri of hoc factum volo. Patriam extinctam cupit. Hanc laudem aliis praereptam nolo.

Aanm. III. Ook in het activum wordt door verschillende dichters en door Livius de infinitivus perfecti in plaats van den infinitivus praesens gebruikt na volo (gewoonlijk met ontkenning) en nolo.

Ne quis humasse velit Aiace.

Naar analogie hiervan plaatsen zij den infinitivus perfecti dikwijls ook bij andere verba, als object vooral na de verba van kunnen en streven (possum, caveo, curo, laboro, peto, recuso, timeo enz.), als subject bij verschillende impersonalia, zooals: iuvat, licet, paenitet, pudet, melius erit, satis est.

Si pectore possit excussisse deum. Non retia ferre recusat, non tenuisse canes. Melius erit vocem non misisse, *het zal beter zijn geen geluid te geven.*

390. Bij de verba

docere, *leeren.* (Vgl. § 224.)

iubere, *bevelen.*

vetare, *verbieden.*

sinere, *toelaten.*

assuefacere, *gewoon maken.*

cogere, *dwingen.* (Vgl. § 223.)

arguere,

insimulare,

impedire,

prohibere,

} *beschuldigen.*

} *beletten, verhinderen.*

staat naast den accusativus van den persoon de infinitivus der zaak.

Doceo te Latine loqui, *ik leer u Latijn spreken.* Lycurgus virgines sine dote nubere iussit, *Lycurgus beval, dat de meisjes zonder huwelijksgift zouden trouwen.* Lex peregrinum vetat in murum adscendere, *de wet verbiedt den vreemdeling op den muur te klimmen.* Impietas cuius in animo versatur, nunquam sinit eum respirare, nunquam acquiescere. Caesar eas nationes

imperio populi Romani parere assuefecit. Insimulant hominem fraudandi causa discessisse.

Wij gebruiken hier dikwijls een bijzin met *dat* en het hulpwerkwoord *zouden*. Men wachte zich wel achter deze verba een infinitivus futuri te plaatsen.

Aanm. I. Bij *iubeo* en *veto* wordt de accusativus van den persoon meermalen weggelaten, wanneer het duidelijk is, tot welke klas van lieden het bevel of verbod gericht wordt.

Dux receptui canere iussit (sc. tubicines), *de veldheer beval den aftocht te blazen*. Desperatis Hippocrates vetat adhibere medicinam (sc. medicum). *Hippocrates verbiedt geneesmiddelen toe te dienen aan hopeloozen*.

Zoo bij deze verba de accusativus van den persoon is weggelaten, het bevel of verbod niet tot een bepaalde klas van lieden gericht is en de infinitivus een accusativus obiecti bij zich heeft, verandert men den zin gewoonlijk in een accusativus cum infinitivo, waardoor de infinitivus een passieve wordt.

Virginius arripi iubet hominem et in vincula duci, *Virginius beveelt, den man te grijpen en in de gevangenis te werpen*.

Iubet portas claudi, *hij beveelt de poorten te sluiten*. Vetuit quemquam ad eum admitti, *hij verbood, iemand bij hem toe te laten*.

Bij het geven van volksbesluiten heeft *iubeo* den coniunctivus met *ut* of *ne*, doch in dit geval moet de accusativus van den persoon worden weggelaten.

Populus Romanus iusserat, ut Sullae voluntas populo Romano esset pro lege. Quod ne fieret consules iusserunt.

Aanm. II. Bij *impedire* en *prohibere* kan men in plaats van den accusativus des persoons en den infinitivus der zaak een bijzin met *ne* (§ 352. 3^o.) of *quominus* (§ 356.) zetten.

Men zegge dus *ñ nihil me impedit fugitivum hunc servum cruci affigere ñ nihil impedit, quominus (ne) fugitivum hunc servum cruci affigam*.

Aanm. III. Zoo bij *sino* geen accusativus van den persoon staat en de infinitivus een accusativus obiecti bij zich heeft, moet men den accusativus cum infinitivo passivi gebruiken.

Suebi ad se vinum importari omnino non sinunt.

Na den imperativus van dit verbum volgt soms de coniunctivus zonder ut.

Sine me expurgem.

391. Wanneer de verba iubeo, veto, sino, assuefacio, cogo, arguo, insimulo, prohibeo in het Nederlandsch onpersoonlijk met *men* gebruikt zijn, worden zij persoonlijk naar het passief omgezet en daardoor ontstaat de constructie van den nom. c. inf. Vgl. § 216. 3^o.

Iugurtha respondere iussus est, *men beval Iugurtha te antwoorden*. Iussus es renuntiari consul, *men beval u als consul uit te roepen*. Milites Pindari domum laedere vetiti erant, *men had aan de soldaten verboden het huis van Pindarus te beschadigen*. Prohibemur hoc facere, *men verbiedt ons dit te doen*. Non sinor hoc facere, *men laat mij dit niet doen*. Occidisse patrem Roscius arguitur, *Roscius wordt beschuldigd, dat hij zijn vader gedood heeft*.

Aanm. Wanneer iubeo, veto en prohibeo in het passivum gezet worden, lette men wel op, of de afhankelijke infinitivus in het activum of passivum moet staan. Dit is vooral noodzakelijk, omdat wij in het Nederlandsch een actieven infinitivus plegen te gebruiken.

Men beval hem te antwoorden, respondere iussus est. *Men beval Decius Magius in de legerplaats te brengen*, Decius Magius in castra duci iussus est.

Om zich voor het maken van fouten te wachten, zette men eerst den Nederlandschen infinitivus om in een zin met *dat*.

Men beval, dat hij zou antwoorden. *Men beval, dat Decius Magius in de legerplaats gebracht werd*.

**** 392.** Niet zelden vindt men bij habere den infinitivus van dicere en dergelijke verba in plaats van een relatieven zin.

Nihil habeo ad te dicere, scribere in plaats van nihil habeo, quod ad te dicam, scribam.

Ook zegt men bibere dare, *te drinken geven*, bibere ministrare, *schenker zijn*.

393. Bij de werkwoorden van hooren en zien staan in het Latijn drie constructies:

1^o. een participium praesens overeenkomende met het object en in het passivum met het subject.

Lusciniam canentem audiivi, *ik heb den nachtegaal hooren zingen*. Sororem tuam ambulante vidi, *ik heb uw zuster zien wandelen*.

2^o. een accusativus cum infinitivo.

Lusciniam canere audiivi. Sororem tuam ambulare vidi. Vidi hominem in castra duci, *ik zag den man naar de legerplaats brengen*. (Waarom hier een inf. passivi?)

3^o. cum met den coniunctivus.

Lusciniam audiivi, cum caneret. Sororem tuam vidi, cum ambularet.

Hierbij valt op te merken, dat bij de eerste constructie de persoon, dien men iets hoort of ziet doen, hoofdbegrip is, en bij de tweede constructie de handeling, welke men iemand hoort of ziet doen. Bij de derde constructie wordt de waarneming als beperkt voorgesteld.

Zoo men iets niet zelf, maar van een ander hoort, moet men den accusativus cum infinitivo gebruiken.

Aanm. I. In plaats van audio dicentem aliquem, *ik hoor iemand zeggen*, zegt men liever audio aliquem of ex aliquo cum dicat. Audio aliquem dicentem is echter noodzakelijk in de beteekenis *ik hoor iemand een redevoering houden*.

** Aanm. II. Videre ut beteekent *zorgen, trachten, toezien dat*, videre ne, *toezien dat niet*.

Videndum est ut ea liberalitate utamur, quae prosit amicis, noceat nemini. Videant consules ne quid respublica detrimenti capiat.

NEGENTIENDE HOOFDSTUK.

OVER DEN ACCUSATIVUS CUM INFINITIVO.

394. Een constructie als:

Sororem tuam ambulare vidi, *ik zag uw zuster wandelen*. heet een accusativus cum infinitivo (acc. c. inf.).

Men kan dezen zin ook aldus vertalen: *ik zag dat uw zuster wandelde*. In dit geval wordt dus de afhankelijke zin met *dat* in het Latijn zóó vertaald, dat het onderwerp in den accusativus (accusativus subiecti) geplaatst wordt en het werkwoord in den infinitivus,

terwijl de conjunctie *dat* onvertaald blijft. In het Nederlandsch hebben wij een dergelijke constructie in: *Elk meent zijn uil een valk te zijn.*

Sentimus ignem calere, *wij voelen, dat het vuur warm is.*

Gaudes professionem meam laudari, *ik verheug mij, dat mijn vertrek wordt goedgekeurd.*

Een praedicaatsnomen of participium staat, als overeenkomend met het subject, eveneens in den accusativus.

Ik weet, dat ik sterfelijk ben, scio me esse mortalem. *Hij zeide, dat de Grieken overwonnen waren,* dixit Graecos victos esse.

Verba impersonalia in den acc. c. inf. missen een accus. subiecti.

Credo pluere, *ik geloof dat het regent.* Inimici Alcibiadis noceri ei non posse intellegebant.

* A a n m. De constructie van den acc. c. inf. heeft zich ontwikkeld uit den infinitivus. In § 390 hebben wij werkwoorden leeren kennen als docere, iubere, cogere, etc., die naast den acc. van den persoon (een persoonlijk object) nog een tweede object hebben als noodzakelijke aanvulling, nl. een infinitivus. Het persoonlijk object van het verbum finitum is tevens logisch subject van den infinitivus. Zoo zeggen ook wij: *Ik zag uw zuster wandelen.* Langzamerhand is het persoonlijke object losgemaakt van het verbum finitum en is grammatisch subject (in den accus.) geworden van den infinitivus. Dus: vidi sororem tuam // ambulare, werd: vidi // sororem tuam ambulare.

395. Evenals de infinitivus bekleedt ook de acc. c. inf. de plaats van subject (acc. c. inf. subiecti) of van object (acc. c. inf. obiecti) naar gelang de zin met *dat* een onderwerps- of lijdende voorwerpszin is. *Het is waarschijnlijk, dat mijn vader zal terugkeeren,* verisimile est patrem meum reversurum (esse), is een acc. c. inf. subiecti (de terugkeer is waarschijnlijk), *maár, hij bericht, dat de veldheer overwonnen heeft,* nuntiat ducem vicisse, is een acc. c. inf. obiecti (hij bericht de overwinning).

A a n m. Schijnbaar onafhankelijk staat de acc. c. inf. bij uitroepingen van verwondering en smart, en (met het vraagwoord ne) bij spijtige vragen.

Te doctum hominem esse, *gij een geleerde zijn!* Adeone esse hominem infelicem quemquam ut ego sum, *is wel iemand zoo ongelukkig als ik?*

Men kan dezen accusativus cum infinitivo verklaren door een uitgelaten verbum sentiendi of declarandi.

I. Accusativus cum infinitivo als subject.

396. De acc. c. inf. staat als subject:

1^o. bij est (erat, fuit, enz.) met het neutrum van een adiectivum of met een substantivum, waar wij meestal een onderwerpszin met *dat* gebruiken.

Victorem parcere victis aequum est, *het is billijk, dat een overwinnaar de overwonnenen spaart*. Facinus est vinciri civem Romanum, *het is een euveldaad, dat een Romeinsch burger geboeid wordt*.

Hiertoe behooren de volgende uitdrukkingen:

aequum, par, iustum est, *het is billijk, rechtvaardig*; apertum, manifestum, perspicuum est, *het is blijkbaar, klaarblijkelijk, duidelijk*; credibile, verum, verisimile, consentaneum est, *het is geloofwaardig, waar, waarschijnlijk, natuurlijk*; pulchrum, indignum, molestum est, *het is schoon, onverdiend, lastig*; facinus, scelus est, *het is een euveldaad, een misdad*.

2^o. bij vele verba impersonalia.

Omnibus bonis expedit salvam esse rempublicam, *voor alle weldenkenden is het nuttig, dat de staat in welstand verkeert*.

Tot deze verba behooren:

apparet (mihi), <i>het blijkt.</i>	convenit (mihi), <i>het behoort, men</i>
constat (mihi), <i>het is bekend.</i>	<i>stemt overeen.</i>
conducit (mihi), } <i>het is</i>	placet (mihi), <i>het behaagt.</i>
expedit (mihi), } <i>voordeelig.</i>	displicet (mihi), <i>het behaagt niet.</i>

en vele impersonalia van § 383—386, vooral indien een zin met *dat* volgt.

3^o. bij de passiva der verba sentiendi et declarandi (Vgl. § 397. 1^o.) behalve bij die, welke een nominativus cum infinitivo regeeren. Vgl. § 216.

Ex multis rebus intellegi potest mundum divina providentia administrari, *uit vele zaken kan men opmaken, dat de wereld door de goddelijke voorzienigheid bestuurd wordt*.

Aanm. Na verschillende onpersoonlijke uitdrukkingen met est en een adiectivum of substantivum, zooals: verum, verisimile, rarum est, cultus, res, vitium est, volgt somtijds ut, meermalen ook na expedit, convenit, placet, displicet. Men verklaart hier ut door onder deze uitdrukkingen een verbum van geschieden te verstaan.

Verum est, ut populus Romanus omnes gentes virtute superaverit, *het is waar, dat het Romeinsche volk alle volken in dapperheid overtroffen*

heeft. Cultus deorum est optimus, ut eos semper pura, integra, incorrupta mente veneremur, *de beste godsdienst is deze, dat wij de goden altijd met een zuiver, ongeschonden en vlekkeloos gemoed vereeren.*

Ook volgt na deze uitdrukkingen q u o d. Vgl. § 349. 2^o.

II. Accusativus cum infinitivo als object.

397. De acc. c. inf. staat als object:

1^o. bij de verba, die een gewaarwording, gedachte of verklaring te kennen geven, om aan te duiden, dat iemand iets doet of dat iets geschiedt (verba sentiendi et declarandi).

Aristoteles docet Orpheum poëtam nunquam fuisse, *Aristoteles leert, dat de dichter Orpheus nooit bestaan heeft.*
Ostendit se cum rege colloqui velle, *hij gaf te kennen, dat hij met den koning een mondgesprek wilde hebben.*

Tot deze verba behooren:

accipere, vernemen.	dissimulare, ontveinzen.
affirmare, bevestigen.	divinare, voorspellen.
animadvertere, bemerken.	ducere, meenen. § 219. A. II.
arbitrari, meenen.	existimare, meenen. § 216. 1 ^o . A.
certiorem facere, kennis geven.	fateri, bekennen. [219. A. II.
clamare, roepen.	ferre, verhalen. § 216. 2 ^o .
cognoscere, vernemen. § 216. 2 ^o .	fidere, vertrouwen.
colligere, opmaken.	ingere, zich voorstellen.
commemorare, vermelden.	improbare, afkeuren.
comperire, bevinden.	indicare, aankondigen. § 216. 1 ^o . A.
concludere, besluiten.	infitiari, loochenen.
confidere, vertrouwen.	intelligere, begrijpen.
confirmare, verzekeren.	invenire, vinden. § 216. 2 ^o .
confiteri, bekennen.	iudicare, oordeelen. § 219. A. II.
conicere, gissen.	iurare, zweren.
credere, gelooven. § 219. A. II.	laudare, prijzen.
declarare, verklaren.	legere, lezen.
defendere, verdedigen.	memorare, vermelden.
demonstrare, aantoonen.	mentiri, liegen.
desperare, wanhopen.	minari, dreigen.
dicere, zeggen. § 216. 1 ^o . A.	monstrare, aantoonen.
disserere, beweren.	narrare, verhalen. § 216. 2 ^o .

negare, <i>ontkennen.</i> § 216. 2 ^o .	referre, <i>vermelden.</i>
nuntiare, <i>boodschappen.</i> § 216. 2 ^o . A.	renuntiare, <i>boodschappen.</i>
obicere, <i>verwijten.</i>	reperire, <i>bevinden.</i> § 216. 2 ^o .
obtestari, <i>plechtig verzekeren.</i>	rerī, <i>meenen.</i>
ominari, <i>voorspellen.</i>	respondere, <i>antwoorden.</i>
opinari, <i>meenen.</i>	scribere, <i>schrijven.</i>
ostendere, <i>aantoonen.</i>	scire, <i>weten.</i>
percipere, <i>bemerken.</i>	sentire, <i>gevoelen.</i>
perhibere, <i>beweren.</i> § 216. 1 ^o .	significare, <i>te kennen geven.</i>
polliceri, <i>beloven.</i>	simulare, <i>veinzen.</i>
portendere, <i>voorspellen.</i>	sperare, <i>hopen.</i>
praedicare, <i>verkondigen.</i>	spondere, <i>beloven.</i>
praedicere, <i>voorzeggen.</i>	suspiciari, <i>vermoeden.</i>
probare, <i>goedkeuren.</i>	sustinere, <i>uithouden.</i>
prodere, <i>verhalen.</i>	testari, <i>getuigen.</i>
profiteri, <i>bekennen.</i>	tradere, <i>verhalen.</i> § 216. 2 ^o .
promittere, <i>beloven.</i>	vovere, <i>een gelofte doen.</i>
putare, <i>meenen.</i> § 216. 1 ^o . A. 219. A. II.	

Wanneer het subject van den hoofdzin en van den bijzin hetzelfde is, staat in het Nederlandsch meermalen bij de verba sentiendi et declarandi in plaats van een bijzin met *dat* een enkele infinitivus.

Ik geloof gedwaald te hebben. Ik beken al te vreesachtig geweest te zijn.

In zulk een geval wachte men zich wel, om een nominativus cum infinitivo te gebruiken. Men vertale:

Puto me erravisse. Nimis me timidum fuisse confiteor.

De dichters evenwel gebruiken hier somtijds een nominativus cum infinitivo.

Vir bonus ait esse paratus. Rettulit Ajax esse Iovis pronepos.

Evenals bij de verba sentiendi et declarandi staat ook de acc. c. inf. bij de substantiva fama, opinio, spes, nuntius, enz., waarin de beteekenis van een verbum sentiendi of declarandi gelegen is. Zoo ook bij sommige adiectiva van diezelfde beteekenis, zooals, certus, ignarus, peritus, enz.

Plurimorum philosophorum sententiae spem afferunt posse animos, cum e corporibus excesserint, in caelum quasi in domicilium suum pervenire. Peritus fortius adversus Romanos aurum esse quam ferrum.

* A a n m. I. Wanneer de verba sentiendi et declarandi niet aanduiden, dat iemand iets doet of dat iets geschiedt, maar een bevel, raad of wensch te kennen geven, moet men u t o f n e laten volgen. De verba sentiendi et declarandi komen dan krachtens hunne beteekenis overeen met de verba, waarover in § 351. 2^o. gesproken is.

Pythia respondit, ut moenibus ligneis se munirent, *de Pythia antwoordde, dat zij zich achter houten muren moesten verschansen.*

Men zegt: pater scripsit mihi filio proficisci licere, wanneer de vader door zijn schrijven verklaart, dat zijn zoon mag vertrekken, doch: pater scripsit mihi, ut filio proficisci liceret, wanneer de vader door zijn schrijven verzoekt, dat zijn zoon mag vertrekken.

A a n m. II. ** In het Nederlandsch worden de verba sentiendi et declarandi, alsmede de onpersoonlijke uitdrukkingen en verba, die den acc. c. inf. regeeren (Vgl. § 396. 1^o. en 2^o.) en de beteekenis hebben van verba sentiendi et declarandi, dikwijls als tusschenzinnen gezet of door adverbiale uitdrukkingen vervangen.

Mijn vader zal, naar men zegt, (zooals ik hoop, vermoedelijk) spoedig terugkeeren.

In het Latijn mag men nu eveneens zeggen: pater, ut aiunt, (spero, opinor, maar deze woorden liefst zonder ut) mox redibit. Gewoonlijk echter maakt men zulk een tusschenzin tot hoofdzin en laat er dan een accusativus cum infinitivo op volgen.

Patrem aiunt (spero, opinor) mox rediturum esse. *Pericles was, zooals bekend is, de zoon van voornamen ouders, Periclem filium fuisse constat nobilissimorum parentum. Facile adducimur ut assentiamur iis, quos bonis moribus praeditos esse opinamur, wij worden er gemakkelijk toe gebracht om met hen in te stemmen, die naar onze meening een goed karakter hebben.*

** Evenzoo vertaalt men waarschijnlijk door verisimile est (of videor met den nominativus cum infinitivo), *blijkbaar door apertum est, enz.*

De verba putare, existimare, arbitrari, enz. alsmede videri en non dubitare worden omschrijvenderwijze gebruikt ter vertaling van de Nederlandsche bijwoorden *wel* en *zeke*r in verbinding met *zullen*, *moeten* of *kunnen* om de onzekerheid of de waarschijnlijkheid van een vermoeden uit te drukken.

Hoe zullen die tien duizend Grieken wel verrukt zijn geweest van vreugde, toen zij na een moeitevollen tocht van den top eens bergs de zee in het gezicht kregen, decem milia illa Graecorum cum laboribus itineris superatis ex summo quodam monte mare conspexissent quanto gaudio eos perfusos esse putas (putatis, putamus)?

2^o. bij vele verba, die willen, toelaten en het tegendeel beteekenen (verba voluntatis).

Alcibiades Athenas Lacedaemoniis servire non poterat

pati, *Alcibiades kon niet dulden, dat Athene aan de Lacedemoniërs onderworpen was.*

Tot deze verba behooren volo, nolo, malo, cupio, studeo (§ 389), iubeo, veto (§ 390. A. I.), sino (§ 390. A. III). patior, *ik duld*, impero, *ik beveel*, en postulo, *ik eisch*. (§ 351. A. I.)

3^o. bij de verba, die blijdschap, droefheid, verwondering te kennen geven (verba affectuum).

Gaudeo te mihi favere, *ik ben blijde, dat gij mij begunstigt.*

Tot deze verba behooren:

admirari, <i>zich verwonderen.</i>	indignari, <i>zich verontwaardigen.</i>
delectari, <i>zich verheugen.</i>	irasci, <i>zich vertoornen.</i>
dolere, <i>bedroefd zijn.</i>	laetari, <i>zich verheugen.</i>
aegre ferre, <i>misnoegd zijn.</i>	mirari, <i>zich verwonderen.</i>
gaudere, <i>zich verheugen.</i>	queri, <i>zich beklagen.</i>
gloriari, <i>zich beroemen.</i>	sollicitari, <i>bekommerd zijn.</i>

Op deze verba volgt ook quod. Vgl. § 349. 1^o.

Op mirari en admirari volgt ook si.

Miror si amicum habere potuit.

***398.** Het subject van den accusativus cum infinitivo wordt slechts zelden uitgelaten. Nu en dan geschiedt dit echter met de pronomina personalia en wel:

1^o. in korte zinnen.

Id (se) nescire dixit, *hij zeide, dat hij dit niet wist.*

2^o. wanneer hetzelfde pronomen met een infinitivus onmiddellijk voorafgaat.

Puderet me dicere (me) non intellexisse, *ik zou mij schamen te zeggen, dat ik het niet begrepen had.*

3^o. meermalen in een oratio obliqua, waarin verscheidene accusativi cum infinitivo met het subject se op elkander volgen.

***399.** In het Nederlandsch gebruiken wij meermalen zinnen als de volgende:

Men verhaalt van Pythagoras, dat hij eens te Phlius kwam. Van Dionysius verhaalt men dat zijn matigheid in spijs en drank groot geweest is.

In deze zinnen staat bij de verba sentiendi et declarandi een bepaling met van of over, die in den zin met dat als subject, bepaling of aangegeven door een bezittelijk voorn.w. terugkeert. Voor een goede Latijnsche vertaling moet men in zulke gevallen de bepaling met van of over wegnemen en vertalen alsof er staat:

Men verhaalt, dat Pythagoras eens te Phlius kwam. Men verhaalt, dat de matigheid van Dionysius in spijs en drank groot geweest is.

Pythagoram narrant olim Phliuntem venisse. Dionysii summam fuisse in victu temperantiam tradunt. Iis fidem habemus, quos plus intellegere quam nos arbitramur, *wij schenken aan hen vertrouwen, van wie wij meenen, dat zij meer verstand hebben dan wij.*

Deze opmerking geldt ook, wanneer er een *nominativus cum infinitivo* gebruikt moet worden.

Dicebare profectus esse, *men zeide van u, dat gij vertrokken waart.*

Evenzoo zou het bovenstaande voorbeeld kunnen heeten:

Pythagoras narratur olim Phliuntem venisse. Vgl. § 216. 1^o. A.

Bij de vertaling lette men erop, dat een acc. c. inf. die met een pron. relativum begint, in het Nederlandsch met een bepaling met *van* of *over* moet vertaald worden.

Domum ad se venire iussit centuriones, quos bene sentire de republica cognoverat, *hij liet de centurionen, van wie hij wist dat ze gunstig dachten over de republiek, bij zich tehuis komen.* (Men zou vlgs. § 397. A. II ook kunnen vertalen: *die, zooals hij wist, gunstig dachten.*)

Slechts dan mag men de in den hoofdzin zetten, wanneer het beteekent *wat betreft* en het daarmede verbonden substantivum een *sterken nadruk* heeft.

De Antonio iam ante tibi scripsi non esse eum a me conventum, *wat Antonius betreft, zoo heb ik u reeds vroeger geschreven, dat ik hem niet bezocht heb.*

400. Wanneer het *verbum* van een *accusativus cum infinitivo* een *accusativus obiecti* bij zich heeft, ontstaat er soms dubbelzinnigheid. Men kan deze meermalen opheffen door een bepaalde plaatsing der woorden en altijd door den zin in het *passivum* te zetten. Met opzet legde de dichter Ennius Apollo in zijn godspraak aan Pyrrhus de volgende woorden in den mond: *Aio te, Aeacida, Romanos vincere posse.* Had Apollo ondubbelzinnig willen spreken, dan had hij gezegd *of te a Romanis of Romanos a te vinci posse.*

**** 401.** Wanneer het eerste lid eener vergelijking in den acc. c. inf. staat, en 't tweede lid hetzelfde werkwoord heeft als 't eerste lid, wordt in het tweede lid het werkwoord weggelaten en het subject in den *accusativus* geplaatst. Dit geldt ook voor vergelijkende zinnen, waarin een *qui* terugziet op een *idem*, *quantus* op *tantus*, *qualis* op *talis*, etc.

Terentium censeo elegantiores fuisse poëtam quam Plautum, *ik geloof dat Terentius een keuriger dichter geweest is dan Plautus (geweest is).* Platonem ferunt idem sensisse de immortalitate animorum, quod Pythagoram, *men zegt dat Plato hetzelfde gevoelen had over de onsterfelijkheid der ziel als Pythagoras (dat Pythagoras had).* Te suspicor iisdem rebus, quibus me ipsum, commoveri, *ik vermoed, dat gij door dezelfde*

zaken getroffen wordt als ik (waardoor ik getroffen word). Zoo de relatieve zin volledig werd uitgedrukt, zou hij luiden: quod Pythagoras senserit; quibus ego ipse commovear. Antonius aiebat se tantidem frumentum aestimasse quanti Sacerdotem.

** A a n m. I. Bij een vergelijking in den comparativus met quam, kan men soms quam weglaten en het subiect in den ablativus plaatsen. Vgl. § 295.

A a n m. II. Zoo iedere zin zijn eigen verbum heeft, zet men den zin met quam ôf in den accusativus cum infinitivo ôf in den coniunctivus met of zonder ut. Vgl § 298. 2^o.

Nonne tibi affirmavi quidvis me potius perpessurum quam ex Italia exiturum, heb ik u niet verzekerd, dat ik liever alles zou verduren, dan dat ik Italië zou verlaten? Certum habeo maiores quoque quamlibet dimicationem subituros fuisse potius, quam eas leges sibi imponi paterentur. Testatus est Magnetes in corpora sua citius saevituros, quam ut Romanam amicitiam violarent.

** 402. Wanneer in het tweede lid eener vergelijking (alsook in het tweede lid bij idem.... qui, talis.... qualis, tantus.... quantus) een werkwoord staat dat een acc. c. inf. regeert, en dat tweede lid een ander subject heeft dan de hoofdzin, moeten er in het Latijn sommige woorden aangevuld worden, die in het Nederlandsch gewoonlijk worden uitgelaten.

De schade is niet zoo groot als ik gedacht had (dat zij was), damnum non tantum est, quantum id esse putabam. Gij zijt niet zoodanig als ik gehoopt had (dat gij zijn zoudt), non talis es, qualem te fore speraveram.

403. Om te weten, in welken tijd de infinitivus moet geplaatst bij de constructie van den acc. c. inf., moet men niet zien naar den tijd van den bijzin, maar naar de verhouding van tijd tusschen de handeling van den hoofd- en bijzin.

1. Is de handeling van den bijzin gelijktijdig met die van den hoofdzin, dan gebruikt men den infinitivus praesens.

Ik geloofde dat hij schreef, credebam (credidi) eum scribere.

2. Is de handeling van den bijzin geschied vóór die van den hoofdzin, dan gebruikt men den infinitivus perfecti.

Ik geloof dat hij schreef, credo eum scripsisse.

3. Zal de handeling van den bijzin geschieden na die van den hoofdzin, dan gebruikt men den infinitivus futuri.

Ik geloofde dat hij zou schrijven, credebam (credidi) eum scripturum esse.

**** Aan m.** Wanneer het werkwoord, waarvan de conjunctie *dat* afhangt in den voltooid tegenwoordigen tijd staat en het werkwoord van den bijzin in den onvoltooid verleden tijd, doch de handeling van den bijzin reeds geschied was, voordat de handeling van den hoofdzin begon, gebruikt men niet het praesens, maar het perfectum infinitivi.

Vele schrijvers hebben bericht, dat de koning bij het gevecht tegenwoordig was, multi scriptores tradiderunt regem in proelio affuisse.

404. Bij het gebruik van den infinitivus futuri lette men op het volgende:

*** 1^o.** bij de verba van hopen, beloven, gelooven, zweren, dreigen (sperare, polliceri, promittere, spondere, vovere, jurare, minari, enz.) staat in het Nederlandsch meermalen een infinitivus praesens.

Caesar dreigde de stad tot den grond toe te verwoesten.

In het Latijn echter moet op deze verba altijd een accusativus cum infinitivo in het futurum volgen, zoo de handeling nog toekomstig is.

Caesar urbem funditus deleturum se esse minatus est. Milites se potius morituros iuraverunt quam arma tradituros. Spero rem conventuram esse. Promitto tibi rem prospere cessuram.

Vgl. over posse enz. infra 3^o in fine.

**** 2^o.** bij de verba iubere, vetare, etc. (§ 390), bij de verba voluntatis (volo, etc.) en de verba van besluiten staat geen infinitivus futuri, al gebruiken wij in het Nederlandsch een bijzin met *zouden*.

**** 3^o.** de infinitivus futuri wordt meermalen in het activum, zeer dikwijls in het passivum, vooral na spero en spes en altijd bij verba die een infinitivus futuri missen, omschreven door fore (soms futurum esse) ut (consecutivum).

De bijzin met ut staat in het praesens coniunctivi, zoo het verbum van den hoofdzin staat in een tempus van de eerste klas, en in het imperfectum coniunctivi, zoo de hoofdzin staat in een tempus van de tweede klas.

Credo fore (futurum esse) ut epistolam scribas.

" " " " " epistola scribatur.

Credebam fore (futurum esse) ut epistolam scriberes.

" " " " " epistola scriberetur.

Me consolatur spes fore ut progressum faciatis.

Dico fore (futurum esse) ut te huius rei paeniteat.

Dicebam " " " " " " " " " paeniteret.

De infinitivi posse, velle, nolle, malle worden ook als infinitivi futuri gebruikt.

Spero velle mecum Sulpicium colloqui. Totius Galliae sese potiri posse sperant.

In plaats van esse staat somtijds fore bij het participium op urus.

Putate matronas urbis ac liberos nostros ad genua vestra obversaturos fore.

Aanm. Bij *memini* en *memoria teneo* worden verleden gebeurtenissen, waarvan men zelf getuige was, door den infinitivus praesens uitgedrukt.

Memini Catonem anno antequam mortuus est mecum disserere, ik herinner mij, dat Cato een jaar voor zijn dood een gesprek met mij had.
Memoria teneo Scaevolam, cum esset summa senectute, quotidie facere omnibus conveniendi sui potestatem.

Zoo men echter iets mededeelt, waarvan men zelf geen getuige was, of zoo men een feit, waarvan men getuige was, als verleden voorstelt, gebruikt men den infinitivus perfecti.

Memineram C. Marium, cum vim armorum profugisset, senile corpus paludibus occultasse. Meministi me ita distribuisse causam.

405. De infinitivus van het *futurum exactum* wordt gevormd:

1^o. in het *activum* door *fore* ut met het *perfectum coniunctivi*, zoo het verbum van den hoofdzin in een tempus van de eerste klas, en met het *plusquamperfectum coniunctivi*, zoo het verbum van den hoofdzin in een tempus van de tweede klas staat.

Credo fore ut epistolam scripseris.

Credebam „ „ „ scripsisses.

2^o. in het *passivum* en bij de *deponentia* door het *participium perfectum* met *fore* of door *fore* ut met het *perfectum* of *plusquamperfectum coniunctivi*.

Credo (credebam) epistolam scriptam fore. Credo me tum iam perfectum fore. Sperabam fore, ut ea, quae superioribus litteris a te petissemus, impetrata essent.

406. De hoofdzin eener vooronderstelling van het derde geval wordt in den *accusativus cum infinitivo* uitgedrukt:

1^o. zoo hij in de *oratio recta* in het *imperfectum coniunctivi* staat, door den *infinitivus futuri*.

Hoc si diceres, errares, heet: existimo te, si hoc diceres, erraturum esse.

Zoo het verbum geen *infinitivus futuri* kan vormen, gebruikt men een omschrijving met *futurum esse* (niet *fore*) ut en het *imperfectum coniunctivi* en deze omschrijving is in het *passivum* de gewone constructie.

Existimo, si hoc faceres, futurum esse ut multareris (zelden: te multatum iri).

2^o. zoo hij in de *oratio recta* in het *plusquamperfectum coniunctivi* van het *activum* staat, door het *participium opurus* met *fuisse*, en zoo het verbum geen *participium opurus* heeft, door omschrijving met *futurum fuisse* ut en het *imperfectum coniunctivi*.

Existimo te erraturum fuisse, si hoc dixisses. Existimo, si hoc fecisses, futurum fuisse ut facti te paeniteret.

Deze omschrijving wordt altijd gebruikt in het *passivum*.

Si hoc fecisses, existimo futurum fuisse ut multareris.

TWINTIGSTE HOOFDSTUK.

OVER DE ORATIO OBLIQUA.

407. In de oratio recta worden iemands woorden of gedachten weergegeven, zooals zij gesproken of gedacht zijn.

Socrates zeide: allen zijn welsprekend genoeg in hetgeen zij weten.

In de oratio obliqua daarentegen worden iemands woorden of gedachten verhalender wijze medegedeeld en afhankelijk gemaakt van een verbum sentiendi of declarandi.

Socrates zeide, dat allen welsprekend genoeg zijn in hetgeen zij weten.

Aanm. De oratio obliqua kan ook in ruimeren zin genomen worden. Zij omvat dan niet de mededeeling van iemands woorden, afhankelijk gemaakt van een verbum sentiendi of declarandi, maar omvat alle afhankelijke zinnen die de meening of gedachte, wensch of bedoeling van iemand zijdelings weergeven.

Deze oratio obliqua in ruimeren zin komt dan vooral voor in doelvandaag zinnen en bij de verba efficiendi (§ 351) of in zijdelingsche vragen of in zinnen met quod en quia (coni. causales). Men vergelijke de voorbeelden van § 455. In de oratio recta zouden de Nederlandsche voorbeelden luiden:

Wat zeggen de soldaten van mij, kom het middagmaal bij mij gebruiken, de rijkdom kan mij niet gelukkig maken, boodschap mij of ik van alle kanten word ingesloten, niemand mag mij in welsprekendheid evenaren.

Wanneer deze en dergelijke zinnen nu tot een wijdere oratio obliqua gemaakt worden, staan zij volgens § 409 in den coniunctivus en hebben volgens § 410 het pron. reflexivum van den derden persoon.

408. Voor de verandering der hoofdzinnen van de oratio recta in de oratio obliqua gelden de volgende regels.

I. De hoofdzinnen der oratio recta, die een verhaal of uit-

spraak bevatten en in den *indicativus* staan, worden in de *oratio obliqua* uitgedrukt door den *accusativus cum infinitivo*.

Solon dixit: nemo ante	Solon dixit neminem ante
mortem beatus est praedi-	mortem beatum esse praedi-
candus.	candum.

II. De hoofdzinnen der *oratio recta*, die een bevel, verzoek, wensch of vermaning uitdrukken en in den *imperativus* of *coniunctivus* staan, worden in de *oratio obliqua* in den *coniunctivus* gezet, gewoonlijk zonder *ut*, zoo zij bevestigend zijn, met *ne*, zoo zij ontkennend zijn.

Respondit: nondum tem-	Respondit nondum tempus
pus pugnae est; castris vos	pugnae esse; castris se tene-
tenete vosque ex labore refi-	rent seque ex labore refice-
cite.	rent (waarom hier reflexiva?).

Caesar milites hortatus est:	Caesar milites hortatus est,
ne ea, quae acciderunt, gra-	ne ea, quae accidissent, gra-
viter feratis neve his rebus	viter ferrent neve his rebus
terreamini.	terrerentur.

** Aanm. Men lette wel op, dat hier spraak is van hoofdzinnen, die in de *oratio recta* in den *coniunctivus* staan (Vgl. § 323—327.) en afhangen van een *verbum sentiendi* of *declarandi* en vervolgens dat de verba, waarover in § 397. 1^o. A. I. gesproken wordt, beschouwd moeten worden als verba van bewerken of trachten te bewerken. Overigens hebben ook sommige dezer verba somtijds den *coniunctivus* zonder *ut*. Vgl. § 351. 2^o. A. III

** III. De hoofdzinnen der *oratio recta*, die een vraag bevatten en in den *indicativus* staan, worden in de *oratio obliqua* uitgedrukt door den *coniunctivus*, zoo het een vraag van den 2den persoon is, en gewoonlijk door den *accusativus cum infinitivo*, zoo het een vraag van den 1sten of 3den persoon is.

Caesar milites allocutus est:	Caesar milites allocutus est,
quid tandem veremini aut cur de	quid tandem vererentur aut cur
vestra salute desperatis?	de sua salute desperarent?

Plebs fremit: quid vivimus,	Plebs fremit, quid se vivere,
quid in parte civium censemur?	quid in parte civium censerit?

Tribuni militum dixerunt: quid	Tribuni militum dixerunt, quid
est levius aut turpius quam auc-	esse levius aut turpius quam
tore hoste de summis rebus capere	auctore hoste de summis rebus
consilium?	capere consilium?

Alle vragen, die in de oratio recta in den *coniunctivus* staan, behouden dezen modus in de oratio obliqua.

Quis mihi hoc persuadeat?

Quis sibi hoc persuaderet?

Cur fortunam periclitemur?

Cur fortunam periclitarentur?

409. De bijzinnen der oratio recta, ook die, welke met conjuncties beginnen, die den *indicativus* regeeren, staan, behoudens de uitzonderingen, in de oratio obliqua in den *coniunctivus*.

Dixit miles: omnia feci,
quae mihi imperata erant.

Dixit miles se omnia fecisse,
quae sibi imperata essent.

Respondit dux: miles poenam dedit,
quoniam imperio non paruerat.

Respondit dux militem poenam dedisse,
quoniam imperio non paruisset.

Aanm. I. Zooals wij uit de voorbeelden van § 408. II. zagen, is ook de tijd van het werkwoord gewijzigd. Daar de oratio obliqua gewoonlijk afhangt van een *verbum* in den verleden tijd (*tempus* der tweede klas), zoo staan ook gewoonlijk alle zinnen in den *coniunctivus* volgens de leer der *consecutio temporum* in de *tempora* der 2e klas (*imperfectum* of *plusquamperf.*) § 317.

Meermalen echter vindt men, vooral in een langere oratio obliqua, het *praesens* of *perfectum coniunctivi* gebruikt, niettegenstaande het *verbum* van den hoofdzin in een verleden tijd staat. Den schrijver zweeft dan een *praesens historicum* voor den geest.

**Aanm. II. De bijzinnen, welke een aanmerking bevatten van den schrijver, en welke dienen ter omschrijving van een begrip, waarvoor in het Latijn volstrekt geen of ten minste geen *geschikt substantivum* bestaat, staan in den *indicativus*. Vgl. § 375. 5^o. A.

**Aanm. III. De relatieve zinnen, die opgelost kunnen worden in *et* of *nam* met een *demonstrativum*, kunnen in de oratio obliqua in den *accusativus cum infinitivo* staan.

Ad ea Herennius respondit multos annos iam inter Romanum Nolanumque populum amicitiam esse, cuius (et eius) neutros ad eum diem paenitere. Themistocles dixit Atheniensium urbem ut propugnaculum oppositum esse barbaris, apud quam (nam apud eam) iam bis classes regias fecisse naufragium.

410. Daar in het Latijn de oratio obliqua altijd in den *derden* persoon wordt voorgesteld, gelden de volgende regels voor de verandering der *pronomina*.

1. De *pronomina personalia* en *possessiva* van

den 1sten persoon (ego, nos, meus, noster) worden in de oratio obliqua veranderd in het pronomen reflexivum (sui, sibi, se, suus), en zoo zij in den nominativus moeten staan in ipse.

Ariovistus respondit, si ipse Caesari non praescriberet quemadmodum suo iure uteretur, non oportere sese a Caesare in suo iure impediri.

** 2. De pronomina personalia en possessiva van den 2den persoon (tu, vos, tuus, vester) worden in de oratio obliqua veranderd in ille, soms ook, vooral als zij toonloos zijn, in is.

Cave, ne te cunctante Numidae sibi consulant, wordt in de oratio obliqua: caveat, ne illo cunctante Numidae sibi consulant. Alexandro a Dodonaeo Iove data dictio est, caveret Acherusiam aquam; ibi fatis eius terminum dari.

Wanneer deze pronomina in de oratio recta als reflexivum gebruikt zijn, moeten zij in de oratio obliqua, die altijd in den 3den persoon wordt voorgesteld, natuurlijk ook in het reflexivum van den 3den persoon veranderd worden. Men zie de voorbeelden in § 408. II en III.

** 3. Voor het persoonlijk voornaamwoord van den 3den persoon gebruikt men ook in de oratio obliqua gewoonlijk is.

** A a n m. Zoo in de oratio recta het pronomen hic en het adverbium nunc voorkomen, worden deze woorden in de oratio obliqua na een tempus van de tweede klas gewoonlijk veranderd in ille en tum.

Hic dies omnes labores et victorias confirmabit, zal worden: illum diem . . . confirmaturum.

*411. Meermalen wordt het verbum, waarvan de oratio obliqua afhangt, verzwegen, zoodat men er bij de vertaling een verbum sentiendi of declarandi moet bijvoegen.

Hominem secunda oratione extollit, illum regem, ingentem virum esse, *hij stak den man door een vleiende toespraak in de hoogte, zeggende dat hij een koning en een groot man was.*

Niet zelden gaat er een ontkennend verbum vooraf, zoodat men een bevestigend verbum moet aanvullen.

Regulus reddi captivos negavit esse utile; illos enim adolescentes esse et bonos duces, se iam confectum senectute.

A a n m. Inquam mag alleen gebruikt worden bij de oratio recta en staat altijd tusschen de gesproken woorden.

Ennius, animus aeger, inquit, semper errat.

Zoo het bij inquam behoorende subject ook tusschen de woorden der oratio recta staat, wordt het gewoonlijk achter inquam gezet.

Optime, inquit Tullius, philosophiam laudasti.

Wanneer het subject een participium bij zich heeft, staat het hiermede voorop, terwijl inquam tusschen de gesproken woorden volgt.

Tum Crassus subridens, quid censes, inquit, Cotta?

Voor de ontbrekende vormen van inquam gebruikt men dico.

Timotheum ferunt, cum cenavisset apud Platonem, dixisse: vestrae quidem cenae non solum in praesentia, sed etiam postero die iucundae.

Aio wordt gewoonlijk bij de oratio obliqua geplaatst, en wel vóór, tusschen of na de woorden, maar heeft altijd zijn subject bij zich.

Non male ait Callimachus lacrimasse Priamum.

In de vormen ut ait, aiunt mag het ook bij de oratio recta gebruikt worden.

O praeclarum custodem, ut aiunt, lupum!

EEN EN TWINTIGSTE HOOFDSTUK.

OVER DE PARTICIPIA.

412. De participia zijn volgens hun vorm adiectiva en komen met het substantivum, waarbij zij behooren, overeen in geslacht, getal en naamval.

Het partic. praesens gaat in den ablat. singularis meestal uit op i (behalve in den abl. abs.) en in den gen. pluralis op ium.

Volgens hunne beteekenis zijn zij verba en regeeren hun eigen casus.

Tuam petens amicitiam, *uwe vriendschap inroepende*. Tota regione potitus, *de geheele landstreek bemachtigd hebbende*.

De tijden der participia richten zich naar de verhouding van tijd, waarin zij staan tot het verbum van den zin. Is er dus tusschen de twee handelingen gelijktijdigheid, dan gebruikt men het part. praesens; geschiedt de handeling van het participium vóór die van den hoofdzin, dan gebruikt men het part. perfectum; heeft de handeling van het participium plaats na die van den hoofdzin, dan het part. futurum.

Ridens hoc dicit (dixit, dicet), *hij zegt (zeide, zal zeggen) dit lachende*. Alexander Persis bellum illaturus magnas copias contraxit, *Alexander voornemens zijnde de Perzen te beoorlogen bracht een groot leger op de been*.

* Aan m. Wanneer de participia op n s een object of nadere bepaling bij zich hebben, gaan zij in den ablativus singularis gewoonlijk uit op e.

E patre Stoicos ridente. Cum exercitu pugnare cupiente. Cum consule redeunte ex Boeotia. Ook zegt men altijd: ab ineunte aetate, adolescentia.

413. Verschillende participia praesentia en perfecta zijn geheel in adiectiva overgegaan en kunnen zelfs in den comparativus en superlativus gezet worden.

Patiens, praestans, diligens, potens, doctus, ornatus, acutus, argutus.

** Aan m. I. In het Nederlandsch worden de tegenwoordige deelwoorden van overgankelijke werkwoorden dikwijls als adiectiva gebruikt.

Een drukkende oorlog, een roerende melodie, troostende woorden, met biddende stem.

In het Latijn daarentegen mogen de participia praesentia van verba transitiva, zoo zij niet geheel in adiectiva zijn overgegaan, niet als adiectiva (zonder object of regeering) gebruikt worden. Bovenstaande voorbeelden vertalen men dus niet: bellum premens, numeri commoventes, verba solantia, voce oranti, maar:

bellum grave, flebiles numeri, verba plena solatii, supplici voce.

Met het gebruik der participia praesentia van verba intransitiva en der participia perfecta kan men veel vrijer zijn.

** **414.** Betrekkelijk de beteekenis der participia perfecta van sommige verba deponentia valt op te merken:

1^o. dat zij ook een passieve beteekenis hebben. De voornaamste zijn: comitatus, *begeleid*, complexus, *omvat*, confessus, *bekend*, contestatus, *beproeft*, dimensus, *afgemeten*, ementitus, *voorgewend*, expertus, *beproeft*, interpretatus, *verklaard*, meditatus, *overlegd*, pactus, *bedongen*, partitus, *gedeeld*, populatus, *verwoest*.

Men bemerke echter wel, dat Cicero deze participia slechts dan als passiva pleegt te gebruiken, wanneer zij met werkelijke participia passiva verbonden zijn.

Populatus atque vexatus; dimensus atque descriptus.

Ook worden deze participia hoogst zelden als passiva gebruikt in den ablativus absolutus en om de eigenlijke passieve tijden te vormen.

Gallia populata est, beteekent niet: *Gallië is verwoest geworden*, maar *Gallië is (ligt) verwoest*.

2^o. dat zij meermalen, vooral bij een verbum in het praesens of perfectum historicum, de beteekenis hebben van participia praesentia. Zoo altijd ratus (Vgl. § 135), *meenende*, dikwijls veritus, usus, arbitratus, enz.

Caesar insidias veritus exercitum castris continuit, *Caesar, een hinderlaag vreezende, hield zijn leger binnen de legerplaats.*

Hetzelfde geldt van de participia perfecta der semideponentia *fishus*, *confishus*, *diffishus*, *solitus*, soms ook *ausus* en *gavishus*.

415. ** Het participium perfectum van sommige verba passiva, vooral van die, welke kennen en besluiten beteekenen (*exploratum*, *cognitum*, *perceptum*, *perspectum*, *statutum*, *constitutum*, *deliberatum*) wordt meermalen met *habeo*, *mihi est*, soms ook met *teneo* en *possideo* gebruikt in plaats van het perfectum activum om de uitdrukking te versterken en het voortduren van den toestand aan te duiden, terwijl het participium overeenkomt met het object van *habeo*, *teneo*, *possideo* en met het subject van *mihi est*

Statutum habeo omnibus viribus in discendam linguam Latinam incumbere, ik heb vast besloten mij met alle kracht op het Latijn toe te leggen. A Tullio mihi exploratum est nihil eum fecisse scientem, quod esset contra existimationem tuam. Eum locum, quem nobilitas praesidiis firmatum tenebat, rescidistis. Roscii patrimonium domestici praedones vi ereptum possident. Caesar aciem instructam habuit.

Soms zegt men ook in plaats van *mihi persuasum est persuasum habeo*.

Aanm. I. Ook in den accusativus cum infinitivo wordt de infinitivus perfecti omschreven met *teneri*, zoo men wil aanduiden, dat een vroeger begonnen handeling nog voortduurt.

Accepi urbem obsessam teneri, ik heb vernomen, dat de stad ingesloten is.

Vgl. over de beteekenis van *obsessam esse* en *fuisse*. § 106.

Aanm. II. In het Nederlandsch gebruiken wij dikwijls bij het beschrijven van tegenwoordige handelingen en toestanden een verleden deelwoord met het hulpwerkwoord *zijn*.

De sprinkhanen zijn bedekt met een licht breekbare huid. Dit stuk is getiteld: de geboiede Prometheus.

In zulke gevallen moet men in het Latijn het praesens passivi gebruiken.

Locustae fragili crusta muniuntur. Haec fabula Prometheus vincitus inscribitur.

416. Wilt in het Latijn de verba activa (bchalse die § 103 zijn opgegeven) geen participium perfectum, en de verba passiva geen participium praesens hebben, zoo moet men meermalen een Nederlandsch participium in het Latijn vertalen door een bijzin met *qui* of met een conjunctie of door een ablativus absolutus.

Caesar in Gallië gekomen zijnde voerde zijne troepen uit de winterkwartieren, Caesar, cum in Galliam venisset, copias ex

hibernis eduxit. *Het hout gewreven wordende ontbrandt*, lignum, quod teritur, inflammatur. *Een stem gehoord hebbende ging hij weg*, voce audita abiit.

** Aan m. I. Wanneer wij een verleden deelwoord gebruiken in plaats van het ontbrekende participium praesens passivi, zet men in het Latijn een relatieven zin.

De belegerde stad, urbs quae obsidetur. *Een goed bestuurde staat*, res publica quae bene administratur.

** Aan m. II. Het participium futurum op *urus* wordt als participium zeer weinig gebruikt. Als adiectivum treft men het, met uitzondering van *futurus* en *venturus*, *toekomend*, eveneens zeer weinig aan.

417. In het Latijn worden zeer dikwijls participia geplaatst, waar wij bijzinnen gebruiken. Hier zijn twee gevallen mogelijk: of wel het subject van den bijzin komt op een of andere wijze in den hoofdzin voor en alsdan draagt de constructie den naam van participium coniunctum, of wel het subject van den bijzin komt niet in den hoofdzin voor en alsdan draagt de constructie den naam van ablativus absolutus. Over de laatste constructie wordt in het volgende hoofdstuk gehandeld.

418. Het participium coniunctum staat vooreerst in plaats van een relatieven zin.

Peloponnesus est paeninsula angustis Isthmi faucibus continenti adhaerens (= quae.... adhaeret), *de Peloponnesus is een schiereiland, dat door de smalle landengte van Isthmus met het vasteland verbonden is*. Pisistratus primus Homeri libros confusos antea (= qui antea confusi erant) sic disposuisse dicitur, ut nunc habemus.

** Aan m. I. Men behoudt in het Latijn een relatieven zin:

1^o. wanneer hij dient om een bepaalden persoon of zaak van andere personen of zaken te onderscheiden.

Pittacus ille, qui septem sapientium numero est habitus. Flumen est Arar, quod per fines Aeduorum et Sequanorum in Rhodanum influit.

2^o. bij de vertaling van *zoogenaamd*, *boven genoemd*, enz. welke uitdrukkingen geregeld vertaald worden door een relatieven zin met de verba *voco*, *dico*, *nomino*, *memoro*, *commemoro*, *inscribo*.

Vestra, quae dicitur, vita mors est, *uw zogenaamde leven is de dood* (nooit ita dicta). Duabus his personis, quas supra dixi, tertia adiungitur.

Zoo de adverbia *ita, sic, supra, enz.* verzwegen worden, vindt men soms een participium gebruikt.

* A a n m. II. Men wachte zich er wel voor, het participium coni. te verbinden aan een substantivum met een pronomen determinativum of aan een determinativum alleen. In zulk een geval valt het determinativum weg: de reden hiervan is, dat het determ. tezamen met den volgende zin één begrip uitmaakt, dat nu in zijn geheel wordt weergegeven door het participium.

Odiosum genus eorum hominum qui officia exprobrant; odiosum genus hominum officia exprobrantium. Ea quae male parte sunt, male dilabuntur; male parta male dilabuntur. Maar: Quid posset iis esse laetum, si exitus suos cogitarent; quid posset iis esse laetum exitus suos cogitantibus.

Hier laat men iis staan, omdat iis hier de waarde heeft van een pron. personale en dus reeds een volledig begrip aangeeft, waaraan nu nog een verklarende bijzin wordt toegevoegd in den vorm van een participium.

** A a n m. III. Het gebruik van participia als substantiva is in 't Latijn zeer beperkt. Men gebruikt zelden een participium:

1^o. wanneer dit in den nom. sing. masc. als subject zou komen te staan.

Is qui potestatem habet (niet potestatem habens). Egens (praedicaatsadjectivum) aequae est is, qui non satis habet (niet non satis habens) et is, cui nihil satis potest esse.

In den pluralis masc. behoudt men wel zoo lief het relativum, behalve in den dativus, wanneer het participium gebruikt wordt bij het aangeven van afstanden en ligging.

M'. Curius non aurum habere praeclarum sibi videri dixit, sed iis, qui haberent aurum, imperare. Medici leviter aegrotantes leviter curant. Mettius in paludem sese strepitu sequentium (*van degenen, die hem volgden*) trepidante equo coniecit. Hic enim ventus adversum tenet Athenis proficiscentibus, *deze wind is een tegenwind, als men uit Athene komt*. Caesar Gomphos pervenit, quod est oppidum primum Thessaliae venientibus ab Epiro.

2^o. na woorden van hoeveelheid, zooals unus, alter, aliquot, omnes, nemo.

Omnia, quae ad victum cultumque pertinent, niet: omnia.... pertinentia.

419. Het participium coniunctum staat vervolgens in plaats van een bijzin met een subordineerende coniunctio condicionalis, concessiva, causalis of temporalis.

Quis potest mortem metuens (= si mortem metuit) esse non miser? Risus interdum ita repente erumpit, ut eum cupientes (= quamvis cupiamus) tenere nequeamus. Diony-

sus tyrannus cultros metuens tonsorios (= quia metuebat) candenti carbone sibi adurebat capillum. Dionysius tyrannus Syracusis expulsus (= postquam expulsus est) Corinthi pueros docebat. Hostes hanc adepti victoriam (= cum adepti essent) in perpetuum se fore victores confidebant.

* A a n m. I. Over het vertalen van pronomina vgl. § 418. A. II.

A a n m. II. ** Wanneer een participium coniunctum gebruikt wordt in plaats van een bijzin met nisi, blijft nisi staan, zoo er een ontkenning in den hoofdzin staat.

Non mehercule mihi nisi admonito (= nisi admonitus essem) venisset in mentem.

Latere schrijvers laten soms de conjuncties quamquam, quamvis, etiamsi, etsi bij het participium coniunctum staan.

Caesarem milites quamvis recusantem ultro in Africam secuti sunt.

A a n m. III. Wanneer een participium coniunctum gebruikt wordt in plaats van een bijzin met een conjunctio concessiva, voegt men er meermalen tamen bij.

Scripta tua iam diu expectans non audeo tamen flagitare.

A a n m. IV. Latere schrijvers gebruiken ook het participium op urus in plaats van een bijzin met ut finale.

Hannibal in Etruriam ducit eam quoque gentem adiuncturus (= ut eam quoque gentem adiungat).

Soms staat dit participium bij hen ook in plaats van een bijzin met andere conjuncties.

420. Het participium coniunctum staat ook ter vertaling van een zin die met *en* of *maar* aan een anderen verbonden is.

Grues, cum loca calidiora petentes mare transmittunt, trianguli efficiunt formam (= petunt et transmittunt).

Veteres Peripatetici Academicique re consentientes vocabulis differebant (= re consentiebant sed vocabulis differebant).

Om geen fouten te maken bij de vertaling, make men den eersten zin tot een ondergeschikten van den tweeden. *Caesar tastte de vijanden aan en versloeg hen*, zette men aldus om: *nadat Caesar de vijanden had aangetast, versloeg hij hen*.

Vervolgens lette men erop, hoe de verhouding van tijd is tusschen de twee zinnen; want alleen in geval van gelijktijdigheid kan men een part. praesens gebruiken.

Caesar hostes aggressus fugavit, òf: Caesar hostes petitos

fugavit, òf: Caesar, cum in hostes incurrisset, fugavit. Waarom komt aggressus overeen met Caesar? Waarom komt petitos overeen met hostes en is de zin eerst in het passivum gezet? Waarom is bij de vertaling met het verbum incurro geen participium coniunctum gebruikt?

**** A a n m. I.** De Latijnen herhalen meermalen het participium perfectum van het voorgaande verbum met of zonder coniunctio copulativa, waar wij *en, en daarna, en vervolgens* zeggen.

Urbem cepit (et) captam incendit, *hij nam de stad in en stak haar daarna in brand.* Latrones viatorem occiderunt occisumque ex arbore suspenderunt.

A a n m. II. Hoogst zelden worden twee participia met één nomen verbonden. Men zegge dus niet: Ciceronem legentem inventum salutavi, maar: Ciceronem, quem inveneram legentem, salutavi.

**** A a n m. III.** Wanneer een participium coniunctum gebruikt wordt, blijven de casus van is en van de pronomina personalia, welke op het subject van den zin betrekking hebben, onvertaald, indien hierdoor ten minste geen onduidelijkheid ontstaat.

Socrates Xenophonti (zonder eum) consulenti exposuit, quae videbantur. Custodes portas (zonder ab iis) clausas lapidibus obstruxerunt.

Voor de verklaring van eum en ab iis vergelijke men de kleine letters van § 453.

**** A a n m. IV.** Meermalen staat vooral het participium perfectum ter vertaling van een verbaalsubstantief. Veelvuldig geschiedt dit na de praeposities ab, ante, de, in, post.

Ab oppugnanda Neapoli Hannibalem absterruere conspecta moenia, *het gezicht der muren deed Hannibal afzien van de belegering van Napels.*

Ante urbem conditam. Vgl. § 444.

TWEE EN TWINTIGSTE HOOFDSTUK.

OVER DEN ABLATIVUS ABSOLUTUS.

421. De ablativus absolutus kan beschouwd worden als een bijzin, welks subject in den ablativus en welks praedicaatsverbum in het participium staat.

Regibus exterminatis libertas constituta est, *toen de koningen vedreven waren, werd de vrijheid gevestigd.*

De bijzinnen, die in den ablativus absolutus gezet kunnen worden, beginnen in het Nederlandsch gewoonlijk met een *t i j d b e p a l e n d e*,

redengevende, toegevende of voorwaardelijke conjunctie.

Wanneer men zulke bijzinnen in den ablativus absolutus wil zetten, laat men de conjunctie, waarmede zij beginnen, onvertaald en zet men het subject in den ablativus en het praedicaatsverbum in het participium. Dit participium moet dan met het subject overeenkomen in geslacht, getal en naamval. Hierbij valt op te merken, dat de ablativus singularis van het participium praesens in den ablativus absolutus altijd uitgaat op e.

Terwijl Tarquinius regeerde, kwam Pythagoras in Italië, Tarquinio regnante Pythagoras in Italiam venit. Toen Traianus gestorven was, is Hadrianus keizer geworden. Traiano mortuo Hadrianus imperator factus est. Wanneer de oorzaak der ziekte gevonden is, meenen de geneesheeren, dat de genezing gevonden is, causa morbi inventa medici curationem esse inventam putant. Indien de natuur zich verzet, is de arbeid vruchteloos, reluctante natura irritus labor est. Onverrichter zake, infectis rebus. De deugd uitgezonderd, is niets voortreffelijker dan de vriendschap, virtute excepta nihil amicitia praestantius est.

Bij de vertaling der twee laatste voorbeelden lette men op de soortgelijke constructie in onze taal.

A a n m. I. Dikwijls vertaalt men een ablativus absolutus niet door een bijzin, maar door een bepaling bestaande uit een praepositie en een substantivum. Zoo kan men bovenstaande voorbeelden vertalen: *sedert de verdrijving der koningen; onder de regeering van Tarquinius; na den dood van Traianus.*

Caesar Gallis devictis Romam rediit, na de overwinning op de Galliërs keerde Caesar naar Rome terug. Graeci advenientibus Persis Thermopylas ceperunt, bij de aankomst der Perzen veroverden de Grieken de Thermopylae.

A a n m. II. De Latijnen zetten dikwijls, waar wij twee zinnen door *en* of *maar* aan elkander koppelen, een dezer zinnen in den ablativus absolutus. Men make dan, als bij het partic. coniunctum, den eersten zin tot een ondergeschikten van den tweeden, lette erop dat het subject van den eersten niet genoemd of aangeduid wordt in den

tweeden, en schenke zijn aandacht aan de verhouding van tijd tusschen de twee zinnen.

Dareus besloot een leger uit Azië naar Europa te voeren en de Scythen te beoorlogen, Dareus ex Asia in Europam exercitu traiecto Scythis bellum inferre decrevit. Antonius verstiet de zuster van Octavianus en huwde met Cleopatra, Antonius repudiata sorore Octaviani Cleopatram duxit uxorem. Demetrius zette Philippus aan om de Aetoliërs te laten varen, maar den Romeinen den oorlog aan te doen, Demetrius impulit Philippum, ut omissis Aetolis bellum Romanis inferret.

A a n m. III. Quis que blijft als bepaling van het subject van een ablativus absolutus in den nominativus staan.

Multis sibi quisque imperium petentibus. His regibus in suorum quisque maiorum vestigia nitentibus.

A a n m. IV. Latere schrijvers zetten soms een conjunctie bij den ablativus absolutus, zooals: quasi, quamquam, quamvis.

Augustus Neapolim traiecit quamquam morbo variante.

In klassiek Latijn voegt men er nu en dan ut, tamquam, velut, sicut bij met de beteekenis van *alsof* en wanneer de ablativus absolutus een voorwaardelijke beteekenis heeft nisi in plaats van non.

Galli laeti ut explorata victoria (*alsof de overwinning zeker was*) ad castra Romanorum pergunt. Nihil potest evenire nisi causa antecedente.

422. Tot een juist gebruik van den abl. abs. lette men dus op het volgende:

1^o. het subject van den abl. abs. mag op geene wijze voorkomen of aangeduid worden in den hoofdzin of regeerenden zin. Men vertale dus:

Als de ooievaars terugkeeren, begint het lente te zijn, ciconiis redeuntibus ver esse incipit, máár: als de ooievaars terugkeeren, zoeken zij hunne vroegere nesten weer op, ciconiae redeunt nidos priores repetunt (waarom nu in den eersten zin een abl. abs. en in den tweeden een part. coniunctum?). Hannibal verbrandde de stad, toen zij was ingenomen, Hannibal urbem captam incendit, òf: urbem, quam ceperat, Hannibal incendit, òf: Hannibal, postquam cepit, urbem incendit (waarom geen abl. abs. maar een part. coni. in den accusativus?). Als de zon opkomt, worden de nevels door hare stralen verdreven, nebula solis orientis radiis dispellitur. Toen het houten paard door de Trojanen in de stad getrokken was, kropen de Grieken

des nachts uit deszelfs buik, ex ventre equi lignei a Troianis in urbem tracti noctu prosiluerunt Graeci.

A a n m. Nu en dan wijken ook de beste schrijvers van dezen regel af.

M. Porcius Cato vivo quoque Scipione allatrare eius magnitudinem solitus erat. Caesar principibus Trevirorum ad se convocatis hos singillatim Cingetorigi conciliavit.

Het is echter niet raadzaam deze afwijkingen na te volgen, behalve wanneer de ablativus absolutus dient tot bepaling van een accusativus cum infinitivo of van een participium. Zie de voorbeelden § 454. A.

2^o. het verbum moet een geschikt participium hebben. Men lette derhalve op de volgende opmerkingen.

a) Het participium praesens heeft altijd, behalve bij de neutralia passiva (§ 104), een actieve beteekenis. Wanneer er derhalve staat:

Toen de stad door de Romeinen aangevallen werd, was de winter nog niet geëindigd,

moet men, om een ablativus absolutus te kunnen gebruiken, eerst een actieven vorm aan den bijzin geven, namelijk: *Toen de Romeinen de stad aanvielen*, en vervolgens vertalen:

Romanis urbem aggradientibus hiems nondum finita erat.

b) De verba activa hebben geen participium perfectum. Zoo er derhalve staat:

Nadat Caesar de Galliërs overwonnen had, keerde hij naar Rome terug,

moet men om een ablativus absolutus te kunnen gebruiken, eerst een passieven vorm aan den bijzin geven, namelijk: *Caesar keerde, nadat de Galliërs overwonnen waren, naar Rome terug*, en dan vertalen:

Caesar Gallis devictis Romam rediit.

c) Het participium perfectum der intransitieve verba passiva mag enkel onpersoonlijk gebruikt worden met het werkw. est. Zoo er derhalve staat:

Daar de dieven gespaard zijn, begin ik weder te vreezen, kan men alleen met een bijzin vertalen:

Cum furibus temperatum sit, rursus timere incipio. *Toen de vijanden gekomen waren, verlieten wij de stad, cum hostes venissent, urbem reliquimus.*

d) Het participium perfectum der verba deponentia heeft een actieve beteekenis.

Nadat de vijanden vervolgd waren, keerden de soldaten terug, milites hostes persecuti redierunt. (Waarom geen abl. abs.? Wat beteekent: persecuti? In welken naamval staat hostes?)

Aan m. De ablativus absolutus met het participium op *urus* en met het gerundivum komt zeer zelden voor. Het gerundivum heeft in dit geval gewoonlijk de beteekenis van een participium praesens passivi. Vgl. § 428. 4^o.

Contio plausum meo nomine recitando dedit = cum recitaretur.

*3^o. de bijzin moet op een of andere wijze in tijdelijk, voorwaardelijk, toegevend of oorzakelijk verband staan met den hoofdzin, hetgeen niet altijd het geval is bij het gebruik van verbaalsubstantiva.

Volgens het verhaal van Livius is Sagunte in de achtste maand der belegering ingenomen, Saguntum octavo mense, quam oppugnari coeptum erat, captum esse Livius auctor est. (Livio auctore Saguntum . . . captum est, zou beteekenen: op raad, op aandrijven van Livius is Sagunte genomen.) Naar het eenparig oordeel van alle geleerden hebben de Grieken alle overige volkeren in kunsten en wetenschappen ver overtroffen, omnes docti consentiunt Graecos ceteras omnes nationes artibus litterisque multo superasse.

** 423. De ablativus absolutus is meer of minder ongebruikelijk:

1^o. in bijzinnen, wier *verbum* met een *praedicaatsnomen* verbonden is.

Cicerone consule creato, *toen Cicero tot consul benoemd was*, in plaats van: cum Cicero consul creatus esset.

2^o. in bijzinnen, wier *subject* verbonden is met een *nomen appositum* of met een *adiectivum*, dat de plaats van een bijzin bekleedt, of met een *participium*.

Cum Gaius puer mortuus esset, niet: Gaio puero mortuo. Cum milites inviti ex castris educti essent, niet: militibus invitis ex castris eductis. Cum milites fortiter pugnantes caesi essent, niet: militibus fortiter pugnantibus caesis.

3^o. wanneer het *participium perfectum* van de verba deponentia of semideponentia verbonden is met een *accusativus obiecti*, een *infinitivus* of een *ablativus*.

Sulla omnia pollicito. Conatis equitibus Romanis impetu turbare hostium aciem. Defuncta civitate plurimorum morbis, perpaucis funeribus.

*424. In den ablativus absolutus kan het *participium* vervangen worden door een *adiectivum*, dat een handeling of toestand te kennen geeft, of door een *substantivum*, dat den persoon aanduidt met betrekking tot zijn bijzondere werkzaamheid, zooals: adiutor, auctor, dux, iudex, praeceptor, testis, tot zijn ambtelijke waardigheid,

zooals: consul, praetor, rex, imperator, en tot zijn leeftijd, zooals: puer, puerulus, senex.

Deo propitio, *wanneer God genadig is. Patre vivo, bij het leven van mijn vader. Natura duce, onder de leiding der natuur. Cicerone consule, onder het consulaat van Cicero. Nobis pueris, toen wij kinderen waren.*

425. Vooral bij Livius en lateren vindt men soms een ablativus absolutus gebruikt, die schijnbaar het subject mist en enkel uit een participium bestaat en wel:

1^o. wanneer er een pronomen determinativum of indefinitum is uitgelaten, dat door een relativum nader verklaard wordt.

Hannibal Iberum copias traiecit praemissis, qui Alpium transitus specularentur, *Hannibal trok met zijn troepen over den Ebro, nadat hij er eenigen vooruitgezonden had om den overtocht over de Alpen te verkennen.*

2^o. wanneer bij de participia audito, cognito, comperto, explorato, desperato, nuntiato, edicto en eenige andere een geheele zin de plaats van het subject vervangt.

Hannibal cognito sibi insidias parari fuga salutem quaesivit, *Hannibal bemerkte hebbende, dat hem hinderlagen gelegd werden, zocht zijn heil in de vlucht.*

Somtijds wordt op deze wijze in plaats van een participium een adiectivum gebruikt.

Multi annantes navibus incerto (= cum incertum esset) prae tenebris quid peterent aut vitarent foede interierunt.

A a n m. Somtijds hebben sommige substantiva en adiectiva, die dienen ter aanduiding van het weder, en eenige participia in den ablativus de kracht van een ablativus absolutus.

Humor allapsus extrinsecus, ut in tectoriis videmus austro (= cum auster est), sudorem videtur imitari. Sereno (caelo), *bij helderen hemel. Tranquillo (mari), bij een kalme zee. In cuius amnis transgressu multum certato (= cum multum certatum esset) pervicit Bardanes.*

Somtijds vindt men ook een ablativus absolutus met een pronomen possessivum of demonstrativum, met nullus of een genetivus possessivus.

Minus facile eam rem imperio nostro consequi poterant. Obviam fit Miloni Clodius expeditus nulla rheda, nullis impedimentis, nullis Graecis comitibus.

426. In den ablativus absolutus blijven de nomina, welke op het subject van den hoofdzin terugzien, onvertaald, behalve wanneer de duidelijkheid of nadruk anders eischt.

Caesar Pompeio (zonder ab eo) victo in Galliam profectus est, *Caesar vertrok naar Gallië, nadat Pompeius door hem over-*

wonnen was. Occasione (zonder mihi) oblata Romam profectus sum, nadat mij de gelegenheid was aangeboden, ben ik naar Rome vertrokken. Quis potest deserta per se patria aut oppressa beatus esse?

Hetzelfde geschiedt wanneer de *pronomina* op een ander woord van den hoofdzin terugzien en door de weglating geen onduidelijkheid ontstaat.

Carthaginenses Regulum resectis (zonder ei) palpebris vigilando necaverunt.

DRIE EN TWINTIGSTE HOOFDSTUK.

OVER HET GERUNDIVUM EN GERUNDIUM.

427. Het *gerundivum* is een *adiectivum verbale*, dat altijd passieve beteekenis heeft, ook bij verba deponentia.

Het kan attributief gebruikt worden:

Vir maximopere colendus, een hoog te vereeren man;

en praedicatief:

Virtus colenda est, men moet de deugd beoefenen.

Het *gerundium* kan beschouwd worden als een *substantivum verbale*, dat actieve beteekenis heeft. Het dient om de verbogen naamvallen van den *infin. praes. act.* te vormen (behalve den *accus. obi.*), heeft den casus van het werkwoord en wordt door *adverbia* nader bepaald.

Docendo discimus, wij leeren door te onderwijzen. Consilium condendi urbem, het plan om een stad te bouwen. Virtus satis potest ad bene beateque vivendum, de deugd vermag genoeg om goed en gelukkig te leven.

A a n m. Ofschoon het *gerundium* een actieve beteekenis heeft, wordt het toch soms in een passieven zin gebruikt.

Athenas erudiendi gratia missus (= ut erudiretur). Aqua nitrosa utilis est bibendo (= quae bibatur).

I. Het gerundivum.

428. Het gerundivum wordt op verschillende wijzen gebruikt.

1^o. In den nominativus (ook in de constr. van den acc. c. inf.) heeft het de beteekenis dat iets moet (behoort) gedaan te worden.

Epistola scribenda est, de brief moet geschreven worden.

Scimus epistolam non esse scribendam, wij weten, dat de brief niet behoeft geschreven te worden.

*2^o. Met een ontkenning of *vix*, in vragen en vooronderstellende zinnen gaat de beteekenis van moeten dikwijls over in die van mogen.

Auctor minime spernendus, een schrijver, dien men volstrekt niet gering mag achten. Homo vix ferendus, een mensch, dien men niet gaarne mag lijden. Si Circe et Calypso mulieres appellandae sunt, zoo Circe en Calypso vrouwen genoemd mogen worden.

*3^o. Met *vix* heeft het ook de beteekenis van kunnen.

Dolor vix ferendus, een bijna ondragelijke pijn, een pijn, die men nauwelijks verdragen kan.

*4^o. In de casus obliqui kan het dezelfde beteekenis hebben, maar ook dat iets gedaan wordt; als zoodanig vervangt het de plaats van het ontbrekende participium praesens passivi en wordt dan attributief gebruikt. Vgl. § 444. 2^o.

Superstitione tollenda non tollitur religio, doordat het bijgeloof vernietigd wordt, wordt de godsdienst niet vernietigd.

A a n m. I. In het Nederlandsch kan het begrip van moeten ook uitgedrukt worden door *te* met de onbepaalde wijs.

Vir maximopere colendus, een man, die hoog vereerd moet worden of een hoog te vereeren man.

De onbepaalde wijs met *te* duidt echter ook het begrip van kunnen aan.

Deze ziekte is niet te genezen = deze ziekte kan niet genezen worden.

Men vertale nu niet: *hic morbus sanandus non est* (dit beteekent: *deze ziekte moet niet genezen worden*) maar: *hic morbus sanari non potest.*

De brand was niet te blusschen, niet: incendium restingendum non erat, maar: incendium restingui non poterat.

A a n m. II. Hoogst zelden vindt men het gerundivum van een verbum transitivum onpersoonlijk met een object gebruikt.

Longam aliquam viam confecisti, quam nobis quoque ingrediendum est, in plaats van, quae nobis quoque ingredienda est.

Men volge deze constructie niet na.

429. Bij het object der verba van geven, overgeven, op zich nemen en dergelijke (do, trado, mando, mitto, permitto, impono, propono, concedo, relinquo, accipio, suscipio, loco, *verhuren*, conduco, *huren*), wordt het gerundivum praedicatief (als bepaling van gesteldheid) gevoegd om aan te duiden, wat met het object moet geschieden. In het Nederlandsch gebruiken wij meestal een substantivum verbale of een infinitivus.

Dux urbem militibus diripiendam tradidit, *de veldheer gaf de stad aan de soldaten ter plundering over*. Commoda mihi librum legendum, *leen mij een boek om te lezen*.

In het passivum wordt het gerundivum in den nominativus bij het subject gevoegd.

Liber mihi legendus datur. Summa rerum data est tuenda.

** Zoo het object dezer verba niet iets moet ondergaan, maar dient om iets te doen, gebruikt men ad met het gerundium.

Commoda mihi calamum ad scribendum, *leen mij een pen om te schrijven*.

Deze constructie staat ook bij curare in de beteekenis van *laten*.

Conon muros dirutos a Lysandro reficiendos curavit, *Conon liet de muren, die door Lysander verwoest waren, weder opbouwen*.

*A a n m. Omtrent de vertaling van *laten* merke men op:

a. *laten*

1^o. = *zorgen* door curare. Zie bovenstaand voorbeeld.

2^o. = *bevelen* door iubere (§ 390.), imperare, edicere (§ 351. A. I.).
Caesar tertiam legionem opus perficere iussit.

In deze beteekenis blijft *laten* dikwijls onvertaald, wanneer het namelijk duidelijk is, dat iemand iets doet door tusschenkomst van een ander.

Caesar pontem in Rheno fecit, *Caesar liet een brug over den Rijn maken*.

3^o. = *toestaan* door sinere (§ 390. A. III.), permittere (§ 351. 2^o).
Sine (permitte ut) paulisper foras exeam, confestim reveniam.

4^o. = *dulden* door pati (§ 397. 2^o).
Cur iniuriis te lacessi pateris.

5^o. = *maken dat iets geschiedt* door *facere, efficere* (Vgl. § 351 en § 378. A. II.).

Mel ter inferveat facito.

6^o. = *voorstellen* (in een geschrift of tooneelstuk) (Vgl. § 351. 2^o. A. II.).

7^o. door den *coniunctivus*, vooral in den *ren pers. meerv.*

Imitemur maiores nostros, *laten wij onze voorvaderen navolgen* (Vgl. § 323). Fueris doctus, pius non fuisti, *laat gij geleerd geweest zijn, braaf zijt gij niet geweest* (Vgl. § 324).

b. *zich laten* door het *passivum*.

Tonderi, *zich laten scheren*. Deterreri, *zich laten afschrikken*. Hoc facile intellegitur, *dit laat zich gemakkelijk begrijpen*. Multi avaritia ad turpissima scelera rapiuntur, *velen laten zich door gierigheid tot de schandelijkste misdaden vervoeren*.

c. *niet laten* = *verhinderen* door *impedire, prohibere* (§ 356. 1^o. en § 352. 3^o).

Mens mali sibi conscia nocentes tranquille dormire prohibet.

II. Het gerundium.

430. Zoo bij het gerundium van een verbum transitivum een object staat, verandert men gewoonlijk het gerundium in het gerundivum. Dit geschiedt op de volgende wijze:

a. men zet het object in den naamval van het gerundium;

b. verandert het gerundium in het gerundivum;

c. laat het gerundivum in geslacht, getal en naamval met het object overeenkomen.

Consuetudo immolandi homines, *de gewoonte om menschen te offeren*, hominum immolandum. Tempus accommodatum est demetendo fructus, *het is een geschikte tijd om de vruchten te oogsten*, fructibus demetendis. Puer propensus est ad legendum libros, *de knaap is geneigd om boeken te lezen*, ad libros legendos. Multi neglegentes sunt in eligendo amicos, *velen zijn onachtzaam in het kiezen hunner vrienden*, in amicis eligendis.

** A a n m. I. Zoo het gerundium in den genetivus staat en de pronomina personalia *me, te, se, nos, vos* tot object heeft, gebruikt men bij de verandering in het gerundivum altijd den vorm op *i*, zonder naar geslacht of getal te zien.

Mulier sui servandi causa aufugit. Non vereor, ne quis hoc me vestri adhortandi causa magnifice loqui existimet.

A a n m. II. Sometijds vindt men ook bij goede prozaschrijvers een *genetivus pluralis* verbonden met den *genetivus* van het *gerundium* van een *verbum transitivum*.

Exemplorum eligendi potestas.

431. De verandering van het *gerundium* in het *gerundivum* moet geschieden:

1. zoo het *gerundium* in den *genetivus* staat, afhangende van *causa* of *gratia*;
2. zoo het in den *dativus* staat;
3. na alle *praeposities*.

***432.** De verandering van het *gerundium* in het *gerundivum* geschiedt nooit, wanneer het object van het *gerundium* een *pronomen* of *adiectivum neutrius generis* is en door vorm en samenhang niet van het mannelijk geslacht te onderscheiden is.

Studium illud videndi (niet illius videndi). Parva non contemnendo maiores nostri maximam hanc urbem fecerunt (niet parvis non contemnendis).

Wel heeft die verandering plaats, wanneer op het *pronomen* of *adiectivum neutrius generis* het *neutrum* *quae* volgt of het onzijdige *adiectivum* een *substantivum abstractum* is.

In parandis iis quae ad vitam degendam necessaria sunt. Veri videndi cupiditas.

Gewoonlijk verandert men het *gerundium* niet in het *gerundivum*:

1^o. wanneer men eenige vormen op *orum* of *arum* bij elkander zou krijgen.

Efferor studio liberos vestros videndi (niet liberorum vestrorum videndorum).

2^o. wanneer bij tegenstellingen de nadruk op het *verbum* valt.

Iniurias ferendo maiorem laudem mereberis quam ulciscendo.

3^o. in de uitdrukking *suum cuique tribuendo*.

Antiqui faciles erant in suum cuique tribuendo.

433. De *genetivus* van het *gerundium* staat:

1^o. bij *substantiva* op de vraag wat vooreen. In het Nederlandsch gebruiken wij gewoonlijk of een *infinitivus* met *om te* of een *praepositie* of een samengesteld zelfstandig naamwoord of een bijstelling.

Als *genetivus subiectivus*: *difficultas navigandi*, *de moeijelijkheid om te varen* of *der scheepvaart*; *temeritas iudicandi*, *onbezonnenheid in het oordeelen*.

Als genetivus obiectivus: spes vincendi, *de hoop om te overwinnen, op overwinning*; cupiditas pugnandi, *de begeerte om te strijden, strijdlust*.

Als genetivus explicativus: nomen carendi, *het woord missen*.

2^o. bij de adiectiva, welke den genetivus regeeren.

Ut equus equitandi imperito inutilis est, ita libri sunt inutiles ignaro legendi, *gelijk een paard zonder nut is voor iemand, die onervaren is in het paardrijden, zoo zijn boeken nutteloos voor iemand, die niet kan lezen*.

3^o. bij de ablativi causa en gratia.

Canes venandi et custodiendi causa facti sunt, *de honden zijn geschapen om te jagen en te waken*.

** 4^o. met esse om uit te drukken, waartoe iets dienstig is. In deze betekenis moet het gerundium altijd een object hebben en in het gerundivum veranderd worden.

Regium imperium initio conservandae libertatis fuerat, *het koningschap had in het begin gediend om de vrijheid te bewaren*.

*Aanm. Wanneer de substantiva tempus, consilium, mos, consuetudo, ius, occasio, enz. verbonden zijn met est, moet men goed toezien of de genetivus van het gerundium (op de vraag wat voor een) of de infinitivus subiecti (op de vraag wat) gebruikt moet worden. Zoo zegt men:

Mos adversandi turpis est, doch: eius mos est adversari; non est mihi tempus ad haec respondendi, doch: tempus iam est de hac re dicere.

Dikwijls bepaalt de opvatting des schrijvers de eene of de andere constructie.

Tempus est abire of abeundi.

Bij facultatem, copiam, locum (*gelegenheid*), signum dare, causa of ratio est, princeps of auctor sum (exsisto) alicui kan in plaats van den genetivus ook ad met den accusativus van het gerundium of gerundivum staan.

Oppidum magnam ad ducendum bellum dabat facultatem. Archias Ciceroni princeps exstitit ad ingrediendam optimarum artium rationem.

434. De dativus van het gerundium komt slechts zelden voor. Soms staat hij:

1^o. bij enkele adiectiva, die den dativus regeeren, zooals: utilis, inutilis, aptus, idoneus, accommodatus, par (*opgewassen tegen*) en impar. Bij deze adiectiva staat echter gewoonlijk ad met den accusativus van het gerundium of

gerundivum, of een zin met *ut* of *qui* (aptus en idoneus § 375. 3^o).

Eburones erant et virtute et numero pugnando pares.

2^o. bij sommige verba en uitdrukkingen, die den dativus regeeren, om het doel aan te geven, vooral: *intantum esse*, *operam dare*, *curam impertire*, *praeesse*, *diem dicere*, *locum capere*, *satis esse* en *esse* in de beteekenis van *kunnen*, *in staat zijn*.

Consul placandis diis dat operam, *de consul tracht de goden te verzoenen*. Oneri ferendo sumus, *wij kunnen den last dragen*.

3^o. bij de composita van *vir*, die een ambt of waardigheid aanduiden, alsmede bij *comitia* om het doel aan te geven.

Triumviri reipublicae constituendae, *de driemannen ter regeling van den staat*. Comitia consuli creando, *de volksvergadering voor het kiezen van een consul*.

** Aanm. Vaste uitdrukkingen met een enkelen dativus van het gerundium zijn: *non solvendo esse*, *niet in staat zijn te betalen* (*insolvent zijn*), *scribendo adesse* *als getuige tegenwoordig zijn bij het opmaken van een document*.

435. De accusativus van het gerundium staat alleen afhange van een praepositie. Het meest komt *ad* voor ter aanduiding van een doel, soms *ob* (in wettelijke formules) en bij *conferre*, *transferre*, *convertere* ook *in*.

Breve tempus aetatis satis longum est *ad bene beateque vivendum*, *de korte tijd des levens is lang genoeg om goed en gelukkig te leven*. Flagitiosum est *ob rem iudicandam pecuniam accipere*. Cicero quidquid habuit virium, *id in civium libertatem defendendam contulit*.

Aanm. I. Van de overige praeposities wordt het meest nog *inter* gebruikt, waarbij echter gewoonlijk het gerundium gevoegd wordt, niet het gerundivum.

Mores puerorum *se inter ludendum simplicius detegunt*.

Aanm. II. De dichters zetten meermalen den infinitivus in plaats van het gerundium in den genetivus of in den accusativus met *a d*.

Aiax *cedere nescius*, in plaats van: *cedendi*. Proteus pecus *egit altos visere montes*.

436. De ablativus van het gerundium staat gewoonlijk:

1^o. als ablativus causae of instrumenti.

Hominis mens *discendo alitur et cogitando*, *de menschelijke*

geest wordt gevoed door leeren en denken. Caesar dando, sublevando, ignoscendo, Cato nihil largiendo gloriam adeptus est.

2^o. afhangerende van in, a b, e x, d e, soms p r o.

In voluptate spernenda virtus vel maxime cernitur, *in het verachten der genoegens komt de deugd wel het meeste uit.* Ab amando ductum est amicitiae nomen. Summa voluptas ex discendo capitur. Multa de bene beateque vivendo a Platone disputata sunt.

Soms staat de ablativus van het gerundium in plaats van het participium praesens.

Quis talia fando temperet a lacrimis! Ridendo dicere verum.

* Aan m. De Nederlandsche praepositie *zonder* mag nooit vertaald worden door sine met den ablativus van het gerundium of gerundivum. Men gebruikt daarvoor een der volgende uitdrukkingen:

1^o. een ontkenning met een participium coniunctum of ablativus absolutus.

Romani non rogati Graecis auxilium offerunt. Nullo resistente aut repugnante aliquid facio.

2^o. een ontkenneend adiectivum, zooals: ignarus, inscius, insciens, insperans, imprudens.

Agesilaus omnes in Asia satrapas regios imparatos imprudentesque offendit.

3^o. ut non, en zoo er een ontkenning voorafgaat, qui non of quin.

Multi malunt existimari boni viri, ut non sint, quam esse, ut non putentur. Alexander Magnus cum nullo unquam hoste congressus est, quem non vicerit. Nullum adhuc intermisi diem, quin aliquid ad te litterarum darem.

4^o. nisi.

Nullum imperium est tutum, nisi benevolentia munitur. Nihil praecepta atque artes valent nisi adiuvante natura.

5^o. cum met een ontkenning en den coniunctivus.

Abiisti, cum nihil mihi dixisses.

6^o. neque of et — non.

Multi probant oratores et poëtas neque intellegunt, qua re commoti probent.

7^o. sine met den ablativus van een substantivum.

Sensim sine sensu aetas senescit (*zonder dat men het voelt*).

VIER EN TWINTIGSTE HOOFDSTUK.

OVER DE SUPINA.

437. Het supinum op um is eigenlijk een verbaalsubstantivum in den accusativus (een acc. op de vraag waarheen) en wordt dan ook gebruikt bij verba, die een beweging van de eene plaats naar de andere aanduiden (vooral mittere, venire, ire), om het doel der beweging aan te geven. Het regeert den casus van zijn verbum.

Agesilaus Ephesum hiematum exercitum reduxit.

Men zegt ook *filiam alicui nuptum dare*, *zijn dochter aan iemand uithuwelijken*; *aliquem sessum recipere*, *iemand een zetel aanbieden*.

* Aanm. I. In het algemeen wordt het supinum op um, wanneer het een object of adverbium bij zich heeft, door goede schrijvers niet veel gebruikt; soms komen de omschrijvende uitdrukkingen met ire voor, zooals: *perditum ire*, *op verderf uitgaan* (zullen verderven), *raptum ire*, *op roof uitgaan* (zullen rooven), *ultum ire*, *op wraak uitgaan* (zullen wreken). Geijkt is *cubitus ire*, *naar bed gaan*.

In plaats van het supinum op um gebruikt men liever *qui* (vooral bij mittere) of *ut* met den coniunctivus, *causa* met den genetivus en *ad* met den accusativus van het gerundium of gerundivum. Men kan derhalve zeggen: *Legati Delphos missi sunt, consultum Apollinem*, *ut* of *qui* *consulerent Apollinem*, *ad consulendum Apollinem*, *Apollinis consulendi causa*. Latere schrijvers gebruiken ook het participium op *urus*. Vgl. § 419. A. IV. Bij *venire* staat ook het participium *praesens*.

Legati venerunt pacem petentes.

Aanm. II. Het supinum op um is ook gebleven in den inf. fut. pass., ontstaan doordat omschrijvende uitdrukkingen, als waarover in de eerste allinea der vorige Aanm. sprake was, in het passief werden geplaatst: *raptum ire*, *zullen rooven*; *raptum iri*, *zullen geroofd worden*.

438. Het supinum op u, dat altijd een passieve beteekenis heeft, kunnen we beschouwen als een verbaalsubstantief in den dativus en wordt gevoegd bij sommige adiectiva en onverbuigbare substantiva, waar wij *om te* met de onbepaalde wijs gebruiken.

Turpe dictu est, het is schandelijk om te zeggen. *Pleraque dictu quam re sunt facilia, de meeste zaken zijn gemakkelijker om te zeggen dan om te doen*.

*Het supinum op u wordt slechts bij weinige woorden gebruikt, het meest nog bij: *difficilis, facilis, honestus, incredibilis, iucundus, mirabilis, optimus, proclivis, turpis, utilis*, alsmede bij *fas*, *hetgeen geoorloofd is*, en *nefas*, *hetgeen ongeoorloofd is*. Soms ook bij *opus est*. Vgl. § 261. 3^o. A. II.

De meest gebruikelijke supina op u zijn: *dictu, factu, auditu, cognitu, visu, aditu, zeldzamer: memoratu, inventu, intellectu, transitu, perpessu*.

* Aanm. Bij *facilis, difficilis* en *iucundus* gebruikt men in plaats van het supinum op u wel zoo dikwijls *ad* met het gerundium, of zoo deze adiectiva in het neutrum staan den infinitivus. Men kan zeggen:

Haec res facilis est dictu, òf: haec res facilis est ad dicendum, òf: hanc rem facile est dicere.

Men zegt echter geregeld *difficile dictu* en *factu est*.

In het algemeen is het gebruik van het supinum op u zeer beperkt.

VIJF EN TWINTIGSTE HOOFDSTUK.

OVER HET GEBRUIK VAN SOMMIGE SUBSTANTIVA.

** 439. Verschillende adiectiva zijn volkomen in substantiva overgegaan en kunnen geheel als zoodanig beschouwd worden.

Bonum, het goede, amicus, vriend, servus, slaaf, simile, gelijkenis, commune, gemeente. Men zegt dus zeer goed: *summum bonum, fidelis amicus*.

Andere adiectiva komen als substantiva voor in sommige spreekwijzen, waarin veelal een bepaald substantivum wordt uitgelaten.

Cani (capilli); calidam, frigidam (aquam) potare; primas, secundas (partes) agere; dextra, sinistra (manus); aestiva, hiberna, stativa (castra); Tusculanum (praedium).

De overige adiectiva worden gewoonlijk slechts als substantiva gebruikt:

1^o. in het mannelijk enkelvoud *a*. in den genetivus bij *est* (vgl. § 242); *b*. in den accus. met een praepositie.

Stulti est in errore perseverare, het is eigen aan een dwaas om in zijn dwaling te volharden. Plurimum interest inter doctum et rudem, er is een zeer groot verschil tusschen een geleerde en een onwetende.

2^o. in het onzijdig enkelvoud en tot de tweede declinatie behoorend *a*. in den nom. subiecti; *b*. in den accus. subiecti en obiecti; *c*. in den genet. partitivus (vgl. § 249. 3^o); *d*. in verbinding met praeposities.

Nihil novi, niets nieuws. Aliquem de medio tollere, iemand uit den weg ruimen. Naves in aridum subducere, de schepen op het droge trekken.

3^o. in het mannelijk en onzijdig meervoud in alle naamvallen, mits er geen onduidelijkheid ontstaat.

Et pauperes et divites morientur, zoowel de rijken als de armen zullen sterven. Omnia humana sunt fragilia, al het menschelijke is vergankelijk.

Zoo de volgende zin: *ambiguorum plura genera sunt*, niet door den samenhang verklaard wordt, zal hij onduidelijk zijn, omdat er zoowel dubbelzinnige personen als dubbelzinnige zaken bedoeld kunnen zijn.

Aanm. I. Zoo de adiectiva niet als substantiva gebruikt mogen worden, omschrijft men hen, de mannelijke met *vir* of *homo*, de vrouwelijke met *femina*, de onzijdige met *res*, alle met relatieve zinnen.

De brave doet niemand leed, *homo probus* (is qui probus haberi vult) *neminem laedit*. *Memoria rerum praeteritarum*. *A rebus turpibus abhorrere*. *Ea, quae utilia sunt*. Vgl. § 186. A. I. 3°.

Aanm. II. Het onzijdig enkelvoud wordt gewoonlijk gebruikt, wanneer men het begrip van het adiectivum als een substantivum abstractum wil aanduiden.

Bonum, het goede, malum, het kwade.

Somtijds geeft het iets concreets te kennen.

Gratum facere alicui, iemand een aangenamen dienst bewijzen. *Verum (nooit veritatem) dicere, de waarheid zeggen*.

Het onzijdig meervoud wordt gewoonlijk gebruikt om de bijzondere zaken, die de eigenschap van het adiectivum bezitten, als een substantivum concretum aan te duiden.

Humana despicere, vera et falsa dignoscere, turpia et inhonesta fugere.

Aanm. III. De als substantiva gebruikte adiectiva hebben gewoonlijk slechts adiectiva van hoeveelheid en pronomina bij zich.

Multi docti, omnes boni, aliquot pauperes.

De andere adiectiva moeten omschreven worden.

De grootste geleerden, doctissimi (met of zonder *homines*). *Een grooter geleerde, homo doctior*. *Uitstekende geleerden, homines doctrina excellentes, of: homines eximie docti*.

****440.** De Latijnen gebruiken gaarne *nomina concreta*, waar wij *abstracta* aanwenden:

1°. om den ouderdom aan te geven, waarin of sinds welken iemand iets gedaan heeft, zooals: *puer, adolescens, adolescentulus, iuvenis, senex, grandis natu* in plaats van *in pueritia*, enz. en *ab infante, a parvulo, a puero, ab adolescentulo* (bij meerdere personen in het meervoud) in plaats van *a pueritia, ab adolescentia*, enz.

Cato admodum senex Graecas litteras didicit. Cicero eiusque frater ingenuis artibus a pueris dediti fuerunt.

2°. wanneer de namen van ambten als tijdsbepaling worden gebruikt.

Cicerone consule, in plaats van: in consulatu Ciceronis; ante (post)

Ciceronem consulem, in plaats van: ante (post) consulatum Ciceronis.
Scipio anno ante me censorem mortuus est.

Men kan echter het nomen abstractum behouden, wanneer het nomen concretum als appositie van het subject zou staan.

Clodius tribunus plebis (in tribunatu plebis) leges civitati perniciosissimas tulit.

441. Meermalen zet men in het Latijn een substantivum abstractum in plaats van een Nederlandsch adiectivum, waarop een bijzondere nadruk valt.

Nonne scis Milonem brachiorum robore nimis fretum periisse, weet *gij niet, dat Milo stierf omdat hij zich te veel op zijn krachtige armen verliet?* Nulla re magis odiosus mihi es quam iactantia orationis, *door niets zijt gij onuitstaanbaarder voor mij dan door uwe hoogdravende taal.*

Het gezond verstand zij altijd onze gids bij het toepassen der Latijnsche eigenaardigheden. Wie toch zal coximus bonitatem panis als vertaling durven leveren van den zin: *wij hebben goed brood gebakken*, of wie zal durven zeggen, zoo hij een geleerd man gesproken heeft: locutus sum cum doctrina viri.

442. Meermalen wordt een Nederlandsch adiectivum vertaald door den genetivus van een Latijnsch substantivum, vooral zoo er in het Latijn geen passend adiectivum bestaat.

Zinnelijke genoogens, corporis voluptates; *lichamelijke smart*, dolor corporis; *philosophische leerstellingen*, praecepta philosophiae; *mathematische berekeningen*, mathematicorum rationes; *priesterlijke rechten*, iura sacerdotum; *revolutionaire plannen*, audacium civium consilia; *vijandelijke legerplaats*, hostium castra.

Niet zelden wordt een Nederlandsch adiectivum vertaald door een substantivum met een coniunctio copulativa of door een omschrijving met plenus. Zoo heet een *lafhartig verraad* proditio atque ignavia of proditio plena ignaviae; *wijze gematigdheid* moderatio et sapientia; een *verkwikkende rust* requies plena oblectationis.

Soms is het begrip van een Nederlandsch adiectivum reeds begrepen in een Latijnsch substantivum.

Zinnelijke lust, libido; *uitwendige glans*, splendor; *innerlijke kracht*, virtus; *grondige kennis*, perspicientia; een *onberispelijk gedrag*, innocentia; *de denkende geest*, mens.

Soms wordt een Nederlandsch samengesteld zelfstandig naamwoord vertaald door een substantivum met een adiectivum.

Wijnkelder, cella vinaria; *vrachtschip*, navis oneraria.

Ook wel door twee substantiva verbonden door een coniunctio copulativa.

Zwaartekracht, gravitas et pondus; *ooggetuige*, testis et spectator.

Vgl. § 243.

443. Nederlandsche substantiva vallen in het Latijn dikwijls geheel weg of worden enkel aangeduid door het neutrum van een pronomen demonstrativum. Dit geschiedt:

1^o. met zulke substantiva, die op een volgenden accusativus cum infinitivo of zijdelingsche vraag wijzen, zooals: *waarheid, woord, uitspraak, bemerking, waarneming, meening, overtuiging, oordeel, stelling.*

Ik houd de meening vast, dat slechts de wijze gelukkig is, hoc teneo beatum esse neminem nisi sapientem. Bij allen staat deze waarheid vast, dat niemand vóór den dood gelukkig te noemen is, inter omnes hoc constat neminem ante mortem beatum esse praedicandum. Geef mij een stof, waarover ik schrijven kan, mihi da, de quo scribam. Wij hebben geen middel om van te leven, non habemus, unde vivamus.

2^o. met zulke substantiva, die op een volgenden zin met *ut* wijzen, zooals: *doel, voordeel, eigenschap, bron, vrucht.*

Hannibal beoogde gedurende zijn gansche leven slechts dit ééne doel, de vernietiging der Romeinsche macht, Hannibal per omnem vitam hoc unum secutus est, ut Romanorum potestatem exstingueret.

**** 444.** Nederlandsche verbaalsubstantiva worden dikwijls omschreven door participia en wel:

1^o. door het participium praesens, wanneer iets gelijktijdig plaats heeft.

Omne malum nascens facile opprimitur, alle kwaad wordt in de geboorte gemakkelijk onderdrukt. Nemo laborantem me adiuvit, niemand heeft mij in mijn nood ondersteund. Speciem timentium praebetis, gij doet vrees vermoeden.

2^o. door het participium perfectum, wanneer de handeling als geschied, en door het gerundivum, wanneer de handeling als nog niet geschied gedacht wordt. In den nominativus en in den accusativus cum infinitivo kan het gerundivum niet op deze wijze gebruikt worden (Vgl. § 428. 1^o. en 4^o.). Men kan hier ook de praeposities *ad, ante, ob, post, propter, ab, de, ex, in* gebruiken.

Caesare interficiendo Brutus et Cassius patriae libertatem restituere conati sunt, Brutus en Cassius trachtten door de vermoordening van Caesar hun vaderland weder vrij te maken. Caesare interfecto Brutus et Cassius patriae libertatem non restituerunt. Ab oppugnanda Neapoli Hannibalem absterruere conspecta moenia, het gezicht der muren deed Hannibal afzien van de belegering van Napels. Barbarus quidam Hasdrubalem ob iram interfecti ab eo domini obtruncavit. Primus liber est de contemnenda morte. Ante urbem conditam.

445. Meermalen worden Nederlandsche substantiva omschreven:

1^o. door infinitivi.

Affer argumenta, quibus Deum esse demonstretur, geef de bewijzen voor het bestaan van God. Saepenumero accidit, ut caremus voluptate,

qua frui iucundissimum nobis erat, *dikwijls gebeurt het, dat wij een genoegen missen, welks genot ons hoogst aangenaam was.*

2^o. door zijdelingsche vragen.

Diligenter considerandum est, quid ex omni re evenire soleat, *men moet de gevolgen van iedere handeling met zorg overdenken.* Dic quid sentias, *zeg uw gevoelen.* Videndum est, quo sua quemque natura maxime ferre videatur, *men moet op ieders natuurlijke neiging letten.*

3^o. door bijzinnen met conjuncties.

Mali, dum mortem instare sentiunt, timore et sollicitudine afficiuntur, *bij het gevoel van de nadering des doods worden de boozen met vrees en onrust vervuld.* Hector nec precibus patris nec matris lacrimis deterritus est, quominus certamen cum Achille iniret, *Hector liet zich noch door de gebeden zijns vaders noch door de tranen zijner moeder van den strijd met Achilles terughouden.*

Aanm. Op bovengenoemde wijze worden ook Nederlandsche adverbialia pronominalia omschreven.

Ik ben daarvan overtuigd, persuasi animo rem ita se habere. *Hij geeft daarvoor de reden aan,* rationem affert, cur ita fiat. *Veel heeft mij daarin belemmerd,* multa impediverunt, quominus id facerem.

446. Nederlandsche substantiva worden vertaald door relatieve zinnen:

1^o. wanneer er in het Latijn enkel substantiva op tor, trix aanwezig zijn en een persoon moet aangeduid worden, die slechts voor een enkele maal een zekere handeling verricht. Zoo heet hij, die een enkele maal een redevoering houdt, niet orator, maar is, qui dixit (dixit, dicet). Zoo ook: praemia iis, qui optime cecinissent, proposita erant, *er waren belooningen uitgelooft voor de beste zangers.*

Aanm. Ofschoon de verbalia op tor, trix in den regel slechts zulke personen aanduiden, welke de gewoonte of het beroep hebben van zekere handeling te verrichten, zoo mogen zij echter ook gebruikt worden van iemand, die slechts eenmaal zekere handeling verricht heeft, maar daardoor een historische persoonlijkheid geworden is.

Romulus conditor urbis fuit. Themistocles patriae liberator. Cicero Verris accusator.

2^o. zoo zij de beteekenis hebben van gezelschap, partijgenoot, leerling, enz.

De partijgenooten van Caesar, qui stabant cum Caesare. *De volgelingen van Pythagoras,* qui a Pythagora profecti sunt. *De leerlingen van Plato,* qui sunt a Platone.

3^o. ter omschrijving of versterking van den zin.

Met Gods hulp heb ik al mijn wenschen verkregen, Deo iuvante omnia, quae concupivi, consecutus sum. *Voor God bestaat er geen onmogelijkheid,* nihil est, quod Deus efficere non possit.

447. Sommige substantiva worden dikwijls ter omschrijving aangewend. Hierbij behooren vooral: res, genus, modus, ratio, animus en corpus.

Res wordt vooral gebruikt in plaats van onzijdige adiectiva en pronomina (Vgl. § 439. A. I.). Soms heeft een pronomen neutrum betrekking op een voorafgaand **res**.

Earum rerum utrumque. Humanarum rerum plerâque fortuna regit.

Meermalen wordt het Nederlandsche subject *het* door **res** vertaald.

Het kwam tot een gevecht, res ad arma venit, het gaat beter dan ik gedacht had, res melius it quam putaram.

Genus wordt evenals het Nederlandsche *wijze, opzicht, betrekking* ter omschrijving gebruikt.

In hoc genere, hierin. Quo in genere, waarin. In omni genere te quotidie desidero, onder ieder opzicht verlang ik dagelijks naar u. Omni genere virtutis florere, alle deugden bezitten. Vgl. over omne genus § 246. A. III.

Modus wordt vooral gebruikt ter omschrijving van **adverbia**.

Hoc modo (in hunc modum) locutus est, hij heeft aldus gesproken. Mirum in modum gaudeo, ik ben zeer verheugd. Vgl. § 271. A. I.

Ratio, dat eigenlijk *rekening, aanmerking* beteekent, blijft zeer dikwijls in het Nederlandsch onvertaald.

Propter rationem belli Gallici = propter bellum Gallicum. Oratio mea aliena ab iudiciorum ratione = ab iudiciis. Tota igitur ratio talium largitionum vitiosa est, sed interdum necessaria = tales largitiones omnes.

Animus, corpus, voluntas, enz. worden dikwijls gebruikt in plaats van de **pronomina personalia** om meer bepaald dat deel van den mensch aan te geven, waarop de handeling van het verbum betrekking heeft.

Ik heb bij mij zelven besloten mijn ambt neer te leggen, cum animo (meo) constitui munere me abdicare. Laten wij op de weide gaan liggen, corpora in illo prato prosternamus. Wij zullen u gaarne gehoorzamen, libentes voluntati tuae morem geremus. Gij spreekt zoo zacht, dat ik u niet versta, tam summis loqueris, ut orationem tuam non intellegam. Beangstig u niet langer om mij, noli diutius sollicitari meis rebus.

ZES EN TWINTIGSTE HOOFDSTUK.

OVER HET GEBRUIK DER PRONOMINA.

I. Pronomina personalia en possessiva.

448. Meermalen wordt **nos** gebruikt voor **ego** en **noster** voor **meus**.

Vides Demosthenem multa perficere, nos multa conari. Totum negotium non est dignum viribus nostris, qui maiora onera in republica sustinere possim et solem.

Dikwijls zet men met weglating van het pronomen het verbum in den eersten persoon van het meervoud in plaats van het enkelvoud. Men moet dit meervoud

niet beschouwen als een pluralis maiestatis, maar als een pluralis modestiae, wijl men hierdoor zijn eigen persoonlijkheid achter die zijner lezers of hoorders tracht te verbergen. Vos, vester in plaats van tu, tuus mag niet gebruikt worden.

Sex libros de republica tunc scripsimus, cum gubernacula reipublicae tenebamus. Vitutem satis posse ad beate vivendum supra diximus.

449. De pronomina personalia staan dikwijls overtollig bij quidem—sed.

Amicum tuum non nos quidem odimus, sed certe non probamus,
wij haten uw vriend wel niet, maar prijzen hem toch ook niet.

Hierbij valt op te merken:

1^o. dat in plaats van ego quidem equidem gebruikt wordt.

Divitias non equidem contemno, sed pluris tamen existimo virtutem,
ik veracht den rijkdom wel niet, maar schat de deugd toch hooger.

2^o. dat men ille gebruikt als pronomen personale van den derden persoon.

P. Scipio non saepe ille quidem dicebat, sed saepe facetiisque omnes superabat.

3^o. dat quidem altijd achter het pronomen staat, ofschoon de klemtoon op een ander woord valt.

Tibi persuade esse te quidem mihi carissimum, sed multo fore cariorum, si talibus monumentis praeceptisque laetabere (in plaats van carissimum quidem).

450. De pronomina possessiva worden gewoonlijk weggelaten, wanneer zij uit den samenhang verstaan worden; dit zal meestal geschieden, wanneer zij terugzien op het subject van den zin.

Deum oculis conspicere non possumus. Viatores sitim aqua sedant.

Deze pronomina moeten echter geplaatst worden, zoo zij den nadruk hebben en bij tegenstellingen.

Patrem meum, cum proscriptus non esset, iugulastis; me domo mea per vim expulistis; patrimonium meum possidetis. Tam mihi mea vita, quam tua tibi cara est.

Aanm. Wanneer de pronomina possessiva geen bezit aanduiden, worden zij gewoonlijk vervangen door een demonstrativum of relatieven zin.

Socrates sapientissimus vir illius aetatis, Socrates, de wijste man van zijn tijd. Cicero in eo libro, quem scripsit de amicitia, Cicero in zijn boek over de vriendschap.

**** 451.** Betrekkelijk de beteekenis der pronomina possessiva valt op te merken:

1^o. dat zij en wel vooral suus soms de beteekenis hebben van juist, recht, passend, wettelijk.

Tempore tuo pugnasti, gij hebt juist op den rechten tijd gestreden. Cicero suo anno consul est factus, Cicero werd consul, zoodra hij den bij de wet bepaalden ouderdom bereikt had.

Dikwijls vindt men meo, tuo, suo, nostro, vestro iure, met volle recht, soms optimo iure, nooit pleno of omni iure.

2°. dat zij dikwijls gebruikt worden in plaats van de pronomina personalia om aan te duiden, dat iets van zekeren persoon afkomstig is.

Multas uno tempore accepi epistolas tuas, ik heb verscheidene brieven te gelijk van u ontvangen.

3°. dat zij dienen ter vertaling van eigen, wanneer dit de tegenover gestelde beteekenis heeft van alienus, wat aan een ander toebehoort.

Istud scelus meis oculis vidi, ik heb deze misdaad met eigen oogen gezien.
Alienis oculis rem agere, niet door eigen oogen zien. Vgl. § 468. 3°.

Aanm. Staat eigen tegenover gemeenschappelijk, communis, dan wordt het vertaald door proprius.

Propriis viribus bellum gerere, met eigen middelen oorlog voeren. Ista calamitas communis est utriusque nostrum, sed culpa mea propria est. Sua cuique virtuti laus propria debetur.

**** 452.** De pronomina possessiva staan gewoonlijk achter het substantivum; zoo er de nadruk op valt, staan zij voorop.

Meum consilium accommodabo ad tuum. Haec mea manu scripsi.

Zoo in denzelfden zin een pronomem possessivum en een pronomem personale voorkomt, staat het possessivum gaarne onmiddellijk vóór het personale.

Mea mihi conscientia pluris est quam omnium sermo. Sequere quo tua te natura ducit. Suum se negotium agere dicunt.

II. Pronomina reflexiva.

453. De pronomina personalia en possessiva van den derden persoon moeten vertaald worden door de reflexiva sui, sibi, se en suos, sua, suum:

1°. wanneer het pronomem van den derden persoon terugziet op het **onderwerp van den zin, waarin het staat** (direct reflexief).

Caesar se ad suos recepit, Caesar begaf zich weder naar de zijnen. Verres solus cum sua cohorte relinquitur, alleen Verres met zijn cohort wordt achtergelaten.

Deze regel geldt niet alleen, wanneer het pronomem van den derden persoon als lijdend of belanghebbend voorwerp wordt gebruikt zooals in: Caesar se recepit; maar ook in de verschillende bepalingen zooals in: Caesar se ad suos recepit.

De constructies van den infinitivus (gerundium), het participium coniunctum, den ablativus abso-

lutus en de appositie maken een deel uit van den zin waarbij ze behooren. Men lette hierop vooral bij het gebruik van *sui, sibi, se*, omdat wij in het Nederlandsch in zulke gevallen meermalen *hem, haar, hun* en niet *zich* zeggen.

Homo placabilis iniuriis sibi illatis facile ignoscit, *een vreedzaam mensch vergeeft gemakkelijk de hem aangedane beledigingen*. Alexander praefectum equitatus incautius in se ruentem hasta transfixit. Senatui populus ipse moderandi et regendi sui potestatem tradidit. Omnes suos caros habet, *me quidem se ipso cariorem*.

Zeer dikwijls gebruiken de Latijnen het pronomen *is*, waar wij volgens bovenstaanden regel het reflexivum zouden verwachten. In zulke gevallen wordt het gedeelte van den zin, waarin het pronomen *is* voorkomt, beschouwd niet als de gedachte van het subject, maar van den schrijver.

Pompeius, cum decretum de me Capuae fecit, ipse cunctae Italiae cupienti et eius (niet suam) fidem imploranti signum dedit (= cunctae Italiae quae (reditum meum) cupiebat et eius (Pompeii) fidem implorabat).

Somtijds ook ziet *is* terug op het logische subject van den zin.

Fabius a me diligitur propter summam eius humanitatem = ego diligo Fabium propter summam eius humanitatem.

A a n m. I. Het Nederlandsche pronomen reflexivum wordt in het Latijn dikwijls uitgedrukt door den passieven vorm van het werkwoord.

Delectari, *zich vermaken*, falli, *zich bedriegen*, moveri, *zich bewegen*, lavari, *zich baden*, congregari, *zich verzamelen*, offerri, *zich aanbieden*, exerceri, *zich oefenen*.

Wanneer de passieve vorm van het werkwoord dient ter vertaling van het Nederlandsche pronomen reflexivum, worden de omschrijvende werkwoorden *zien, bevinden, gevoelen, enz.* in het Latijn meestal onvertaald gelaten.

Cogor, *ik zie mij gedwongen*. Non excitor ut hoc faciam, *ik gevoel mij niet opgewekt om dit te doen*.

Dezelfde reflexieve beteekenis hebben sommige deponentia, zooals: laetari, *zich verheugen*, vesci, *zich voeden*, versari, *zich ergens ophouden*, en sommige activa, zooals: abstinere, *zich onthouden*, deflectere, *zich afkeeren*, incumbere, *zich toeleggen*.

A a n m. II. Men mag nooit s u u s gebruiken, wanneer een zin twee onderwerpen heeft, die door een conjunctie met elkander verbonden zijn, en bij het tweede onderwerp het bezittelijk voornaamwoord *zijn, haar, hun* terugziet op het eerste onderwerp.

Alleen Verres en zijn cohort worden achtergelaten, Verres solus et eius cohors relinquuntur. De veldheer en zijn soldaten vluchten naar hun vaderland, dux eiusque milites fugerunt in patriam suam.

A a n m. III. S u u s wordt ook gebruikt, wanneer het terugziet op een woord, dat hoewel geen subject van den zin, toch subject der handeling is (logisch subject).

Multos peccatorum suorum paenitet, velen hebben berouw over hunne zonden. Cui non educatores sui in mente versantur? = quis non educatores suos in mente habet? Iusto desunt sua verba dolori = iustus dolor sua verba non habet.

** Meermalen ook gebruikt men s u u s, vooral in de beteekenis *zijn eigen, haar eigen, hun eigen*, ofschoon het niet terugziet op het subject van den zin of op het subject van de handeling, maar op een ander woord van den zin, waarin het staat. In dit geval mag het niet terug kunnen zien op het subject, hetgeen de persoon, het getal en de beteekenis van het praedicaat moeten beslissen.

Aristidem sui cives eiecerunt, zijn eigen burgers hebben Aristides verbannen. Scipio Syracusanis suas res restituit, Scipio gaf aan de Syracusers hunne bezittingen terug (hier heft de beteekenis van het praedicaat alle dubbelzinnigheid op). Cepimus columbam in nido suo, wij hebben de duif in haar nest gevangen. Volaterranos in sua possessione retinebam. Caesar Fabium cum legione sua (doch et legionem eius) remittit in hibernia.

** Zoo door het gebruik van suus echter dubbelzinnigheid ontstaat of wanneer het pronomen volstrekt geen nadruk heeft, gebruikt men den genetivus van is, ea, id.

Accipiter columbam cepit in nido eius. Wat zou in nido suo beteekenen? Deum agnoscimus ex operibus eius. Verri litterae complures a multis eius amicis afferuntur.

** In verbinding met quisque moet men altijd suus gebruiken. Eveneens moet men *de zijnen, de haren, de hunnen* altijd door sui vertalen.

Aequitas tollitur omnis, si habere suum cuique non licet. Id maxime quemque decet, quod est cuiusque maxime suum. Conserva tuis suos.

454. 2^o. Wanneer in een **accusativus cum infinitivo** een pronomen van den derden persoon terugziet op het subject van den hoofdzin of regeerenden zin (indirect reflexief).

Cincinnatus nuntium accepit se dictatorem esse factum, *Cincinnatus vernam, dat hij dictator was geworden.* Doch: Cincinnato nuntiatum est eum dictatorem esse factum. (Waarom?) Petrus mihi narravit patrem suum defunctum esse, *Petrus heeft mij verhaald, dat zijn vader gestorven is.* Ait se paenitere, illum autem non paenitere. Socrates multa vitia sibi insita sed ratione a se deiecta esse dicebat.

* A a n m. Het reflexivum wordt ook gebruikt als subject van een ablativus absolutus, wanneer dit hetzelfde is als het subject van den hoofdzin en de ablativus absolutus dient tot bepaling van een accusativus cum infinitivo.

Cato affirmat se vivo illum triumphaturum. Caesar Galliam temptari se absente nolebat.

Soms vindt men het reflexivum als subject van een ablativus absolutus, wanneer deze dient tot bepaling van een participium.

Laudator temporis acti se puero.

455. 3^o. wanneer in een **conjunctief-zin**, die de gedachte (wensch, wil, opvatting, bedoeling) van het subject van den hoofdzin weergeeft, een pronomen van den derden persoon terugziet op het subject van dien hoofdzin. Tot deze conjunctief-zinnen behooren vooreerst alle bijzinnen van de oratio obliqua in strikten zin, vervolgens ook de bijzinnen van de oratio obliqua in wijderen zin, zooals: de zijdelingsche vragen, finale zinnen met ut of ne en sommige causale zinnen (§ 407) (indirect reflexief).

Captivus dixit se fugitum si sibi occasio data esset, *de krijgsgevangene zeide, dat hij zou vluchten, als hem de gelegenheid geboden werd.* Nesciebat dux, quid milites de se dicerent, *de veldheer wist niet, wat de soldaten van hem zeiden.* Vicinus a me petivit, ut hodie apud se cenarem, *mijn buurman heeft mij verzocht om heden het middagmaal bij hem te gebruiken.* Gaius divitias contemnebat, quod se felicem reddere non possent, *Gaius verachtte den rijkdom, wijl deze hem (volgens zijn meening) niet gelukkig kon maken.* Hannibal imperavit puero, ut propere sibi nuntiaret, num undique obsideretur, *Hannibal beval den knaap hem te boodschappen of hij van alle kanten werd ingesloten.*

Uit het juiste begrip van dezen regel volgt, dat een pronomen van den derden persoon, ofschoon het terugziet op het subject van den hoofdzin niet door het reflexivum, maar door *is* moet vertaald worden, wanneer het voorkomt in bijzinnen in den indicativus of in een bijzin met *ut consecutivum* of met een *tijdbepalend cum*.

Gaius contemnebat divitias quod eum felicem reddere non poterant. Hier wordt de reden aangegeven volgens de meening van den schrijver. Epaminondas erat disertus, ut nemo Thebanus ei par esset eloquentia. Hier staat *ei*, wijl de bijzin begint met *ut consecutivum*. Men zou echter moeten zeggen: Epaminondas summo studio eloquentiae operam dedit, ne quis (= ut nemo) Thebanus sibi par esset eloquentia. Hier moet *sibi* gebruikt worden, wijl de bijzin begint met *ut (ne) finale* en de schrijver de gedachte wil aangeven van het subject van den hoofdzin. Alcibiades, cum ei nuntius in Siciliam missus esset, ut domum rediret, non parere noluit et in triremem, quae ad eum deportandum erat missa, adscendit. In den bijzin *cum ei nuntius missus esset* staat *ei*, omdat *cum* een tijdbepalende betrekking aanduidt.

456. Wanneer in een bijzin een reflexivum staat, kan het somtijds onduidelijk wezen of het terugziet op het subject van den hoofdzin of op het subject van den bijzin. In het boven aangehaalde voorbeeld: *nesciebat dux, quid milites de se dicerent*, kan *se* namelijk volgens § 453 terugzien op *milites* en volgens § 455 op *dux*. Zoo nu de samenhang niet uitmaakt, op welk van beide subjecten het reflexivum betrekking heeft, gebruikt men *ipse*, indien het pronomen terugziet op het subject van den hoofdzin.

Iugurtha legatos ad consulem mittit, qui ipsi liberisque vitam peterent. Caesar graviter suos incusavit, quod sua de virtute aut de ipsius diligentia desperarent.

Toch is het gebruik van *ipse* nogal beperkt. Meermalen plaatsen de Latijnsche schrijvers in een bijzin twee reflexiva, waarvan het eene op het subject van den hoofdzin en het andere op het subject van den bijzin terugziet.

Ariovistus ait neminem secum (cum Ariovisto) sine sua (op neminem betrekking hebbende) pernicie contendisse. Romani legatos miserunt, qui a Prusia rege peterent, ne inimicissimum suum (Romanorum) secum (cum Prusia, subject van den bijzin) haberet sibi (Romanis) dederet.

457. Somtijds wordt het reflexivum gebruikt in bijzinnen, die niet de gedachte uitdrukken van het subject, maar van een ander woord van den hoofdzin. Zulk een woord moet echter het subject der handeling wezen.

A Caesare invitor (= Caesar me invitat) sibi ut sim legatus, *ik word door Caesar uitgenoodigd om zijn gezant te zijn*. Faustulo spes fuerat (= Faustus spraverat) regiam stirpem apud se educatum iri.

Aanm. Nu en dan vindt men een of andere afwijking van bovengenoemde regels.

Helvetii persuadent Rauracis et Tulingis, ut una cum iis profiscantur. Patres nil rectum, nisi quod placuit sibi, ducunt.

Veel gebruikelijk is de tusschengevoegde zin quantum in se est.

Pater, quantum in se fuit, Tracem me creavit.

Het is echter beter in ipso te zeggen.

Isti homines nomen civium Romanorum, quantum in ipsis fuit, sustulerunt.

**** 458.** Het wederkeerige voornaamwoord *elkander* wordt gewoonlijk vertaald door inter nos, inter vos, inter se, of door alius alium, alii alios, alter alterum, uterque utrumque.

Amamus inter nos, *wij beminnen elkander*. Amatis inter vos, *gij bemint elkander*. Respublica nos inter nos conciliatura est, *de republiek zal ons met elkander verzoenen*. Homines inter se amare debent, *de menschen moeten elkander beminnen*. Alter alterum adspeximus, *wij zagen elkander aan*. Piratae vel ignoti inter se alii alii auxiliabantur, *zelfs zonder elkander te kennen hielpen de zeeroovers elkander*. Cfr. § 484.

Aanm. Vicissim en invicem, welke woorden in later tijd ook *elkander* beteekenen, gaven oorspronkelijk een afwisseling te kennen, zooals wij uitdrukken door *beurtelings*, *bij afwisseling*.

Homines vicissim dormiunt et vigilant. Defatigatis invicem integri succedunt.

III. Pronomina demonstrativa.

459. **** Hic**, het pronomen demonstrativum van den eersten persoon wordt gebruikt:

1^o. om aan te duiden, dat iets den spreker zelven betreft of hem naar plaats of tijd nabij is. Als zoodanig beteekent het meermalen *mijn, ons, tegenwoordig, laatst*.

Hi mores, *onze zeden*. In hac magnificentia urbis, *bij de tegenwoordige pracht der stad*. Hoc biennio, *in de laatste twee jaren*.

2^o. om te wijzen op iets, dat onmiddellijk volgt. Als zoodanig beteekent het meermalen *de volgende*, hetgeen nooit vertaald mag worden door sequens.

Locutus est in hunc modum, *hij sprak aldus*. Hoc Hesiodi, *het volgende gezegde van Hesiodus*. Vetus hoc est, *de nihilo nihil fit, het is een oude spreuk: uit niets komt niets*.

Aan m. I. Meermalen wordt op deze wijze een volgende accusativus cum infinitivo of een zin met ut aangeduid. Vgl. § 443. In dit geval moet het woord *slechts* onvertaald blijven.

Hoc dico mollitiem huius aetatis multo maiorem esse, quam quae maiorum nostrorum memoria fuit, *slechts dit zeg ik, dat de weekheid van den tegenwoordigen tijd veel grooter is, dan zij ten tijde onzer voorvaderen was*.

Zoo op een accusativus cum infinitivo gewezen wordt, kan men in plaats van hoc ook sic of ita gebruiken.

Sic a maioribus nostris accepimus praetorem quaestori suo patris loco esse oportere, *dit hebben wij van onze voorouders overgenomen, dat een praetor bij zijn quaestor de plaats van een vader behoort te vervullen*.

** Aan m. II. Zoo iets, dat volgt, wordt gezegd tegenover iets, dat voorafgaat, moet hic gebruikt worden om op het voorafgaande en ille om op het volgende te wijzen.

Sed hoc (het zoo even genoemde) commune vitium, illud (hetgeen volgt) Epicuri proprium. Sed haec (hetgeen gezegd is) leviora, illa (hetgeen volgt) vero graviora.

**** 460.** Iste, het pronomen demonstrativum van den tweeden persoon, wordt gebruikt:

1^o. om aan te duiden, dat iets betrekking heeft op den persoon, tot wien men spreekt.

Istud scelus meis oculis vidi, *ik heb uw misdaad met eigen oogen gezien*. De istis rebus exspecto tuas litteras, *over hetgeen er bij u geschiedt verwacht ik een brief van u*.

2^o. om een zekere verachting te kennen te geven, vooral wanneer men spreekt over zijn tegenpartij.

Exponam vobis ex quibus generibus hominum istae copiae (Catili-

nariae) comparentur. Quis hoc non perspicit praeclare nobiscum actum iri, si populus Romanus istius unius (Verris) supplicio contentus erit?

461. **Ille, het pronomen demonstrativum van den derden persoon, wordt gebruikt:

1^o. om aan te duiden, dat iets betrekking heeft op den persoon, over wien men spreekt of dat iets naar plaats of tijd verwijderd is.

Servi iniurias nimis aegre ferunt; quid illos bono genere natos, magna virtute praeditos, opinamini animi habuisse? Tum ille, non sum, inquit, nescius ista inter Graecos dici solere. Tum primum philosophia, non illa de natura, quae fuerat antiquior, sed haec, in qua de bonis rebus et malis disputatur, inventa dicitur.

2^o. om aan te duiden, dat iets bekend, beroemd is.

Illud Platonis, *dit bekende gezegde van Plato*. Ex suo regno sic Mithridates profugit, ut ex eodem Ponto Medea illa quondam profugisse dicitur.

Uit deze beteekenis van ille verklaart men deszelfs verbinding met andere pronomina.

Hic ille egregius annus nunc instat.

Aanm. Ille wordt soms overtollig achter sic gevoegd, wanneer een substantivum uit het tweede lid eener vergelijking vóór het eerste lid der vergelijking staat.

Ingeniosi, ut aes Corinthium in aeruginem, sic illi in morbum incidunt tardius.

****462.** Hic en ille worden dikwijls tegenover elkander gesteld om twee te voren genoemde nomina aan te duiden. Gewoonlijk ziet hic op het laatst genoemde en ille op het eerst genoemde.

Scipio et Hannibal summi imperatores fuerunt; hic Carthaginiensis, ille Romanus fuit.

Zoo echter het eerst genoemde nomen in de gedachte des sprekers het voornaamste is, ziet hic op het eerst genoemde en ille op het laatst genoemde.

Cave Catoni anteponas Socratem; huius enim facta, illius dicta laudabantur.

Ter bevordering van de duidelijkheid of wanneer hic en ille reeds gebruikt zijn, kan men prior—posterior, superior—inferior, superior—posterior gebruiken.

Cum duo sint genera decertandi, unum per disceptationem, alterum per vim, cumque illud proprium sit hominum, hoc belluarum: confugiendum est ad posterius, si uti non licet superiore.

Wanneer er drie nomina voorafgaan, ziet hic op het laatste, iste op het middelste, ille op het eerste.

Tullium, Atticum et Trebatium diligo; hunc quidem ob mores festivos, istum ob ingenii liberalitatem, illum propter incredibile dicendi genus, *ik bemín Tullius, Atticus en Trebátius; dezen om zijn geestig karakter, den tweede om zijn edele denkwijze, den eerste om zijn buitengewone gave van spreken.*

** Aan m. I. Deze en gene, de een en de ander (= sommigen) heet hic et hic, hic et ille, ille et ille; *deze of gene, hic aut ille.*

Non dicam illinc hoc signum ablatum esse et illud; hoc dico nullum te Aspendi signum, Verres, reliquisse.

Aan m. II. Hic, iste, ille worden dikwijls ter versterking van de beteekenis of welluidendheidshalve verbonden met talis, tantus en tam met een adiectivum.

Da operam ut hunc talem virum videas quam primum. Hae tam variae artes.

IV. Pronomina determinativa.

463. Is wordt gebruikt:

** 1^o. Wanneer men een persoon, die men eerst in het algemeen heeft aangeduid, tot subject maakt van een zin, waarin iets naders van hem verhaald wordt.

P. Annii Asellus mortuus est C. Sacerdote praetore. Is, cum haberet unicam filiam, eam bonis suis heredem instituit, *onder het praetorschap van C. Sacerdos stierf P. Annii Asellus. Daar deze slechts een eenige dochter had, benoemde hij haar tot erfgenaam van zijn bezittingen.*

** 2^o. als persoonlijk voornaamwoord van den derden persoon, doch alleen in de casus obliqui.

Legatos miserunt, qui eum absentem accusarent, *zij zonden gezanten om hem in zijne afwezigheid te beschuldigen.*

Als zoodanig wordt is in den genetivus gebruikt, wanneer het Nederlandsche bezittelijke voornaamwoord van den derden persoon niet vertaald mag worden door suus.

Athenienses urbem suam aede Minervae ornaverunt eorumque magnificentiam mirata est posteritas. Vgl. verder de voorbeelden van § 453—455.

Evenals de pronomina possessiva wordt ook de genetivus van is gewoonlijk weggelaten, zoo hij uit den samenhang verstaan wordt.

Novi Marcum non minus quam fratrem Quintum.

3^o. ** als antecedens van het relativum.

Is, qui Deum amat, vitia fugit. Fieri potest, ut recte quis sentiat et id quod sentit, polite eloqui non possit. Retuli me ad ea studia, quae longo intervallo intermissa revocavi.

**** Wanneer is geen substantivum bij zich heeft, zonder nadruk staat en in denzelfden naamval geplaatst is als het relativum, wordt het meermalen weggelaten.**

Maximum ornamentum amicitiae tollit, qui ex ea tollit verecundiam.

Somtijds geschiedt dit ook, wanneer de naamvallen verschillen.

Inter omnes philosophos constat (eum) qui unam habet omnes habere virtutes. Miseranda vita (eorum) qui se metui quam amari malunt.

Wanneer is geen substantivum bij zich heeft, wordt de demonstratieve zin voor den nadruk gaarne achter den relatieven zin gezet.

Male se res habet, cum, quod virtute effici debet, id tentatur pecunia.

A quo plurimum sperant homines, ei potissimum inserviunt.

De relatieve zin mag echter nooit voorop staan, wanneer hij ter omschrijving dient van een substantivum.

Marius Plotii ingenio putabat ea quae gesserat posse celebrari.

A a n m. I. Wanneer een substantivum, dat nader verklaard wordt door een relatieven zin, in het Nederlandsch voorafgegaan wordt door het niet bepalend lidwoord in de beteekenis van *zoodanig een, zoo groot een*, moet men dit in het Latijn vertalen door *is* of *tantus*.

Hij bedreigde mij met een hevigheid, die zelfs de zachtmoedigste zou verbitteren, ea (tanta) ira mihi minatus est, quae (quanta) etiam placidissimos exacerbaret.

A a n m. II. Evenals bij *is* qui wordt ook bij *talīs qualis, tam quam, tantus quantus*, enz. de demonstratieve zin voor den nadruk gaarne achteraan geplaatst.

Socrates hanc viam ad gloriam proximam dicebat esse, si quis id ageret, ut qualis haberi vellet talis esset. Quodsi, quam audax est ad conandum, tam esset obscurus in agendo, fortasse aliqua in re nos aliquando fefellisset. Quo quisque est sollertior et ingeniosior, hoc docet iracundius et laboriosius.

**** 464.** Wanneer een *nomen proprium* in een nieuwen zin nader beschreven wordt, mogen de Nederlandsche appellativa, *man, vrouw*, enz. in het Latijn niet vertaald worden.

Erat tum in castris quidam Marcius. Is (niet is vir) impetum hostium erumpentium retudit. Horatius Venusiae natus erat. Huius (niet huius poëtae) carmina tam praeclara sunt ut nihil supra possit.

**** 465.** Het pronomen *is* valt weg:

1^o. wanneer het in het tweede lid eener vergelijking of tegenstelling verbonden is met een *genetivus*.

Classis Britannorum maior est quam Gallorum (niet quam ea Gallorum). Dei praeceptis magis obediendum est quam hominum (niet quam iis hominum). Corpus dormientis iacet ut mortui (niet ut id mortui). Ante domum pistoris tilia, ante vestitoris fagus est (niet ante eam vestitoris). Quis est qui possit conferre vitam Trebonii cum Dolabellae.

Voor de duidelijkheid herhaalt men bij verschil van casus soms het substantivum, waarop het Nederlandsche demonstrativum terugziet.

Nulla est celeritas, quae possit cum animi celeritate contendere.

Soms zet men het woord, dat in den genetivus moet staan, in den casus van het uitgelaten demonstrativum.

Oratio captivorum cum perfugis convenit (= cum oratione perfugarum).

2^o. wanneer het bij een tweede verbum of substantivum in denzelfden casus zou moeten staan als het nomen, waarop het betrekking heeft.

De wijsbegeerte van Plato en die van Aristoteles, philosophia Platonis et Aristotelis. Caesar overwon Pompeius bij Pharsalus en vervolgde hem tot in Egypte, Caesar Pompeium ad Pharsalum devicit atque usque in Aegyptum persecutus est. De vederen der vogelen en hunne beenderen zijn met lucht gevuld, avium et pennae et ossa aëre repleta sunt. De oude Grieken noemden Ceres de wetgeefster en vereerden haar als zoodanig, prisci Graeci Cererem legiferam et vocabant et venerabantur.

**** 466.** Een nadere bepaling welke men sterk wil laten uitkomen, wordt met het voorgaande verbonden door *et is, isque, atque is, en wel, en nog wel, nec is, en wel niet, en nog wel niet, sed is, maar dan.*

Geef mij asjeblieft een mes en wel een scherp, da mihi quaeso cultrum et eum acutum. Er waren eenige jongelingen en wel van geen geringe afkomst, erant aliquot adolescentes nec ii tenui loco orti. Severitatem in senectute probo, sed eam modicam.

Zoo zulk eene bepaling op een geheelen zin betrekking heeft, gebruikt men *et id, idque*.

Linguam momordi idque tam vehementer, ut sanguis emicaret, ik heb op mijn tong gebeten en wel zoo hevig, dat het bloed er uit sprong.

**** 467.** *Idem* wordt gebruikt, wanneer aan denzelfden persoon of zaak een tweede praedicaat wordt toegevoegd. Het beteekent *insgelijks, ook, tevens*, zoo de praedicaten *gelijkssoortig, nochtans, maar daarentegen*, zoo zij *tegenovergesteld* zijn.

Matura cerasa suavissima eademque saluberrima sunt, rijpe kersen zijn zeer smakelijk en tevens zeer gezond. Inventi multi sunt, qui vitam profundere pro patria parati essent, iidem gloriae iacturam ne minimam quidem facere vellent, er zijn er velen gevonden, die bereid waren hun leven voor hun vaderland op te offeren, maar die zich daarentegen niet het geringste verlies van roem willen getroosten.

**** 468.** *Ipse*, dat altijd nadruk heeft, wordt in de volgende beteekenissen gebruikt:

1^o. *hij zelf, zij zelf, het zelf*; dus in plaats van het pronomen personale van den derden persoon.

Quaeram ex ipsa, ik zal het haar zelve (en geen ander) *vragen.*

In reflexieven zin dient het vooral om sterk aan te duiden, dat een pronomen van den bijzin terugziet op het subject van den regeerenden zin (§ 456). Wij laten dan *zelf* onvertaald, doch leggen den nadruk op het pronomen.

Caesar respondit sicut ipsius dignitas postulabat, sicut ipsi placuit, sicut ipsum decebat, *Caesar antwoordde, zooals het zijn waardigheid vereischte, zooals het hem behaagde, zooals het hem voegde.*

2^o. *zelf* ter versterking der pronomina personalia.

Ipse vidi, ik heb het zelf gezien.

In deze beteekenis komt *ipse* vooral voor in reflexieve zinnen. Het komt dan overeen met het subject, wanneer men wil aanduiden, dat het subject en niet een ander de handeling verricht.

Cato mortem sibi ipse conscivit, *Cato benam zich zelven het leven.* Si nos ipsi laudamus, necesse non est alios nos laudare, *zoo wij ons zelve prijzen, behoeven ons niet te prijzen.* Porta ipsa se aperuit, *de poort ging van zelf open.*

Zoo men echter wil aanduiden, dat de handeling op het subject en niet op een ander gericht is, laat men *ipse* overeenkomen met het pronomen reflexivum.

Non amatis nisi vos ipsos, *gij bemint u zelven slechts.* Discipuli non magistris sed sibi ipsis discunt, *de leerlingen leeren niet voor hun leermeesters maar voor zich zelve.*

Meermalen echter vindt men den nominativus, waar men een anderen casus zou verwachten. Dit geschiedt vooral, als *ipse* vóór het pronomen reflexivum staat en zoo het volgt op *per me*, *per se*. Bij *memet*, *nobismet*, *nosmet*, enz. komt echter *ipse* bijna altijd met *me*, *nobis*, enz. in casus overeen.

Quid est negotii continere eos, quibus praesis, si te ipse contineas. Medici ipsi se curare non possunt. Virtus per se ipsa placet. Nolite vosmet ipsos consolari.

3^o. *eigen* ter versterking van pronomina possessiva. Zoo *ipse* hier betrekking heeft op het subject, komt het gewoonlijk in den nominativus, anders in den genetivus (§ 240).

Neglegis tuum ipse commodum (minder goed tuum ipsius commodum), *gij verwaarloost uw eigen belang.* Crassus et Antonius ex scriptis cognosci ipsi suis non potuerunt. Vestra ipsorum causa hoc feci, *ik heb dit om uw eigen belang gedaan.*

4^o. *juist* = *precies* (niet te verwarren met *juist* = *bij toeval*, dat vertaald kan worden door *forte* of *casu*), *persoonlijk*, *onmiddellijk*, *vlak*, *eigenlijk*, *als zoodanig*, *reeds* (wanneer *reeds* veranderd kan worden in *zelfs* mag het niet vertaald worden door *iam*). In deze beteekenis staat *ipse* dikwijls ter versterking van substantiva.

Quattuor hebdomades ipsae sunt, cum avia mea mortua est, *het is juist vier weken geleden dat mijn grootmoeder stierf.* Crassus erat triennio ipso minor quam Antonius, *Crassus was juist drie jaren jonger dan Antonius.* Is ipse, *juist hij.* Nunc ipsum apud te esse velim, *juist nu zou*

ik gaarne bij u zijn. Regina ipsa exercitui aderat, de koningin was persoonlijk bij het leger tegenwoordig. Post ipsum proelium ingens tempestas exorta est, onmiddellijk na het gevecht brak er een hevige storm los. Ad ipsam turrim, vlak bij den toren. Robur ipsum exercituum Graecorum in militibus gravis armaturae fuit, de eigenlijke kern der Grieksche legers bestond in de zwaar gewapenden. Divitiae ipsae neminem mortalem beatum reddere possunt, rijkdom als zoodanig kan den mensch niet gelukkig maken. Ipsa vita quotidiana demonstrat ex parvis rebus magnas oriri, reeds het dagelijksche leven toont, dat kleine omstandigheden groote gevolgen kunnen hebben.

5°. *insgelijks, ook.* In plaats van *ipse* zegt men ook *ipse quoque, ipse etiam, et ipse* of het adverbium *item*. In deze beteekenis wordt *ipse* gebruikt, zoo aan een tweede subject een zelfde praedicaat wordt toegevoegd als aan een vroeger subject.

Deinde Crassus tres *ipse* excitavit recitatores, daarna liet ook Crassus (evenals zijn tegenpartij gedaan had) drie lezers optreden. Rex *ipse quoque* pugnavit, ook de koning streed mede. Aderat Romulus augur cum Remo fratre *item* augure.

Voor het verschil met *idem* in de beteekenis van *ook*, vgl. § 467.

469. De pronomina demonstrativa staan meestal vóór het substantivum.

Hic mons, illo tempore.

Wanneer ille de beteekenis heeft van *die bekende*, staat het gewoonlijk achter het substantivum.

Medea illa.

Staat er bij een demonstrativum en een substantivum nog een adiectivum, dan komt het pronomen gewoonlijk in het midden.

Magnus ille Alexander.

Bij de verbinding met *possessiva* worden de demonstrativa gewoonlijk voorop gezet.

Haec mea domus.

Ipse staat in verbinding met andere pronomina gewoonlijk daarachter.

Hoc ipsum. Sua ipsi frumenta corrumpunt.

V. Pronomina interrogativa.

470. ** Door *quis* vraagt men naar den naam, door *qui* (= *qualis*) naar de hoedanigheid van een persoon of zaak.

Quis senator, hoe heet de senator? Qui senator, wat voor een man is de senator?

Ten gevolge van dit verschil in beteekenis wordt *qui*, doch enkel in zijdelingsche vragen, ook als substantivum gebruikt.

Qui sis et quid facere possis, considera, bedenk wat voor een man gij zijt en wat gij doen kunt.

Somtijds wordt *qui* in zijdelingsche vragen ook gebruikt in plaats van *quis*, wanneer het volgende woord met een *s* begint.

Themistocles domino navis, qui sit, aperit.

Aanm. I. In algemeene vragen met ontkennende beteekenis moet men *waar, hoe* vertalen door *quis*; want met *ubi* vraagt men naar de plaats waar en met *quomodo* naar de wijze waarop iets geschiedt.

Waar is iemand, die alle goede eigenschappen mist, quis est, qui omnibus virtutibus careat? Hoe kan iemand twijfelen, dat Cicero zijn vaderland gered heeft, quis dubitet, quin Cicero patriam servaverit?

** Aanm. II. Er bestaat nog een oude ablativus singularis *qui*, welke in rechtstreeksche en zijdelingsche vragen gebruikt wordt als *adverbium interrogativum*. Dit woordt staat:

1^o. in de beteekenis van *hoe, waarvan*, vooral bij *utor*.

Qui fit, hoe komt het? Aristides vix reliquit, qui (= unde) efferretur, Aristides liet nauwelijks genoeg na om daarvan begraven te worden. Habeo qui utar, ik heb iets om daarvan te leven.

2^o. met aangehecht *cum* in plaats van *quocum* (soms *quacum*) om op een onbepaalden persoon te wijzen.

Mihi da quicum omnia communicem, geef mij iemand, aan wien ik alles kan mededeelen.

471. ** *Quid* wordt gebruikt in den *nominativus* en *accusativus*. In de overige naamvallen gebruikt men *quae res*.

Cuius rei cupidus es, waarnaar zijt gij begeerig?

Quid beteekent ook *waarom, waartoe*.

Quid metuam mortem, waarom zal ik den dood vreezen? Sed quid opus est plura (sc. commemorare), maar waartoe is het noodig nog meer te vermelden. Vgl. § 174. 5^o.

Aanm. I. De uitdrukkingen *quid, quid enim, quid igitur* dienen ter inleiding van een vraag, hebben onmiddellijk achter zich het hoofdbegrip der vraag en vervolgens het vraagwoord met het overige gedeelte der vraag.

Quid? Cadmi filia nonne Λεννοθέα nominata est a Graecis? Quid igitur? Contra Brutumne me dicturum putas?

Voor al vindt men *quid? quod, quid? si* in de beteekenis van *ja zelfs* bij den overgang tot een bewijs, dat de voorafgaande bewijzen in kracht overtreft.

Quid? quod homines infima fortuna, nulla spe rerum gerendarum, opifices denique delectantur historia? (Dit argument diende als het sterkste bewijs van de stelling: historiam delectare). Quid? si etiam iucunda est memoria praeteritorum malorum?

Aanm. II. Het met *quid* samengestelde *adverbium quidni* *waarom niet, zeker*, waarop altijd de *coniunctivus* volgt, geeft in den vorm eener vraag een sterke bevestiging te kennen.

Cum Salinator eum rogaret, ut meminisset opera sua se Tarentum recepisse, quidni, inquit, meminero? Nunquam enim recepissem, nisi tu perdidisses. (Quidni verwarre men niet met quin. Vgl. § 361. 1^o).

472. De Latijnen kunnen in denzelfden zin twee of meer vragen met elkander verbinden. In het Nederlandsch moet men bij de vertaling van zulk een dubbele vraag een omschrijving gebruiken.

Considera, Piso, quis quem fraudasse dicatur, *let op, Piso, wie men zegt dat bedrogen heeft en dat bedrogen is.* Multum interest quid a quo fiat, *er is veel aan gelegen wat er gedaan wordt en door wien het gedaan wordt.* Milo si Clodium interficere voluisset, quantae quotiens occasiones quam praeclarae fuerunt?

VI. Pronomina indefinita.

473. ** Quis, qui, *iemand, iets*, is 't zwakste pronomen indefinitum en wordt in plaats van aliquis vooral gebruikt na si, nisi, ne, num, quo, quanto, ubi, cum.

Metellus edixit, ne quis in castris coctum cibum venderet. Quo quis doctior est, eo modestior esse solet. Vgl. § 302. A. IV.

Zoo echter op het pronomen indefinitum de nadruk ligt, gebruikt men aliquis.

Si aliquis fuit doctus, is fuit Aristoteles. Timebat Pompeius omnia, ne aliquid vos timeretis. Si aliquid dandum est voluptati, senectus modicis conviviis potest delectari. (Hier drukken wij den nadruk uit door *werkelijk*.)

Quis staat ook op zich zelf.

Dixerit quis. Morbus aut egestas aut quid eiusmodi.

Aanm. I. In hoofdzinnen en na quo, quanto, ubi, cum mag men alleen quis als substantivum gebruiken. Na si, nisi, ne, num mag men quis en qui zonder onderscheid als substantivum en als adiectivum gebruiken.

Ne quis, en: ne qui. Si quis dux, en: si qui dux.

Aanm. II. Si en ne worden soms met quis tot één woord verbonden. Siquis, nequis. Altijd verbonden schrijft men numquis en ecquis.

474. ** Aliquis, *iemand, eenig, de een of ander, deze of gene*, wordt gebruikt, wanneer men over een onbepaalden, maar werkelijk bestaanden persoon of zaak spreekt. Het staat bijna altijd in bevestigende zinnen. Vgl. § 476. 1^o.

Aliquid heeft evenals het Nederlandsche *iets* soms de bijbeteekenis van *beduidend*.

Nunc dicis aliquid, *nu zegt gij iets, dat wat te beduiden heeft.* Est aliquid ducem exercitui praeesse, *het is geen geringe zaak aan het hoofd van een leger te staan.*

Wanneer *iets* in het Nederlandsch een adiectivum bij zich heeft, moet het in het Latijn onvertaald blijven.

In ballingschap te leven is een treurig iets, in exilio esse miserum est.
Vgl. § 176. A. II.

Aanm. Het zeldzaam voorkomende *quispiam* is gewoonlijk te vertalen door *deze of gene*.

Fortasse dixerit quispiam.

475. *Quidam*, *zeker iemand*, *een zekere*, wordt gebruikt:

** 1^o. om een bepaalden persoon of zaak in het algemeen aan te duiden.

Occurrit quidam, *zeker iemand* (dien ik niet nader zal aanduiden)
kwam mij tegen. Ummidius quidam, *een zekere Ummidius*.

Om de bepalende beteekenis van *quidam* te versterken, voegt men er meermalen *certus* bij.

Ut saltatori motus non quivis, sed certus quidam est datus, sic vita agenda est certo genere quodam, non quolibet.

In het meervoud heeft *quidam* somtijds de beteekenis van *eenigen*, *sommigen*.

Quidam hoc dicunt.

2^o. om de beteekenis van een substantivum of adiectivum te verzachten. Niet zelden is het dan verbonden met *quasi*, *tamquam*. In het Nederlandsch geeft men deze verzachtende beteekenis te kennen door het niet bepalende lidwoord of door *om zoo te zeggen*, *een soort van*.

Saepe audiivi poëtam bonum neminem sine inflammatione animorum existere posse et sine quodam afflatu quasi furoris. Gentes subiectas ferrea quadam servitute oppressit. Translatum verbum maxime tamquam stellis quibusdam notat et illuminat orationem.

Soms versterkt *quidam* de beteekenis van een adiectivum en moet dan vertaald worden door *zeer*, *buitengewoon*.

Mithridates mira quadam memoria fuit.

** Aanm. *Quidam* staat in den regel achter het substantivum.

Homo quidam.

Zoo bij het substantivum een adiectivum staat, wordt *quidam* gewoonlijk daar tusschen geplaatst.

Incredibilis quaedam celeritas.

** **476.** *Quisquam* (zelfstandig) en *ullus* (bijvoegelijk), *iemand*, *eenig*, *iets*, verschilt van *aliquis* hierin, dat het een persoon of zaak aangeeft die niet bestaat of aan wiens bestaan men twijfelt. Men zegt namelijk:

Indicavit se audisse aliquid, maar: Negat se audisse quidquam.

Quisquam en *ullus* komen dus voor in zinnen, die ontkenning of twijfel inhouden. Vandaar:

1^o. in ontkenkende zinnen en na *sine* en *vix*.

Non credo quidquam me omisisse ad rem quod pertineat, *ik geloof niet*,

dat ik iets heb overgeslagen, wat op de zaak betrekking heeft. Caesar milites quemquam interficere vetuit, Caesar verbood zijnen soldaten iemand te dooden. Sine ullo periculo, zonder eenig gevaar. Dicet quispiam vix quemquam inveniri, qui pecuniam contemnat.

Wanneer de ontkenning echter op een enkel woord betrekking heeft of wanneer twee ontkenningen elkander vernietigen, gebruikt men aliquis.

Cum aliquid non habeas, *wanneer men iets niet heeft.* Hoc non sine aliqua dubitatione confiteor. Verres nihil unquam fecit sine aliquo quaestu.

2^o. in vragen en andere zinnen, die een ontkenkende beteekenis hebben.

Quisquamne istud negat, *is er wel iemand, die dit ontkent?* Quasi quisquam hoc dicat, *alsof er iemand is, die dit zegt.*

Na ne, neve en num staat gewoonlijk quis.

Num quis Epaminondae par fuit eloquentia.

3^o. na quam in het tweede lid eener vergelijking.

Delii Apollinem maiore religione colunt quam quemquam deorum. In rege Mithridate devincendo Pompeius felicius fuit quam quisquam superiorum ducum. Diutius in hac urbe quam in alia ulla commoratus est.

4^o. in bevestigende zinnen, vooral na si, wanneer een groote nadruk ligt op iemand, eenig.

Enitar si ullo modo potero. Quamdiu quisquam erit, qui te defendere audeat, vives. Dum praesidia ulla fuerunt, Roscius in Sullae praesidiis fuit. Huic, si cuiquam est fidendum, te committe. Daarentegen: si cui est fidendum, antea explorandum est, utrum secreta custodire possit necne.

**** 477.** Quisque, *ieder, elk*, wordt vooral in vier gevallen gebruikt:

1^o. bij ordinalia. Vgl. § 70.

2^o. bij superlativi. Vgl. § 304.

3^o. bij pronomina en adverbia relativa.

Scipio pollicetur sibi magnae curae fore ut omnia civitatibus, quae cuiusque fuissent, restituerentur.

Zoo quisque subject is van den hoofdzin en de constructie der attractio gebruikt wordt, moet het in den relatieven zin geplaatst worden.

Quam quisque norit artem, in hac se exerceat.

Vgl. over quo quisque met den comparativus en ut quisque met den superlativus § 302. A. III, waar quisque gewoonlijk door *iemand* vertaald wordt.

4^o. bij reflexiva.

Fabius ait fabrum esse suae quemque fortunae. Milites pro sua quisque virtute donati sunt.

Aanm. I. Quisque staat geregeld achter de ordinalia, superlativi, relativa en reflexiva. In drie gevallen echter staat quisque vóór de reflexiva:

1^o. wanneer bij de constructie der attractio een reflexivum in den relatieven zin voorkomt.

Quanti quisque se facit, tanti fit ab amicis.

2^o. wanneer het reflexivum om den nadruk aan het einde van den zin geplaatst wordt.

Id maxime quemque decet, quod est cuiusque maxime suum.

3^o. wanneer quisque met een genetivus partitivus verbonden is.

Bestiarum quaeque suum tenens munus manet in lege naturae.

Vgl. § 249. in fine c.

Aanm. II. Unusquisque, quilibet en quivis, een ieder, staan gewoonlijk op zich zelve.

Quivis homo potest quemvis turpem de quolibet rumorem proferre.

Aanm. III. Beteekent ieder de geheele soort, allen te zamen, dan gebruikt men omnis.

478. Quicumque en quisquis, *alwie, wie ook*, worden in zuiver Latijn slechts als relativa gebruikt en vorderen een verbum finitum.

Quemcunque librum legeris, eius summam paucis verbis in commentaria referto. Quidquid ortum est, aliquando intereat necesse est.

Quoscunque de te queri audivi, quacunque potui ratione placavi.

Quacunque ratione, quocunque modo, quoquo modo, *op welke wijze ook, in ieder geval*, komen ook zonder verbum finitum voor.

Quae sanari poterunt, quacunque ratione sanabo.

Somtijds wordt cunque door een toonloos woord van qui gescheiden.

Rationem, quo ea me cunque ducit, sequar.

479. Het vragende pronomen indefinitum *ecquis, of iemand? of eenig? wel iemand? wel eenig?* doet gewoonlijk een ontkennend antwoord verwachten.

Ecquis venit, *is er iemand gekomen?* Ecquis me hodie vivit fortunatior, *leeft er thans wel iemand gelukkiger dan ik?* Rogato ecquid in tuam statuum contulerit.

480. Quotusquisque, *hoe weinigen*, komt gewoonlijk slechts voor bij uitroepingen en wel in den nominativus singularis.

Quotusquisque formosus est! Quotusquisque est, cui sapientia omnibus omnium divitiis praeponenda videatur!

VII. Pronominalia.

**** 481.** Van de adiectiva pronominalia (aldus genoemd om hunne overeenkomst met de pronomina) mogen alter, uter en neuter met hunne composita

slechts gebruikt worden, wanneer er spraak is van twee personen of zaken; anders gebruikt men alius, quis en nullus of nemo.

Hannibal altero oculo caecus fuit, *Hannibal was aan het eene oog blind. Neutrum laudo nec audacem nec timidum, ik prijs geen van beiden, noch den vermetele, noch den vreesachtige. Vulcanus utroque pede claudicasse fertur, men zegt dat Vulcanus aan beide voeten kreupel was. Demosthenes et Cicero clarissimi oratores fuerunt; uter eorum praestantior fuerit in medio relinquo.*

A a n m. Alter, dat gewoonlijk door de andere vertaald wordt, beteekent ook een ander, wanneer men in plaats daarvan een tweede kan zetten.

Detrahere alteri sui commodi causa contra naturam est.

Waar wij, van twee personen sprekende, zeggen: de eene (de eerste), de andere (de tweede), gebruiken de Latijnen: unus, prior, alter—alter.

**** 482.** Uterque, ieder van beiden, beiden, wordt in het enkelvoud gebruikt, wanneer het betrekking heeft op enkelvoudige personen of zaken.

Miltiades et Themistocles quamquam de patria optime meruerant, tamen uterque civium iniuriis affectus est.

Het wordt in het meervoud gebruikt bij pluralia tantum, zooals utraeque litterae, utrâque castra en wanneer het betrekking heeft op substantiva, die in het meervoud staan.

Caesar cum Germanis et Britannis bellum intulisset, utrosque vicit.

A a n m. Duo beteekent twee, eenvoudig als een veelheid beschouwd. Ambo duidt aan, dat twee reeds genoemde personen of zaken als één geheel worden voorgesteld. Uterque geeft te kennen, dat twee reeds genoemde personen of zaken als twee zelfstandige eenheden worden voorgesteld.

Duo senatores mihi obviam sunt facti; ambo salutavi, uterque resalutavit.

Men moet zeggen: Hannibal (ad Cannas) exercitus amborum consulum vicit, wanneer men wil aanduiden, dat de legers der twee consuls één geheel uitmaakten, doch: utriusque consulis, wanneer de legers der beide consuls ieder op zich zelf stonden en afzonderlijk verslagen werden.

483. ** Men mag geen slechts dan door nullus vertalen, wanneer het den zin heeft van geen enkel, volstrekt geen.

Nullus homo, geen (enkel) mensch. Nulla magna virtus, geen enkele groote deugd. Nullum mihi auxilium praebet.

** Zoo geen slechts dient om aan den zin een ontkennende beteekenis te geven, moet het vertaald worden door non.

Ik heb geen tijd om mij op te houden, non habeo tempus morandi. Geen nuttelooze moeite, non inutilis opera. Geen groote deugd, non magna virtus.

Bij esse staat soms nullus in plaats van non. Het versterkt de ontkenning en moet altijd met het subject overeenkomen.

Nolite arbitrari me, cum a vobis discessero, nusquam aut nullum fore.

**** 484.** Alius wordt in het Latijn met een anderen casus van alius of met een van alius afgeleid adverbium verbonden, waar wij een breedere wijze van uitdrukking bezigen.

Aliis aliud videtur optimum, *den eene schijnt dit, den andere dat het beste toe.* Alius alio modo interpretatur, *de eene verklaart het op deze, de andere op gene wijze.* Aliis aliunde periculum est, *den eene dreigt het gevaar van deze, den andere weer van een andere zijde.* Vgl. § 306. A. 1.

Deze wijze van uitdrukking vindt men ook, wanneer twee verschillende naamvallen van hetzelfde substantivum in denzelfden zin worden gezet.

Aetas aetati succedit, *het eene geslacht volgt op het andere* (geslachten volgen elkander op.) Dies diem trudit, *de eene dag verdringt den anderen.* Virtus virtuti tam similis est quam vitium vitio.

Woorden van denzelfden vorm staan in hetzelfde lid van een zin nooit naast elkander, wel in twee bij elkander behoorende leden van een zin.

Alius videtur alius (niet alius alius videtur). Artemisia quamdiu vixit, vixit in luctu.

Aanm. Woorden, die verwante of tegenovergestelde begrippen aanduiden, staan gaarne naast elkander, zoo zij tot hetzelfde lid van een zin behooren.

Mortali immortalitatem non arbitror contemnendam. Quaedam falsa veri speciem habent.

Zoo zulke woorden tot verschillende leden van een zin behooren, staat het eene in het begin van het eerste lid en het andere op het einde van het tweede lid.

Errare mehercule malo cum Platone, quam cum istis vera sentire.

Wanneer twee woorden tegenover twee andere woorden staan, gebruikt men gaarne een chiasmus, d. i. men zet de tegenover elkander staande woorden in omgekeerde orde.

Non video quomodo sedare possint mala praesentia praeteritae voluptates. Fateor vulgi iudicium a iudicio meo dissensisse.

Soms vindt men den chiasmus bij een reeks van drie of meer woorden.

Cum summa testificatione tuorum in te officiorum et amoris erga te sui.

ZEVEN EN TWINTIGSTE HOOFDSTUK.

OVER HET GEBRUIK VAN SOMMIGE ADVERBIA.

485. Zeer dikwijls staat in het Latijn een verbum, waar wij een adverbium plegen te gebruiken.

Door overreding richt men gewoonlijk meer uit dan door geweld, persuadendo plus effici solet quam vi. Cato ried den Romeinen onophoudelijk aan om Carthago te verwoesten, Cato Romanis, ut Carthaginem delerent, suadere non destitit. *Op het bericht dat de Helvetiërs Gallië trachtten*

binnen te dringen, vertrok Caesar in allerijl uit Rome, Caesar Helvetios in Galliam irrumpere conari certior factus ab urbe proficisci maturavit.

Evenzoo kan men *niet meer, niet verder* vertalen door *desino*; *gaarne* door *volo*; *langzamerhand* door *coepi*; *spoedig* door *propere*.

Op dezelfde wijze vertaalt men dikwijls een Nederlandsch adverbium met een verbum in het Latijn door twee synonieme verba.

Het leger van Mardonius werd bij Plataeae geheel en al geslagen, exercitus Mardonii apud Plataeas fusus fugatusque est. De Aeduërs smeekten Caesar dringend om hulp, Aedui Caesarem imploraverunt atque oraverunt, ut sibi auxilium ferret. Het is onze plicht alle hartstochten krachtig te onderdrukken, nostrum est omnes cupiditates coercere atque reprimere. De Carthagers wezen de smadelijke vredesvoorwaarden, die de Romeinen hun stelden, onvoorwaardelijk af, Carthaginienses contumeliosas pacis condiciones, quas Romani tulerant, repudiaverunt atque respuerunt.

De Latijnen voegen dikwijls een adverbium bij het verbum, waar wij omslachtiger zeggen: *het is . . .* en een bijzin met *wanneer* of *dat* of een infinitivus met *te*.

Melius peribimus. Fugeri honestius quam pugnaveris contra patriam.

Vgl. § 349. 4^o.

**** 486.** *Zoo* wordt vertaald door *sic, ita, tam, tantopere* en *adeo*.

Sic (op deze wijze) heeft vooral een aantoonende beteekenis.

Sic vita hominum est. Sic res se habet.

Ita heeft òf dezelfde beteekenis als *sic* òf het geeft een beperking te kennen (slechts onder voorwaarde, slechts in zoover).

Nostri imperatores ita de Mithridate triumpharunt ut ille pulsus superatusque regnaret. Ita te defendito, ut neminem laedas.

Tam (zoo zeer) geeft een hooger en graad te kennen en wordt slechts gevoegd bij adiectiva en adverbia.

Tantopere heeft dezelfde beteekenis als *tam*, doch wordt met verba verbonden.

Adeo (tot dien graad) staat bij adiectiva, adverbia en verba en wordt altijd gevolgd door *ut*.

Adeone hospes es in hac urbe, ut haec nescias?

Zoo weinig heeft *ita non, adeo non, usque eo non*.

Graecos ita non amas, ut ne ad villam quidem tuam via Graeca ire soleas. Vgl. § 359.

**** 487.** Het gewone adverbium van ontkenning is *non*.

Hoc non credo. Quis hoc non credat?

Haud wordt in den regel slechts gebruikt bij adiectiva en adverbia om dezen een tegenovergestelde beteekenis te geven.

Haud dubie = certissime. Haud mediocris = egregius.

Voor al komt het voor in de verbinding *haud sane* en *haud ita*, gevolgd door een *adiectivum*.

Haud ita magna manu Graeciae fugatus est. Haud sane difficile dictu est.

Zeer gebruikelijk is ook *haud scio an en annon*.

Sed haud scio an recte ea virtus frugalitas appellari possit.

Wanneer op een ontkenning een tegenstelling volgt, mag men nooit *haud* gebruiken. Men zegge dus altijd: *non modo—sed, non quod—sed, non tam—quam*.

Sterke ontkenningen worden uitgedrukt door *minime, nequaquam, neutiquam, haudquaquam, nihil* (het laatste bijna enkel bij verba).

Homo minime ambitiosus. Preces meae nihil te moverunt.

Ne — quidem, zelfs niet, niet eens, ook niet, heeft het woord, waarop de nadruk valt, tusschen *ne* en *quidem*.

Talis vir ne cogitare quidem quidquam audebat, quod non audeat praedicare. Superbia ne regem quidem decet.

Bij uitroepen van verwondering wordt *niet* in het Latijn onvertaald gelaten.

Quam multos scriptores rerum suarum magnus ille Alexander secum habuisse dicitur!

Aan m. Meermalen wordt in het Latijn de ontkenning bij een ander woord gevoegd dan in onze taal. Zoo zegt men gewoonlijk: *nemo unquam, nooit iemand; nemo usquam, nergens iemand; nihil unquam, nooit iets; nihil usquam, nergens iets; nego, ik zeg, dat niet; veto, ik beveel, dat niet; nolo, ik wil, dat niet; vgl. ook § 506.*

Nulla unquam tam exigua manus tantas opes prostravit. Nihil unquam fecit sine aliquo questu. Stoici negaverunt quemquam posse bonum hominem esse nisi sapientes (zeiden, dat niemand).

**** 488.** De ontkenning staat gewoonlijk onmiddellijk vóór het woord, dat ontkend moet worden.

Canis me non momordit, sed lambit. Canis non me momordit, sed fratrem meum. Non canis me momordit, sed anguis.

Zoo de *gansche* zin ontkend wordt, lette men op de volgende eigenaardigheden:

1^o. De Latijnen plaatsen de ontkenning niet achter, maar vóór het verbum van den hoofdzin.

Non rideo, ik lach niet.

2^o. Zoo van het verbum finitum een infinitivus afhangt, komt de ontkenning vóór het verbum finitum.

Venire non possum, ik kan niet komen. Nihil est quod Deus efficere non possit, er is niets, dat God niet doen kan. Hanc epistolam cur non scindi velis nulla causa est. (Hier wordt alleen de infinitivus ontkend).

3°. Zoo het verbum bestaat uit een participium met esse, komt de ontkenning vóór het hulpwerkwoord; slechts bij tegenstellingen staat de ontkenning vóór het participium.

Divitiae sapienti expetendae non sunt. Callicrates hac religione non modo ab incepto non deterritus, sed ad maturandum concitatus est.

4°. Bij sterken nadruk zetten de Latijnen een ontkenning, die op den ganschen zin betrekking heeft, gaarne aan het hoofd van den zin.

Non ego secundis rebus nostris gloriabor. Non ergo erunt isti homines audiendi.

5°. In relatieve zinnen staat non gaarne onmiddellijk achter het relativum.

Quae tam firma civitas, quae non odiis et discidiis funditus possit everti?

**** 489.** Twee ontkenningen vernietigen elkander. Het is echter voor de beteekenis niet onverschillig, hoe de ontkenningen geplaatst zijn. Zoo non voorop staat, drukken de twee ontkenningen een zwakke, zoo non achteraan staat, een sterke bevestiging uit.

nonnemo, iemand.

nemo—non, ieder.

nonnullus, een of ander.

nullus—non, ieder.

nonnihil, iets.

nihil—non, alles.

nonnunquam, somtijds.

nunquam—non, altijd.

Nemo sapiens mortem non contemnit. Nonnemo miser mortem exoptat. Nemo non benignus est sui iudex.

A a n m. Twee ontkenningen vernietigen elkander niet, wanneer op een voorafgaande ontkenning ne — quidem of nec — nec volgt.

Non praetereundum est ne id quidem. Sic habeas nihil mehercule te mihi nec carius esse nec suavius. Nemo unquam neque poëta neque orator fuit, qui quemquam meliorem quam se putaret.

490. ** De adverbia loci worden onderscheiden in interrogativa, demonstrativa, relativa en indefinita. Zij zijn op de vraag:

	(Interrogativa).	(Demonstrativa).
waar:	ubi, waar?	ibi, daar.
vanwaar:	unde, vanwaar?	inde, vandaar.
waarheen:	quo, waarheen?	eo, daarheen.
waarlangs:	qua, waarlangs?	ea, daarlangs.
	(Relativa).	(Indefinita).
	ubi, waar.	alicubi, ergens.
	unde, vanwaar.	alicunde, ergens vandaan.
	quo, waarheen.	aliquo, ergens heen.
	qua, waarlangs.	aliqua, ergens langs.

Verder behooren tot de indefinita: alibi, elders, ubicunque, ubiubi, waar ook, ubivis, ubique, overal, quocunque, waarheen ook, quovis,

quolibet, *onverschillig waarheen*, undecunque, *vanwaar ook*, quacunque, *langs welken weg ook*.

Aanm. De adverbia loci staan dikwijls met betrekking op voorafgaande zaken in plaats van een pronomén met een praepositio.

Quae urbs fuit, unde (= e qua) Lucullus cerasum in Italiam attulit?

Aquilae nidos in iis fere locis ponunt, quo (= ad quae) nisi vitae periculo perveniri non potest. Praetor classi occurrit septemque inde (= ex ea) naves cepit.

In zuiver proza mogen deze adverbia geen betrekking hebben op personen, behalve wanneer deze worden aangeduid door een pronomén of algemeene benaming.

Praeter te nemo fuit, ubi nostrum ius obtineremus. Orator de quavis re multo dicit ornatus, quam ille ipse, unde cognovit.

491. ** Van de pronomina demonstrativa hic, iste, ille worden adverbia loci afgeleid, die een meer bepaalde beteekenis hebben dan de adverbia, waarover in de vorige paragraaf gesproken is. Zij zijn op de vraag:

waar:	hic,	<i>hier</i> ,	istic,	illic,	<i>daar</i> .
vanwaar:	hinc,	<i>vanhier</i> ,	istinc,	illinc,	<i>vandaar</i> .
waarheen:	huc,	<i>hierheen</i> ,	istuc,	illuc,	<i>daarheen</i> .
waarlangs:	hac,	<i>hierlangs</i> ,	istac,	illac,	<i>daarlangs</i> .

Voor het gebruik van deze adverbia gelden dezelfde regels, die voor het gebruik der pronomina, waarvan zij afgeleid werden, gegeven zijn. Zoo schrijft b.v. Cicero aan Atticus: Licet tibi significarim, ut ad me venires, id omitto tamen: intellego te re istic prodesse, hic ne verbo quidem levare me posse.

** Aanm. Bij de verba van plaats en (Vgl. § 282.) gebruikt men de adverbia loci ibi, ubi, hic, istic, illic in plaats van eo, quo, huc, istuc, illuc, en bij de verba van aankomen (Vgl. § 283.) de adverbia loci eo, quo, huc, istuc, illuc in plaats van ibi, ubi, hic, istic, illic.

**** 492.** Men lette wel op de verschillende beteekenis der adverbia temporis tum, tunc, nunc, iam.

Tum beteekent *toen* (het staat in hoofdzinnen tegenover cum in bijzinnen), *daarop*, *nog* (zoo dit woord op het verledene betrekking heeft).

Cum omnes adessent, tum ille exorsus est dicere. Primum Graecorum, tum Romanorum res gestas narrabo. Pisistratus vivo etiam tum Solone (*nog bij het leven van Solon*) imperium Atheniensium occupavit.

Zoo *nog* betrekking heeft op iets, dat tegenwoordig is, wordt het vertaald door adhuc.

Nihil adhuc de pace composita audivi.

Tunc beteekent *toen* en staat meestal tegenover nunc.

Nunc aiunt, quod tunc negabant.

Nunc wordt alleen gebruikt van hetgeen tegenwoordig is. Zoo *nu*, *thans* betrekking heeft op een verleden tijd heet het *tum* of *tunc*.

Tum demum (*nu eerst*) Croesus, cum in eo erat, ut in rogo combureretur, quam vere Solon dixisset, intellexit.

Iam dient tot voortzetting van een verhaal.

Postquam supra, quibus de causis bellum Peloponnesiacum ortum sit, breviter exposuimus, iam ad bellum ipsum describendum nos convertamus.

Met een ontkenning verbonden beteekent *iam* *meer*. Soms komt het overeen met ons *al*.

Hodie nulli iam leones in Graecia sunt. Iam satis est.

493. Wanneer bij een optelling de getallen niet noodzakelijk moeten aangegeven worden, gebruikt men in plaats van de adverbia numeralia *primum*, *secundo*, *tertium*, *quartum* liever de adverbia *primum*, *deinde*, *tum*, *denique*.

Quattuor genera nominum sunt, primum substantiva, deinde adiectiva, tum pronomina, denique numeralia.

Bestaat de optelling uit meer dan vier leden, dan kan men òf *tum* herhalen òf *er accedit*, *huc adde* tusschen voegen. Soms zet men achter *denique* nog *postremo*.

Denique dient ook om na een optelling van verschillende zaken het Nederlandsche *kortom*, in één woord uit te drukken.

Deus caelum, terram, maria, omnes denique res effecit.

ACHT EN TWINTIGSTE HOOFDSTUK.

OVER DE PLAATSING DER PRAEPOSITIES.

494. De *praeposities* staan gewoonlijk onmiddellijk vóór het woord, waarop zij betrekking hebben.

Vgl. over de plaats van *versus* § 162. 21, van *cum* § 163. 3, van *tenus* § 163. 8.

Wanneer *inter* betrekking heeft op twee substantiva, staat het somtijds tusschen beide in.

Saxa inter et alia loca periculosa, tusschen rotsen en andere gevaarlijke plaatsen.

Bij eeden en gebeden wordt per gewoonlijk van zijn casus scheiden door den accusativus van het pronomen *personale* van den persoon, wien men bidt of bezweert, en ook wel door den nominativus van het pronomen *personale* van den persoon, die bidt of zweert.

Per ego te deos oro, ik smeeh u bij de goden.

Somtijds wordt *oro* uitgelaten.

Patres conscripti per vos liberos atque parentes subvenite misero mihi.

495. Wanneer op een *adiectivum* een sterke nadruk valt, wordt het gaarne van zijn *substantivum* gescheiden en vóór de *praepositie* geplaatst, vooral wanneer deze van ééne lettergreep is.

Magno cum periculo. Tanto in honore.

496. Wanneer een *pronomen relativum* (soms ook een *demonstrativum*) afhangt van een *praepositie* (bijzonder *ante*, *contra*, *inter*, *propter*, *de*) staat het niet zelden vóór de *praepositie*.

Res, qua de agitur. Quem contra dicit. Dies, quam ante.

Dichters plaatsen soms een *substantivum* vóór zijn *praepositie*.

Ossa super recubans.

Wanneer een *pronomen relativum* of *demonstrativum* als *attributum* bij een *substantivum* staat, worden de éénlettergrepige *praepositioes* gaarne tusschen het *pronomen* en het *substantivum* geplaatst.

Qua in urbe. Ista in re. Quibus de causis. Hanc ob rem. Quem ad modum.

Zoo kan men ook zeggen:

Quorum ad scientiam. Cuius cum moribus.

Het *pronomen* is staat echter gergeld achter de *praepositie*.

Ob eam rem. Cum ea cura. Ab eo homine.

Slechts de staat meermalen na is.

Ea de causa. Iis de rebus.

**** 497.** De *praepositie* kan van haar *casus* gescheiden worden:

1^o. door een *genetivus*, waarvan dan weder een bijzin kan afhangen.

Ante urbis portas. Propter Hispanorum, apud quos consul fuerat, iniurias.

Men voege echter geen anderen naamval tusschen de *praepositie* en haar *casus*.

2^o. door een *adverbium*.

Ad beate vivendum. De praeclare gestis rebus.

3^o. door *que*, *ne*, *ve*.

Profectus ad castra hostium exque propinquo copias speculandas.

In den regel echter worden deze *conjuncties* niet aan éénlettergrepige *praepositioes* gehecht, behalve wanneer dezelfde *praepositie* reeds voorafgaat, maar aan de woorden, die van de *praepositioes* afhangen.

Hannibal patriam reliquit ad Antiochumque confugit. In nostrane potestate est? De temporibus deque universa republica. Sine classe sinéque exercitu.

4^o. door *autem, enim, vero, tamen, quidem*, zoo de *praeposities* namelijk een *accusativus* regeeren.

Praeter enim tres disciplinas. Post autem Alexandri Magni mortem.

Gewoonlijk zegt men echter:

Praeter tres enim disciplinas, post Alexandri Magni autem mortem.

5^o. door *et-et, aut-aut, vel-vel*.

Atticus honorem non petiit propter vel gratiam vel dignitatem.

Aanm. Dichters veroorloven zich de grootste vrijheid.

Iniciunt ipsis ex vincula sertis. Subter captos arma sedere duces.

498. In het Latijn mogen geen twee *praeposities* naast elkander staan. Men vertale derhalve: *met uit Griekenland ontboden soldaten*, niet: *cum ex Graecia arcessitis militibus*, maar: *cum militibus ex Graecia arcessitis* of *cum arcessitis ex Graecia militibus*.

499. Wanneer in het Nederlandsch twee *praeposities* betrekking hebben op één substantivum, moet men in het Latijn of het substantivum herhalen of het pronomen is in deszelfs plaats stellen.

Vóór en in de legerplaats, ante castra et in castris (of in iis).

De herhaling van het substantivum is echter niet noodig

1^o. wanneer de *praeposities* denzelfden naamval regeeren.

Intra extraque munitiones.

2^o. wanneer de tweede *praepositie* als *adverbiu*m kan gebruikt worden en achteraan staat.

Boven en onder de aarde, supra terram et infra. Sommigen spraken voor, anderen tegen het wetsvoorstel, alii pro lege, alii contra dixerunt.

500. Een *praepositie*, die op meerdere substantiva betrekking heeft, wordt herhaald, wanneer de substantiva ieder in het bijzonder moeten uitkomen. Dit zal gewoonlijk het geval zijn, wanneer zij verbonden worden door *et-et, tam-quam, aut, sed, nisi*, enz.

Persae et apud Salamina et apud Plataeas male pugnaverunt. Non ex mea opinione sed ex hominum rumore.

Zoo echter de substantiva als een eenheid opgevat worden, heeft er geen herhaling plaats.

Milites pro uxoribus et liberis pugnant.

Vooraf geschiedt dit:

1^o. bij een *appositie* altijd.

Cum duobus ducibus in Italia decertatum est, Pyrrho et Hannibale.

2^o. bij korte, levendige optellingen en bij verdeelingen.

Hoc apparet in bestiis, volucris, nantibus, agrestibus, cicuribus, feris. In formis aliis dignitas inest, aliis venustas.

3^o. bij vragen, die zich innig aansluiten aan hetgeen voorafgaat.

A Iove incipiendum. Quo Iove?

4^o. gewoonlijk ook bij het *relativum*, wanneer de zin afgekort is en het *verbum*, dat bij het *antecedens* staat, herhaald kan worden.

Me tuae litterae nunquam in tantam spem adduxerunt, quantam aliorum.

**** 501.** Onze gewoonte om een substantivum door een *praepositie* van een ander substantivum te laten afhangen ligt niet in den geest der Latijnsche taal. De Latijnen gebruiken hier gewoonlijk:

1^o. den *genetivus* (*subiectivus* of *obiectivus*) of een anderen *casus obliquus*.

2^o. een omschrijving met een *participium* of *relatieven zin*.

Een stad met muren, urbs moenibus cincta. *Een huis in de stad*, domus in urbe sita. *In Cato's boek over den landbouw*, in Catonis libro, qui de agricultura est editus. *In mijn boek over den staat*, in libris, quos de republica scripsi.

3^o. een *adiectivum*.

Steden aan de zee, urbes maritimae. *Een vat van zilver*, vas argenteum. *De roem van zijn voorouders*, fulgor avitus. *Een misdaad tegen goden en menschen*, divinum humanumque scelus.

Voor al gebruiken zij gaarne *adiectiva* afgeleid van *nomina propria*.

De eenvoudigheid van Cicero, simplicitas Ciceroniana. *De reis naar Brundisium*, iter Brundisinum. *Hercules bij Xenophon* (zooals hij in de werken van Xenophon voorkomt), Hercules Xenophonteus.

Gewoonlijk geschiedt dit om iemands *geboorteplaats* aan te duiden en zeer dikwijls bij *bellum* om den koning of het volk aan te geven, waarmede de oorlog gevoerd wordt.

Trasybulus Atheniensis. Bellum Mithridaticum, Punicum.

Meermalen echter worden ook twee substantiva door een *praepositie* met elkander verbonden.

Epistola ad Caesarem. Proelium apud Leuctra.

Voor al geschiedt dit met *cum*, *sine*, de en bij substantiva *verbalia*, die een beweging te kennen geven.

Otium cum dignitate. Lectio sine ulla delectatione. Triumphus de Gallis. Transmissus ex Gallia in Britanniam. Rivorum a fonte deductio. Excessus e vita.

Geheel onberispelijk is de verbinding door een *praepositie*, wanneer deze met haar *casus* tusschen een substantivum en een *attributum* of *genetivus* staat.

Multae in Graecia urbes. Tertius de philosophia liber. Meus erga te amor. Clarorum virorum post mortem honores. Caesaris in Hispania res secundae. Vgl. § 245.

NEGEN EN TWINTIGSTE HOOFDSTUK.

OVER DE COORDINEERENDE CONJUNCTIES.

I. Coniunctiones copulativae.

**** 502.** Et is het meest algemeene koppelwoord en dient tot verbinding van allerlei woorden en zinnen.

Leo et asinus venatum iverunt.

Atque (voor vocalen en consonanten) en ac (nooit voor een vocaal of h) worden vooral gebruikt:

1^o. ter aanknooping van iets gewichtigers en sterkers in den zin van *en zelfs* (rem difficilem atque omnium difficillimam), *en ook* (socii atque exterarum nationes), *en wel vooral* (magna diis immortalibus habenda est atque huic ipsi Iovi Statori gratia).

2^o. ter verbinding van synonieme en tegenovergestelde begrippen.

Orare atque obsecrare. Honesta atque inhonesta.

3^o. ter afwisseling van et, wanneer het eene verbonden lid wederom tweeledig is.

Magnifica vox et magno viro ac sapienti digna.

Que (dat niet gehecht wordt aan 't laatste woord van een zin en ook niet aan a, ab, ad, apud, ob en sub) duidt aan, dat de verbonden begrippen een geheel vormen.

Cives se suáque tradiderunt. Senatus populusque Romanus.

Aanm. In plaats van et zegge men nooit nec (neque) — non. Deze uitdrukking, die *en zeker ook*, *en inderdaad* beteekent, wordt slechts gebruikt, zoo er een ander verbum volgt en wel gewoonlijk gescheiden.

Rem tibi diligenter exposui neque tu haec non intellexisti.

503. Tot de coniunctiones copulativae kunnen ook gebracht worden etiam, ook, zelfs, nog, en quoque, ook, op gelijke wijze. Etiam (vóór of na het woord, waarop het betrekking heeft) heeft een versterkende, quoque (altijd na het woord, waarop het betrekking heeft) heeft een gelijkstellende beteekenis.

Mihi res familiaris etiam ad necessaria deest. Me quoque de morte filii certioorem fecit.

Aanm. I. Atque etiam, *en zelfs*, verbindt twee begrippen met versterkende beteekenis, atque adeo, *of liever*, geeft een verbetering aan van het vorige begrip.

In omnibus circulis atque etiam in conviviis sunt, qui exercitum in Macedoniam ducant. Verres cum maximo detrimento atque adeo exitio vectigalium totam Hieronicam legem sustulit.

A a n m. II. Ook de beste schrijvers gebruiken nu en dan et in plaats van etiam, vooral bij pronomina en coniunctiones, zooals: et ille, et iste, et ipse, et nunc, non solum (modo) — sed et *niet alleen* — maar zelfs.

504. Meermalen worden twee begrippen die één geheel uitdrukken, zonder coniunctio copulativa naast elkander gezet. Men noemt dit *asyndeton*. Het geschiedt:

- 1^o. bij tegenstellingen en spreekwoordelijke verbindingen.
Summi infimi; docti indocti; prima postrema; publica privata; maxima minima; velis remis; equi viri; dicta facta.
- 2^o. bij ambtgenooten.
Cn. Pompeio M. Crasso consulibus.
- 3^o. bij handelingen, die onmiddellijk met elkander verbonden zijn.
Adsunt, queruntur Siculi universi.

**** 505.** Bij de optelling van drie of meer begrippen, worden deze òf *onverbonden* naast elkander geplaatst (*asyndeton*) òf door et verbonden (*polyndeton*).

Qualis apud Graecos Pherecydes, Hellanicus, Acusilas fuit, talis noster Cato et Pictor et Piso.

Alii, ceteri, reliqui, waardoor men het Nederlandsche *en zoo voort* vertaalt, worden bijna altijd zonder conjunctie met de vorige woorden verbonden.

Sint sane ista bona, quae putantur, honores, divitiae, voluptates, cetera.

Wanneer de overige woorden onverbonden zijn, wordt het laatste woord ook door *que* met de vorige verbonden (Vgl. § 502), en zoo de begrippen der twee laatste woorden nauw aan elkander verwant zijn, ook door *atque*.

Constantia, gravitas, fortitudo reliquaeque virtutes. Honor, gloria, divitiae, cultus atque vestitus corporis multos delectant.

Wanneer de opgetelde woorden paarsgewijze tegenover elkander staan, blijven zij gewoonlijk onverbonden.

Omnibus moriendum est, divitibus pauperibus, summis infimis. Quid iudicant sensus? Dulce amarum, lene asperum, prope longe, stare movere, quadratum rotundum.

A a n m. Men kan bij de optelling van twee of meer begrippen een rhetorischen klank aan den zin geven door de herhaling van een zelfde woord voor ieder lid. Men noemt dit *anaphora*.

Quam fragilia, quam caduca sunt omnia humana. Nullus unquam philosophus tam humanus, tam modestus, tam ab omni fastidio alienus fuit quam Socrates.

**** 506.** Wanneer het tweede lid *ontkennend* is, zegt men meestal, met verplaatsing der ontkenning (§ 487. Aanm.): *neque, en niet, noch, ook*

niet; neque quisquam, en niemand; neque ullus, en geen; neque quidquam, en niets; neque unquam, en nooit.

Druides a bello abesse consuerunt neque tributa pendunt.

Zoo echter de ontkenning sterk moet uitkomen of slechts bij een enkel woord behoort, zegt men gewoonlijk: *et (atque) non, et nemo, enz.*

Ab hostibus constanter et non timide pugnatum est. Domus temere et nullo consilio administratur. Eo simus animo ut moriendi diem nobis faustum putemus nihilque in malis ducamus, quod sit a diis constitutum.

Aanm. Dikwijls verbindt het Latijn copulatief, waar wij liever een tegenstellend voegwoord gebruiken. *Et (atque, que)* kan dan vertaald worden door: *maar, maar toch; neque* door *maar niet* (§ 524).

Magister summa iam senectute est et cotidie commentatur. Res coepae neque perfectae.

507. ** Een ontkenkende zin met *vero, tamen, enim*, wordt gewoonlijk ingeleid met *neque*. Men vertale dus: *want niet neque enim, maar niet neque vero, echter niet neque tamen.*

Rutilius huic humilitati vel mortem antepponendam esse dicebat. Neque vero hoc solum dixit, sed ipse et sensit et fecit.

Zoo echter de ontkenning een sterken nadruk heeft of slechts bij een enkel woord van den zin behoort of in verschillende zinnen herhaald wordt (anaphora), gebruikt men *non*.

Haec novi iudicii nova forma terret oculos, iudices. Non enim corona consessus vester cinctus est, ut solebat; non usitata frequentia stipat sumus, cet.

**** 508.** Wanneer een ontkenning betrekking heeft op twee woorden, die in het Nederlandsch door *en* verbonden zijn, wordt in het Latijn of de ontkenning herhaald of het tweede met het eerste woord verbonden door *aut* of *ve*.

Niet de besten en ernstigsten, maar de onbeschaamdsten en praatzuchtigsten worden gekozen, non optimus quisque nec gravissimus, sed impudentissimus loquacissimusque deligitur. Hunc nec hosticus auferet ensis, nec laterum dolor aut tarda podagra. Nec recito cuiquam nisi amicis, non ubivis, coramve quibuslibet.

509. Bij de verbinding van twee woorden of zinnen gebruiken de Latijnen gaarne een dubbele coniunctio copulativa, om daardoor de onderlinge betrekking der verbonden woorden of zinnen juister uit te drukken.

** Vooreerst staat als zoodanig *et—et, zoowel—als*, waardoor aan de beide leden een gelijk gewicht wordt toegekend.

Romanorum et in bellicis et in civilibus officiis vigeat industria.

Summus et orator et poëta. Rex et potentissimus et nobilissimus.

Wij laten de eerste conjunctie zeer dikwijls onvertaald.

Zoo de beide leden ontkenkend zijn, zegt men *neque — neque, niet—noch*,

noch—noch, evenmin—als. Bij het tweede lid wordt meermalen voor den nadruk *vero* gevoegd.

Mentiri nec possum nec, si possem, cuperem. Hoc genus cupiditatum nec ad potiendum difficile esse censet, nec vero ad carendum.

Zoo er een andere ontkenning voorafgaat, kan men in plaats van *neque—neque* ook *aut—aut* zetten. Vgl. § 489. A.

Nemo hoc factum aut admirabitur aut imitabitur.

Zoo het eene lid bevestigend en het andere ontkennend is, zegt men *et—neque*, *niet alleen—maar ook niet*, of *neque—et*, *niet alleen niet—maar ook*.

Via et certa nec longa. Homo nec meo iudicio stultus et suo valde prudens.

Wij laten het eene voegwoord gewoonlijk onvertaald.

Een veilige en niet lange weg.

510. ** *Cum—tum*, *niet alleen—maar ook*, zoowel—als vooral, is van *et—et* onderscheiden doordat het den nadruk op het tweede lid legt.

Ex victoria cum multa mala, tum tyrannis existet. Dicendi vis cum in omnibus rebus humanis tum in civitatibus regendis plurimum valet.

Wij vertalen *cum—tum* dikwijls door *bijzonder echter* voor het tweede lid te zetten.

Tum wordt dikwijls versterkt door *praecipue*, *maxime*, *imprimis*, *vero*, *certe*, *etiam*.

Volvendi sunt libri cum aliorum tum imprimis Ciceronis.

Zoo er meer dan twee leden zijn, herhaalt men *tum*.

Eum pater moriens cum tutoribus et propinquis, tum legibus, tum aequitati magistratum, tum iudiciis vestris commendatum putavit.

Wanneer *cum* in deze verbinding een causale of concessieve beteekenis heeft, regeert het den *coniunctivus*.

Cum multae res in philosophia nequaquam satis adhuc explicatae sint, tum perdifficilis est quaestio de natura deorum.

Aanm. Van *cum—tum* is onderscheiden *tum—tum*, dat evenals *modo—modo* *nu eens—dan eens* beteekent.

Inflectit sol cursum tum ad septentriones tum ad meridiem. Modo ait, modo negat.

**** 511.** *Tam—quam*, *evenzeer—als*, is van *et—et* onderscheiden doordat het een even hoogen graad aan beide leden toekent.

Tam omnibus ignoscere crudelitas quam nulli.

Nontam—quam beteekent *niet zoozeer—als*.

De eo non tam quia longum est, quam quia perspicuum, dici nihil est necesse.

Wanneer *evenzeer*—als de bijbeteekenis heeft van *minstens evenzeer*—als vertaalt men het door *non minus—quam*, waarbij het lid met *non minus* den nadruk heeft.

Liberi hominibus non minus cari esse debent quam patria, aan de menschen moeten hunne kinderen (minstens) even dierbaar zijn als hun vaderland.

Zoo men de twee leden omkeert, kan men in plaats van *non minus—quam non magis—quam* gebruiken, terwijl dan het lid met *quam* den nadruk heeft.

Patria hominibus non magis cara esse debet quam liberi. Alexander verrichtte evenzeer de werkzaamheden van gemeen soldaat als die van veldheer, òf: Alexander non ducis magis quam militis munera exsequebatur, òf: Alexander non minus militis quam ducis munera exsequebatur.

Non magis—quam beteekent ook *evenmin*—als, *niet zoozeer*—als *wel*.

Tu non magis aegrotus es quam ego, gij zijt evenmin ziek als ik. Ius apud veteres Romanos non legibus magis quam natura valebat, het recht werd bij de oude Romeinen niet zoozeer in stand gehouden door de geschreven wetten als wel door het natuurlijk gevoel.

512. *Non modo (solum, tantum) — sed (verum) etiam*, *niet alleen (niet slechts, niet enkel) — maar daarenboven*, is daardoor van *et—et* onderscheiden, dat het tweede lid nog iets bij het eerste lid voegt.

Non paranda nobis solum sapientia, sed fruenda etiam. Scipio Africanus urbibus eversis inimicissimis imperio Romano non modo praesentia, verum etiam futura bella delevit.

Non modo—sed wordt in twee beteekenissen gebruikt:

1^o. *niet slechts* — *neen of niet slechts* — *maar veeleer*, wanneer het tweede lid den inhoud van het eerste lid in zich bevat; men gaat dan van het kleinere over tot het grootere.

Sum consecutus non modo, ut domus tua tota, sed ut cuncta civitas me tibi amicissimum esse cognosceret. Tu hanc legem datam esse non modo scivisti, sed ipse dedisti.

2^o. *ik wil niet zeggen* — *maar slechts*, wanneer men wil aanduiden, dat het eerste lid te veel bevat en dat men zich aan het tweede, hetwelk minder is, houdt; hier gaat men van het grootere over tot het kleinere.

Iecissem me ipse potius in profundum, ut ceteros conservarem, quam illos mei tam cupidos non modo ad certam mortem, sed in magnum vitae discrimen adducerem.

In plaats van *non modo—sed* kan men ook zeggen: *non dicam of non dico—sed*.

Quid est enim minus non dico oratoris, sed hominis.

Zoo men den zin omkeert, kan men *ne dum of ne dicam*, *laat staan dan*, gebruiken.

Quae civitas est in Asia, quae non modo imperatoris aut legati, sed

unius tribuni militum animos ac spiritus capere possit? òf: quae civitas est in Asia, quae unius tribuni militum animos ac spiritus capere possit, ne dicam (nedum) imperatoris aut legati? Vgl. § 359.

Niet alleen niet — maar integendeel heet *non modo non* — sed potius. *Non modo non pro me est, sed contra me est potius.*

Niet alleen niet — maar ook niet heet *non modo non* — sed ne... quidem.

■ Ego non modo tibi non irascor, sed ne reprehendo quidem factum tuum.

Zoo beide leden een gemeenschappelijk praedicaat hebben en dit in het tweede lid staat, zegt men in plaats van *non modo non* enkel *non modo*.

Assentatio non modo amico, sed ne libero quidem digna est, *vleierij is niet alleen een vriend, maar ook een vrij man onwaardig.*

Zoo echter ieder lid zijn eigen verbum heeft of zoo het gemeenschappelijke verbum in het eerste lid staat, moet men *non modo non* behouden.

Aanm. *Modo non* en *tantum non* beteekenen *bijna*.

Senem per epistolas pellexit modo non montes auri pollicens.

II. Coniunctiones disiunctivae.

513. ** Aut (om den nadruk dikwijls verdubbeld) geeft te kennen, dat van twee aangegeven zaken slechts één waar is of kan geschieden en tevens dat er geen plaats is voor een derde.

Hic vincendum aut moriendum est. Omne enuntiatum aut verum aut falsum est.

Meermalen beteekent *aut* of *zelfs, of ten minste*.

Nemini expediebat ullum in Sicilia tumultum aut bellum commoveri. Cuncti aut magna pars Siccensium fidem mutarunt.

En noch — noch wordt gewoonlijk vertaald *niet door et neque—neque, maar door neque aut—aut*.

Constantis est nullo casu perturbari neque aut spe aut metu de suscepta sententia deterreri.

Opdat noch — noch heet *ne aut—aut*.

Hoc ego facile patior sileri, ne in hac civitate tanta facinoris immanitas aut exstittisse aut non vindicata esse videatur.

En wordt behalve in het geval, dat § 508 besproken is, ook door *aut* of *ve* vertaald in negatieve vragen en na comparativi.

Num leges nostras moresve novit? Accessit istuc doctrina non moderata nec mitis, sed paulo asperior et durior, quam veritas aut natura patiatur.

** **514.** *Vel* dient meestal om een betere uitdrukking in plaats van een

minder goede te zetten, en staat daarom dikwijls in verbinding met *potius*, *dicam* of *etiam*.

Ardor caelestis, qui aether vel caelum nominatur. Epicurus homo minime malus vel potius optimus. Stuporem hominis vel dicam pecudis attendite. Laudanda est vel etiam amanda.

Vel—vel scheidt twee begrippen, welke een derde niet noodzakelijk uitsluiten.

Vel imperatore vel milite me utimini, gebruikt mij als bevelhebber of als soldaat (of als wat anders).

Zoo hier *aut—aut* gebruikt was, zou de zin zijn: of als bevelhebber of als soldaat, maar niet als wat anders.

Aan m. *Vel* als adverbium gebruikt heeft de beteekenis van *zelfs*. Vgl. § 303. 3^o.

Pueri ludorum causa vel famem et sitim perferunt.

Bij *pro nomina* heeft het ook de beteekenis van *reeds*.

Rem ita esse vel ex hoc intellegi potest.

515. ** *Ve* verbindt slechts enkele woorden met elkander en duidt aan, dat het onderscheid tusschen deze woorden wat de zaak betreft van geen beteekenis is.

Auditores in hilaritatem risumve convertere.

Het wordt dikwijls gebruikt bij *getallen*.

Ter quaterve eum vidi, ik heb hem misschien drie of viermaal gezien.

In sommige verbindingen wordt *ve* dikwijls weggelaten.

Plus minus; serius ocius.

516. ** *Sive* beteekent, dat het den spreker onverschillig is, welke der genoemde personen of zaken genomen wordt.

Hoc Plato sive quis alius dixit.

Gewoonlijk echter dient het evenals *vel* om de eerste uitdrukking te verbeteren, en wordt gaarne met *potius* of *etiam* verbonden.

Discessus sive potius turpissima fuga.

Sive—sive duidt aan, dat men het niet voor uitgemaakt houdt, welke van beide zaken de ware is.

Leges, quas sive Iuppiter sive Minos sanxit.

Seu komt bij Cicero gewoonlijk slechts voor in verbinding met *potius*.

Regie seu potius tyrannice.

Aan m. ** Bij *sive—sive* wordt het verbum in den *indicativus* gezet. Het Nederlandsche werkwoord *mogen* blijft altijd onvertaald.

Sive verum est sive falsum, mihi quidem ita renuntiatum est.

Zoo het tweede lid *ontkennend* is, zeggen wij gewoonlijk *of niet*; in het Latijn moet het verbum echter altijd aangevuld worden.

Si fatum tibi est ex hoc morbo convalescere, sive tu medicinam adhibueris, sive non adhibueris, convalesces.

Hetzij dat, hetzij wijl heet *sive quod, sive quia*.

Romulus centum creavit senatores, sive quia is numerus satis erat, sive quia soli centum erant, qui creari patres possent.

III. Coniunctiones adversativae.

**** 517.** Sed geeft een tegenstelling te kennen, die het voorgaande beperkt, zoo de zin positief, en opheft, zoo de zin negatief is.

Alcibiades ingeniosus homo, sed in omni vita inconstans fuit. Otii fructus est non contentio animi, sed relaxatio.

Sed wordt ook gebruikt in een redevoering om den overgang te maken tot een nieuw deel of om na een digressie weder ter zake te komen.

Sed iam satis multa de causa; restat ut orem obtesterque vos, iudices, cet. Sed redeat unde aberravit oratio.

Aanm. Wel — maar wordt vertaald:

1^o. door sed.

Marius manu fortissimus, sed ingenio aspero fuit.

2^o. door een pronomen personale gevolgd door quidem — sed.

Marius manu ille quidem fortissimus, sed ingenio aspero fuit. Vgl.

§ 449.

3^o. door ut — ita.

Marius ut manu fortissimus, ita ingenio aspero fuit. Vgl. § 343. A. I.

4^o. zoo beide leden ieder een afzonderlijken zin vormen, ook door het beperkende ita gevolgd door ut consecutivum. Vgl. § 486. Wel niet — maar heet dan ita non — ut.

Aristoteles et Xenocrates ita non sola virtute finem bonorum contineri putant, ut rebus tamen omnibus virtutem anteponant.

5^o. door etsi of quamquam — tamen, wanneer het subject der beide zinnen verschillend is.

Quamquam intellego, quid optimum factu sit, tamen ne faciam multa impediunt.

**** 518.** Verum heeft een sterkere beteekenis dan sed, doch wordt gewoonlijk slechts gebruikt evenals sed bij het maken van een overgang of na een digressie en in de uitdrukking non solum—verum etiam.

Verum quidem haec hactenus.

In plaats van sed en verum gebruiken Livius en anderen ook ceterum.

519. ** Vero (gewoonlijk op de tweede plaats te stellen) wordt gebruikt, wanneer men het voorgaande toegeeft, doch er als tegenstelling nog iets grooters en gewichtigers tegenover plaatst.

Musica Romanis moribus abest a principis persona, saltare vero etiam in vitiis ponitur.

Enim vero, ja waarlijk, heeft geen adversatieve maar bevestigende kracht.

Enimvero mirari satis non queo.

Verum enim vero drukt de sterkst mogelijke tegenstelling uit.

Multi mortales indocti incultique vitam transierunt. Eorum ego vitam mortemque iuxta aestimo. Verum enim vero is demum mihi vivere videtur, qui aliquo negotio intentus praeclari facinoris aut artis bonae famam quaerit.

520. ** Autem (gewoonlijk op de tweede plaats te stellen) is de zwakste coniunctio adversativa. Zij dient om iets aan te voeren, wat van het voorgaande onderscheiden is of om een verhaal voort te zetten of om een aanmerking te maken.

Gyges a nullo videbatur, ipse autem omnia videbat. Oppidum oppugnare coepit; erat autem oppidum et loci natura et arte munitum.

Autem staat ook bij de propositio minor van een syllogismus.

Ius civile est aequitas constituta iis, qui eiusdem civitatis sunt, ad res suas obtinendas; eius autem aequitatis utilis est cognitio: utilis est ergo iuris civilis scientia.

521. At (ast verouderd en dichtelijk) wordt gebruikt:

1°. om twee gedachten, die beide waar zijn, met nadruk tegenover elkander te stellen.

Magnae divitiae, vis corporis, alia omnia huiusmodi brevi dilabuntur, at ingenii egregia facinora immortalia sunt.

2°. om een tegenwerping of op te geven (*maar kan men tegenwerpen, maar hoor ik zeggen*) of op afdoende wijze te weerleggen (*maar hietegen zeg ik*). In het laatste geval zegt men dikwijls at enim, at vero.

Canes aluntur in capitolio, ut significant, si fures venerint. At (*maar zult gij zeggen*) fures internoscere non possunt. Dicunt isti iuvenum mores a me pessumdatos esse; at enim quem tandem iuvenem pessumdedi?

3°. bij uitroepingen van verwondering of ontevredenheid.

Vestram aequitatem una mater oppugnat. At quae mater! (*maar wat voor een moeder ook!*) Vgl. § 335. 3°.

522. At qui (slechts aan het begin van een zin te zetten) wordt gebruikt in een dubbele beteekenis:

1°. en toch, wanneer men het voorafgaande toegeeft, maar tevens er iets tegen inbrengt, waardoor het vernietigd of verzwakt wordt.

Videtis nihil esse morti tam simile quam somnum. Atqui dormientium animi declarant divinitatem suam. O rem difficilem, inquis, et inexplicabilem. Atqui explicanda est.

2°. nu echter, bij een propositio minor evenals autem.

Si virtutes pares sunt inter se, paria etiam esse vitia necesse est. Atqui pares esse virtutes facillime potest perspicui. Sequitur igitur, ut etiam vitia sint paria.

523. Tamen (voorop te plaatsen, zoo het den nadruk heeft, anders na het woord, dat den nadruk heeft) wordt gebruikt na zinnen met een *coniunctio concessiva* of waarin men zulk een *coniunctio* kan aanvullen.

Pausanias accusatus capitis absolvitur; multatur tamen pecunia.

Ettamen beteekent *en evenwel*, attamen *maar evenwel*, sed tamen *intusschen*, verumtamen *intusschen echter toch*.

524. Wanneer men een ontkennenden en een bevestigenden zin tegenover elkander stelt, wordt *maar, doch (niet)* gewoonlijk òf vertaald door *et, atque, que (neque)* òf onvertaald gelaten. Men zal hierbij meermalen het verbum moeten herhalen of item bij de ontkenning voegen.

Suasit ei, ne se moveret et exspectaret. Hostes in fugam dederunt neque persequi potuerunt. Lycurgus Spartam fortitudine civium, non moenibus muniri voluit. Ex propinquitate benevolentia tolli potest, ex amicitia non potest. Vincere scis, Hannibal, victoria uti nescis. Hoc Herculi potuit fortasse contingere, nobis non item.

Terwijl in den zin van *daar toch* blijft, zoo een bevestigende en een ontkennende vraag tegenover elkander gesteld worden, onvertaald.

Wat, dit hebben mannen niet kunnen doen, terwijl knapen het hebben kunnen doen? Quid, hoc pueri potuerunt, viri non potuerunt? Quid causae est, cur Cassandra furens futura prospiciat, Priamus sapiens idem facere non possit? Vgl. § 372. A. II.

Een tegenstelling kan dikwijls versterkt worden door een *chiasmus* te gebruiken. De *coniunctio adversativa* blijft dan gewoonlijk onvertaald.

Si gladium quis apud te sana mente deposuerit, repetat insaniens, reddere peccatum sit, officium non reddere. Ratio nostra consentit, repugnat oratio.

IV. Coniunctiones conclusivae.

**** 525.** Ergo (voorop te zetten of na het woord, dat den klemtoon heeft) wordt slechts gebruikt bij een logische gevolgtrekking.

Omnes homines mortales sunt; atqui Gaius homo est; ergo Gaius mortalis est.

**** 526.** Itaque (aan het begin van den zin te plaatsen) geeft gewoonlijk een uit feiten voortvloeiend gevolg te kennen en is bijna niet verschillend van het relatieve *quare, quamobrem, quapropter*.

In Phocione tantum fuit odium multitudinis, ut nemo ausus sit eum liber sepelire. Itaque (en zoo kwam het, dat) a servis sepultus est.

527.** Igitor (gewoonlijk op de tweede plaats te zetten, soms ook na meerdere

nauw verbonden woorden) geeft een gevolg te kennen, dat als van zelf spreekt en dan ook als bijzaak beschouwd wordt.

Bestiolae quaedam unum diem vivunt; ex his igitur hora octava quae mortua est, provecta aetate mortua est.

Aanm. I. Igitur, enim, autem, quidem, vero, quoque staan in den regel tusschen den voornaam en den geslachtsnaam van een persoon.

Gn. igitur Pompeius. M. enim Marcellus.

Aanm. II. Igitur, enim, autem staan gewoonlijk op de derde plaats, wanneer de zin begint:

1^o. met een praedicaatsnomen en een vorm van sum.

Verius est igitur illud. Moriendum est enim omnibus.

2^o. met non est, neque est, nihil est, nemo est, quis est, hic est, cet.

Haec est enim Socratica ratio.

3^o. met een conjunctie, een negatie, een relativum of interrogativum en het daarop volgende woord een sterken klemtoon vordert.

Cum dicis igitur. Non videt autem. Num vis igitur audire?

** Aanm. III. En daarom, en alzo vertale men niet door et igitur of igiturque, maar of door ob eamque rem, et ob eam causam, eaque de causa of door quare, quamobrem, quocirca, quapropter, unde of door ut consecutivum of een andere passende subordineerende conjunctie.

Het weder is slecht en daarom kunnen wij niet uitgaan, tempestas quia mala est, in publicum prodire non possumus, of: tempestas tam mala est, ut in publicum prodire non possimus. Themistocles had door zijn overwinning op de Perzen bij Salamis Griekenland gered en werd daarom zelfs door de Spartanen geëerd, Themistocles, quippe qui Persis ad Salamina victis Graeciam servasset, ipsis Spartanis in honore fuit.

528. Proinde staat gewoonlijk slechts met den imperativus of conjunctivus om een opwekking of aanmaning in te leiden, die uit hetgeen voorafgaat, voortvloeit.

Quae resecanda sunt, non patiar ad perniciem civitatis manere; proinde aut exeant aut quiescant.

529. Evenals de bovengenoemde conjuncties zich noodzakelijk aansluiten aan het voorafgaande, zoo hebben eo, ideo, idcirco, propterea meestal betrekking op een volgende zin met quod, ut, ne, enz.

Omnium fortissimi sunt Belgae propterea, quod a cultu atque humanitate provinciae longissime absunt. Ideo ad te veni, ut te consolarer. Idcirco mutuae amicitiae comparantur, ut commune commodum mutuis officiis gubernetur. Homines suorum mortem eo lugent, quod eos orbatos vitae commodis arbitrantur.

PROSODIA.

EERSTE HOOFDSTUK.

OVER DE QUANTITEIT DER LETTERGREPEN.

Algemeene regels.

530. Een lettergreep is of lang of kort of nu eens lang en dan eens kort (syllaba anceps).

De lengte eener lettergreep hangt af of van de natuur der vocaal (syllaba naturā longa of brevis) of van de plaatsing der vocaal vóór andere letters (syllaba positione longa of brevis).

531. Een lettergreep is van nature lang, wanneer zij een diphthong of een lange vocaal bevat. B.v. poēna, tālis.

Lang is iedere vocaal, die uit een diphthong of door samen-trekking van twee vocalen ontstaan is. B.v. occīdo (caedo), cōgo (coego).

Ook de i voor de v is lang. B.v. dīvus. Uitgezonderd nīvis.

532. Een lettergreep is van nature kort, wanneer zij op een korte vocaal eindigt. Vgl. echter § 533. 3^o. B.v. cādo, pāter.

Kort is iedere vocaal, die vóór een andere vocaal in hetzelfde woord staat, ook wanneer er een h tusschen beide vocalen staat. B.v. Dēus, pīus, trāho, vēho. Ook van natuur lange vocalen en diphtongen worden in dit geval kort. B.v. dēor-sum, sēorsum, praēacutus. „Vocalis ante vocalem corripitur”.

Van dezen regel zijn uitgezonderd:

1^o. de a van den genetivus āi der eerste declinatie. Vgl. § 12. A. III.

2^o. de e van den uitgang ei der vijfde declinatie, zoo er vóór e een vocaal staat. B.v. dīēi, maar fidēi. Vgl. § 26. 3^o.

3^o. de a en e van den uitgang āi en ēi in den vocativus der eigennamen op aius en eius. B.v. Gnēi, Cāi. Vgl. § 26. 4^o.

4°. de i van fio, behalve in het imperfectum coniunctivi en in den infinitivus praesens. Vgl. § 125. I. 1°.

5°. de i van den genetivus op ius der pronomina en der adiectiva van § 52. 4°. Behalve in aliūus wordt deze i door dichters dikwijls kort gebruikt. B.v. illiūus, alteriūus.

6°. ēheu, ōhe (soms ōhe), diūs, Dīana (ook Dīana).

Aanm. De Grieksche woorden behouden hun eigen quantiteit. B.v. āēr, ēos, Amphion, Agesilāus, Maēonia. Betrekkelijk de uitgangen ea en eus of ia en ius valt op te merken, dat de e en i lang zijn, wanneer zij uit *εια* en *ειος*, doch kort, wanneer zij uit *εα* en *ια* ontstaan zijn. Lang zijn derhalve: Galatēa, Medēa, Iphigenīa, Darēus, Alexandrīa, Antiochīa, Nicomedīa, Samarīa, Seleucia, Thaliā, Arius, Basilīus, nosocomium, Epicurēus, Pythagorēus, spondēus; maar kort: idēa, philosophīa, theologiā, astrologīa. Hetzelfde geldt van den uitgang ides der patronymica, naarmate deze in het Grieksch *ιδης* (Priamīdes, Aeacīdes) of *ειδης* (Atrīdes, Pelīdes) is. Soms vindt men platēa, chorēa en Academīa in plaats van platēa, chorēa en Academīa.

533. Een lettergreep is positione lang:

1°. wanneer zij eindigt op twee consonanten of op x. B.v. amabūnt, radīx.

2°. wanneer zij eindigt op een consonant en de volgende lettergreep van hetzelfde of van het volgende woord met een consonant begint. B.v. ille, ārma, īn nova.

3°. wanneer zij eindigt op een korte vocaal en de volgende lettergreep van hetzelfde woord begint met i = j, x, z of twee consonanten, waarvan de tweede niet is l of r. B.v. māior, āxis, gāza, rēstis, nēscio.

In de composita van iūgum maakt de i geen positie. B.v. bīiūgus, quadriūgus. Qu maakt geen positie. B.v. līquidus; evenmin doet dit de h met een consonant. B.v. ābhinc.

534. Een lettergreep is positione lang of kort, wanneer zij eindigt op een van natuur korte vocaal en de

volgende lettergreep van hetzelfde woord begint met twee consonanten, waarvan de tweede l of r is. B.v. rēpleo, rēfluo, rēcreo, tenēbrae, lugūbris, volūcris. Men noemt dit *positio debilis*. In proza wordt een lettergreep met *positio debilis* altijd kort uitgesproken.

Aanm. Wanneer de vocaal van natuur lang is, wordt de lettergreep altijd lang gemeten. B.v. salūbris, delūbrum, dētrāho. Eveneens is een lettergreep altijd lang, wanneer in samengestelde woorden het eerste gedeelte op een consonant eindigt en het tweede met l of r begint. B.v. ābluo, ōbrēpo.

De Grieksche woorden behouden hun eigen quantiteit.

Bijzondere regels.

I. Over de quantiteit der voorste lettergrepen.

535. De quantiteit der voorste lettergrepen kan men slechts door het gebruik en het vlijtig raadplegen van een goed woordenboek leeren kennen. Behalve op de aanmerkingen, die wij in het negentiende hoofdstuk der etymologia betrekkelijk de quantiteit maakten, lette men nog op de volgende regels:

1^o. De u in het begin van een woord is altijd lang behalve in üt, ūter, wie van beiden, ūbi, ūtērus, ūlūla, ūpūpa en enkele eigennamen. B.v. ūber, ūtor, ūnus, ūva.

2^o. De perfecta met reduplicatie hebben de eerste lettergreep kort en ook de tweede, tenzij deze positione lang is. B.v. tētīgi, dīdīci, doch fēfēlli, cucūrri. Uitgezonderd is cēcīdi van caedo (niet cēcīdi van cado).

3^o. De verba met meer dan tweelettergrepige perfecta op vi hebben zoowel in het perfectum als in het supinum de voorlaatste lang. B.v. amāvi, amātum, delēvi, delētum, petīvi, petītum, audīvi, auditum. Zoo het perfectum niet op ivi (ii) uitgaat, is de voorlaatste van het supinum op itum kort. B.v. habītum, credītum. Uitgezonderd is recensitum.

4^o. De verba, wier perfectum op ui eindigt, hebben een korte stamvocaal. B.v. vēto, plăceo, cōlo, apērio. Uitgezonderd zijn pōno (doch pōsui, pōsitum), flōreo en pāreo.

5°. De verba op *io* der derde conjugatie hebben een korte stamvocaal. B.v. *căpio*, *făcio*.

6°. *Dăre* heeft altijd een korte stamvocaal behalve in *dă* en *dăs*.

Aanm. Over de quantiteit der paenultima van de uitgangen der declinaties en conjugaties vergelijk men § 26 en § 96. In het *futurum exactum* en het *perfectum coniunctivi* kunnen de dichters de *i* der uitgangen *imus* en *itis* naar verkiezing lang of kort nemen. B.v. *petiverimus*, *dederitis*.

Sommige woorden van dezelfde spelling hebben een verschillende quantiteit. B.v. *lābor* (verbum) en *lābor* (subst.), *lătēre* (verbum) en *lătēre* (abl. van *latus* en *later*), *mănes*, *măne* (van *mănēre*) en *mănes* (*schimmen*), *măne* (*ochtend*), *rēpens* (part van *rēpo*) en *rēpens* (adi).

536. De afgeleide en samengestelde woorden behouden gewoonlijk de quantiteit der stamwoorden en der simplicia, ook wanneer de stamvocaal veranderd wordt. B.v. *ămor*, *ămoris*, *ămo*, *redămo*; *clāmo*, *clāmavi*, *reclāmo*; *monĭtum*, *monĭtio*; *caēdo*, *occĭdo*; *cădo*, *occĭdo*.

Op dezen regel zijn de volgende uitzonderingen:

I. in de geconjugeerde en gedeclineerde vormen.

1°. De perfecta en supina van twee lettergrepen hebben, behalve als het vocalis ante vocalem is, de eerste lettergreep lang, ook al is die in het praesens kort. B.v. *lĕgi* van *lĕgo*; *fĕci* van *făcio*; *mōvi* en *mōtum* van *mōveo*; *vĭdi* en *vĭsum* van *vĭdeo*.

De eerste lettergreep is echter kort in de perfecta: *bĭbi*, *dĕdi*, *fĭdi*, *stĕti*, *stĭti*, *tŭli*, *scĭdi*.
de supina: *dătum*, *sătum*, *rătum*, *stătum* van *sisto*, *ĭtum*, *lĭtum*, *quĭtum*, *sĭtum*, *rŭtum*, *cĭtum* van *cĭeo*.

In *stătum* van *sto* en *cĭtum* van *cĭo* is de eerste lettergreep lang.

Aanm. Men wachte zich wel de perfecta der samengestelde verba als tweelettergrepig te beschouwen, wanneer de reduplicatie

van het simplex is weggevallen. B.v. *comperio*, *compēri* van *pario*, *pepēri*. Vgl. § 136 n°. 118.

2°. In de declinatie worden de lange stamvocalen verkort van *bōs*, *lār*, *mās*, *pār*, *pēs*, *sāl* en *vās*, *vādis* (niet *vās*, *vāsis*). B.v. *bōvis*, *lāris*.

II. in de afleidingen.

Lang wordt de korte stamvocaal in de volgende woorden: *hūmanus* (*hōmo*), *lex*, *lēgis* (*lēgere*), *lītera*, *lītus* (*lītum*), *mācēro* (*mācer*), *pax*, *pācis* (*pācio*), *persōna* (*persōno*), *rex*, *rēgis*, *rēgūla* (*rēgere*), *sēdes*, *sēdūlus* (*sēdeo*), *sēmen* (*sēro*), *stīpendium* (*stips*, *stīpis*), *suspicio* (*suspīcor*), *tēgūla* (*tēgere*).

Kort wordt de lange stamvocaal in de volgende woorden: *ambītus*, *ambītio* (*ambītum*), *dīcax* (*dīcere*), *dux*, *dūcis*, *redux*, *redūcis*, *edūcare* (*dūcere*), *fīdes*, *perfidus* (*fido*, *fidus*, *infidus*), *lābare* (*lābi*), *lūcerna* (*lūceo*), *mōlestus* (*mōles*), *nātare* (*nātum*), *nōta*, *nōtare* (*nōtus*), *ōdium* (*ōdi*), *sōpor* (*sōpire*), *stātio*, *stābilis*, *stābulum* (*stātum*, *stāre*), *vōcare* (*vox*, *vōcis*).

III. in de samenstellingen.

Lang wordt de korte stamvocaal in *imbēcillus* (*bāculus*).

Kort wordt de lange stamvocaal in *deiēro*, *peiēro* (*iūro*), *agnītus*, *cognītus* (*nōtus*), *pronūbus*, *innūbus* (*nūbo*), *siquidem* (*sī*), *dīrimo*, *dīsertus* (*dī*), in de composita op *dīcus* van *dicere*, zooals *fatidīcus* en verder in verschillende composita met *prō*, zooals *prōfānus*, *prōfari*, *prōcella*, *prōnēpos*, *prōtervus*.

Aanm. Meermalen zal men door de bekende uitspraak van zeker woord de quantiteit eener bepaalde lettergreep kunnen leeren kennen. Daartoe moet men die lettergreep door samenstelling of verbuiging tot paenultima maken. Wenscht men b.v. de quantiteit te kennen van *mi* in *hominibus*, dan laat men *bus* weg; nu weet men uit de bekende uitspraak van den dativus singularis *homīni*, dat de *i* kort is. Evenzoo zal de eerste lettergreep van *oro* en *miror* lang zijn, omdat men gewoon is te zeggen *adōro*, *admiror*, doch kort van *moror* en *super*, omdat men zegt *commōror*, *desūper*.

II. Over de quantiteit der eindlettergrepen.

537. Monosyllaba.

I. Alle monosyllaba, die uitgaan op een vocaal, zijn lang, uitgenomen de achtervoegsels *ně*, *quě*, *vě*, *cě*, *tě*, *psě*, *ptě* en de onscheidbare praepositie *rě* (*rē* in het impersonale refert is van anderen oorsprong). Vgl. over *sī*, *dī* en *prō* in composita § 536. III.

II. Van de monosyllaba, die uitgaan op een consonant, zijn lang:

- a) alle substantiva, behalve *cōr*, *vīr*, *fěl*, *měl* en *ōs* (ossis).
- b) alle overige monosyllaba behalve die uitgaan op *b*, *d*, *l*, *t*, (zooals *āb*, *ād*, *pōl*, *dāt*), alsmede *ān*, *īn*, *fāc*, *nēc*, *pěr*, *fěr*, *těr*, *quīs* (nom.), *bīs*, *īs* (pron.), *cīs* (praep.), *ēs* (van sum). *Hīc* (nom.) is *anceps*.

538. Polysyllaba, die op een vocaal eindigen.

I. De uitgang *a* is kort, behalve

- a) in den ablativus singularis der eerste declinatie. B.v. *mensā*.
- b) in den vocativus singularis der Grieksche woorden op *as*. B.v. *Aeneā*, *Atlā*.
- c) in den imperativus activi der eerste conjugatie. B.v. *amā*. Uitgezonderd is *putā* in de beteekenis *bij voorbeeld*.
- d) in de onveranderlijke woorden. B.v. *anteā*, *contrā*, *ergā*, *frustrā*. Uitgezonderd zijn *eiā*, *itā*, *quiā*.

II. De uitgang *e* is kort, behalve

- a) in den ablativus singularis der vijfde declinatie, zooals *diē*, benevens in de adverbia *hodiē*, *priidiē*, *postridiē*, *quotidiē* en in den ablativus *famē*.
- b) in den imperativus activi der tweede conjugatie. B.v. *docē*. Doch *cave*, *habe*, *vale*, *vide*, *tace*, *iube*, *mane* worden soms kort gevonden.
- c) in de adverbia op *e*, afgeleid van adiectiva der tweede declinatie. B.v. *doctē*, *miserē*. Eveneens in *ferē*, *fermē*, *ohē*; doch kort in *beně*, *malě*, *anceps* in *superně*, *interně*, *interně*.
- d) in de woorden, die in het Grieksch op *η* uitgaan. B.v. *Niōbē*, *Tempē*.

III. De uitgang *i* is lang, behalve

a) in *nisī*, *quasī* en *cuī*.

b) in den dativus en vocativus van Grieksche woorden. B.v. *Daphnidī*, *Alexī*.

De *i* is aniceps in *mihī*, *tibī*, *sibī*, *ibī*, *ubī*. In de composita zegt men altijd *ibīdem*, *ubīque*, doch *ubīnam* en *ubīvis*. Van *ut* (*utī*) heeten de composita *utīnam* en *utīque*.

IV. De uitgang *o* is lang behalve in *modō*, *citō*, *illīcō*, *immō*, *cedō* (§ 133), *egō*, *duō*, *octō*.

De *o* is aniceps in den nominativus der derde declinatie, in het praesens van alle conjugaties, in het gerundium op *do* en in de adverbia *ergō*, *derhalve* (doch *ergō*, *wegens*), *porrō*, *postremō*, *serō*, *quandō*, (doch altijd *quandōquidē*).

V. De uitgang *u* is altijd lang en *y* altijd kort.

539. Polysyllaba, die op een consonant eindigen.

Alle twee- en meerlettergrepige woorden, die op een anderen consonant dan *s* eindigen, hebben de laatste lettergreep kort. B.v. *donēc*, *illūd*, *consūl*, *amēm*, *deūm*, *carmēn*, *laudēr*, *capūt*.

Lang zijn echter *liēn*, *alēc*, *illōc*, *illāc*, *illīc*, *istōc*, *istāc*, *istīc*, en de composita van *pār*, zooals *dispār*. De Grieksche woorden behouden hun eigen quantiteit, zooals: *cratēr*, *aēr* (gen. *aēris*), *aethēr* (gen. *aethēris*), *Aenēān*. *Patēr* en *matēr* hebben de laatste lettergreep echter kort, zoo ook de nomina op *or*. B.v. *rhētōr*, *Hectōr*.

Voor de woorden, die op *s* uitgaan, gelden de volgende regels.

I. De uitgang *as* is lang, behalve

a) in *anās* (*anātis*).

b) in de Grieksche woorden op *ās* (*ādis*), zooals: *Iliās* (*Iliādis*).

c) in den Griekschen accusativus pluralis der derde declinatie, zooals: *herōās*, *phalangās*.

II. De uitgang *es* is lang, behalve

a) in den nominativus singularis der derde declinatie, wanneer de genetivus uitgaat op *ītis*, *ētis*, *īdis* met korte paenultima, zooals: *milēs*, *segēs*, *obsēs*. Doch *abiēs*, *ariēs*, *pariēs*.

b) in *penēs*.

c) in den nominativus en vocativus pluralis van Grieksche woorden der derde declinatie, zooals: *chlamýdēs* en in de Grieksche neutra op *es*, zooals: *Cynosargēs*.

III. De uitgang *is* is kort, behalve

a) in den nominativus singularis, zoo de genetivus uitgaat op *ītis*, *īnis*, *entis*. B.v. *Samnīs*, *Salāmīs*, *Simōīs*.

b) in den dativus en ablativus pluralis. B.v. *mensīs*, *nobīs*.

c) in den accusativus pluralis op *is*. B.v. *omnīs*.

d) in den tweeden persoon enkelvoud van het praesens indicativi activi der verba van de vierde conjugatie, zooals: *audīs*, alsmede in *velīs*, *nolīs*, *malīs*, *possīs*.

e) somtijds in den tweeden persoon enkelvoud van het futurum exactum. B.v. *reddiderīs*.

IV. De uitgang *os* is lang, behalve

a) in *compōs*, *impōs*.

b) in de woorden, die in het Grieksch op *os* uitgaan, zooals: *Delōs*, *Arcādōs*.

V. De uitgang *us* is kort, behalve

a) in den nominativus singularis der derde declinatie, wanneer de genetivus een lange *u* heeft, zooals: *virtūs*, *palūs*, *tellūs*.

b) in den genetivus singularis en in den pluralis der vierde declinatie. B.v. *fructūs*.

c) in de woorden, die in het Grieksch op *ovs* uitgaan, zooals: *Sapphūs*, *Panthūs*, doch kort in *Oedīpūs* en *polýpūs*.

VI. De uitgang *ys* is altijd kort. B.v. *chlamýs*.

TWEEDE HOOFDSTUK.

OVER DE VERZEN IN HET ALGEMEEN.

540. Door een vers verstaat men in het Latijn een reeks van lange en korte lettergrepen, die volgens een vasten regel in afwisselende orde op elkander volgen.

De leden, waaruit zulk een reeks van ordelijk op elkander volgende lange en korte lettergrepen bestaat, noemt men *voeten* (*pedes*). De bepaalde opvolging van lange en korte lettergrepen in een voet heet *metrum*.

De voeten worden naar het getal en de quantiteit der letter-

grepen onder verschillende namen aangeduid. De voornaamste voeten zijn:

- — pyrrhichius: bēnĕ.
- — iambus: rĕgūnt.
- — trochaeus of chorĕus: mātĕrĕ.
- — spondĕus: vōbīs.
- — — tribrāchys: tĕgĕrĕ.
- — — anapaestus: dōmīnō.
- — — dactylus: ōmñā.
- — — amphibrāchys: dēdissĕ.
- — — — Ionĭcus a minore: rĕdĕūntĕs.
- — — — choriambus: prōspĭciūnt.
- — — — epitrĭtus secundus: impĕrātrĭx.

541. De tijd, dien de uitspraak eener korte lettergreep vordert, heet *mora*. De uitspraak eener lange lettergreep vereischt twee *morae*. De dichters mogen in vele gevallen voeten van een gelijk getal *morae* met elkander verwisselen. Zoo mogen zij soms een *spondĕus* (— —) gebruiken in plaats van een *dactylus* (— — —) of een *tribrāchys* (— — —) in plaats van een *iambus* (— —).

De voeten, die uit lange en korte lettergrepen bestaan, zooals de *dactylus* en de *iambus*, heeten *eigenlijke voeten*. De voeten, die enkel uit lange of enkel uit korte lettergrepen bestaan, zooals de *spondeus* en de *tribrachys*, heeten *oneigenlijke voeten* en dienen om in sommige gevallen in plaats van de *eigenlijke voeten* gebruikt te worden.

542. De regelmatige beweging der stem bij het lezen van een vers noemt men *versrhythmus*. De *versrhythmus*, die in onze taal vooral op den *klemtoon* (woordaccent) bij de uitspraak berust, hing in de Latijnsche taal, waarin de verzen meer verband hielden met den zang, voornamelijk af van den verschillenden *duur* (*quantiteit*) bij de uitspraak van lange en korte lettergrepen. Bovendien kregen sommige lettergrepen van het vers een *versaccent* (*ictus*). Tevens liet de Romein bij het lezen der verzen ook nog den *klemtoon* (woordaccent) uitkomen.

Tegenwoordig leest men de Latijnsche verzen meestal volgens den *ictus*.

Arma virumque cano, Trojae qui primus ab oris
 Italiam, fato profugus, Laviniaque venit

Littora:

De ictus (aan te duiden door het teeken ') valt steeds op de plaats, die de lange lettergreep in een eigenlijken voet inneemt. Deze plaats noemt men *arsis*, terwijl de plaats der korte lettergrepen van den eigenlijken voet *thesis* genoemd wordt. Zoo staat in een iambus (—) de eerste lettergreep in *thesi*, de tweede in *arsi*. In een dactylus (—) daarentegen heeft de eerste lettergreep de *arsis*, de beide laatste lettergrepen de *thesis*.

In de oneigenlijke voeten vallen de *arsis* en de *thesis* op dezelfde plaats als in de eigenlijke voeten, die door de oneigenlijke voeten vervangen worden. Zoo zal een spondeus de eerste lettergreep in *arsi* hebben (—), wanneer hij in plaats van een dactylus (—) staat, doch de laatste (—) wanneer hij in plaats van een anapaestus (—) gebruikt wordt. Wanneer, zooals bij de tribrachys, twee korte lettergrepen in plaats van één lange staan, dan heeft de eerste korte (—) de *arsis*, zoo de tribrachys in plaats van een trochaeus (—) staat, doch de tweede korte (—), zoo de tribrachys in plaats van een iambus (—) staat.

De eigenlijke voeten heeten eenvoudige, wanneer zij slechts één *arsis* hebben, zooals de iambus, de trochaeus, de dactylus en de anapaestus, doch samengestelde, wanneer zij twee *arses* hebben, zooals de epitritus secundus (—). De eerste *arsis* wordt hoofd*arsis* genoemd en aangeduid door het teeken ''.

543. De verzen worden verdeeld in eenvoudige en samengestelde verzen. Een vers is eenvoudig, wanneer er slechts voeten van hetzelfde metrum in voorkomen, bij voorbeeld enkel dactyli of voeten, die in plaats van dactyli mogen gebruikt worden. Een vers is samengesteld, wanneer voeten van verschillend metrum met elkander verbonden worden.

De eenvoudige verzen worden genoemd deels naar de

voeten, die hun hoofdmëtrum vormen, zooals versus dactylici, iambici, deels naar het getal der voeten, die er in voorkomen. Zoo worden de versus dactylici onderscheiden in versus dimëtri, trimëtri, tetramëtri, pentamëtri en hexamëtri, naarmate zij uit 2, 3, 4, 5 of 6 voeten bestaan. De meeste soorten van eenvoudige verzen echter hebben niet één voet als maat bij de telling, maar een vereeniging van twee voeten, welke dipodie genoemd wordt. Zoo zal een versus anapaestus, wanneer het uit twee anapaesti bestaat, een monomëter, en wanneer het uit vier anapaesti bestaat, een dimëter genoemd worden. Evenzoo heet een versus iambicus van zes iambi een trimëter en een versus trochaicus van acht trochaei een tetramëter. Men noemt zulk een eenvoudig vers echter ook naar het getal der enkele voeten versus quaternarius, senarius, octonarius.

De samengestelde verzen worden evenals de versus dactylici naar het getal der enkele voeten genoemd.

Aanm. Sometijds wordt het eigenlijke metrum van een vers voorafgegaan door één of twee lettergrepen, die men in het eerste geval anacrūsīs, in het tweede geval basis noemt. De basis is gewoonlijk een spondeus of trochaeus.

544. In verschillende verssoorten ontbreken aan den laatsten voet één of twee lettergrepen. Zulk een verssoort noemt men versus catalecticus en wel catalecticus in syllābam, wanneer er slechts één lettergreep van den laatsten voet overig is, catalecticus in bisyllābum, wanneer er twee lettergrepen van den laatsten voet overig zijn.

Een vers, welks laatste voet volledig is, wordt versus acatalecticus genoemd.

Een vers, dat aan het einde van den laatsten voet een lettergreep te veel heeft, noemt men versus hypercatalecticus.

Wanneer een vers naar dipodieën wordt gemeten en er een halve dipodie aan den laatsten voet ontbreekt, noemt men het versus brachycatalecticus.

De laatste lettergreep van ieder eenvoudig vers mag naar verkiezing lang of kort genomen worden.

Een vers volgens zijn voeten afmeten noemt men scandeeren.

545. Wanneer in een vers het einde van ieder woord samenvalt met het einde van een voet, zal het onwelluidend zijn. B.v.

Aúrěǎ | cǎrmínǎ | Iúli | scribīs | máxīmě | vátũm.
Daarom zorgen de dichters, dat de woorden op een of meer plaatsen in het vers door de voeten doorgesneden worden. B.v.

Tũnc tũǎ | rěs ágĩtũr, pǎrĩ|ěs cũm | próximũs | ǎrdět.

Bij langere verzen is het ook noodig, dat er op een of andere plaats in het vers een rustpunt is. Men verkrijgt dit door de zoogenaamde caesura en diaeresis, die het vers op bepaalde plaatsen achter een woord doorsnijden en daar voor het begrip van den zin bij het lezen een kortere of langere pauze vorderen.

Deze doorsnijding wordt caesura genoemd, wanneer zij valt binnen een voet en wel caesura masculina, zoo zij achter de arsis, en caesura feminina, zoo zij in de thesis valt.

Men noemt de doorsnijding diaeresis, zoo zij valt op het einde van een voet. De caesura en de diaeresis worden gewoonlijk aangegeven door het teeken ||. B.v.

Caesura masculina.

Incidit | in Scyl||ám || quĩ | vult viltare Ch|rybdim.

Caesura feminina.

Obstupuit simul | ípsě || sĩmul per|cussus Al|chates.

Diaeresis.

Dic mihi, | Damoe|ta, cu|ĩũm pěcũs? || An Meli|boei?

546. Wanneer in een vers een woord op een vocaal of m eindigt en het volgende woord met een vocaal of h begint, laten de dichters die twee lettergrepen gewoonlijk tot één lettergreep smelten met de quantiteit der tweede lettergreep. Men noemt dit elisio of uitstooting. Men lette hierop wel bij het lezen van gedichten. Zoo spreke men uit sapere aude: saper' aude; improvisi aderant: improvis' aderant; tollere humo: toller' humo; dicam equidem: dic' equidem. Wanneer het werkwoord est volgt, wordt niet de voorafgaande vocaal of de m met haar vocaal, maar de e van est geëlideerd. Zoo lezen men in het volgende vers:

Oran|dum est ut | sit mens | sana in | corpore | sano.
Orandum 'st ut sit mens san' in corpore sano.

Wanneer de elisio verwaarloosd wordt, ontstaat er een zoogenaamde *hiātus* of *gaping*. Deze is slechts in sommige gevallen geoorloofd en wel:

1^o. bij één lettergrepige woorden. B.v. *ō ūbī | cāmpī*.

2^o. bij lange vocalen die in arsi staan. B.v. *fēmīnē|ō ūlū|lātū*.

3^o. bij lange vocalen en tweeklanken, die als korte gebruikt zijn en in thesi staan. B.v.

dīc|tōquē vāl|lē vālē | īnquīt ēt | ēchō.

4^o. wanneer er een lang leesteeke tusschen beide vocalen staat. B.v.

Et vēr|aīncēs|supatū|t dēā. || Ille|ubi | matrem.

Aanm. Slechts zelden wordt de slotlettergreep van een vers geëlideerd, wanneer het volgende vers met een vocaal of *h* begint. B.v.

Omniā | Mērcūrī|ō sīmī|līs || vō|cēmquē cō|lōrēm|que

Et cri|nes fla|vos || et | membra de|cora iu|ventae.

Zulk een vers noemt men *versus hypermēter*, niet te verwarren met een *versus hypercatalecticus*. Vgl. § 544.

547. Een korte lettergreep wordt somtijds lang genomen, wanneer zij in arsi staat. Men noemt dit *diastole* of *uitzetting*. B.v.

Pectori|būs īnhī|ans || spirantia | consulit | exta.

Sidera|quē vēn|tique no|cent || avi|daeque vo|lucres.

Omgekeerd wordt een lange lettergreep somtijds kort genomen. Men noemt dit *systole* of *inkrimping*. B.v.

Obstipu|ī stētē|run|tque co|mae et vox|faucibus|haesit.

De diastole en systole komen vooral te pas bij woorden, die zonder deze uitzetting of inkrimping niet in een verssoort gebruikt kunnen worden. Zoo vindt men in een hexameter altijd *Priāmīdes* in plaats van *Priāmides* en *āltērīus* in plaats van *āltērius*.

548. Somtijds laten de dichters een vocaal weg uit het midden van een woord. B.v. *puertia* in plaats van *pueritia*. Men noemt dit *syncope*.

Somtijds valt er een letter aan het einde van een woord weg. B.v. *viden* in plaats van *videsne*, *ain* in plaats van *aisne*. Dit heet *apocope*.

549. Somtijds worden in een woord twee lettergrepen, waarvan de eerste op een vocaal eindigt en de tweede met een vocaal

begint, tot één lettergreep samengetrokken. Men noemt dit synizēsis. B.v. *deīn*, *prōut*, *dēerunt*, *postēa*.

Meermalen worden door de synizesis i en u in i = j en v veranderd, die dan met de voorgaande consonanten positie maken. B.v. *ābīētē* wordt *ābiētē*; *gēnūā* wordt *gēnvā*.

Omgekeerd worden i = j en v ook in i en u veranderd. B.v. *Gāiūs* in plaats van *Gāiūs*; *sīlūaē* in plaats van *sīlvaē*. Men noemt dit dialysis.

550. De scheiding der lettergrepen, die in zuiver proza soms gevonden wordt in de met per samengestelde adiectiva (§ 63) en in *quicunque* (§ 478), heeft meermalen plaats in verzen. B.v. *Hac fortuna tenus; super unus eram*. Deze scheiding wordt tmesis geheeten.

DERDE HOOFDSTUK.

OVER DE VOORNAAMSTE SOORTEN VAN EENVOUDIGE VERZEN.

551.

A. Versus dactylici.

I. Versus heroicus of dactylicus hexameter catalecticus in bisyllabum. Zes dactyli, aan den laatsten van welke één lettergreep ontbreekt. In plaats van de vier eerste dactyli kunnen ook spondeel gebruikt worden.

± ± ± | ± ± ± | ± ± ± | ± ± ± | ± ± ± | ± ±
± — | ± — | ± — | ± — | ± ± ± | ± ±

Armā vīrūmqū cālno, Trōīaē quī | primūs āb | ōris.

Zoo in den vijfden voet van een hexameter een spondeus staat, noemt men het versus spondaicus. In dit geval zal de vierde voet meestal een dactylus zijn en het laatste woord vier lettergrepen hebben.

± ± ± | ± ± ± | ± ± ± | ± ± ± | ± — | ± ±
± — | ± — | ± — | ± ± ± | ± — | ± ±

Cārā dēlūm sūbōlēs, māgnūm Iōvis | incrēmētūm.

De voornaamste caesuren van een hexameter zijn:

a) de penthemimēres na de arsis van den derden voet.

Rēgiā, | crēdē mīhī, || rēs | ēst sūc|cūrrērē | lāpsis.

b) de *κατὰ τρίτον τροχαῖον* in de thesis van den derden voet.
 Odē|rūnt pēc|cārē || bō|nī vīr|tūtīs ā|mōrē.

c) de *hephthemimēres* na de arsis van den vierden voet, meestal met een bijcaesuur na de arsis van den tweeden voet (*trithemimēres*) en soms met een bijcaesuur in de thesis van den tweeden voet (*κατὰ δεύτερον τροχαῖον*).

Quīd rē|fērt, || mōr|bo|ān fūr|tīs, || pērē|āmnē rā|pīnīs.
 Obstūpū|ērē; || sēd | āntē|ālī|ās || Arē|thūsā sō|rōrēs.

De diaerēsis valt gewoonlijk na den derden voet.

Ut prī|mūm iūx|tā stētīt || āgnō|vītquē pēr | ūmbrām.

Somwijlen en wel vooral in het carmen bucolicum valt de diaeresis na den vierden voet. Deze diaeresis wordt caesura bucolica genoemd en is gewoonlijk met een andere caesuur verbonden.

Heū, heū, |quīd vōlū|ī || mīsē|rō mīhī? || Flōrībūs | Aūstrūm.

Aanm. De dichters laten soms een hexameter eindigen op een monosyllabum om daardoor iets indrukwekkends te schilderen, een geluid na te bootsen of iets komisch voort te brengen.

Illic, ut perhibent, aut intempesta silet nox.

Tum prora avertit et undis
 Dat latus: insequitur cumulo praeruptus aquae mons.
 Parturiunt montes, nascetur ridiculus mus.

Minder vreemd is een monosyllabum op het einde, wanneer het door een ander monosyllabum wordt voorafgegaan.

Principibus placuisse viris non ultima laus est.

Somtijds rijmt de penthemimeres met de laatste lettergreep.

Si Troiae fati || aliquid restare putatis.

Men noemt deze verzen versus Leonini naar Leo, een Parijzer monnik uit de 10de eeuw. In de middeleeuwen waren deze verzen zeer in zwang.

Dum canis os rodit, socium, quem diligit, odit.

Hac sunt in fossa Bedae venerabilis ossa.

II. Versus pentameter. Een pentameter komt alleen voor in verbinding met een hexameter, waarmede het een zoogenaamd distichon vormt, dat vooral in epigrammata en in elegische verzen gebruikt wordt.

Een pentameter bestaat uit twee door de diaeresis gescheiden deelen, die beiden gevormd worden door twee dactyli en een lange lettergreep, derhalve uit $2 \times 2\frac{1}{2}$ voet. In plaats van de twee

dactyli der eerste helft kunnen ook spondei staan. De laatste lettergreep kan volgens § 544 ook kort zijn. Soms vindt men op het einde der eerste helft een korte lettergreep, die dan door de arsis de waarde van een lange krijgt. Vgl. § 547.

± ~ ~ | ± ~ ~ | ± || ± ~ ~ | ± ~ ~ | ±
± - | ± - | ± || ± ~ ~ | ± ~ ~ | ±

Principiis obsta! Sero medicina paratur,
Cum malá | pēr lōn|gās||cōnvālū|ērē mō|rās.

III. *Versus Alcmanius* of dactylicus tetrameter catalectic in bisyllabum. Vier dactyli, aan den laatsten van welke één lettergreep ontbreekt. In plaats van de twee eerste dactyli staat meermalen een spondeus, zelden in plaats van den derden dactylus. Na de tweede of derde arsis pleegt een caesuur te staan.

± ~ ~ | ± ~ ~ | ± ~ ~ | ± =
± - | ± - | (± -) | ± =

Exī|tī|o[^]ēst āvī|dūm mārē|nāutīs

IV. *Versus Archilochius minor* of dactylicus trimeter catalectic in syllabam. Drie dactyli, aan den laatsten van welke twee lettergrepen ontbreken.

± ~ ~ | ± ~ ~ | ±

Pūlvīs ē|t | ūmbrā sū|mūs.

V. *Versus Adonius* of dactylicus dimeter catalectic in bisyllabum. Twee dactyli, aan den laatsten van welke één lettergreep ontbreekt.

± ~ ~ | ± =

Tērrū|t | ūrbēm.

552.

B. *Versus trochaici.*

In de *versus trochaici* is de trochaeus (—) de hoofdvoet. Zij worden in dipodieën afgedeeld. De hoofdarsis valt op de eerste lettergreep van iedere dipodie.

De trochaeus kan altijd vervangen worden door een *tribrachys* (~ ~ ~). De laatste voet van elke dipodie kan ook een *spondeus* (—) zijn of een *anapaestus* (~ ~ ~). Het schema van een *monomēter* is derhalve:

± ~ ~ ± ~ ~

± ~ ~ ± ~ ~

± ~ ~ ± ~ ~

± ~ ~ ± ~ ~

I. Versus Alcaicus enneasyllabus of dimeter trochaicus acatalectic cum anacrusi (≈). Bij Horatius is de tweede voet altijd een spondeus.

≈ | ˘ ˘ ˘ ˘ | ˘ ˘ ˘ ˘

Sī | frāctūs illā|bātūr ōrbīs.

II. Dimeter trochaicus catalectic in syllabam:

˘ ˘ ˘ ˘ | ˘ ˘ ˘

Trūdītūr dī|ēs dīē.

553.

C. Versus iambici.

De versus iambici worden naar dipodieën gemeten. Elke iambus, met uitzondering van den laatsten, kan verwisseld worden met een tribrachys. Daarentegen kan men den eersten iambus van elke dipodie veranderen in een spondeus, een dactylus of een anapaestus. De hoofdarsis valt op de tweede lettergreep van iedere dipodie, behalve zoo er een anapaestus gebruikt wordt; deze heeft haar op de derde lettergreep. Het schema van een monomēter is derhalve:

˘ ˘ ˘ ˘

˘ ˘ ˘ (˘ ˘ ˘)

˘ ˘

˘ ˘

˘ ˘

I. Versus iambicus trimeter acatalectic, ook versus senarius geheeten. Dit vers heeft meestal een caesuur na de eerste, soms ook na de tweede thesis der tweede dipodie. Met uitzondering van bovengenoemde verwisselingen is het schema:

˘ ˘ ˘ ˘ | ˘ || ˘ ˘ ˘ ˘ | ˘ ˘ ˘ ˘

Quīd ōbsērā|tīs || aūrībūs | fūndīs prēcēs?

Nōn sāxā nū|dīs || sūrdiō|rā nāvītīs

Nēptūnūs āl|tō || tūndīt hī|bērnūs sālō.

II. Versus iambicus trimeter catalectic in syllabam. Dit vers heeft dezelfde caesuur als de trimeter acatalectic van I.

˘ ˘ ˘ ˘ | ˘ || ˘ ˘ ˘ ˘ | ˘ ˘ ˘

Nōn ebur neque aureum

Měã rēnī|dēt | īn dōmō | lācūnār.

III. Versus iambicus dimeter acatalecticus of versus quaternarius. Met uitzondering van bovengenoemde verwisselingen is het schema:

— — — — | — — — —

Beatus ille qui procul negotiis,
Ut prīscā gēns | mōrtālīŭm,
Paterna rura bubus exercet suis,
Sōlūtūs ōm̄nī foēnērē.

554.

D. Versus Ionicus.

Deze verssoort bestaat uit ionici a minore (— — —). Men verdeelt het gelijknamige metrum in dimetri, trimetri en tetrametri. Zie Metrum ionicum a minore (§ 566). Hier volgt het schema van een dimeter ionicus a minore.

— — — — | — — — —

Mīsērārum ēst | nēque ā mōrī.
(Dare ludum).

VIERDE HOOFDSTUK.

OVER DE VOORNAAMSTE SOORTEN VAN SAMENGESTELDE VERZEN.

555. De eenvoudigste samengestelde verzen zijn de versus logaoedici. Zij bestaan uit dactyli en trochaei. Tot deze verzen behooren:

I. Versus Glyconēus of logaoedicus simpliciter dactylicus dupliciter trochaicus catalecticus cum basi.

— — | — — — | — — | ≈

— —

Nīl mōr|tālībŭs | ārdŭ|um ēst.

II. Versus Asclepiadēus minor of logaoedicus simpliciter choriambicus simpliciter dactylicus dupliciter trochaicus catalecticus cum basi met een diaeresis na den choriambus.

— — | — — — — || — — — | — — | ≈

— —

Crēscēn|tēm sēquītŭr || cūrā pē|cūnī | ām.

III. Versus Asclepiadēus maior of logaoedicus dupliciter choriambicus simpliciter dactylicus dupliciter trochaicus catalecticus

cum basi met een diaeresis na iederen choriambus. Samengestelde woorden mogen door de diaeresis gescheiden gedacht worden.

— — || — — — — | — — — — || — — — — | — — | —
— —

Quis pōst|vīnā grāvēm||mīlītīam^aūt|pāupēri|ēm crē|pāt?
Arcā|nīquē fīdēs||prōdīgā pēr||lūcidī|ōr vī|trō.

IV. Versus Pherecratēus of logaoedicus simpliciter dactylicus simpliciter trochaicus acatalecticus cum basi.

— — | — — — — | — —
— —

Vīs fōr|mōsā vī|dērī.

V. Versus Aristophanīcus of logaoedicus simpliciter dactylicus dupliciter trochaicus acatalecticus.

— — — — | — — | — —

Tēmpērāt|ōrā|frēnīs.

VI. Versus Sapphīcus minor of logaoedicus simpliciter dactylicus dupliciter trochaicus acatalecticus met een monometer trochaicus (§ 552) als basis (bij Horatius altijd in den vorm van een epitritus secundus — — —). Dit vers heeft een caesuur na de arsis van den dactylus, soms ook na de eerste korte van de thesis.

— — — — | — || — — — — | — — | — —

Intēgēr vī|taē||scēlē|rīsquē|pūrūs.

Daū|īaē dē|fēndē||dē|cūs Cāl|mēnaē.

VII. Versus Sapphīcus maior of logaoedicus simpliciter choriambicus simpliciter dactylicus dupliciter trochaicus acatalecticus met een monometer trochaicus (§ 552) als basis (bij Horatius altijd in den vorm van een epitritus secundus — — —). Dit vers heeft een caesuur na de hoofdarisis van den choriambus en een diaeresis na de tweede arsis van den choriambus.

— — — — | — || — — — — || — — | — —

Tē dēōs ō|rō,||Sŷbārīn||cūr prōpē|rēs ā|māndō.

VIII. Versus Alcaīcus hendecasyllabus of logaoedicus simpliciter dactylicus dupliciter trochaicus catalecticus cum anacrusi (—) et monometro trochaico (bij Horatius altijd in den vorm van een epitritus secundus — — —). Gewoonlijk staat vóór den dactylus een diaeresis.

Dū|ceē|t dēcōrum^ēst|prō pātrī|ā mō|rī.

O|mātre pūlchrā||filīā|pūlchrī|ōr.

IX. Versus Alcaïcus decasyllābus of logaoedicus dupliciter dactylicus dupliciter trochaicus acatalecticus.

— — — | — — — | — — | — —

Púr púr ě | ě mět ů | ů nt t ŷ | rā nn ě.

X. Versus Archilochius maior of logaoedicus tetrameter dactylicus acatalecticus tripliciter trochaicus acatalecticus met een caesuur na de arsis van den derden voet en een diaeresis na den vierden voet. In plaats van de drie eerste dactyli mogen ook spondei staan.

— — — | — — — | — — || — — | — — | — —

— — | — — | — —

Sól vīt ů r | ā cr ĩs h ĩ | ě ms || gr ā | tā v ě ě || v ě r ĩs | ě t F ā | v ō n ě.

556. Meer ingewikkeld zijn de versus asynartēti of die verzen, welke uit twee deelen van een verschillende verssoort bestaan. Tusschen deze beide deelen is de hiatus en de syllaba anceps altijd geoorloofd. Tot de versus asynarteti behooren:

I. Versus elegiambus, bestaande uit een Archilochius minor (§ 551 IV) en een iambicus dimeter acatalecticus (§ 553 III). Tusschen beide deelen is altijd een diaeresis.

— — — | — — — | — || — — — — | — — — —

Dēs ĩ n ě t | ĩ mp ā r ĩ | b ū s || c ě r t ā r ě s ū b | m ō t ū s p ū d ō r.

II. Versus iam belēgus, bestaande uit een iambicus dimeter acatalecticus (§ 553 III) en een Archilochius minor (§ 551 IV). Tusschen beide deelen is altijd een diaeresis.

— — — — | — — — — || — — — | — — — | —

L ě v ā r ě d ĩ r ĩs p ě c t ō r ā || s ō l l ĩ c ĩ | t ū d ĩ n ĩ | b ū s.

VIJFDE HOOFDSTUK.

OVER DE VERBINDING VAN VERZEN TOT GEDICHTEN.

557. Een gedicht is een geheel van meerdere verzen, die tot dezelfde of tot een verschillende soort behooren.

Wanneer verzen van verschillende soort tot een geheel verbonden zijn, moeten zij elkander voortdurend in dezelfde orde opvolgen. Men noemt dit *metrum*. Men spreekt echter ook van *metrum*, wanneer verzen van dezelfde soort met elkander verbonden zijn.

Zoo het *metrum* uit één vers bestaat, heet het *monostichon*, zoo het uit twee verzen bestaat, wordt het *distichon*, zoo het uit meer dan twee verzen bestaat, wordt het *strophā* genoemd.

558.

Metrum Asclepiadeum.

I. Metrum Asclepiadēum primum, bestaande uit een Asclepiadeus minor (§ 555. II).

Maēcē|nās ātāvīs || ēdītē | rēgī|būs.

II. Metrum Asclepiadēum secundum bestaande uit één Glyconēus (§ 555 I) en één Asclep. minor (§ 555 II).

Síc tē|dīvā pō|tēns Cŷ|prī,

Síc frā|trēs Hēlēnaē, || lūcīdā | Sídē|rā,

(Regat).

III. Metrum Asclepiadēum tertium bestaande uit 3 Asclepiadei minores (§ 555 II) en één Glyconēus (§ 555 I).

Scribē|rīs Vārīō || fōrtīs ēt | hōstī|ūm

Víctōr, | Maēōnīí || cārmīnīs | ālī|tē,

Quām rēm|cūmqūe fērōx || nāvībūs | aūt ē|quīs

Mīlēs | té dūcē | gēssē|rít!

IV. Metrum Asclepiadēum quartum bestaande uit 2 Asclepiadei minores (§ 555. II), één Pherecratēus (§ 555. IV) en één Glyconēus (§ 555. I).

Dīā|nām tēnēraē || dīcītē | vírgī|nēs,

Intōn|sūm, pūērī, || dīcītē | Cŷnthī|ūm,

Lātō|nāmqūe sū|prēmō,

Dílēc|tām pēnī|tūs Jō|ví.

V. Metrum Asclepiadēum majus bestaande uit een Asclepiadeus major (§ 555. III).

Tū nē | quaēsīērīs || (scīrē nēfās) || quēm mīhī | quēm tī|bī
(Finem Di dederint.)

559.

Metrum Sapphicum.

I. Metrum Sapphīcum majus bestaande uit één Aristophanīcus (§ 555. V) en één Sapphīcus major (§ 555. VII).

Lýdīā, | dīc, pēr | ōmnēs

Tē dēōs ō|rō, || Sŷbārīn || Cūr prōpē|rēs ā|māndō

(Perdere:)

II. Strophā Sapphīca bestaande uit 3 Sapphīci minores (§ 555. VI) en één Adonīus (551. V).

Jām sātīs tēr|rīs || nīvīs | ātquē | dīraē

Grāndīnīs mī|sīt || pātēr, | ēt rū|bēntē

Dēxtērā sā|crās || jācū|lātūs | ārcēs

Tērrūt | Urbēm:

560.**Metrum Alcaicum.**

Stropha Alcaica bestaande uit 2 versus Alcaici hendecasyllabi (§ 555. VIII), één versus Alcaicus enneasyllabus (§ 552. I) en één Versus Alcaicus decasyllabus (§ 555. IX).

Vīdēs ūt āltā || stēt nivē | cāndīdūm

Sō|rāctē, nēc iām || sūstīnē|ānt ō|nūs

Silvaē lā|bōran|tēs, gē|lūquē

Flūmīnā | cōstitē|rīnt ā|cūtō!

561.**Metrum Archilochium.**

I. Metrum Archilochium primum bestaande uit een versus heroicus (§ 551. I) en een Archilochius minor (§ 551. IV).

Dīffū|gērē nī|vēs, || rēdē|ūnt iām | grāmīnā | cāmpīs

Arbōrī|būsquē cō|maē.

II. Metrum Archilochium secundum bestaande uit een versus heroicus (§ 551. I) en een jambelēgus (§ 556. II).

Illic | ōmnē mā|lūm || vī|nō cān|tūquē lē|vātō,

Dēfōrmīs aē|grīmōnīaē || dūlcībūs | āllōquī|s.

III. Metrum Archilochium tertium bestaande uit een iambicus senarius (§ 553. I) en een elegiambus (§ 556. I).

Pēttī, nīhīl | mē || sīcūt ān|tēā iūvāt

Scribērē | vērsīcū|lōs || āmōrē pēr|cūssūm grāvī.

IV. Metrum Archilochium quartum bestaande uit een Archilochius maior (§ 555. X) en een iambicus trimeter catalectic (§ 553. II).

Sōlvītūr | ācrīs hī|ēms || grā|tā vīcē | vērīs | ēt Fā|vōnī

Trāhūntquē sīc|cās || mächīnaē | cārīnās;

562.**Metrum Alemanium.**

Metrum Alcmānium bestaat uit een versus heroicus (§ 551. I) en een versus Alcmānius (§ 551. III).

Lāudā|būnt ālī|ī || clā|rām Rhōdōn | āut Mŷtī|lénēn,

Āut Ephē|sōn bīmā|rīsvē Cō|rīnthī

(Moenia.)

563.**Metrum Iambicum.**

I. Metrum iambicum primum bestaande uit een iambicus senarius (§ 553. I).

Iām iam ēffīcā|cī || dō mānūs | sciēntīaē.

II. Metrum iambicum secundum bestaande uit een iambicus senarius (§ 553. I) en een iambicus dimeter acatalectus (§ 553. III).

Ibīs Lībūr|nis || ĩntēr āl|tă năvĭŭm,
Amĭcē, prōp|pugnăcŭlă.

564.**Metrum Pythiambicum.**

I. Metrum Pythiambicum primum bestaande uit een versus heroicus (§ 555. I) en een iambicus dimeter acatalectus (§ 553. III).

Mōllīs ĩn|ĕrtiă | cŭr || tăn|tām dĭffŭdērĭt | ĩmīs
Oblĭvĭō|nēm sĕnsĭbŭs.

II. Metrum Pythiambicum secundum bestaande uit een versus heroicus (§ 551. I) en een iambicus senarius (§ 553. I);

Altĕră | iām tĕrĭ|tŭr || bĕllĭs cĭ|vĭlĭbŭs | aētās
Sŭĭs ēt ĩp|să Rŏmă vĭ|rĭbŭs rŭĭt.

565.**Metrum Hipponactium.**

Metrum Hipponactĕum bestaat uit een dimeter trochaicus catalecticus (§ 552. II) en een iambicus trimeter catalecticus (§ 553. II).

Nŏn ĕbŭr nē|que^aŭrĕŭm

Mĕă rĕnĭ|dĕt || ĩn dŏmŏ lăcŭnăr.

566.**Metrum Ionicum a minore.**

Metrum Ionicum a minore bestaat uit 2 versus dimetri ionici a minore (§ 554) en twee versus trimetri ionici a minore (§ 554). Volgens anderen bestaat het uit 2 versus dimetri, elk gevolgd door een versus trimeter; of uit 3 versus dimetri, terwijl de derde regel een versus tetrameter is.

Mĭsĕrărŭm^ĕst | nĕque^āmŏrĭ

Dărĕ lŭdŭm | nĕque^dŭlcĭ

Mălă vĭnŏ | lăvĕrĕ^ăut ĕx^ănĭmărĭ

Mĕtŭĕntĕs | pătrŭăĕ vĕr|bĕră lĭnguăĕ.

EERSTE AANHANGSEL.

OVER DEN ROMEINSCHEN KALENDER.

De maanden hadden bij de Romeinen dezelfde namen als bij ons, namelijk: Ianuarius, Februarius, Martius, Aprilis, Maius, Iunius, Iulius, Augustus, September, October, November, December. Vóór Keizer Augustus heette Iulius Quintilis en Augustus Sextilis. De namen der maanden worden gewoonlijk als adiectiva gebruikt.

De maanden hadden ook hetzelfde aantal dagen, namelijk: Februari 28 en in het schrikkeljaar 29, April, Juni, September, November, (Apiunseno zegt men om het geheugen te hulp te komen) 30, de overige 31.

Bij het aangeven van den datum telden de Romeinen de dagen der maand niet van den eersten tot den laatsten. Zij gaven aan drie dagen van iedere maand een bijzonderen naam. De 1^{ste} heette Kalendae, de 5^{de} Nonae, de 13^{de} Idus (gen. uum). Zoo men derhalve wilde uitdrukken, dat iets geschied was op den 1^{sten}, 5^{den} of 13^{den} Januari, zeide men: hoc factum est Kalendis, Nonis, Idibus Ianuariis. In Maart, Mei, Juli en October (Milmo, waarbij il Juli beteekent) vielen de Nonae echter op den 7^{den} en de Idus op den 15^{den}.

De dag vóór de Kalendae, Nonae en Idus drukte men uit door pridie met den accusativus; bij de Nonae en Idus werd de naam derzelfde, bij de Kalendae de naam der volgende maand gevoegd.

Hij is gestorven of op den 31^{sten} Januari of op den 4^{den} Februari of op den 14^{den} Maart, mortuus est aut pridie Kalendas Februarias (pridie Kal. Febr.) aut pridie Nonas Februarias (pridie Non. Febr.) aut pridie Idus Martias (pridie Id. Mart).

Een andere dag werd aangeduid door te bepalen de hoeveelste dag het was vóór de eerst volgende Kalendae, Nonae of Idus; hierbij werd de dag, van welken en de dag, tot welken men telde, medegerekend.

Op den 30^{sten} December, die tertio ante Kalendas Ianuarias; op den 2^{den} April, die quarto ante Nonas Apriles; op den 10^{den} Mei, die sexto ante Idus Maias.

Gewoonlijk echter gebruikten de Romeinen een kortere of gewijzigde uitdrukking. Zij zeiden namelijk of wel met weglating van die en ante: *tertio Kalendas Ianuarias* (III. Kal. Ian.); *quarto Nonas Apriles* (IV. Non. Apr.); *sexto Idus Maias* (VI. Id. Mai.); of wat meer gewoon was, zij plaatsten dies met het ordinale in den accusativus tusschen ante en den daarvan afhangenden accusativus, namelijk: *ante diem tertium Kalendas Ianuarias* (a. d. III. Kal. Ian.); *ante diem quartum Nonas Apriles* (a. d. IV. Non. Apr.); *ante diem sextum Idus Maias* (a. d. VI. Id. Mai.).

Deze geheele uitdrukking werd als één woord beschouwd en zeer dikwijls afwijkend van het gewone gebruik (Vgl. § 498) met de praepositie in of ex verbonden.

Caedem optimatum contulisti in a. d. V. Kal. Nov.
(tot den 28^{sten} October). Supplicatio indicta est ex a. d. V.
Id. Oct. (sedert den 11^{den} October).

Evenzoo voegde men ook usque ad vóór pridie.

Nos in Formiano esse volumus usque ad pridie
Nonas Maias (tot den 6^{den} Mei).

In een schrikkeljaar had de maand Februari evenals bij ons 29 dagen. De Romeinen voegden echter den schrikkeldag niet achter den 28^{sten}, maar achter den 24^{sten}. Den 24^{sten} noemden zij als gewoonlijk a. d. VI. Kal. Mart. en den schrikkeldag a. d. bisextum Kal. Mart. De voorgaande en volgende dagen behielden hun eigen namen.

Op den 23^{sten} Februari, a. d. VII. Kal. Mart; op den
29^{sten} Februari, pridie Kal. Mart.

A a n m. I. Evenals pridie gebruikte men soms ook postridie met den accusativus voor het aangeven van den datum.

Postridie Idus Quintiles, op den 16^{den} Juli.

A a n m. II. Soms gaf men ook den datum aan naar de namen der feesten en wel op dezelfde wijze als bij de namen der maanden.

Terminalibus, op den 23^{sten} Februari. Ante diem quintum

Terminalia, op den 19^{den} Februari. Postridie ludos Apollinares, op den 6^{den} Juli.

De volgende tabel geeft een overzicht van den Romeinschen kalender.

Datum.	Maart, Mei, Juli, en October. (31 dagen).	Januari, Augustus en December. (31 dagen).	April, Juni, Septem- ber en November. (30 dagen).	Februari. (28 dagen).
1	Kalendis Martiis	Kalendis Ianuariis	Kalendis Aprilibus	Kalendis Februariis
2	{ VI. }	a.d. { IV. } Nonas	a.d. { IV. } Nonas	a.d. { IV. } Nonas
3	{ V. } Nonas	{ III. } Ian.	{ III. } Apr.	{ III. } Febr.
4	a.d. { IV. } Martias	pridie Non. Ian.	pridie Non. Apr.	pridie Non. Febr.
5	{ III. }	Nonis Ian.	Nonis Apr.	Nonis Febr.
6	pridie Non. Mart.	{ VIII. }	{ VIII. }	{ VIII. }
7	Nonis Mart.	{ VII. }	{ VII. }	{ VII. }
8	{ VIII. }	a.d. { VI. } Idus	a.d. { VI. } Idus	a.d. { VI. } Idus
9	{ VII. }	{ V. } Ian.	{ V. } Apr.	{ V. } Febr.
10	a.d. { VI. } Idus	{ IV. }	{ IV. }	{ IV. }
11	{ V. } Mart.	{ III. }	{ III. }	{ III. }
12	{ IV. }	pridie Idus Ian.	pridie Idus Apr.	pridie Idus Febr.
13	{ III. }	Idibus Ian.	Idibus Apr.	Idibus Febr.
14	pridie Idus Mart.	{ XIX. }	{ XVIII. }	{ XVI. }
15	Idibus Mart.	{ XVIII. }	{ XVII. }	{ XV. }
16	{ XVII. }	{ XVII. }	{ XVI. }	{ XIV. }
17	{ XVI. }	{ XVI. }	{ XV. }	{ XIII. }
18	{ XV. }	{ XV. }	{ XIV. }	{ XII. }
19	{ XIV. }	{ XIV. }	{ XIII. }	{ XI. }
20	{ XIII. }	{ XIII. }	{ XII. }	{ X. }
21	{ XII. }	{ XII. }	{ XI. }	a.d. { IX. }
22	{ XI. }	a.d. { XI. }	{ X. }	{ VIII. }
23	a.d. { X. }	{ X. }	{ IX. }	{ VII. }
24	{ IX. }	{ IX. }	{ VIII. }	{ VI. }
25	{ VIII. }	{ VIII. }	{ VII. }	{ V. }
26	{ VII. }	{ VII. }	{ VI. }	{ IV. }
27	{ VI. }	{ VI. }	{ V. }	{ III. }
28	{ V. }	{ V. }	{ IV. }	pridie Kalendas
29	{ IV. }	{ IV. }	{ III. }	Martias.
30	{ III. }	{ III. }	pridie Kalendas	
31	pridie Kalendas (der volg. maand).	pridie Kalendas (der volg. maand).	(der volg. maand).	

TWEEDE AANHANGSEL.

OVER DE ROMEINSCHE GEWICHTEN, MUNTEN EN MATEN.

I. **Romeinsche gewichten.** Het Romeinsche pond (libra, pondo) werd als geheel en eenheid as genoemd; het werd verdeeld in twaalf unciae; elk aantal dezer unciae droeg een bijzonderen naam, namelijk:

1 uncia = $\frac{1}{12}$, uncia.	7 unciae = $\frac{7}{12}$, septunx.
2 unciae = $\frac{1}{6}$, sextans.	8 unciae = $\frac{2}{3}$, bes.
3 unciae = $\frac{1}{4}$, quadrans.	9 unciae = $\frac{3}{4}$, dodrans.
4 unciae = $\frac{1}{3}$, triens.	10 unciae = $\frac{5}{6}$, dextans.
5 unciae = $\frac{5}{12}$, quincunx.	11 unciae = $\frac{11}{12}$, deunx.
6 unciae = $\frac{1}{2}$, semis.	12 unciae = I, as.

Deze namen dienden tevens om bij erfenissen, vlakte- en lengtematen en renteberekeningen de onderdeelen der erfenis (als geheel dan as genoemd), der vlakte- (iugerum) en lengtemaat (pes) en der rente-eenheid aan te duiden.

Heres ex asse, *een universeel erfgenaam*. Heres ex drante, ex triente, *een erfgenaam van het $\frac{3}{4}$, $\frac{1}{3}$ deel der nalatenschap*. Triumviri viritim diviserunt terna iugera te septunces ($3\frac{7}{12}$ bunder). Obeliscus centum viginti quinque pedum et dodrantis ($125\frac{3}{4}$ voet). Fenus ex triente factum erat bessibus, *de interest was avn $\frac{1}{3}$ tot $\frac{2}{3}$ pct. maandelijks gestegen*, d. i. van 4 % tot 8 % jaarlijks; want de Romeinen berekenden den interest bij de maand, niet bij het jaar.

II. **Romeinsche munten.** In den vroegsten tijd hadden de Romeinen slechts kopergeld (aes) en berekenden dit naar ponden (asses). Men zeide: asses duo, tres, enz. Bij geldsommen van twee en meer duizend pond liet men asses weg, doch voegde er den genetivus aeris bij: centum milia aeris.

Sedert de invoering van het zilvergeld (omstreeks 268 v. Chr.) werd de sestertius (sc. nummus) bij opgaven van geldswaarde als eenheid aangenomen.

1^o. Geldsommen beneden de 2000 sestertii werden gewoon uitgedrukt: trecenti sestertii, 300 *sestertiën*; mille sestertii, 1000 *sestertiën*.

2^o. Zoo de som twee of meer duizenden bedroeg, gebruikte men: of milia met den gen. plur. sestertium of nummum (§ 15. 1^o): duo milia sestertium, 2000 *sestertiën*, quinque milia nummum, 5000 *sestertiën*,

of het substantivum plurale sestertia, dat de beteekenis had van 1000 sestertiën en waarbij gewoonlijk distributiva en geen cardinalia gevoegd werden: bina sestertia, 2000 *sestertiën*; centena sestertia, 100.000 *sestertiën*. Zoo ging men voort tot 999.000 sestertiën, nongena nonagena novena sestertia. Kleinere getallen werden er door et mede verbonden.

Septena sestertia et sestertii ducenti quadraginta tres, 7243 *sestertiën*.

3^o. Volledig uitgedrukt heet een millioen sestertiën: decies centena milia sestertium (gen. plur.). Gewoonlijk echter gebruikte men het substantivum singulare sestertium met achtervoeging van het adverbium numerale decies. Sestertium heeft dan de waarde van 100.000. Evenzoo beteekent 2.000.000 sestertium vicies, 3.000.000 sestertium tricies. Sestertium wordt regelmatig naar de 2de declinatie verbogen.

Syngrapha sestertii centies, een *wissel van 10.000.000 sestertiën*. In sestertio vicies egere, met 2.000.000 *sestertiën arm zijn*.

Wanneer de samenhang geen dubbelzinnigheid veroorzaakt, wordt soms ook sestertium uitgelaten en alleen het adverbium numerale gezet.

Illa dissipatio pecuniae publicae ferenda nullo modo est, per quam Antonius septies millies avertit (sc. sestertium, i. e. 700.000.000 *sestertiën*).

Sestertius, sestertia en sestertium worden dikwijls aangeduid door het teeken H. S. (eigenlijk II semis, $2\frac{1}{2}$ as, omdat de sestertius oorspronkelijk gelijk was aan $2\frac{1}{2}$ as). Wanneer bij dit teeken een Romeinsch cijfer staat, b.v. H.S.X., kan er dubbelzinnigheid ont-

staan of er 10, 10.000 of 1.000.000 sestertiën worden bedoeld. Gewoonlijk echter zal de samenhang deze dubbelzinnigheid opheffen.

III. **Romeinsche maten.** Voor de lengtemaat had men de *pes*, *voet*, die verdeeld werd in 16 *digiti*, *duimen*. Verder: *semipes* = $\frac{1}{2}$ voet; *cubitus*, *el* = $1\frac{1}{2}$ voet; *passus* = 5 voet; *decempēda* = 10 voet; *mille passus* = 5000 voet; *stadium*, een Grieksche lengtemaat, was gelijk aan 125 *passus* of 625 voet. *Quinque milia passuum* of 40 *stadia* zijn gelijk aan een geographische of Duitsche mijl (± 7420 M.).

Voor de vlaktemaat diende de *iugerum*, *bunder*, die 240 voet lang en 120 voet breed was en dus 22,800 □ voeten bevatte.

Voor de inhoudsmaat van natte waren had men de *amphōra*. Deze bevatte 2 *urnae* of 3 *modii*, 8 *congi*, 48 *sextarii*, 192 *quartarii*, 576 *cyāthi*.

Voor het meten van droge waren bediende men zich meestal van dezelfde maten; het meest gewoon was de *modius*. 6 *modii* maakten een *medimnus*.

DERDE AANHANGSEL.

OVER DE GEBRUIKELIJKSTE AFKORTINGEN.

I. Voornamen.

A.	= Aulus.	Mam.	= Mamercus.
App.	„ Appius.	N. of Num.	„ Numerius.
C.	„ Gaius.	P.	„ Publius.
Cn.	„ Gnaeus.	Q. of Qu.	„ Quintus.
D.	„ Decius.	S. of Sex.	„ Sextus.
K.	„ Kaeso.	Ser.	„ Servius.
L.	„ Lucius.	Sp.	„ Spurius.
M.	„ Marcus.	T.	„ Titus.
M'.	„ Manius.	Ti. of Tib.	„ Tiberius.

II. Woorden uit het openbare leven.

a. d.	= ante diem.	P. C.	= Patres conscripti.
Aed.	„ Aedilis.	P. R.	„ Populus Romanus.
Ĉ.Cal. of Kal.	„ Kalendae.	Pr.	„ Praetor.
Cos.	„ Consul.	Praef.	„ Praefectus.
Coss.	„ Consules.	Proc.	„ Proconsul.
Des.	„ designatus.	Pont. Max.	„ Pontifex Maximus.
D.	„ Divus.	Quir.	„ Quirites.
Eq. Rom.	„ Eques Romanus.	Resp.	„ Respublica.
F.	„ filius.	S.	„ Senatus.
H.	„ hora.	S. C.	„ Senatus consultum.
Id.	„ Idus.	Tr. Pl.	„ Tribuni plebis.
Imp.	„ Imperator.	S. P. Q. R.	„ Senatus Populusque Romanus.
Leg.	„ Legatus.	Q.B.F.F.S.	„ Quod bonum faustum felixque sit.
N.	„ nepos.		
Non.	„ Nonae.		
O. M.	„ Optimus Maximus.		

III. In brieven.

S.	=	Salutem.	S.V.B.E.E.V.	=	Si vales, bene est;
S. P.	„	Salutem plurimam.			ego valeo.
S. D.	„	Salutem dico.	S.V.V.B.E.E.V.	„ „	Si vos valetis, bene
S. P. D.	„	Salutem plurimam			est; ego valeo.
		dico.	D.	„	Data.

IV. Verschillende meestal eerst later voorkomende afkortingen.

A.	=	anno.	Ictus	=	Iurisconsultus.
a. c.	„	anni currentis.	L. M.	„	libens merito.
a. pr.	„	anni praeteriti.	L. S.	„	loco sigilli.
A. M.	„	anno mundi.	M. S.	„	manuscriptus.
A. u. c.	„	anno urbis conditae	c.	„	caput.
A. Chr.	„	anno Christi.	cf.	„	conferatur of confer.
a. Chr.	„	ante Christum.	i. e.	„	id est.
B. M.	„	bene merenti.	h. l.	„	hoc loco.
cet.	„	cetera.	l. c.	„	loco citato.
Dn.	„	Dominus.	l. l.	„	loco laudato.
D. D.	„	dono dedit.	pag.	„	pagina.
D. D. D.	„	dat dicat dedicat.	sc.	„	scilicet.
D. M.	„	Dis Manibus.	sq. of seq.	„	sequens.
D. S.	„	de suo.	sqq.	„	sequentes (ia).
D.S.P.P.	„	de sua pecunia	v.	„	versus.
		posuit.	vid.	„	videatur of vide.
F. C.	„	faciendum curavit.			

ALGEMEEN REGISTER

OP DE FORMLEER EN SYNTAXIS.

A.

a, ab, abs in pass. zinnen 97; bet. en gebr. 163. 1; bij abl. van scheiding 260. 2^o; bij gerund. in plaats van dat. 262. 1^o. A. 2^o; bij verb. intr. 262. 2^o; onderscheiden van de, ex 275; bij namen van steden 278. A. II; bij het aangeven van den afstand 293. A; qui sunt a Platone 446. 2^o.

abalienare, constr. 260. A. III.

abdicare, constr. 260. A. I.

abesse, afui 91. 4^o; met acc. of abl. van afstand 293; tantum abest ut . . . ut 359; non multum abest quin 360. 3^o.

abhinc met acc. of abl. 290. A. II.

abhorrere, constr. 260. A. III.

ablativus der 1ste decl. op abus 12. A. I; sing. op e en i 18 en 56. I; der 4de decl. op ibus en ubus 23; plur. van Gr. subst. op ma 30. 6^o; van part. op ans en ens 58. 2^o, 88. 2^o; van comparat. 59. B. 1^o; soorten van abl. 259; abl. separativus 260; abl. v. scheiding met of zonder a, de, ex 260. 2^o; abl. copiae et inopiae 261; abl. causae 262—263; abl. originis 264; abl. respectus 265; abl. bij de verba van afmeten 265; abl. comparationis 266 en 295; abl. instrum. 267; abl. instrum. in pl. v. Ned. plaatsbep. 267. A. I; abl. pretii 269; abl. sociativus 270; abl. modi 271; abl. mensurae 272 en 302; abl. qualitatis 273; abl. loci bij namen van steden 276; bij plaatsben. in boeken 281; in plaats van per c. acc. 285. A; abl. temporis met of zonder in 286; op de vraag hoelang te voren of daarna 288—290; abl. van afstand 293; abl. na een comp. in plaats van quam 295; abl. van het gerund. 435.

ablativus absolutus 421.

abnuiturus 136. n^o. 176.

abscedere, constr. 260.

absens, bet. 91. 3^o; in plaats van een adv. 190. 1^o.

absolvere met gen. 251.

absque, bet. en gebr. 163. 2.

absterrere, constr. 260. A. III.

abstinere, constr. 260 en A. I; non abstineo quominus (soms ne) 356. 2^o; quin 360. 3^o en A. I; zich onthouden 453. A. I.

abstracta, bepaling 9. II. 2^o; in plur. 33. 1^o; concreta in plaats van abstracta 440; abstracta in plaats van adiectiva 441.

abundantia 36.

abundare, constr. 261.

abunde c. gen. part. 249. 4^o.

abuti, constr. 268.

ac, atque, als, na idem en adi. van gelijkheid 305—306; ac si c. coni. 342; atque is 446; bet. en gebr. 502; atque etiam, adeo 503. A. I; bij het laatste woord 505; ac non en neque 506. A; voor sed 524.

accedere met dat. of ad 231. A. I.; ut nihil possit accedere 303. A; accedit quod en ut 349. 8^o en 358. 2^o; bij optellingen 493.

accent der woorden 5.

accidit met dat. 230. d.; quod 349. 5^o; ut 358. 2^o.

accingere, constr. 232. A. I.

accipere met dat. van doel of acc. 235. A. II; met acc. c. inf. 397. 1^o; met gerund. 429.

accipiter, accipitrum 19. 3^o. a.

accommodare (accommodatus) met dat. gerund. of ad 434. 1^o.

accusare met gen. en de 251 en A; met quod 349. 3^o.

accusativus op *em* en *im* 17; op *is* in plaats van *es* 21. A. I. 52. 2^o, 54. 3^o en 56. IV; van Gr. woorden der 3de decl. 30. 2^o; op *as* in plaats van *es* 30. 7^o; van het object 217; dubb. acc. 219—225; bij intrans. 221; bij samengest. verba van beweging 226; bij passiva 232. A. II; bij part. op *ans* en *ens* 254. 2^o; bij verb. van herinneren 255. I; acc. *graecus* 265. A; acc. bij uitroep. 274; van landen 275; bij namen van steden 276; bij tijdsbep. 285—288; bij *abhinc* 290. A. II; van uitgebreidheid 292; bij een inf. subi. 383. 2^o. A. I; bij een vergelijking met een acc. c. inf. 401; van het gerund. 435.

accusativus c. infinitivo bij *videtur* 215. A. III; bij *dicitur*, *traditur* 216; verschillend van *quod* 349. 2^o. A; in plaats van een inf. met een object 383. 2^o. A. II; beschrijving 394; bij uitroep. en vragen 395. A; verschillend van *ut* 397. 1^o. A. I; in plaats van Ned. adverb. 397. 1^o. A. II; met weglating van acc. subi. 398; twee zinnen met elkander vergeleken 401; gebruik der tijden 403; bij verba van zweren, beloven 404. 1^o; in orat. obl. 408. I, III, 409. A. III; in rel. zinnen 409. A. III; in het perf. omschreven met *teneri* 415. A. I; aangeduid door *hoc*, *sic*, *ita* 459. A. I.

acquiescere, constr. 231. A. II.

acroama, gesl. 37. Uitz. 2^o.

activum, afleiding der tijden 92—93; in pass. veranderd 97—99; zoo het een depon. is 102; met reflex. bet. 452. A. I.

acus, *ubus* 23.

acutus, gebr. 136. n^o. 149.

ad, onderscheiden van *apud* 162. 2; bet. en gebr. 162. 3; als adverb. 162. 3 c); *ad* — versus 162. 21; bij verba van nemen, kiezen 219. A. III; in plaats van *dat*. 227. A. II; bij verba comp. 231; in plaats van *dat*. van doel 235. A. II; bij interest 258. 4^o; onderscheiden van in 275; bij namen van steden 278. A. II; bij tijdsbep. 285. 3^o; met gerund. 433. A; 434. 1^o; 435.

addere met dubb. acc. 219. c); *ut nihil supra possit addi* 303. A.

adducere *ut* 351. 2^o.

adeo met gen. 249. 4^o; *adeo non* — *ut* 359; bet. 486; *atque adeo* 503. A.

adesse, *assum*, *affui* 91. 4^o.

adhuc *locorum* 249. 4^o; bij een

comp. 302. A. II; in brieven 315. A. II; nog 492.

adigere iusiurandum 222. A. III.

adipisci *ut* 351. 2^o.

adire constr. 226; *aditu* 438.

adiacere met *dat*. 231. A. III.

adiectiva, declinatie 50; defect.

56. III. 3^o; indeclin. 57; verbogen als subst. gebruikt 58. 1^o; vergelijking 59; met per samengest. soms gescheiden 63; afleiding 143; op *bundus* met den casus van het verb. 143. 1^o; op *ilis* en *bilis* met act. en pass. bet. 143. 4^o; in het neutr. als adv. 156; van één uitgang in gen. in plaats van nom. 176. A. III; als attributa 184; Ned. adi in plaats van Lat. adv. 185; Ned. adi. in plaats van Lat. subst. 185. A. I; één adi. bij meer subst. 186; meer adi. bij één subst. 187—188; bij eigennamen 189; in plaats van Ned. adv. 190; plaatsing 191; op *bilis* met *dat*. 236; met gen. obi. 254; in posit. in plaats van comp. 300. A; in den abl. abs. 424; met gen. van het gerund. 433. 2^o; met *dat*. van het gerund. 434. 1^o; met sup. op *u* 438; als subst. gebruikt 439; Ned. adi. door Lat. subst. vertaald 441; Ned. adi. door een gen. of door een conjunctie of niet vertaald 442; na de praep. gezet 495; Lat. adi. in plaats van Ned. praep. 501. 3^o.

admirari met acc. c. inf. 397. 3^o.

admodum vormt een superl. 63.

admonere, constr. 223; met *ut* of acc. c. inf. 351. 2^o. A. I.

admonitu 263. b.

adolescens, comm. 39; ab *adulescentia* 440. 1^o.

adolesco met part. perf. 103. 2^o.

adoriri, geconj. 127. A.

adsciscere met dubb. acc. 219. c).

adspergere, constr. 232.

astare met *dat*. 231. A. II.

adulter, eri 14. I. A.

advenire met acc. 283.

adventu 286. A. I.

adverbia, verdeling 152; vorming 153—154; op *o* 155; door het neutr. van een adi. uitgedrukt staan slechts bij verba 156; in comp. en superl. 158; op *itus* en *im* 160; praep. als adv. 161; adv. als praep. gebruikt 165; bij *esse* 173. A; bij subst. of omschreven door adi. of rel. 185; met gen. 249. 4^o; bij verba van plaats en aan-

komen 281. 1^o. A. III, 283. A. I. en 491. A; omschreven 445. A; door verba vertaald 485; adv. loci 490; in plaats van een pron. met een praep. 490. A; van pron. afgeleid 491; staan achter de praep. 497. 2^o.

adversari c. dat. 230. a).

adversus, adversum, contra, erga 162. 4.

aedes, bet. 34. 6^o; uitgel. 240. A. I.

aedilis, abl. sing. e 18. 4^o.

aeger animi 254. 1^o. A. II.

aegre bij cum additivum 363. B. 3^o.

aequalis met gen. of dat. 236. A. II.

aeque ac 306; aeque ac si 342.

aequi bonique facere 257. A. II.

aequo met comp. 296. 4^o.

aequum est in ind. 320. 2^o; met acc. c. inf. 396. 1^o.

aër, aëra 30. 2^o.

aestimare met gen. pretii 257; met abl. pretii 257. A. I en 269. A. 3^o.

aetas, id aetatis 246. A. III; bij het aangeven van den ouderdom 291. 5^o.

aether, aethera 30. 2^o.

afbreking der lettergrepen 6.

affatim met gen. 249. 3^o.

afficere, constr. 261.

affinis, comm. 39. met gen. en dat. 236. A. IV.

affirmare cum acc. c. inf. 397. 1^o.

affluere, constr. 261.

affui 91. 4^o.

afleiding der tijden act. 92—93; pass. 94; der subst. 140—142; der adi. 143—145; der verba 146—147; der adverb. 153—157 en 159—160.

afui 91. 4^o.

age, agite 133.

agens ter aanduiding van den ouderdom 291. 2^o.

agere, id agere ut 351. 2^o; nihil aliud 351. 2^o. A. II.

agnus, agna 41. 2^o.

ain (voor aisne) tu, tandem 369. 1^o. A.

aio, geconj. 129; aiunt 213. 3^o; gebr. en plaatsing 411. A.

al, te bij adi. 300; iam 492.

alacer, is, e 52. 2^o.

album, sing. tant. 33. 4^o.

ales, gen. um 56. II. 1^o. a.

alias met fut. exact. 314. A. I.

alienare, constr. 260. A. III.

alienus vervangt den gen. van alius 52. 4^o; constr. 261. 2^o. en A. II.

alimonia en alimonium 36. 3^o.

aliquanto bij comp. 302.

aliquantum met gen. part. 249. 3^o; voor aliquanto 302. A. I.

aliquis en aliqui, fem. aliqua 83; aliquis, men 213. 5^o; aliquo met gen. 249. 4^o; bet. en gebr. 474; met non sine 476. 1^o.

aliter, vorming 154. A. I; aliter ac 306; alius aliter 306. A. I; sin aliter 335. 2^o.

alius, gen. ius 52. 4^o; nihil aliud (facere) quam 174. 4^o; aliud met gen. 249. 3^o; niet met gen. part. 249 in fine c; alius ac 306; aliud aliud 306. A. I; non alius ac, quam, nisi 306. A. II; nihil aliud agere 351. 2^o. A. II; alius alium, elkander 458; de een dit, de ander dat 484.

als, instar 35. 2^o c; bij een nomen appos. 196 en A. I; niet vertaald 214. 2^o; vertaald door qui, ac, quantus, enz. 305; als zoodanig, ipse 468. 4^o.

alsof achter de verba van schijnen 342. A. IV; bij abl. abs. 421. A. IV.

alter, era, erum 52. 3^o; gen. ius 52. 4^o; niet met gen. part. 249 in fine c; altero tanto bij een comp. 302; alter alterum, elkander 458; gebr. 481.

alteruter gedeclin. 52. 4^o.

altus 292.

am, am b, a n, praep. 167.

amans met gen. 254. 2^o.

ambages, um 19. 2^o.

ambire, geconj. 122.

ambo, gedeclin. 66; bet. 482. A.

ambten uitgedr. door concreta 440. 2^o.

amicus, constr. 236. A. III.

amnis, amni 18. 5^o.

amovere, constr. 260.

amplius met gen. 249. 3^o; bet. en gebr. met en zonder quam 297.

amphora, gen. plur. um 15. 1^o.

amussis, im 17. 2^o; i 18. 1^o.

an in rechtstr. vragen 369. 4^o; na non dubito 371; an (anne) in zijdel. vragen, an vero, annon 372.

anaphora, bepaling 505. A.

anceps, gen. um 56. II. 1^o. b; neutr. plur. ia 56. III. 2^o.

ander (een), alter, 481. A.

anderhalf, vertaald 73. III.

anhelare met acc. 221. 1^o.

animadvertere, constr. 218; met acc. c. inf. 397. 1^o.

animus in gen. bij adi. en verba

254. 1^o. A. II; in abl. modi. 271. A. I; animum inducere met inf. 387; ter omschrijving 447.
 annus, anno zonder in 286. a.
 ante praep. en als adv. bij part. 162. 1; onderscheiden van pro 163. 7; bij tijdsbep. 288—290; met abl. mensurae 302. A. I.
 antecedens bepal. 200; in den rel. zin gezet 205—207.
 antecedere, antecellere, antetire, constr. 231. A. II; met abl. mensurae 302. A. I.
 antequam bij tijdsbep. 290; met ind. en coni. 365.
 antistes, comm. en antistita 39.
 antwoord op vragen 373.
 anxius met abl. 262. 2^o.
 apage 133.
 apertum est met acc. c. inf. 396. 1^o.
 apis, um, ium 19. 2^o.
 apparatus, sing. tant. 33. 4^o.
 apparet met acc. c. inf. 396. 2^o.
 appellare met dubb. acc. 219. b).
 appellativa, bepal. 9. I. 1^o; worden niet vertaald 464.
 appellere ad 231. A. I.
 appetens met gen. 254. 2^o.
 apponere met dubb. dat. 235. 3^o.
 appositie, bet. en gebr. 192; bij meerv. namen van steden 193; Ned. app. in het Lat. door gen. vertaald 194; namelijk vertaald 195; met of zonder ut, tamquam, enz. 196; wanneer de telwoord. niet vertaald worden 197; in den rel. zin gezet 198; plaatsing 199; bij pron. poss. 241. A. I. en 242. A. I; niet bij de ablat. mea, enz. 258. 1^o; bij namen van steden 278; de praep. valt weg 500. 1^o.
 apprime 63.
 appropinquare met dat. 230. a).
 aptus met dat. of ad 236. A. I; aptus qui met coni. 375. 3^o; met dat. gerund. of ad 434. 1^o.
 apud, bet. en gebr. 162. 2; vervangen door den dat. 228. A. II; bij namen van steden 278. A. II.
 aqua en aquae 34. 6^o; uitgel. 439.
 arbitrari met acc. c. inf. 397. 1^o; arbitratus met tegenw. bet. 414. 2^o.
 arcere, constr. 260.
 arcus, ubus 23.
 arguere, part. fut. 127; geen part. perf. 136. n^o. 150; met 2 acc. 223; constr. 390—391.
 argumentum esse 235. A. III.
 aries, ovis 41. 2^o.
 artifex, comm. 39.
 artus, ubus 23.
 as, assis non habere 257. A. II.
 asper, era, erum 52. 3^o.
 assequi ut 351. 2^o.
 assidere met dat. 231. A. II.
 assiduus heeft een superl. 62. 2^o; in plaats van adv. 190. 3^o.
 assimilatie der praep. 166—167.
 assuefacere, constr. 390—391.
 assuescere, constr. 231. A. II; met inf. 387.
 assumere met dubb. acc. 219. c).
 asyndeton 504—505.
 at (ast) met of zonder certe in voorw. zinnen 335. 3^o; bet. en gebr. met of zonder enim, vero 521.
 atque, zie ac.
 atqui 522.
 attamen in voorw. zinnen 335. 3^o; bet. 523.
 attinet met inf. 383. 2^o.
 attractio van het rel. 205.
 attributum, overeenkomst 184; in den rel. zin gezet 206; de pron. als attrib. in plaats van in den gen. 244. A. II.
 auctorem esse met ut of acc. c. inf. 351. 2^o. A. I; met gen. gerund. of ad 433. A.
 audax, gewoonlijk audacter 154.
 audere, semidep. 103; perf. coni. ausim 117. 1^o; met inf. 387; ausus met tegenw. bet. 414. 2^o.
 audire met dubb. nom. en male, bene audire 214. 2^o. A. II; dicto audientem esse 230. c); met part. praes., acc. c. inf. of cum 393; audito als abl. abs. 425. 2^o; auditu 438.
 ausim 117. 1^o.
 auspicio, abl. modi 271. A. II.
 austro, 425. A.
 aut, subst. door aut verbonden met enk. praed. 181; in vragen 372. A. III; aut-aut na een praep. 497. 5^o; aut-aut in plaats van neque-neque 509; bet. en gebr. 508 en 513; van aut-aut 514.
 autem niet bij een rel. 210; achter een praep. 497. 4^o; bet. en plaatsing 520 en 527.
 auxiliari met dat. 231. b).
 auxilium en auxilia 34. 6^o; gesl. 37. Uitz. 2^o.

avé, avete, avere 132.
avis, avi 18. 5^o.
avidus met gen. 254. 1^o.
avus, avia 40.

B.

baccar 18. 2^o.
baculus en baculum 36. 2^o.
barbaria en barbaries 36. 1^o.
beduidend, aliquid, 474.
behalve misschien wanneer 336;
behalve dat 337.
beiden valt weg 197; uterque of
ambo 482.
bekend, ille 461. 2^o.
bellum bellare 221. 2^o; belli
domique 280. A. II; bello, abl. temp.
286. A. I.
bene vormt een superl. 63; adv.
van bonus 153; audire 214. 2^o. A. II;
met acc. of dat. 274. A. I.
benedicere met dat. 230. b).
beperkende zinnen 375. 7^o.
beproeven uitgel. 370. A.
beroemd, ille 461. 2^o.
bestaan uit 262. 2^o. A.
bestias (ad) damnare 252. A.
bevinden, niet vertaald 453. A. I.
bewijs (een — zijn van) door esse
c. gen. 242.
bezitten, vertaald 233.
bibere zonder sup. 136. n^o. 127;
dare en administrare 392.
bicorpor, gen. um 56. II. 1^o. b.
bidens, gesl. 46. 4^o.
bini in plaats van duo 72. A.
blandiri met dat. 230. b).
bonus, melior, optimus 60. 4^o;
adv. bene 153; boni consulere 257.
A. II.
bos, gedecl. 21; subst. comm. 41. 1^o.
bovengenoemd, vertaald 418.
A. I. 2^o.
breken, transit. en intrans. 217.
A. II.
breuken 73.
brevi ante 288. A.
briefstijl 315.
buitengewoon, quidam 475. 2^o.
buris, im 17. 2^o; i 18. 1^o.
bij, vert. door dat. 228. A. II.
bijna, vertaald 512. A.
bij voorbeeld door ut 331. A.
bijzin, verklaring 327.
bijzonder echter 510.

C.

caelebs, um 56. II. 1^o. a.
caelum en caeli 36. 2^o.
calida (aqua) 439.
campester, is, e 52. 2^o.
canere zonder part. perf. 136.
n^o. 117; receptui 235. A. III; met abl.
instr. 277.
cani (capilli) 439.
canis, canum 19. 2^o; gesl. 41. 1^o.
caper, capra 41. 2^o.
capere met dubb. acc. 219. c).
capilli, uitgel. 439.
capitis en capite damnare 252.
carbasus, gesl. 36. 2^o.
carcer, bet. 34. 6^o.
carere met abl. 261. 1^o.
caro, carnum 19. 3^o; uitgel. 144.
2^o. b.
carus met abl. pretii 269.
castrum, bet. 34. 6^o; castra
uitgel. 217 en 439.
casus recti en obliqui 10. A.
catus, feles 41. 2^o.
caupo, copa 40.
causa met gen., plaatsing 165. A;
onderscheiden van gratia 263. b; nihil
est causae quod met coni. 375. 3^o. A. I;
causa est met gen. gerund. of ad 433. A.
cavere, constr. 218; met ne en ut
352. 3^o en A. II; te omschrijv. van den
imper. 380. 3^o.
cedo, imper. 133.
celare, constr. 224.
celeber, is, e 52. 2^o.
celer, is, e 52. 2^o.
cenare met part. perf. 103. 1^o;
met gen. en abl. pretii 269. A. 5^o.
censere met ut of acc. c. inf. 351.
2^o. A. I.
centesima e, procent 73. A.
cernere, bet. in perf. en sup. 136.
n^o. 190.
certato 425. A.
certe en certo, bet. 155. A; in
voorw. zinnen 335. 3^o; bij antwoorden
374; cum-tum certe 510.
certiorem facere 219. A. I; met
acc. c. inf. 397. 1^o.
cervus, cerva 41. 2^o.
cessare met inf. 387.
ceteri, plur. tant. 57; soms in
sing. 57. A. 2^o.
ceterum, overigens 156; = sed
518.
cette, imper. 133.

chiasmus 484. A. en 524.
 cicur, gen. um 56. II. 1^o. a.
 cingere, constr. 232. A.
 cingula en cingulum 36. 3^o.
 cio en cicio, gebr. 135. n^o. 38.
 circa, circum, circiter 162. 5.
 circumdare, constr. 232.
 circumeo en circueo 166; met
 acc. 226.
 circumfundere, constr. 232.
 circumsedere met acc. 226.
 cis, citra, bet. 162. 6; citra met abl.
 mensurae 302. A. I.
 civis, civi 18. 5^o; comm. 39.
 civitas bij meerv. namen van
 steden 193.
 clam, meestal adv. 161; praep.
 met abl., soms acc. 163. II.
 clamare met acc. c. inf. 397. 1^o.
 cliens, clienta 40.
 coalescere met part. perf. 103. 2^o.
 coepi, geconj. 130; in het praes.
 incipio en wanneer in het pass. 130. A. I;
 met inf. 387; ter omschrijving 485.
 cogere met acc. 223; constr.
 390—391.
 cogitare met inf. en acc. c. inf. 387.
 cognomen mihi est, datur,
 habeo 234.
 cognominis met gen. of dat.
 236. A. V.
 cognoscere met nom. c. inf.
 216. 2^o; met dubb. acc. 219; met acc.
 c. inf. 397. 1^o; cognitum habeo 415;
 cognito als abl. abs. 425. 2^o; cognitu 438.
 cohors, cohortium 19. 3^o.
 colens met gen. 254. 2^o.
 collectiva, bep. 9. II. 1^o; met
 het praed. in plur. 178. 3^o.
 colligere met acc. c. inf. 397. 1^o.
 collocare met gen. en abl. pretii
 269; met in en abl. 282. 1^o.
 columbus, columna 41. 2^o.
 comes, comm. 39.
 comitatus (subst.) zonder cum
 270. A; (part.) met pass. bet. 414. 1^o.
 comitium, comitia, bet. 34. 6^o;
 comitiis, abl. temp. 286. A. I; comitia
 met dat. ger. 434. 3^o.
 commemorare met acc. c. inf.
 397. 1^o.
 commentarius en commen-
 tarius 36. 2^o.
 commiserari met acc. 256.
 commode en commodum 156.
 commonere, commonefacere,
 constr. 255.

communia, bepaling 39; dier-
 namen 41. 1^o; als praedicaat 177; als
 nom. app. 192.
 communicare, constr. 231. A. I.
 communis, constr. 236. A. V.
 commutare, constr. 269. A. 6^o.
 compar, gen. um 56. II. 1^o. a.
 comparativus, vorming 59. A;
 verbuiging 59. B. 1^o; ontbreekt 61—62;
 van adverb. 158; bet. en gebr. 294—302;
 van partic. 413; zonder is in 't tweede
 lid 465. 1^o.
 compereire met acc. c. inf.
 397. 1^o; comperto als abl. abs. 425. 2^o.
 compertus met gen. 251.
 complere, constr. 261. 1^o.
 complexus met pass. bet. 414. 1^o.
 complures, gedecl. en bet. 60. 4^o.
 A. II.
 compos, abl. e 56. I. 2^o; gen. um
 56. II. 1^o. a; met gen. 254. 1^o.
 composita, vorming 148—150.
 composite en composito, bet.
 155. A.
 conari met si 370. A; met inf. 387.
 concedere met ut of acc. c. inf.
 351. 2^o. A. I; met gerund. 429.
 concessu 263. b.
 concludere met acc. c. inf.
 397. 1^o.
 concreta, bepaling 9. II. 1^o; in
 plaats van abstracta 440.
 concupiscere met inf. 387.
 condemnare, constr. 251—252;
 met quod 349. 3^o.
 condicione, abl. modi 271. A. I.
 conducere met gen. en abl.
 pretii 269; conducit met acc. c. inf.
 396. 2^o; met gerund. 429.
 conferre in 435.
 confessus met pass. bet. 414. 1^o.
 confidere, semidep. 103; constr.
 230; met acc. c. inf. 397. 1^o; confisus
 in plaats van part. praes. 414. 2^o.
 confirmare met acc. c. inf.
 397. 1^o.
 confiteri met acc. c. inf. 397. 1^o;
 confessus met pass. bet. 414. 1^o.
 congener 52. 2^o. b.
 congregare in met acc. 283; in
 pass. zich verzamelen 453. A. I.
 conicere met acc. c. inf. 397. 1^o.
 conjugatie der verba 92—
 aanmerkingen op de conjug. 114—117;
 coniug. periphr. in plaats van Ned. fut.
 313. A. II.
 coniunctiones, verdeeling 168

en 327; in plaats van Ned. appositie 196; in plaats van rel. zinnen 203; subordineerende 327 —; door part. coniunctum uitgedr. 419; bij part. coniunctum geplaatst 419. A. II; door abl. abs. uitgedr. 421; bij abl. abs. geplaatst 421. A. IV; in plaats van Ned. subst. 445. 3^o; coördineerende 502 —.

coniunctivus van het fut. en fut. exact omschreven 317. A. III en IV; algemeene beteekenis 319; indicativus, waar we coniunctivus zouden verwachten 320; zonder ut na velim, vellem, enz. 322. a; optativus 322; adhortativus 323; concess. of hypoth. 324; potential. 325; dubit. 326; bij conjuncties 329 —; van 'n verbum van zeggen of meenen na quod 346. A. II; zonder ut 327. A. 351. A. III; in zijdelingsche vragen 368; in relat. zinnen 375; in orat. obliq. 408—409.

coniurare met part. perf. 103. 2^o.

coniux, comm. 39.

conscendere navem met abl. 283. A. II.

consciis, constr. 254. 1^o. en A. I.

consecutio temporum 316; in de orat. obliqua 409. A. I.

consentaneum est in indic. 320. 2^o; met acc. c. inf. 396. 1^o.

consequi ut 351. 2^o.

considerare in met abl. 282.

consilio, abl. modi 271. A. I; consilium capio of est met inf. of ut of gen. ger. 388 A. IV en 433. A.

consimilis met gen. en dat. 236. A. II.

consistere in, ex 262. A; in met abl. 282.

consonanten, verdeling, uitspraak 3; assimilatie bij samenst. met praep. 166—167.

consors met gen. 254. 1^o.

constare, bestaan uit 262. A; met gen. en abl. pretii 269; constat met acc. c. inf. 396. 2^o.

constituere in met abl. 282; met inf., acc. c. inf. en ut 388; constitutum habere, enz. 415.

constructio ad synesin 178; bij het rel. 200. A. IV.

consuescere in perf. met tegenw. bet. 130. II; constr. 231. A. II; met inf. 387.

consuetudo est ut 358. 2^o; met inf. of gen. gerund. 433. A.

consulere, constr. 218; boni 257. A. II.

consulte en consulto 155. A.

contagium en contagio 36. 3^o.

contemptui habere 235. A. III.

contendere met ut of acc. c. inf. 351. 2^o. A. I.

contentus met abl. 262. 2^o.

contestatus met pass. bet. 414. 1^o.

contineo quominus (soms ne) 356. 2^o; quin 360. 3^o en A. I.

contingit met dat. 230. d; ut 358. 2^o; met inf. 358. A. III; met dat. van 't praed. 386. A. II.

contra, adversus, erga 162. 4; contra ac 306; na tantum abest 359.

contrarius ac 306. 2^o en A.

contubernalis, comm. 39.

convenire, constr. 226; met in en acc. 283; convenit in indic. 320. 1^o; met acc. c. inf. of ut 396.

convertere in 435.

conviva, comm. 39.

coördineerende conjuncties, bepaling 327; bet. en gebr. 502 —.

copia en copiae 34. 6^o; gesl. 37. Uitz. 1^o; copiam dare met gen. ger. of ad 433. A.

coram, meestal adv. 161; praep. 163. 10.

corpus ter omschrijving 447.

correlativa pron. 84; adverb. 490.

crassus niet met acc. van uitgebreidheid 292. A. I.

creare met dubb. acc. 219. a).

creber in plaats van Ned. adv. 190. 3^o.

credere, credunt 213. 3^o; constr. 218; crederes 325; credon voor credone 369. 1^o. A; met acc. c. inf. 397. 1^o.

credibile est met acc. c. inf. 396. 1^o.

crescere met part. perf. 103. 2^o; met abl. causae 262. 2^o.

crimine uitgel. 251.

crux, crucium 19. 4^o.

cubitus en cubitum 36. 2^o; ire 437. A.

cucumis 17. 2^o en 18. 1^o.

cuicuiusmodi, bet. 83; met esse 246. A. I.

cuias en cuius, cuia, cuium 78. A.

cultus est ut 396. A.

cum, praep. 163. 3. numerus van

het praedicaat, zoo cum twee subj. verbindt 175. A. II; valt weg bij militair gevolg 270. A; bij abl. modi 271; na idem 305. A; qui stabant cum Caesare 446. 2^o.

cum, conj. bij appos. 196. 1^o; in plaats van quam bij tijdsbep. 290. A. I; bet. en gebr. 363; cum primum 367; cum quis 473; cum-tum 510.

cumulare met abl. 261.

cunctari met inf. 387.

cupedia en cupediae 34. 6^o.

cupere, cupiens voor volens 121.

A; constr. 218; met inf. of acc. c. inf. 389.

cupidus met gen. 254. 1^o.

cur, est cur en nihil est causa cur met coni. 375. 4^o. A. I.

curam impertire met dat. ger. 434. 2^o.

curare ut 351. 2^o; ter omschrijving v. d. imper. 378. A. II; laten met gerund. 429.

D.

daar toch, niet vertaald 524.

daaraan dat, quod 349. 5^o.

daaruit volgt 358. 2^o. A. II.

damnare, constr. 251—252.

dan vertaald door quam of niet vertaald 294—302; door ac, atque 306; door nisi 307; bij wenschen 322. a; dan onvertaald 329; dan toch, at, tamen, enz. 335. 3^o.

dare, quantiteit 96. I; in praes. coni. duim 117. 3^o; met dubb. acc. 219. c; met dubb. dat. 235. 2^o; mihi datur esse 386. A. II; dare bibere 392; met gerund. 429; dare facultatem met gen. gerund. of ad. 433. A.

dat niet vertaald door ne non 354 en A. I.

dativus bij verba van nemen, kiezen 219. A. III; op de vraag aan wien 227; vervangen door ad 227 A. II; dat. commodi onderscheiden van pro 228. A. I; in plaats van apud 228. A. II; dat. ethicus 229; bij samengest. verba 231; bij esse 233—235; bij subst. 237; in plaats van gen. poss. 240. A. II; in plaats van abl. causae en bij gerund. 262. 1^o. A. 1^o; bij verba van beweging 282. 1). A. IV; na idem 305. A; bij licet en necesse est 386; dat. gerund. 434.

de, bet. 163. 4; waaruit iets geworden is 214. 1^o. A; in plaats van

gen. part. 249. 2^o. A. II en 3^o. A. III; van gen. crim. 251; volgens 265; onderscheiden van ab, ex 275. A; wat betreft bij een acc. c. inf. 399. A; met gerund. 436. 2^o.

dea, deabus 12. A. I.

debere in den ind. 320. 1^o; met inf. 387.

decedere, constr. 260.

decernere met inf., acc. c. inf. of ut 388.

decet en dedecet in den ind. 320. 1^o; constr. 383—384.

declarare met dubb. acc. 219. a; met acc. c. inf. 397. 1^o.

declinatie der subst. 11 — en 58. 1^o; adiect. 50 —; numer. 66 —; pron. 75 —; part. 58. 2^o, 88. 2^o, 412 en 421.

dedocere, constr. 224.

deesse, non desunt qui met coni. 375. 4^o.

defectiva, vis, ops 21; der 5e decl. 25 en 36. 1^o; subst. 35; adiect. 56. III. 3^o; in de vergelijking 61—62; verba 128 —.

defendere, constr. 260. 2^o. A. II; met acc. c. inf. 397. 1^o.

deferre met gen. 251.

defigere in met abl. 282. 2^o.

deflectere, zich afwenden 453. A. I.

defungi, constr. 268.

degener 52. 2^o; gen. um 56. II. 1^o. b.

deinde, bet. 159; bij optelling 493.

delectat, constr. 383—384; delectari met acc. c. inf. 397. 3^o; zich vermaken 453. A. I.

deliberare an 371; deliberatum habere 415.

deligere met dubb. acc. 219. a).

deminutiva van compar. 64; van subst. 141. I; van adi. 145; van verba 146. 3.

demonstrare met acc. c. inf. 397. 1^o.

demonstrativa, verbogen 79. IV; richten zich naar 't praedicaatsn. 179 en 219. A. IV; in plaats van het rel. 204; staan overtollig bij de attractio 209; niet in gen. 244. A. II; verklaard door quod, ut en acc. c. inf. 349. 4^o. A. I; bij den inf. 382. A. I; vertaald bij het part. coni. 418. A. II; uitgelaten in den abl. abs. 425. 1^o. en 426; in plaats van Ned. subst. 443;

overtollig bij quidem 449; bet. en gebruik 459 —; voor de praep. gezet 496. Zie verder hic, iste, enz.

demovere, constr. 260.

denique 493.

denominativa, bepaling en vorming 139 —.

depellere, constr. 260.

deponentia, vervoeging en in het pass. gebruikt 101 en 102; in part. perf. met pass. bet. 414. 1^o; met tegenw. bet. 414. 2^o; met reflex. bet. 453. A. I.

derisui habere 235. A. III.

derivata, bepaling en vorming 139 —.

deses, abl. e 56. I. 2^o; gen. um 56. II. 1^o. a.

desiderativa, bet. en vorm. 146. 2.

designare met dubb. acc. 219. a).

desinere, desii 114. A. II; wanneer in pass. gebruikt 130. A. I; met inf. 387; ter omschrijving 485.

desistere, constr. 260; met inf. 387; ter omschrijving 485.

desperare met acc. c. inf. 397. 1^o, desperato als abl. abs. 425. 2^o.

determinativa, verbogen 79. V; niet vertaald bij partic. 418. A. II; bet. en gebr. 463—468; versterkt door tam 463. A. II.

detertere, constr. 260. A. III; met ne 352. 3^o; in pass. met inf. 352. 3^o. A. II; quominus 356. 1^o; non deterreo quin 356. 1^o.

deus, verbogen 14. 3. A; in gen. plur. deum 15. 2^o.

dexter, verbogen 52. 3^o; in comp. en superl. 60. 4^o; dextra in abl. 281; dextra (manus) 439.

deze en gene 462. A. I; deze of gene, hic aut ille 462. A. I; en aliquis 474.

di, dis, praep. 167.

diaeresis 2. I.

dicere, imper. dic 126; valt weg 174. 4; bet. namelijk 195; dicunt 213. 3^o; dicor met nom. c. inf. 216. 1^o; met dubb. acc. 219. b); diem colloquio 235. A. III; diceres 325; ne dicam in plaats van tantum abest ut—ut 359; audio aliquem cum dicat 393. A. I; met acc. c. inf. 397. 1^o; sic (supra) dictus 418. A. I. 2^o; dictu' 438; ne dicam in plaats van non modo—sed 512. 2^o; vel dicam 514.

dicis causa 35. 3^o.

dicto audientem esse met dat. 230. c; met compar. 296. 4^o.

dies, geslacht 49; bij het rel. herhaald 200. A. V.; diem dicere colloquio 235. A. III; die zonder in 286. a; eo die cum 363. B. 1^o; met dat. gerund. 434. 2^o.

differre, verschillen, zonder perf. en sup. 120.

difficilis, comp. en superl. 60. 2^o; adv. difficile, difficiliter, difficulter 154; difficile est in indic. 320. 2^o; difficilis met sup. II, ad of inf. 438. A.

diffidere, semidep. 103; met dat. 230. a; diffisus met tegenw. bet. 414. 2^o.

dignus met abl. pretii 269; qui (ut) met conj. 375. 3^o.

diligens met gen. 254. 2^o.

dimensus met pass. bet. 414. 1^o.

dimidium, bet. 73. II. 2^o; met gen. part. 249. 3^o.

diphthongi 2.

directe en directo 155. A.

dis, dite 54. 1^o.

discere in plaats van doceri 224. A. I; met inf. en acc. c. inf. 387.

discernere, constr. 260. A. III.

discessu 286. A. I.

discordare, constr. 260. A. III.

discrepare, constr. 260. A. III.

disiungere, constr. 260. A. III.

dispar, constr. 236. A. II; ac 306.

displicet met dat. 230. a; met acc. c. inf of ut 396.

dissentire, constr. 260. A. III.

disserere met acc. c. inf. 397. 1^o.

dissidere, constr. 260. A. III.

dissimilis, comp. en superl. 60. 2^o; met gen. en dat. 236. A. II; ac, atque 306.

dissimulare met acc. c. inf. 397. 1^o.

distare met acc. of abl. van afstand 293.

distributiva, gebr. 72; met in 287. A.

diu, comp. en superl. 158. A. II; est cum 363. B. A. II.

dives, ditia 54. 1^o; abl. e 56. I. 2^o; gen. um 56. II. 1^o. a; met abl. 261. 2^o; met gen. 261. 2^o. A. III.

divinare met acc. c. inf. 397. 1^o.

docere, constr. 224; met gen. en abl. pretii 269. A. 5^o; met inf. 390.

doch (niet), et, atque (neque) 524.

dolere met acc. c. inf. of quod 397. 3^o.

dolo, abl. modi 271. A. I.

domus, verbogen 23. A. I; gelijk namen van steden 280; domi militiaeque 280. A. II.

donare, constr. 232.

donec, bet. en gebr. 364.

dono accipere 235. A. III.

drinken, transit. en intrans. 217. A. II.

dubito an 371; non dubito met quin 360. 4^o; met acc. c. inf. en inf. 360. 4^o. A. II.

dubium non est quin 360. 4^o.
ducere, imper. duc 126; met dubb. acc. 219. b); met pro 219. A. II; met dubb. dat. 235. 3^o; met gen. pretii 257; met acc. c. inf. 397. 1^o.

ductu, abl. modi 271. A. II.

duim, praes. coni. van do 117. 3^o.
duizend, vertaald 68.

dum met praes, imperf. of perf. 310. A; dum (ne), indien slechts (niet) 338; bet. en gebr. 364; bij een imperat. 378. A. I.

dummodo (ne) 338.

duo, gedeclin. 66; valt weg 197; onderscheiden van ambo en uterque 482. A.

duplex, gen. ium 56. II. 1^o. a.

dupli 252.

dure, duriter 154. A. II.

duumviri, gen. um 15. 2^o.

dux, comm. 39.

E.

e, ex, praep. 163. 5^o; duidt aan, waaruit iets geworden is 214. 1^o. A; in plaats van gen. part. 249. 2^o en 3^o. A. III; bij verba van afmeten 265; ex mea sententia 265; onderscheiden van ab, de 275. A.

ecastor, bet. 169.

ecce, en met den nominativus 274.

echter valt weg bij het rel. 210.
ecqui, ecquis, bet. 83; gebr. 479.
ecquid 369. 3^o. A en 470.

edepol, bet. 169.

edere, geconj. 119.

edicere met ut of acc. c. inf. 351. 2^o. A. I; edicto als abl. abs. 425. 2^o; laten 429. A.

edocere, constr. 224.

eeden, hoe uitgedrukt 322. b.

een en dezelfde 66. A. 2^o; een valt weg 197; de een en de ander 462. A. I; door is, tantus 463. A. I; de een of ander, aliquis 474; door quidam 475. 2^o.

efficere met dubb. acc. 219. a; efficiens met gen. 254. 2^o; met ut en acc. c. inf. 351. 2^o. A. I; met ne of ut non 353; ex eo efficitur 358. 2^o. A. II; laten 429. A.

egenus in comp. en superl. 60. 4^o; met gen. 261. 2^o. A. I.

egere, constr. 261. 1^o. en A.

egomet 76. A; egone 369. 1^o. A; ego wordt nos 448. Zie verder personalia.

eigen door pte en met 78. A; het is eigen aan, gen. 242; door pron. poss. of proprius 451; door ipse 468. 3^o.

eigenlijk door ipse 468. 4^o.

eigen namen, vreemde 32. 2^o; in plur. 33. 3^o; met welke adiect. verbonden 189.

eilanden (namen van), constr. 275 en 276.

elephantus en elephas 36. 1^o.

eligere met dubb. acc. 219. a).

elkander 458.

ementitus met pass. bet. 414. 1^o.

emere met gen. en abl. pretii 269.

en in het Nederl. weggelaten bij twee adi. 187; niet vertaald in voorw. zinnen 334; vertaald door part. coni. 420; en daarna door part. perf. 420. A. I; door abl. abs. 421. A. II; en wel door et is 466; door et, ac, atque, que 502; en zoo voort 505; en niet, enz. 506; door neque, aut, ve 508 en 513; en noch—noch door neque aut—aut 513; en daarom (alzo) 527. A. II. 4^o.

enim niet na een relat. 210; bet. en gebr. 347; quid enim 471. A. I; achter een praep. 497. 4^o; neque enim 507; enimvero 519; plaatsing 527. A. II.

eo met gen. part. 249. 4^o; quo-eo met comparat. 302; ter versterking van non quod 346. A. I; wijzende op een zin met quod, ut, ne 529.

epicoena 41. 3^o; als praedicaatsn. 177.

equester, is, e 52. 2^o.

equidem 449. 1^o.

equus, equa 41. 2^o.

er, hoe vertaald 112.

erga, adversus, contra 162. 4; in plaats van dat. 236. A. III; in plaats van gen. obi. 245.

ergo, wegens, met gen. en plaatsing 165. A; gebr. 263. b.

ergo, derhalve 525.

esse, geconj. 90; verschil van bet. in de coni. periphr. 106; vormen van edo 119; ab aliquo en alicui ab epistolis 163. 1; met adverb. 173. A; uitgel. 174. 2^o; met dubb. nom. 214. 1^o; met gen. en dat. van bezit 233; est mihi aliquid cum aliquo 233. A. III; met dubb. dat. 235; met gen. poss. 242; met gen. qual. 247; bestaan uit 262. 2^o. A; met gen. en abl. pretii 269. A. 4^o; est ut 358. 2^o; sunt qui, est quod met coni. 375. 4^o; mihi est met part. perf. 415; met gen. gerund. 433. 4^o; met dat. gerund. 434. 2^o.
esurire met acc. 221. 1^o.

et—et met enk. praed. 181; verbindt twee adiect. 187; et ipse 468. 5^o; et—et na een praep. 497. 5^o; et, atque, que 502; et voor etiam 503. A. II; weglating van of verbindend door et—et 504—505; et non en neque, et nemo en nec quisquam, enz. 506; et—et, zowel—als, et—neque, neque—et 509; et tamen 523; maar 524 en 506. A.

eten, trans. en intrans. 217. A. II.
etenim 347.

ethicus dativus 229.

etiam bij compar. 302. A. II; bij superl. 303. 3^o; bij tantum abest 359; quin etiam 361. 3^o; ja 374; ipse etiam 468. 5; bet. en plaatsing 503; tum etiam 510; vel etiam 514; sive etiam 516.

etiamsi, bet. en gebr. 341; bij een partic. 419. A. II.

etiamtum bij cum additivum 363. B. 3^o.

etsi, quod etsi 211; bet. en gebr. 341; maar 341. A; bij een partic. 419. A. II; etsi—tamen, wel—maar 517. A. 5^o.

evadere, constr. 214.

evenals, iuxta, 162. 12.

evenit met dat. 230; quod 349. 5^o; ut 358. 2^o.

evenmin—als 509—511.

evenzeer—als 511.

excedere, constr. 260.

excellere praeter 162. 1. a) en 16; met dat. 231. A. II; met abl. mensurae 302. A. I.

excludere, constr. 260.

excubiae, gesl. 37. Uitz. 1^o.

excusare, constr. 228. A. II. 2^o.

exerceri, zich oefenen 453. A. I.

existimare in pass. met nom.

c. inf. 216. 1^o; met dubb. acc. 219. b); met acc. c. inf. 397. 1^o.

exitu, abl. temp. 286. A. I.

exolescere met part. perf. 103. 2^o.

exosus met acc. 130. A. II.

expedire met abl. 260. 1^o; expedit met acc. c. inf. of ut 396. 2^o en A.

expellere, constr. 260.

expensas, (in) damnare 252. A.

experiri si 370. A; expertus met pass. bet. 414. 1^o.

expers met gen. 261. 2^o. A. I.

explere met abl. 261. 1^o.

explodere, bet. 136. n^o. 280.

exploratum habere 415; explorato als abl. abs. 425. 2^o.

exponere in met acc. 282. 1). A. II.

expulsor, expultrix 140. 2^o.

existere met dubb. nom. 214. 1^o.

exsolvere met abl. 260. 1^o.

expectare dum 364. A. II; si 370. A.

expectatione met compar. 296. 4^o.

exter, era, erum 52. 3^o; exterus, adi. defect. 60. 5^o.

extra, praep. 162. 9.

extremum, extremo 158. A. I.

extremus in plaats van Ned. adv. 190. 2^o; niet met gen. partit. 249. 2^o. A. I; extremum est ut 358. 2^o.

exuere, constr. 232.

F.

fabula plaatsing 199.

facere in pass. fieri 104; in wenschen faxo 117. 1^o; composita, die in pass. fieri hebben 125. A; in imperat. fac. 126; ab aliquo 163. 1^o. a; wegge laten 174. 4^o; met dubb. acc. 219. a; aliquem certiorum 219. A. I; met gen. poss. 242; met gen. pretii 257; aequi, boni 257. A. II; quid facies hoc homine 265; quod 349. 5^o; bet. en constructie 351. 2^o. A. II; ne of ut non 353; facere non possum quin en ut 360. 3^o. A. II; fac ter omschrijving van den imper. 378. A. II; fac ne 380. 3^o; laten 429. A; factu 438. A.

facilis, comp. en superl. 60. 2^o; adv. facile 156; met sup., ad en gerund. of inf. 438.

facinus est met acc. c. inf. 396. 1^o.

factum met adverb. 185. 3^o.

facultas en *facultates* 34. 6°;
dare facultatem met *ad* of *gen.* gerund.
 433. A.
falli, zich bedriegen 453. A. I.
fallō, *fallit*, constr. 384.
fama, sing. tant. 33. 4°; met acc.
c. inf. 397. 1°.
familia, gen. sing. as 12. A. II.
familiaris, constr. 236. A. III.
fanum, uitgel. 240. A. I.
far, abl. e 18. 2°.
fari, geconj. en *fando audire* 131.
fas, subst. defect. 35. 2° c; est in
indic. 320. 2°; met sup. II 438.
fastidiosus met *gen.* 254. 1°.
fateri met acc. *c. inf.* 397. 1°.
faux, *faucium* 19. 4°.
favere, *c. dat.* 230. a.
faxo in *wenschen* 117. 1°.
febris, 17. 2° en 18. 1°.
feesten (namen van) in *gen. plur.*
ium en *iorum* 21. A. II.
femina bij *epicoena* 41. 3°;
omschrijving 439. A. I.
femur en *femen* 36. 1°.
ferre, geconj. 120; *ferunt* 213. 3°;
in pass. met *nom. c. inf.* 216. 2°; met
acc. c. inf. 397. 1°.
fessus met *abl.* 262. 2°.
fertilis met *gen.* 261. 2° A. I.
festino met *inf.* 387.
fidem *habere* met *dat.* 230. c.
fidere, *semid.* 103; constr. 230;
met acc. c. inf. 397. 1°; *fisus* met
tegenw. bet. 414. 2°.
fidicen, *fidicina* 40.
fidus, adv. *fideliter* 157.
fieri, *pass.* van *facere* 104; ge-
conj. 125; wordt weggel. 174. 3°; met
dubb. nom. 214. 1°; met *dubb. dat.* 235;
met gen. poss. 242; met *gen. qual.* 247;
quoad eius fieri potest 249. 4°; *quid*
me fiet 265; *quod* 349. 5°; *fit ut, fieri*
(non) potest ut 358. 2°; *fieri non potest*
quin 360. 3° A. II; *per me fit quominus*
en non per me fit quin 356. 3°.
figere in *met abl.* 282. 2°).
filia (familias) *dat. en abl. abus*
 12. A. I en II; uitgel. 240. A. I.
filius familias 12. A. II; *voc. i.*
 14. 3. A; uitgel. 240. A. I.
fingerē met *partic. praes.* 351.
 2° A. II; met *acc. c. inf.* 397. 1°.
finis, bet. 34. 6°; *finem facere* met
gen. of dat. 240. A. II.
flagitare, constr. 242. A. II;
 ut 351. 2°.

flocci non habere 257. A. II.
foedus met *dat.* 236.
fore, *gebr.* 90; moet *gebr.* worden
 107. A; met *dubb. nom.* 214. 1°; *fore*
ut ter omschrijving van den inf. fut.
 404. 3° en 405.
fortasse en *forsitan* 320. 4° en
 N.B.
forte, bet. 468. 4°.
fortuna, bet. 34. 6°.
frater, *fratrum* 19. 3° a.
fraus, *fraudium* 19. 4°; *fraude*,
abl. modi 271. A. 5°.
frenum, *freni*, *frena* 36. 2°.
frequens in *plaats van adv.*
 190. 3°.
frequentativa, bet. en *vor-*
ming 146. 1.
fretus met *abl.* 262. 2°.
frugi, *adi. indecl.* 57; in *comp.* en
superl. 60. 4°.
frui, *part. fut.* 127; *usus sum* 136.
 n°. 290; constr. 268.
fuera, *fuero*, *fui* bij *de verleden*
tijden van het pass. 106.
fugiens met *gen.* 254. 2°.
fugit, constr. 383—384.
fungi, constr. 268.
futurum simplex, bet. en
gebr. 313; in *den coni. omschreven* 317.
 A; bij *een bevel* 381.
futurum exactum, bet. en
gebr. 314; in *den coni. omschreven* 317.
 A. III.
futurum sit ut ter omschrijving
van den coni. fut. 317. A. III; *est ut*
 358. 2°; *esse ut* 404. 3° en 406. 1°;
fuisse ut 406. 2°.

G.

gallus, *gallina* 41. 2°.
gaudere, *semidep.* 103; met *acc.*
c. inf. of quod 397. 3°; *gavisus* met
tegenw. bet. 414. 2°.
geen, *nullus* of *non* 483.
gener, *eri* 14. 1. A; *nurus* 40.
genetivus op um in *plaats van*
arum of orum 15; op *on bij titels van*
boeken 29. A. 2° en 30. 5°; *gen. subject.*
en poss. 240; in *plaats van dat.* 240. A.
 II; *gen. als appositie* 241. A. I en 242.
 A. I; *gen. obl.* 243 —; *gen. veranderd*
in attributum 244. A. II; *plaatsing* 245;
gen. qualit. 246; *gen. partit.* 248 —;
gen. explic. 194 en 250; *gen. criminis*
 251; *gen. pretii* 257; bij *namen van*

steden 276; gen. qualit. bij tijdsbepaling 285. A; bij ouderdom 291. 3^o; bij ruimtebepaling 292. A. II; gen. gerund. 433; gen. van een subst. in plaats van een Ned. adi. 442.
genezen, transit. en intransit. 217. A. II.
genius, voc. i 14. 3. A.
genoemd (boven) 418. A. I.
gentilia, bepaling 9. I. 2^o. b;
pronomina 78. A.
gentium bij ubi, unde, enz. 249. 4^o.
genus, ex eo genere quae 244. A. II; alia id genus 246. A. II; ter omschrijving 447.
gerere se met adverb. of pro 220. A.
gerundium 427.
gerundivum, bet. en gebr. 108 — en 427; op undus 117. 4^o; met sum in indic. 320. 1^o; ter omschrijving van Ned. subst. en onderscheiden van het part. perf. 444. 2^o.
geschrift, inhoud aangegeven 281.
geslachtsregels 37 —.
getalmerken (Rom.) 74.
gevoelen, niet vertaald 453. A. I.
gewichten (namen van), gen. plur. um 15. 1^o.
gezel, omschreven 446. 2^o.
gibber, era, erum 52. 3^o.
gigni, constr. 264.
glis, glirium 19. 4^o.
gloriari constr. 262. A; met acc. c. inf. 397. 3^o.
gnarus met gen. 254. 1^o.
graad, vertaald 249. 4^o.
gracilis, comp. en superl. 60. 2^o.
gratia en gratiae 34. 6^o; met gen. en plaatsing 165. A; bet. 263. b;
gratias ago cum 344. A; quod 349. 3^o.
gratulari cum 344. A; quod 349. 3^o.
grave est in indic. 320. 2^o.
Grieksche uitgangen der 2de 29; uitgangen der 3de 30.

H.

habere met dubb. acc. of met pro, loco, numero 219. A. II; bezitten 234. A. IV; met dubb. dat. 235; haberi met gen. qualit. 247; met gen. pretii 257; non habeo quod 375. 4^o; habeo met inf. 392; met partic. perf. 415.

habilis met dat. of ad 236. A. I.
habitare met gen. en abl. pretii 269. A. 5^o.
haedus, capella 41. 2^o.
haesitare an 371.
half vertaald 73. II.
haud scio an 371; haud (sane, ita) haudquaquam, bet. en gebr. 487.
haurire in part. fut. 127.
hebes, neutr. plur. ia 56. III. 2^o.
hebben, vertaald 233 en 247.
Hebreeuwsche eigennamen 32. 2^o.
hei met dat. 274.
hepar 18. 2^o.
heres 39.
het, hoe vertaald 112; door res 447.
heteroclitica 36.
heterogenea 36.
het zij dat (wijl) 516. A.
heu bij uitroepingen 274.
hic, hie 79. A. I; in his 164. 1;
hic dolor, de smart hierover 244. A. II;
hoc met gen. part. 249. 3^o; (adverb.) met gen. part. 249. 4^o; bij tijdsbepaling 290. A. II; ter aanwijzing van een compar. 295. A. II; hoc bij een inf. 382. A. I; in de orat. obl. 410; bet. en gebr. 459; ter aanwijzing van een acc. c. inf. 459. A. I; hic — ille 459. A. II en 462; hic et ille 462. A. I; hic met tam, tantus verbonden 462. A. II.
hiems, hieme zonder in 286. a.
hoe — des te 302. A. III; hoe — ook, quamvis 339 en A. I en II; hoe, hoe weinig, ut, quam, quantopere, quam non, quam nihil 343. A. II; quis en quomodo 470. A. II.
homo, uitgel. 247; ter omschrijving 439. A. I.
honderd, vert. 68.
honestus met dat. 236; met sup. II 438.
hoofdzin en regeerende zin 327.
hoofdzinnen in indic. 320 —;
in coni. 321 —; bet. 327; in orat. obl. 408.
hortari met dubb. acc. 223; ut 351. 2^o.
hortus en horti 34. 6^o.
hospes, hospita 39.
huc met gen. partit. 249. 4^o; huc adde bij optelling 493.
huius non habere 257. A.
humane en humaniter 154. A. II.
humi en humo, constr. 280. A. III.
humilis, comp. en sup. 60. 2^o.
hypallage adiectivi 185. A. II.

I.

iacere werpt in comp. een i weg 136. n^o. 140.
 iam bij ordinalia op de vraag sinds hoelang 285. 4^o; bij cum additivum 363. B. 3^o; niet voor ipse 468. 4^o; bet. 492; niet bij pronomina 514. A.
 icere, verb. defect. 136. n^o. 152.
 idcirco ter versterking van non quod 346. A. I; wijst op een zin met quod, ut, ne 529.
 idem met gen. 249. 3^o; ac, qui, cum en dat. 305; bet. en gebr. 467.
 ideo ter versterking van non quod 346. A. I; wijst op een zin met quod, ut, ne 529.
 idoneus qui met con. 375. 3^o; met dat. gerund. of ad 434. 1^o.
 Iesus, gedecl. 32. Uitz. d.
 iets niet vertaald bij het praedic. 176. A. II. en 464.
 igitur niet na een relat. 210; quid igitur 471. A; et igitur 527. A. II. 4^o.
 ignarus met gen. 254.
 igne en igni 18. A.
 ignorare met inf. en acc. c. inf. 387.
 ik? egone? 369. 1^o. A; ik wil niet zeggen — maar slechts 512. 2^o.
 ille bij eigennamen 189; illud aetatis 246; illud met gen. 249. 3^o; bij tijdsbepaling 290. A. II; illud bij een inf. 382. A. I; in de orat. obliq. 410; ille quidem 449. 2^o; ille — hic 459. A. II en 462; bet. en gebr. 461; overtollig bij sic 461. A; ille et ille 462. A. I; ille met tam, tantus 462. A. II; plaatsing 469. Zie verder demonstrativa.
 illudere, constr. 231. A. II.
 imber, imbri 18. 5^o; imbrum 19. 3^o.
 imbui in plaats van doceri 224. A. I.
 immemor, gew. um 56. II. 1^o. a; met gen. 254. 1^o.
 immensum est in ind. 320. 2^o.
 imminere met dat. 230. a.
 immo (quin) 361. 3^o; vero 374. A. I.
 immunis met gen. 260. 1^o. A. en 261. 2^o. A. I.
 impar met dat. gerund. of ad 434. 1^o.
 impedimentum, bet. 34. 6^o.
 impedire ne 352. 3^o; quominus 356. 1^o; non impedio quin 356. 1^o;

met acc. en inf. 390; niet laten 429. A.
 impellere ut 351. 2^o.
 imperare met dat. 230. a; constr. 351. 2^o. A. I; laten 429. A.
 imperativus passivi zelden gebruikt 94. 5. A; van impersonalia 113; in plaats van een voorw. zin 333; bet. en gebr. 377 —; in de orat. obliq. 408. II.
 imperator, plaatsing 199.
 imperfectum, bet. en gebr. 311; in plaats van het plusquamperf. 312. A. I; bij utinam 322. a; in den modus concess. 324; potent. 325; dubit. 326; in voorw. zinnen 332. A. I.
 imperio, abl. modi 271. A. II.
 imperitus met gen. 254. 1^o.
 impertire, constr. 232. A. I.
 impetrare ut 351. 2^o.
 implere, constr. 261. 1^o.
 imponere in met acc. 282. 1). A. II; met gerund. 429.
 impos, gen. um 56. II. 1^o. a; met gen. 254. 1^o.
 impotens met gen. 254. 1^o.
 imprimere in met abl. 282. 2^o.
 imprimis ter versterking van tum 510.
 improbare met acc. c. inf. 397. 1^o.
 imprudens met gen. 254. 1^o.
 impune 156.
 imus in plaats van Ned. adv. 190. 2^o; niet met gen. part. 249. 2^o. A. I.
 in, bet. en gebr. 164. 1; in plaats van dat. van doel 235. A. II; van gen. partit. 249. 2^o. A. II en 3^o. A. III; door abl. instrum. vertaald 267. A. I; bij namen van landen 275; onderscheiden van ad 275. A; valt weg bij plaatsbep. van steden 276—278; met abl. in plaats van acc. 282; bij tijdsbep. 285—287; in eo tempore 286. A. II; bis in die 287. A; in altitudinem, enz. 292. A. II; met abl. gerund. 436. 2^o.
 in, on- 167.
 incertum est an 371.
 inchoativa, bep. en vorm. 146. 4.
 incidere met dat. of in 231. A. I.
 incidere in met abl. 282. 2).
 incipere als praes. van coepi 130. A. I; met inf. 387.
 incitare ut 351. 2^o.
 incitas (ad) redigere 35. 3^o.
 includere aliquem aliqua re of in aliquid 267. A. I.
 incredibilis met sup. II 438.

incumbere, constr. 231. A. II.
 incusare met gen. crim. 251. A.
 inde niet bij sequitur 358. A. II;
 = ex ea 490. A.
 indeclinabilia subst. 32;
 adi. 57.
 indefinita pronom. 82 —; uit-
 gel. in abl. abs. 425. 1^o; bet. en gebr.
 473—480.
 index, comm. 39.
 indicare in pass. met nom. c.
 inf. 216. 2^o; met acc. c. inf. 397. 1^o.
 indicativus, algemeene be-
 teekenis 319; waar we coniunctivus
 zouden verwachten 320; in voorw. zin-
 nen 331. A. II en 332. A. II; bij nisi
 forte, nisi vero 336; bij cum causale
 344. A; in de orat. obl. 409. A. II.
 indicium uitgel. 242.
 indien echter, sin of sed si 334;
 indien niet door nisi, si non 335; indien
 slechts (niet), modo (ne), enz. 338.
 indigere, constr. 261. 1^o en A.
 indignari met acc. c. inf. 397. 3^o.
 indignus met abl. 269; qui (ut)
 met coni. 375. 3^o; indignum est met
 acc. c. inf. 396. 1^o.
 inducere met partic. praes. 351.
 2^o. A. II.
 induere, constr. 232.
 in één woord, denique 493.
 in eo est, bet. en gebr. 313. A. II;
 ut 358. 2^o.
 inesse, constr. 231. A. I.
 infans, comm. 39.
 infer, inferus, gebr. 60. 5^o.
 inferior in plaats van Ned. adv.
 190. 2^o; zonder quam 296. 3^o; inferior—
 superior in plaats van hic—ille 462.
 infimus niet met gen. part. 249.
 2^o. A. I.
 infinitivus fut. pass. niet ge-
 bruikt 216. 3^o. A. I; historicus 311. 1^o.
 A. II; bet. en gebr. 382; als praedic.
 383. 1^o. A. II; met praedicaatsnomen
 in acc. 383. 2^o. A. I; met praedicaats-
 nomen in nom. 387. A. II; inf. perf.
 in plaats van inf. praes. 389. A. III;
 inf. fut. na verba van hopen 404. 1^o;
 inf. fut. omschreven 404. 3^o; inf. praes.
 bij memini 404. A; inf. fut. exact.
 405; in plaats van ad met gerund. 435.
 A. II; ter omschrijving van Ned. subst.
 445. 1^o.
 infinitum est in indic. 320. 2^o.
 infitiari met acc. c. inf. 397. 1^o.
 infitias ire 35. 3^o.

infra, praep. 162. 10; met abl.
 mens. 302. A. I.
 inimicus, constr. 236. A. III.
 inire constr. 226.
 initio, abl. temp. 286. A. I.
 iniuratus, bet. 103. 1^o.
 iniuria, abl. modi 271. A. I. 5^o.
 iniussu 263. b.
 innoxius met gen. 251.
 inops, gen. um 56. II. 1^o. a; met
 gen. en abl. met en zonder ab 261. 2^o.
 A. I en III.
 inquam, geconj. en bet. 128; valt
 weg 174. 3^o; gebr. en plaatsing 411. A.
 inscius met gen. 254. 1^o.
 inscribere met dubb. acc. 219.
 b; in met abl. 282. 2).
 insculpere in met abl. 282. 2).
 insgelijks, idem 467; et ipse
 468. 5^o.
 insimulare, constr. 390—391.
 insolens met gen. 254. 1^o.
 insons met gen. 251.
 inspergere, constr. 232.
 instar, subst. defect. 35. 2^o. c.
 instinguere, gebr. 136. n^o. 252.
 instituere in pass. voor doceri
 224. A. I; met inf. 387.
 instrui voor doceri 224. A. I.
 insuescere, constr. 231. A. II.
 insuetus, constr. 254. 1^o. en A. I.
 insultare, constr. 231. A. II.
 integendeel 374. A. I.
 intellegere met acc. c. inf.
 397. 1^o; in pass. zich laten begrijpen
 429. A; intellectu 438.
 intensiva, bep. en vorming
 146. I.
 intantum esse met dat. gerund.
 434. 2^o.
 inter, praep. 162. 8; in plaats van
 gen. part. 249. 2^o. A. II en 3^o. A. III;
 bij tijdsbep. 287; bij interesse 382; met
 acc. gerund. 435. A. I; inter se, inter
 nos 458; plaatsing 494.
 intercludere, constr. 232.
 intercus, utis 52. 1^o.
 interdicere, constr. 231. A. II;
 ne 352. 3^o.
 interea loci 249. 4^o; bij cum
 additivum 363. B. 3^o.
 interesse alicui 231. A. I.
 interest, hoe vertaald 73. A.
 interest, constr. 258.
 interim bij cum additivum 363.
 B. 3^o.
 interire met abl. causae 262. 2^o.

interiectiones 169.
 interpres, comm. 39.
 interpretatus met pass. bet. 414. 1^o.
 interrogare, constr. 222.
 interrogativum gedecl. 81;
 richt zich naar het praedicaatsnomen 179; als attrib. in plaats van gen. 244. A. II; gebr. 470—472. Zie verder quis, qui.
 intervallum in abl. van afstand 293. A.
 intimus niet in gen. part. 249. 2^o. A. I.
 intra, praep. 162. II; bij tijdsbep. 287.
 intransitiva in pass. gezet 99 en 230. A. en 217. A. II; met acc. 221; samengesteld met praep. hebben zij het obj. in acc. 226; met dat. 231; met abl. 268.
 intusschen, quamquam 341. A.
 inutilis met dat. gerund. of ad 434. 1^o.
 invenire met nom. c. inf. 216. 2^o; inveniuntur qui met con. 375. 4^o; met acc. c. inf. 397. 1^o; inventu 438.
 inveterascere met partic. perf. 103. 2^o.
 invicem, bet. en gebr. 458. A.
 invidere, constr. 230. b.
 invitare ut 351. 2^o.
 invitus in plaats van nolens 121. A; van Ned. adv. 190. 1^o.
 in weerwil van 340. A.
 iocus, ioci, ioca 36. 2^o.
 ipse niet bij mea 258. 1^o; ipsum bij een inf. 381. A. I; in orat. obl. 410; ipse of suus in bijzinnen 456; bet. en gebr. 468; me ipsum en me ipse 468. 2^o; et ipse 468. 5^o; plaatsing 469.
 irasci zonder perf. 136. n^o. 302; met dat. 230. a; met acc. c. inf. 397. 3^o.
 ire, geconj. 122 —; met dubb. dat. 235; met sup. 437.
 is, in iis 164. I; id quod 200. A. I; in plaats van het rel. 204; bij de attractio 205; ex eo genere quae 244. A. II; id genus, id aetatis 246. A. III; id met gen. part. en ad id loci, aetatis, audaciae 249. 3^o; is sum qui met con. 375. 2^o; in orat. obl. 410; eius en suus 453. A. II en III; bet. en gebr. 463; weggel. voor het rel. 463. 3^o; voor het Ned. een 463. A. I; uitgel. bij een Ned. gen. 465. 2^o; bij een tweede verbum of subst. et is, isque 466; bij een praep.

496; in plaats van een subst. bij een tweede praep. 499. Zie verder determinativa.

iste bij eigennamen 189; istud met gen. 249. 3^o; bet. en gebr. 460; ille, hic 462; met talis, tantus 462. A. II.

ita, ut quisque met superl.—ita met superl. 302. A. III; ita—ut qui met superl. 303. A; ita—ut bij eeden 322. b; ut—ita, wel maar 343. A. I; ita non—ut in plaats van tantum abest 359; itane (est, vero) 369. 1^o. A. II; ita (est, vero est) als antwoord 374. 2^o; ter aanduiding van een acc. c. inf. 459. A. I; ita en sic, ita non bet. 486; ita (non)—ut, wel (niet)—maar 517. A. 4^o.

itaque en itaque 5. Uitz. 2^o; niet bij rel. 210; bet. 526.

item gelijk aan et ipse 468. 5^o; non item 524.

iterum, bet. 159.

iubar 18. 2^o.

iubere aliquem 227. A. I; constr. 390—391; laten 429. A.

iucundus met sup. II, ad en gerund. of inf. 438. A.

iudicare met dubb. acc. 219. b; met acc. c. inf. 397. 1^o.

iudicio (meo) 265.

Iuppiter, gedecl. 21.

iurare met partic. perf. act. 103. 1^o; met acc. c. inf. 397. 1^o. en 404. 1^o.

iure, abl. modi 271. A. I. 5^o; meo, tuo iure 451. 1^o.

ius est met inf. of gen. gerund. 433. A.

iusiurandum, gedecl. 31.

iussu 263. b.

iusto met compar. 296. 4^o.

iustum est in indic. 320. 2^o; met acc. c. inf. 396. 1^o.

iuvare in partic. fut. 127; iuvat, constr. 383—384.

iuvencus, iuvenca 41. 2^o.

iuvenis, abl. sing. e 18. 4^o; gen. plur. um 19. 2^o; comm. 39; in comp. en superl. 60. 4^o; in plaats van een abstractum 440. 1^o.

iuventus en iuventa 36. 1^o.

iuxta 162. 12.

J.

ja, ja zelfs, quin (potius, immo, etiam) 361. 3^o; als antwoord 374; quid quod, quid si 471. A. I.

jonger dan 291. A.
juist dezelfde als, non alius ac
306. A. II; door pron. poss. 451. 1^o;
door ipse 468. 4^o.

K.

kleding met en zonder cum
270. A.
klemtoon der woorden 5.
kortom, denique 493.
kunnen door esse cum gen. 242;
door den coni. 319; door possum in
indic. 320. 1^o; door gerund. 428. 3^o; door
esse met dat. gerund. 434. 2^o.

L.

laat staan dan door tantum
abest ut—ut, nedum en ne dicam 359.
laatst door hic 459. 1^o.
laborare met abl. of ex 262. 2^o. A.
lacer, lacera, lacerum 52. 3^o.
lacus, ubus 23.
laetari met acc. c. inf. 397. 3^o;
zich verheugen 453. A. I.
laetus in plaats van Ned. adv.
190. 1^o; met abl. 262. 2^o.
laeva, abl. loci 281.
landen (namen van) geslacht 38;
constr. 275; bewoners in plaats van
275. A.
lar, larium 19. 4^o.
laten vertaald 319 en 429.
laudare met quod 349. 3^o; met
acc. c. inf. 397. 1^o.
lavare, part. fut. 127; in pass.
zich baden 453. A. I.
leerling, omschreven 446. 2^o.
lege, abl. modi 271. A. I. 3^o en 5^o.
legere met acc. c. inf. 397. 1^o.
leo, leaena 41. 2^o.
letum, sing. tant. 33. 4^o.
lex est ut 358. 2^o.
libens in plaats van Ned. adv.
190. 1^o.
liber, era, erum 52. 3^o; constr.
260. 1^o en A.
liberare met abl. 260. 1^o en A.
liberi, gen. dikwijls um 15. 2^o.
libet met dat. 230. d; constr.
383. 2^o.
libertus, uitgel. 240. A. I.
libram pondo 246. A. III.
licere met gen. en abl. pretii 269.
licet met dat. 230. d; in indic.
320. 1^o; constr. 383 en 386.

licet, ofschoon 339 en A. I.
lichaamsdeelen in het meerv.
33. A. II.
linter, ium 19. 3^o.
lis, litium 19. 4^o.
littera, bet. 34. 6^o.
locare met gen. en abl. pretii 269;
met in en abl. 282. 1^o; met gerund. 429.
locus, loci, loca 36. 2^o; (in) loco
habere 219. A. II; loci, locorum bij ubi,
unde 249. 4^o; loco, abl. modi, in loco
271. A. II; loco, locis op de vraag waar
281; locum dare met gen. gerund. of
ad 433. A; locum capere met dat.
gerund. 434. 2^o.
locuples um-ium 56. II. 2^o; ia
56. III. 2^o; met abl. 261. 2^o.
longe bij superl. 303. 2^o.
longius constr. 297. A. III.
longum est in indic. 320. 2^o.
luculente en luculenter 154.
A. II.
ludere met abl. instrum. 267.
ludibrio habere 235. A. III.
ludus, bet. 34. 6^o; plaatsing 199;
ludis, abl. temp. 286. A. I.
luere, part. fut. 127.
lux in abl. luce en luci 18. A.
luxuria en luxuries 36. 1^o.

M.

maar valt weg bij het rel. 210;
quamquam 340 en 341. A; modo 378.
A. I; door abl. abs. 421. A. II; maar
dan, sed is 466; maar daarentegen,
idem 467; sed, vero, autem, at 517—521,
maar (niet), et, atque (neque) of valt
weg bij tegenstelling 524.
maatstaf in den abl. 265.
macte bet. en gebr. 274.
maestus met abl. 262. 2^o.
magis vormt een comparat. 63;
magis mulier en maior mulier 185. 1^o;
onderscheiden van plus en amplius
297. A. II; magis-quam bij vergelijking
van twee eigenschappen 299; non
magis quam 511.
magnus in comp. en superl. 60. 4^o;
adv. valde 157; magni, gen. pretii 257
en 258. 3^o; magnam partem 265;
magno, abl. pretii 269; niet met acc.
van ruimte 292. A. I; magnum est in
indic. 320. 2^o.
maior natu 265.
maiusculus 64.
maledicere met dat. 230. b.

- malus in comp. en superl. 60 4^o;
male audire 214. 2^o. A. II.
malle geconj. 121; quam 294; met
abl. mensurae 302. A. I; malim, mallem
bij wenschen 322. a; met inf. acc. c. inf.
en ut 389; als inf. fut. 404. 3^o.
man niet vertaald 464.
mancipium gesl. 37. Uitz. 2^o.
mandare ut 351. 2^o; met gerund.
429.
mane subst. defect. 35. 4^o.
manere met dubb. nom. 214. 1^o;
constr. 218; dum. 364. A. II.
manifestus met gen. 251; mani-
festum est met acc. c. inf. 396. 1^o.
manus uitgel. 439.
mare, terra marique 281.
mas, marium 19. 4^o; bij epicoena
41. 3^o.
maten (namen van) in gen. plur.
um 15. 1^o.
mater familias 12. A. II; matrum
19. 3^o. a.
materia en materies 36. 1^o.
maturare met inf. 387; ter om-
schrijving 485.
maturus in comp. en superl.
60. 4^o.
maxime vormt een superl. 63;
ter versterking van tum 510.
maximi gen. pretii 257.
mecastor, bet. 169.
mederi met dat. 230. b.
meditari met inf. 387; meditatus
met pass. bet. 415. 1^o.
medius in plaats van Ned. adv.
190. 2^o; met gen. partit. 249. 2^o; wan-
neer niet met gen. partit. 249. 2^o. A. I.
mediusfidius bet. 169.
mehercules bet. 169.
melius est in ind. 320. 2^o; erit
met inf. perf. 389. A. III.
memini geconj. 130; constr. 255;
met inf. en acc. c. inf. 387; met inf.
praes. 404. A.
memor, um 56. II. 1^o. a; met gen.
254. 1^o.
memorare met acc. c. inf. 397. 1^o;
memoratu 438.
memoria tenere met inf.
praes. 404. A.
men, hoe vertaald 112 en 213.
menda en mendum 36. 3^o.
mendicus, comp. en superl. 60. 3^o.
mensis, um, ium 19. 2^o.
mente, abl. modi 271. A. I. 2^o.
mentiri met acc. c. inf. 397. 1^o.
merere, gebr. 135. n^o. 106.
merito, meritissimo 158.
met vertaald door cum 163. 3^o;
door gen. qualit. 246; door abl. sociat.
en modi 270 en 271; door abl. qualit. 273.
metalla (in) damnare 252. A.
metuere, constr. 218; metuens
met gen. 254. 2^o; met ne, ne non, ut
en inf. 354.
metus est met ne, ne non, ut of
gen. gerund. 354.
meus, vocat. mi 78.
mi voor mihi 76. A.
militairen in het enkelvoud
33. A. I; militair geleide met en zonder
cum 270. A;
militia in gen. op de vraag waar
280. A. II.
mille, adi. en subst. 67. 3^o en 4^o.
millies duizendmaal 68.
minari met dat. 230. a; met acc.
c. inf. 397. 1^o en 404. 1^o.
minimum en minime 158. A. I;
minimum met gen. partit. 249. 3^o;
minimi, gen. pretii 257; minimo, abl.
pretii 269; minime (vero) neen 374;
minime als een versterkt non 487.
ministrare bibere 392.
minoris, gen. pretii 257 en 269.
minus met gen. partit. 249. 3^o;
bet. en gebr. met en zonder quam 297;
si minus 335. 2^o; non minus-quam 511.
mirabilis met sup. II 438.
mirari, constr. 397. 3^o.
mirum quam, quantum 368. A. II.
miser, era, erum 52. 3^o.
miserari met acc. 256.
misereri met gen. 256.
miserescere met gen. 256.
miseret, perf. 112. I. 1^o; constr.
256; met inf. 383. 2^o.
misschien, dubito an 371.
mits (niet), modo (ne) enz. 338.
mittere met dubb. dat. 235; cum
270; quod 349. 6^o; met gerund. 429;
met sup. 437.
mobilia, vorming 40 en 140. 2^o;
diernamen 41. 2^o; als praedicaatsn. 177;
als adi. gebruikt 185. A. I. 1^o; als
appositie 192; omschreven 445. 1^o.
moderari, constr. 218.
modo (ne), indien slechts (niet) met
coni. 338; maar 378. A. I; modo—modo
510; non modo—sed (ne—quidem),
modo non 512.
modus, modo, in modum bij een
appositie 196. A. 2^o; als abl. modi

271. A. I en II; omschrijvend subst. 447.
modus in hoofdzinnen 320 —; in
bijzinnen 327 —.

moeten door esse cum gen. 242;
door imperf. de con. 311. 3^o; door part.
op urus 313. A. II; door den coni. 319;
in den indic. in plaats van coni. 320. 1^o;
vertaald door gerund. 428.

mogen vertaald door modus op-
tativus met of zonder utinam 322. a;
bij eeden 322. b; niet vertaald bij
quidquid, utcumque 376; vertaald door
licet 383; vertaald door gerund. 428. 2^o;
niet vertaald bij sive—sive 516. A.

molestum est met acc. c. inf.
396. 1^o.

monere, constr. 223; met ut en
acc. c. inf. 351. 2^o. A. I.

mons, montium 19. 3^o.

monstrare met acc. c. inf.
397. 1^o.

mori, part. fut. 127.

morte damnare 252.

mos, more bij een appositie 196. 2^o;
morem gerere met dat. 230. c; mos est
en moris est 242. A. II; more, abl. modi
271. A. I. 1^o. en A. II; mos (moris)
est ut 358. 2^o; mos est met inf. of gen.
van het gerund. 433. A.

move re kan in het perf. vi ver-
liezen 114. I; constr. 260; ut 351. 2^o;
moveri zich bewegen 453. A. I.

mox met fut. exact. 314. A. I.

multare, constr. 252. A.

multus in comp. en superl. 60. 4^o;
multum vormt een superl. 63; heeft als
adv. multum 156; et 187; in plaats van
Ned. adv. 190. 3^o; multum met gen.
partit. 249. 3^o; multo bij een comp. 302;
multum in plaats van multo 302. A. I;
multo bij een superl. 303. 2^o.

mundus, sing. tant. 33. 4^o.

munten, (namen van) gen. plur.
um 15. 1^o.

munus, uitgel. 242.

mus murium 19. 4^o.

mutare, constr. 269. A. 6^o.

N.

nam, bet. en gebruik 347.

namelijk bij appositie 195; door
nam, enim, etenim 347.

namen der Romeinen 144. II. 1^o.

namque 347.

naris, bet. 34. 6^o.

narrare, narrant 213. 3^o; in pass.

met nom. c. inf. 216. 2^o; met acc. c. inf.
397. 1^o.

nasci, part. fut. 127; constr. 264;
natus met acc. van leeftijd 291. 1^o.

natalis, bet. 34. 6^o.

natu bij maior, minor 265 en
291. A.

nauci non habere 257 A.

navis, navi 18. 5^o; navem con-
scendere met abl. 283. A. II.

ne, waarachtig, plaatsing 169.

ne, opdat niet, ne plura, ne multis
met uitlating van het praedicaats-
verbum 174. 5^o; bij modus optat.
322. a; bij modus concess. 324. A. I;
plaatsing 328. II; modo (dummodo) ne
338; bet. en gebr. 352 —; ne quis en
ut nemo 352. A. III; ne dicam en ut
non dicam 353. A. I; ut ne 353. A. II;
ne, ne non en ut bij verba van vrees
354; in plaats van quominus 356. 3^o;
ne dicam in plaats van tantum abest
ut—ut 359; ne met praes. en perf. coni.
ter uitdrukking van een verbod bij den
imper. 380. 1^o. en 3^o. A. II; bij verba
sentiendi et declarandi 397. 1^o. A. I;
ne quis en aliquis 473; ne quisquam
476. 2^o; ne dicam in plaats van non
modo—sed 512. 2^o; ne aut—aut 513.

ne, vraagwoord 369; in plaats van
nonne 369. 2^o. A. II; in zijdeling.
vragen 370; in tweeledige vragen 372;
bij vragen in den acc. c. inf. 395. A;
niet aan eenlettergr. praep. gehecht
497. 3^o.

nec, neque, nec—nec met enkelv.
praed. 181; neque of neve 353. A. III;
neque is 466; nec—nec voorafgegaan
door een ontkenning 489. A; nec non
502. A; nec, neque, et non, non quis-
quam nec unquam, enz. 506; nec vero
(tamen, enim) 507; neque—neque (aut—
aut) neque—et 509; neque aut—aut
513; echter niet 524.

necessarius met dat. 236.

necesse est in indic. 320. 2^o;
constr. 383. 2^o, 385, 386. A. II.

necne 372.

nectar, abl. sing. 18. 2^o.

necubi en ut nusquam 352.
A. III.

nedum, bet. 359; in plaats van
non modo—sed 512. 2^o.

neen, hoe vertaald 374.

nefas, subst. defect. 35. 2^o. c; met
sup. II 438.

negare in pass. met nom. c. inf.

216. 2^o; met acc. c. inf. 397. 1^o; zeggen dat niet 487. A.
- negatie 487 —; plaatsing 488; twee negaties vormen een affirmatie bij twee woorden behoorende 489, 508.
- neglegens met gen. 254. 2^o.
- neglegere met inf. 387.
- negotium, uitgel. 242.
- nemo, subst. defect. 35. 4^o; als adi. gebr. 185. A. I. 3^o; nisi 207; ut 328. II; ne quis en ut nemo 352. A. III; nemo est qui met coni. 375. 4^o; et nemo en neque quisquam, nemo unquam (usquam) 487. A; nemo non en nonnemo 489.
- nempe 347.
- nepos, neptis 40.
- nequam, adi. indecl. 57; in comp. en superl. 60. 4^o; adv. nequiter 154. A. I.
- nequaquam 487.
- neque, zie nec.
- nequeo, geconj. 124; met inf. 387.
- nequidem, gebr. 487; voorafgegaan door een ontkenning 489. A; non modo—sed ne quidem 512.
- nergens iemand 487. A.
- nescio quis, enz. met indic. 368. A. II; nescio an 325. A. en 371; met inf. en acc. c. inf. 387.
- neuter, gen. ius 52. 4^o; gebr. 481.
- neutiquam 487.
- neutralia passiva 104.
- neutrum van adi. als adv. 156; van het praedicat bij een subst. van een ander geslacht 176. A. II en III; van adi. en pron. met gen. partit. 249. 3^o; van adi. als subst. gebr. 439.
- neve, neu 353. A. III; bij een dubbel verbod 380. A. III.
- ni bij eeden 322. b; in plaats van si non 335. 3^o.
- niet valt weg bij uitroep 487; niet alleen—maar ook (niet), niet—noch 509—510; niet zoozeer—als wel 511; niet alleen—maar daarenboven, niet slechts—neen, niet slechts—maar veel—eer, niet alleen niet—maar integendeel (maar ook niet) 512.
- niet s geringers dan, non alius quam 306. A. II.
- niet tegenstaande, quamvis, quamquam 340. A.
- niettemin, quamquam 325. A.
- nihil vervangen door nulla res 35. 2^o, c; nihilo secius 158. A. II; nihil aliud (facere) quam 174. 4^o; nihil ad rem 174. 5^o; pro nihilo putare 219. A. IV; met gen. partit. 249. 3^o; nihili, gen. pretii 257. A. en 258. 3^o; nihilo bij comp. 302; nihil nisi 307; ut 328. II; nihil (aliud) agere of facere nisi of quam 351. 2^o. A. II; ne quid en ut nihil 352. A. III; nihil est quod met coni. 375. 4^o; versterkt non 487; nihil non en nonnihil 489; nihil unquam (usquam), et nihil of neque quidquam 487. A. en 506.
- nimirum 347.
- nimis met gen. partit. 249. 4^o; met posit. 300.
- nimium 156; met gen. partit. 249. 3^o; nimio, abl. pretii 269; nimium quantum 368. A. II.
- nisi, quod nisi 211; na non alius 306. A. II; na ontkenningen 307; nisi, si non en nisi si 335; nisi forte, nisi vero 336; non-nisi 337. 2^o; nisi quod 337. 3^o; bij een partic. 419. A. II; nisi quis 473.
- niti, constr. 262. 1^o. A; met inf. 387.
- nix, nivium 19. 4^o.
- noch—noch 509.
- nochtans, idem 467.
- nocere, c. dat. 230. a.
- nog voor een comp. 302. A. II; door tum en adhuc 492; door etiam 503.
- nolle, geconj. 121; nolim, nollem bij een wensch 322. a; ter beschrijving van den imp. 380. 2^o; met inf. acc. c. inf. of coni. 389; als inf. fut. 404. 3^o; bet. 487. A.
- nomen met gen. explic. 194. 1^o; nomen mihi est, habeo 234; nomine, genaamd 234; uitgel. 251; in naam van 263. b.
- nomina, soorten 8.
- nomina propria, bep. 9. I. 2^o; in plur. 33. 3^o; gevolgd door man, vrouw 464.
- nominaalvormen 88.
- nominare met dubb. acc. 219. b.
- nominativus dubb. 214; in plaats van voc. 274.
- nominativus cum infinitivo 215; niet in een doorlopend verhaal 216. 3^o. A; bij iubere, vetare, etc. 391.
- non secius quam 158. A. II; non—non met enkelv. praedic. 181; bij modus potent. 325; bij modus dubitat. 326; non nisi 337; non quo (quod, quia) 346. A. I; non possum non 360. 3^o. A. II; non voor nonne 369. 2^o. A. I; non (ita), neen 374; non est quod, non habeo quod met coni. 375. 4^o; non sine met

aliquis 476. 1^o; non voor het Ned. geen 483; non en haud. 487; non valt weg bij uitroep 487; nonnemo en nemo non enz. 489; nec non 502. A. I; non modo—sed et 503. A. II; et non en nec 506; non tamen, non vero, enz. minder goed 507; non magis—quam en non minus—quam 511; non modo—sed etiam, non modo non—sed ne quidem, non dicam (dico)—sed, non modo non—sed potius 512.

nondum bij cum additivum 363. B. 3^o.

nonne, is het ernst 369. 1^o. A. II; in rechtstr. vragen 369. 2^o; in zijdel. vragen 370.

nonnulli soms in sing. 57. A. 3^o. nonnunquam en nunquam non 489.

nooit iemand 487. A.

nosmet 76. A; nostrum bij partit. met praedic. in den isten persoon 175. A. I; nostrum omnium 241; nostrum gen. partit. 248; nostri, gen. obiect. 244; nostri bij gerund. op di 430. A. I; nos voor ego 448; overtollig bij quidem 449. Zie verder personalia.

noster voor meus 448. Zie verder possessiva.

noscere kan in het perf. vi ver-
liezen 114. I; in het perf. met tegenw.
bet. 130. II.

nostras 78. A.

novissimus niet met gen. partit.
249. 2^o.

nox, noctium 19. 3^o; nocte zonder
in 286. a.

noxius met gen. 251.

nu, thans, nunc, tum, tunc 492.

nu eens—dan eens 510.

nubere met part. perf. 103. 2^o;
constr. 230; nuptum dare 437.

nudus met abl. gen. en ab. 260
en A.

nullus, nulla res voor nihil 35.
2^o. c; gen. ius 52. 4^o; verkeerd voor
nemo 185. A. I. 3^o; nisi 307; ut 328 II;
ne ullus en ut nullus 352. A. III; nullus
est qui met conl. 375. 4^o; staat niet
altijd voor het Ned. geen 483; nullus
non en nonnullus 489; et nullus en
neque ullus 506.

num in rechtstr. vragen 369. 3^o; in
zijdel. vragen 370; num quis 473; num
quisquam 476. 2^o.

numeralia, declin. en gebr.
65 —; toonlooze vallen weg 197; niet

met gen. partit 249. 3^o. A. III; bij
tijdsbepaling 285 —.

numerare met dubb. acc. 219. b.
numerus van het praedicaat 182;
(in) numero habere 219. A. II; is
numerus qui met praedic. in plur.
244. A. II.

nummus, gen. plur. um 15. 1^o.

numnam, numne, numquid
369. 3^o. A. en 370.

nunc in brieven 315. A. I; in orat.
obl. 410. A; nunc ipsum 468. 4^o; bet.
492.

nunquam nisi 307; ne quando
en ut nunquam 352. A. III; nunquam
non en nonnunquam 489; et nunquam
en nec unquam 506.

nuntiare in pass. met nom. c.
inf. 216. 2^o; in met acc. 283; met acc.
c. inf. 397. 1^o; nuntiatio als abl. abs.
425. 2^o.

nuntius met acc. c. inf. 397. 1^o.

nuper, nuperrime 158. A. II.

nuperus, nuperrimus 60. 4^o.

nusquam terrarum, enz. 249. 4^o;
nisi 307; necubi en ut nusquam 352.
A. III.

nutritor, nutrix 40. 2^o.

O.

o bij vocativus 274; si 322.

ob, praep. 162. 13; met gerund. 435.

obesse, offui 91. 4^o; c. dat. 230. a.

obiter, bet. 154. A. I.

object uitgel. 217. A. I; bij verba
sentiendi geplaatst in een zijdel. vraag
202; bij het gerund. 428. A. II.

obicere met acc. c. inf. 397. 1^o.

oblivisci, constr. 255. 1^o; met
inf. en acc. c. inf. 387.

obnoxius met dat. 236.

obsistere ne 352. 3^o; quominus
356. 1^o.

obsolescere met part. perf.
103. 2^o.

obstare ne 352. 3^o; quonimus
356. 1^o; non obsto quin 356. 1^o.

obtestari met acc. c. inf. 397. 1^o.

obviam ire met dat. 230. c.

occasio est met inf. of gen.
gerund. 433. A.

occultus in plaats van Ned. adv.
190. 1^o.

• octupli 252.

odi, geconj. 130.

of het moest zijn dat. 336; (soms)

an 369. 4^o; (soms) ne, num 370; si 370. A; ne 372; of niet, nonne 370; an 371; annon en necne 372; of wel 371; of liever 503. A. I; aut, vel, ve 513 —; of zelfs (ten minste) 513; sive, sive—sive 516. A.
 offerri, zich aanbieden 453. A. I.
 officium, uitgel. 242.
 oischoon toch 343. A. I.
 olere met acc. 221.
 om de 70.
 om zoo te zeggen, quidam 475. 2^o.
 ominari met acc. c. inf. 397. 1^o.
 omittere met inf. 387.
 omnino 374.
 omnis, ad unum omnes 162. 3. e; in plaats van Ned. adv. 190. 3^o; omnium nostrum, vestrum 241; omne genus 246. A. III; zonder in bij plaatsbep. 281; met in bij tijdsbep. 286. A. I.
 omschrijving met facio ut 351. 2^o. A. II; met tenere, possidere, habere 415; met plenus 442; van Ned. subst. 444—446; door Lat. subst. 447.
 omstandigheid (de) dat, quod 349. 4^o. A. III.
 ondanks 400. A.
 onder anderen 164. I.
 onmiddellijk, ipse 468. 4^o.
 ontkenningwoorden, zie negatie.
 onustus met abl. 261. 2^o.
 ook vertaald door idem 467; door et ipse 468. 5^o; niet, ne-quidem 487; door etiam, quoque, et 503.
 op het punt zijn van 107 en 313. A. II; bij voorwaardelijke zinnen 332. A. II. 3^o.
 opdat noch—noch 513.
 opera, bet. 34. 6^o; gesl. 37. Uitz. 1^o; opera, door 267. A. II; operam dare ut 351. 2^o; met dat. gerund. 434. 2^o.
 opimus met abl. 261. 2^o.
 opinari met acc. c. inf. 397. 1^o.
 opinione als abl. partis 265; met comp. 296. 4^o; opinio met acc. c. inf. 397. 1^o.
 opitulari met dat. 230. b.
 oportet in indic. 320. 1^o; constr. 383 en 385.
 opperiri dum 364. A. II.
 oppido vormt een superl. 63.
 oppidum bij meerv. namen van steden 193.
 ops, subst. defect. 21; bet. 34. 6^o.
 optabilus est in indic. 320. 2^o.

optare ut 351. 2^o.
 optelling 493; zonder herhaling van praep. 500. 2^o.
 optimatum 19. 5^o.
 optimus met sup. II 438.
 opus, uitgel. 242.
 opus est, constr. 261. 3^o.
 orare, constr. 222; ut 351. 2^o; bij den imperat. 378; uitgelaten 494.
 oratio obliqua 407.
 oratu 263. b.
 orbare met abl. 260. 1^o.
 orbis met abl. 260. 2^o.
 ordinalia bij jaartal en uur, alsmede met quisque 70; vormen adv. op um en o 159; op de vraag sinds hoelang met iam 285. 4^o; bij het aangeven van iemands ouderdom 291. 2^o. en 5^o.
 ordine, abl. modi 271. A. I. 5^o.
 oriri, oriundum 117. 4^o; met onregelm. part. fut. 127; gaat in praes. indic. naar de 3de conj. 127. A; met abl. of a, de, ex 264.
 ornare met abl. 261. 1^o.
 os, ossium 19. 3^o.
 ostendere met dubb. acc. 219; met acc. c. inf. 397. 1^o.
 ostrea 36. 2^o.
 ouder dan 291. A.
 ouderdom, hoe uitgedrukt 291; door subst. concreta 440.
 overeenkomstig, vertaald 208.
 overtreffen (verba van) 231. A. II; met abl. mensurae 302. A. I.

P.

pace, abl. modi 271. A. II.
 pactus met pass. bet. 414. 1^o.
 paene met perf. indic. 320. 3^o; ut 328. II.
 paenitet, constr. 256; met inf. perf. 389. A. III.
 palam met abl. 165.
 paluster, is, e 52. 2^o.
 Pan, gedecl. 30. 1^o. b en 2^o.
 pangere, bet. 136. n^o. 114.
 panis, um, ium 19. 2^o.
 par, gen. plur. ium 56. II. 1^o. a; neutr. plur. ia 56. III. 2^o; abl. sing. i 58. 1^o; met gen. of dat. 236; ac 306; par est in indic. 320. 2^o; met acc. c. inf. 396. 1^o; met dat. gerund. of ad 434. 1^o.
 parare met inf. 387.

paratus met inf. of ad. 387. A. IV.
 parcere in perf. pass. temperatum
 est 136. n^o. 126; met dat. 230. b.
 parens, gen. plur. ium en um
 19. 3^o. b; comm. 39.
 parère met onregelm. part. fut.
 127; in de compos. regelm. 136. n^o. 118.
 parère c. dat. 230. a.
 pariter ac 306.
 pars, bet. 34. 6^o; met meerv. praed.
 178. 3^o; pars-pars niet met gen. part.
 249 in fine; magnam partem 265. A;
 in den abl. zonder praep. 281; partes
 uitgel. 439.
 particeps, abl. e 56. I. 2^o; gen.
 um 56. II. 1^o. a; met gen. 254. 1^o.
 participia, decl. 88. 2^o, 412 en
 421; op undus 117. 4^o; in plaats van
 Ned. appositie 196. A. 1^o; part. perf.
 van verb. met dubb. nom. alleen in
 nom. en acc. 214. 2^o. A. I; op ans en
 ens met gen. obi. 254. 2^o; part. perf.
 pass. ter omschr. van een abl. causae
 262. 1^o. A; met een coniunctio ver-
 bonden 342. A. II en 419. A. II; part.
 praes. bij audio en video 393; over de
 tijden der partic. 412; als adi. gebr. en
 in den comp. en superl. 413; part.
 praes. van verba transit. niet als adi.
 gebruikt 413. A. I; part. perf. van
 verba dep. met pass. bet. 414. 1^o; met
 tegenw. bet. 414. 2^o; part. perf. met
 habeo, teneo, possideo 415; part. fut.
 act. niet gebruikt 416. A. II; part.
 coniunctum en abl. abs. 417; part. fut.
 act. duidt een doel aan 419. A. IV;
 part. perf. herhaald 420. A. I; part.
 perf. pass. als abl. abs. gebruikt 425;
 part. praes. vervangen door het gerund.
 428. 4^o; part. praes. bij venire 437. A;
 ter omschrijving van subst. 444; ter
 omschrijving van praep. 501. 2^o.
 particulae bij oneigenlijk
 samengest. woorden 148; verdeling 151.
 partim — partim 178. A; met
 gen. part. 245. 4^o.
 partitus met pass. bet. 414. 1^o.
 partus, ubus 23.
 partijgenoot, omschr. 446. 2^o.
 parum, adv. 156; met gen. partit.
 249. 4^o.
 parvus in comp. en superl. 60. 4^o;
 parvi, gen. pretii 257 en 258. 3^o; parvo,
 abl. pretii 269.
 passen door esse c. gen. 242.
 passend vertaald door pron. poss.
 451. 1^o.

passivum, vorming en conjug.
 94; transit. in pass. gezet 97; intransit.
 in pass. gezet 99; dep. niet in pass.
 gezet 102; ontbrekend aangevuld 102.
 A; ter vertaling van men 213. 1^o; met
 een acc. 232. A. II; ter vertaling van
 laten 429. A; met reflex. bet. 453. A. I.
 pater familias 12. A. II; patrum
 19. 3^o. a.
 pati met acc. c. inf. 397. 2^o; laten
 429. A.
 patiens met gen. 254. 2^o.
 patrocinar met dat. 230. b.
 patronymica bep. 9. I. 2^o. a;
 vorming 141. II. 1^o. a.
 patruelis, comm. 39.
 pauper, 52. 2^o. b; abl. e 56. I. 2^o;
 gen. um 56. II. 1^o. a.
 pauci, plur. tant. 57.
 paulo ante 288. A; bij compar. 302.
 paululum met gen. partit. 249. 3^o.
 paulum, adv. 156; met gen.
 partit. 249. 3^o.
 pecu, ubus. 23.
 peculiariis met gen. en dat.
 236. A. V.
 pecus, gesl. 47. 2^o.
 pedester, is, e, 52. 2^o.
 pelagus, gesl. 44.
 pellere, constr. 260.
 pelvis, 17. 2^o en 18. 1^o.
 penates, ium 19. 5^o.
 pendere animi 254. 1^o. A. II.
 penes 162. 14.
 per vormt een superl. en wordt
 soms van het adj. gescheiden 63;
 praep. 162. 18; om, wegens 263. b.
 A. II; door middel van 267. A. II; bij
 namen van steden 279; op de vraag
 hoelang 285. 1^o; bij eeden 494.
 percipere met acc. c. inf. 397.
 1^o; perceptum habere 415.
 percontari, constr. 222. A. II.
 perdere in pass. perire 104. A;
 praes. conj. perduint 117. 3^o.
 perfectum met tegenw. bet.
 130. II en 310; absolutum en historicum,
 bet. en gebr. 310; onderscheiden van
 imperf. 311. A. I; Ned. perf. in plaats
 van Lat. plusqp. 312. A. II; van Lat.
 fut. exact. 314. A. II; perf. inf. in plaats
 van praes. inf. 389. A. III; omschreven
 door habeo, teneo 415; Ned. perf. in
 plaats van Lat. praes. 415. A. II.
 perficere ut 351. 2^o; ne of ut
 non 353.
 perfidus, bet. 63.

perfrui, constr. 268.
 perfungi, constr. 268.
 pergere met inf. 387.
 perhibere, perhibent 213. 3^o;
 in pass. met nom. c. inf. 216. 1^o; met
 acc. c. inf. 397. 1^o.
 periculo, abl. modi 271. A. II;
 periculum est ne, ut of gen. gerund. 354.
 perinde ac 306; ac si 342;
 quasi 342.
 perire pass. van perdere 104. A.
 peritus met gen. 254. 1^o.
 periurus 63.
 permagni, gen. pret. 257 en 258.
 3^o; permagno, abl. pret. 269.
 permissu 263. b.
 permittere ut 351. 2^o; met
 gerund. 429; laten 429. A.
 permutare, constr. 269. A. 6^o.
 perosus met acc. 130. A. II.
 perpessu 438.
 perseverare met inf. 387.
 persoonlijk, ipse 468. 4^o.
 personalia gedecl. 76; vallen
 weg als subject 89; niet in gen. subi. of
 poss. 241 en 242. A; in gen. obi. 244;
 vallen weg in acc. c. inf. 398; in de
 orat. obl. 410; vallen weg bij een part.
 coniunctum 420. A. III; in den abl.
 abs. 426; bij het gerund. 430. A. I;
 omschreven 447; gebr. 448 —; met
 ipse 468. 2^o. Zie verder ego, nos,
 vestrum.
 perspectrum habere 415.
 perspicuum est met acc. c.
 inf. 396. 1^o.
 persuadere met dat. 230. b;
 met ut en acc. c. inf. 351. 2^o. A. I;
 persuasum habere 415.
 pertinere, uitgel. 174. 5^o.
 pervadere met acc. 226.
 pessum dare, ire 35. 3^o.
 petere, perf. petii 114. A. II;
 constr. 222. A. II; ut 351. 2^o.
 piget, perf. 112. I. 1^o; constr. 256.
 pili non habere. 257. A. II.
 plaatsbepaling, namen van
 steden op e gen. ae op de vraag waar
 28. A; door abl. instr. 267; van namen
 van steden, enz. 276 —; bij brieven
 315. A. II.
 placet c. dat. 230. a; met acc. c.
 inf. of ut 396.
 plane, bet. 153. A.
 planten (namen van) met vrouw.
 praedic. 176. IV.
 plectere, gebr. 136. n^o. 269.

plenus, met gen. 261. 2^o. A. I;
 ter omschrijving 442.
 plerique, gedecl. 57 en A. 1^o;
 plerique nostrum (vestrum) 175. A. I;
 niet met gen. part. 249. 3^o. A. II.
 plerumque, adv. 156.
 pluere, constr. 260. A. V.
 pluralia tantum 34; met
 distribut. 72. 3^o.
 pluralis van nom. abstr. 33. 1^o;
 van eigennamen 33. 2^o; maiestaticus 33.
 A. III; van het praedic. bij een enkelv.
 subj. 178; modestiae 448.
 plurimus in gen. plur. in plaats
 van plerorumque 57. A. 1^o. c; plurimum
 adv. 158. A. I; met gen. part. 249. 3^o;
 plurimi, gen. pretii 257; plurimo, abl.
 pretii 269.
 plus, gebr. 60. 4^o. A. I en II; met
 gen. partit. 249. 3^o; pluris, gen. pretii.
 257, 258. 3^o. en 269. A; bet. en gebr.
 met en zonder quam 297; plus minus
 515.
 plusquamperfectum, bet.
 en gebr. 312.
 poëta, poëtria 40.
 pol, bet. 169.
 polliceri met acc. c. inf. 397. 1^o
 en 404. 1^o.
 polysyndeton 505.
 pondo, constr. 246. A. II.
 pone, praep. 162. 15.
 ponere, pignori 235. A. III; con-
 structie 282. 1^o.
 populus met pass. bet. 414. 1^o.
 portendere met acc. c. inf.
 397. 1^o.
 portus, ubus, ibus 23.
 poscere, constr. 222.
 positivus ontbreekt 61. I; met
 magis — quam 299; met satis en nimis
 300.
 posse, geconj. 118; quam (quan-
 tum, ut) possum 303. 4^o en 5^o; in praes.
 in plaats van fut. 314. A. II; in indic.
 in plaats van coni 320. 1^o en 331. A. II;
 facere (non) possum quin en ut en non
 possum non met inf. 360. 3^o. A. II;
 met inf. 387; met inf. perfecti 389. A.
 III; als inf. fut. 404. 3^o.
 possessiva, gedecl. 78; in plaats
 van gen. poss. 241 en 242. A; van gen.
 obi. 244. A. I; bij interest 258. 1^o;
 in plaats van person. bij causa enz.
 263. b; bij een inf. 382. A. II; in de
 orat. obl. 410; bet. en gebruik 450 —;
 met ipse 468. 3^o. Zie verder meus, enz.

possidere, bet. en gebr. 233. A. IV; met part. perf. 415.

post, bet. en gebr. 162. I; bij tijdsbep. 288—290; met abl. mensurae. 302. A. I; met fut. exact. 314. A. I.

postea loci 249. 4^o.

posteaquam, constr. 366.

posterior in plaats van Ned. adv. 190. 2^o; zonder quam 296. 3^o; posterior — prior in plaats van hic — ille 462.

posterus wanneer gebruikt 60. 5^o.
postquam bij tijdsbep. 290; constr. 366.

postremum, postremo 158. A. I; bij optelling 493.

postremus in plaats van Ned. adv. 190. 2^o; niet met gen. partit. 249. 2^o. A. I.

postridie in briefstijl. 315. A. I.

postulare, constr. 222. A. II; met gen. crim. 251; met ut en acc. c. inf. 351. 2^o. A. I.

potare met part. perf. act. 103. 1^o.

potens, adi. 118. 3^o; met gen. 254. 1^o.

potiri, potiundus 117. 4^o; potitur 137 n^o. 327; constr. 268.

potissimum 158. A. I.

potius quam (ut) 298. 2^o; niet na tantum abest 359; quin potius 361. 3^o; vel potius 513; sive potius 516.

prae vormt den superl. 63; bet. en gebr. 163. 6.

praebere met dubb. acc. 220.

praecedere, constr. 231. A. II.

praecellens, heeft comp. en superl. 62. 1^o.

praiceps, gen. um. 56. II. 1^o. a; neutr. plur. ia 56. III. 2^o.

praecipere ut 351. 2^o.

praecipue versterkt tum 510.

praecclarus heeft comp. en superl. 62. 1^o.

praedicaat, overeenkomst met het subi. 175 —.

praedicaatsadiectivum in gen. in plaats van nom. 176. A. III.

praedicaatsnomen bij een inf. in acc. 383. A. I; in nom. 387. A. II.

praedicaatsverbum uitgel. 174.

praedicare met acc. c. inf. 397. 1^o.

praedicere met acc. c. inf. 397. 1^o.

praeditus met abl. 261. 2^o.

praedium uitgel. 439.

praeesse met dat. gerund. 434. 2^o.

praefectus socium, fabrum 15. 2^o.

praeposities, bet. en gebr. 161 —; in samenstelling 166 en 167; in plaats van gen. obi. 243; in plaats van gen. part. 249. 2^o. A. II en 3^o. A. III; bij namen van landen en steden 275 —; met het gerund. 435—436; plaatsing 494 —; geen twee naast elkaar 498; twee bij één subst. 499; bij meer subst. behorend 500; Ned. uitdrukking met een praep. vertaald door gen. obi. partic. rel. of adi. 501.

praesens, bet. 91. 3^o; in plaats van Ned. adv. 190. 1^o; in praesenti en in praesentia 286. A. I.

praesens, bet. en gebr. 309; Lat. praes. voor Ned. fut. 309. A; praesens historicum 310. A; Ned. praes. door Lat. fut. 313. A. I en 314. A. II; door Lat. fut. exact. 314. A. II; door Lat. perf. 363. B. 2^o; Lat. praes. voor Ned. perf. 415. A. II.

praestans heeft comp. en superl. 62. 1^o.

praestare met part. perf. en fut. 134. n^o. 2; met dubb. acc. 220; alicui aliqua re. 231. A. II; met quam 294; met abl. mensurae. 302. A. I.

praesto esse met dat. 230. c.

praesul, comm. 39.

praeter, bet. 162. 16.

praeterire met acc. 226; met quod 349. 6^o; praeterit, constr. 384.

praetermittere. quominus 356. 1^o; (non) quin 360. 3^o.

praeterquam quod. 337. 3^o.

prandere met part. perf. 103. 1^o.

precari, constr. 222. A. II; ut 351. 2^o.

presbyter, eri 14. I. A.

pridie in brieven. 315. A. I.

primas (partes) agere 439.

primus, adv. primo en primum 159; in plaats van Ned. adv. 190. 2^o; wanneer niet met gen. partit. 249. 2^o.

A. I; primum bij optelling 493.

princeps, abl. e 56. I. 2^o; gen. um 56. II. 1^o. a; in plaats van Ned. adv. 190. 2^o; met gen. partit. 249. 2^o.

principio 286. A. I.

prior, in plaats van Ned. adv. 190. 2^o; in plaats van primus 301;

prior — posterior in plaats van ille — hic 462.

priusquam, constr. 365.
 privare met abl. 260. 1^o.
 privatus, adv. privatim 157.
 pro deum atque hominum fidem
 15. 2^o; sancte Juppiter 274.
 pro, praep. 163. 7; zoo goed als
 196. 3^o; volgens 208; bij habere, ducere,
 putare 219. A. II; quam pro na een
 comp. 298. 1^o.
 probare met acc. c. inf. 397. 1^o.
 procent, vertaald 73. A.
 proclivis met sup. II 438.
 procul (a) met abl. 165.
 prodere met acc. c. inf. 397. 1^o.
 prodesse, geconj. 91. 2^o; c. dat.
 230. a; mihi prodest met dat. van het
 praedic. 386. A. II.
 prodigum met gen. 261. 2^o. A. I.
 profecto, gebr. 322. a.
 proficisci met dubb. dat. 235. 2^o.
 profiteri met acc. c. inf. 397. 1^o.
 profundus niet met acc. van
 ruimte 292. A. I.
 prohibere, constr. 260. 2^o. A. II;
 ne 352. 3^o; quominus 356. 1^o; non
 prohibeo quin 356. 1^o; met inf. 390;
 met nom. c. inf. 391; niet laten 429. A.
 proinde, ac 306; — ac si 342;
 — quasi 342. en A. III; gebr. 528.
 prolepsis 185. A. II.
 promittere met acc. c. inf.
 397. 1^o en 404. 1^o.
 pronomina, gedecl. 75 —; in de
 orat. obl. 410; gebr. 448 —. Zie verder
 personalia, enz.
 pronominalia, gebr. 481 —.
 prope (a), propius, proxime 162.
 17; bij namen van steden 278. A. II;
 met perf. ind. 320. 3^o; ut 328. II; —
 est ut 358. 2^o.
 properare met inf. 387; ter om-
 schrijving 485.
 propinquus met gen. en dat.
 236. A. IV.
 propior, constr. 236. A. IV.
 proponere met gerund. 429.
 proprium, uitgel. 242.
 propius, constr. 236. A. V;
 eigen 451. 3^o.
 propter 162. 17.
 propterea ter versterking van
 non quod. 346. A. I; gebr. 529.
 prosper, era, erum 52. 3^o.
 prosperus in comp. en superl.
 60. 4^o.
 prospicere, constr. 218; met ut
 en acc. c. inf. 351. 2^o. A. I.

prostare met gen. en abl. pretii
 269.
 providere, constr. 218; ut 351. 2^o
 providus in comp. en superl.
 60. 4^o.
 provincia, plaatsing 199.
 proximus, constr. 236. A. IV;
 proximum est ut 358. 2^o.
 prudens in plaats van Ned. adv.
 190. 1^o; constr. 254. 1^o en A.
 psaltes, psalteria 40.
 pubes, gen. um. 56. II. 1^o. a.
 pudet, perf. 112. I. 1^o; constr. 256;
 met-inf. perf. 389. A. III.
 pudicus, comp. en superl. 60. 3^o.
 puer, puella 40; in pueritia, a
 puero 440. 1^o.
 pulchrum est met acc. c. inf.
 396. 1^o.
 puppis, im 17. 2^o; i 18. 1^o.
 purgare met dat. 228. A. II. 2^o.
 putare, putant 213. 3^o; in pass.
 met nom. c. inf. 216. 1^o; met dubb. acc.
 219. b; met pro 219. A. II; met gen.
 pretii 257; putares 325; met acc. c. inf.
 397. 1^o.
 puter, is, e 52. 2^o.

Q.

qu, uitspraak 3. 3^o.
 quadrupes, gen. um 56. II. 1^o. b;
 neutr. plur. ia 56. III. 2^o.
 quadrupli 252.
 quaerere, constr. 222. A. II; si
 370. A.
 quaeso, gebr. 133.
 quaestui habere 235. A. III.
 qualis, als, na talis 305; plaatsing
 463. A. II.
 quam niet na complures 60. 4^o.
 A. II; in plaats van postquam 290. A. I;
 valt weg na maior, minor natu 291. A;
 uitgel. na een compar. 295 —; valt weg
 na plus, minus, amplius 297; quam pro
 298. 1^o; quam ut, quam qui na comp.
 298. 2^o; quam (possum) met superl.
 303. 4^o; tam-quam qui met superl.
 303. A; non alius quam 306. A. II;
 onderscheiden van ut 343. A. II; quam
 quod 349. 4^o. A. II; vóór tam geplaatst
 463. A. II; quam quisquam 476. 3^o.
 quamlibet 339.
 quamobrem 526 en 527. A. II. 4^o.
 quammquam, gebr. 340 en 341. A;
 bij een part. 419. A. III; bij een abl.
 abs. 421. A. IV; — tamen 517. 5^o.

quamvis, gebr. 339; in weerwil van 340. A; bij een part. 419. A. III; bij een abl. abs. 421. A. IV.

quando 345; ne quando 352. A. III; in plaats van cum temporale 363. B.

quandoquidem 345.

quanticunque, gen. pretii 257.

quantiteit, algem. regel 4; der paenultima in de decl. 26; in de conj. 96; van dare 96; fieri 125; oriri 127. A; cire en ciere 135. n°. 38; van potior. 137. n°. 327; van gelijke vormen 138. II en VI. Zie verder de prosodia.

quantivis, gen. pretii 257.

quantulum met gen. partit. 249. 3°.

quantumvis, constr. 339.

quantus, adv. quantum 156; quantum met gen. partit. 249. 3°; quanti gen. van straf 252; gen. pretii 257, 258. 3°. en 269. A. I; quanto-tanto bij comp. 302; quantum in plaats van quanto 302. A. I; quantus maximus possum 303. 5°; als na tantus 305; quantum, voor zoover 375. 7°. A; voor tantus geplaatst 463. A. II; quanto quis 473.

quapropter 526 en 527. A. II. 4°.

quare 526 en 527. A. II. 4°.

quasi bij appositie 196; bet. en gebr. 342; bij een part. 342. A. II; bij abl. abs. 421. A. IV; bij quidam 475. 2°.

quatenus (est) met coni. 375. 4°. A. I; voor zoover 375. 7°. A.

que aan praep. gehecht 497. 3°; bet. 502; bij het laatste woord 505; voor sed. 524.

quemadmodum 343.

queo, geconj. 124; met inf. 387.

quercus, ubus. 23.

queri met acc. c. inf. 397. 3°.

qui, quae, quod, pron. rel. geded. 80; in verbinding met cum 163. 3; in quibus 164. 1; qui est, namelijk 195; regels van overeenkomst en plaatsing 200; id quod 200. A. I; herhaald 200. A. V; richt zich naar het praedicaatsnom. 201; attractio 205; overeenkomstig 208; in plaats van demonstr. met voegwoord 210; als attributum in plaats van in den gen. 244. A. II; na namen van steden 278. A. I; quo ter aanwijzing van een compar. 295. A. II; in abl. vóór een comp. 302 en A. III; na idem 305; plaatsing bij conjuncties 328. II; met coni. 375;

qui quidem 375. 7°; staat voor de praep. 496; zonder praep. 500. 4°. Zie verder relatieve zinnen.

qui, hoe, quicum 470. A. II.

quia, bet. en gebr. 346.

quicunque, bet. en gebr. 478.

quidam, bet. en plaatsing 475.

quidem bij sententia 265; si quidem 345; bij het relat. 375. 7°; quidem-sed met overtollig pronom. 449; achter een praep. 497. 4°; plaatsing 527. A. I. Zie verder ne-quidem.

quidni, bet. en gebr. 471. A. II.

quilibet, gebr. 477. A. II.

quin, non quin in plaats van non quod non 346. A. I; bet. en gebr. 360—361.

quippe in plaats van appositie 196. A. 1°; bet. en gebr. 348.

quis, qui, pron. interrog. geded. 81; quid aliud (facere) quam 174. 4°; quid tum? quid postea? enz. 174. 5°; richt zich naar het praedicaatsn. 179; quid met gen. partit. 249. 3°; quis est qui met coni. 375. 4°; onderscheiden 470; quid in de cas. obl. quae res 471; quid, quid enim, quid quod, quid si 471. A. Zie verder interrogativum.

quis, qui, pron. indef. geded. 82; men 213. 5°; quid, quod met gen. partit. 249. 3°; ne quis (quid) en ut nemo (nihil) 352. A. III; bet. en gebr. 473. Zie verder indefinita.

quispiam, bet. en gebr. 83 en 474; men 213. 5°.

quisquam defect. 83; bij een adi. 185. A. I. 3°; gebr. 476; nec quisquam 506.

quisque met praed. in plur. 178. 2°; niet met gen. partit. 249 in fine; quo quisque met comp. 302. A. III; ut quisque met superl. 302. A. III; met superl. 304; in den nom. bij een abl. abs. 421. A. III; met suus 453. A. III; gebr. en plaatsing 477.

quisquis, defect. 83; met indic. 376; gebr. 478.

quivis, gebr. 477. A. I.

quo met gen. partit. 249. 4°; ter aanwijzing van een comp. 295. A. II; quo-eo met compar. 302; non quo-sed quod (ut) en non quo non of non quin 346. A. I; = ut eo met coni. 355; quo quis 473; = ad quae 490. A.

quoad eius fieri potest 249. 4°; totdat 364; voor zoover 375. 7°. A.

quocirca 527. A. II. 4°.

quod, nisi quod 337. 3^o; dat, omdat, wat betreft, bet. en gebr. 346, 349 en 397. 3^o.

quodsi, (nisi, etsi) 211.

quominus, bet. en gebr. 356.

quomodo, evenals 343; bet. 470. A. I.

quoniam 345.

quoque, ipse quoque 468. 5^o; bet. en plaatsing 503 en 527. A. I.

quot na tot en tot idem 305.

quotie(n)s na totie(n)s 305.

quotusquisque, gedecl. 84; gebr. 480.

R.

rapi, zich laten vervoeren 429. A.

rarus, adv. rare en raro 155. A; in plaats van Ned. adv. 190. 3^o; rarum est ut 396. 3^o. A.

rastrum 36. 2^o.

ratio, ratione, abl. modi 271. A. I. 5^o en A. II; est met gen. gerund. of ad 433. A; ter omschrijving 447.

ravis, im, i. 17 2^o en 18. 1^o.

re, praep. 167.

recens, adv. 156.

receptui canere 235. A. III.

recht vertaald door pron. poss. 451. 1^o.

recipere, constr. 218; met abl. instr. 267. A. I.

recordari, constr. 255. 2^o; met inf. en acc. c. inf. 387.

recusare ne en met inf. 352. 3^o en A. II; non recuso quominus 356. 2^o; non recuso quin 360. 3^o.

reddere met dubb. acc. 219. a en A. I.

redolere met acc. 221. 1^o.

redundare, constr. 261. 1^o.

reduplicatie van verba der 1ste 134. I; der 2de 135. I; der 3de 136. I.

reeds, vertaald door ipse 468. 4^o; door vel 514. A.

referre met acc. c. inf. 397. 1^o.

refert, constr. 258.

refertus, constr. 261. 2^o en A. III.

reflexivum, gedecl. 77 en 78; niet uitgedrukt bij exuo en induo 232; in orat. obl. 410; bij het gerund. op di 430. A. I; bet. en plaatsing van suus 451, 452; bet. en gebr. 453 —; met ipse 468. 2^o; met quisque 477. 4^o en A. I.

regeerende zin en hoofdzin 327.

relatieve zinnen ter omschrijving van adv. 185. 4^o; in plaats van een nomen appositum 196. A. 1^o; niet vertaald in het Lat. 207; in zijdel. vraag veranderd 202; in een zin met een coniunctie 203; het tweede relat. door een demonstr. vertaald 204; attractio 205 —; na een pron. poss. 241. A. I; bij namen van steden 278. A. I; bij tijdsbep. 290. A. I; plaatsing van het rel. bij conjuncties 328. II; in den coni. 375; in den acc. c. inf. 399, 401 en 402; in orat. obl. 409. A. III; voor verleden deelwoord 416. A. I; door een part. vertaald 418; ter omschrijving van Ned. adi. 439. A. I; van subst. 446 en 463. 3^o; met quisque 477. 3^o; ter omschrijving van praep. 501. 2^o. Zie verder qui, quae, quod.

religioni habere 235. A. III.

relinquere met dubb. dat. 235. 2^o; relinquitur ut 358. 2^o; met gerund. 429.

reliquus met en zonder gen. partit. 249. 2^o en A. I; reliquum est ut 358. 2^o.

reminisci zonder perf. 136. n^o. 312; constr. 255. 2^o.

removere, constr. 260.

renuntiare met acc. c. inf. 397. 1^o.

reperire met nom. c. inf. 216. 2^o; reperitur qui met coni. 375. 4^o; met acc. c. inf. 397. 1^o.

reposcere, constr. 222.

reprehendere quod 349. 3^o.

repugnare ne 352. 3^o.

requies 36. 1^o.

reri mist part. praes. 135. n^o. 109; met acc. c. inf. 397. 1^o; ratus met tegenw. bet. 414. 2^o.

res, uitgel. 242 en 247; res est ut 396. A; omschrijvend subst. 447; quae res in plaats van quid 471.

resipere met acc. 221. 1^o.

resistere ne 352. 3^o.

respondere met acc. c. inf. 397. 1^o.

responsum met adi. of adv. 185. 3^o.

respublica, gedecl. 31.

restat ut 358. 2^o.

restis, im. 17. 2^o; e, 18. 1^o.

rete, e 18. 2^o.

retinere (non se) quin 360. 3^o.

reus met gen. 251.
revertor in perf. reverti. 136.
n^o. 171.
rex, regina 40; plaatsing 199.
ritu, abl. modi 271. A. I en II.
rogare, constr. 222; in imperf. in
plaats van plusquamp. 312. A. I; ut
351. 2^o; met enkelen coni. 351. 2^o.
A. III.
rogatu 263. b.
rostrum, bet. 34. 6^o.
rudis, constr. 254. 1^o. en A.
ruere met onregel. part. fut. 127.
ruimtebepalingen 292.
rus ruri 18. A; constr. 280.

S.

sacer met gen. en dat. 236. A. V.
sacerdos, comm. 39.
sacrificare, constr. 260. 2^o.
A. V.
saepe in comp. en superl. 158.
A. II.
sal, gedecl. 18. 2^o.
saluber, is, e 52. 2^o.
salve, salvete, salvere 132.
samengestelde declinatie 31;
woorden gescheiden door conjuncties
148.
samenstelling der woorden
148—150.
sane, bet. 153. A; sane quidem 374;
haud sane 487.
sapere met acc. 221. 1^o.
satelles, comm. 39.
satiare met abl. 261. 1^o.
satis in compar. 158. A. II; met
gen. part. 249. 4^o en in fine e); met
posit. 300; satius est in indic. 320. 2^o;
satis est met inf. perf. 389. A. III;
met dat. van het praedic. 396. A. II;
met dat. gerund. 434. 2^o.
satur, gedecl. 52. 3^o.
saturare met abl. 261. 1^o.
saucius met abl. 262. 2^o.
scelus est met acc. c. inf. 396. 1^o.
schepen (namen van) met vrouw.
praedic. 176. A. IV.
sciens in plaats van Ned. adv.
190. 1^o.
scilicet 347.
scio, scito, scitote 126; valt weg
174. A; haud scio an 371; met inf. en
acc. c. inf. 387.
scribere met acc. c. inf. 397. 1^o;
scribendo adesse 434. A.

se, praep. 167.
secare met onregelm. partic. fut.
127.
secernere, constr. 260. A. III.
secundas (partes) agere 439.
secundum, praep. 163. 19.
secundus, adv. secundum, se-
cundo 159; secundus ab 163. 1. b.
secus, secius, gebr. 158. A. II;
non secus ac si 342.
secus virile 246. A. II.
securis, im 17. 2^o; i 18. 1^o.
sed, non quod—sed quod (quia,
ut) 346. A. I; sed et 503. A. II; non
modo—sed 512; bet. 517; sed tamen
523; uitgel. 524.
sedes, um, ium 19. 2^o.
seiungere, constr. 260. A. III.
semideponentia 103.
semis 73. II. 4^o.
senatus populusque Ro-
manus met enk. praed. 181. I. 1^o.
senex, gen. um 56. II. 1^o. a; in
plaats van een abstractum 440. 1^o.
sententiam rogare 222. A. I;
ex mea sententia 265.
sentire met acc. cum inf. 397. 1^o.
sequens niet de volgende 459. 2^o.
sequitur met ut of acc. c. inf.
358. 2^o en A. II.
sereno (caelo) 425. A.
serius ocius 515.
servire c. dat. 230. a.
servus, uitgel. 240. 1^o.
sescenti 68.
sese in plaats van se 77. A.
sesqui 73. III.
sessum recipere 437.
sestertius, gen. plur. um 15. 1^o.
seu, zie sive.
si, quod si 211; o si 322. a; bij
eeden 322. b; gebr. in voorw. zinnen
329—; uitgel. 333; si non en nisi 335;
si minus (aliter) 335. 2^o en 3^o; = num
in zijd. vragen 370. A; bij mirari 397. 3^o;
si quis, qui 473; si quisquam 476. 4^o.
sibilus 36. 2^o.
sic—ut qui met superl. 303. A;
ut—sic 343; ter aanduiding van een
acc. c. inf. 459. A. I; met overtollig
ille 461. A; bet. 486.
sicut (i), alsof 342; evenals 343;
bij abl. abs. 421. A. IV.
significare met acc. c. inf.
397. 1^o.
signum dare met gen. gerund. of
ad 433. A.

- silentio, abl. modi 271. A. I. 5^o.
 silvester, is, e 52. 2^o.
 similis, comp. en superl. 60. 2^o;
 constr. 236. A. II; ac 306.
 similiter ac 306.
 simplex, gen. ium 56. II. 1^o. a.
 simplicia, bep. 148.
 simul (cum) met abl. 165; coniunc-
 tio 367.
 simulac, constr. 367.
 simulare, alsof 342. A. IV; met
 acc. c. inf. 397. 1^o.
 simulatione, abl. modi 271.
 A. II.
 sin (autem) 334; sin aliter (minus)
 335. 2^o en 3^o.
 sine, praep. 163. 9; sine ullo en
 sine aliquo 476. 1^o.
 sinere, constr. 390—391; laten
 429. A.
 singularia tantum 33.
 singularis (Ned.) moet Lat.
 plur. worden 33; van het praed. 180;
 van adi. als subst. gebr. 439. A. II.
 singuli, uni 72. 3^o.
 sinister in comp. en superl.
 60. 4^o; sinistra zonder in 281; (manus)
 439.
 siquidem 345.
 sis = si vis 169. b; bij imperat.
 378. A. I.
 sitire met acc. 221. 1^o; sitiens
 met gen. 254. 2^o.
 sitis, im 17. 2^o; i 18. 1^o.
 sive (seu)—sive met enkelv. praed.
 181; sive quod (quia); sive potius
 (etiam); sive—sive met verbum in den
 indic. 516.
 slechts, non alius nisi 306. A. II;
 non nisi 337; wordt niet vertaald
 459. A. I.
 sobrius in plaats van Ned. adv.
 190. 1^o.
 socer, gen. eri 14. I. A.; socrus 40.
 sodes = si audes 169 b; bij imper.
 378. A. I.
 solere, semidep. 103; met inf. 387;
 solitus met tegenw. bet. 414. 2^o; ter
 omschrijving 485.
 solito bij compar. 296. 4^o.
 sollicitari met acc. c. inf.
 397. 3^o.
 solus, gen. ius 52. 4^o; adv. solum
 156; in plaats van Ned. adv. 190. 3^o.
 solvendo non esse 434. A.
 somnium somniare 221. 2^o.
 soms niet vert. 369. 3^o.
 sonare met onregelm. part. fut.
 127; met acc. 221. 1^o.
 soort, een soort van, quidam
 475. 2^o.
 sospes, gen. um 56. II. 1^o. a.
 spatio met gen. of uitgelaten
 297. A.
 specie, abl. modi. 271. A. II.
 specimen, sing. tantum 33. 4^o.
 specus, ubus 23.
 sperare, met acc. c. inf. 397. 1^o
 en 404. 1^o; met fore ut 404. 3^o.
 spes, spe met compar. 296. 4^o;
 met acc. c. inf. 397. 1^o; met fore ut
 404. 3^o.
 spoliare met abl. 260.
 spondere met acc. c. inf. 397. 1^o
 en 404. 1^o.
 sponte met pron. poss. verbonden
 35. 3^o.
 stamtijden 134—.
 stare ab aliquo 163. I. a; met
 abl. of in 262. 2^o. A; met gen. en abl.
 pretii 269; stat per me quominus en
 non stat per me quin 356. 3^o.
 statuere in met abl. 282; met
 acc. c. inf., ut of inf. 388; statutum
 habere 415.
 steden (namen van) op e gen. ae
 28. A; met vrouw. praedic. 176. A. IV;
 in gen. explic. 194. 3^o; plaatsbep. 276—.
 stofnamen in sing. en plur.
 33. 2^o.
 strix, strigium 19. 4^o.
 strues, um 19. 2^o.
 studere met dat. 230. b; met
 inf., acc. c. inf. en ut 389.
 studiosus met gen. 254. 1^o.
 suadere ut 351. 2^o.
 sub, praep. 164. 2; met abl. in
 plaats van acc. 282.
 sublimis, adv. sublime 156; in
 plaats van Ned. adv. 190. 3^o.
 subject en praedicaat 170; weg-
 gelaten 172; overeenstemming 175—;
 weggel. in acc. c. inf. 398.
 substantiva, declin. 12—; in-
 declin. 32; defect. 35; heterocl. 36;
 geslachten 37—; comm. 39—; mobil.
 40—; epicoen. 41. 3^o; afleiding 140—;
 met adv. verbonden 185; als adi. gebr.
 185. A. I; bij het relat. herhaald 200.
 A. I; in den rel. zin geplaatst 205;
 met dat. 237; met acc. en abl. 276.
 A. III; in den abl. abs. 424; concreta
 440; in plaats van Ned. adi. 441;
 Ned. subst. vallen weg in het Lat. 443;

omschreven 444—446; herhaald bij praep. 499; Ned. subst. in verbinding met praep. 501.

subter, praep. 164. 4.

sudare, constr. 260. 1^o. A. IV.

sui, sibi, se, zie reflexivum.

sultis = si vultis 169. b.

sumere met dubb. acc. 219. c).

summus, adv. summe en summum 158. A. I; niet met gen. partit. 249. 2^o. A. I.

supellex, sing. tant. 33. 4^o.

super, praep. 164. 3.

superare constr. 231. A. II; met abl. mens. 302. A. I.

superbus met abl. 262. 2^o.

superest ut 358. 2^o.

superior in plaats van Ned. adv. 190. 2^o; superior-inferior in plaats van ille-hic 462.

superlatus, vorming 59. A; verbuiging 59. B. 2^o; ontbreekt 61 en 62; door per en prae 63; richt zich in geslacht niet naar den gen. partit. 176. A. I; bij eigennamen 189; in den rel. zin opgenomen 207; Ned. superl. vertaald door Lat. comp. met relat. 296. 1^o; ut quisque-ita met twee superl. 302. A. III; versterkt door unus, enz. 303; superl. met quisque 304.

supersedere met abl. en dat. 231. A. II.

superstes, gen. um 56. II. 1^o. a; met gen. of dat. 236. A. IV.

superus, gebr. 60. 5^o.

supina 437—438.

supplex, gen. um 56. II. 1^o. a.

supplodere, bet. 136. n^o. 280. supra, praep. 162. 20; met abl. mens. 302. A. I; ut nihil supra possit 303. A; quos supra dixi 418. A. I. 2.

sus gedecl. 21.

suscensere met dat. 230. a.

suscipere met gerund. 429.

suspiciari met acc. c. inf. 397. 1^o.

sustinere met acc. c. inf. 397. 1^o.

suus, zie reflexivum.

syllaben (afbreking der) 6.

synesin (constructio ad) 178 en 200. A. IV.

T.

Tabula, bet. 34. 6^o.

taedet, perf. 112. I. 1^o; constr. 256.

talis—qualis 305; versterkt een demonstr. 462. A. II; na qualis 463. A. II.

tam—quam qui met superl. 303. A; tam—quam, zoo—als 305; versterkt een demonstr. 462. A. II; na quam gepl. 463. A. II; bet. 486; tam—quam, evenzeer—als 511.

tamen na een rel. 210; in voorw. zinnen 335. 3^o; bij een part. coniunctum 419. A. III; staat achter de praep. 497. 4^o; neque tamen 507; etsi (quam—quam)—tamen 517. A. 5^o; bet. en plaatsing 523.

tametsi, bet. en gebr. 341 en A.

tamquam bij appositie 196; (si) alsof 342; bij een part. 342. A. II; evenals 343; bij een abl. abs. 421. A. IV; bij quidam 475. 2^o.

tantidem, gen. pretii 257 en 269. A.

tantopere, bet. 486.

tantulum met gen. partit. 249. 3^o.

tantundem met gen. partit. 249. 3^o.

tantus, adv. tantum 156; tantum met gen. partit. 249. 3^o; tanti, gen. pretii. 257—258. 3^o en 269. A; tanti est 269. A. 4^o; tanto—quanto, altero tanto met compar. 302; tantum in plaats van tanto 302. A. I; tantus—quantus 305; tantum abest ut—ut 359; bij een demonstr. 462. A. II; een 463. A. I; vóór quantum geplaatst 463. A. II; tantum non 512.

tardus in plaats van Ned. adv. 190. 3^o.

tartarus 36. 2^o.

taurus, vacca 41. 2^o.

te bij adiect. 300; door inf. of gerund. 428. A. I.

tegenwoordig door hic 459. 1^o.

telwoorden. Zie numeralia.

Tempe, subst. defect. 35. 2^o. a.

temperare, temperatum est voor parsum est 136. n^o. 126; constr. 218; mihi non possum quominus 356. 2^o; quin (soms ne) 360. 3^o en A. I.

temperi, temperius 158. A. II.

templum, uitgel. 240. A. I.

tempora, afleiding 92—94; bet. en gebr. 308—; in brieven 315; consecutio temporum 316—; van den acc. c. inf. 403—.

tempus, abl. i en e 18. A; bet. 34. 6^o; ad tempus 162. 3. b); (in) tempore, eo tempore cum 286. A. II en 363. B. 1^o; tempus est met inf. of gen. gerund. 433. A.

tener, era, erum 52. 3^o.

tenere me non possum 360. 3^o
 en A. I; tenere met part. 415.
 tentare si 370. A; met inf. of
 ut 387.
 tenus, praep. 163. 8.
 teres, neutr. plur. ia 56. III. 2^o.
 terni, trini 72. 3^o.
 terrarum, bij ubi, enz. 249. 4^o;
 terra marique 281.
 terrester, is, e 52. 2^o.
 teruncii non habere 257. A II.
 terwijl, dum 310. A; cum adver-
 sativum 363. A. 4^o; cum temporale
 363. B. 1^o; wordt niet vertaald 524.
 testari met acc. c. inf. 397. 1^o.
 testimonium rogare 222. A. I;
 testimonio esse 235. A. III; testimonio,
 abl. resp. 265.
 thans vertaald 492.
 tibicen, tibicina 40; quantiteit
 149. 1^o.
 timere, constr. 218; met ne, ne
 non, ut of inf. 354.
 tiro als adi. gebr. 185. A. I.
 toch, quamquam 341. A; quin
 361. 2^o; toch wel, an 369. 4^o.
 toen, tum, tunc 492.
 tonderi, zich laten scheren 429. A.
 tonitrus 36. 2^o.
 tonsor, tonstria 140. 2^o.
 tooneelstukken (namen van)
 met vrouw. praedic. 176. A. IV.
 tot—quot 305.
 totidem—quot 305.
 totie(n)s—quotie(n)s 305.
 totus, gen. ius 52. 4^o; in plaats
 van Ned. adv. 190. 3^o; zonder in bij
 plaatsbepaling 281; totum hoc bij inf.
 382. A. I.
 trabs, trabium 19. 4^o.
 trachten door imperf. con. 311. 3^o
 tradere, tradunt 213. 3^o; in pass.
 met nom. c. inf. 216. 3^o; met acc. c.
 inf. 397. 1^o; met gerund. 429.
 traducere met twee. acc. 225.
 tragoedia, plaatsing 199.
 traicere met twee acc. 225.
 tranquillo 425.
 trans en ultra 162. 7.
 transcendere met acc. 226.
 transferre in 435.
 transitu 438.
 transportare met twee acc. 225.
 trap, vertaald 249. 4^o.
 trepidus in plaats van Ned. adv.
 190. 1^o.
 tribuere met dubb. dat. 235. 3^o.

tribus, ubus 23.
 trini voor terni 72. 3^o.
 triumvir, gen. plur. um 15. 2^o;
 met dat. 434. 3^o.
 tu, tute, tutemet 76. A. Zie verder
 personalia.
 tueri in perf. weinig gebr. 135.
 n^o. 104.
 tuin- en veldvruchten in sing. 33. 2^o.
 tum in plaats van secundo 159;
 temporis 249. 4^o; bij cum temporale
 363. B. 1^o; in orat. obl. 410. A; bet. 492;
 bij optellingen 493; tum—tum, cum—
 tum (vero) 510.
 tunc, bet. 492.
 turpis met dat. 236; met sup.
 438.
 turris, im 17. 2^o; i 18. 1^o.
 tussis, im 17. 2^o; i 18. 1^o.
 tuto, tutissimo 158.
 tijdsbepalingen 284—; uit-
 gedrukt door subst. concreta 440.

U.

uber, 52. 2^o. b; gen. um 56. II. 1^o. a;
 adv. ubertim 157.
 ubi met gen. partit. 249. 4^o; = in
 qua 278. A. I; ubi (primum) constr. 367;
 est ubi met con. 375. 4^o. A. I; steeds
 plaatselijk 470. A. I; ubi quis 473.
 ubicunque met gen. partit.
 249. 4^o.
 uitroepingen in acc. 274; in
 acc. c. inf. 395; zonder non 487.
 ullus, genius 52. 4^o; ne ullus et
 ut nullus 352. A. III; bet. en gebr. 476;
 nec ullus 506.
 ultimus, adv. ultimum en ultimo
 158. A. I; in plaats van Ned. adv.
 190. 2^o; niet met gen. partit. 249. 2^o. A. I.
 ultra en trans 162. 7; quam 294;
 met abl. mens. 302. A. I.
 unde met gen. partit. 249. 4^o; est
 unde met con. 375. 4^o. A. I; = e qua
 490. A; en daarom 527. A. II. 4^o.
 universus in plaats van Ned.
 adv. 190. 3^o.
 unquam nisi 307; nemo unquam
 en neque unquam 487. A. en 506.
 unus, gedecl. 66; in plur. gebr.
 66. A; ad unum omnes 162. 3. e; in
 plaats van Ned. adv. 190. 3^o; valt weg
 197; met gen. partit. of ex, de 249. 3^o.
 A. II; ter versterking van den superl.
 303. 1^o.

unusquisque met een cardinale 72. 1^o; gebr. 477 A. II.
urbs als appos. bij meerv. namen v. steden 193.
ursus, *ursa* 41. 2^o.
usquam, met gen. partit. 249. 4^o; nisi 307; nemo usquam en nec usquam 487. A. en 506.
usque (ad, in, sub, a, ex) 165.
usu venit ut 358. 2^o.
ut concessivum 324. A. II en 339.
ut comparativum bij een appos. met of zonder een verbum in den indic. 196 en A. 1^o; *ut quisque* met superl. — *ita* met superl. 302. A. III; *ut possum* met superl. 303. 5^o; *ita* (sic) — *ut qui* met superl. 303. A; na idem 305. A; *ut* — *ita* bij eeden 322. *b*; bij voorbeeld 331. A. I; *ut si* met conl 342; evenals 343; hoe, onderscheiden van quam 343. A. II; bij abl. abs. 421. A. IV; *ut* — *ita*, wel-maar 517. A. 3^o.
ut finale, plaatsing 328. II; bet. 351; uitgel. bij verba van vragen 351. 2^o. A. III; *ut non* in plaats van *ne* 353; *ut non dicam* en *ne dicam* 353. A. I; *ut ne* en *ne* 353. A. II; bij verba van vrees 354; na *verum est*, enz. 396. A; na *verba sentiendi* 397. 1^o. A. I.
ut consecutivum, plaatsing 328. II; bet. en gebr. 357—359; en daarom 527. A. II. 4^o.
ut temporale (primum) 367.
utcunque met indic. 376.
uter, *utrium* 19. 3^o.
uter, gen. ius 52. 4^o; van twee gebr. 481.
uterlibet, gen. ius 52. 4^o.
uterque, uitspraak 5. Uitz. 2^o; gen. ius 52. 4^o; met een cardinale 72. 1^o; met praedic. in 't plur. 178. 2^o; met gen. partit. 249. 3^o. A. II; *uterque utrumque* 458; bet. en gebr. 482.
utervis, gen. ius 52. 4^o.
uti, hebben, bezitten 233. A. IV; constr. 268; *usus* met tegenw. bet. 414. 2^o.
uti in plaats van *ut finale* 350; niet in plaats van *ut temporale* 367.
utilis met dat. of ad 236. A. I; *utilius est* in indic. 320. 2^o; met dat. ger. of ad 434. 1^o; met sup. II 438.
utinam (ne) 322. *a*.
utique en *utique* 5. Uitz. 2^o.
utpote qui bij een appos. 196. A. 1^o.

utrum — an 372.
uxor, uitgel. 240. A. I.

V.

vacare, constr. 230. *b*.
vacuus, constr. 261. 2^o en A. III.
vae met dat. 274.
valde vormt een superl. 63; bet. 153. A; compar. en superl. 158. A. II.
vale, *valete*, *valere* 132.
vapulo, pass. bet. 104; beter verberor 104. A.
vas en *vasum* 36. 1^o.
vates, um 19. 2^o; comm. 39.
ve, te weinig, te veel 167.
ve aan praep. gehecht 497. 3^o en 508; bet. en gebr. 515.
vehi, bet. 136. n^o. 260; met abl. instr. 267.
vel — *vel* met enkelv. praed. 181. I. 2^o; bij compar. 302. A. II; bij superl. 303. 3^o; staat achter praep. 497. 5^o; *vel potius* (dicam, etiam), *vel* — *vel* 514.
velle geconj. 121; constr. 218; met twee acc. 222. A. III; in praes. in plaats van fut. 314. A. II; *velim*, *vellem* bij wenschen 322. *a*; *velim* bij den imper. 378. A. I; met inf., acc. c. inf., *ut* en conl. zonder *ut* 389; als inf. fut. 404. 3^o; ter omschrijving 485.
velut bij een appos. 196; *velut* (i) *si* met conl. 342; bij een partic. 342. A. II; bij abl. abs. 421. A. IV.
venalis met abl. 269.
vendere, activum van *veneo* 104. A; met gen. en abl. pretii 269.
veneo met pass. bet. 104.
venia, abl. modi 271. A. II.
venire met dubb. dat. 235. 2^o; *venit mihi* in mentem 255. 3^o; met sup. I en partic. praes. 437.
venter, ium 19. 3^o.
venum dare, ire 35. 3^o.
ver, sing. tant. 33. 4^o; vere zonder in 286. *a*.
verba in het algemeen 85 —; act. 93; pass. 94; der 3de op io 95; dep. 101; impers. 112; onregelm. 118 —; defect. 128 —; met onregelm. stamtijden 134 —; afleiding 146 —; vallen weg als praed. 174; voor Ned. adv. 485.
verba sentiendi et *decla-*
randi gevolgd door zijdel. vraag 202; met *ut* of *ne* 397. 1^o. A. I; ter omschrijving van adverb. 397. 1^o. A. II; uitgel. in de orat. obl. 411.

- verbaalia, bep. 139; op tor en
 trix als praedicaatsnom. 177; als adi.
 gebr. 185. A. I. 1^o; wanneer niet gebr.
 446. 1^o.
 verberor beter dan vapulo 104. A.
 verbod, hoe uit te drukken 380.
 verbum finitum en infinitum
 88.
 verbum (ad) bet. 163. 3. e; met
 gen. explic. 194. 1^o.
 vereischen door esse c. gen. 242.
 vereri, constr. 354; veritus met
 tegenw. bet. 414. 2^o.
 verisimilis 236. A. I; verisimile
 est met acc. c. inf. en ut 396. A.
 vermenigvuldigen, hoe dit
 geschiedt 72. 2^o.
 vero en vere 155. A; niet na een
 relat. 210; quasi vero 342. A. III;
 immo vero 374; achter een praep.
 497. 4^o; neque vero 507; neque-neque
 vero 509; tum vero 510; bet. en plaat-
 sing 519; bij eigenn. 527. A. I.
 versari, zich ophouden 453. A. I.
 versicolor, gen. um 56. II. 1^o. b;
 neutr. plur. ia 56. III. 2^o.
 versus (ad, in) 162. 21.
 vertere in de compos. soms
 depon. 136. n^o. 171; met dubb. dat.
 235. 3^o.
 veru, ubus 23.
 verum, bet. en gebr. 518.
 verum enimvero 519.
 verumtamen 523.
 verus, adv. vere en vero 155. A;
 vere puer en verus puer 185; verum
 est met acc. c. inf. en ut 396. A.
 vesci zonder perf. 136. n^o. 305;
 constr. 268; zich voeden 453. A. I.
 vesper, gen. eri, vespere en
 vesperi, adv. 14. 1. A; sing. tant. 33. 4^o.
 vestis, sing. tant. 33. 4^o.
 vestras 78. A.
 vestrum met partitiva heeft
 praedic. in den 2den pers. 175. A. I;
 vestrum omnium 241; vestri, gen. obi.
 244; gen. partit. 248; vestri verbonden
 met gerund. op di 430. A. I.
 vetare, aliquem 227. A. I; constr.
 390—391; bet. 487. A.
 vetus, eris 52. 1^o; e 56. I. 2^o;
 um 56. II. 1^o. a; a 56. III. 1^o; comp.
 en superl. 60. 4^o; adv. vetuste 157.
 via, abl. modi 271. A. I. 5^o.
 vicis, subst. defect. 35. 1^o; vicem
 265. A.
 vicissim, bet. 458. A.
 videlicet 347.
 viden voor videsne 369. 1^o. A. II.
 videre in pass. met dubb. nom.
 214. 1^o; met nom. c. inf. 215; video
 in plaats van videbo 314. A. I; videsne
 369. 2^o. A. II; constr. 393; in pass. ter
 omschrijving 397. 1^o. A. II; visu 438.
 vigil, gen. um 56. II. 1^o. a.
 vigiliae, gesl. 37. Uitz. 1^o.
 vilis, met abl. 269.
 vin voor visne 369. 1^o. A. II.
 vincere, constr. 231. A. II.
 vindex, comm. 39.
 violenter, vorming 154. A. I.
 vir (composita van) met dat. ger.
 434. 3^o; omschrijvend subst. 439. A. I.
 virgo als adi. gebr. 185. A. I.
 virus, gesl. 44.
 vis, nomen defect. 21; vi en per
 vim 271. A. I. 5^o en 267. A. II.
 vitio, abl. modi 271. A. I. 5^o;
 vitium est ut 396. A.
 vitulus, vitula 41. 2^o.
 vix ut 328. II; bij cum additum
 363. B. 3^o; met gerund. 428. 2^o. en 3^o;
 met ullus en quisquam 446. 1^o.
 vocalen, uitspraak 1; verandering
 bij samenstelling 149—150.
 vocare met dubb. acc. 219. b).
 vocativus, gebr. 274.
 volgeling, omschreven 446. 2^o.
 volgende, hic 459. 2^o.
 volgens, ad. 162. 3. d); secundum
 162. 19; pro of relat. 208; door abl.
 met en zonder ex, de 265.
 volken (namen van) in gen. plur.
 um 15. 3^o; als adi. gebr. 185. A. I. 2^o;
 in plaats van landen 275. A.
 volucer, is, e 52. 2^o.
 volucris, e 18. 4^o; um 19. 2^o.
 voluntas, voluntate abl. modi
 271. A. I. 5^o; ter omschrijving 447.
 voor, ut 198. A. 1^o; onvertaald
 214. 2^o; door dat. 228; door pro 228.
 A. I.
 voorzeker, quippe 348.
 voor zoover, vertaald 375. 7^o.
 voorwaardelijke zinnen, con-
 secutio temporum 318. II; modus 329—;
 omschreven 333; door infin. uitgedr.
 383. 1^o. A. I.
 vos, zie personalia.
 voti damnatus, bet. 252. A.
 vovere met acc. c. inf. 397. 1^o
 en 404. 1^o.
 vox met gen. explic. 194. 1^o.
 vragen (zijdel.) bij verba sen-

tiendi in plaats van een subst. en een rel. zin 202; in modus dub. 326; constr. 368 —; spijtige door acc. c. inf. 395. A; in orat. obliqua 408. III; ter omschrijving van subst. 445. 2^o; ingeleid door quid, quid enim 471. A. I; twee in één zin 472.

vrouw, niet vertaald 464.

vulgo bij de vertaling van men 213. 3^o.

vulgus, gesl. 44.

W.

waar vertaald door qui, ubi 470.

waarom, waartoe, quid 471.

waarom niet, quin 361. 1^o;

quidni 471. A.

waarvan, qui 470. A. II.

wanneer, quod 349. 5^o en 7^o.

wat met den posit. 300.

wat betreft dat, quod 349. 7^o;

bij een acc. c. inf. de 399. A.

wegens 263. A. II.

wel, niet vert. 369. 3^o; en wel, isque 466; (niet) — maar 517. A.

wel verre van — integendeel 359.

werkelijk? 369. 1^o. A; aliquis 473.

wettelijk vertaald door pron. poss. 451. 1^o.

woordplaatsing van ergo, causa, gratia 165. A; ne 169; (eenvoudigste) van een zin 170. A; van het subject bij uitlating van inquit 174. 3^o; van het praedicaat bij de constr. ad synesin 178. 3^o; van den eersten persoon 182. A; van een adverb. als adi. gebruikt 185. 4^o; van iste en ille bij eigennamen 189. 3^o; adiectiva 191; nomen appositum 199; relativum 200 en A. I en 328. II; primus, postremus, enz. zonder gen. partit. 249. 2^o. A. I; genetivus 253; vocativus 274; tweede lid der vergelijking 295. A. III; der abl. opinione, enz. 296. 4^o; minus, plus en amplius 297. A. I; opschrift, plaats, datum in brieven 315. A. II en III; bijzinnen met subordineerende con-

junctie 328. I en II; non-nisi 337. 2^o; eo, ideo, idcirco, propterea bij non quod 346. A. I; nam, namque, etenim 347; quod, wat betreft 349. 7^o; ut ne 353. A. II; ne 369. 1^o; inquam, aio 411. A; pron. poss. 452; van relat. voor demonstr. 463. 3^o en A. II; demonstr. 469; quidam 475. A; quisque 477. A. I; van verwante en tegenovergestelde begrippen 484. A; ontkenning 488; praeposities 494 —; que 502; nec-non 502. A; etiam, quoque 503 en 527; autem 520 en 527; tamen 523; ergo, itaque, igitur, enim, quidem, vero 526—527.

Z.

zeer, quidam 475. 2^o.

zeker, quidni 471. A.

zelf door met bij pron. pers. en reflex. 76. A; door ipse 468. 2^o.

zelfs voor een superl. vel of etiam 303. 3^o; zelfs-niet, ne-quidem 487; vel 514. A.

zich betoonen als 220.

zien niet vertaald 453. A. I.

ziet gij niet 369. 2^o. A. II.

zonder, allen zonder uitzondering 162. 3. e); citra 162. 6; extra 162. 9; sine, quin, ut non, enz. 436. A; zonder eenig gevaar, niet zonder eenige aarzeling 476. 1^o.

zoo? itane? enz. 369. 1^o. A.

zoo door sic, ita, enz. 486.

zoo goed (veel) als, instar 35. 2^o. c.

zoo niet door nisi, si non, si minus (aliter) 335.

zoo ten minste, siquidem 345.

zoo-toch 335. 3^o.

zoo weinig, ita non 486.

zo als men kan verwachten van 208.

zo genaamd 418. A. I. 1^o.

zo lang-als, dum met imperf. of perf. 310. A.

zoowel-als (vooral) 509—510.

zouden, vertaald 338. A.

ADDENDA ET CORRIGENDA.

In de lijst der werkwoorden § 137 voege men achter n^o. 326 het volgend verbum in met perf. op **si** en sup. op **sum**:

Sentio, sensi, sensum, sentire, *gevoelen*.

Het comp. assentio, *toestemmen*, wordt liever als *deponens* gebruikt met perf. assensus sum.

Op pag. 227 reg. 2 v. o. leze men: **ex i. pl. v.**: **en**.

Op pag. 240 reg. 9 v. b. vulle men in: § 302.

Op pag. 273 reg. 1 v. o. leze men: **indicativi i. pl. v.**: **indicativi**.

L. H. Borking, <i>Latijnsche Spraakkunst</i> , 1927 (9e druk) Nijmegen/Utrecht		
Voorwoord. Inleiding		
Vormleer		
1	over de uitspraak der letters en den klemtoon der lettergrepen	6
2	over de verdeeling der woorden	10
3	over het substantivum in het algemeen	11
4	over de declinatie der substantiva	13
5	eenige bijzonderheden bij de declinatie der substantiva	25
6	over de geslachtsregels	34
7	over het adiectivum	41
	over de declinatie der adiectiva	41
	over de vergelijkingstrappen	48
8	over de numeralia	53
9	over de pronomia	61
10	over de verba in het algemeen	68
11	conjugatie van het verbum sum	70
12	conjugatie der regelmatige verba	73
13	over de omzetting naar het passivum	88
14	over de verba deponentia	89
15	over de coniugatio periphrastica	96

16	over de verba impersonalia	100
17	over de onregelmatige verba	103
18	over de verba defectiva of onvolledige werkwoorden	113
	lijst der voornaamste verba met hun stamtijden	116
19	over de vorming van nomina en verba	134
20	over de particulae	144
	adverbia	144
	praepositiones	148
	coniunctiones	159
	interiectiones	160
Syntaxis		
1	over de hoofdbestanddeelen van den zin	161
2	regels van overeenkomst	164
	overeenkomst tusschen het subject en het praedicaat	164
	overeenkomst tusschen het substantivum en het attributum	170
	overeenkomst tusschen het substantivum en het nomen appositum	175
	overeenkomst tusschen het pronomen relativum en het antecedens	178
3	over het gebruik van den nominativus	184
4	over het gebruik van den accusativus	189
5	over het gebruik van den dativus	196

6	over het gebruik van den genitivus	206
7	over het gebruik van den ablativus	226
8	over het gebruik van den vocativus	241
9	over het gebruik der naamvallen bij bepalingen van plaats, tijd en ruimte	242
10	over het gebruik der naamvallen bij de vergelijkingstrappen	253
11	over de beteekenis en het gebruik der tempora	261
12	over de consectio temporum	267
13	over de beteekenis en het gebruik van den indicativus en coniunctivus in hoofdzinnen	272
14	over de beteekenis en het gebruik van den indicativus en coniunctivus in bijzinnen, die met een conjunctie beginnen	277
15	over het gebruik van den indicativus en coniunctivus in vragende zinnen	311
16	over het gebruik van den indicativus en coniunctivus in relatieve zinnen	318
17	over de beteekenis en het gebruik van den imperativus	323
18	over den infinitivus	325
19	over den accusativus cum infinitivo	334
20	over de oratio obliqua	344
21	over de participia	349
22	over den ablativus absolutus	355
23	over het gerundivum en gerundium	361

24	over de supina	369
25	over het gebruik van sommige substantiva	370
26	over het gebruik der pronomina	375
27	over het gebruik van sommige adverbia	396
28	over de plaatsing der praeposities	401
29	over de coördineerende conjuncties	405
Prosodia		
1	over de quantiteit der lettergrepen	416
2	over de verzen in het algemeen	422
3	over de voornaamste soorten van eenvoudige verzen	428
4	over de voornaamste soorten der samengestelde verzen	432
5	over de verbinding van verzen tot gedichten	434
Aanhangsels		
1	over den Romeinschen kalender	438
2	over de Romeinsche gewichten, munten en maten	442
3	over de gebruikelijkste afkortingen	444
Algemeen register op de vormleer en syntaxis		
Addenda et corrigenda		